

ศีลธรรม กับ มนุษยโลก

บรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา

ณ หินโค้ง เขิงเขาพุทธทอง สวนโมกขพลาราม ไชยา

ระหว่าง ๑ มกราคม ถึง ๒๗ มีนาคม ๒๕๑๘

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน "ธรรมทานปริวรรตน์" เป็นอันดับที่หกแห่งทุนนี้
เป็นการพิมพ์ครั้งแรก ของหนังสือ ธรรมโฆษณ์ อันดับที่ ๑๘ ข.
บนพื้นแถบสีแดง จำนวน ๑,๕๐๐ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๐

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน สรรวงพะการพิมพ์จึงวาง)

กรมทหารปืน

ท้าวขวิชัยตรีพัทธราภรณ์

อนุโมทนา

ท่านได้ ขอบอนุโมทนา ในพระดีดละกรรมกร แห่งธรรมทาน-
 มงคลนี้ และผู้หนังสืออื่นๆ ได้มีความดีใจคุณตากลพร้อมมีอีกกันคิด
 ถึงคุณที่มีชื่อคือ "คุณธรรมทานปรีชาธรรม" นี้ขึ้น เพื่อสนับสนุนการ
 คิดพิมพ์หนังสือ ขกธรรมในชนม์ แห่งหนังสืออื่นหนึ่ง. คุณนี้ แม้จะ
 มีชื่อที่ดังอยู่แล้ว แต่ได้ไปจากชื่อคุณต่างๆ ที่ได้มีชื่อขึ้นไว้ ตาม
 ชื่อบุคคล หรือชื่อสกุลหนึ่งๆ ก็ตาม, แต่ตาม และผู้เขียนก็ที่มีมี
 อยู่ในสังคมนี้ ได้ไปกัน ไปด้วย.

คุณนี้ ได้จะ มีประโยชน์เป็นอันมาก ในพระช่วยทำให้ประชา-
 ความบรรดาธรรม หรือชื่อธรรมต่างๆ ในพระศกาศศาสนา, ซึ่งการคิด
 พิมพ์ออกมาเผยแพร่ ได้มีใตตามถูกทำโดยเผยแพร่จากพิมพ์ และโดย
 ไปถึงอื่น เป็นแห่งหนึ่ง. ชื่อคุณนี้ ก็เป็นใตตามในผู้ปรีชาธรรม
 ภายอยู่ๆ แต่ได้ความประสงค์อย่างมาด ให้ได้ใช้ไปในใตกรรม ธรรม-
 ทานที่ดังใช้คุณมาด ไปด้วย, และได้รับความพอใจ สบายใจมา. และ
 ชื่อคุณนี้ขึ้น เป็น การสวดภาแก้การดีเป็นอีกการดี ขกขอมลมีชื่อ นี้
 เอง ในการรวบรวมเช่นนี้ได้รับมา จากความดีแห่งหนึ่ง หรือบางอัน
 ขกขอมลไว้ชื่อ มาขอมได้ในคุณนี้ เพื่อการดีมีหนังสือพิมพ์ สืบไป.
 ดังนั้น การปรีชาธรรมในหนังสือ ชื่อมีใช้ปรีชาธรรม แต่คุณ มาดเป็น
 การปรีชาธรรม ขกธรรม นี้ได้เผยแพร่ มีดังได้ ชื่อคุณนี้ ปรีชาธรรม
 ภายอยู่ๆ แห่งสังคมนี้.

ใตคุณมีชื่อ นี้คือคุณธรรม ใตคุณมีชื่อใตธรรม นี้
 ในอยู่อยู่ๆ ขึ้น ชื่อใตคุณธรรมนี้ ขกขอม, แล้วก็ได้ใตใตคุณธรรมนี้ ขก-
 ขกขอมใตคุณมีชื่อได้ : ขกขอมมีชื่อไว้ชื่อ ขกขอมใตคุณมีชื่อ และ
 ขกขอม. ขกขอมต่างๆ ในใตคุณมีชื่อขึ้นมา แต่ใตคุณมีชื่อใต
 ขกขอมนี้ ไม่ดี และหากมีขกขอม, แม้จะเป็นหรือขกขอมที่ ดังกับ
 นี้ ก็ยังมีใตคุณ เหมือนนี้ ขกขอมใตคุณมีชื่อ ขกขอมนี้ ขกขอมใต
 ขกขอมมีชื่อ, ใตคุณมีชื่อ. ขกขอมใตคุณมีชื่อใตคุณมีชื่อ

คำปรารภ

ธรรมโฆษณ์เล่มนี้ เป็นเล่มที่รวมธรรมบรรยายของ “พุทธทาสภิกขุ” ชุดชื่อว่า “ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก” บรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ระหว่างวันที่ ๑ มกราคม ถึงวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๘ รวม ๑๓ ครั้ง ณ สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา ในบริเวณที่เรียกว่า หินโค้ง ซึ่งเขาพุทธทอง เป็นฉบับหมายเลข ๑๘๗. บนพื้นแถบสีแดง. จัดพิมพ์ขึ้นได้ด้วยใช้เงินบริจาคของ นางวิจิตรพัฒนารักษ์ (ปลื้ม แสงรุจิ) ผู้เป็นทนายคดีบริจาคสมทบทุน “ธรรมทานปริวรรตน์” อันเป็นทุนหมุนเวียน สำหรับจัดพิมพ์หนังสือ ธรรมโฆษณ์ ซึ่งเป็นคำบรรยายของพุทธทาสภิกขุ และจำนองกุศลกุศลถึงหลวงวิจิตรพัฒนารักษ์ (เพี้ยน แสงรุจิ) ได้บริจาคเงินสมทบทุนนี้ไว้สองคราว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ เงิน ๒๒,๕๐๐ บาท พ.ศ. ๒๕๑๙ เงิน ๓๗,๕๐๐ บาท รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๖๐,๐๐๐ บาท (หกหมื่นบาทถ้วน).

คณะเจ้าหน้าที่จัดทำหนังสือธรรมโฆษณ์ พิจารณาจัดพิมพ์ธรรมโฆษณ์ชุด “ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก” ขึ้นในขณะนี้ เพราะเป็นคำบรรยายชุดที่มุ่งหมายจะช่วยทำความเข้าใจ แก่เพื่อนมนุษย์ ให้ช่วยกันแก้ไขปัญหา อันเป็นวิกฤติการณ์ เนื่องมาแต่ความขาดศีลธรรม ในยุคที่ความต้องการทางศีลธรรมกำลังเป็นที่ปรารถนาอย่างยิ่งของโลก.

คำบรรยายแต่ละครั้งในชุด “ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก” จะชี้ให้เห็นแจ้งถึงคุณค่าของศีลธรรมเท่านั้น ที่จะช่วยโลกให้รอดได้จากภาวะวิกฤติการณ์ทั้งหลาย. หากท่านผู้อ่านปรารถนาเมตตาธรรมได้อ่าน และเข้าใจความมุ่งหมายของการบรรยายนี้แล้ว ร่วมกันคนละไม้ละมือ ช่วยกันทำให้ศีลธรรมกลับมา ซึ่งมีได้เกินความสามารถอันแต่ละคนจะทำได้ แล้ว สันติสุขก็จะมีได้แก่ เหนือผู้ร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายทั้งหลายเป็นอันอนัน.

ธรรมทานมูลนิธิ

๒๗๘ ต. ตลาดไชยา อ. ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี

สารบาญ

ศีลธรรม กับ มนุษยโลก

	หน้า
๑. ความหมายอันสมบูรณ์ ของคำว่า "ศีลธรรม"	๑
๒. ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม	๔๗
๓. วิกฤติการณ์ทั้งหลาย คือภาวะไร้ศีลธรรม	๕๗
๔. โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม	๑๓๙
๕. กระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรมตามลำดับ	๑๘๑
๖. ต้นเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม	๒๐๕
๗. มูลเหตุชั้นรากฐานแห่งการผิดพลาด	๒๓๗
๘. สถาบันผู้มีพระคุณ เป็นรากฐานของศีลธรรม	๒๖๙
๙. สถาบันที่ทรงอำนาจ กับปัญหาทางศีลธรรม....	๓๐๕
๑๐. สถาบันแห่งมิตรภาพ คือจุดเด่นแห่งความมีศีลธรรม	๓๔๓
๑๑. ความรับผิดชอบทางศีลธรรม เป็นไปเพื่อความมีอยู่ของศีลธรรม	๓๗๑
๑๒. สัมมาทิฐิ คือรากแก้วของศีลธรรม	๔๐๙
๑๓. ศีลธรรมเพื่อมนุษยโลก มนุษยโลกเพื่อศีลธรรม	๔๕๙

โปรดดูสารบาญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก

๑. ความหมายอันสมบูรณ์ ของคำว่า “ศีลธรรม”

ความหมายสมบูรณ์ให้ประโยชน์ ๓ ประการ	๓
ความหมายของ “ศีลธรรม” ทางศัพทศาสตร์	๕
ศีลธรรม คือ ภาวะปกติ	๑๐
ภาวะปกติสำหรับมนุษย์ มีหลายชั้น	๑๒
ข้อสังเกต ในทุกกรณีที่ต้องเกี่ยวกับศีลธรรม	๑๕
ความหมายของภาษาไม่สมบูรณ์ จะทำให้แก้ปัญหาของโลกไม่ได้	๒๑
ตอบคำถามท้ายบท	๒๕-๔๖

๒. ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม

“กล่องปาก กล่องใจ กล่องกายในศีลธรรม”	๔๔
ความหมายอันชัดเจน ของศีลธรรม	๔๕
ทำไมจึงขยายความของศีลธรรมอย่างเต็มที่	๕๒
ศีลธรรมเป็นเรื่องการศึกษาและปฏิบัติในรูปวิทยาศาสตร์	๕๓
กิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่าง ต้องเกี่ยวกับศีลธรรม	๕๔
พิจารณากิจกรรม จากสัมมาคารวะ	๕๖
:- อำนาจ ของสิ่งที่เรียกว่า “กิน”	๕๖
คำ ของสิ่งที่เรียกว่า “ดาม”	๖๐

เสน่ห์ ของสิ่งที่เรียกว่า “เกียรติ”	๖๓
พิจารณาวิจารณ์ ความที่สติปัญญาเชิญให้ทำ	๖๔
:- เรื่องที่ ๑ ประโยชน์อย่างพมมนุษย์จะพึงได้รับ	๖๕
เรื่องที่ ๒ สุนทรียภาพ หรือสุนทรียธรรม	๖๖
เรื่องที่ ๓ การสัมพันธ์กันในสังคม	๖๗
เรื่องที่ ๔ การเมือง	๖๘
เรื่องที่ ๕ จริยธรรมสำหรับมนุษย์	๗๐
เรื่องที่ ๖ โลกทุกโลกเป็นวัตถุแห่งศีลธรรม	๗๑
เรื่องที่ ๗ สภาพที่เป็นโลกุทธระ ก็ยังเกี่ยวข้องกับศีลธรรม	๗๓
ปัญหาทางศีลธรรม ที่ต้องรู้ เพื่อแก้ไข	๗๔
ปัญหาทุกประการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม	๗๘
ตอบคำถามท้ายบท	๘๓-๘๕

๓. วิกฤตการณ์ทั้งหลาย คือภาวะไร้ศีลธรรม

ความหมายสมบูรณ์ของ “ศีลธรรม” ถือหลักจากภาษาบาลี	๙๘
เหตุผลที่วิกฤตการณ์เป็นภาวะไร้ศีลธรรม	๑๐๐
แบ่งโลกออกเป็น ๒ พวก เพื่อเข้าใจง่าย :-						
พวกที่ ๑ โลกการเมือง	๑๐๑
:- เรื่องที่ ๑ สงคราม คือวิกฤตการณ์	๑๐๒
เรื่องที่ ๒ ขาดอาหาร เป็นวิกฤตการณ์	๑๐๔
เรื่องที่ ๓ ขาดศฤติบ เป็นวิกฤตการณ์	๑๐๕
เรื่องที่ ๔ คนสิ้นโลก เป็นวิกฤตการณ์	๑๐๗
เรื่องที่ ๕ คนในโลกไม่มืงานทำ เป็นวิกฤตการณ์	๑๐๘

เรื่องที่ ๖	โลกทางวัตถุสกลปรต เป็นวิกฤติการณ์	๑๐๙
เรื่องที่ ๗	ระบบเศรษฐกิจของโลก เป็นวิกฤติการณ์	๑๑๑
พวกที่ ๒	โลกของธรรมชาติ	๑๑๗

พวกโลกของธรรมชาติอื่นๆ ที่เป็นหมวดใหญ่ :-

หมวดภัยธรรมชาติ :-

เรื่องที่ ๑	ภัยธรรมชาติ จากน้ำท่วม	๑๑๘
เรื่องที่ ๒	โรคระบาด ภายหลังน้ำท่วม	๑๑๙
เรื่องที่ ๓	อัคคีภัย	๑๒๐

หมวดภัยที่มนุษย์ทำตนเอง :-

๑.	โจรภัย	๑๒๑
๒.	ภัยเกิดแต่ความขัดสนในครอบครัว	๑๒๑
๓.	ภัยจากการเมือง	๑๒๒
๔.	ภัยจากการปกครอง	๑๒๒
๕.	ข้าราชการภัย	๑๒๓
๖.	ภัยจากพลเมืองเลว	๑๒๔
๗.	ภัยจากรัฐสภา	๑๒๔
๘.	ภัยจากรัฐบาล	๑๒๕
๙.	คณะสงฆ์ภัย	๑๒๗
๑๐.	พุทธบริษัทภัย	๑๒๘
๑๑.	วิกฤติการณ์เกี่ยวกับความสามัคคี	๑๒๙
๑๒.	สาธารณประโยชน์ภัย	๑๓๐
๑๓.	ภัยจากสิ่งประโตมใจที่ผิด	๑๓๑
๑๔.	ภัยจากการโฆษณา	๑๓๒
๑๕.	ภัยจากความยากจน	๑๓๓

๘. สถาบันผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของศีลธรรม

สถาบันผู้มีพระคุณ มีอยู่ในหัวใจคนมาแต่โบราณ	๒๗๓
พิจารณาถึงปูชนียบุคคลโดยลำดับ	๒๗๕
ถ้าสถาบันผู้มีพระคุณยังอยู่ ภาวะไร้ศีลธรรมจะไม่มี	๒๘๐
พิจารณาว่าสถาบันผู้มีพระคุณตามพุทธภษิต	๒๘๓
พิจารณาว่าพระพุทธรูปภษิตเกี่ยวกับมารดาบิดา	๒๘๗
พิจารณาว่าพระพุทธรูปภษิตตั้งแต่ถึงหน้าเท้าของบุตร	๒๙๕
คว่ำเรื่องคุณเลิศของบุตรที่ดี	๒๙๗
พิจารณาว่าพระพุทธรูปภษิตเกี่ยวกับสถาบันที่ ๒-๓	๓๐๐

๙. สถาบันที่ทรงอำนาจกับปัญหาทางศีลธรรม

ทุกเรื่องที่มีมนุษย์เกี่ยวข้อง ต้องเป็นเรื่องของศีลธรรม	๓๐๖
วิกฤติการณ์เกิดมาก เพราะโลกเจริญทางวัตถุมาก	๓๐๗
สถาบันที่ทรงอำนาจ เป็นเหตุกระเทือนถึงศีลธรรมได้	๓๐๙
สถาบันมีมาก อาจแยกได้ ๓ ประเภท	๓๑๑
ความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบัน ทำให้เกิดผลได้ทั้งดี-ร้าย	๓๑๓
อำนาจเป็นใหญ่ในโลก	๓๑๖
ศึกษาสถาบันที่ทรงอำนาจ ของพุทธบริษัท	๓๒๒
วิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับสถาบันที่ทรงอำนาจ	๓๒๖
พึงสังเกตแนวปฏิบัติของคนโบราณ	๓๒๙
ปัจจุบันเสื่อมศีลธรรม ต้องช่วยกันแก้ไข	๓๓๖
ผลของการมีศีลธรรม เมื่อใช้สถาบันที่มีอำนาจดู	๓๔๐

โลกจะรอดได้เฉพาะมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม	๔๐๒
ภาคแห่งการเกิดความรับผิดชอบทางศีลธรรม	๔๐๓
งานสังส์ของความรับผิดชอบทางศีลธรรม ย่อมมีแก่สาธารณชน	๔๐๔

๑๒. สัมมาทิฏฐิคือรากแก้วของศีลธรรม

โลกจะอยู่รอดได้ เพราะสัมมาทิฏฐิ	๔๑๒
ศึกษาให้เข้าใจสัมมาทิฏฐิได้ โดยรู้จักมิจฉาทิฏฐิ	๔๑๔
พิจารณาคุณมิจฉาทิฏฐิอย่างต่ำของสมัยโบราณ	๔๑๖
มีสัมมาทิฏฐิไม่เพียงพื้นฐาน ก็เป็นรากแก้วของศีลธรรม	๔๒๐
มิจฉาทิฏฐิอย่างกลาง ในสมัยโบราณ	๔๒๑
มิจฉาทิฏฐิอย่างแรงกล้าสมัยโบราณ	๔๒๒
พิจารณาคุณมิจฉาทิฏฐิอย่างสมัยปัจจุบัน	๔๒๕
ต้องรู้จักความสุขที่เป็นสัมมาทิฏฐิ	๔๓๑-๔๓๘
สัมมาทิฏฐิในการช่วยเหลือและรับใช้ผู้อื่นก็มีเคล็ดอยู่บ้าง	๔๓๕
ตอบคำถามท้ายบท	๔๔๐-๔๔๗

๑๓. ศีลธรรมเพื่อนมนุษย์โลกและมนุษยโลกเพื่อศีลธรรม

คนสมัยนี้ เข้าใจผิดในเรื่องความสงบอยู่มาก	๔๕๑
พิจารณาให้เห็นชัดเท็จจริงว่า "ศีลธรรมมีเพื่อนมนุษย์โลก"	๔๕๒
ดูข้อเท็จจริงที่ว่า "มนุษย์มีเพื่อศีลธรรม"	๔๕๔
มนุษย์ควรระวังก้าวหน้าทางจิตใจ แต่ที่เป็นอยู่กลับตรงกันข้าม	๔๕๖
ศีลธรรมมีเพื่อนมนุษย์เกิดขึ้นที่มนุษย์ที่ไม่ตกเป็นทาสกิเลส	๔๖๐
ปัจจุบันนี้ โรคขาดศีลธรรมกำลังระบาด	๔๖๑

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๓ -

๔ มกราคม ๒๕๑๘

ความหมายอันสมบูรณ์ ของคำว่า “ศีลธรรม”

*ทบทวนรายประจำวันเสาร์ ได้เวียนมาอีกเข้าอีกรอบหนึ่ง
ตั้งต้นแต่นั้นไป เป็นกิจกรรมที่จะเว้นไม่ได้;
โดยถือว่า เป็นกิจกรรมประจำ ดังนั้นจึงได้พยายามให้มีตามปกติ.*

สำหรับการบรรยายในวันนี้ ชักได้กล่าวด้วยเรื่องอันเกี่ยวกับศีลธรรม โดยให้หัวข้อใหญ่ว่า **ศีลธรรมกับมนุษยโลก**, แล้วก็มีหัวข้อย่อยเป็นหัวข้อๆ ไป ตามสมควรแก่การทำ ความเข้าใจ.

การที่ได้กล่าวถึงเรื่องศีลธรรมซ้ำอีก หวังที่โลกจะมาแล้วชุดหนึ่งเมื่อปีกลาย ;
นี้ก็เพราะเห็นว่า **ศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องใด โดยเฉพาะสำหรับมนุษย**

ในโลกแห่งสมัยนี้. การกล่าวหาที่กล่าวมาแล้ว ยังไม่รู้ดีว่าเป็นการเพียงพอ ควรจะโต้กล่าวโดยละเอียด หรือโดยรัดกุม โดยชี้แจงให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์ได้ตามนั้น; สำหรับโลกมนุษยสมัยนี้ ไม่มีเรื่องใดจะสำคัญยิ่งไปกว่าเรื่องศีลธรรม ที่กำลังเสื่อมไป ในการปฏิบัติของคนอยู่ในโลกนั่นเอง.

ศีลธรรมได้เสื่อมเสียไปในการปฏิบัติของคนยุคนี้ ก็เพราะว่าเป็นยุคที่มีสิ่งช่วยนามาก, มีความเจริญของสิ่งที่เรียกว่า วัตถุ หรือวัตถุนิยม, ประกอบกับคนทวีจำนวนมากขึ้น, ทำให้การเป็นอยู่ลำบาก; คนจึงเห็นแก่การอยู่รอด หรือความสุขสบายของตัวเอง ยิ่งกว่าที่จะเห็นแก่ผู้อื่น. เมื่อเป็นดังนี้มากขึ้น ก็เป็นเหตุให้การปฏิบัติศีลธรรมนั้นเสื่อมไป, หรือการเสื่อมศีลธรรมนั่นเอง ทำให้เกิดความขาดแคลนอย่างอื่นรุนแรงขึ้นไปอีก ไปทำในสิ่งที่ไม่ต้องทำ; ก็ทำให้เกิดความขาดแคลนสิ่งที่เป็นวัตถุ บ้างจึงจำเป็นสำหรับมนุษย์ยิ่งขึ้น. แม้ข้อนี้ก็เป็นความช่วยเหลือให้เกิดความเสื่อมในทางศีลธรรมมากลงไปอีก; เราจึงควรหยิบขึ้นมาพิจารณา **ช่วยกันทำความเข้าใจเพื่อมนุษยให้มากที่สุด เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหา** หรือวิกฤตการณ์ทางศีลธรรมนี้ด้วยกันทุกคน.

สำหรับการบรรยายในวันนี้ อยากจะตัดแปลงบ้างให้ผิดไปจากครั้งที่แล้วมา ในภาคก่อน ก็อยากจะให้มีการอภิปราย ในตอนท้ายของกรบรรยายได้. ทุกคนที่มีความรู้สึกนึกคิดนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการฟังเรื่องนี้ จะเป็นความสงสัยเกิดขึ้น หรือแม้แต่ความเห็นขัดแย้งเกิดขึ้น ก็ขอให้อภิปรายได้โดยไม่ต้องเกรงใจ; หรืออย่างน้อยที่สุด ก็จะช่วยกันทักท้วง คำอธิบายที่ยังไม่สมบูรณ์ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นทุกหัวข้อของแต่ละประเด็นที่นำมากล่าว. ทั้งนี้ก็เพื่อความกระจ่างยิ่งขึ้นนั่นเอง; และจะได้คัดเลือกเอาสาระในคำอภิปรายของบุคคลนั้น ๆ รวมไว้ในคำบรรยายชุดนี้ด้วย ถ้าหากมีการพิมพ์ออกไปเป็น

ลายลักษณ์อักษร ก็จะติดอยู่ในนั้นด้วย, และขอให้ทุกคน ก็อภิปรายกันในเวลาอันจำกัด ไม่เกิน ๕ นาที.

สำหรับการบรรยายในวันแรกนี้ บรรยายโดยหัวข้อใหญ่ว่า “ศีลธรรมกับมนุษย์โลก” แต่หัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้มีว่า “ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ‘ศีลธรรม’”. เรื่องใหญ่ที่ทั้งหัวข้อขึ้นไว้ เป็นหัวข้อที่กว้าง เกินขอบเขตที่จะนำมาพูดจากันจบไปได้ในวันหนึ่ง ๆ, คือศีลธรรมกับมนุษย์โลก ในลักษณะต่าง ๆ ในแง่มุมต่าง ๆ ในการที่สัมพันธ์กัน ในความเป็นเหตุเป็นผลของกัน เป็นต้น. วันนี้ก็จะพูดแต่หัวข้อย่อย ประเด็นเดียวว่าความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่าศีลธรรม; ถ้าเรารู้จักความหมายอันสมบูรณ์ของศีลธรรม ก็คงจะประหลาดใจ อัจฉริยะใจ หรือบางคนถึงกับตกใจว่า มันช่างมากมายอะไรถึงอย่างนั้น; ฉะนั้นขอให้ตั้งใจฟังหรือกำหนดจดจำให้ดี.

ความหมายสมบูรณ์ให้ประโยชน์ ๓ ประการ

ในตอนแรกนี้ จะใช้คำกล่าวถึงเหตุผล ที่ต้องให้ความหมายอันสมบูรณ์กันเสียใหม่ เกี่ยวกับคำ ๆ นี้. เหตุผลนั้นมีว่า ทีนี้แล้ว ๆ มา เราให้ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” นี้แคบไป; เช่นเราจะเล็งถึงแต่เพียง *ศีลธรรมอันดีของประชาชน* ซึ่งก็มองเห็นกันอยู่แล้วว่าประชาชนทั่วไป จะต้องมศีลธรรมอย่างไร หรือเพียงเท่าไร, หรือบางทีเราก็ให้ความหมายจำกัดลงไปว่า ได้แก่ *ระเบียบประเพณี ปฏิบัติเพื่อความอยู่เป็นผาสุกของสังคม* เท่านั้น; และด้วยเหตุนี้ ความหมายจึงแคบจำกัดอยู่ในวงที่จะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับสังคม ไม่สูงขึ้นไปถึงความหมายของคำว่า “ศาสนา” ซึ่งจะเล็งไปถึงเรื่อง มรรค ผล นิพพาน.

เมื่อถามมาก็เคยจำกัดความของคำว่า “ศีลธรรม” ไว้ในที่บางแห่งเพียงเท่านั้น; นั่นเพราะว่า เป็นการกล่าวไปตามที่ยึดถือหรือรับรองกันอยู่ทั่วไป จึงทำให้มีหลายเรื่อง; ก็เมื่อมีเรื่องศีลธรรมสมบูรณ์แล้ว ก็ยังมีเรื่องที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้สูงขึ้นไปอีก เป็นเรื่องของศาสนา : มีเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน เป็นต้น. เมื่อมอง *อีกทางหนึ่ง* คำว่า “ศีลธรรม” ที่ใช้กล่าวกันอยู่ *โดยทั่วไป* นั้น มีความหมายมุ่งไปยัง *มรรยา* ที่จะประพฤติปฏิบัติต่อกัน; ไม่ได้หมายความว่าไปถึงเรื่องทุก ๆ เรื่อง ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเป็นปกติสุข.

เพราะเหตุที่เราให้ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” จำกัดแคบ ๆ อยู่อย่างนั้นแหละ มันจึงไม่มีศีลธรรม หรือไม่เป็นศีลธรรม ในสิ่งที่ควรจะมีจะเป็น; โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเมือง หรือการปกครองของมนุษย์เรา, จึงเป็นเหตุให้การเมืองไม่มีศีลธรรม จนการเมืองกลายเป็นเรื่องสกปรกของมนุษย์ไปเสีย. นี่เป็นเหตุให้ไม่มีศีลธรรมอยู่ในสิ่งที่ควรจะมี; เช่นการเป็นอยู่ทั่วไป การปกครอง การเศรษฐกิจอะไรต่าง ๆ; เพราะเราไปจำกัดความหมายของคำว่าศีลธรรมแคบไปเสียอย่างนั้น. ดังนั้นวันนี้เราจะพึงทะลายขอบเขคนั้นออกไปเสียให้หมด; ให้ความหมายหรือศัพท์ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั้น แผ่ซ่านไปได้เต็มที่ ตามที่มันจะเป็น; อย่าให้มีอะไรมากีดขวาง.

ทีนี้แล้วเราให้ความหมายของคำว่าศีลธรรมแคบ ในฐานะเป็นวิชาการอันเล็ก ๆ อันหนึ่งเท่านั้น, แล้วทางการศึกษาของมนุษย์ในโลกนี้ ก็ให้ความหมายหรือความสำคัญแก่สิ่งนี้น้อยลงไป จนกระทั่งในหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้นหาเรื่องศีลธรรมแทบจะไม่พบ; แต่ไปกล่าวไว้ในหน้าที่พลเมืองเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่มี ความหมาย หรือไม่มีสาระสำคัญอะไรในการที่จะทำให้เกิดสันติภาพหรือสันติสุข แก่มนุษย์ในโลกนี้. นี่ก็เป็นเหตุให้ศีลธรรมลับหายไป. เดียวนี้เรา **จะให้คำความหมายใหม่แก่คำว่า**

“ศีลธรรม” และให้สมบูรณ์ที่สุดตามความมุ่งหมายซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้น ; ทั้งนี้ ก็เพื่อ :-

หนึ่ง. เพื่อสะดวกแก่การศึกษา ; ถ้าเราศึกษาเรื่องศีลธรรมเข้าใจจริง ก็จะเป็นเรื่องเดียวกันพอ, เพียงพอแก่ปัญหาของมนุษย์, จะเป็นครบหมดทุกเรื่อง ที่มนุษย์จะต้องรู้ และจะต้องทำความเข้าใจ.

สอง. เพื่อเป็นกำลังใจสูงส่งในการปฏิบัติศีลธรรม นั่นเอง. ถ้าเรารู้ว่าศีลธรรมมีความหมายมาก มีคุณค่ามาก สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง อย่างที่กล่าวแล้ว อนาคตก็จะเกิดกำลังใจอันมากมาย ในการที่จะมีศีลธรรม, คือในการปฏิบัติธรรม; ซึ่งในที่นี้ **หมายถึงปฏิบัติศีลธรรม** ซึ่งสรุปใจความได้สั้น ๆ คำเดียวว่า **เพื่อปกติสุข ;** เพราะคำว่า **ศีลธรรม** แปลว่า **สิ่งที่มีคุณปกติ.**

สาม. ก็เพื่อที่จะแก้ปัญหาโลดครนถ่วนทุกประการ และทุกระดับ. ขอให้สังเกตดูว่า เดิมนั้นเรามีปัญหามากมายหลายชนิด, แล้วก็ยังหลายระดับหรือหลายชั้น ในแต่ละชนิด มีปัญหามากมายเหลือเกิน จนเวียนหัวในการที่ว่า จะเอาอะไรมาแก้ไข ไร่ อย่างไร. แต่ถ้าเราเข้าใจความหมายของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม โดยครบถ้วนแล้ว ก็จะมองเห็นได้ทีเดียวว่า **ปัญหาทั้งหมดนั้น และ ทุกระดับ นั้น แก้ได้ด้วยสิ่งเพียงสิ่งเดียว คือสิ่งที่เรากล่าวว่า ศีลธรรม** นั่นเอง ; แต่ต้องเป็นศีลธรรมที่มีความหมายครบถ้วนและสมบูรณ์ ตามนัยที่เราจะได้พิจารณากันสืบต่อไป.

ความหมายของ “ศีลธรรม” ทางศัพทศาสตร์

ในที่นี้ สำหรับความหมายที่สมบูรณ์ของคำว่า “ศีลธรรม” นี้ ถ้ามัวถือเอาแต่ตามความหมายในภาษาไทย ก็มีความหมายแคบ ๆ ดังที่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมภาษาไทย

หรือที่เราพูดกันอยู่. ถ้าเราจะ **เอาความหมายที่สมบูรณ์** กันแล้ว **จะต้องเอาความหมายทั่วทุกสัฟท์** ของคำว่า **สึละ** คำนี้, และก็ต้องถือเอาความหมายในทางศัพท์ศาสตร์ คือทางภาษาศาสตร์ที่เป็นศัพท์ศาสตร์ ไม่ใช่ภาษาที่พูดอยู่ตามตลาด. ถ้าเป็นภาษาที่พูดอยู่ตามตลาด ก็มีความหมายแคบอย่างทีกล่ามาแล้ว; แต่ถ้าเอาตามหลักเกณฑ์ทางคำมีร์ศัพท์ศาสตร์ เป็นต้นแล้ว มันก็มีความหมายกว้างอย่างพิลึกพิลั่น เหลือที่จะกล่าวได้, .และก็ต้องเอาตามความหมายของคำที่เป็นภาษาบาลี,

นี่ขอให้เข้าใจว่า เราต้องถือเอาตามความหมายของคำบาลี "หว่า สึละ หรือ สึลธรรม; นี่มีเหตุผลในข้อที่ว่า คำว่า "สึลธรรม" นี้ก็เป็นภาษาบาลี ถ้าไม่ถือเอาตามรากศัพท์ทางภาษาบาลีแล้ว จะถือเอาอย่างไร. และอีกอย่างหนึ่ง **ภาษาบาลี ก็เป็นภาษาของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นต้นตอหรือที่มาแห่งศีลธรรม.** ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ทรงไว้ซึ่งพระพุทธวจนะทั้งหมดทั้งสิ้น; จึงเป็นอันยุติว่า เราจะถือเอาตามความหมายที่มีอยู่ในรากศัพท์ ๆ นี้ ซึ่งเป็นภาษาบาลี. ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ **จะสะดวกในการทำความเข้าใจ** ด้วย, **แล้วก็เป็นความจริง** ด้วย, **แล้ว เป็นความสมบูรณ์** ด้วย, ขอให้คอยกำหนดพิจารณากันให้ถี่ ๆ.

เมื่อกล่าวโดยทางศัพท์ศาสตร์ และที่เป็นภาษาบาลีแล้ว ก็จะแยกคำนี้ออกเป็น ๒ คำ คือ **สึละ** คำหนึ่ง, **ธัมมะ** คำหนึ่ง, ถ้อยเมื่อรวมกันจึงเป็นสึลธัมม คำว่า **สึละ** นั้น แปลว่า **ปกติ**; คำว่า **ธัมมะ** นั้น แปลว่า **สิ่ง** ก็ได้, หรือ **เหตุ** ก็ได้, **การประพฤติ กระทำด้วยเจตนา** ก็ได้. คำว่า **ธัมมะ** นี้ มีคำแปลหรือความหมายมากมายเหลือที่จะพรรณนา คือแปลได้ทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธัมม; แต่ในกรณีนี้จะพึงเล็งเฉพาะสิ่ง หรือเหตุ หรือการกระทำด้วยเจตนาของมนุษย์. เมื่อรวมกันเข้ากับคำว่า **สึละ** เป็น **สึลธัมม** และเขียนเป็นภาษาไทยในรูปของ "ศีลธรรม". โดยอิงรูปภาษาสันสกฤต, แล้ว ก็คือมีความหมายแยกไปได้เป็น ๓ อย่างด้วยกัน :-

ความหมายที่ ๑. ศีลธรรมหมายถึงสิ่งที่เป็นเหตุของความปกติ : สี-ละ-ปกติ, ธรรมะ-เหตุ หรือธรรมที่เป็นเหตุ; ธรรมที่เป็นเหตุของความปกติ เรียกว่า ศีลธรรม; จะหมายถึงการประพฤติ หรือการกระทำ หรือแม้แต่วัตถุที่ใช้ในการกระทำ ก็รวมอยู่ในความหมายนี้ ในฐานะที่มันเป็นเหตุ. ฉะนั้น สรุปความได้ว่า คำว่า “ศีลธรรม” เมื่อสิ่งในฐานะที่เป็นเหตุ ก็ได้ความว่า สิ่งหรือการประพฤติ การกระทำ ที่เป็นเหตุให้เกิดความปกติ.

ความหมายที่ ๒. ศีลธรรม, คำว่า *ธรรม* หมายถึง *สิ่ง* หรือ *ภาวะ*; *ศีลธรรม* ก็แปลว่า *ภาวะแห่งความปกติ*. นี้จะเห็นได้ทันทีว่ามันเป็นผล; เมื่อเรา กล่าวในฐานะที่มันเป็นผล คำว่า ศีลธรรม ก็แปลว่า *ภาวะแห่งความปกติ*.

ความหมายที่ ๓. เป็นความหมายรวม *ศีลธรรมจะหมายถึงสิ่งที่มีสภาพ อยู่ตามปกติ* ย่อมได้แก่ปรากฏการณ์ของธรรมชาติทั้งปวง. ถ้ากล่าวอย่างนี้ มันก็เป็นเหตุ และเป็นผลพร้อมกันไปในตัว; เพราะปรากฏการณ์ที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาตินั้น ในตัวสิ่งนั้น แม้ในขณะที่เดียวกันนั้น มันก็เป็นทั้งเหตุและเป็นทั้งผล เนื่องกันไปไม่มีที่สิ้นสุด. นี้จะต้องอธิบายกันในข้อนี้ให้ละเอียดเป็นพิเศษ ซึ่งจะทบทวนใหม่อีกดังนี้ :-

ความหมายแรก ที่ว่า*ศีลธรรมเป็นสิ่งหรือเป็นเหตุแห่งความปกติ* นั้น หมายความว่า *อะไรก็ตาม* ที่เป็นมูลเหตุ, เป็นต้นเหตุ, หรือ *เป็นปัจจัยให้เกิดความปกติ* ก็เรียกว่า *ศีลธรรมทั้งนั้น*. จะยกตัวอย่างเช่น สิกขาบททั้งหลาย ที่เราเรียกกันว่า ศีลห้า, หรือศีลแปด หรือศีลสิบ ศีลอะไรก็ตามนี้ เป็นตัวเหตุให้เกิดความปกติ; เป็น ศีลธรรม เพราะเป็นตัวเหตุให้เกิดความปกติ. ตัวสิกขาบทนั้น ๆ เป็นเพียงตัวเหตุให้เกิดความปกติ. ลองประพฤติศีลดู ก็จะเกิดความปกติขึ้นมา; ดังนั้นสิกขาบทก็

ระเบียบ กฎเกณฑ์ วินัย อะไรต่าง ๆ แม้ชนบรรมนิยมประเพณีทั้งหลาย ที่เรามีกันอยู่ในโลกนี้ ก็เรียกว่าศีลธรรมในฐานะที่เป็นเหตุ ให้เกิดความปกติได้ด้วยตัวมันนั้น.

ความหมายที่สอง, ที่ว่าเป็น **ภาวะแห่งความปกติ** นั้น นี้หมายความว่าถ้า **มีความปกติอยู่ที่ไหน** เราจะพบว่า **มีศีลธรรมอยู่ที่นั่น**. มันก็ไม่ใช่ตัวศีลธรรมโดยตรงอีกเหมือนกัน; แต่มันเป็นผลที่ออกมาจากศีลธรรม แต่มันแยกกันไม่ได้; เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่า **ศีลธรรมในฐานะที่เป็นผล** ได้แก่ ภาวะแห่งความปกติ หรือความสงบสุข. เราไปที่ไหน เห็นบ้านไหน เมืองไหน เขาอยู่ด้วยความปกติ เป็นสุข ก็รู้ได้ทันทีว่าที่นั่น มันมีศีลธรรม.

ข้อนี้ เมื่อดูตามตัวหนังสือ ตามรากศัพท์ของภาษาบาลีแล้ว มันก็กล่าวอย่างนั้นไว้ เพราะ สี-ละ แปลว่า ปกติ, ชราม ในที่นี้แปลว่า ภาวะหรือสภาพ, ศีลธรรม คือภาวะแห่ง สี-ละ สี-ละ คือความปกติ; ภาวะแห่งความปกตินี้เอง เรียกว่า ศีลธรรม, แต่กล่าวหรือมองดูมัน ในฐานะที่มีมันเป็นผล.

ความหมายที่สาม ที่ว่า **ปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งหลายเป็นศีลธรรม** นี้ เป็นการกล่าวตามหลักของภาษา ตามตัวหนังสือภาษาบาลี. คนทั่วไปจะไม่ยอมรับ เพราะเขาไม่รู้ว่ คำว่า "ศีลธรรม" นั้นแปลว่าอย่างไรได้ก็อย่าง; เขารู้แต่แคบ ๆ แค่ว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชนเท่านั้นเอง. ถ้าเขารู้ว่ คำว่า "ศีลธรรม" นี้แปลว่า ภาวะที่เป็นอยู่หรือเป็นไป ตามปกติ ของสิ่งที่มีความเป็นปกติ; เขาก็จะพอมองเห็นได้เองว่า มันได้แก่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นปรากฏการณ์อยู่ในโลกนี้. เราจะเหลือวไปทางไหน ถ้าเราพบ **สิ่งที่เป็นอยู่ตามปกติ** คือไม่ไกลหล่นวายุ ก็เรียกว่า **ภาวะแห่งศีลธรรม** ได้ทั้งนั้น : จะเป็นต้นไม้ เป็นก้อนหิน ก้อนดิน ก้อนอิฐ แต่เมื่อมันอยู่ในภาวะแห่งความปกติแล้วก็เรียกว่าปรากฏการณ์แห่งศีลธรรม คือภาวะแห่งความปกติ.

นี่บางคนอาจจะพูดว่า เกินไปแล้ว สำหรับคำว่าศีลธรรม เพราะเขา^{รู้}เพียงเท่านั้น; เขาก็คิดว่า มันเกินไปแล้ว. แต่ถ้าตามตัวหนังสือในภาษาบาลีคำนี้แล้ว มันไม่เกิน; เพราะมันถึงถึงภาวะที่แสดงความเป็นปกติ. พอแสดงความเป็นปกติ มันก็แสดงว่ามันขาดศีลธรรม; เมื่อมันขาดศีลธรรม มันก็ต้องถือได้ว่า มันยังเื่องอยู่ กับศีลธรรมนั่นเอง, แต่มันเื่องอยู่ในลักษณะที่มียังขาดศีลธรรม. มันจึงไม่ปกติ; แต่พอมันภาวะปกติ มันก็มีภาวะแห่งศีลธรรม.

เมื่อเราเหลือบตาไปดูที่ต้นไม้สักต้นหนึ่ง มันมีภาวะปกติ ก็คือถือว่า มีภาวะแห่งศีลธรรมปรากฏอยู่ที่ต้นไม้ต้นนั้น มันจึงไม่ตาย หรือมันจึงไม่สับสนุน่วย; แม้ว่ามันเป็นสิ่งที่มีชีวิต และก็โยกเยกไปมาอยู่ที่ตาม. ที่นั่นมันจะเป็นการง่ายมาก ถ้าไปดูที่ก้อนหิน แผ่นดิน ยิ่งเห็นภาวะปกติที่ก้อนหิน ที่แผ่นดิน จึงเรียกว่า มันมีภาวะแห่งศีลธรรม (ศีลธรรม).

เราควรจะถือ คำว่า “ศีลธรรม” นี้ จะมีรากของการเรียกมาจากก้อนหินนี้มากกว่า เพราะเรา^{รู้}กันอยู่แล้วว่า ในโลกนี้ มนุษย์^{รู้}จักสิ่งที่เห็นได้ง่ายๆ ในทางวัตถุ ก่อนแล้วก็ให้ชื่อคำสำหรับเรียกแก่สิ่งนั้นๆ ก่อน; เช่นคนป่าสมัยหิน อยุ่หินโน่น ยังไม่มีการศึกษาเรื่องจริยอะไร มันก็มีก้อนหินให้เห็นแล้ว มัน^{รู้}จักเรียกก้อนหินนี้ว่าอย่างไรแล้ว เพราะมัน^{รู้}ความหมายของก้อนหินนั้น ว่าเป็นอย่างไร อย่างสมมติเรียกมันว่า “ก้อนศิลา” นี้ ก็คือ^{รู้}จักก้อนหินก่อน.

ต่อมา ^{รู้}จักความเป็นปกติที่คน ที่กาย ที่วาจา ที่จิตใจ มีความหมายเป็นความปกติ ก็เลยเอากำว่าหิน (ศิลา) หรือปกตินั้น มาใช้กับสิ่งที่พบใหม่นี้; ฉะนั้นเราจึงมีศีลให้ถือเป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ซึ่งเป็นคำเดียวกับคำว่า **ศี-ธ**; **ศิลา** ก็คือ **ก้อนหิน**

หรืออีกความหมายหนึ่งก็คือ มันปกติ. คำว่าก่อนหน้านั้นมีภาวะแห่งความปกติ มันจึงได้ชื่อว่าก่อนหน้า คือ ดีลานั้น. แม้ “ปกติ” อย่างอื่นแต่พลอยได้ชื่อว่า ดีลานั้น หรือ ศีล คำนี้.

นี่ ถ้าเข้าใจอย่างนั้นแล้ว ก็จะไม่ประหลาดใจไม่น้อย คือว่า เหลียวไปตรงไหน ก็จะพบแต่ภาวะที่มันเป็นปรากฏการณ์ของศีลธรรม ตามธรรมชาติ. จำไว้ให้ตัวว่า ได้พูดว่า “ตามธรรมชาติ” คือไม่ใช่ที่มนุษย์สร้างขึ้น; ที่มันเป็นอยู่ตามธรรมชาติ มันมีปกติสุขอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยว ก็เรียกว่าศีลธรรม. นี่เป็นภาวะตามปกติของธรรมชาติ ที่เป็นความหมายของคำว่า ศีลธรรมในประการที่ ๓

บททวน อีกทีหนึ่ง ว่า ๑. ศีลธรรม คือสิ่งที่ เป็นเหตุของความปกติ
๒. ศีลธรรม หมายถึงภาวะแห่งความปกติ ๓. ศีลธรรม ปรากฏการณ์ของธรรมชาติ
ที่เป็นอยู่ตามปกติ.

เมื่อมองดูกันอย่างนี้แล้ว ทุกคนก็ลองพิจารณาตนเองเถิดว่า มันสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ : ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” ตามที่เรากำหนดลงไปอย่างนี้ มันสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ มันไม่ใช่เพียงแต่ว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน, มีข้อปฏิบัติเล็กๆ น้อยๆ เด็กๆ จักไว้ในสมุดหน้าเดียวกัน จบแล้วก็ปิดเสียอย่างนี้.

ศีลธรรม คือ ภาวะปกติ

ที่นี้ สิ่งที่เราเรียกว่า ศีลธรรม นี้ มัน จะต้องปรากฏแก่ตาแก่ใจของเรา ไปทั่วทุกหนทุกแห่ง. หรือ ที่สิ่งตรงกันข้ามก็คือ หากศีลธรรม ไร้ศีลธรรม มันก็ไกลหล

วุ่นวายไป; สุกฤษณ์เข้าไม่ถึงถึงหยุด สงบ เป็นศีลธรรมอีก หรือมีฉะนั้น มันก็ต้อง
ตาย; ตายมันก็เป็นความหยุด หรือความปกติ เป็นศีลธรรมในอันดับอื่นต่อไปอีก.
จึงสรุปความสำคัญที่ว่า ภาวะปกตินั้นแหละคือศีลธรรม.

เมื่อพูดกันมาถึงขนาดนี้แล้ว ทุกคนคงจะรู้สึกตัวเองว่า : ถ้าอย่างนี้แล้วมัน
ก็ไม่มีอะไรที่มีใช้ศีลธรรม, และไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม, อย่างนี้ก็ไม่ต้อง
ความหมายอยู่. ถ้าเราพูดว่า **ไม่มีอะไรที่มีใช้ศีลธรรม** เราหมายถึงภาวะปกติ
ที่ธรรมชาติมันมี แล้วมันขึ้นมาจนถึงมนุษย์ แล้วที่มนุษย์ต้องทำต้องจัด; ส่วนในความ
หมายที่ว่า **ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับศีลธรรม**, นี่ต้องดูกันให้ละเอียดหน่อย ให้ฉลาด
สักหน่อย จึงจะเห็นว่า “ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับศีลธรรม”; เพราะว่าถ้าไม่เกี่ยวกับ
ศีลธรรมแล้ว มันจะต้องตาย. ท่านจะเข้าใจได้ทันทีหรือไม่ ก็ไม่รับรอง; แต่ถ้า
พิจารณาเรื่อย ๆ ไปจะเข้าใจได้. เทียบข้อรับรองว่ามัน **ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับศีลธรรม**
คือภาวะแห่งความปกติ. ถ้าไม่เกี่ยวกับภาวะแห่งความปกติ มันก็ต้องเป็นบ้า; ถ้า
เลยนั้นไป มันก็ต้องตาย. การที่มี **โรคจิตอยู่ได้** เพราะมันมีอะไรเป็นปกติ.

พูดภาษาโบราณเหน่ออีกที่ว่า เพราะมันมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม
อากาศ วิญญาณ อยู่อย่างปกติ จึงเป็นสิ่งที่มีชีวิตอยู่ได้ สำหรับ คน หรือ สัตว์ มันไม่
ก็เหมือนกัน มัน **ต้องเกี่ยวกับความปกติของสิ่งที่ประกอบกัน** เข้าเป็นต้นไม้ มันจึงเป็น
ต้นไม้ที่อยู่ได้; พอสูญเสียภาวะปกติ ต้นไม้นั้นก็จะต้องเหี่ยวเฉา หรือว่าจะต้องตาย;
คนหรือสัตว์ก็เหมือนกัน ต้นไม้ก็เหมือนกัน เช่นนี้.

ทั้ง วัตถุที่ไม่มีชีวิตเหล่านี้ก็เหมือนกันอีก : ถ้ามันปราศจากภาวะปกติ มัน
ก็มานอนให้เราอยู่ที่ตรงนั้นไม่ได้, มันจะไกลหลุดพ้นจาก กระแทกกระหังกัน แยกกระจัด

กระจายสูญหายไปแล้ว; ฉะนั้น มันมีการระปกที่อยู่ตามขนาดที่มันจะมี มันจึงเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มันนอนให้เราเห็นอยู่ที่นี้ เป็นก้อนหิน เป็นก้อนดิน เป็นเมล็ดกรวด เป็นเมล็ดทรายเป็นอะไรก็ตาม.

ในรูปความได้ว่า มัน **ไม่มีอะไรที่ใหม่เกี่ยวกับศีลธรรม** ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องเกี่ยวกับศีลธรรม คือมันต้องเกี่ยวหรือต้องมีศีลธรรม มันจึงจะมีปรากฏการณ์ให้เห็นอยู่ได้ ว่ามันมีอยู่หรือเป็นอยู่.

ภาวะปกติ สำหรับมนุษย์ มีหลายชั้น

ที่นี้ สำหรับมนุษย์เรา ภาวะปกติมันเล็กซึ่ง มันมีมาก; จะต้องรู้ให้ดีแล้วก็จะแยกออกได้เป็นอย่างน้อยก็ ๓ ชั้น; หรือ ๔ ชั้น ถ้ารวมทั้งหมดด้วย. ที่ว่า ๓ ชั้นนั้นหมายถึงภายในตัว; คือมี ภาย วาจา นั้นชั้นหนึ่ง, แล้วก็จิตชั้นหนึ่ง, แล้วที่ปฏิบัติความคิดเห็นอีกชั้นหนึ่ง.

ชั้น ๑. เราต้องมีกายวาจาที่เป็นปกติ : จะแยกกายเป็นร่างกายล้วน ๆ ก็ต้องมีกายปกติ ไม่จับไม่ใช้ จึงจะไม่ใช่ความตาย; ต้องมีวาจาปกติ จึงจะไม่กระทบกระทั่งกับคนนั้นคนนี้. คนที่มีวาจาไม่ดี ก็คือไม่ปกติ คือไม่เป็นศีล; ถ้าวาจาเป็นศีลเป็นวาจาปกติ ก็ไม่กระทบกระทั่งกับคนนั้นคนนี้. ถ้ามีทั้ง กาย วาจา ปกติ ก็มีศีลของกายและวาจา คือความปกติของกายและวาจา. นี่ปกติชั้นหนึ่ง เรียกว่าชั้นกาย และที่เฝ้าอยู่ด้วยกาย

ที่นี้ **ขันธ์ ๒. นีจิตปกติ** เช่นมีความเป็นสมาธิจิต, มีจิตสงบอยู่ตามธรรมชาติ พอสมควร; ถ้าเรานอนไม่หลับ มันก็กระสับกระส่าย ไม่มีความปกติทางจิต หนักเข้า ก็เป็นบ้า หรือตาย. เพราะฉะนั้น เราจึงมีจิตปกติหรือสมาธิจิต หลับอยู่ได้ตามสมควร, และเราอาจจะทำให้มันมากขึ้น สำหรับบิณฑที่มีปกติเป็นสมาธิ อย่างนี้เรียกว่าปกติในทางจิต.

ที่นี้ **ขันธ์ ๓. มีปกติในทางทัญญู.** ขอใช้คำว่าทัญญู คือความคิด ความเห็น สติ ปัญญา ความเชื่อถืออะไรก็ตาม รวมกันไปในคำๆเดียวว่าทัญญู. เรา ต้องมีความปกติทางทัญญูด้วย; คือมีความรู้หรือมีการศึกษาปกติ มีความเชื่อนี้เป็นปกติ มีความเข้าใจปกติ มีอะไรที่มันไม่ผิดไปจากปกติ คือมันถูกต้องนั่นเอง. ฉะนั้น การที่มี ทัญญูถูกต้องนั้น ก็ต้องหมายถึงมีความปกติทางความรู้ ทางความเชื่อ ทางการศึกษา ทางการคิดเห็นอะไรต่างๆ; ถ้าทัญญูมันเป็นปกติ ก็จะต้องเป็นความสงบสุข ในทาง ความคิดเห็น คือ ทำให้จิตใจมันมีแสงสว่าง ดวงวิญญาณมีแสงสว่าง ถึงกับบรรลุสมรรถ ผล นิพพาน.

ที่นี้ เราจะเทียบคู่ดูว่า เราเคยพูดกันอยู่ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา : ศีลเราให้ ปกติทางกาย วาจา, สมาธิ ให้ปกติทางจิต, ปัญญานี้ให้ปกติทางทัญญู. นี้ก็เป็นคู่ที่ เห็นชัดก็อยู่แล้ว. และพร้อมกันนั้นก็ขอให้สังเกตดูด้วยว่า เราเคยให้ความหมายของคำ ว่า ศีล หรือ สี-ละ นั้นแคบนิดเดียว คืออยู่ที่ความปกติทางกาย วาจา ระดับหนึ่งเท่านั้น; เหมือนที่เราพูดทั่วไปว่า มีศีล, มีศีล นี้หมายถึงไม่ทำผิดทางสิกขาบท ทางกาย ทางวาจา เท่านั้น. นี้เป็นความหมายที่แคบ.

เดี๋ยวนี้ เราขยายความหมายออกไปว่า มีปกติหรือมีศีลนั้น มีในทางจิตด้วย; มีในทางทัญญู คือสติปัญญาคด้วย. นี้เรียกว่ามนุษย์เรา ที่เป็นตัวมนุษย์เอง อย่างน้อย

ต้องมี **ความปกติสัก ๓ อย่าง** คือ **กาย** ที่ **จิต** แล้วก็มี **วิญญู** - ความคิดเห็น; **มนุษย์** จำเป็นจะต้องมีความปกติ ๓ อย่างนี้.

ข้อ ๕. ที่ว่า ๔ อย่าง, เพิ่มให้อีกอย่างหนึ่งนั้น ก็หมายความว่าถึง **มีความปกติของ** **สิ่งที่แวดล้อมมนุษย์คนนี้อยู่** : ถ้าเราอยู่บ้านอยู่เรือน เราก็มีความปกติในบ้านในเรือน เครื่องใช้ไม้สอยอะไรต่าง ๆ, กระทั่งมีเพื่อนฝูงมิตรสหายอะไรก็ตาม ที่เป็นผู้แวดล้อม ก็ต้องเป็นคนปกติ ถ้าถูกบังคับให้อยู่กับคนบ้า เราก็เป็นบ้าตย เพราะมันไม่ปกติ. นี้ คนก็ตี วัตถุ สิ่งของ สัตว์สุนัข หมู หมา กา ไก่ กิตี มันต้องอยู่ในภาวะที่เป็นปกติ มันจึงจะมาช่วยให้เราอยู่เป็นภาวะปกตินี้ไว้ได้ตัวท กี่เลยชื่อว่า **“ปกติของสิ่งที่แวดล้อมเราอยู่”**; **แม้สิ่งนี้เรียกว่าศีลธรรม** คือสิ่งที่ **เป็นเหตุให้ปกติ** หรือภาวะแห่งความเป็นปกติ ที่มันแวดล้อมเราอยู่.

ถ้าเราทำห้องโถงนี้ให้กรุงรัง หรือว่าโกลาหลวุ่นวาย หนาวหุ้อ้ออิงไปหมดอย่างนี้ เราก็ทนไม่ได้ เพราะว่ามีสิ่งแวดล้อมมันไม่ปกติ. ในที่สุดเราจะพบว่า เราจะอยู่เป็นสุขสบายได้ เพราะเรามีภาวะปกติ, หรือสิ่งที่ให้เกิดภาวะปกตินั้นครบถ้วนทั้ง ๔ อย่าง : คือ **กายก็ปกติ, จิตก็ปกติ, วิญญู** ความคิดเห็นก็ปกติ, และเราก็อยู่ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นปกติ. นี้ความหมายของคำว่าศีลธรรมที่สมบูรณ์ อากผมเห็นว่ามันไปไกลถึงอย่างนี้.

ฉะนั้นให้สรุปความไว้ทีหนึ่งก่อนว่า **ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม** คือภาวะแห่งความปกติ. หรือ **ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม** คือไม่เกี่ยวกับภาวะแห่งความปกติ.

ข้อสังเกต ในทุกกรณีที่ต้องเกี่ยวกับ ศีลธรรม

แยกให้ชัดออกไปอีกหน่อยเกี่ยวกับข้อสังเกตอันนี้ โดยจะแยกเป็น :-

หมวด ก. มัน ต้องมีศีลธรรม ที่การบริหารเพื่อเราจะมีชีวิตอยู่. "การบริหารเพื่อมีชีวิตอยู่" นี้ เป็นคำพูดคำเดียว แต่กว้างขวาง; **การต้องทำทุกอย่างที่จะต้องทำ นี้เรียกว่าต้องบริหาร :** มันตั้งแต่เราจะต้องหากิน จะต้องกิน จะต้องอาบ จะต้องถ่าย จะต้องนอน จะต้องบริหารร่างกายอย่างไร; ถ้าให้ตามปกติแล้ว ก็เรียกว่า มีความปกติในการบริหารเพื่อมีชีวิตอยู่. คนก็ต้องเป็นอย่างนี้, สัตว์ก็ต้องเป็นอย่างนี้, แม้พืชพันธุ์ มันไม้พื้หลายก็ต้องเป็นอย่างนี้, ทุกชนิด ทุกระดับ ทุกสถานะ.

แต่เราไม่มองกันให้ถี่ ๆ เราจึงไม่พบความจริงข้อนี้ว่า : **เราอยู่ได้ ทุกวันเนี่ยอยู่ได้ ด้วยการบริหารให้มันปกติ.** ถ้าเราหิว เราก็ต้องกิน, ถ้าเราง่วง เราก็ต้องนอน หรืออะไรอย่างนี้. เราต้องบริหารให้มันปกติ มิเช่นนั้นมันจะตาย, หรือมันจะเกือบตาย คืออยู่ในภาวะที่ทนไม่ไหว. แม้แต่สัตว์เจ็ดจាន มันก็ต้องบริหารทุกอย่าง ที่ให้มันอยู่ได้เป็นปกติสุข; แม้แต่สัตว์ที่มันอยู่ในป่าด้วยความยากลำบาก มันก็ต้องบริหาร เพื่อไม่ให้มันรอกชีวิตอยู่ได้. แม้แต่ต้นไม้มันก็ต้องบริหารตัวมันเอง, ก็จะต้องต่อสู้กับธรรมชาติตามกฎเกณฑ์ของสิ่งที่มันเป็นต้นไม้ มันจึงมีชีวิตรอดอยู่ได้. นี่เรามีความปกติอยู่ที่การบริหารเพื่อมีชีวิตอยู่.

นี่เหลียวไปทางไหนก็ต้องเห็นได้ว่า มันเกี่ยวกับอยู่กับศีลธรรม หรือ **เป็นศีลธรรมอยู่ทั้งนั้น :** ถ้าพบความเป็นปกติ ก็เรียกว่ามีภาวะแห่งศีลธรรม, ถ้าพบความโกลาหลวุ่นวาย ก็มีภาวะที่ซกซก หรือไร้ หรือปราศจากศีลธรรม; แต่มันก็ยังเนื่องกับศีลธรรมอยู่นั่นเอง คือมัน **กำลังเรียกหาศีลธรรม ;** นี่ความหมายของคำว่าศีลธรรม มันกว้างอย่างนี้.

หมวด ข. ที่นี้ จะดูให้สูงไปกว่าเดิม ให้ประณีตไปกว่านั้น ว่า **ภาวะปกติ** นั้นจะต้องมีอยู่ในทุกสิ่งที่มีมนุษย์ดำรงตกลูก ได้อำนาจอันดีหลายของมัน หรือที่เป็น **ปัญหาของมนุษย์**. ตัวอย่าง เช่นการอาชีพ : *การอาชีพนั้นก็เห็นศีลธรรม* อยู่ตรงที่ว่า มัน **เป็นเหตุที่ให้อยู่เป็นปกติสุข**; ฉะนั้นการอาชีพนั้น ก็เป็นภาวะแห่งศีลธรรม ถ้ามั่นยังต้อย. เคียวนี้ถ้าเราไม่มีอาชีพที่ถูกต้อง มันก็คือขาดศีลธรรม มันก็ต้องลักต้องขโมย, หรือว่าทำอย่างอื่นทุกอย่างที่มีมันไม่เป็นความปกติสุข; ฉะนั้นเราต้องทำอาชีพนั้นให้เป็นศีลธรรม.

ที่นี้ ถ้ามั่นมากขึ้น หรือในระดับที่มันสูงขึ้นไป เช่น *การเศรษฐกิจในครอบครัว* หรือ *เศรษฐกิจของบ้านเมือง* หรือ *เศรษฐกิจของโลก* ก็ตาม; ถ้ามั่นไว้ศีลธรรมแล้ว มันจะทำให้โลกนี้เป็นไฟได้ : ถ้าในครอบครัวการเศรษฐกิจไม่ดี มันก็เป็นไฟกันอยู่ในครอบครัว ระหว่างผัวเมีย พ่อแม่ ลูกหลานอะไรนี้. ถ้า **เศรษฐกิจของประเทศไม่ดี** ประเทศนั้นก็ **ตกอยู่ในฐานะหระดำระฮาด**; แล้วเคียวนี้ประเทศทั้งหลาย ก็ไร้ศีลธรรมในข้อนี้, แล้วก็มี **เศรษฐกิจที่ไม่มีศีลธรรม** คือเศรษฐกิจที่จะทำนบนหลังคนอื่น, เอาเปรียบคนอื่นจนยุ่งกันไปทั้งโลก; เพราะว่าการเศรษฐกิจของโลก ไม่เนื่องอยู่ด้วยศีลธรรม : มันเป็นระบบมือใครยาวสาวเอา ใครเอาเปรียบได้เท่าไรก็เอา ระบบเศรษฐกิจของโลกจึงเป็นไฟขึ้นมา.

ตัวอย่างเพียงอย่างเดียวที่เห็นได้ง่าย เช่นการที่คำสั่งขาดเกลื่อนน้ำมันเชื้อเพลิงอย่างนี้; เพราะระบบเศรษฐกิจมันไม่เป็นธรรม มันมีข้อตรงต่อกันละกัน **ไม่มีเมตตากฎาต่อกันและกัน** ในระหว่างผู้มี ผู้ขาย ผู้ใช้ ผู้มีอำนาจ : **ระบบเศรษฐกิจไม่มีศีลธรรม** คือไม่เป็นศีลธรรมอยู่ที่ระบบเศรษฐกิจ ฉะนั้นโลกก็เป็นเหมือนกับเมืองหรวก.

แม้จะมองไปที่ *พาณิชย์กรรม* *อุตสาหกรรม* *วิสาหกิจ* อะไรก็เหมือนกันไปทั้งหมด; ถ้า **ไม่มีศีลธรรม** มัน **เป็นไฟ** **เป็นของร้อน** **ไม่มีปลัดขิก**. เดียวนี้เราเห็นได้ทั่วไปไม่ว่าที่ไหนในโลกนี้ : *การค้าขาย* คือการเอาเปรียบกันอย่างยิ่ง, **ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม**. *การอุตสาหกรรม* นั้น **ยังไม่มีศีลธรรม** เพราะ เดียวนี้มันก็คือเครื่องมือของคนที่จะเอาเปรียบคนอื่น; หรือว่าเมื่ออุตสาหกรรมเจริญขึ้น, คนส่วนเอกชนก็ไม่มีงานจะทำ เพราะอุตสาหกรรมแย่งเอาไปทั้งหมด ทำให้เกิดการปั่นป่วนไม่เป็นศีลธรรมขึ้นมาในโลกนี้. นี่เรียกว่าการอุตสาหกรรมนั้น ถ้าจัดกันอย่างถูกต้องมันจะเป็นศีลธรรม; พอผิดนั้นก็เป็นการปั่นป่วน คือไร้ศีลธรรม. ไม่ต้องไปดูที่ไหน ดูที่กำลังมืออยู่ในโลกนี้ ว่า **ซึ่งมีอุตสาหกรรมแทนที่จะมีสันติภาพ** มันก็ **มีแต่วิกฤตการณ์**.

หมวด ก. การสังคัม การปกครอง การเมือง ^{ซึ่ง} ^{ยัง} ^{ก็} ^{ต้อง} ^{เป็น} ^{ศีลธรรม}.

สังคัมคือคบหาสมาคมกันนี้ เราต้องคบหาสมาคมกัน ^{นี้} ^{ขึ้น} ^{แรก} ^{ก็} ^{เพื่อ} ^{ให้อยู่} ^{กัน} ^{เป็น} ^{ปกติสุข} เพราะว่าเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้; ฉะนั้น ^{นี้} ^{เพื่อ} ^{เรา} ^{อยู่} ^{ได้} เราต้องคบหาสมาคมกันดีจึงมีความปกติสุข. ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่าสังคัม หรือ **การสังคมนั้น** ^{นี้} ^{คือ} ^{ศีลธรรม} ^{อัน} ^{ดี} ^{อัน} ^{เป็น} ^{ตัว} ^{ศีลธรรม} ^{อยู่} ^{ใน} ^{ตัว} ^{มัน} ^{เอง}.

ที่ ^{นี้} ^{อยู่} ^{กัน} ^{มาก} ^{ต้อง} ^{มี} ^{การ} ^{ปกครอง}; **การปกครอง** ^{นี้} ^{คือ} ^{การ} ^{ปฏิบัติ} ^{เพื่อ} ^{ให้เกิด} ^{ปกติสุข} ไม่มีอะไรมากกว่านั้น. ฉะนั้น **ตัวการปกครอง** ^{คือ} ^{ตัว} ^{ศีลธรรม} ^{ระบบ} ^{หนึ่ง} ^{ที่จะ} ^{ต้อง} ^{ปฏิบัติ} ^{กับ} ^{ทุกคน} ^{ทุก} ^{ฝ่าย} ^{เพื่อ} ^{ให้เกิด} ^{ปกติสุข}; เมื่อเป็นอย่างนี้การปกครองก็เป็นระบบศีลธรรม. ^{ที่} ^{นี้} ^{เมื่อ} ^{ไม่} ^{ทำ} ^{ให้} ^{เป็น} ^{ศีลธรรม} ^{มัน} ^{ก็} ^{เป็น} ^{การ} ^{ปกครอง} ^{ที่} ^{สกปรก} หรือ ^{ไม่} ^{ใช่} ^{ศีลธรรม}; มันก็ไม่มีสันติสุข ไม่มีปกติสุข. เพราะว่า ^{การ} ^{ปกครอง} ^{ที่} ^{แท้จริง} ^{ต้อง} ^{เป็น} ^{ศีลธรรม}; พอไม่มีศีลธรรม มันก็ไม่ใช่การปกครอง,

หรือเป็นการปกครองปลอม เหมือนที่มันมีอยู่โดยมากในโลกนี้ ซึ่งเป็นการปกครองปลอม : ไม่มีศีลธรรมหรือไม่ใช้ศีลธรรม.

ดูไปอีกมุมหนึ่ง ก็ไปอยู่ที่ **การเมือง** ; **การเมืองก็คือตัวระบบศีลธรรม.**

การเมืองเป็นเรื่องของการทำให้คนหม้มาก่ออยู่กันเป็นปกติสุข, มันเป็นศีลธรรมระบบหนึ่งที่ประพฤติกฎปฏิบัติแล้ว บ้านเมืองหรือว่าโลกนี้จะอยู่เป็นปกติสุข, แต่ **เดี๋ยวนี้เขาไม่มีการเมืองกันในฐานะที่เป็นศีลธรรม** ; เขามีการเมืองกันในฐานะเป็นเครื่องมือคอยเอาเปรียบ ทำลายผู้อื่นเพื่อจะยกตัวเอง ; ฉะนั้น การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรกไปไม่ใช่ศีลธรรม, คือมันขาดศีลธรรม, แต่มันกำลังต้องการศีลธรรม.

การเมืองมันจะสกปรกอย่างไร มันก็ยังเนื่องกันอยู่กับศีลธรรม, ก็ว่ามัน **ยังต้องการศีลธรรมอยู่** เพื่อมันแก้ไขความสกปรก ให้หมดความสกปรก ให้เป็นความสะอาด และเป็นศีลธรรม แล้วอยู่กันเป็นปกติสุข, ถ้ามองด้วยสายตาที่ยุติธรรม ก็จะพบได้ว่าระบบการเมืองนั้น เนื้อแท้มันเป็นระบบศีลธรรม ; แต่คนไม่มองมันอย่างนั้นแล้วก็ไม่ทำกับมันอย่างนี้ ก็เลยเป็นการเมืองเรื่องสกปรกอยู่ตลอดเวลา.

แม้ที่สุดแต่ สิ่งที่เรียกว่า **สงคราม** ; **ถ้าเป็นไปได้ถูกต้อง มันก็เป็นเรื่องศีลธรรม** เพราะมันจะต้องมีเรื่องปราบเรื่องฆ่า สิ่งที่จะปราบและสิ่งที่จะฆ่า ; เหมือนอย่างว่า เมื่อเราจะต้องฆ่ากิเลส เราจะไปฆ่าสังสารกิเลสอยู่ไม่ได้ เราก็ทำสงครามกับกิเลส. นี่สงครามมันเป็นศีลธรรมเห็นอยู่ได้ชัด. สงครามภายนอกที่มนุษย์จะฆ่าแกงกันด้วยอาวุธ นี่ก็เหมือนกัน ; ถ้ามันเป็นการกระทำที่ถูกต้องและยุติธรรมแล้ว สงครามมันก็เป็นศีลธรรม คือสิ่งที่ต้องทำ เพื่อความเป็นปกติสุข.

เดวิด โลกไม่ได้ทำสงครามเพื่อความเป็นปกติสุข; แต่ทำสงครามเพื่อประโยชน์แก่ตัวกู่แก่ของกู, คือใช้สงครามเป็นเครื่องมือทำลายล้างผู้อื่น เพื่อประโยชน์ของคน. **ไม** ได้มีสงครามเพื่อรักษาความเป็นธรรมในโลกนี้เลย แต่ปากเขาจะพูดว่าเขาทำสงครามนี้เพื่อรักษาความเป็นธรรมก็ได้ : ปากก็พูดได้ แต่การกระทำที่แท้จริงมันไม่เป็นอย่างนั้น. เราจะอ่านพบในข่าวสารต่างๆ : ประเทศที่ทำสงคราม ประกาศสงคราม เขาก็อ้างเหตุผลว่าเพื่อความเป็นธรรม เพื่อความยุติธรรม เพื่อสันติภาพของโลกอย่างนี้เป็นต้น; แต่ความจริงมันไม่ใช่อย่างนั้น. ถ้าความจริงมันเป็นอย่างนั้น สงครามก็เป็นศีลธรรม, เพราะจะเป็น **เครื่องขจัดความไม่ยุติธรรมในโลก.**

ถ้าสงครามกระทำไปเพื่อขจัดความชั่วร้าย ความไม่ยุติธรรม หรืออะไรก็ตาม, สงครามอันบริสุทธิ์นั้น มันก็ต้องเป็นศีลธรรมด้วยเหมือนกัน. นี่ยกตัวอย่างมาให้เห็นว่า แม้แต่สงคราม ถ้าเป็นเรื่องถูกต้อง เป็นความถูกต้อง มันก็เป็นศีลธรรม, ซึ่งน้อยคนจะเห็นด้วยในเวลา.

หมวด ง. เรื่องแต่ละหมวดนี้ยกมาพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น จะยกมาทุกอย่างไม่ได้, จึงยกเป็นพวก ๆ ไป เช่นหมวด ง. นี้ว่า แม้ที่สุดแต่ **การสืบพันธุ์ของมนุษย์ก็เป็นศีลธรรม;** อย่าเห็นเป็นคำหยาบคาย หยาบโหล่น ว่าการสืบพันธุ์นั้น ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามความมุ่งหมายแท้จริงของธรรมชาติแล้ว มันก็ยังเป็นศีลธรรม. เกี่ยวกับข้อนี้ ต้องรู้จักแยกคำว่า สืบพันธุ์นี้ ออกมาเสียจากคำว่ากามารมณ์ หันไปต่อยกิลเลส. การสืบพันธุ์จะต้องทำไปด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี หรือหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำ, นี้ก็เรียกว่าเป็นการประพฤติธรรมเกี่ยวกับการสืบพันธุ์; เพราะฉะนั้น การสืบพันธุ์นี้ก็ เป็นศีลธรรม; แต่ถ้ามันเป็นเรื่องกามารมณ์ มันก็เป็นเรื่องของกิลเลส.

กามารมณ์ คือความรู้สึกเอร็ดอร่อย สนุกสนานทางอายตนะ. นั่นมัน *เป็น* *คำอ้างที่ธรรมชาติมิไว้ใจ ให้สัตว์สี่เท้า*; คือจัดให้กิจกรรมทางการสืบพันธุ์นั้นมีรสอันสูงสุดในทุกสิ่งทุกใจ; สัตว์ทั้งหลายจึงได้เกิดการสืบพันธุ์ ซึ่งมีลำบากยุ่งยากแล้วเพื่อจะได้มีพืชพันธุ์เหลืออยู่ในโลกนี้; ฉะนั้นจะต้องทำให้ถูกต้อง. ถ้าทำให้ถูกต้องก็เป็นศีลธรรม; แต่ถ้าทำผิด มันก็กลายเป็นคนโง่และโง่ง มันกินเหยื่อหลงเหยื่อของธรรมชาติล้วน ๆ ไม่มีหวังมีการสืบพันธุ์.

เที่ยวนี้ *มนุษย์ก็ไม่ต้องการสืบพันธุ์* แต่ต้องการความสุขสนุกสนาน หรือ กามารมณ์ระหว่างเพศอย่างสุดเหวี่ยง. อย่างนี้ *เป็นความไร้ศีลธรรม* และเป็นความโง่เขลาอย่างยิ่งในทางศีลธรรม; แต่คนก็งั้นชอบ ยิ่งพอใจ ยิ่งทำให้มันรุนแรงก้าวหน้าในเรื่องกามารมณ์ : ไม่ใช่เรื่องของการสืบพันธุ์โดยวิธีสุทธิ ซึ่งทำให้ช่วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี อยู่ในขอบเขต ในกฎเกณฑ์ทั้งหลายนี้.

นี่ขอยกตัวอย่างมาให้เห็นว่า แม้ที่สุดแต่การสืบพันธุ์ ก็เป็นศีลธรรม; ถ้าทำไปอย่างถูกต้องตามธรรม หรือว่าตามความต้องการของธรรมชาติ ไม่ใช่มาลุ่มหลงในทางกามารมณ์เลย. สำหรับ *กามารมณ์นั้นไม่ใช่ศีลธรรมแท้* แต่การสืบพันธุ์ก็คงเป็นศีลธรรม; มันมีความสัมพันธ์กัน โดยที่ว่าธรรมชาติมันใช้รสของกามารมณ์นี้เป็นเครื่องจูง หรือเป็นเหยื่อล่อให้สัตว์มีการสืบพันธุ์. นี้ก็จะเป็นเรื่องถึงที่สุดอยู่แล้วในการที่จะกล่าว ว่าแม้แต่การสืบพันธุ์ก็เป็นศีลธรรม, หรือต้องเนื่องอยู่กับศีลธรรมอย่างแยกออกจากกันไม่ได้.

สรุปความว่า *ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม, ไม่มีอะไรที่ไม่เนื่องกันอยู่กับศีลธรรม.* เมื่อเรามองเห็นความจริงข้อนี้ทั้งหมดแล้ว เราก็จะพบความหมายอันสมบูรณ์

ของคำว่า ศีลธรรม ซึ่งเป็น หัวข้อของการบรรยาย ในวันนี้ ; ว่า ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่าศีลธรรม มีอยู่ในแง่ที่เป็นเหตุแห่งปกติ ๑, ในแง่ที่เป็นภาวะแห่งความปกติ ๑, ในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไปตามธรรมชาติที่เป็นปกติ ๑.

ความหมายของภาษาไม่สมบูรณ์ จะทำให้แก้ปัญหาลงโลกไม่ได้

ที่นี้ก็จะขอถ่ายทอดเรื่องสั้นก่น้อยหนึ่งว่า เต็มวันเราไม่ภาษาอันไม่สมบูรณ์ ในทางความหมาย, เราใช้กันอย่างกระท่อนกระแท่น แล้วก็ไม่ค่อยระมัดระวัง, แล้วก็ใช้กันมาจนเป็นแบบฉบับ; เพราะฉะนั้นจะโทษใครไม่ได้.

ตัวอย่างเช่นเราใช้คำว่า ‘ศีลธรรม’ มีความหมายแคบ ๆ อย่างที่ว่าเป็น มันก็ไม่สมบูรณ์และไม่ถูกต้องตามเรื่องของความจริงทั้งหมด แต่เราก็ได้ใช้มาอย่างนี้เสียแล้ว มันก็โทษใครไม่ได้. ยังมีคำอื่น ๆ อีกมากมาย; แต่เราไม่เห็นว่าจะจำเป็นที่จะต้องปล่อยไว้ตามเดิม : เมื่อของเดิมมันมีอยู่ไม่สมบูรณ์ไม่สามารถแก้ปัญหาลงโลกได้ : เราก็มาหาความหมายอันใหม่ที่มีสมบูรณ์ ที่จะแก้ปัญหาลงโลกทั้งหมดได้; ดังนั้น เราจึงรู้สึกว่าไม่จำเป็นที่จะต้องปล่อยไว้ตามเดิม, เราจึงได้ให้ความหมายแก่คำว่าศีลธรรมกันเสียใหม่ ให้เป็นความหมายที่สมบูรณ์อย่างที่จะใช้แก้ปัญหาลงโลกได้ จึงที่กำลังพูดกันอยู่นี้.

ที่นี้ การที่จะไปโทษคนนั้นคนนี้ ว่าทำไมไม่บัญญัติให้สมบูรณ์แต่ทีแรก, นั้นมันก็เป็นไปไม่ได้ ที่จะสมบูรณ์มาแต่ทีแรก; เพราะว่าทุกอย่างมันต้องค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ

มา ค่อย ๆ เป็นมา ตามที่มันรู้จักกันขึ้นมาน้อยเพียงไร. มันสมบูรณ์มาตั้งแต่เกิดไม่ได้, ถ้าสมบูรณ์เรื่องมันก็จบ,

ตัวอย่างที่น่าสนใจก็ยังมีมาก จะยกตัวอย่างมาคู่สักเรื่องสองเรื่อง ที่มนุษย์กำลังลำบากอยู่ยากกัน ตัวอย่างภาษาที่มีความหมายไม่สมบูรณ์ :-

เช่นพวกฝรั่งที่เขาถือศาสนาของเขา; เขาถือว่า คำว่า **ศาสนา** หรือ religion นั้น จะเป็น religion ได้ **ต้องมีพระเจ้า**; คำว่า religion กับบัญญัติไว้สำหรับระบบที่มีพระเจ้า, นี้เราว่าไม่ถูก หรือมัน **ถูกต้องเดียว** : ไม่มีพระเจ้าก็ได้ เป็น religion ได้ เป็นศาสนาได้ เพราะศาสนาหมายถึงความรอด หรือหนทางรอด หรือหนทางปกติสุข. ถ้ามันมีความปกติสุขได้แล้ว เป็น religion ได้ทั้งนั้น.

เขายังว่า religion นี้แปลว่า ปฏิบัติให้เกิดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า; นี่เป็นภาษาพูดภาษาคนมากเกินไป : เราจะบอกเขาว่า **ระบอบปฏิบัติที่ทำให้เกิดความผูกพันกันระหว่างมนุษย์ กับสิ่งที่ประโยชน์ที่สุด** หรือสูงสุด หรือที่คับทุกซัดนั้น **เราไม่เรียกสิ่งนั้นว่าพระเจ้าก็ได้.** นี่คำว่า religion กำลังเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดการเกลียดชังหน้าซึ่งกันและกัน ในระหว่างพวกที่ถือว่า มีพระเจ้า กับไม่มีพระเจ้า แล้วโลกนี้พลอยไม่มีความสุขไปด้วย เพราะว่าไม่ค่อยหันหน้าเข้าหากัน ดูถูกดูหมิ่นกันว่า นี่มีพระเจ้า, นั่นไม่มีพระเจ้า อย่างนี้เป็นต้น.

นี่ มาถึงคำว่า **“พระเจ้า”**. คำว่าพระเจ้านี้ พวกหนึ่งเขาให้พระเจ้านี้เป็นเหมือนกับบุคคลอย่างนั้นแหละ; ราวกับไม่คิด, ไม่ทำอะไร; พระเจ้าไม่ต้องการบุคคล ไม่ต้องมีรูปร่างหรือความรู้สึกอย่างคน. **พระเจ้าเป็นอะไรที่ไม่จับกัน** คือ

เป็นบุคคลก็ได้ นั่นแหละพระเจ้า. อย่างใน *ศาสนาทุทธ* นี้ ถ้าจะให้ความหมายแก่คำว่าพระเจ้า เราก็จะเล็งไปถึงกฎกรรมชาติที่มีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวง เช่นกฎของอิทัปปัจจยตา เป็นต้น; *กฎของอิทัปปัจจยตาที่บังคับสิ่งทั้งปวงอยู่นี้ เราเรียกว่าพระเจ้าก็ได้* โดยไม่ต้องเป็นบุคคล. แต่พวกโน้นเขาไม่ยอม; เขาบอกว่าพระเจ้าต้องเป็นบุคคล. นี่เพราะเขารู้จักสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้าน้อยไป; เพราะฉะนั้น คำว่าพระเจ้าที่เขาใช้อยู่ ในความหมายอย่างนั้นไม่สมบูรณ์, คำว่าพระเจ้าคำนั้นไม่สมบูรณ์โดยไปเพ่งเล็งที่จะเป็นเพียงบุคคลอย่างนี้.

หรือคำว่า "**ธรรมชาติ**"^๕ อีกคำหนึ่ง ที่เป็นปัญหาหากเวลานี้; พูดถึงธรรมชาติแล้วเราก็ก็นึกถึงปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมในทางภายนอก ที่เป็นอยู่เอง เรียกว่าธรรมชาติ. แต่ใน *ทางพุทธศาสนาเรา ธรรมชาตินั้นอะไรก็ได้* : ไม่มีรูปไม่มีร่าง เป็นเพียงนามธรรม ก็เรียกว่าธรรมชาติได้; หมายความว่านั่นเป็นอยู่เอง. ฉะนั้นแม้แต่พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติได้, รูปธรรมก็เป็นธรรมชาติ, นามธรรมก็เป็นธรรมชาติ; ที่ไม่ใช่รูป ไม่ใช่นาม เช่นนิพพาน ก็ยังมีธรรมชาติได้. นี่คำว่าธรรมชาติ ที่ใช้อยู่ในพจนานุกรมแม่ภาษาไทยนี้ ก็เป็นของเด็ดกอมมือ, คือหมายถึงแค่เพียงปรากฏการณ์ ที่เป็นรูปธรรมนามธรรมชาติทั้งหลาย เช่นแผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขา ดิน ฟ้า อากาศ. ^๕นี่เรียกว่าคำนี้ไม่สมบูรณ์ เลยไม่ให้ประโยชน์ในการที่จะศึกษาเรื่องธรรมชาตินั้นเอง.

สิ่งไรมีภาวะแห่งความเป็นศีลธรรม ก็บอกที่อยู่แล้ว สิ่งนั้นก็เป็นที่ธรรมชาติได้ทั้งนั้น. ขอให้สนใจที่ว่าเรามีความสะเพร่าเมื่อเรอเดินต่อ เกี่ยวกับคำว่าศีลธรรม, หรือแม้เกี่ยวกับคำที่เราใช้กันอยู่เล็กๆ น้อยๆ นี้ เราก็ไม่สนใจจะดูให้มันดี.

จะยกตัวอย่างอีกสักคำหนึ่ง อย่างเพื่อรำคาญ เช่นคำว่า “และ” และคำว่า “กับ” ในภาษาไทยที่เป็นบุรพบท หรือสันธาน, คนที่สะเพร่าก็จะเห็นว่า คำว่า “และ” และคำว่า “กับ” นี้; เช่นนาย ก. และนาย ข., นาย ก. กับนาย ข.; มีความหมายเหมือนกัน; ถือว่าคำว่า “และ” และคำว่า “กับ” มีความหมายเหมือนกันใช้แทนกันได้ นี่มันสะเพร่าถึงขนาดนั้น. แต่ถ้าศึกษาทางภาษาให้ถี่ ให้จริง ให้ถูกต้อง ความความจริงแล้ว มันไม่ใช่มีความหมายเหมือนกัน. คำว่า “และ” นั้นความหมายมันเล็งถึงว่า มันมีอยู่ ๒ อย่าง ๒ อันพร้อมกัน; แต่คำว่า “กับ” นั้น มันหมายความว่า มันเกี่ยวข้องกันอยู่ด้วย. ถ้ามันอยู่ ๒ อันพร้อม ๆ กัน โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกันก็ได้; คำนึงจะเรียกว่า และก็ได้; แต่ถ้าใช้คำว่า “กับ” แล้วละก็ มันจะต้องมีการเกี่ยวข้องกัน หรือเนื่องกัน.

ถ้าเราพูดว่า “ศีลธรรม และ มนุษย์”, ศีลธรรม และ มนุษย์ : ศีลธรรมก็อย่างหนึ่ง, มนุษย์ก็อย่างหนึ่ง, อยู่ทั้ง ๒ อย่างพร้อมกัน. แต่ถ้าเราพูดว่า **ศีลธรรมกับมนุษย์** แล้วความหมายมันเปลี่ยนทันที; ว่า ศีลธรรมกับมนุษย์ มนุษย์กับศีลธรรมนั้น มันมีความเกี่ยวพันกัน, อย่างนี้จึงจะได้ความหมายที่ถูกต้องสมบูรณ์. ๒ คำว่า **และ** และคำว่า **กับ**.

นี่ยกมาเป็นตัวอย่าง ค่อนข้างจะรุ่งโรจน์ไปหมด นี้ก็เพื่อว่า เราจะตั้งต้นกันใหม่, เพื่อจะดูความหมายของคำแต่ละคำในภาษาของเรานั้น ให้ชัดเจน ให้รอบคอบ ให้ละเอียดลออ ให้ถูกต้องนั่นเอง. การที่มีความหมายไม่สมบูรณ์ มันก็ขอให้โทษ, มันก็เป็นโทษของการที่ให้คำความหมายไม่สมบูรณ์. แก่คำคำนั้น และประโยชน์ของการที่มีความหมายสมบูรณ์นั้นมันมีอยู่.

....

ขอวกกลับมาถึงคำว่า ศีลธรรมมีความหมายอย่างไร ถ้าเราให้ความหมายแก่คำว่าศีลธรรมไม่สมบูรณ์ เราจะคงได้รับโทษตอบแทน, ถ้าเราให้ความหมายแก่คำว่าศีลธรรมสมบูรณ์ เราก็ได้รับประโยชน์ตอบแทน; เพราะฉะนั้น เราก็ควรให้ความหมายของคำว่าศีลธรรมกันเสียใหม่ เพื่อให้สมบูรณ์ตามความประสงค์ ของการบรรยายในวันนี้. เราจะต้องใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก เพราะว่ามันเป็นภาษาของหลักธรรมะ หรือหลักศีลธรรมนี้เอง; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็พวกเราเป็นพุทธบริษัท นับถือพุทธศาสนา ก็ต้องรู้ว่าภาษาบาลี เป็นภาษาที่ทรงไว้ซึ่งพระพุทธานุภาพ. ฉะนั้น การจะวิพากษ์วิจารณ์อะไรกันถึงความหมายของคำในพุทธศาสนา ก็ต้องอาศัยภาษาบาลีเป็นหลัก เพราะเป็นภาษาเดิม. คำว่า **ศีลธรรม** ในที่นี้ ถ้าอาศัยภาษาบาลีเป็นหลัก แล้วก็ให้ความหมายคือ **เหตุให้เกิดความปกติ** ก็ได้ **ภาวะแห่งความปกติ** ก็ได้ **ปรากฏการณ์ที่เป็นความปกติของธรรมชาติ** ก็ได้; เราก็ให้ความหมายที่สมบูรณ์ และเห็นได้ชัดว่า “ศีลธรรม” นั้นเกี่ยวข้องกับที่อยู่กับสัตว์และบุคคล หรือจะไว้ก็ตามในทุก ๆ ภาวะ; ที่นี้เราก็ทำหน้าที่นั้น ๆ ให้สมบูรณ์ได้ ถึงกับว่าศีลธรรมอยู่เพียงอย่างเดียว ก็บรรลุถึงนิพพานได้.

เป็นอันว่า การบรรยายในวันนี้ก็พอสมควรแก่เวลา หรือเสริมตามความหมายของหัวข้อ ที่ได้ยกขึ้นไว้ข้างต้นแล้วว่า “ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่าศีลธรรม”. **ขอยุติการบรรยายนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้, เพื่อให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดคำเตือนสติต่อท้ายการบรรยายนี้ ตามเคยอีกต่อไป.**

๒๕
ตอบคำถามท้ายการบรรยายครั้งที่ ๑

(ถาม) : เท่าที่ได้ฟังศีลธรรมในความหมายใหม่ของคุณเจ้าฉัน รู้สึกเป็นความหมายที่รวมหมด; รวมหมดของความหมายเกี่ยวกับคำว่า ปกติ ซึ่งรวมหมดทั้งเหตุที่ทำให้ปกติ,

แล้วภาวะก็คือผลปกติ, แล้วรวมถึงสิ่งต่างๆ ที่ปกติทั่วไปในธรรมชาตินี้; ซึ่งเรื่องนี้ กระผมคิดแล้วว่า มันหมด; แต่ว่า ที่ผมยังสงสัยหรือสงสัยอย่างบ้างว่า ถ้าเช่นนั้นแล้ว; ถ้าว่าศีลธรรมนี้ มันจะมีความหมายเกินกว่าปกติไปถึงคำว่า พระนิพพานจะได้หรือ ไม่ได้?

ข้อที่ ๑. ความหมายที่ผมสงสัยอยู่ว่า เพราะพระคุณเจ้าหมายถึงว่าคำว่า "ปกติ" หมายถึง ภาวะที่ปกติของมันด้วย หมายถึงธรรมชาติทั่วไปที่ปกติด้วย ซึ่งมองๆ แล้ว ความหมายนี้ก็เหมือนกับ ความหมายของคำว่า พระนิพพาน.

ข้อที่ ๒. จากความหมายใหม่ของพระคุณเจ้าที่ได้ให้มานี้ รู้สึกว่ามันเป็นของ ใหม่จริงๆ ผมไม่เคยได้ยินได้ฟังมาเลย. มันใหม่จริงๆ ตรงที่ว่า เพราะที่ฟังมาเดิม นั้นความหมายของคำว่าศีลธรรม มันอยู่แค่ระดับในโลก ในระดับโลกียะ ในระดับ ที่ไม่สามารถจะหลุดพ้นไปได้; แต่ถ้าความหมายใหม่ของศีลธรรม ที่พระคุณเจ้าได้ ให้นี้ มันรวม ไปไกลจนถึงปกติของจิต ที่เกี่ยวกับกาย, แล้วปกติถึงถึงจิต หรือความ กิเลสเห็น หรือปัญญาที่ปกติด้วย. ถ้าปัญญาปกติด้วยอย่างนี้ ก็หมายถึงเป็นธรรมะ ชั้นโลกุตระหลุดพ้นขึ้นเหนือโลกขึ้นไป อย่างที่กล่าวไว้ในพวกสังขารธรรม เป็น ความปกติถึงขั้นปัญญา รวมศีล สมาธิ ปัญญา หมดไปเลย. ถ้าอย่างนั้นมันก็จะ ทำให้มีผู้แย้ง หรือมีผู้สงสัยที่ได้ฟังความเดิม มาเพียงว่าศีลธรรมแค่ชั้นโลกียะ ซึ่ง กว่าจะได้ทำความเข้าใจหรือตกลงกันได้ ก็คงต้องเป็นการซักแย้งหรือต่อสู้กันอีกนาน. ผมก็สงสัยมี ๒ ข้อเท่านั้นเองครับ.

ตอบ : ผู้ฟังคงจะนั่งหลับเสียแต่ตอนแรก ไม่ฟังให้ดีๆ เราจะให้ความหมายที่สมบูรณ์ แก่คำๆ นั้นเสียใหม่; ได้ปีบารกโดยละเอียดและชัดเจนในตอนนั้นแล้ว ว่า การที่ให้ความหมายของคำว่า ศีลธรรมแคบๆ อย่างที่พูดกันนั้น มันไม่พอ ไม่ถูกไม่เต็มตามความหมายของภาษาบาลีคำนี้. แต่นั่นก็มีใช้สักัญ; สำคัญ อยู่ตรงที่ว่าเป็น *ความตั้งใจอันใหม่* ที่ให้การศึกษาและปฏิบัติไม่ตั้งหน้าตั้ง

หลังมากเรื่อง. ให้เอาคุณเรื่องมารวมไว้ที่คำว่าศีลธรรมเพียงคำเดียว; ถ้าทุกคนปฏิบัติศีลธรรมเพียงเรื่องเดียว, อย่างเดียวให้ถึงที่สุดแล้ว; ก็จะได้นิพพานเป็นผลสุดท้ายของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม. **พระนิพพานก็เป็นศีลธรรม** **โดยแท้จริง โยธสมบุรณ์ คือเป็นภาวะแห่งความปกติ ที่ไม่มีอะไรจะปกติเท่า.** พระนิพพานคือภาวะแห่งความปกติยิ่งกว่าสิ่งใดหมด เพราะว่าเป็นอสัญชะ อยู่เหนือเหตุเหนือปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีอะไรเกาะต้องได้; ฉะนั้นจึงเป็นภาวะปกติ หรือเรียกว่าตัวศีลธรรมในความหมายอีกอันหนึ่ง, หรือภาวะปกติที่มีอยู่ตามธรรมชาติก็ได้ หรือเป็นผลปรากฏออกมา เพราะการปฏิบัติศีลธรรมในขั้นต้น ๆ ของบุคคลผู้ปฏิบัติก็ได้, เพราะฉะนั้น คำว่านิพพานก็รวมอยู่ในคำว่าศีลธรรมนั่นเอง.

ส่วนบุญหาข้อที่ ๒ ทว่า การพูดแปลกลอกไปอย่างนี้ ต้องพบกับความต่อต้าน ไม่ยอมรับหรือไม่เห็นด้วย; นี้ก็เป็นธรรมดา เพราะเราได้พูดแปลกลอกไปจากที่เขาเคยได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ. แต่ไม่เป็นไร ขอให้มองให้เห็นความประสงค์ที่ว่า **จะขอสให้คนที่ไม่ชอบศีลธรรมจะชอบศีลธรรมมากขึ้น,** แล้วจะปฏิบัติอย่างรวบรัดได้โดยเร็ว ด้วยคำอธิบายใหม่มีให้ให้เห็นขอบเขตแห่ง ความหมายของคำว่า ศีลธรรมอย่างหมดจดสิ้นเชิง. แม้จะมีการคัดค้านในขั้นต้น ๆ สำหรับคนที่ไม่ฟังให้ดี ก็ไม่เป็นไร; ต่อไปเขาจะค่อย ๆ มองเห็นว่าเพื่อประหยัดเวลา ให้ทุกเรื่องมาอยู่ในเรื่องเดียว, และให้เรื่องเดียวกันแก่ปัญหาให้ได้หมดทุกเรื่อง : เรื่องบุคคล เรื่องสังคม เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องท่ามหากิน สังคมอะไร เป็นอยู่ทุกชนิด กระทั่งเรื่องสงคราม กระทั่งเรื่องภามารมณ ก็ไปจัดการแก้ไขกันเสียใหม่ ให้กลายเป็นเรื่องของ

ศีลธรรม; เข้าใจว่าจะหันกับเหตุการณ์ของโลกปัจจุบัน ที่กำลังปั่นป่วน, แต่ละก็ไหลเชี่ยวเป็นเกลียว ไปทีเดียว.

จะขอยกตัวอย่างเกี่ยวกับลักษณะเช่นนี้อีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่อง **การให้ทาน**, การปฏิบัติเรื่องทานบริจาคนั้น ถ้าปฏิบัติเรื่องทานให้ถูกต้องแล้ว- ก็จะต้องนิพพานเหมือนกัน; สิ่งเรื่องอื่นเสียก็ได้ **ปฏิบัติเรื่องทานอย่างเดียว ก็จะถึงนิพพานได้.** ที่แรกก็ให้สิ่งของเป็นการให้ทาน ให้ธรรมะ ให้ความรู้ ก็เป็นการให้ทาน ให้โอกาส ให้อะไรก็เป็นการให้ทาน ที่มีผู้ให้และมีผู้รับ นี้ไม่แปลก. ที่นี้มาถึงการให้ที่ไม่ต้องมีผู้รับ คือให้ตัวกู- ให้ของกู, ให้ตัวตนนี้ ออกไปเสีย ให้ห่างจากตัวกู; นี่ก็เป็นการให้นิพพาน เป็นการให้ที่ไม่ต้องมีผู้รับ แล้วผู้ให้มันได้บรรลุนิพพาน. เรื่องมันก็สั้นเข้ามว่า ผู้ที่จะต้องการนิพพานนั้นก็คือให้ตัวกูเสีย; ถ้าปฏิบัติได้แบบนี้ ทุกเรื่องมันจะรวมอยู่ในคำว่า "การให้ตัวกู", **ศีลศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน นั้นจะมารวมอยู่ในคำว่า ให้ตัวกูออกไปเสีย.** นี่มันประหยัการปฏิบัติ แล้วประหยัดเวลา ประหยัดอะไรทุกอย่าง, แม้การอธิบายคำว่าศีลธรรมกันเสียใหม่ ให้ทุกเรื่องมารวมอยู่ในคำว่าศีลธรรมนี้ก็เหมือนกัน มุ่งหมายอย่างนี้ จะได้หันแก่เหตุการณ์ ที่กำลังเลวร้ายอย่างรวดเร็วในโลกนี้; นี่ขออธิบายอย่างนี้.

ถาม : วันนี้เป็นการบรรยายเรื่องศีลธรรมกับมนุษยโลก; ข้อข้อที่ฉันเห็นว่า "ศีลธรรมกับมนุษยโลก" **เกล้ากระผม** ไม่มีความเห็นว่าอะไรที่จะไม่เป็นเรื่อง; กระผมเห็นด้วยทุกเรื่อง. แต่ว่าคืออยากจะสงสัย อยากจะทราบเงื่อนไข ในข้อ ๓ ข้อที่เกี่ยวกับศีลธรรมนั้น; ข้อที่ ๑ หมายถึงสิ่งที่เป็นกฎ เป็นเหตุของความปกติ, ข้อ ๒ กระแสแห่งความปกติอันนี้เป็นผล, ประการที่ ๓ สิ่งที่มีสภาวะเป็นปกติอยู่โดยปรากฏการณ์ของธรรมชาติ. **เกล้ากระผม** เห็นว่า ข้อนี้มิได้หมายความว่ามนุษย์อยู่ด้วย; ถ้าจะเพิ่ม

กล่าวเป็นการเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ที่มนุษย์จะปฏิบัติต่อธรรมชาติทั้งปวง ให้ได้รับความปกติเข้าไปอีกสักข้อหนึ่ง ก็จะมีคำว่ามีมนุษย์อยู่ด้วย นี่เป็นข้อที่ ๑.

ข้อที่ ๒. อันนี้เกี่ยวกับภาษา คำว่า ศีลธรรมนี้ ตรงกับคำว่า *morality* ในภาษาอังกฤษ. ที่นี้ เมื่อศีลธรรม พระเดชพระคุณท่านอาจารย์แปลว่า สิ่งซึ่งจะเป็นเหตุของความปกติตั้งแต่ขั้นต่ำไป ตั้งแต่กาย วาจา ใจ ทิฐิฐิ แล้วไปถึงพระนิพพาน แต่คำว่า *morality* ในภาษาอังกฤษนั้น เขายังตรงกับคำว่า เป็นคนมีศีลธรรม มีธรรมะรัมิอยู่ ที่นี้ ถ้าเอาไปอธิบายเป็นภาษาอังกฤษว่า *morality* อย่างนี้ ฝรั่งเศสเขายังเข้าใจอยู่เหมือนเดิม. เราจะใช้ภาษาอังกฤษคำไหน ที่ตรงกับคำว่าศีลธรรมตามความหมายอันนี้; แต่ถ้ากระผมมีความสงสัยเพียงเท่านั้น.

ตอบ : คำถามแรกที่ว่า หัวข้อใหญ่ ว่าศีลธรรมกับมนุษย์โลก แล้วพอมาดึงแจกขรรฉะเยียด ความหมายของคำว่าศีลธรรม มีแต่เรื่องเหตุแห่งปกติ ภาวะปกติ และปรากฏการณ์ปกติ ไม่มีคำว่ามนุษย์; นี่ก็เพราะว่าในการบรรยายครั้งแรกนี้ ต้องการจะพูดกันแต่ความหมายของคำๆ นี้, ยังไม่ต้องการจะพูดในประเด็นที่ว่า “กับมนุษย์โลก” ใดๆโดยตรง. แต่ถ้าจะมองดู ก็จะเห็นได้เหมือนกัน คือโดยอ้อมว่า เหตุแห่งความปกตินั้น ใครจะเป็นคนทำได้ ถ้าไม่ใช่มนุษย์, แล้วภาวะปกตินี้ก็เหมือนกัน ใครจะได้รับ ถ้าไม่ใช่มนุษย์; ส่วนปรากฏการณ์แห่งความปกตินั้น หมายถึงภาวะที่มีอยู่ทั่วไปทั้งมนุษย์ ทั้งสัตว์ ทั้งต้นไม้ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิต.

สรุปความก็ว่า ยังไม่พูดถึงมนุษย์โดยตรง; นั่นมันเป็นหัวข้อใหญ่ ของหัวข้อทั้งหมด นี่เป็นหัวข้อเล็กข้อที่ยาว ข้อแรก ที่จะทำให้ความเข้าใจกันแต่ความหมายของคำๆ นี้ ให้สั้นเชิงโดยหลักของภาษาบาลี นี้คำตอบสำหรับข้อที่ ๑.

ที่บัญญัติที่ ๒ เรื่องคำในภาษาบาลี เมื่อแปลเป็นภาษาอื่น นั้นมีผู้หมก ; บางคำแปลไม่ได้ ต้องใช้คำเดิมที่เป็นภาษาบาลี โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือคำว่า ธรรมนั่นเอง **ธรรมะ** นี้เอง **แปลเป็นภาษาอังกฤษไม่ได้** ภาษาไทยก็ไม่ได้ ; ต้องใช้คำว่า “ธรรม” ที่เป็นภาษาบาลี. **เดี๋ยวก็เข้าไปอยู่ในภาษากรม** **อังกฤษแล้ว** เป็น *dharma, dharmic*, เป็นภาษาอังกฤษไปแล้ว ; ที่ต้องใช้ คำว่า ธรรม.

สำหรับคำว่าศีลธรรมนี้ ก็ต้องเข้าใจตั้งแต่แรกว่า เราจะไม่ให้ความหมายแคบ ๆ แต่เพียงว่า เรื่องปฏิบัติกันในสังคม ; บอกมาแล้วตั้งแต่ตอนต้น การบรรยายว่าจะให้ความหมายใหม่แก่คำ ๆ นี้ ให้มันกว้างออกไป. เพราะฉะนั้น มันก็ไม่ตรงกับควมหมายของคำว่า *morality* ซึ่งมีแนวคิดเดียว เช่นกับคำว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน ; ก็เป็นอันว่าจะใช้กับ *morality* ไม่ได้ ; ฉะนั้น เมื่อจะไปพูดกับพวกที่ใช้ภาษาฝรั่ง มันก็ต้องใช้คำอื่น ซึ่งไม่ใช่ *morality* เพราะคำ *morality* นั้น มันไม่ได้มีความหมายตรงที่ว่าปกติ ก็ต้องคิดคำใหม่. ก็แน่นอนละ, ก็เป็นปัญหา ; ถ้าคิดไม่ได้ก็ใช้คำว่าศีลธรรม หรือ *siladharma* นั้นแหละ เอาภาษาบาลีไปใช้อีกคำหนึ่ง. ถ้ายังห่วงคำว่า *morality* อยู่ก็ตั้งว่า *morality* ในความหมายพิเศษ เป็นความหมายใหม่ ก็เป็น *morality* พิเศษ.

เมื่อพูดมาถึงอย่างนี้แล้ว ก็ขอพูดเสียเสียว่า เคยวนกำลังมีปัญหอย่างนี้ อยู่ที่คำอื่น ๆ ที่กำลังใช้อยู่ ซึ่งทำความเข้าใจกันไม่ได้ ; เช่นคำว่า “ธรรมชาติ” เป็นต้น. แม้ว่าคำว่า *ธรรมชาติ* จะมีแปลว่า *nature, natural, phenomena*, ก็ตาม ; **มันใช้ไม่ได้กับคำว่าธรรมชาติในภาษาธรรม** . **ในพุทธ-ศาสนา** ซึ่งถือว่าแม้แต่พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ. เหมือนเมื่อตะกุกได้ยก มาให้เห็นเป็นตัวอย่างมาแล้ว. ยังมีที่ผิดอย่างกับว่าหันหลังให้กัน หรือเล่น

ตลกแก่กัน ก็เช่นคำว่าปรัชญา กับคำว่า *philosophy*. “ปรัชญา” ในภาษาสันสกฤต หรือ “ปัญญา” ใน *ภาษาบาลี* ก็ตาม หมายถึง *รู้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์*. ส่วนคำว่า *philosophy* ไม่ได้หมายความว่ารู้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์, เป็นเพียงทักษะอันหนึ่ง ซึ่งกำลังค้นคว้าเท่านั้น. ฉะนั้นก็ได้ใช้ผิด ทำผิดกันอยู่ในเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา; ก็การใช้คำว่าปรัชญาให้เป็นคำแปลของคำว่า *philosophy*, ฉะนั้นปัญหาก็จะบังกับการใช้ภาษา ก็ได้แต่การใช้ไปตามระเบียบที่เขาใช้กันอยู่; แล้วเราก็หายเหตุไว้ให้ว่าที่ไม่ถูก คืออย่างนี้, มันคงจะเข้าใจกันได้สักวันหนึ่ง ก็ค่อยๆ ส่งคายนากันในตอนนั้น ปรับปรุงถ้อยคำให้มันตรงกัน ในระหว่างประเทศ ในระหว่างชาติ.

ฉะนั้น จึงสรุปความว่า: แน่แน่นอนที่จะใช้กับคำว่า *morality* ตามธรรมดา นั้นไม่ได้ เว้นไว้แต่จะให้คำว่า *morality* เป็นคำใหม่ขึ้นมาอีกคำหนึ่ง; แต่ถึงอย่างไรก็คงไม่ได้เต็มที่ตรงที่ว่ารากศัพท์ของ *morality* นั้น ไม่ได้มุ่งลงไปทีภาวะปกติ.

ถาม : กราบเรียนท่านพระเดชพระคุณท่านอาจารย์, เกี่ยวกับเรื่องความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ศีลธรรมนี้ ปัญหาที่จะถามนั้นก็ไม่มี; มีแต่ว่าขอสนับสนุน เรียกว่าทำให้เกิดเป็นกำลังใจแก่ผู้ที่จะได้ปฏิบัติ ในเรื่องศีลธรรมนี้ ให้อีกว่าหนักขึ้นไป คือจะต้องทำให้ลำบาก เกี่ยวกับการใช้คำพูดมากมาย ดังที่ได้ฟังกันอยู่มามากแต่ยี่วัน; ฉะนั้นจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่พวกพุทธบริษัท ที่จะได้อิทธิพลความหมายของคำๆ นี้ และใช้เป็นหลักปฏิบัติ เพื่อจะส่งเสริมในกรณีที่ปฏิบัติตั้งแต่ขั้นต่ำสุด จนถึงสูงสุด คือพระนิพพานในที่สุด; แลถ้ากระผมก็มีความเห็นสนับสนุนเพียงเท่านี้.

ตอบ : นี่เป็นการแสดงความรู้สึก เพราะฉะนั้นไม่ต้องมีคำตอบ; และขอให้ผู้ที่มีความรู้สึกเช่นนี้ช่วยกันทำให้มีความเข้าใจอย่างนี้ เพิ่มมากขึ้นต่อไปด้วย.

ถาม : เท่าที่วิเคราะห์ได้ทั้งถ้อยคำบรรยายมาตลอด ตั้งแต่ต้น จนจบนี้ ก็รู้สึกว่ามีมากมาย แต่ที่เข้าใจที่สุดในคำบรรยายนี้. แต่ก็ยังมีความสงสัยบางอย่าง เช่นคำว่า “สงคราม” กระหม่อมได้ยินแล้วว่า สงครามนี้; ถ้าเกิดสงครามก็มีแต่ความผิดด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือไม่มีฝ่ายใดที่ฝ่ายหนึ่ง ถ้วยการเห็นแก่ตัว หรือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หรือประโยชน์ชั่วมัน. แต่ใน ถ้อยคำที่ว่า สงครามเป็นศีลธรรมแล้ว ก็มันน่าจะมีการสงครามเกิดขึ้น; การที่พยายามที่จะทำให้สงครามนั้นสิ้นสุดลง; หรือได้รับความสะดวก หรือมีสันติ มีการประชุมกันมาถกกัน แต่ก็ไม่สิ้นสุดลงได้. ทั้งนี้ กระหม่อมเห็นว่า สงครามนั้นคงจะไม่ใช้ศีลธรรม; ที่ถูกต้อง. กระหม่อมมีความสงสัยว่า สงครามนี้จะไม่ใช่ศีลธรรม; เพราะว่า ไม่สามารถที่จะสิ้นสุดลงได้. อันนี้ เป็น ความสงสัยข้อที่ ๑.

ข้อที่ ๒ กระหม่อมสงสัยเรื่องการฆ่ากัน เพื่อความเป็นปกติ; ก็ขอฆ่า ฆ่า หมวยถวายว่า ฝ่ายบุคคลผู้ที่มีผิดปรกติ. เพื่อจะให้สังคมนั้นปรกติ อันนี้ใช้ที่กระหม่อมได้ฟังมา ก็เห็นว่า การฆ่ากันนี้ ถ้าหากว่าเป็นไปเพื่อปรกติก็เรียกว่าศีลธรรม; แต่ การฆ่ากันนั้นมันมีปัญหายุ่งยากที่การฆ่ามัน มันรู้สึกว่าคุณฆ่ามัน ไม่ค่อยจะปรกติ, แล้วผู้ถูกฆ่า ก็ไม่ปรกติ. อันนี้กระหม่อมมีความสงสัยอยู่ว่า การฆ่ากันนี้ ถ้าจะให้หลีกเลี่ยงจากการผิดจากศีลธรรมนี้ จะทำอย่างไรจึงจะถูกต้อง และเช่นนี้ปรกติตามศีลธรรม. กระหม่อมมีความสงสัยเพียงเท่านั้น.

ตอบ : คำถาม ๒ ข้อนี้ ที่จริงก็ข้อเดียวกัน คำถามอย่างเดียวกัน ว่าสงครามจะเป็น ศีลธรรมได้อย่างไร หรือแยกออกมาเป็นการฆ่า จะเป็นศีลธรรมได้อย่างไร

นี่ก็เป็นการแสดงให้เห็นได้ว่า พวกเขายังคอยขึ้นแต่ คำ หรือภาษาที่ใช้ให้คนอื่นอยู่โดยตนเอง หรือว่าที่คล้ายกับของตนเองอย่างเดียว; ไม่ได้สำนึกถึงความหมายของถ้อยคำนั้น ที่มีมันอยู่ในระดับอื่น. คำว่า สงครามก็คือ, คำว่า การฆ่าก็คือ, มันก็มีความหมายทั้งในทางภาษารคน และในทางภาษาธรรม. และ

ความหมายอันสมบูรณ์ ของคำว่า “ศีลธรรม”

๓๓๓

ในกรณีนี้ก็ยืนยันว่า ทั้งในทางภาษาคน และในทางภาษาธรรมนั้นแหละ ; สงครามที่ถูกต้องนั้น ยังเป็นศีลธรรมอยู่นั่นเอง

จะพูดถึงคำว่า “สงคราม” เช่น คำว่า *ธรรมาธรรมะสงคราม-สงคราม ระหว่างธรรมะ กับอธรรม* ; ต้องใช้คำอย่างนี้ โดยสมมติให้เป็นธรรม เทวบุตร, และอธรรมเทวบุตรขึ้นมา. เพราะมันยากที่จะใช้คำธรรมคาบสิ่งที่ เป็นนามธรรมจึงต้องสมมติเป็นบุคคล เป็นเทวบุตรธรรมะ, เทวบุตรอธรรมะ ทำสงครามกัน; แล้วธรรมเทวบุตรก็คัดค้านอธรรมเทวบุตรหวัชช กกลงมา กลางดิน แผ่นดินสลับไป.

ใช้ศัพท์เล็ก มันก็เลอะเทอะว่า อ้าว, ถ้าอย่างนั้นธรรมเทวบุตร ก็ขาด ศีลข้อปาณาติบาตซิ. ใช้ศัพท์นี้จะยังตามได้ถึงขนาดนี้; ก็เลยบอกว่าแพ้ว, เรายอมแพ้. ถ้ามันใช้ภาษาชนิดที่กันละความหมายกันอย่างนี้ มันก็ยอมแพ้ แล้วก็จะบัญญัติจนเดี๋ยวนี้ ไม้รู้จะตอบใช้ศัพท์ว่าอย่างไร ว่าการที่ธรรมเทวบุตร คัดค้านอธรรมเทวบุตรชกกลงดินไปนั้น มันก็ขาดศีลข้อปาณาติบาตซิ.

ถ้าเราจะทำความเข้าใจข้อนี้ ก็ต้องให้ความหมายของคำว่า “สงคราม” นั้น มันก็เป็นเพียงการขั้วระเสาะสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่ยุติธรรมให้เกิดขึ้นมา. เมื่อ สงครามโลกครั้งที่ ๑ เขาอ้างข้อนี้กันมาก ว่าประเทศหนึ่ง, ประเทศเยอรมัน โดยเฉพาะนี้, ไม่ประกอบไปด้วยธรรม, แล้วหลายประเทศก็รวมกันทำสาย ประเทศเยอรมันเพื่อให้เป็นธรรมขึ้นมาในโลก. นี้ เขาก็พูดกันอย่างนี้; แต่ ความจริงนั้นก็ทำไม่ได้เช่นนั้น.

คำว่า “สงคราม” โดยความหมายนี้ **ถือว่าเป็นศีลธรรม** นี้ คือ **คั้ง**
เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ทบรัชชี่ ทัชชการฆ่า หรือทำลายสิ่งที่ไม่ควรจะมี
 อยู่ในโลก. ฉะนั้น การฆ่า หรือการสังฆาชนิคนั้น ไม่เป็นการผิดศีลธรรม;
 เช่นเดียวกับที่ผู้พิพากษาจะต้องสั่งประหารชีวิตคนที่มันควรถูประหารชีวิต;
 นี้ไม่ต้องพูดถึงพระเจ้าแผ่นดินสมบูรณาญาสิทธิราช. ฉะนั้น การกระทำของ
 ผู้พิพากษานั้น เป็นการปฏิบัติศีลธรรมตามหลักแห่งศีลธรรม **สังฆาคณ**
 ให้ไม่ควรจะมีอยู่ในโลก. ผู้ฟังต้องมีจิตใจอยู่ในระดับที่เห็นว่า **ความเป็น**
ธรรม ความยุติธรรม นั้นมันอยู่อย่างไร, หรือไม่ยุติธรรม **ไม่เป็นธรรม** นั้นอยู่
 อย่งไร; แล้วต้องชำระความไม่เป็นธรรม **ไม่ยุติธรรม** นั้นให้หมดไป นี้ก็
 เรียกว่า **สงคราม**.

ใน **ภาษาธรรม** สงครามนี้ก็อีกอย่างหนึ่ง ว่า **การให้ทานคือการทำ**
สงคราม. **ทานญ ยุทธญจ สมานมาทุ** – “สัตว์บุรุษนั้นกล่าวไว้ว่า ให้ทาน
 นั้นเท่ากับสงคราม” **เพราะว่าในจิตใจของคนนั้นเกิดมีสงคราม ระหว่าง**
ความตระหนักับความอยากจะให้. ฉะนั้น **สงคราม** นี้เกิด **ขึ้นระหว่างกิเลส**
กับสติปัญญา แล้วก็ทำสงครามกันไปจนกว่ากิเลสนั้นมันจะหายไป, สติปัญญา
 ก็ทำหน้าที่ จึงเกิดการให้ทานเงินมาได้. นี้ก็ต้องฆ่ากิเลสด้วยการทำสงคราม
 บางทีพระพุทเจ้าท่านก็ใช้ค้ำนี้ เช่นว่า **ฆ่าผู้รับกรรม** หรือสาวกบางองค์
ที่ค้ำไม่ได้ เสีย; เช่นเดียวกับที่นายแกตี เขาฆ่าม้าตัวที่เสวยกินไปจนฝึก
 ไม่ได้เสีย เพื่ออย่าให้เสียชื่อของเขา. นี้ก็ส่วนแต่ **เพ่งเล็งถึง** เจตนาต้องการ
 จะใช้ **ความดี** หรือ **ความถูกต้อง** หรือ **ความยุติธรรมเป็นเครื่องมีอบจกสิ่ง**
ตรงข้าม. ฉะนั้น เราต้องรู้ความหมายอันแท้จริงของคำๆ นี้ ให้ลึกซึ้ง ทั้ง
 ภาษาคน ภาษาธรรมเสียก่อน.

ที่นี้ มาพูดกัน ในภาษาคน เช่นว่า ทำสงครามกันจริงๆ : เอาเป็น เขา
 อารุมรใช้แก่กันและกันจริงๆ. ถ้าเป็นสงครามถูกต้อง ก็ต้องเป็นสงคราม
 ที่ซัดฝ่ายที่เป็นพาล เป็นอริธรรมออกไป; มันก็มีความหมายอย่างเดียวกับ
 ภาษารวมที่ว่าจะต้องกำจัดกิเลส เป็นต้น. ฉะนั้น ถ้าเขา **ทำไปด้วยเจตนา
 บริสุทธิ์** ก็กลายเป็นว่า เขารักษาความถูกต้องไว้ในโลก แล้วจะต้องมีการฆ่าคน
 ในเมื่อมันไม่มีวิถีทางอื่น; เรายิ่งถือว่า สงครามนั้นก็ป็นศีลธรรม, อย่างน้อย
 ที่สุด ก็เป็นศีลธรรมในระดับต้นๆ เทียบๆ ทำๆ ที่จะช่วยกันรักษาความเป็น
 ธรรมไว้ในโลกนี้, **ใครไม่ต้องมีเจตนาฆ่าคน.**

แต่เดี๋ยวนี้ **การสงครามที่อยู่ในโลก** เวลานี้ มันไม่ใช่อย่างนั้น มัน
ไม่สำทามเจตนาอันบริสุทธิ์และถูกต้อง หรือกระทำให้ด้วยเจตนาอัน
 ถูกต้องเลย : มันทำไปด้วยกิเลส ด้วยความเห็นแก่ตัว; ฉะนั้น จึงไม่รวม
 อยู่ในชั้นนี้. แต่ที่มันจะมีสงครามที่บริสุทธิ์ เพื่อความเป็นธรรม ที่ไหน
 เมื่อไรนั้น ผมก็ตอบไม่ได้. แต่ถ้ามันมีแล้ว, **สงครามชนิดนั้น ก็ต้องเป็น
 ศีลธรรม คือการกำจัดสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจ** หรือในโลกนี้ให้ออกไปเสีย,
 แล้วการทำนั้นก็มีความหมาย ๒ อย่าง ก็คือสิ่งที่ไม่ควรจะมีไว้ในใจ หรือ
 ในโลก ก็เป็นศีลธรรมแน่. นี่ความมุ่งหมายที่พูดว่า สงคราม; ถ้าเป็น
 สงครามที่ถูกต้องก็เป็นศีลธรรม; . หมายความว่าอย่างนี้.

ถาม : สำหรับคำบรรยายที่ท่านอาจารย์ได้บรรยายมานั้น เสด็จขบวนก็มีความเห็นด้วยทุกประการ
 ไม่มีข้อใดที่มีข้อที่จะสงสัย หรืออะไรท่านของนั้น; เพียงแต่ว่าจะพยายามทำความเข้าใจ
 เข้าใจให้ชัดแจ้งยิ่งขึ้นไปเท่านั้น ซึ่งสรุปใจความตามที่เข้าใจก็คือว่า; ท่าน
 อาจารย์ประสงค์จะอธิบายหลักศีลธรรมนั้น ให้มีความหมายกว้างไกลไปทั่วทุกแห่งนั้น;
 จึงรวมทั้งศาสนาด้วย, กระทั่งไปถึงสิ่งที่เป็นวัตถุด้วย ว่าสิ่งที่เป็นอย่างนั้น ถ้าหากมี

ความเป็นปรกติอยู่แล้ว จะเป็นอันไม้ คันไถ่ หรือคันหิน แม้จะกินก็ตาม ก็ถือว่ามันนั้นศีลธรรมอยู่แล้ว.

ที่นี้ เมื่อมองมาถึงคนมาถึงสัตว์; สัตว์ที่มีความเป็นอยู่อย่างปรกติ ไม่เบียดเบียนกัน อย่างนั้นก็ถือว่า มันเป็นศีลธรรมอยู่ในตัวมันแล้ว. หากมันเบียดเบียนกัน ก็แปลว่ามันไม่เป็นศีลธรรม; เมื่อมันทำความทอเคลือบเบียนกัน ด้ ก็เป็นศีลธรรม.

ที่นี้ มองมาถึงมนุษย์ มนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่หนึ่ง หากว่าอยู่ด้วยกันอย่างมีความปรกติสุข ภาวะที่อยู่ด้วยกันปรกติ ไม่มีทะเลาะเบาะแว้ง หรือว่าเกิดเรื่องเกิกราวหรือสงครามกันนั้น ก็ถือว่า เป็นศีลธรรมอยู่แล้ว นี้ในวงกว้าง.

ที่นี้ ในความหมายทางจิตใจ ถ้าหากว่ามีความเป็นอยู่ปรกติทางจิตใจ เช่นจิตใจมีสมาธิ มีความมั่นคงก็เพียงพอ ก็ถือว่าเป็นศีลธรรม; นี้มาถึงทางทิวฐิติบัญญัติ. หากว่ามีความคิดเห็นไปในทางที่ถูกต้อง ไปในทางที่จะไม่ให้เกิดความวุ่นวายแก่ใจตนเอง และแก่ผู้อื่นแล้ว ก็ถือว่าทิวฐิตินั้นเป็นศีลธรรม, ซึ่งผลแห่งการมีทิวฐิตินั้นเป็นศีลธรรมนั้น ก็เรียกอีกอย่างหนึ่งว่านิพพาน; นิพพานเลยก็ธรรมก็คืออันเดียวกันนั่นเอง. นี้เรียกว่า สำหรับในคนเฉพาะคนนั้นก็ทรงเป็นศีลธรรมได้ โดยเรียกว่าเป็นศีลธรรมได้ โดยที่เขาไม่ก่อวาทาเป็นปรกติ ไม่พูดคำที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทางจิตใจก็มีจิตใจปรกติไม่วอกแวก หรือเกิดความยุ่งยากให้แก่จิตใจของตน และทั้งทางทิวฐิติ สติ บัญญา ก็เห็นในทางถูกต้อง; เช่นเห็นว่าทุกอย่างก็ดั้นไม้ได้. เมื่ออย่างนี้แล้ว กาย วาจา จิตและทิวฐิตินั้นของเขา ก็ถือว่าเป็นศีลธรรม เรียกว่าศีลธรรมได้. ตามความเข้าใจ ตามความเห็นด้วย, ที่พระองค์ท่านอาจารย์อธิบายมา ก็เห็นด้วยเป็นอย่างนี้.

ตอบ : นี้ก็เท่ากับช่วยสรุปความ.

ถาม : ตามที่พระเดชพระคุณท่านอาจารย์ได้บรรยายมา เมื่อก่อนผมก็เห็นด้วย; แต่ที่ฟังพูดถึงว่าความเข้าใจของกรรมอันนี้อยู่ที่ เพราะว่าเป็นผู้ที่ศึกษาบ่อย และเป็นผู้นับถือโดยแท้ ซึ่งปัญหาที่กลั่น ก็ยังไม่เคยที่จะได้ศึกษาหรือได้ยินได้ฟังมาก่อนเลย ถึงคำว่าศีลธรรม ที่รวมไปถึงสภาวะเป็นปรกติ ทั้งในด้านกาย วาจา จิต และโทษเฉพาะอย่างอื่นเรื่องปฏิรูป. พูดถึงว่าศีลธรรมรวมไปถึงทั้ง ๔ ประการนี้ แล้วยังเพิ่มเติมไปอีกว่า มีว่า สภาวะที่มีอยู่เดิมธรรมชาติ นั้นแหละ ก็เป็นศีลธรรมเหมือนกัน.

ที่นี้ เมื่อก่อนผม มีข้อสงสัยบางประการ ถึงอยากจะกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ ให้ช่วยอธิบายให้แจ่มแจ้งในข้อที่ว่า การสืบพันธุ์แตกต่างกับคำว่า กามารมณ์ ซึ่งแต่แล้ว ก็เรียกว่าเป็นศีลธรรมเหมือนกัน; ซึ่งถ้ารวมไปในคำว่า โดยปรกติ โทษเฉพาะทั้งจิตและกัณฑ์บัญญัติแล้ว เมื่อก่อนผมมีความเห็นโดยส่วนตัวว่า เป็นไปได้อีก. เมื่อก่อนผมในฐานะที่ว่าเป็นคนหนุ่มในถิ่นนี้ ก็อยากจะกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ว่า การสืบพันธุ์กับกามารมณ์เป็นศีลธรรมอย่างไร? รบกวนเรียนท่านที่ครับ.

ตอบ : เราไม่ได้พูดว่า การสืบพันธุ์กับกามารมณ์เป็นศีลธรรมเท่ากัน; การสืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์นั้นเป็นศีลธรรม; กามารมณ์นั้นไม่ใช่ศีลธรรม, ไม่ใช่ใช้ความมุ่งหมายของศีลธรรม, แต่เป็นสิ่งที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง อย่างมีศีลธรรม.

การสืบพันธุ์ เป็นธรรมชาติของสัตว์ ที่ต้องการมีการสืบพันธุ์ เพราะว่ามีธรรมชาติที่ได้สัมผัสเหตุแห่งความรู้สึกที่จะสืบพันธุ์ไว้อย่างตาชั่ง. เมื่อคนหรือสัตว์ถึงวัยที่จะสืบพันธุ์ มันก็ทนอยู่ไม่ได้ มันต้องมีการสืบพันธุ์; ฉะนั้นก็ต้องทำไปตามที่ถูกต้อง ลามที่ธรรมชาติมุ่งหมายจะให้เป็นการสืบพันธุ์ ไม่ใช่ถือว่าเป็นการเสียศีลธรรมอะไร, แต่จะต้องทำให้ประกอบไปด้วยธรรม. ฉะนั้น

การที่พระโศทบันเป็นต้น ที่เป็นฆราวาสจะมีการสืบพันธุ์ มีลูกมีหลานอะไรออกมา ก็ไม่เป็นการเสียศีลธรรม; เพราะเป็นเพียงการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ อันบริสุทธิ์ **ไม่มีเจตนาหรือความทมิฬแห่งกามารมณ์เข้าไปเจืออยู่ในนั้น**; ส่วนในกรณีที่ท่านจะมีความรู้สึกทางกามารมณ์บ้างนั้น ก็ยังต้องมีความหมายที่ถูกต้องทางศีลธรรม, ไม่เหมือนบุุคคลุชนที่บ้ากามารมณ์.

สำหรับคำว่า กามารมณ์ นั้น **คือความรู้สึกที่โจ่ง หลงไหล ไปด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน**; ฉะนั้น จึงจะไปในทางไม่มีศีลธรรม; และไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นจะต้องทำ; ถ้าทำเข้าแล้วก็เร่าร้อน บางที ก็เร่าร้อนไปถึงคนอื่น. ฉะนั้น “กามารมณ์” ในที่นี้จึงแยกกันเด็ดขาด ออกไปจากคำว่า “การสืบพันธุ์”; แม้ว่า กิจกรรม ๒ ประการนี้ อาศัยอวิยะอย่างเดียวกัน หรือการกระทำที่คล้ายกัน มันก็มีความหมายคนละอย่างอยู่นั่นเอง.

ฉะนั้น ไปเลือกดูให้รู้ ให้เห็นความหมายที่ต่างกัน ระหว่างการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติอันบริสุทธิ์ กับการหลงไหลในกามารมณ์ของคนโจ่ง. **ด้วกรรมารมณ์ไม่เป็นศีลธรรม แต่เป็นวัตถุตั้งแห่งศีลธรรม; ส่วนการสืบพันธุ์ก็ถูกต้องตามหลักของธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นศีลธรรม.** จะเห็นได้ว่าศีลข้อ กามะ ๖ นั้นไม่ได้ห้ามการสืบพันธุ์; แต่ห้ามการกระทำชนิดที่ตามใจตัวเอง ซึ่งเอียงไปในทางผิดศีลธรรมของกามารมณ์ อย่างนี้เป็นต้น.

หรือว่า ดูให้ดีกว่าในพระบาลี **พระพุทธภาษิต ที่ตรัสแก่ภิกษุแท้ ๆ**; คำว่า **สัมมาภิมันโต** นั้น ก็ยังยกเอา **กามสุขุมจฉาจารวรมณิ มรรวมอยู่** ในคำว่า **สัมมาภิมันโต**; เพราะมันเป็นหลักใหญ่ที่ว่า อายำทำการประพฤติ

ที่มันผิดไปในเรื่องของรักของใคร; ให้มัน **เป็นหลักที่ใช้ได้ทั้งบรรพชิต และฆราวาส.** อย่าให้เป็นเรื่องของกามารมณ์ ทำผิดในทางกามารมณ์; จะนั้น หลักอันนี้ เป็นอัญมณีรัตนมรกต ใช้ทั้งบรรพชิต ใช้ทั้งฆราวาส สรัส บัญญัติกามสมาจารวางไปแจ้งที่ศรีสแกภิกษุ.

นี่ ทำให้มองเห็นได้ว่า มันมีการแยกกันระหว่างความหลงไหลในกามารมณ์ ก็กับการสืบทอดโดยบริสุทธิ์นั้น. ที่นี้ สำหรับ **ภิกษุ** นั้น **มีวินัย** ห้ามไว้ส่วนหนึ่ง **ไม่ให้ทำกิจกรรมระหว่างเพศ.** นั่น **ไม่ใช่เรื่องมรดก มีองค์แปด** ซึ่งเป็นหลักธรรมะ; **เป็นเรื่องวินัย**ว่า ผู้จะอยู่ในสังคมสงฆ์ บรรพชิตนี้ ต้องเว้นจากกิจกรรมระหว่างเพศ; นั่นมันอีกเรื่องหนึ่ง. ฉะนั้น เราต้องมองให้เห็น ให้เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าท่านก็แยกออกไปเป็น พวกๆ ไป ไม่ปนกัน. **กามารมณ์** ในที่นี้ **หมายถึง ทำด้วยหัวใจหลง อวิชชา.** พอใจในรสทางเพศ ทางอายคนะ; ส่วนการสืบทอดนั้นทำไป ตามที่ธรรมชวติบังคับกับ ยุทธธองและบริสุทธิ์ จึงเป็นศีลธรรม ในเมื่อกามารมณ์ นั้นไม่ใช่ศีลธรรม, เป็นเพียงวัตถุที่กึ่งแห่งความมีศีลธรรม.

ที่นี้ ถ้าจะมีคนขอร้อง ต่อรองบ้างว่า ให้กามารมณ์เป็นศีลธรรม ก็จง บริโภคกามารมณ์ แต่บางระดับ บางสัดส่วน ให้ถูกต้องตามวิถีทางของธรรม ก็ยังมีส่วนที่พอจะทำได้; แต่ไม่ใช่เรื่องหลงไหลในกามารมณ์ ตามความหมายเต็มของคำๆ นี้. ฉะนั้น ขอยืนยันว่า **การสืบทอดเป็นศีลธรรมบริสุทธิ์.** **แต่กามารมณ์นั้นไม่ใช่ศีลธรรม** เพราะเป็นการทำให้รุ่นวาศัยขึ้นมา. เราจะ ต้องแก้ไขกันต่อไป ให้เข้าไปหาศีลธรรม : ถ้าฆราวาสจะบริโภคกามก็ไม่ใช่อันเดียวกับเป็นความล่มหลงในทางกามารมณ์. คำว่า **กามโลกี** ก็ยังใช้แก่

มรวาสตีเป็นลัทธิขุน หรือจะใช้แม่แก่พระโศภากันก็เป็นมรวาสตีด้วยซ้ำไป, โดยมีความหมายจำกัดไว้เฉพาะว่า ไม่ต้องทำศวกิเลส ชนิดที่เป็นความเศร้าหมอง; แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ศีลธรรมชั้นนี้จะเป็นชั้นสูงไม่ได้. การสืบพันธุ์ก็ การบริโภคมารมณด้วยสศีลสัมปชัญญะ ไม่มีใครเปรียบเทียบวินัยที่คัมนี้ก็ยัง **เป็นศีลธรรมชั้นพื้นฐาน** เท่านั้น.

ถาม : ตามที่ผู้ฟังคำบรรยายนั้นมา เกี่ยวกับศีลธรรม ท่านอาจารย์ได้นิยามศัพท์ ตลอดจนถึงชี้แจงว่า ศีลธรรมนั้นแรงที่เข้มแข็ง ที่เป็นผล และเป็นปรากฏการณ์ คือรวมทั้งเหตุทั้งผล; เท่าที่ผมฟังมาแล้ว ผมอยากจะคิดว่า ถ้าเช่นนั้น คำว่า ศีลธรรม กับ สัจธรรมนี้ มีต่างกันอย่างไร ? เพราะฉะนั้น ผมอยากจะฟังท่านอาจารย์ได้บรรยายหรือนิยามศัพท์คำว่า สัจธรรมนั้นเป็นประเด็นหนึ่ง ที่ผมอยากจะฟังในวันนี้. แล้วก็ตามที่ได้ยินได้ฟังหรือที่เขาเขียนกันส่วนมาก เช่นใช้คำว่า “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” ผมได้ยินได้ฟังคำนี้แล้ว ผมไม่พอใจอย่างยิ่ง. อันนี้ ผมอยากจะทราบอีกทีว่า มันเป็นเพราะการใช้ภาษาที่ฟังเพื่อนหรือเปล่า?

นี่ ประเด็นที่ ๓ ที่ผมอยากจะฟังท่านอาจารย์อภิปรายอีก ก็ที่ว่า โลกในปัจจุบันนั้นมันเร้าร้อน มันผิดปกติ. ถ้าจะย้อนหลังไปถึงสมัยโบราณ เช่นว่าในยุคหรือในสมัยหิน โลกคงจะไม่เร้าร้อน คงจะมีสติปกติถึงอย่างนี้; แต่การที่เป็นเช่นนั้นเร้าร้อนนี้จริงอย่างไรว่า คนในสมัยโบราณนั้น มีศีลธรรม; คนสมัยนี้ เฉลิมในการปฏิบัติศีลธรรมอย่างนี้จะเป็นการถูกต้องหรือไม่?

ตอบ : ปัญหาแรกที่ว่า ทำไม่จึงพูดว่าศีลธรรม และ สัจธรรมต่างกันอยู่; การถามอย่างนั้นขึ้นมา ย่อมแสดงว่า ผู้ฟังคงจะนั่งหลับ หรือว่าใจลอยไม่ฟังตอนกัน ๆ. ที่แรกก็เขียนมาแล้วว่า เราจะพูดชนิดที่ผิดจากที่เคยพูดกันมานาน ที่เขาแบ่ง

ศีลธรรมไว้ในขั้นต่ำ, เป็นสัจธรรมไว้ในขั้นสูง, จนเกิดเป็น ๒ เรื่อง มีนัยมากขึ้นไป หรือขุ่นกันไป. ทั้งนี้เราจะให้ความหมายที่สมบูรณ์แก่คำว่า ศีลธรรม ด้กับความหมายหนึ่ง ซึ่งมันจะรวมเข้าไว้ ทั้งที่เราเคยเรียกกันว่า ศีลธรรมและสัจธรรม; ฉะนั้นการบรรยายในวันนี้ ก็รวบ **เอาสัจธรรม มาอยู่ในคำว่าศีลธรรม**; :เพราะว่า คำว่า สัจธรรม ก็แปลว่าธรรมที่เป็นไปตามสัจจะ หรือความจริง; มันนำไปสู่ความปกติ; หรือแม้แต่ สัจจะเอง ก็คือ ความปกติ.

สรุปความว่า เราจะวางหลักเกณฑ์กันใหม่ หนีไปจากหลักเกณฑ์ที่เคยวางไว้แต่ก่อนว่า ศีลธรรมอย่างหนึ่ง, สัจธรรมอย่างหนึ่ง : นั่น ตามที่คนทั่วไปเขาได้วางไว้มาแต่ก่อนนั่น. เดียวนี้ จะวางใหม่ เพื่อประโยชน์อันดีที่ว่า มันจะได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น เร็วขึ้น มีกำลังแรงมากขึ้น.

ทีนี้ ส่วนหับคำว่า “ศีลธรรมอันดีของประชาชนนี้” มันเพิ่งเกิดทยก ๆ โดยบุคคลที่ไม่รู้จักศีลธรรมอันแท้จริง ว่ามันไม่มี “ศีลธรรมอันเลว” ของประชาชน; ถ้าจะเป็นศีลธรรมแล้ว ไม่มี “อันเลว” แน่. เขาสนใจสิ่งทีเรียกว่า ศีลธรรมน้อยเกินไป จนเกิดคำชนิดนี้ขึ้นมาเป็นการพุดจา. ไม่ต้องสนใจก็ได้ สำหรับคำของผู้ที่เขาไม่ได้ให้ความสนใจ; คือเราไม่ต้องสนใจกับผู้ที่ไม่ให้ความสนใจแก่ศีลธรรมน้อยไป. เขาควรระวังการปฏิบัติที่ทำให้ประชาชนมีศีลธรรมดีขึ้น, มากกว่า.

ปัญหาที่ ๓ ที่ว่า ยุคโบราณที่ยังไม่เจริญนั้น คนมีความปกติสุขมากกว่ายุคปัจจุบันนี้ ที่เรียกว่า มีความเจริญมาก; นี่จะเป็นอย่างนั้นไหม? อันนี้จะ

คบกับได้ แะมันไม่มีหลักฐานยืนยัน ไม่มีพยานยืนยัน มันก็ได้แต่การคำนวณ ด้วยเหตุผลคาบเกี่ยวกันหลายอย่าง. ตัวอย่างเช่นว่า สิ่งยั่ววนมีน้อย คนก็ถูกยั่ววนน้อย ก็เสถร์มีน้อย; เพราะฉะนั้น ความสงบก็ต้องมีมาก ความปกติสุขก็ต้องมีมาก; ฉะนั้น คนโบราณเขาจึงมีโอกาสที่จะมีการเลื่อนขั้นในตัวของเรานี้ได้ครบ : คือเป็นเด็กก็ศึกษาไป, แล้วเป็นผู้ใหญ่ ครอบครองมีลูกมีหลาน แล้วก็พอกันที, ก็ออกไปอยู่ในป่า หาความสงบสุข แล้วพอกันที, ก็เที่ยวสั่งสอนประชาชน คน ๆ เดียวสามารถทำได้ถึง ๔ ชั้น.

พอมาถึงยุคนี้ คน ๆ เดียวมาคิดอยู่แค่เป็นเท็กกับกามารมณ, คิดอยู่กับกามารมณจนกระทั่งเข้าโลง มันก็ไม่ได้เลื่อนขั้น; ฉะนั้น ความสงบมันก็ต้องน้อยกว่าเป็นธรรมดา เขาก็เสถร์เป็นเครื่องวัดความสงบมาก หรือสงบน้อย ปกติมากหรือปกติน้อย; ก็ให้เห็นได้ว่า คนสมัยนี้ต้องมีกิเลสมากกว่าคนสมัยศึกตำบรบพแน เพราะว่สิ่งยั่วให้เกิดกิเลสเนั้น มันมากเกินไป, มากเกินยิ่งกว่าเกินเสียอีก.

ถ้อยน้อยที่สุด เราอาจพูดยืนยันลงไปได้ว่า ความปกติสุข หรือความสงบสุขทางใจของคนสมัยโบราณเนั้น ต้องมีมากกว่าคนสมัยนี้แน่; ส่วนความสะทกสะบาย สนุกสนานทางกายเนั้น ไม่ต้องพูดถึง คนสมัยนี้ต้องมีมากกว่าแน่; แต่ความสนุกกับความสงบเนั้นมิใช่สิ่งเดียวกัน.

ถาม : ความหมายที่ว่า ศีลธรรม หมายถึงความปกติข่วงนี้ เวลาฟังแล้วเกิดความรู้สึกว่ามีแบบเพียงแต่ภาษาคร่ำ. เพราะว่พอพูดถึงคำว่าปกติ มันก็เลื่อนลอย ตัวอย่างไรจะเนั้นให้เห็นความหมายลึกถึงถึงแก่นผลที่พึงปรารถนา; ก็ขอพูดคำว่าปกติแล้ว

ให้มันเกิดความรู้สึกใจจิตใจอีกชนิดหนึ่ง ที่จะต้องใจคำว่าตา, เพราะเวลาพูดกับเพื่อนแล้ว พูดถึงความสงบก็ตาม หรือบวชศึกษาพรก็ตาม เราจะไม่ค่อยยอมรับ หรือไม่เห็นความสำคัญของสิ่งนี้ ต้องมีการบรรยายเพิ่มเติมอีกหรือเปล่าครับ ?

ตอบ : นี่หมายความว่า ไม่ได้ฟังคำว่า “ปกติ” ที่เป็นความหมายของคำว่า ศีลธรรม ในฐานะที่เป็นคำบาลี มีความหมายกว้าง, แล้วที่รู้จักคำว่าปกติแค่นี้ไป รู้จักปกติแต่ไม่ทำอะไร รู้จักเพียงไม่ทำอะไร หรืออยู่เฉยๆ; อย่างนั้นก็ถูกต้อง **ปกติ คือไม่หวั่นไหวไปด้วยสิ่งที่ทำให้หวั่นไหวทางกาย ทางจิต ทางสติปัญญา** อะไรนั้น; สำหรับความสงบสุขนั้นนั้น จะถือว่าปกติหรือไม่ปกติ สงบหรือไม่สงบ สองไปคิดดูเอง. แต่ที่เห็นกันอยู่ทั่วไป หรือว่า โหวกคะเนนเสียดก็ได้ ความสงบสุขนั้นนั้นไม่ใช่ปกติ หรือไม่ใช่ความสงบแน่นอนจะเล่นกลกันอยู่ก็ได้; คือเขาพูดว่า **ถ้าเรามีความสุขสงบสุขแล้วก็มีสันติภาพ** อย่างนี้ ที่จริงมันเป็นเรื่องที่ทำได้.

ความสุขสงบสุขนั้น มันต้องอาศัยกิเลส; ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มี ความหมายของคำว่าสงบสุข. ไปคิดดูเสียใหม่ : ความเจริญนี้ มุ่งแต่ความสะดวกสบาย สุขุขนั้น; ฉะนั้น ความเจริญ ความวิไลสนั้นไม่ใช่มีความหมายเป็นความปกติ หรือความสงบสุข หรืออะไรทำนองนั้น. ความเจริญสมัยนี้หมายถึงให้สะดวกสบาย ตามความตั้งการของกิเลสเสียมากกว่าอย่างอื่น; ดังนั้น จึงขอเรียนว่า คำว่า “ปกติ” นี้ ยังเป็นคำที่ใช้ได้อยู่.

ขอให้ไปศึกษากันเสียใหม่ ถ้อยยอมคนให้ใช้เวลาศึกษาคำว่า ปกติ นี้เสียให้พอ : เราไม่ต้องการมากไปกว่าปกติ; เพราะปกตินี้อยู่ตรงกลาง

ไม่มาก ไม่น้อย ไม่ได้ ไม่เสีย หรือถึงกับไม่ได้ ไม่ชั่วด้วยซ้ำไป จึงจะเรียกว่า ปกติในความหมายอันลึกซึ้ง; มันมีค่าเท่ากับว่าตั้งอยู่ที่ตรงกลาง คือสมดุลย์ หรือ *balance* นั่นคือปกติ ไม่หวาน ไม่ขม, นี้ไม่หัวเราะ ไม่ร้องไห้. ฟังดูแล้ว คุณต้องการระหัวเราะ แล้วก็จะให้มันปกตินี้ มันคงจะเป็นไปไม่ได้; ไปศึกษาความหมายของคำว่า ปกติ ในภาษาไทยให้ดี, แล้วก็เขียนเข้าไปศึกษา ความหมายของคำปกติในภาษาบาลีให้ดีๆ ปัญหา^{นี้}ก็จะหมดไป.

ถาม : ขณะนั่งสมาธิหนึ่งระครบ. ตอนนั้นก็เวลานั้นจะหมดพอดี ก็คิดว่า ความหมายของศีลธรรม ^{นี้} มันมีส่วนที่ทำให้เราใจกำลังใจในการปฏิบัติให้ตรงตามศีลธรรม และตรงความหมาย ที่ท่านอาจารย์ให้ว่า : เป็นความหมายของเหตุ, แล้วให้ผลความหมายของผล, ทำให้ เรารู้จักเหตุ รู้จักผล. คุณเราชอบความปกติทุกถน ความจริงชอบอยู่สบายๆ ปกติ มีธรรม; แต่เราลืมนึกไปว่า นี่ต้องมีเหตุ. พอดีท่านอาจารย์ก็ ได้ให้ความหมายว่า ศีลธรรมนั้นมีความหมายถึงการประพฤติ หรือการปฏิบัติ. สิ่งที่เราประพฤติ หรือ ปฏิบัติ ไปสู่ความปกติ. นี้เป็นความหมายทางเหตุ; แล้วก็มีความหมายทางผล ก็คือ เราอยู่สบายปกติ.

ทีนี้ เมื่อเรามาได้รู้ความหมายอย่างนั้นมาแล้ว ทำให้เราได้นั่งสมาธิได้ หรือ มีกำลังใจว่า ถ้าเมื่อเราอยากจะอยู่ปกติ อยากรจะอยู่ให้สบาย. ไม่มี ความทุกข์แล้ว ก็นึกถึงความหมายของศีลธรรมที่เป็นเหตุ, ทำให้เรามีกำลังใจที่จะปฏิบัติถูกต้องทางศีล ซึ่งมีความหมายอยู่แล้ว ๕ ข้อ ล้วนแต่ทำให้ปกติทั้งนั้น. ศีล ๕ ทั้งเลข ๑ ถึงข้อ ๕ ล้วนแต่มีความหมายให้ปกติทั้งนั้น. ทำให้เรามีกำลังใจในการปฏิบัติ, ปฏิบัติศีล; แล้วเราปฏิบัติอย่างไม่ม่งมายด้วย. เพราะเราปฏิบัติด้วยความมุ่งหวังเพื่อผล ก็คือการ แห่งความปกติ. นี่มันที่เกือประทับใจ ก็ผมรู้สึกขึ้น ที่ได้ฟังความหมายของศีลธรรม ว่านี่อีกครึ่งหนึ่ง; นี่เป็นความรู้สึกของผม.

....

ตอบ : ที่นี้ สรุปเพื่อสรุปประมุขว่า คำว่า “ปกติ” เป็นความหมายของคำว่า สี—ละ. ถ้าให้สมบูรณ์ เราต้องมองในแง่ของความปกติ ให้รอบ ให้กว้าง ให้ทั่วไป ก็จะได้ความหมายของคำว่า สี—ละ แท้จริง ครบถ้วนจริงๆ.

เสียนี่ คนรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีลอุโบสถอะไรก็ตาม เขารักษาศีลแต่ไม่เขามีศีล! เพราะเขาไม่รู้จักความหมายของคำว่า “ปกติ”. รักษาศีลไม่มีศีลอยู่ตลอดเวลา, รักษาจนหายก็ไม่มีศีล, ก็ไม่สามารถจะทำความปกติให้แก่กาย วาจา ใจ หรือทิวะฐิตะวิญญานความเห็นได้. ฉะนั้น ถ้าเขาจะพลิกกลับกันเสียว่า **เราจะต้องทำความปกติ** ของกาย ทางวาจา อะไรนี้; พอลังการปรารถนา ความมุ่งหมายอย่างนี้ แล้วปฏิบัติอย่างนี้ มันก็มีศีลแท้จริงๆ โดยไม่ต้องสมาทานศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ อะไรก็ได้ เพราะมันได้ **หัวใจแห่งศีลมา** คือความปกติ.

ฉะนั้น เราควรจะพึงเล็งไปยังความปกติ จะได้มากโดยวิถีใดก็กระทำโดยวิธีนั้นได้; อย่าให้มันเป็นแต่เพียงว่า ทำแต่ทำทำแต่ทางอยู่, เช่นรักษาศีลอยู่ แต่แล้วก็ไม่มีความปกติ. วันหนึ่งได้พูดถึงความปกติในฐานะที่เป็นคำที่สำคัญที่สุด เพื่อเป็นความหมายของคำว่า ศีลธรรม. แล้วศีลธรรมนี้เป็นคำที่เราจะให้ความหมายอย่างชาวบ้านทั่วไป เขาพูดกันอยู่ก่อนก็ได้, หรือที่อาคมเองก็เคยพูดอยู่ก่อน; โดยแยกออกจากสังฆธรรมก็ได้.

ที่นี้ วันนั้นเห็นว่ามีอย่างนั้นมันไม่น่าดู คือทำให้มีหลายเรื่องหลายราวลำบากเปล่าๆ เอามารวมกันเสีย. คำว่า “ศีลธรรม” มันก็อำนวยความสะดวกนั้นได้; แต่ต้องขยายความหมายของคำว่าศีลธรรมให้สูงขึ้นไป, ถึงปกติที่

สูงขึ้นไป, ปกติที่สูงขึ้นไป, ปกติที่สูงขึ้นไป; แล้วปกติที่กว้างออกไป,
ปกติที่กว้างออกไป, ปกติที่กว้างออกไปรอบด้าน.

ในที่สุดก็จะเห็นว่าไม่มีอะไรนอกจากศีลธรรม คือภาวะแห่งความปกติ
ในความหมายโดยรวมหมายหนึ่ง ที่มีมืออยู่เอง หรือว่าที่เราทำให้เกิดขึ้น;
ฉะนั้น การทำให้เกิดขึ้นนั้น ก็เรียกว่าการปฏิบัติศีลธรรมนั่นเอง; ฉะนั้น
เราจึงมีศีลธรรมในฐานะเป็นคำกรปฏิบัติ, ศีลธรรมในฐานะเป็นผลของการ
ปฏิบัติ, และศีลธรรมที่ยืนสักว่าปรากฏการณ์ ภาวะธรรมชาติที่มีอยู่เอง
ที่ทำให้สัตว์รอดชีวิตมาจนถึงบัดนี้. นี่เรียกว่า เรามองคุณ *ดีกว่า* ที่เคย
มองดูแต่ก่อน แล้ว *เป็นวิทยาศาสตร์กว่า เป็นสังขธรรมกว่า จริงกว่า* ที่จะ
มองศีลธรรมกันใหม่แง่แคบ ๆ เหมือนที่เคยมองแต่ก่อน.

บ๊ิ่คประชุมกันได้แล้ว.

ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๑๘ ในวันนี้
จะได้กล่าวโดยหัวข้อใหญ่ที่ว่า “ศีลธรรมกับมนุษยโลก” ต่อไปตามเดิม.

ครั้งนี้ และจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อย แยกให้ละเอียดออกไปอีก ต่อจากหัวข้อ
ที่แล้วมา. ในครั้งที่แล้วมา ได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า “ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า
ว่าศีลธรรม”; ส่วนในครั้งนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับ
ปัญหาทางศีลธรรม.** ข้อนี้เป็นการใช้ให้เห็นได้เองแล้วว่า เป็นการบรรยายที่ขยายความ
ของหัวข้อแรก คือความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ศีลธรรม นั้น ให้ละเอียดหรือชัดเจน
ออกไป.

“คล้องปากคล้องใจคล้องกายในศีลธรรม”

ความมุ่งหมายในการบรรยายชุดนี้คืออยู่ที่ว่า **อยากให้ทุกคนระลึกได้และมีศีลธรรมอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก** ; ยากให้คำๆ นี้ ติดอยู่ที่ริมฝีปากของคนเรายิ่งกว่าคำพูดใดๆ ในโลกนี้.

ที่ว่า “**อยากให้ระลึกได้อยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก**” นั้น หมายความว่า จะต้องมีความเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน โดยประการที่ว่า ศีลธรรมเป็นที่พึงของสัตว์โลก, ที่เราจะอ้างเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง นั้นหมายความว่า ต้องเป็นผู้มีศีลธรรมใน ๓ ความหมาย อย่างที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง พระรัตนตรัยจึงจะเป็นที่พึ่งได้, ถ้าระลึกอยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ ก็ไม่สามรถจะประพฤติกิเลสศีลธรรมได้ ก็ย่อมจะทำให้มีศีลธรรมอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก.

ส่วนข้อที่ว่า **อยากให้ศีลธรรมติดอยู่ที่ริมฝีปากของคนทุกคนนั้น** หมายความว่า ยากจะให้คำนี้ คือคำว่า “ศีลธรรม” นี้ หรือความหมายอย่างอื่นของคำๆ นี้ ติดอยู่ที่การพูดจาของคนเรา ; เพราะว่า **การพูดจาโดยมากที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม**. ยิ่งเป็นโลกในสมัยนี้ มีความเห็นแก่ตัวจัด มุ่งแต่จะกอบโกยประโยชน์เพื่อตนเองแล้ว คำพูดนั้นก็ไม่มีศีลธรรม ไม่มีความหมายแห่งศีลธรรม, หรือบุคคลที่ไม่มีการศึกษามากอย่างถูกต้อง หรือว่าไม่เคยได้ยิน ได้ฟังธรรมของพระอริยเจ้า การพูดจาก็ไม่ประกอบไปด้วยศีลธรรม ซึ่งเห็นได้โดยมากกว่า ไม่ประกอบไปด้วยกิจกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ; คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดกำหยาบ ไม่พูดคำส่อเสียด ไม่พูดคำพ้อเจ้ออย่างนี้เป็นต้น. เราได้ยินแต่คำที่ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม เสียมากกว่า เพราะว่าคนเหล่านั้นเขาจะพูดไปตามอารมณ์ ; ยิ่งเป็นคนที่มีอารมณ์ร้าย หรือคุ่มตีคุ่มร้าย มีสิ่งรบ-

กวนในจิตใจแล้ว เขาก็พูดออกมา ล้วนแต่คำที่ปราศจากศีลธรรม. ดังนั้นควรระวังใจ
กันเสียใหม่ ที่ว่า **โศกนาฏกรรมที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรมนั้น คืออยู่ที่ริมฝีปาก.**

ส่วนที่ว่าให้พูดกันว่า **“ดีกว่าคำใด ๆ ในโลก”** นั้น มีความหมายเป็นพิเศษ,
โดยเฉพาะสิ่งที่เคยกล่าวมาแล้วเสมอ ๆ ว่า **“โดยวมเขาไม่พูดจนถึงสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม;**
เขาพูดกันแต่เรื่องกิน เรื่องใช้ เรื่องประโยชน์ เครื่องความเจริญทางวัตถุ โดยที่ไม่ต้อง
คำนึงถึงศีลธรรม. และที่เป็นไปมากกว่านั้นก็คือ คำสั่งเกลียดศีลธรรม ก็เพราะคน
ประเภทนั้นจะรู้สึกว่ ศีลธรรมเป็นเครื่องกีดขวางทางได้ประโยชน์ของเขานั่นเอง.

ความหมายอันชัดเจนของศีลธรรม.

ในวงการศึกษานี้ของโลกปัจจุบันนี้ทั่วไปทั้งโลก **หากคำว่าศีลธรรมมาฟังยาก**
เพราะว่าเขาพูดกันแต่เรื่องเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่. ถ้าคำว่าศีลธรรมมาแทนคำว่าเศรษฐกิจ
ได้ โลกนี้ก็จะมีส่วนดีภาพ; ตรงกันข้ามกับที่ว่า โลกมันมีแต่คำว่าเศรษฐกิจ มันก็มี
แต่ความวุ่นวาย. ที่เป็นดังนั้นก็เพราะว่า ไม่รู้จักคำว่าศีลธรรม, ไม่รู้จักเนื้อหานั้นแท้จริง
ที่ว่า ทุกสิ่งนั้นมันเนื่องอยู่กับศีลธรรม, ไม่มีอะไรที่จะไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม;
ตั้งหัวข้อที่โตยกันไว้สำหรับบรรยายในวันนี้อง.

ขอให้เราทำความเข้าใจสักอย่างหนึ่งว่า เราควรจะรู้สึกต่อศีลธรรมใน ๓ ความ
หมาย ที่กล่าวมาแล้วในครั้งก่อนนั้น ทั่วไปทุกหนทุกแห่งทุกเวลา; เหมือนที่เราหนึ่ง
อยู่ที่นี้ แล้วเหือบตาไปทางไหน เราจะเห็นอะไร? เล็ก ๆ ก็เห็นแต่ต้นไม้; แต่ถ้ามึ
ปัญญา ก็จะเห็นมากไปกว่าต้นไม้ ก็เห็นธรรมชาติอันแท้จริงของต้นไม้, หรือถ้าว่ามีปัญญา

ลึกลงไปอีกก็จะเห็นความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ของธรรมชาติเหล่านี้, หรือว่ายิ่งกว่านั้นอีก อาจจะรู้สึกไปในทางที่ว่า มันสอนเราให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้สงบเหมือนอย่างกับไม้หน่อบ้าง.

ถ้าเรากวาดตาไปรอบๆ เรา: ก็ความรู้สึกอย่างนี้ ก็จะเป็นการดี ที่ว่าสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั้น มันมาอยู่ใกล้ตัวเรามากขึ้นทุกที; แต่เป็นศีลธรรมในความหมายที่สอง หรือที่สาม : ภาวะแห่งความสงบ, หรือธรรมชาติอันมีปรากฏการณ์แห่งความสงบ. เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ท่านทั้งหลายลองคำนวณดูเถิดว่า จิตใจของแต่ละคนนั้นจะเป็นอย่างไร ? อย่างน้อยมันก็จะมีความปกติ ตามความหมายของคำว่า สี่ - ละ - มีความปกติ ในที่นี้ ก็คือความสงบเย็น ไม่เร่าร้อน. ถ้าผิดจากนี้ก็จะมิแต่ความเร่าร้อน จนกลายเป็นผิดปกติ แทนที่จะมีความเยือกเย็นเป็นปกติ มันมีความเร่าร้อน คือความไม่ปกติเป็นนิสัยไปเสีย.

ที่นี่ ก็อยากจะทบทวนอยู่ทุกครั้งที่จะบรรยายนี้ว่า การบรรยายชุดนี้ เรากำลังพูดถึงคำว่า "ศีลธรรม" นี้ โดยความหมายพิเศษ, เป็นความหมายที่สมบูรณ์ และเพียงพอที่จะหวังความสงบสุขให้แก่มนุษย์ได้. ที่แล้วมาเราไม่ได้พูดถึงคำนี้ ในความหมายชนิดนี้ หรือถึงขนาดนี้; เราพูดกันแต่ว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน มันเป็นเรื่องของเต็กอม്മี่มากกว่า.

ขอให้ระลึกไว้เสมอว่า เรากำลังจะพูดถึงคำว่า ศีลธรรมในความหมายที่พิเศษ และสมบูรณ์. การพูดในลักษณะนี้ ก็ต้องอาศัยคำเต็มในภาษาบาลี คือเอภาษาบาลีเต็มมาเป็นหลัก สำหรับพูด สำหรับวินิจฉัย หรือวิจารณ์; ไม่ได้ถือเอาคำว่า ศีลธรรม

ในพหุทรรพในโรงเรียนมาเป็นหลักเลย เพราะเป็นคำที่ให้ความหมายแก่ บัญญัติกันไว้
อย่างนั้นเสียแล้ว ไม่เต็มตามความหมายของคำ ๆ นี้โดยทางภาษาบาลี.

ขอให้ย้อนไปหาภาษาบาลี ซึ่งเป็นต้นตอของคำ ๆ นี้ว่า สัตตะ แล้วก็ ธรรมะ
รวมกันเป็นศีลธรรม มีความหมายไปได้ ๓ อย่าง ดังที่กล่าวมาแล้วในครั้งที่ ๑ ว่า :

- ศีลธรรม ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความปกติ,
- ศีลธรรม ธรรมที่เป็นภาวะแห่งความปกติ,
- ศีลธรรม ธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์เป็นความปกติ,

ศีลธรรมในภาษาบาลีมีความหมายได้อย่างน้อย ๓ ความหมายเช่นนี้. นี้เรียก
ว่า เรามองไปยังต้นตอของภาษา ที่ประกอบอยู่ด้วยคำ ๆ นี้; อีกทางหนึ่งมองไปในทาง
ต้นตอของวัฒนธรรม กล่าวคือศาสนา.

กล่าวโดยทั่วไป สิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ก็นับได้ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมของ
มนุษย์; พุทธศาสนาก็มีสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ที่วางไว้เป็นระบบนานาชนิด นานาแบบ.
ถ้ากล่าวกันให้สั้นเชิง ความหลักแห่งพุทธศาสนา โดยอาศัยความหมายของคำว่า ศีลธรรม
ให้ครบถ้วนแล้ว มันก็มีความหมายกว้างอย่างที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. ฉะนั้น ขอให้ทำ
ในใจไว้เสมอไปว่า จะไม่กล่าวความหมายของคำ ๆ นี้ตามพหุทรรพ ที่ใช้เขียนหนังสือ;
และยิ่งกว่านั้น ก็จะมีได้กล่าวตามแบบฉบับ ที่แน่แต่เอาตามเองก็เคยกล่าวมา ในสมัยที่
แล้วมา คือกล่าวไปในความหมายที่แคบ ตามที่บัญญัติกันขึ้นไว้อย่างไร นิยมสอรกัน
อย่างไรก็กล่าวอย่างนั้น. ฉะนั้นจะขยายความให้เต็มที่ ตามความหมายของคำ ๆ นี้.
ข้อนี้อย่าให้ลืมเสีย; เดียวก็จะเกิดความฉงน กระทบกระพังกันในใจ เข้าใจความข้อนี้
ไม่ได้.

ทำไมจึงขยายความของศีลธรรมอย่างเต็มที่

ที่นี้ บางคนอาจจะสงสัยว่า จะไปทำให้มันลำบากทำไม? ทำไปทำไมที่เกยทำ หรือเขาทำกันอยู่ก็แล้วกัน? ถ้าตามอย่างนี้ก็อยากจะตอบว่า การที่ได้ขยายความของคำ ๆ นี้ ออกไป ให้เต็มช้อย่างนั้นนั้น เพื่อสะดวกแก่การศึกษาของพวกเราเท่านั้นเอง; ก็คือศึกษา คำ ๆ เดียวพอ, ครบหมดอยู่ในคำ ๆ นี้ ไม่ต้องมากเรื่องให้มันยุ่งยากลำบาก.

รายได้ลองศึกษาสังเกตดูต่อไปจนกว่าจะจบเรื่องนี้ ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า ศึกษา เรื่องนี้เรื่องเดียวพอ นั้นมันมีความหมายอย่างไร; แล้วอีกอย่างหนึ่ง มันเป็นกำลังใจ ในการปฏิบัติ ซึ่งเราไม่ต้องปฏิบัติอะไรให้มันมากเรื่อง ถ้าปฏิบัติศีลธรรมให้ถูกต้องตาม ความเหมาะสมแก่การนี้แล้ว มันก็ถึงพระนิพพาน.

ที่แล้วมามีแนะนำสงสาร คือมันมากเรื่องจนเวียนหัว. ถ้าอย่างไรรู้เอามา รวมให้มันเป็นเรื่องเดียวกันเสีย จะปฏิบัติง่าย มองเห็นแล้วก็จะเกิดกำลังใจในการปฏิบัติ คือ **ปฏิบัติเพื่อความปกติอย่างเดียว** หรือคำเดียวเท่านั้น ให้มันมีปกติ ๆ ๆ ยั่งยืนไป มันก็ **จะถึงขั้นนิพพาน** ในที่สุด.

อีกอย่างหนึ่ง ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” ที่ลุ่มบุมุณี อย่างยั่งยืน **มันจะแก้ปัญหาได้ทุกประการ ไม่ต้องมีเครื่องแก้ปัญหาลายอย่างหลายระดับ.** เอาเรื่องศีลธรรม เรื่องเดียวก็พอ โดยไม่ต้องพูดถึง ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ได้; เพราะรวบรวมเอามาเป็นศีลธรรมในความหมายนี้ได้หมดสิ้น แม้กระทั่งผลของการปฏิบัติทั้งหลาย ก็ยังคงเรียกว่า ศีลธรรม อยู่นั่นเอง. นี่คือเหตุผลที่ว่า ทำไมจึงอุทริ พุทธทุกเรื่องให้มารวมอยู่ในเรื่องของศีลธรรมเพียงเรื่องเดียว. บางคนอาจจะเห็นว่า เป็นเรื่องอุทริ

ไม่เข้าเรื่อง ทำให้ลำบาก; แต่ที่เห็นแล้ว มันมีเหตุผลอย่างนี้ มันมีประโยชน์อย่างนี้. ขอบททวนไว้อย่างนี้ เพราะว่ามันเป็นเรื่องแปลก เรื่องใหม่ ออกมาเรื่องหนึ่ง.

ศีลธรรมเป็นเรื่องการศึกษาและปฏิบัติในรูปวิทยาศาสตร์

ทีนี้ ก็อยากจะขอข้อความเข้าใจบางอย่าง เพราะการที่เอาเรื่องของศีลธรรม มาประมวลกันให้หมดเป็นเรื่องเดียว เพื่อชี้เหตุผลในทำนองที่กล่าวมาแล้วนี้; พังคูลแล้ว มันมีลักษณะคล้ายๆ กับว่า จะเป็นการสอนปรัชญา, มันทำนองจะเป็นการสอนปรัชญา ทางศีลธรรม. ถ้าอย่างนั้นก็ขอมุ่งกันไว้ก่อนว่า อย่าได้คิดอย่างนั้น; เราไม่พยายาม จะทำให้เรื่องต่างๆ เป็นไปในรูปของปรัชญา เพราะว่ามันจะเพ้อ และมันจะไหลไปไม่มี ที่สิ้นสุด.

อาตมาไม่ได้เจตนาจะให้มันเป็นเรื่องรูปแบบ หรือวิธีการของปรัชญา; คงเป็น **เรื่องของศีลธรรม** หรือ **เป็นเรื่องของศาสนา** ที่**วิธีการศึกษา** หรือ**การปฏิบัติ** อย่าง **ในรูปของวิทยาศาสตร์** คือไม่ต้องคำนวณกันอย่างเพื่อเจ้อ. แต่จะเอาสิ่งที่มี อยู่แล้วเฉพาะหน้ามองเห็นอยู่จริง ๆ เป็นวัตถุดิบสำหรับศึกษาค้นคว้าปฏิบัติ จึงเป็นเรื่อง ของศีลธรรม เป็นเรื่องของศาสนา.

ขอให้พยายามที่จะคิดนึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ ให้อยู่ในขอบเขตของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมหรือศาสนา; **ไม่ต้องเป็นเรื่องของปรัชญา.** จะพูดให้สั้นปรัชญาก็ได้ แต่ควรระวังไว้ให้ในขอบเขต อย่าให้มันเลยเถิด; กล่าวคือให้เป็นเพียงปรัชญา ที่เป็น อุปกรณ์แก่การปฏิบัติศีลธรรม. ฉะนั้น คำพูด คำบรรยายที่มันกว้างออกไปบ้างนั้น ขอให้

ถือว่ามันเป็นการบรรยาย ที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในทางศีลธรรม และทางศาสนา; แม้ว่าคำพูดนั้น จะได้พูดไปในรูปของสิ่งที่เรียกว่าปรัชญา. นี่เป็นสิ่งที่จะขอข้อมความเข้าใจไว้เรื่อย ๆ ไป.

กิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่างต้องเกี่ยวกับศีลธรรม

ที่นี่ ก็มีถึงใจความสำคัญของเรื่องที่จะพูดในวันนี้ คือหัวข้อที่ว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม **ไม่มีกิจกรรมใดๆ ของมนุษย์ ที่ไม่คงเกี่ยวข้องกับปัญหาของศีลธรรม**; นี่เป็นความหมายที่ซ้อนกันอยู่ ๒ ชั้น ถ้าดูไม่ดีจะเป็นเรื่องแยกกันเป็นสองเรื่อง. แต่ที่แท้จริงแล้วมันเป็นเรื่องเดียวกันแท้ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม นี่พูดกันมาแล้วในการบรรยายครั้งที่ ๑ อย่างเพียงพอว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่เป็นศีลธรรม ก็มันเป็นเหตุของความปกติบ้าง เป็นภาวะของความปกติบ้าง เป็นธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์เป็นความปกติบ้าง; ทุกๆ อย่างมันเป็นตัวศีลธรรม ในความหมายหนึ่งๆ.

ที่นี่ พอมาเกี่ยวข้องกันกับมนุษย์ มันก็ต้องเสียดังกิจกรรมของมนุษย์ ที่มนุษย์จะพึงกระทำ ก็เลยได้ความออกไปอีกว่า **ไม่มีกิจกรรมใดๆ ของมนุษย์ ที่ไม่ต้องเกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม** ถ้าเราจะทำอะไร มันก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาในทางศีลธรรม ว่ามันจะเป็นไปเพื่อความปกติ หรือมันจะเป็นไปเพื่อความวุ่นวาย; เรียกว่า ปัญหาทางศีลธรรม มันมีอยู่อย่างนี้. ที่เรากระทำกันอยู่ในโลกทุกวันนี้ มันไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ คือถ้าไม่เป็นไปเพื่อปกติก็เป็นไปเพื่อความวุ่นวาย จึงใช้คำกว้าง ๆ ราวรัศมีเดียวว่า ปัญหาทางศีลธรรม เป็นสิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องกันอยู่กับกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์.

ทั้งนั้น เรา ควรจะได้พิจารณากิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ กัน ให้ครบถ้วน ; แม้แต่จะโดยสังเขป แต่ต้องครบถ้วน ทุกๆ เรื่องที่ควรจะเป็นตัวอย่าง. กล่าวโดยแท้จริงแล้ว เราไม่อาจจะกล่าวให้ทุกอย่างได้ ; แต่เราจะกล่าวให้ทุกอย่างที่ควรจะเป็นมาเป็นตัวอย่าง เพื่อการศึกษาในที่นี้ ว่า กิจกรรมของมนุษย์นั้นมันมีอะไรบ้าง ; และมันเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรมเสมอไปนั้นอย่างไร, หรือยืนยันว่า ไม่มีกิจกรรมใดๆ ของมนุษย์ที่ไม่ต้องเกี่ยวกับปัญหาในทางศีลธรรม.

คำว่า **กิจกรรมของมนุษย์** คือ **สิ่งที่มนุษย์เขากระทำกันอยู่** ในฐานะเป็นสิ่งที่ควรกระทำ หรือต้องกระทำ หรือเขากระทำกันอยู่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า มันควรกระทำ หรือว่าไม่ควรกระทำ. ทั้งหมดนี้ก็ควรเรียกว่า กิจกรรมของมนุษย์ทั้งนั้น ที่เขากระทำต่อไปหรือกำลังทำอยู่ หรือเคยทำมาแล้ว.

เพื่อจะดูให้ง่ายเข้า ในการที่จะดูให้ครบถ้วน ควรจะ แยกกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งหมดออกเป็น ๒ พวก คือกิจกรรมของมนุษย์ ตามที่สัญญาตฤณเขียนบังคับ หรือส่งเสริมให้ทำ น้อย่างหนึ่ง, และกิจกรรมของมนุษย์ ตามที่ภาวิตฤณ คือสติปัญญาที่เราเพิ่งอบรมมาได้ มันเชื่อเชิญให้ทำ.

คำว่า **ภาวิตฤณ** นี้คงจะไม่เคยได้ยิน ; เพราะว่าผู้เขียนเอง มาเรียกให้มันเป็น คู่กับคำว่า **สัญญาตฤณ**. สัญญาตฤณถือเป็นมรดกสามัญชาติ ตามธรรมชาติ ที่อยู่ในสัญชาติของสัตว์ที่มีชีวิต : ความรู้อันใดเป็นไปในลักษณะนี้ เราจะเรียกว่า สัญญาตฤณ ตามที่เขาเรียกกันอยู่ทั่วไป. ส่วนความรู้ลึกหรือสติปัญญา ที่มนุษย์ศึกษาอบรมกระทำให้เกิดขึ้น ; เกิดไปกว่านั้น ดีไปกว่านั้น เขาเรียกว่าสติปัญญา. แต่บัดนี้ อยากจะเรียกมันว่า ภาวิตฤณ เพื่อจะคู่กับสัญญาตฤณ. **ภาวิตฤณ** แปลว่า

ญาณที่เราได้ทำให้มันเกิดขึ้น หรือเจริญขึ้น; ส่วนสัญชาตญาณนั้น มันเป็นญาณที่เกิดเอง เพื่อประหยัดเวลา จะใช้คำ ๒ คำนี้ควบคู่กันไป.

ในที่นี้จะแสดงถึง กิจกรรมที่เป็นหน้าที่ของมนุษย์ว่า ที่เป็นไปโดยสัญชาตญาณ บิบบังคับหรือสั่งเสริม นั้นมีอยู่ประเภทหนึ่ง, กิจกรรมที่ภาวิติญาณของเราเองในเวลานี้ มันเชื่อเชิญให้กระทำนี้ ก็มีอยู่อีกพวกหนึ่ง.

พิจารณากิจกรรม ตามสัญชาตญาณ

ที่นี่ จะดูกันในพวกแรก ที่เป็นไปตามสัญชาตญาณส่งเสริม หรือก็บางคับอยู่, เรื่องนี้ไม่มีความยากลำบากอะไร; จะใช้หลักเกณฑ์ที่เคยพูดมาแล้ว หรือว่ารู้กันอยู่ทั่วไปแล้วในหมู่พวกเรา คือเรื่อง ๓ ก. : **เรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกสรติ** ที่เรียกว่า ๓ ก. นี้ก็เป็นกิจกรรมของมนุษย์, โดยความหมายอันแท้จริง ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปตามสัญชาตญาณ มันต้องมีการกิน มีการบริโภคคาม แล้วก็มี การหลงไหลในเกียรติ.

อำนาจ ของสิ่งที่เรียกว่า “กิน”

เรื่องที่ ๑. **เรื่องกิน** คำเดียว แต่มีความหมายกว้าง คือกว้างไปจนถึง : หนทางที่จะได้มีกิน, หรือวิธีที่จะกินให้แปลกประหลาดออกไปตามกิเลสของคน, กระทั่งว่ากินแล้วจะมีผลอย่างไร, เราจะมิตีลธรรมในการกินกันอย่างไร, นั่นแหละเป็นปัญหาที่สำคัญ.

การกินเป็นกิจกรรมของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม : จะกินอย่างไม่มีศีลธรรมก็ได้, อย่างที่มีศีลธรรมก็ได้, มันจึงเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรมโดยตรง. จะกินไปตั้งแต่การศึกษา; บางคนจะคิดว่า การศึกษาไม่ใช่เรื่องการกิน; ถ้าพูดอย่างนั้น ดูเหมือนว่ามันจะมองเร็วไปนัก หรือว่าสั้นไปนัก.

ถ้าคิดตามกันว่า ศึกษาทำไม? มันก็มาจะศึกษาเพื่อประโยชน์แก่อาชีพ, แล้วอาชีพทำไปทำไม? อย่างน้อยที่สุดมันก็เพื่อกิน. ฉะนั้นการศึกษามันก็เนื่องอยู่กับการกิน; ถ้าไม่ศึกษาก็ไม่รู้จักหากิน. ฉะนั้นปัญหาทางศีลธรรมเกี่ยวกับการกินนี้ ต้องพิจารณากันขึ้นมาตั้งแต่การศึกษา; ถ้าศึกษาผิด อบรมผิด มันก็มาจะเป็นการหากินที่ชั่วที่เลว, และการกินนั้นมันก็ต้องชั่วต้องเลวไปตาม.

ดังนั้นเราจะ **ต้องมีการศึกษาถูก** มีการอบรมถูก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับเด็กเล็กๆ ทั่วไปให้การศึกษาแก่เขาผิด มันก็มีผลร้ายเกิดขึ้นในอนาคต คือเขาจะทำผิดไปหมดทุกอย่าง ในการหากิน และในการกิน; ก็เลยกลายเป็นอันพลาด. ต้องจัดการศึกษาให้ถูกต้อง เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยที่ธรรมชาติหรือสัญชาตญาณมันบังคับให้ต้องมีการกิน. ถ้าจะกินดี กินถูก มันต้องหากินอย่างถูกต้อง; ถ้ามันหากินอย่างถูกต้อง มันต้องมีการศึกษาที่ดี.

การศึกษาในโลกนี้ ในเวลานี้ มันก็ **เกี่ยวกับเรื่องกิน; แต่ไม่คำนึงถึงศีลธรรม** ไม่ให้การศึกษาชนิดที่จะมีศีลธรรม ในการศึกษา ในการหากิน แล้วก็กินให้มีศีลธรรม; จึงเต็มไปด้วยคนอันพลาดในโลกนี้. **ศึกษากันแต่เรื่องจะเห็นแก่ตัว ; อาชีพเพื่อเห็นแก่ตัว, กินอย่างเห็นแก่ตัว; โลกก็มีแต่ความพุน่ววย.** เมื่อพูดถึงการกิน

ก็ต้องจัดการศึกษาให้ถูกต้อง, ให้ถูกต้องตามทางของศีลธรรม; แล้วเราจะได้อาชีพคือการหากินให้มีเงินถูกต้อง, แล้วเราจะต้องกินให้มีเงินถูกต้อง.

เตียนมันมีแต่การกินอย่างตะกละ ทำให้มันยุ่งยากลำบากโดยไม่จำเป็น ให้หมดเปลืองโศกไม่จำเป็น; นี้เรียกว่ากินอย่างตะกละ อย่างที่เขาริขกชื่อให้ว่า "มันอยู่เพื่อกิน" คนตะกละมันก็ "อยู่เพื่อกิน" นี้เรียกว่ากินอย่างคนตะกละ นี้อย่างหนึ่ง. ตัวนี้อีกอย่างหนึ่งนั้น **กินเพื่ออยู่ คือกินแค่นอก เพื่ออยู่สำหรับประพฤติปฏิบัติ** ในสิ่งที่มนุษยจักรจะประพฤติปฏิบัติ.

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า กินนั้นมันมีอยู่ ๒ อย่าง : **กินเพื่อจะอยู่** ก็มี, หรือ **อยู่เพื่อกิน** ก็มันกินเกินกว่าที่สมควรที่จะกินอย่างนี้ก็มี. นี้ก็เป็นปัญหาทางศีลธรรม ซึ่งเห็นชัดอยู่ว่า: **เตียนคนมันกินอย่างตะกละ ในถูกต้องตามทางของศีลธรรม** มากยิ่งขึ้นทุกที กินที่จะกินเพียงเพื่ออยู่ให้สะดวกสบาย มีอนามย์ดีทั้งร่างกายและทางจิต มีน้อยลงทุกที.

เรื่องกิน ของคนเรานี้ มัน เป็นเหตุให้เกิดปัญหา อย่างอื่นต่อไปอีก โดยเฉพาะก็คือ **ปัญหาทางเศรษฐกิจ**; ในเมื่อมันเนื่องกันมากระว่าหลาย ๆ คน ก็เป็น **ปัญหาสังคม**. ปัญหาเรื่องกินมันก็มีอยู่ ในรูปที่เราเรียกกันว่า ปัญหาทางเศรษฐกิจ; แม้เขาจะพูดว่า เพื่อความร่ำรวย แต่ความร่ำรวยของคนเหล่านั้น ก็ไม่ได้มีมากอะไรไปกว่า ความร่ำรวยที่จะคามกินมาใช้; ซึ่งเรียกว่ากินทางปากอย่างเดียวไม่พอ ต้องกินทางตา ทางหู ทางงมา ทางลิ้น ทางกาย อะไรอีกมากมายหลายอย่าง. ปัญหาทางเศรษฐกิจในครอบครัวก็เกิดขึ้น, ปัญหาทางเศรษฐกิจในประเทศ หรือระหว่างประเทศก็เกิดขึ้น, **เพราะเหตุนี้เกี่ยวกับสารกิน** ของคนอย่างเดียวกัน; นี้ที่ว่ากินมันเนื่องกับปัญหาทางศีลธรรมอย่างนี้.

แม้ที่สุด **ปัญหาทางสภาพอนามัย** มันก็ขึ้นอยู่กับเรื่องกิน; สองกินไม่ถูก มันก็ผิดไปในเรื่องสุขภาพอนามัยไม่ว่าในแง่ไหน จะในแง่ของโรคภัยไข้เจ็บ หรือในแง่ของความผาสุกสบายอะไรก็ตาม. การที่มีอนามัยดี ก็มีเรื่องกิน เข้าไปเป็นพื้นฐาน ที่สำคัญอยู่เรื่องหนึ่งด้วย. มีเรื่องอื่นอีกมาก แต่ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องยกมาหมด มันไม่มีเวลาพอ.

เพียงเท่านั้นก็พอจะเห็นได้ว่า **เรื่องกิน** กับเรื่องที่มีมันเนื่องกันอยู่กับการกิน ทั้งข้างหน้าและข้างหลังนั้น **เป็นปัญหาทางศีลธรรม.** ถ้าศีลศีลธรรม ก็เป็นเรื่องทำใหม่หรือมีความระส่ำระสาย มีความทุกข์ยากลำบาก.

สำหรับเรื่องกินก็พอ **สรุปได้ว่า:** มันเป็นการงาน, เป็นตัวการงาน, หรือเป็นผลของการทำการทำงาน. เราจะต้อง**ทำให้การกิน** มันกลายเป็น**เป็นการปฏิบัติธรรม** คือทำการงานเพื่อจะให้มีกิน หรือกินอยู่ก็ดี, หรือเพื่อจะแจกจะให้ผู้อื่นต่อไปก็ดี; ถ้าทำถูกต้องตามหลักแล้วมันก็เป็น**การปฏิบัติธรรม.**

การงานเป็นการปฏิบัติธรรม; พุทกันมาหลายสิบครั้งแล้ว ตัวใครยังจำได้ ก็เข้าใจได้ว่า **การงานนั้นเป็นการปฏิบัติธรรม เพราะจะต้องทำให้ถูก ถ้าทำไม่ถูกมันไม่ใช่การงาน** หรือที่ควรจะเรียกว่าการงาน; ฉะนั้น การงานต้องมีความถูกต้อง มีค่าทางศีลธรรมอยู่ในตัวการงานนั้น, แล้วการงานนั้นก็เป็นการปฏิบัติธรรม ซึ่งจะมีค่าสูงไปกว่าคำว่าศีลธรรมในความหมายแคบ ๆ ที่เราพูดกันอยู่แต่เดิม.

เพราะว่า **การงาน** นั้น **สามารถที่จะทำให้คนมองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** บรรลุสมรรถผล นิพพานได้. ถ้ามีความหมายของคำว่า ศีลธรรมเต็ม ๆ

ที่เราพูดกันแต่ก่อนแล้ว มันก็เลยศีลธรรมไปแล้ว; แต่ถ้าพูดตามความหมายที่เรากำลังพูดอยู่นี้ มันก็ยังเป็นศีลธรรมอยู่นั่นเอง; ส่วนขั้นที่สูงขึ้นไป เป็นภาวะปกติของการบรรลุธรรม ผล นิพพาน. ฉะนั้น การงานคือการปฏิบัติธรรม; แม้ว่ากรงานนั้น มันเป็นไปเพื่อกิน หรือเพื่ออยู่.

ถ้าเป็น **การกระทำที่ถูกต้อง** มันก็ **เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ในตัว** การทำงานไม่ต้องแยกให้เป็นหลายเรื่อง เรื่องทำไรไถนาหว่านอย่างใดก็ตาม มันเป็นตัวศีลธรรมในตัวการงานอยู่นั้น; ฉะนั้นสามฟง่นาบ้เรา ตามสวน ตามเรืออะไรต่าง ๆ ก็เป็นที่เกิดของการปฏิบัติธรรม หรือศีลธรรมได้ด้วยกันทั้งนั้น. นี้เรียกว่าการกิน ซึ่งเป็นกิจกรรมของมนุษย์ ตามที่สัญญาตญาณมันบิบบังคับ หรือว่ามันส่งเสริมยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

คำ ของสิ่งที่เรียกว่า “กาม”

นี่ ก็มาถึงเรื่องที่ ๒. ที่เรียกว่า กาม หรือ *กามะ*; คำนี้ในภาษาบาลี เป็นคำกลางๆ แปลว่า *ความใคร่* หรือ *สิ่งที่น่าใคร่* หรือ *กิริยาอาการที่กระทำ ความใคร่ในสิ่งที่น่าใคร่*. ความรู้สึกนั้นก็มีความสัญญาตญาณ และเป็น**การบิบบังคับอย่างสิ่ง** มัน**เป็นความผลักดันของธรรมชาติ** ที่ต้องการให้มนุษย์ทำหน้าที่ที่ไม่สนุกในการกระทำ คือการสืบพันธุ์; ฉะนั้นจึงมีสิ่งที่น่าใคร่ คือความใคร่ที่น่าเป็นเหยื่อมาเป็นค่าจ้างให้คนหรือสัตว์ มาทำหน้าที่ ที่ตามธรรมชาติแล้ว เขาไม่สมัครที่จะทำ. นี้คร้ามหมายของการรวมอันแท้จริงเป็นอย่างนี้.

คำว่า **การรวมอัน** ในที่นี้ **จะรวมคำว่า การสืบพันธุ์เข้าไปด้วยก็ได้**; เพราะเมื่อพูดโดยธรรมชาติอันบริสุทธิ์แล้ว กามเรมด้มีงเหือ เป็นค่าจ้างให้สัตว์มันสืบพันธุ์

ถ้าพูดให้ยุติธรรม, เราก็ไม่ควรจะหมายความว่า กามารมณ์เป็นคำจ้างโดยส่วนเดียว; มันเป็นสิ่งที่มิไว้สำหรับทำให้หลง เกิดความจำเป็นไปเสียอีก. คนจึงปฏิบัติผิด ต่อสิ่งที่เรียกว่า กามารมณ์ หรือปฏิบัติผิด ต่อสิ่งที่เรียกว่าการสืบพันธุ์.

ถ้าเขาปฏิบัติถูก การสืบพันธุ์ **ก็เป็นศีลธรรมที่ถูกต้อง**; แม้แต่กามารมณ์ที่บริโภคน หรือเกี่ยวข้องในโลกขณะถูกต้อง มันก็เป็นศีลธรรมได้ดั่งเหมือนกัน; อย่างน้อยเป็นเครื่องอยู่ปกติของสัตว์ซึ่งมีกิเลส. แต่ถ้าเกี่ยวข้องกับกามารมณ์ เกินความหมายอันนี้ มันก็กลายเป็นกิเลสตัณหา เป็นไฟ เป็นเครื่องเผผลเผว ทนทรมาณไป; นั่นมันคืออีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเราอาจมาใช้เรียกรวมปน ๆ กันไป จนเข้าใจยาก.

คำว่า **กาม** ถ้า**ประพฤติผิดก็ไม่มีศีลธรรม, ถ้าประพฤติถูกต้องก็เป็นศีลธรรม.** พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสห้าม สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงว่า อย่างเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่ากาม โดยประการทั้งปวง; แต่จะทรงแนะนำบางพวกให้เกี่ยวข้องกับกามโดยวิธีที่ถูกต้อง ห้ามไม่ให้เกี่ยวข้องกับในทางที่ผิด :-

เช่น ศิลข้อที่ ๓ ที่ว่า **กามเมสุ มิจฉาจารว** นี้หมายถึง **จากการประพฤติผิดในสิ่งที่เรียกว่ากามทั้งหลาย.** ฉะนั้น ถ้าประพฤติถูกในสิ่งที่เรียกว่า กามก็ทำได้; ไม่ได้ห้ามสำหรับบุคคลบางประเภทนี้. แต่ถ้าเป็นบุคคลประเภทที่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น เช่น บรรพชิต เป็นต้น ก็ไม่เกี่ยวข้องกับกาม โดยประการทั้งปวง ในลักษณะอย่างนี้.

แต่ขอให้เข้าใจว่า คำว่า **กาม** ยังมี**ความหมายอย่างอื่น** ที่เล็กหรือละเอียด **ประณีต** ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็ยังมีเหมือนกัน ซึ่งยากที่ใคร ๆ จะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ แม้ที่สุดแล้วจะเป็นบรรพชิต.

คำว่า กาม จึงเป็นคำกลาง ๆ; **ถ้าประพฤติถูกก็เป็นศีลธรรมในขั้นต้น ๆ**, ถ้าถึงกับละได้โดยสะดวก ก็เป็นศีลธรรมในขั้นสูงสุด; ถ้าประพฤติผิดก็วิศีลธรรม ก็เกิดเป็นปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมา. ทั้งนี้จึงถือว่า สิ่งที่เรียกว่า กาม นั้น เกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรมโดยประการทั้งปวง ไม่ว่าจะถูกหรือจะผิด; เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขนั่นเอง. ถ้าผิดก็แก้ไขให้ถูก, ถ้าถูกอยู่แล้วก็จะได้รับผลของการถูก, หรือว่าถ้าต้องการจะหลีกเลี่ยงเสียก็มีสิทธิ์ หรือมีสิทธิ์และมีความถูกต้องที่จะละทิ้งไปเสียเลย.

เกี่ยวกันในโลกนี้ ที่เรารียกกันว่า **สมัชชาคุณิยมี มี** มันก็มีเรื่องกามมาก; เพราะว่ามีภาวะประติสุขคู่ประคอบมาก มีศิลปะมากขึ้น, มีการประติสุขคู่มากขึ้น ก็จะส่งเสริมความหลงใหลในทางกาม จนยากที่คนในโลกชนิดนี้ จะเอาชนะสิ่งที่เรียกว่ากามได้ จึง **เป็นทาสของภวคณะโดยไม่รู้ตัว**. เป็นทาสในที่นี้ ก็เป็นทาส เป็นข้าของอายุตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยไม่รู้ตัวอยู่เป็นประจำ; จึงต้องนึกถึงปัญหาทางศีลธรรมให้มาก ว่า จะเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร จึงจะไม่เป็นโทษขึ้นมา, หรือถ้าต้องการโนอันคับสูง คือไม่เกี่ยวข้องเสียเลย จะล่องทำอะไร; นั่นก็เป็นศีลธรรมอันคับสูง.

การบริโภครสของเพศตรงกันข้าม นี้ก็เป็นความหมายส่วนใหญ่ หรือ **ใจความของสิ่งที่เรียกว่า กาม**; ถ้าคนยังมีความรู้สึกในทางเพศ มันก็ยากที่จะทำให้อุยกต้องได้ จึงต้องมีศีลธรรมขึ้นมาควบคุมในเรื่องนี้. รวมความแล้วที่ว่า กิจกรรมของมนุษย์ธรรมที่สัตยชาติญาณเบียบบังคับ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับกามนั้น เนื่องจากอยู่กับปัญหาทางศีลธรรมอย่างยิ่ง. เดิมนั้นโลกกำลังทำผิดในเรื่องนี้ ศีลธรรมจึงเสื่อมไป; ความเป็นอันธพาลก็หนาแน่นขึ้นมาในโลกนี้.

เสน่ห์ ของสิ่งที่เรียกว่า “เกียรติ”

นี่ เรื่องที่ ๓ นั้น เรียกว่า **เกียรติ**. เกียรตินี้มีโดยสัญชาตญาณได้เหมือนกัน; บางคนจะมองไม่เห็น. ถ้าได้ศึกษามากไปถึงกิเลสประเภทที่เรียกว่า **ตัวตน** หรือ **อัสมีมานะ** ก็จะเข้าใจได้ง่าย ว่า **ถ้ายังมีตัวตน**, มีความรู้สึกเป็นตัวเอง เป็นตน, มีอัสมีมานะแล้ว ก็จะต้องมีความหมายของคำว่า **“เกียรติ”**. แม้ว่าสัตว์เดรัจฉานจะมีความรู้สึกเป็นตัวตนน้อย, มันก็มีความรู้สึกที่ว่าเป็นเกียรติเจนน้อยเหมือนกัน.

ขอให้สังเกตดูว่า สัตว์ เช่น สุนัข หรือแมว หรือไก่ บางครั้งมันเห็นแสงอาการที่มีมนุษย์ชื่อว่า มีเกียรติ. เมื่อมันชนะ หรือว่าเมื่อไม่มีใครจะมาเทียบกับมันได้ มันก็แสดงอาการว่าเป็นผู้มีเกียรติ; เช่น ไก่มันขัน ในลักษณะที่แสดงแสงของมันเป็นผู้มีเกียรติ; อย่างนั้นก็เห็นไปได้ โดยอำนาจของสัญชาตญาณ; แต่ของมันไม่มอง.

สำหรับ **มนุษย์** ที่มีมันสมองที่วิวัฒนาการทางจิตในที่สูง มีตัวตนสูง ก็มี **ความหมายในทางเกียรติสูง**; เกียรติโดยสัญชาตญาณนั้น ก็วิวัฒนาการมาเป็นเกียรติที่ถูกพัฒนา จนเป็นปัญหาสำหรับคนเราทำให้ร้อน ทำให้เป็นทุกข์ หรือทำให้เขาเขาก็ได้ ทำให้เขาตัวเองก็ได้ โดยสิ่งที่เรียกว่าเกียรติ.

ความรู้สึกที่มันกระตุกความมีตัวตนนี้ มีอำนาจรุนแรงมาก; บางทีอาจจะเทียบกันได้ว่า มันมีความรุนแรงเท่ากับสิ่งที่เรียกว่า กาม; แต่มันลึกซึ้งมากกว่า. มัน **เป็นสิ่งที่ประเดี๋ยวประโลมใจ** อย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน. **ในแง่ความรู้สึกว่ามีเกียรติ** บางครั้งอาจจะสละกาม เพื่อความมีเกียรติ, หรือจะเบื่อกามแล้วก็เบียดทิ้งที่เกียรติอย่างนี้ ปัญหาเรื่องเกียรติจึงมีคู่กันมา กับปัญหาเรื่องกามและเรื่องกิน.

นี่กิจกรรมใ้ๆก็ตาม ที่เป็นเรื่องกิน เรื่องกางม เรื่องเกียรติ โดยตรงก็ตี
 โทษอ้อมก็ตี, ที่แฉกล้อมพัวพันเกี่ยวข้องอยู่กับสิ่งเหล่านี้ก็ตี, เป็นปัญหาทางศีลธรรม;
 แล้วคิดดูเถิดว่า ใครได้หยิบขึ้นมาสอนใจบ้าง? มันก็มีแต่ไปปล่อยไปตามอำนาจสัญชาตญาณ;
สิ่งไปลุ่มหลงประชาธิปไตย ใครบังคับใครก็ได้; ตัวเองก็มีอิสระ ที่จะไม่
ถกศีลธรรมอย่างปกคลุมแล้ว; สิ่งเหล่านี้ก็มีปัญหาเหมือนกัน, **จะทำให้เกิดอันตราย**
มากชน.

ที่พูดนี้ก็จะพูดแต่เพียงในแง่ที่ว่า ไม่มีอะไรที่จะเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่มีมา
 จากสัญชาตญาณนั้น จะไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม, นี่เป็นกิจกรรมที่เป็นไปตาม
 สัญชาตญาณ ส่งเสริมหรือบังคับประเภทหนึ่ง.

พิจารณากิจกรรม ตามที่สติปัญญาเชิญให้ทำ

ประเภทที่ ๒ กิจกรรมของมนุษย์ ตามที่ภาวิตญาณ, หรือสติปัญญาใหม่ๆ
 ของเรา มักเชิญเชิญให้ทำ, คือเมื่อเรามีสติปัญญาอย่างมนุษย์ ที่สูงกว่าสัตว์ แล้วก็คิด
 ได้มากกว่าสัตว์ มันจึงคิดถึงเรื่องนั้น เรื่องนี้ เรื่องโน้น ได้มากกว่าสัตว์. **กิจกรรม**
ตามภาวิตญาณของมนุษย์เรา จึงมองได้หลายแง่ หลายมุม.

จะยกตัวอย่างมาพอให้สังเกตเห็น อย่างชัดเจนเพียงพอแก่เรื่องนี้ว่า มนุษย์
 จะต้องมีความรู้สึก ที่จะไปประโยชน์อย่างมนุษย์. ถ้าสัตว์มันก็ไม่มีความรู้สึก
 ต่อประโยชน์; แม้แต่ประโยชน์อย่างสัตว์นอกไปจากที่สัญชาตญาณมันต้องการ เพราะ
 ว่าสัตว์ยังไม่มีความคิดอย่างที่ว่านี้, หรือจะมีก็น้อยที่สุด. สัตว์บางชนิดอาจจะ

เอามาฝึกมาอบรมอะไรให้มันฉลาดขึ้นมาบ้าง แต่มันก็เท่ากับมนุษย์ไม่ได้; ฉะนั้น จึงแยกมนุษย์ออกมาเสียจากสัตว์, เพราะว่ามี **ภาวิตญาณ คือความรู้ที่เราพัฒนา** **มันขึ้นมา**; ฉะนั้น มนุษย์จึงรู้จักกิจกรรมที่เหนือไปกว่าสัตว์ จึงต้องเรียกกันใหม่ว่า "กิจกรรมของมนุษย์ตามภาวิตญาณ".

ตัวอย่างก็คือ :- **เรื่องที่ ๑ ประโยชน์**
อย่างที่มีมนุษย์จะต้องได้รับ หรือควรจะได้รับ :-

ประโยชน์โลกนี้, ประโยชน์โลกอื่น, ประโยชน์เหนือโลก, ๓ อย่างด้วยกัน. **มนุษย์จะต้องรู้จักประโยชน์โลกนี้** คืออย่างที่จะอยู่ในโลกนี้ ก็ต้องอยู่ให้ถูกต้อง, มีศีลธรรมเพื่อจะอยู่ในโลกนี้อย่างถูกต้อง. ที่นั่นยังมีโลกอื่นจากโลกนี้ ซึ่งอยู่ที่ไหน ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องพูดกันเวลานี้; แต่ขอให้อู ให้เชื่อ ให้ยอมรับว่า มันยังมีโลกอื่น ที่ผิดแปลกไปจากโลกนี้ คือแปลกไปจากธรรมคาสามัญที่เราเป็นอยู่นั้น มันยังมีอยู่.

ถ้าจะพูดอย่างที่เขารู้จักกัน ก็ว่า **นรก สวรรค์ เทวโลก พรหมโลก** นั่นก็ **เรียกว่าโลกอื่นได้**; แต่เดี๋ยวนี้ **โลกอื่น** นั้น **ทั้งหมดรวมให้มันใกล้เข้ามา** กว่านี้ได้ คือถ้ามันเกิน กว่าสามัญธรรมคา, เกินกว่าธรรมคาสามัญที่มนุษย์เป็นกันอยู่; แล้วก็ควรจะเรียกว่าโลกอื่นได้ เพราะไปอยู่อย่างอื่น, มีความมุ่งหมายอย่างอื่น, มีความสุขอย่างอื่น, ก็ต้องเรียกว่าโลกอื่นได้เหมือนกัน. แต่ที่จะเป็นกันโดยมาก เป็นกันทุกคนอย่างธรรมคาสามัญก็ต้องเรียกว่า **โลกนี้**; ก็ต้องรู้ประโยชน์ที่จะพึงได้จากโลกนี้, หรือว่าอย่างที่จะอยู่ในโลกนี้ด้วย และที่โลกอื่นด้วย แล้วที่เหนือโลกด้วย นั่นแหละสูงสุด.

คำว่า โลก จะไม่มีความหมาย; เพราะว่าเขารู้เรื่องเหนือโลก. สติปัญญาของมนุษย์ไปไกลอย่างนี้; สักที่ไม่รู้เรื่องโลกนี้ไม่รู้เรื่องโลกอื่น และก็ไม่ต้องรู้เรื่องเหนือโลก. **แต่มนุษย์มีปัญญาที่จะพิจารณา ให้มันเป็นเรื่องโลกนี้ โลกอื่น และเหนือโลก;** แต่แล้วมนุษย์ก็ทำผิดต่อสิ่งทั้ง ๓ นี้ เพราะว่าควบคุมกิเลสค้นหาไม่ได้ คือไม่มีศีลธรรมนั่นเอง.

เขากระทำต่อในโลกลนี้ หรืออยู่ในโลกลนี้ อย่าง **ไม่มีศีลธรรม เขาจึงเป็นควนิवासินหาส** ในโลกลนี้; หรือโลกอื่น เขาก็กระทำอีก; เขาก็ไม่ได้รับโลกอื่นที่ดีไปกว่านี้. ส่วนเรื่องเหนือโลกนั้นไม่ต้องพูดถึง เพราะมันทำผิดเรื่องโลกนี้ และโลกอื่นเสียแล้ว; การที่อยู่เหนือโลกนั้นมันไม่ต้องพูดถึง.

ความตายไปจากโลกนี้ เหมือนที่เขาตายๆกันนี้ **ไม่ใช่เรื่องเหนือโลก;** เรื่องเหนือโลกไม่ต้องตายไปจากโลกนี้ ยังอยู่ในนี้ ในมนุษย์โลกนี้ ก็จะสามารที่จะเป็นอย่างเหนือโลกได้; นั่นมันเป็นศีลธรรมชั้นสูง. ฉะนั้น ปัญหาเรื่องโลกนี้ก็ตีเรื่องโลกอื่นก็ตี เรื่องเหนือโลกก็ตี มันเป็นปัญหาทางศีลธรรมทั้งนั้น แต่ต้องตามความหมายของคำว่า ศีลธรรม ที่เราบัญญัติขึ้นใหม่ ให้มันสมบูรณ์ เพื่อผูกกันในการบรรยายชุดนี้.

เรื่องที่ ๒ สุนทรียภาพ หรือสุนทรียธรรม

ความงามทั้งหลาย ไม่มีแก่สัตว์, โดยสติปัญญา แล้วก็ไม่มีแก่สัตว์. แต่มนุษย์มีสติปัญญา บัญญัติความงาม แล้วก็สร้าง ความงาม ตามที่สติปัญญานั้นจะ

บัญญัติ; ปัญหาหนึ่งก็เกิดขึ้น ตรงที่ว่า จะงามชนิดไหนกัน : งามอย่างไ้ หรืองามอย่างฉลาด, มันจะงามอย่างโลก ๆ หรือมันจะงามอย่างธรรมะ คือประกอบไปด้วยธรรม.

เรื่อง หลงใหลในความงาม ก็มีสัญชาตญาณเป็นคันทัน เหมือนกัน ;

แต่เดี๋ยวนี้มีนวัตกรรมวิชาการมาก จนบัญญัติเรื่องของความสวยงามเคลือบเบื้ตบึงไป จนเป็นเรื่องบ้าหลังไปแล้วก็มี. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ยังคงสรุปได้ว่า มันงามกันอย่างโลก ๆ, หรือมันงามกันอย่างธรรมะ.

ถ้างามอย่างโลก ก็หมายความว่า หลงใหลไปตามโมหะ ของคนในโลก

ที่หลงใหลในความงาม มันก็เปลี่ยนกันเรื่อย : เดียวงามอย่างนั้น เดียวงามอย่างนี้; มันก็ไม่เป็นไปเพื่อปกติสุข แล้วโดยมากมันงามเพื่อยั่ว เพื่อหลอก คือใช้ความงามเป็นเหยื่อสำหรับสกัดเบ็ดแก่กันและกัน. ความงามอย่างนี้ก็เป็นอันตราย ก็เป็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อโลก แต่ก็ต้องเรียกว่า ความงามอย่างโลก หรือที่โลกะราหลงใหลชอบใจกันนัก ตามประสาโลกที่มีโมหะ หรือความโง่เป็นสมมุติฐาน.

ถ้า งามอย่างธรรมะ นี้ มันก็ตรงกันข้าม ก็มีสัญชาตญาณที่ถูกต้องรู้อ่างาม,

ซึ่งมีความหมายไป ในทางที่ไม่ทำให้เกิดความระส่ำระสาย วุ่นวาย โกลาหล ขึ้นมา; แต่ทำให้ปกติสุขที่เรียกว่า งามในทางธรรมะ. แม้แต่ว่า พระพุทธศาสนา นี้ เขาก็เรียกว่างาม : งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามเบื้องปลาย; ถ้างามอย่างนั้นมันเป็นงามอย่างธรรมะ มันก็เป็นปัญหาที่ลึกไปอีก ว่า จะเข้าใจได้อย่างไร. ความงามก็เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ เป็นปัญหาในทางศีลธรรม; ฉะนั้นจึงต้องจัดให้มันถูกต้อง.

เรื่องที่ ๓ คือเรื่อง การสัมพันธ์กันในสังคม.

นี่ยังเป็นปัญหาทางศีลธรรมมาก. มนุษย์ก็มีการสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แม้แต่สัตว์มันก็มีความสัมพันธ์กันและกัน; แต่ไม่เหมือนกัน : สัตว์ก็ไปตามสัญชาตญาณที่จะสัมพันธ์กันได้อย่างไร; ส่วนมนุษย์มันสติปัญญาก็มี ไม่มีสติปัญญาก็มี ไม่ได้เป็นไปตามสัญชาตญาณแล้ว ๆ.

การที่มนุษย์สัมพันธ์กันนั้น มันไม่ได้แน่นอนเสมอไปว่า เพื่อความถูกต้องหรือความดีงาม; ถ้าเป็นมนุษย์ที่เต็มไปด้วยกิเลส ในโลกที่กำลังรับชุกกิเลสแล้ว การสัมพันธ์นั้น มันก็มันไปเพื่ออันธพาล เพื่อวิกฤตการณ์. แต่ทางศีลธรรมนั้น ต้องการให้มนุษย์สัมพันธ์กัน ในลักษณะที่เป็นประโยชน์, เป็นไปเพื่อประโยชน์ที่เรียกว่าศีลธรรม คือภาวะแห่งความปกติ. มนุษย์สัมพันธ์กันด้วยวิธีใด เกิดภาวะปกติขึ้นในสังคมนั้นแล้ว ก็เรียกว่ามันถูกต้อง.

การสัมพันธ์นี้ ก็สัมพันธ์กัน เพื่อประโยชน์ที่ควรจะได้รับ; ไม่อย่างนั้นจะสัมพันธ์กันไปทำไม. มันต้องนึกถึงตนเอง ต้องนึกถึงผู้อื่น แล้วต้องนึกถึงการเกี่ยวข้องกัน เพื่อประโยชน์ส่วนตนส่วน ๆ ก็มี, ประโยชน์ผู้อื่นส่วน ๆ ก็มี, ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันทั้งสองฝ่ายก็มี, แยกกันไม่ได้มันก็มี.

อย่านึกถึงตัวเอง อย่านึกถึงผู้อื่นโดยคั่นเดียว, มันต้องนึกถึงความที่มันเกี่ยวข้องร่วมกันด้วย; นี่ก็เป็นกิจกรวมของมนุษย์ที่จะต้องทำให้มันถูกต้อง และมันยากยิ่งขึ้นไปอีก. นึกถึงแต่ประโยชน์ตัว มันก็ง่ายกว่า, นึกถึงประโยชน์ผู้อื่นมันก็ยากหน่อย. แต่ถ้ามันนึกถึงให้มันสัมพันธ์กันให้ดีแล้วมันก็ต้องประณีต ละเอียตมากยิ่ง

ไปอีก มันต้องออกสั่น ออกหนามาก มีสติปัญญามาก มันจึงจะเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ.

เดี๋ยวนี้เรามองไปทางไหน มันก็ **ไม่พบนิมิต** **เครื่องหมายแห่งมิตรภาพ**; มันมีแต่ความสงสัย ความระแวง ความไม่รู้สึกเป็นสุข เพราะมันทำผิดในเรื่องนี้. การสัมพันธ์กันในทางสังคม เป็นเรื่องศีลธรรมและเป็นปัญหาทางศีลธรรมเต็มที่อยู่แล้ว.

เรื่องที่ ๔ เรื่องการเมือง.

การเมืองนั้นก็ตั้งต้นมาจากการสังคม; ถ้าเราไม่สังคมกันต่างคนต่างอยู่ ก็ไม่มีเรื่องการเมือง. การเมืองมันขึ้นเมืองมนุษย์เริ่มเกี่ยวข้องกันเป็นสังคม; แต่ยังเรียกว่า "การสังคม" ไปก่อน ในระดับต่ำ ในระดับน้อย. ต่อเมื่อมันมีปัญหายุ่งยากจึงจะเป็นการเมือง ซึ่งมีความหมายกว้าง; แม้ที่สุดแต่การปกครองซึ่งกันและกันนี้ มันก็เป็นเรื่องการเมือง. แล้วปัญหามันก็มีมาก เพราะว่าคน นั้นมันไม่เหมือนกัน มันแบ่งกันเป็นพวกๆ ตามประโยชน์ที่จะได้รับ.

คนที่มีความประโยชน์อย่างไร ก็มักจะไปเข้ากลุ่มกันเป็นพวกนั้น มันจึงเกิดเป็นพวก หรือเป็นพรรคขึ้นมา; ปัญหามันก็ยิ่งมากหรือยิ่งหนักยิ่งขึ้นไปอีก; อย่างนี้เรียกว่า เป็นเรื่องทางการเมือง. ที่มัน **เป็นปัญหาขึ้นมา ก็เพราะว่าไม่มีศีลธรรม**; ถ้ามันมีศีลธรรม มันจะไม่ตั้งปัญหาขึ้นมา, มันจะเป็นไปเพื่อความปรกดี เรียบร้อยได้.

แต่ที่นี้เรา หรือว่า **คนในโลกนี้** **เขาเห็นความเห็นแก่ตัวเป็นเบื้องหน้า** ปัญหาทางการเมืองก็ต้องเกิดเป็นธรรมดา; การปกครองก็ทำยากลำบาก, ก็ทำอย่างขอไปที อย่างหน้าไหว้หลังหลอก.

เดี๋ยวนี้ก็มีปัญหาทางชนชั้นที่ต่างกันต่างกันอย่างนัก; คนรวยกับคนจนกำลังจะทำลายกัน ถึงขนาดที่เรียกว่า สงครามโลก. ไม่ใช่ทำลายกันเล็ก ๆ น้อย ๆ ในหมู่บ้าน หรือว่าในประเทศ; แต่กำลังจะทำลาถันในระหว่างชาติ จะเป็นการทะเลาะวิวาทระหว่างชาติ หรือระดับโลก. ประเทศที่ยากจนก็รวมหัวกัน ที่จะต่อสู้ประเทศที่มั่งมี; เป็นปัญหาชนชั้น ตามที่ว่าประเทศนั้น ๆ มันมีชนชั้นไหนเป็นผู้บงการ หรือเป็นตัวที่กำลังเดือดร้อน.

ขอให้จำไว้สั้น ๆ ว่า **เรื่องการเมืองเป็นเรื่องศีลธรรม**; เห็นวันเราแยกกันไปคนละทิศละทาง เราจึงไม่แก้ปัญหามหาหนทางการเมืองได้. ถ้านักการเมืองยังมัวเฝ้าอยู่ว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องศีลธรรมแล้ว ย่อมไม่สามารถที่จะแก้ปัญหามหาหนทางการเมืองได้; จะแก้กันจนตายก็ชั่วคน มันก็แก้ไม่ได้. เพราะฉะนั้น **เรื่องการเมือง โดยแท้จริงมันเป็นเรื่องศีลธรรม**; ต้องมาคุยกันอย่างศีลธรรม, และแก้ปัญหาก็อย่างศีลธรรม ทำการเมืองให้เป็นศีลธรรม มันก็จะหมดปัญหา. เพราะธรรมชาติมันต้องการอย่างนั้น; ปัญหาทางการเมืองเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ไม่มีศีลธรรม.

เรื่องที่ ๕ จริยธรรมสำหรับมนุษย.

จริยธรรม หมายถึง **สิ่งที่ต้องประพฤติ**; ทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่ต้องประพฤติ เรียกว่า **จริยศาสตร์**. จริยศาสตร์นี้จะเตลิดไปเป็นปรัชญาที่เพื่อที่ไม่รู้จบ เหยียดทั้งเสียทั้งก็ได้; เขามาม้างก็เท่าที่มันจำเป็น; มันก็มาอยู่ในรูปของจริยธรรมที่ชัดเจน.

มนุษย์จะต้องประพฤติสิ่งที่มนุษย์ควรประพฤติ อย่างมีเรียกว่าจริยธรรม.

เตียวนั้นมนุษย์ไม่มีจริยธรรม คือไม่ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ นอกจากว่าสิ่งนั้นมีความจำเป็นบังคับ, หรือว่ามันตรงกับกิเลสของตนเขาจึงจะประพฤติ. แต่สิ่งที่มีมันเป็นไปเพื่อธรรมะล้วน ๆ แล้ว ยากที่ว่าปุถุชนธรรมคาจะประพฤติ; ส่วนหลักศีลธรรมของธรรมชาติ คือภาวะปกติของธรรมชาตินั้น มันตายตัว มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้.

คนจะต้องประพฤติให้ถูกต้องกับมนุษย์ด้วยกัน หรือแม้แต่ต่อตัวเองให้

เป็นคนดีเสียก่อน, เป็นคนถูกต้องเสียก่อน. เรื่องนี้อาจจะพูดอย่างเขาเปรียบก็ได้ว่า; ถ้าทุกคน ไม่ต้องดูคนอื่นก็ได้; ทำตัวของตัวให้ดีกับทุกคน ก็มันหน้า *ทำตัวดีทุกคน มันก็ดีเต็มไปทั้งโลกได้เหมือนกัน.* แต่ถ้ามองดูคนอื่นบ้างนั้น มันจะกว้างขวางออกไป หรือมันจะง่ายขึ้นมา้ง; แต่ถึงอย่างไรมันก็สำคัญอยู่ที่ว่า คนนั้นจะต้องประพฤติในส่วน ของตัวที่เป็นหน้าที่ของตัว. จะต้องประพฤติอย่างไรก็รู้กันอยู่แล้ว ตามบทบัญญัติทาง ศาสนา หรือทางจริยธรรมสากล ไม่เกี่ยวกับศาสนาไหน มันก็มีอยู่ไปศึกษาได้ แล้วก็ เกือบอธิบายมา บางครั้ง บางหน ก็ละเอียดแล้วเหมือนกัน.

**เรื่องที่ ๖ โลกทุกโลกเป็นวัตถุแห่งศีลธรรม,
เป็นวัตถุแห่งปัญหาทางศีลธรรม**

เราจะตั้งประพฤติกให้ถูกต้องต่อโลกทุกโลก, คือมากกว่าที่จะเสี่ยงไปยัง บุคคลจำนวนน้อย, หรือว่าเพียงคนเดียว. และคำว่า โลก นี้ก็มีความหมายมากกว่า ที่จะเสี่ยงแค่เพียงบุคคล; แม้ว่าคนที่อยู่ในโลกนี้ จะเป็นตัวความหมายอันแท้จริง ของคำว่าโลก; แต่คำว่าโลกมันยังมีอย่างอื่นอีก ที่นอกไปจากบุคคล. ฉะนั้น เรา มองกันที่เดียวให้หมดกว่า ทุกโลก หรือว่าทุกชนิดของโลก เช่น โลกแผ่นดิน โลกต้นไม้ และที่โลกสัตว์ไตรัจฉาน แล้วก็โลกคน คือโลกมนุษย์.

โลกที่หนึ่ง, โลกแผ่นดินนี้ มันไม่มีชีวิตวิญญูณอะไร แต่ก็เป็น**วัตถุประสงค์**แห่ง**ศีลธรรม**, เป็นวัตถุประสงค์แห่งปัญหาทางศีลธรรม; เราต้องประพฤติต่อโลกแผ่นดินนี้ให้ถูกต้องด้วยจึงจะเรียกได้ว่า มีสิทธิที่ควรจะอยู่ในโลกนี้. อย่าทำลายโลก แผ่นดินโลกแผ่นดินนี้; เดียวนี้เราทำลายโลกแผ่นดินนี้มากซะหนุกๆ เพื่อประโยชน์อย่างอื่นจนกลายเป็นว่า โลกนี้มันสกปรกไม่น่าอยู่ขึ้นมา.

ปัญหาเรื่องโลกสกปรกนี้ กำลังระบาดกันทั่วโลก; เพราะเขาไม่มีศีลธรรมที่จะประพฤติต่อแผ่นดินโลก; น้ำสกปรก อากาศสกปรก อะไรสกปรก จนไม่น่าอยู่นี้มันจะมากซะหนุกๆ. นี้ความที่เห็นแก่ตัว มันประพฤติผิดต่อแผ่นดินโลก.

โลกที่สอง, โลกถัดมาอีกคือ โลกต้นไม้ คือพืชพันธุ์ไม้ทั้งหลาย เป็นโลกของมันอีกโลกหนึ่ง. เราจะต้องมีศีลธรรมที่จะประพฤติต่อมันให้ถูกต้อง ตามความถูกต้อง, หรือบางทีก็จะถือว่าตามความจำเป็นที่จะต้องประพฤติ. เพราะว่ามัน**จำเป็นที่จะต้องนี้ในโลก**; ถ้าต้นไม้ไม่มีในโลก โลกนี้ก็ไม่ได้ เพราะสัตว์จะอยู่ในโลกไม่ได้ มันจึงจำเป็นที่จะต้องทำให้ต้นไม้มันอยู่เป็นปรกติสุข ไปตามประสาโลกต้นไม้; แล้วมนุษย์ก็จะได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง จากการที่ต้นไม้มันมีอยู่ในโลก. ก็คิดง่ายๆ ก็ได้ว่า ลองไม่มีต้นไม้ในโลกนี้ เราจะอยู่ได้อย่างไร; มันก็อยู่กันไม่ได้. ถ้าทำผิดต่อสิ่งนี้ ก็เรียกว่า ทำผิดต่อศีลธรรมที่เกี่ยวกับโลกของต้นไม้.

โลกที่สาม, สัตว์เดรัจฉาน ก็เหมือนกัน มันก็เป็นโลกหนึ่ง. เราจะ**หลังมีศีลธรรม ที่จะประพฤติต่อสัตว์** เหล่านี้, ถ้าไม่อย่างนั้นปัญหามันจะเกิดขึ้น. อย่างที่กำลังเป็นปัญหา เกี่ยวกับว่าสัตว์มันไม่พอจะใช้, หรือว่าสัตว์มันจะสร้างปัญหาอย่างอื่นขึ้นมา จนมนุษย์เดือดร้อน.

โลกที่ดี โลกสุดท้าย คือโลกคน โลกมนุษย์, นี่เรื่องมันมาก ไปคิดเขาเองก็แล้วกัน มันก็รวมอยู่ในคำพูดที่ได้บรรยายมาแล้วว่า จะต้องประพาศคือโลกมนุษย์นี้ อย่างไรก็ตามในทางอย่างนั้น ในทางอย่างนี้, นี่เรียกว่า โลกทุกโลกมันเป็นวัตถุแห่งศีลธรรม, มันเป็นวัตถุแห่งปัญหาทางศีลธรรม. นี่เรียกว่าโลกทางวัตถุ.

โลกในทางนามธรรมนั้นก็ยังมียู่ ยกตัวอย่างเช่น : กามโลก รูปโลก อรูปโลก; เป็นภาษาธรรมชั้นสูง. *สภาพของจิตใจที่จมอยู่ในกาม* นี้ก็เรียกว่า *กามโลก*, อยู่ในกามโลก. สภาพของจิตใจที่ไม่จมอยู่ในกาม แต่ไป *จมอยู่ในความลุ่มหลงในทางวัตถุที่รูปร่างก็เรียกว่า รูปโลก*, ที่ไกลไปกว่านั้น ก็ *ลุ่มหลงในสิ่งที่ไม่มีรูปร่างก็เรียกว่า อรูปโลก*, มันก็เป็นโลกสำหรับให้ลุ่มหลง.

นี่เป็นปัญหาทางธรรมที่ลึกขึ้นไปอีกต้องไว้พูดกันคราวอื่น หรือในลักษณะอย่างอื่น; แต่ในที่นี้ ยกมาเป็นตัวอย่างว่า **“*มันชื่อว่าโลกแล้ว เราจะต้องปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง*”** ไม่อย่างนั้นจะไม่มีศีลธรรม ตามความหมายอันสมบูรณ์ที่เราพูดกันทั้งหมดนี้ เราจะมองเห็นได้ว่า มันมีอยู่รอบตัวเรา เกี่ยวกับโลก หรือคนในโลก.

เรื่องที่ ๑ สภาพที่เป็นโลกุตตระ หรือเหนือโลก ก็ยังเกี่ยวข้องกับศีลธรรม เป็นปัญหาแห่งศีลธรรม.

ไปพบทวนว่า ความหมายของคำว่า ศีลธรรม มีอยู่ ๓ ความหมายอย่างไรจะพบว่าเป็น **ภาวะอันเป็นปกติสิ่งที่สุด นั้น เป็นเรื่องเหนือโลก** ซึ่งเรียกว่า **โลกุตตรสภาพ** - **สภาพที่เป็นของเหนือโลก** ก็ยังเป็นวัตถุแห่งศีลธรรม ก็จะต้องเอาปัญหาทางศีลธรรมเข้าไปเกี่ยวข้อง เพื่อจะแก้ไขให้มันถูกต้อง; แต่ขอให้เข้าใจว่า มันเป็น

เรื่องทางจิตใจที่ชนะกิเลส ไม่ใช่ชนะโลภแพนทิน, เหมือนเมื่อวันที่มีมนุษย์ขึ้นไปเหยียบดวงจันทร์เป็นครั้งแรก คนแรกนั้น.

เมื่อมนุษย์เหยียบดวงจันทร์ มันมีคำพูดที่พูดออกมาจากคนใหญ่โตในโลกนี้ว่าเดี๋ยวนี้มนุษยชนะโลก ก็ออกมาชนะธรรมชาติไปแล้ว. ได้ยื่นคำพูดอย่างนี้แล้วมานักสงสาร, เวทนาสงสาร; ว่าชนะโลกได้ แต่เพียงว่าไปเหยียบดวงจันทร์ได้ นี่มันเป็นเต็กอมมือ. ถ้า **ชนะโลก หรือชนะโลก** โดยแท้จริง มันก็ **ต้องหมดปัญหาทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับโลก** ในโลก, และโดยเฉพาะเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางจิตใจ.

หือออกชื่อมาเจ็ดประเภทนี้ ก็คือพอแล้วว่า **อะไรๆ ไม่หนีไปจากความเกี่ยวข้องกับปัญหาคือศีลธรรม.** ถ้าพูดให้สั้นสั้นมาหน่อย ถ้าไม่มีอะไรที่มันจะนอกออกไปจากเรื่องของศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม.

ปัญหาทางศีลธรรม ที่ต้องรู้ เพื่อแก้ไข

นี่จะพูดข้อไปให้จบ แม้แต่ว่าจะหนีไปบ้าง ก็จะต้องถึงคำว่า "ปัญหา", ปัญหาทางศีลธรรมนี้เป็นความปัญหาที่เรจะต้องพูด. นี่จะพูดถึงคำว่า **ปัญหาที่หลายประเภท**: แต่ว่าทุกประเภทเป็นสิ่งที่ต้องแก้ หรือต้องสะสาง. ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะทำอันตราย; อย่างน้อยที่สุด มันรบกวนให้เป็นบิวได้; แต่ถ้าเราแก้ไขให้ล่วงไปได้ มันก็สบาย. พูดถึงปัญหาแล้ว ก็จะต้องนึกถึงว่า มันมีอยู่ที่ชนิดใด? แล้วก็จะเห็นได้ว่ามันเกิดขึ้นมาได้ยังไง?

อย่างที่ ๑ จะเรียกว่า **ปัญหาหมายา** คือปัญหาหลอกหลวง, ปัญหาที่ไม่ใช่ปัญหาแท้จริง เป็นปัญหาหมายา เป็นเรื่องหลอก เพราะคนใจมันถูกหลอก จึงรู้สึกว่าเป็นปัญหา. และในปัญหาหมายา เป็นปัญหาของสัตว์โลกที่กำลังใจ ไปเอาอะไรมาเป็นปัญหาที่ไม่ใช่ปัญหา, แล้วที่ควรจะเป็นปัญหาก็ก็น่าคิดว่ามันเป็นปัญหา; เพราะฉะนั้นปัญหาของคนชนิดนี้ เป็นปัญหาหมายา พรางตา หรือหลอกหลวง ตามอำนาจของอวิชชา.

ที่เราเห็นได้ง่ายๆ ในเวลานี้ ก็คือ **ปัญหาที่เกิดความแพ้ชนะ**: โลกกำลังมีแพ้ชนะอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น; แพ้ชนะนั่นเอง มันทำให้เกิดปัญหานี้ ก็ไปตามแพ้ชนะ. นี้เรียกว่าปัญหาหมายา เป็นปัญหาของคนใจ, เป็นปัญหาของคนไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักสังคม ไม่รู้จักธรรมชาติ. ไม่รู้จักแม้แต่ตัวเอง แล้วจะรู้จักสังคมได้อย่างไร, รู้จักธรรมชาติอันลึกซึ้งได้อย่างไร; ฉะนั้นสิ่งใดที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาแก่คนพวกนี้ เป็นปัญหาหมายา ไม่ใช่ปัญหาจริง หรือไม่ใช่ปัญหาที่ควรจะเรียกว่าความจริง.

อย่างที่ ๒ ก็ต้องเป็นปัญหาแท้จริง คือ **ปัญหาของผู้ที่รู้จักทุกอย่างแล้ว**: รู้จักตัวเอง รู้จักสังคม รู้จักธรรมชาติ เป็นผู้รู้จักทุกอย่างที่มนุษย์จะต้องรู้จัก, คือถ้าปัญหาอะไรเกิดขึ้น เพราะข้อนั้นหรือแก่บุคคลนั้น. นี้เราเรียกว่า ปัญหาที่แท้จริง; ปัญหาที่แท้จริงนี้ หมายถึงจริงที่รู้สึกได้ ที่กำหนดได้ ที่จัดการชำระสะสางได้ ตามวิถีทางของหลักวิชา หรือของวิทยาศาสตร์.

ขอบอกไว้ก่อนว่า อย่าให้เป็นปัญหาที่นอกออกไปจากขอบเขตของวิทยาศาสตร์; หรือเหตุผลที่เหตุผลแห่งทางวิทยาศาสตร์, คือเหตุผลที่เห็นอยู่จริง; อย่าให้เป็นทางปรัชญา เป็นปัญหาเพื่อเชื่อ เป็นเหตุผลเพื่อเชื่อ. มนุษย์จึงควรรู้จักสิ่งที่จะต้องรู้จักโดยแท้จริง ตามวิถีทางของวิทยาศาสตร์ : ถ้าเขามีปัญหาอะไรขึ้นมา เขาเรียกว่าปัญหาที่แท้จริงแล้วก็ไม่ยาก แล้วก็ไม่สลับจนเกินไป จะมองเห็นอยู่ จะแก้ได้.

แม้ที่สุกแก่กว่าที่เรามองเห็นว่าศีลธรรมเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งปวง, เราก็กำลังทำผิดต่อศีลธรรม. มันเห็นเห็นอยู่ไม่ต้องเชื่อใคร ไม่ต้องคำนวณอะไรให้มันมากนักเห็นอยู่ มันรู้สึกอยู่; ฉะนั้น ถือว่าเป็นปัญหาที่แท้จริง ที่มันมีอยู่แก่เราแล้ว, มันเกี่ยวข้องกับเราแล้ว ก็ยึดเอามาเป็นสิ่งที่เราจะต้องแก้ อย่าให้มันมากกว่านั้น.

อย่างที่ ๓ มันเป็นปัญหาเพราะว่ามันเป็นหน้าที่, **เป็นปัญหา** เพราะว่ามันเป็นหน้าที่; เมื่อพูดถึงหน้าที่ มันก็มากมาย หลายร้อยหลายพันอย่าง พูดไม่ไหว, ก็จะต้องสรุปรวมให้มันเหลือเป็นพวก ๆ เป็นเค้า ๆ ว่ามันเป็นหน้าที่ ๓ ความหมาย หรือหน้าที่ ๓ ประเภท ความหมายที่มีอยู่ ๓ ความหมายของคำว่า ศีลธรรม : ศีลธรรม ความหมายที่ ๑ ว่า ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความปกติ, ความหมายที่ ๒ ของศีลธรรมก็คือ ภาวะแห่งความปกติ, ความหมายที่ ๓ ของศีลธรรมก็คือ ธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์เป็นความปกติ. เมื่อคำว่า ศีลธรรม มี ๓ ความหมายอย่างนี้ ก็ให้หน้าที่ที่เราจะต้องประพฤติกระทำ มันมี ๓ หน้าที่ด้วยกันก็แล้วกัน มันจะง่ายดี.

สำหรับ **ความหมายที่ ๑** **สิ่งที่เป็นเหตุแห่งความปกติ** คือศีลธรรมใน ความหมายที่ว่า สิ่งนั้นเป็นเหตุแห่งความปกติ; อย่างนี้เรามีหน้าที่จะต้องทำ, มันเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำสิ่งหรือเหตุ แห่งความปกติ.

ความหมายที่ ๒ ศีลธรรม ที่เป็นภาวะแห่งความปกติ **มีหน้าที่ที่เรา จะตั้งพัฒนา** ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า ภาวนา, ที่ให้ทำภาวนา. ให้พุทธบริษัท ทำภาวนา นั้น คำนั้นแปลว่า **ทำให้มันเจริญกว่าที่มันเป็นอยู่**; เขาเรียกว่า **ภาวนา**. ที่ยวนนี้ก็ตรงกับคำว่า **พัฒนา** ในความหมายปัจจุบันภาษาธรรมบาลี. สิ่งที่เป็นภาวะ แห่งความปกติ หรือความสงบสุขนี้ เราต้องพัฒนาให้มันยิ่งขึ้นไป.

ความหมายที่ ๓ ศีลธรรม ในความหมายที่ว่า มัน เป็นธรรมชาติที่ปรากฏการณ์เป็นความปกติ ก็คือความหมายที่ ๑ ของศีลธรรมนี้ เราจะต้องรักษา ซึ่งจะเรียกว่า อนุรักษ์ธรรมชาติ; เหมือนกับที่เขาพูดกันติดปากทั่วกันก็ได้. แต่ฉันเขาไม่ได้อนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อศีลธรรม เขาเพื่อประโยชน์ของกู หรือของพวกของกู; มันก็ถูกไปตามแบบนั้น.

แต่เมื่อพูดในแง่ของศีลธรรม เป็นปัญหาทางศีลธรรมแล้ว เราก็จะต้องอนุรักษ์ภาวะศีลธรรมตามธรรมชาติ คือให้มันคงเป็นธรรมชาติที่ปกติ สงบ นำคุณอยู่ อย่าไปทำลายกัน; เช่น อย่าเอาไฟไปจุดบ้นเสีย หรืออย่าไปทำลายภาวะธรรมชาติปกตินี้ให้มันเสียไป. แต่ที่คิดกว่านั้น ที่จริงกว่านั้น ก็คือว่า ธรรมชาติอันแท้จริงของสิ่งที่เป็นสัตว์ เป็นคน นั้นมันคือ ความปกติ.

ความไม่ปกติหรือกิเลสนั้น มันเพิ่งเกิด; เพราะฉะนั้นภาวะเดิมแท้ของจิตคือภาวะปกตินั่นแหละ. **สภาพเดิมของธรรมชาติที่เป็นความปกติต้องรักษา.** เรื่องนี้ได้พูดกันมาแล้วในคำว่า **“ประภัสสร” : จิตประภัสสรอยู่ตามธรรมชาติ จิตศุข ความเป็นประภัสสรต่อเมื่อกิเลสมันเกิดขึ้น.** ต้องรักษาจิตประภัสสร ให้ปลอดจากการเกิดของกิเลส นี้ในทางภายใน; เช่นเดียวกับเรารักษาโรคภายนอก ให้มันคงเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ตามเดิมของมันอย่างนั้น.

สรุปสั้น ๆ ว่า **ศีลธรรมในฐานะที่เป็นเหตุแห่งความปกตินี้ เราต้องทำ,** ศีลธรรมในฐานะที่เป็นภาวะแห่งความปกตินี้เราต้องพัฒนา, และศีลธรรมเป็นภาวะที่เป็นธรรมชาติ มีปรากฏการณ์อันปกตินี้ เราต้องรักษา. โดยหลักใหญ่เหล่านี้ ก็จะเป็นการเพียงพอแล้ว, เราจะมีศีลธรรมในความหมายที่สมบูรณ์ที่สุด อย่างที่กล่าวมาแล้ว ตั้งแต่การบรรยายครั้งที่ ๑.

ปัญหาทุกประการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม

ที่นี่ มาพูดถึงปัญหาที่มีอยู่จริง ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก มันเป็นปัญหาที่เร้นลับ เราไม่มอง แล้วเราก็มองไม่เห็น; นี่ก็คือ **ความจริงของธรรมชาติทั้งหมด** หรือของพระเจ้า หรือของธรรมทั้งปวงก็ตาม, มันจะต้องสรุปลงมาได้เป็นคำพูดสั้น ๆ ให้นั้นสมัยสักหน่อย ก็ต้องพูดว่า **ทุกอย่างนั้นมัน ของศีลธรรม โดยศีลธรรม เพื่อศีลธรรม**; เหมือนอย่างภาษากาการเมืองละเมอเพื่อนั้นของเขาคือว่า เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน, แล้ว **ประชาชนกับภักดี** นั้น; ฉะนั้น โลกนั้นก็เต็มไปด้วยความระส่ำระสาย.

แต่เดี๋ยวนะเราว่า **บงศีลธรรม โดยศีลธรรม เพื่อศีลธรรม**; ไม่มีตัวเราเลย ไม่มีของมนุษย์ ทั้งหมดนี้มันของศีลธรรม หรือสิ่งที่มันมีความปกติอยู่ตามธรรมชาติ. มันจะเป็นอย่างนั้นได้ก็ **โดยศีลธรรม คือโดยการประพฤติศีลธรรม** ของผู้ที่ทำหน้าที่ประพฤติ, แล้วมันก็ **เพื่อศีลธรรม คือภาวะแห่งความปกติ**.

ถ้าเราจะให้เป็นความถูกต้องตามหลักกันแล้ว ก็อย่ามีตัวกู - อยามีของกู; ให้มันเพื่อศีลธรรม โดยศีลธรรม หรือว่าของศีลธรรม; มันเป็นสมบัติของศีลธรรมคือธรรมชาติที่ปกติ มัน **ต้องโคตรคนที่ศีลธรรม โดยการประพฤติศีลธรรม** และก็ **เพื่อประโยชน์แก่ศีลธรรมเอง**. คนก็สบายเป็นสุขโดยที่ไม่ต้องเป็นเจ้าของ ของอะไร; หรือว่าถ้าจะไม่ยอม, ไม่ยอมเพราะว่าเราไม่ได้อะไรเลย.

ถ้าเราไม่ยอม เราจะได้อะไรบ้าง; เราก็ต้องพูดว่า มันเป็น **ของมนุษย์** **โดยมนุษย์** **เพื่อมนุษย์**, มนุษย์มีใจสูง จึงจะเรียกว่ามนุษย์. ฉะนั้น ทุกอย่างนั้น

มันต้องเป็นของมนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูง มันก็ต้องโดยมนุษย์ คือโดยสัตว์ที่มีใจสูง แล้วมันก็ต้องเพื่อมนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูงนั่นเอง. หมายความว่า ของศีลธรรม โดยศีลธรรม เพื่อศีลธรรมแล้ว มันจึงจะเกิดผลขึ้นมาว่า ของมนุษย์ โดยมนุษย์ เพื่อมนุษย์.

ไม่ใช่คำกล่าวมาว่าของประชาชน แม้ที่เต็มไปด้วยกิเลส, หรือเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน นี้ไม่เคยสำเร็จประโยชน์เลย; เพราะว่ามันไม่มีศีลธรรม, เพราะประชาชนนั้นยังไม่รู้จักศีลธรรม, ยังไม่มีศีลธรรม; ก็ **สิ่งเพื่อประชาชน โดยประชาชน เทำไรมันถึงเป็นนรกเร็วขึ้น.**

เพราะว่าเขาไม่รู้จักศีลธรรม จึงต้องมีความหมายของคำว่า **ศีลธรรม** ให้เหมาะสม สำหรับมนุษย์ ที่จะรู้ **ให้ถูกต้อง** และ **ให้สมบูรณ์**. ทุกการจะยืนยันว่า **ถูกต้อง** และ **สมบูรณ์**: ถูกต้องนั้นยังไม่สมบูรณ์ก็ได้, ให้ถูกต้อง ๆ ๆ จนมันสมบูรณ์ด้วย; ฉะนั้น เราจึงพูดศีลธรรมกันในลักษณะอย่างนี้.

ทีนี้ ก็จะสรุปความทั้งหมดนี้ :- **๑. ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม, ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม หรือไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม.** ที่ว่า "อะไร ๆ" นี้ หมายถึงว่าจะ **เป็นรูปธรรม หรือวัตถุ** ก็ได้; **เป็นนามธรรม** คือ **จิต** ก็ได้, หรือ **รูปธรรม** กับนามธรรม ที่มีนามเกี่ยวข้องกันแล้ว เป็นสิ่งที่มีชีวิตก็ได้, หรือว่าอาการวิปริตกระทำของชีวิตเหล่านั้นก็ได้, นี้เรียกว่าอะไร ๆ ทั้งหมด. **ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม, หรือที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับปัญหาทางศีลธรรม.**

๒. ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องอาศัยศีลธรรม. ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องอาศัยศีลธรรม; ขอยืนยันอย่างนี้; **ไม่แรงใจแก่แห่งหนึ่ง.**

๓. **ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรมเป็นหลักประกาศิต** แปลว่าต้องถือเอาหลักศีลธรรมนี้เป็นหลักประกาศิต เป็นของแก้ชขาด ภายตัว ผืนไม้ได้ เถียงไม้ได้ หรือไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรมเป็นหลักประกาศิต.

๔. **ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรมเป็นรากฐาน** หรือเป็นเหตุ หรือเป็นปัจจัย. อะไรก็ต้องถือเอาศีลธรรมนี้เป็นรากฐาน และเป็นเหตุ เป็นปัจจัย : ทางวัตถุก็ต้องรากฐานทางวัตถุ, ทางนามธรรมก็รากฐานทางนามธรรม เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ทางนามธรรม, เลยพูดเสียเลย ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรม คือภาวะแห่งปกตินั้นมาเป็นรากฐาน เป็นเหตุ เป็นปัจจัย.

๕. **ไม่มีอะไรที่จะไม่เพ่งเล็งเอาความมีศีลธรรมเป็นจุดหมายปลายทาง.** ไม่มีอะไรที่จะเพ่งเล็ง เอาความมีศีลธรรมเป็นจุดหมายปลายทาง : รูปธรรมกัตติ, นามธรรมกัตติ, ต้องเพ่งเล็งเอาศีลธรรมเป็นจุดหมายปลายทาง. คนเรานี้ แต่ละ จะเอาความสงบ ปกติ ที่เรียกว่า ศีลธรรมนั้น เป็นจุดหมายปลายทาง; แต่แม้สัตว์ แม้คนไม่มีมันก็ต้องอย่างนั้นเหมือนกัน ไม่อย่างนั้นมันคันรนเรื่อย.

๖. **“ไม่มีอะไรเลยที่ไม่ต้องใช้ความมีศีลธรรม”** นี้แหละมาเป็นเครื่องทำให้คำว่ามีมนุษย์ เกิดมีความหมายขึ้นมา; มนุษย์จะมีความหมายเป็นมนุษย์ **ไม่ได้ถ้าปราศจากศีลธรรม.** ฉะนั้น เราจึงว่าไม่มีอะไรที่ไม่ต้องใช้ความมีศีลธรรม เป็นเครื่องทำให้เกิดความหมายแก่มนุษย์ คือเป็นมนุษย์. ถ้าเราเข้าใจอันนี้ จะเข้าใจได้หมดจดทีเดียวว่า **ไม่มีกิจกรรมของมนุษย์อะไร ที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม.**

ลองทบทวนดูให้ดี จะเข้าใจยิ่งขึ้น เพราะมันจะส่งเสริมแก่กันและกัน; เพราะไม่มีอะไรที่ไม่ใช้ศีลธรรม. **ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องอาศัยศีลธรรม ในแง่ใดแง่หนึ่ง**

ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรมเป็นหลักประกาศิต เหมือนกับอย่างว่าเป็นพระเจ้าผู้เผด็จการ, หรือไม่มีอะไรที่ไม่ถือเอาศีลธรรมเป็นรากฐาน เป็นเหตุ เป็นปัจจัย. ไม่มีอะไรที่ไม่เพิ่งถึงความมีศีลธรรม ในฐานะเป็นจุดหมายปลายทาง, แล้วก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ความมีศีลธรรมนั้นแหละ เป็นเครื่องทำให้เกิดความหมายขึ้นมาสำหรับคำว่ามนุษย์.

ทีนี้ จะสรุปทั้งหมดข้อนี้ เช่นเป็นเพียงข้อเดียวก็ได้, ก็ได้ประโยชน์อะไรสักนิดเดียวว่า เรารอคอยได้ เจริญอยู่ได้ เพราะศีลธรรมเท่านั้น : เรารอคอยไม่ได้ อยู่ได้ก็เพราะศีลธรรม, และเราจึงมีความเจริญ หรือยิ่งไปกว่ารอดอยู่ได้นี้, ก็เพราะศีลธรรม, เรารอคอยได้ เจริญอยู่ได้ เพราะศีลธรรมเท่านั้น.

ในที่สุดหวังว่าท่านทั้งหลายจะมองเห็นว่า ความหมายของคำว่า "ศีลธรรม" มัน กว้างขวาง อย่างนี้, และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องให้ความหมายแก่คำว่า ศีลธรรม อย่างกว้างขวาง เช่นนี้, และยินดีที่จะรับเอาความหมายของคำว่า ศีลธรรม ที่กว้างขวางเช่นนี้, เพื่อว่ามันจะแก้ปัญหามันทุกอย่างได้.

ขอบเขตของคำว่า "ศีลธรรม" นี้ ต้องกว้างขวางเป็นอนันต์ คือไม่มีที่สิ้นสุด ในบรรดาสิ่งที่จะต้องเกี่ยวกับมนุษย์ หรือสันติภาพของมนุษย์. อย่าให้มันจำกัดความอยู่เพียงว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชนเท่านั้น; มันเป็นที่ครอบคลุม, มันต้องเป็นศีลธรรมทั้งหมด ของคนทุกคน ของทุกระดับ ของทุกโลก ทุกสถานการณ์ที่มันจะมีขึ้นแก่มนุษย์.

ศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้น มันเป็นเพียงศีลธรรมอย่างเด็กอมมือ แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังหาท้าทายต่อทายาท; เพราะว่าเขาไม่รู้ว่ เขาจะต้องประพฤติอย่างไรต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั่นเอง.

การบรรยายวันนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่า ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม โดยรายละเอียดมันก็เป็นอย่างนี้; นี่ก็สมควรแก่เวลาแล้ว.

ขออุทิศการบรรยายให้แด่คุณเจ้าท่านสวด บทธรรมะสำหรับส่งเสริมกำลังใจในการมีศีลธรรมต่อไป ในบัดนี้,

๘๔ ตอบคำถาม หักคำบรรยาย ครั้งที่ ๒

เสนอ : ท่านอาจารย์ได้บรรยายสรุปหมดแล้วว่า ศีลธรรมเป็นทางรอดแห่งชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับศีลธรรม. แต่ผมใคร่จะพูดขณะนี้เพียงแต่ว่า ช่วยกันหยิบมาในแง่ คนละแฉ่ง คนละมุม มาเห็นกันให้เห็นชัดๆ ให้มันหนักในบางแง่มุมกันเท่านั้นเอง.

โดยเฉพาะกิจกรรมของมนุษย์ ถ้าขาดศีลธรรมเสียแล้ว ก็ไปไม่รอด ก็ไปในทางที่มันเกิดความไม่พอใจทั้งนั้น; ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมในทางที่เกิดจากตัณหาชาลาณ ซึ่งท่านอาจารย์ได้พูดแล้วว่า เรื่องเกี่ยวกับ กิน การ เกียรติ ก็ต้องมีศีลธรรมไว้ควบคุม ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว มันไปในแง่อื่นแล้ว ก็ไม่ใช่ทางรอด ไม่ใช่ทางสงบทั้งนั้น ซึ่งเห็นได้ชัดในเรื่องกิน และเรื่องกาม ซึ่งผมขอผ่านไ้.

แต่เรื่องเกียรติ อาจจะบางท่านสงสัยว่า เกียรติมันคั่งขึงในแง่ที่ว่า มันคือกิฬี่งั้น; ทำไมจะต้องมีศีลธรรมมาควบคุมอีก? ซึ่งผมมองแล้วว่า เกียรติ

ของมนุษย์เราที่เป็นสัตว์ชาติญาณะอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์เราก่อการให้มี. บางท่านก็อาจ
จะนึกว่า น่าจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง; แต่ถ้าเขากันจริงแล้ว เกียรติก็ไม่ต้องมีศีลธรรม
มากี่ม็กรอง แล้วก็เป็นเกียรติจอมปลอมเสียละ. ส่วนมากเป็นอย่างนั้นด้วย เป็น
เกียรติที่จ้าง ให้อำนาจเงิน จ้างให้คนอื่นให้เกียรติก็แล้ว และเป็นส่วนมากเสียด้วย แล้ว
เป็นเกียรติให้แก่ตัวเอง.

เกียรติก็มีเพราะ; ซึ่งถ้าผมกล่าวรายละเอียดก็เป็นการที่ประจาน หรือระบบ
การทำงานของข้าราชการกัน ไม่ค่อยดี แต่ดูแล้วระบบราชการเกียวนี่ ที่ทำ ๆ อยู่ก็
เป็นเกียรติ ที่คิดว่าตัวเองเสียเป็นส่วนมาก ซึ่งก็อาจจะเป็นเกียรติที่ไม่ได้มีศีลธรรม
คุ้มครอง ซึ่งเห็นได้ว่า เป็นเกียรติจอมปลอม. เกียรติพวกนี้จะนำไปสู่ความไม่
สงบทั้งนั้น; แยกกันเขาเกียรติเป็นเกียรติที่ตัวเองว่าตัวเอง. แยกกันเพื่อจะเอาเกียรติ
เกียรติที่ใช้ อำนาจเงินบังคับคนอื่น เพื่อให้ตัวเองมีเกียรติ ซึ่งเรียกว่า เกียรติยศ,
ซึ่งความจริงแล้ว ก็ไม่ใช่เกียรติที่แท้จริง.

ถ้าศีลธรรมคุ้มครองจริงแล้ว เป็นเกียรติที่ไม่ต้องไว้วางใจ เป็นของมันเอง
โดยธรรมชาติ นำไปสู่ความสงบ. ถ้าเราควบคุมศีลธรรมได้; เกียรตินั้นจะเป็น
เกียรติคุณ. มันน่าจะเป็นแบบนี้ เกียรติที่ศีลธรรมคุ้มครอง คือเกียรติคุณ มัน
เป็นเอง เป็นอยู่ด้วยความสงบ แล้วไม่ใช่ผู้หนึ่งแสดงเกียรติออกมา. คนอื่นเขารู้
คนอื่นเขาเห็น เห็นเกียรติของคนนั้น โดยผู้ทำไม่ต้องแสดงอะไร. และไม่ต้องการรู้สึก
ตัวว่า ตัวเองมีเกียรติอะไรมากมาย. เป็นเกียรติที่เกิดขึ้นมาจากคุณงามความดี
โดยแท้จริงตามธรรมชาติ.

นี่ผมเข้าใจว่า เกียรติแบบนี้เป็นเกียรติที่ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรมของ
ศีลธรรม ส่วนเกียรติที่มีอยู่นั้น เกียวนั้นเป็นเกียรติยศที่ว่างๆไปเอง โดยที่เจ้าตัวต้อง
การเสียมากกว่า. แล้วจึงมีปัญหาสังคมจนกระทั่งบัดนี้. ไม่ว่าขณะนี้ไทย : ระบบ
ทั้งชั้นข้าราชการ, ชั้นประชาชน, ชั้นในสหบรรพชิตก็ตาม กำลังจะมุ่งกันอยู่

ในเรื่องเกียรติยศก็ไม่มีศีลธรรมคุ้มครองเสียทีเดียว. นี่เป็นสิ่งที่ผมใคร่เห็นไว้เห็นว่า แม้แต่กิจกรรมที่เกี่ยวกับบรรพชาตีกักตม เกิดจากสัญญาชวนคนก็ยังมีศีลธรรมคุ้มครอง.

อีกอย่างหนึ่ง ที่ผมได้ฟังท่านอาจารย์ได้พูดถึงเรื่องทุกอย่างทุกอย่าง และโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับโลก อย่างอื่นผมก็ไม่ขอกล่าวถึง. ที่กล่าวถึง ๖-๗ ข้อ แต่ผมขออยู่ที่อย่างจะเน้นอยู่ที่เรื่องโลก เราจะหลังมีศีลธรรมคุ้มครองเหมือนไหนให้มันไปตามศีลธรรม. เราจะจัดการกับโลกทุกโลก ต้องให้มีศีลธรรมคุ้มครอง; ถ้าไม่เช่นนั้นจะเป็นปัญหาให้เกิดความยุ่งยาก ไม่สงบขึ้นแน่นอนที่เราที่อยู่ตลอดเวลา.

โดยเฉพาะคือโลกพหุเทศิน ที่เรวทำๆ อยู่เดี่ยวนั้น เราไปทำอะไรเกี่ยวกับดิน จนดินไม่สะอาดเห็นชัด จนเกิดภาวะสุขภาพไม่ดีขึ้นมาเพราะฉะนั้น เกี่ยวกับดินสิ่งแวดล้อม. โดยเฉพาะโลกของสัตว์. หรือโลกของพืช: เดี่ยวนี้เรารู้ว่าเราเอง เราเพิ่มผลผลิตแก่ เราจัดการกับโลกพวกพืช. ออกตัวอย่างง่ายๆ โลกพวกพืช เราทำเราได้มีผลหลายครั้ง นี้เราหาว่าเราเองและเราจัดการกับโลกพวกพืช ทำหน้าที่จนไม่มีวันหยุดหย่อน ปกติชาวบ้านมีตั้งแต่ ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ซึ่งมีศีลธรรม.

ถ้าไม่ผมว่าผิด ท่านทั้งหลายคงจะค้านอีกว่า เอ, ทำานหลายครั้ง ทำไม่ผิดศีลธรรม. ก็เพราะขาดความปกติ ปกติของพืชในนา บักที่พืชจะต้องงอกขึ้นมาแล้วก็ตั้งหน้าไป แล้วก็เว้นจังหวะ. จังหวะที่คืนนั้นจะต้องได้มีปุ๋ย ที่จะได้มาจากพืชที่มันแล้ว แล้วปลูกใหม่ก็อีก. ที่นี้ เราไปจัดการกับโลกพวกพืช และโลกหิ้งดินนี้โดยไม่มีศีลธรรมควบคุม; เราปลูกกันไม่มีเวลาหยุดที่จะอื่น พอเราเกี่ยวเกี่ยวผลของมันมาแล้ว มันยังไม่ได้อายุให้หน้า โดยธรรมชาติของมันเอง, เรารับทำกัน ได้เพื่อช่วงใหม่อีก; พันธุ์ก็ช่วยด้วย เราไปเอาวัสดุเคมีอื่น ไม่ใช่ปุ๋ยธรรมชาติที่เป็นเรื่องผิดธรรมชาติ ก็มีผิดปกติมาใส่เข้าไปในน้ำข้าว เพื่อมันขยันเจริญจริง ได้ผลเมล็ดข้าวเยอะ. แต่เห็นหลายคนแล้วบอกว่า ทำใส่ปุ๋ยแพงและเหมือนกัน จะต้องทำไปทั่วๆ ดีไม่มีรายได้อาจคุ้มหรือไม่คุ้ม.

ที่ผมพูดนี้ไม่ใช่แอนตี้พวกเกษตรกรรม; แต่ผมขอร้องว่า เดียวนี้เรามีปลาในนาข้าว ที่เขาปลูกข้าวรวมหนึ่ง ตู ๆ ไปสักจะไม่ค่อยจะแน่นเสียแล้ว; เพราะตามที่น้ำท่วมนามากขึ้น, ตามที่ผมไปตามชาวบ้านหลายท่าน พวกเขาบอกว่า ถึงแม้ว่าจะมากก็จริง แต่รำปลาก็ไม่มีหรอกนี่ ปลาในน้ำไม่ค่อยมี จะวางเบ็ดวางอะไรปลาเค็มน้อยแทบไม่ค่อยมีเลย.

ผมก็หวั่นมาได้ว่า สิ่งที่น่าจะมาจากเราไม่เต็มใจศีลธรรมต่อพืชและต่อโลก ต่อโลกที่กินเสียแล้ว คงจะมาจากสิ่งนี้ละกรรมัง; เพราะเราไปทำอะไรศีลธรรมชาติบ้านบ่อละครั้งก็ไม่เอาทำเรื่อย, เอาปุ๋ยใส่เข้าไป เอายาปราบศัตรูพืชฉีดเข้าไป, ล้วนมีแต่สิ่งที่มีแปลก ๆ หลงเข้าไปในนา จึงทำให้สัตว์ต่าง ๆ นั้น ในนาบั่นทอนตาย ซึ่งทำให้มีตบกดไปหมด. นี่เป็นสิ่งที่ผมขอความเห็นให้ท่านทั้งหลาย ได้ลองดูว่า แท้จริงแล้วไหนก็ให้สังเกตดูไปว่า ปัญหาต่าง ๆ จะเกิดขึ้น เมื่อเราทำต่อโลกผิดปกติ ต่อพืชผิดปกติ ต่อสัตว์ผิดปกติ.

น้ำทำไม่จึงท่วมเร็วเท่านี้ ก็ความไม่เหมือนสมัยก่อน สมัยก่อนน้ำค่อย ๆ เอ่อขึ้นมา จึงจะท่วมมากก็ไม่ท่วมเร็วถึงขนาดนี้ ก็อันนี้ผิดเอาบ้านพัง ไม่พื้ชเอาคนตาย; เมื่อรวมผมไปดูมาแล้วก็เห็นตา. น้ำเต็มไปหมด น้ำท่วมขึ้นมาชั่วโมงละหิว ๆ จนท่วมบ้านท่วมอะไร แต่ช่วยคงไม่ทัน ก็น่าจะมาจากเราผิดศีลธรรม ต่อโลก ต่อต้นไม้ ต่อโลกแห่งต้นไม้ ต่อโลกแห่งสัตว์ด้วยเหมือนกันกรรมัง. เมื่อต้นไม้ใหญ่ ๆ ในป่าไม่มี, เมื่อป่าถูกแผ้วถางไปหมด, เมื่อฝนตกลงมาแทนที่ต้นไม้จะกั้นน้ำไว้ให้ไหลลงมาช้า ๆ. กลายเป็นว่าฝนตกน้ำมีเท่าไรจากที่สูงจะไหลลงทะเลก็ต่ำเร็ว เร็วกว่าปกติ เพราะไม่มีอะไรสำหรับกั้นน้ำไว้ จึงเกิดผลคือผิดปกติ บ้านพัง คนจนน้ำตา. เราที่มาคิดช่วยกันนี้.

นี่เป็นสิ่งที่มีใครเห็นไม่ เห็นว่า ความผิดปกติกี่เราไม่มีศีลธรรมต่อโลกแห่งพื้นดิน โลกแห่งต้นไม้ โลกแห่งสัตว์.

ที่นี้ ความกตัญญูของฝรั่งอีก ที่ไปดวงจันทร์ อย่างที่ท่านอาจารย์ได้พูด
 แล้วว่า คิดว่าฉันเอาชนะธรรมชาติเทียบโลกพระจันทร์ได้แล้ว. เราเห็นว่า การ
 กระทำซึ่งผิดปกติ พวกนี้ ไม่มีศีลธรรมควบคุม ปัดขียนอวกาศชั้นส่วนของยาน-
 อวกาศลอยอยู่นอกโลก. เคียงนี้มาก็คงจะอีกแล้ว ว่า ชั้นส่วนที่ปล่อยลอยอยู่ กว้าง
 กว้างที่อวกาศนอกโลกนั้น บัดนี้มันหมุน โกลิเข้ามาสู่โลกอีกแล้ว. มารเข้าสู่แรงดึงดูด
 มาสู่แนวโคจรของโลก ซึ่งจะต้องกลับมาสู่พื้นโลกอีกแล้ว. หนังสือพิมพ์กล่าวว่า ฝรั่ง
 คิดว่าทำอะไรอย่างไรดี มันตกลงมาไม่รู้ จะตกลงมาบนใครสักคนหนึ่งก็ได้; เป็น
 เรื่องที่มีมนุษย์เขาไปปล่อยชั้นมาเอง. แต่ก็มานั่งคิดคำนวณว่า ว่าจะต้องทำอย่างไร
 ที่อีกแล้ว มันจะตกลงมาที่หนึ่งที่ใดสักแห่งหนึ่ง โดยการเผาไหม้ไม่หมด มันจะหล่น
 ลงบนบ้านคนใดคนหนึ่งก็ได้.

นี่เห็นได้ชัดอีกว่า สติปัญญาวิदारที่เรียกว่า กาวิตญาณ ซึ่งท่านอาจารย์
 ได้พูดแล้วเมื่อกว่า ปัญญาที่มนุษย์ สติปัญญาที่มนุษย์คิดขึ้นมาั้น; ถ้า
 ช่างที่ธรรมกลุ่มครองแล้ว ก็จะไปโน่นแห่งโน่น โคนี่มันผิดปกติขึ้นมา แล้วจะต้องนำ
 ความทุกข์เข้ามาสู่โลกมนุษย์เรา แล้วมนุษย์เราก็คงนึกกับปัญหาอยู่เรื่อย; เป็นปัญหา
 ที่เกิดขึ้นมาเพื่อเชือดคอตนเอง ซึ่งท่านอาจารย์ได้พูดอยู่แล้วเสมอว่า ปัญญาอย่างนี้ใช้
 ไม่ได้. กาวิตญาณที่ไม่มีศีลธรรมกลุ่มครอง. เพราะฉะนั้น แม้แต่ปัญญา สติปัญญา
 มนุษย์ก็ยังมีศีลธรรมกลุ่มครอง จึงจะไปโน่นแห่งโน่นได้ ผยมีความเห็นเท่านั้นแหละครับ!
 ขอขอบคุณทุกท่าน.

ตอบ : ผู้พูดไม่ได้มีปัญหอะไรนัก กลายเป็นเรื่องสนับสนุน หรือช่วยขยายความ.
 สำหรับคำว่าเกียรตินี้ มันก็ควรจะขยายความไปถึงว่า มันมีทั้งอย่างปลอม
 และอย่างจริง อย่างแท้จริง. นึกได้ก็อยากจะทำเสียเลยว่า คำว่าเกียรติ เขาก็
 ให้ความหมายไว้ ๓ อย่าง : *เกียรติยศ* คือชื่อเสียง นี้อย่างหนึ่ง, *อิสริยยศ*
 หมายถึงอำนาจวาสนา นี้อย่างหนึ่ง; *บริวารยศ* คือมีพวกพ้องมากนี้อย่างหนึ่ง;
 ทั้ง ๓ อย่างนี้ **ต้องมีศีลธรรมกลุ่มครอง** ตามคุณทั้งนั้น ไม่มีศีลธรรมควบคุมแล้ว.

มันจะเชื่อกลคนหนึ่งนั่น. ส่วนเรื่องปฏิบัติต่อธรรมชาติ แผ่นดิน พืช สัตว์
นี่คอยสังเกตไปเอง ก็จะเห็นได้ด้วยกันทุกคน น้ำท่วมแรง น้ำท่วมเร็ว เพราะมี
ป่าไม้น้อย นี่เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้ว.

เอ้า, หีนี ไกรอ๊ก นิมนค์ตามเคย สงสัยข้อไหน หรือแม่แต่คำไหน
หรือแม่แต่อะไรก็ได้. เอา นิมนค์, เชิญไปทางฝ่ายโน้น, ตรงนั้นแหละ
ก็แล้ว จะสงสัยเป็นคำเดียวกันได้ ประโยคเดียวกันได้ หรือเนื้อความทั้งเรื่องก็ได้
จะแย้งก็ได้ คำนั้นก็.

ถาม : ขอกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ที่เคารพ เกล้ากระผมไม่มีความสงสัย เพราะ
ว่าท่านอาจารย์ได้แสดงอย่างละเอียด; แต่ว่ามีความสงสัยเป็นคำ คือคำว่า "ศีลธรรม
ในฐานะที่เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ" คือ หนึ่งเหตุที่ทำให้เกิดความปกติกองต้องทำ สอง
ภาวะของความปกติกองต้องทำภาวนา ประการที่สาม สภาพของปรากฏการณ์ ที่มีความ
เป็นปกติ ก้องรักษาน. เกล้าฯ มีความสงสัยว่า เหตุที่ทำให้เกิดปกติกองต้องทำ กับภาวะ
ของความปกติกองต้องทำภาวนา คำว่า กระทำ กับ ภาวนา นี้จะต่างกัน หรือเหมือนกัน
อย่างไร?

ตอบ : คำว่า **กระทำ** ก็คือ **สร้างขึ้นมา**. คำว่า **ภาวนา** มันมีอยู่แล้ว **ทำให้มัน
เจริญมากขึ้น** ต่างกันเล็กน้อย, คล้ายกันมาก มีอะไรอีก.

ถาม : อีกอย่างหนึ่ง คำว่า "การเมียง เป็นศีลธรรม" ตรงที่ว่า การกระทำ ที่ทำให้เกิดความ
ปกติ หรือความสงบในบ้านเมือง, อันนี้มันคนตามเกล้าฯ เองว่า ถ้าอย่างนั้นแล้ว
พระก็เป็นนักการเมืองด้วย ตามความหมายอันนี้.

ตอบ : คำว่า “การเมือง” ที่เราใช้กันอยู่ทั่วไป หมายถึงเรื่องรอกันเมือง; อย่างพระนี้ก็ไม่ใช่เรียกว่า อยู่ในเรื่องของบ้านเมือง. คำว่า การเมือง ที่ใช้ในภาษาชาวบ้านนั้น คือเรื่องคนในโลกลูกอยู่ด้วยกันมากๆ จะต้องกระทำกันอย่างไรรจึงจะมีความปกติสุข; ธรรมชาติมันตั้งการศีลธรรมระบบหนึ่ง ไว้กันเหล่านั้นปฏิบัติกันให้ถูกต้อง ก็เป็นการปฏิบัติถูกต้องมนุษย์ ในแง่ของการเมือง ที่นี้มนุษย์ไม่ปฏิบัติการเมืองในลักษณะอย่างนั้น ปฏิบัติการเมืองเพื่อทำลายกันเพื่อเอาเปรียบกันอย่างยิ่ง; นั่นก็ว่าเป็นการเมืองปลอม, การเมืองผิดความประสงค์ของธรรมชาติ. ฉะนั้น การเมืองจึงเป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องทำลายล้างกันมากกว่า.

สำหรับพระเราไม่มีหน้าที่ ที่จะไปทำการเมืองอย่างนั้น ถ้าจะเกณฑ์ให้พระเกี่ยวกับการเมือง ต้องมีในรูปอื่น คือช่วยทำให้ประชาชนมีความเข้าใจถูกต้องในสิ่งที่ควรจะต้องแล้วประชาชนนั้นก็จะเป็นประชาชนที่ดีสำหรับให้ประเทศชาติมันมีความสงบสุข. ถ้าพระอยากจะเกี่ยวข้องกับการเมืองบ้างก็ทำให้มันเหมาะสมกับหน้าที่ของพระก็แล้วกัน. มีอะไรอีก.

ถาม : ในข้อที่ ๘ ที่ว่า กิจกรรมของมนุษย์ แม้ที่ลึกลับสภาพที่เป็นโลกุตระสภาพ ก็ยังเกี่ยวข้องกับศีลธรรม กล่าว กระทบเรียนถามว่า เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผล หรือว่าเกี่ยวข้องในฐานะอย่างไร?

ตอบ : เรื่องของโลกุตระ ในฐานะที่ต้องทำให้เกิดมีขึ้นมา เป็นหน้าที่ของมนุษย์เหมือนกัน แล้วคำว่าโลกุตระนั้นขยายต่ำลงมาถึงกับว่า แม้เป็นคน เป็นธรรวาสอยู่ในบ้านในเรื่องนี้. ถ้าสามารถทำให้เหตุการณ์ต่างๆ ในบ้าน ในเมือง ในโลกนี้ ไม่ย่ำยีจิตใจของเราได้ ก็เรียกว่า เราอันนี้มีสภาพเป็นโลกุตระ อยู่

ในระบอบหนึ่งหรืออย่างหนึ่ง เป็นโลกุตตระโดยปริยาย. ส่วนผู้ที่ทำตนให้เป็นพระอรหันต์ไป โครนั้นก็เป็นโลกุตตระโดยตรง และโดยสมบูรณ์. เอ้า, ใครอีก เอ้า นิมนต์ องค์ไหนอีก อย่าให้เสียเวลาไปเปล่า ๆ ช่วยทำความเข้าใจแจ่มแจ้งให้แก่คำบรรยายเพิ่มเติมทั้งนั้นแหละ หรือว่าจะสงสัยก็ได้ คงจะนั่งหลับเสียโดยมาก จึงไม่ได้มีข้อสงสัย.

ถาม : ท่านอาจารย์ที่เคารพ, ตามปัญหาในหน้าที่ ปัญหาสามอย่างของศีลธรรม มวยา เป็นปัญหาตลอดวง เป็นปัญหาไม่แท้จริง อันนี้ระดมก็พอจะเข้าใจได้บ้าง แล้วก็ปัญหาแท้จริง ก็เป็นปัญหาที่คนรู้จักแล้ว ก็คือเป็นปัญหาที่เป็นธรรมชาติอันแท้จริง อันนี้ระดมก็พอจะเข้าใจได้. ที่นี้ ปัญหาที่เราที่ซึ่งแบ่งเป็นข้อย่อยออก ๓ ข้อ ก็คือ ปัญหาที่ต้องทำนั้นอย่างหนึ่ง, ปัญหาที่ต้องพิจารณาอย่างหนึ่ง. ที่นี้ ปัญหาที่ต้องรักษา, ปัญหาชั้นต่ำ ชั้นศีลธรรมชั้นต่ำ ชั้นพื้นฐาน นี้ก็ควรรักษา. แต่กระผมไม่เข้าใจว่า ปัญหาชั้นสูงสุด ก็คือปัญหาเรื่องนิพพานนี้, คำว่า ต้องรักษา นี้จะหมายความว่า ต้องรักษากว้างไบบ้างครั้ง ๆ

ตอบ : ศีลธรรม ความหมายที่ ๓ คือ ธรรมชาติอันมีปรากฏการณ์เป็นภาวะปกติสุขนี้ จะหมายถึงพระนิพพานก็ได้, จะหมายถึงเรื่องต่ำ ๆ ธรรมดานี้ก็ได้; เพราะว่าการจะอันใดเป็นภาวะของความปกติ ที่มีมันเป็นอยู่ได้เองตามธรรมชาติ ก็ควรจะรักษา. ได้ยกตัวอย่างแล้วว่า เช่น ภาวะจิตประภัสสรของกนปุตฺตชนนี้ ก็เป็นสิ่งที่ควรรักษา, หรือควรระวังไว้ว่า คำว่า รักษา นี้ หมายถึงสิ่งที่เราทำได้ขึ้นมาแล้วก่อนหนึ่งระยะหนึ่ง; นี้ต้องรักษาเอาไว้ เพื่อจะทำต่อไป. คำว่า รักษา มีความหมายอย่างนั้นโดยหลักกว้าง ๆ.

ที่นี้ ถ้าว่ามันถึงไปถึง ภาวะปกติตามธรรมชาติของสิ่งที่ไม่มีชีวิต มันก็อยู่ในสิ่งที่ต้องรักษา เช่นว่า รักษาโลกตามธรรมชาติ ให้นำมา ให้นำมาอยู่,

ก็เรียกว่ารักษาสังคัมมันต์อยู่แล้ว หรือว่ามีประโยชน์เต็มที่อยู่แล้ว อย่าไปทำลายเสีย เช่นต้นไม้นี้ ถ้าเราออกหมัดก็รื้อนตาย อย่างนี้เนี่ยต้นนี้, เอ้า มีปัญหาอะไรอีก ว่างไป.

ถาม : ที่นี้ ปัญหาข้อที่ ๒ ของกรรม โภจจะเรียนถามมีเหตุที่ให้ลุ่มอย่างศีลธรรม อย่าง ฤๅษีชีไพร เช่นอย่างไปประเทศอินเดีย; เขาคู่ด้วยคัมภีร์ต่างๆ ที่ครูบาอาจารย์ของเขาได้ส่งสอนมา นี้จะเรียกว่า ฤๅษีชีไพรนี้ มีศีลธรรมใดหรือไม่?

ตอบ : อ้าว, มันเกินกว่าความเกินไป. ฤๅษีชีไพรบ้าง ฤๅษีก็มี, ฤๅษีโยก็อย่างที่เขาดำรงรูปมา มันพวกขอสงทางกรรม. ตัวเขาเป็นมุนี โยคีที่ถูกต้อง ก็คือผู้ที่ปฏิบัติศีลธรรมสูงขึ้นไป ๆ จนมีจิตสงบสุข ก็เป็นผลของศีลธรรมในขั้นที่สูง คือภาวะปกติแห่งจิตใจ; นี้ต้องเรียกว่า นักศีลธรรมอย่างยิ่ง ไม่ใช่ในศีลธรรมแต่ปาก, เหมือนพวกเรียนปริยัติเฉย ๆ. ฉะนั้น ฤๅษี มุนี โยคินั้น เขามีสิทธิพิเศษ ในเมื่อเขายังไม่อาจจะไปทำประโยชน์แก่โลกกว้าง ๆ ทั่วไป; เขากำส่วนตัวของเขาก่อน ก็ต้องเรียกว่า นักศีลธรรมปัจเจกชนเพื่อตนเองก่อน ก็ต้องจัดไว้ในพวกที่มีศีลธรรมเหมือนกัน อะไรอีก?

ถาม : ขอนมัสการพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ที่เคารพ, ผมอยากจจะลุ่มไปอ้างคำว่า "เกียรติ" ความหนักที่ท่านอาจารย์ได้บรรยายมา และคุณหมอบรรณโกศลว่า, ความที่ได้ศึกษาเพราะมีอาชีพเป็นครู แล้วก็มีฟังก์คำบรรยายของท่านอาจารย์ ทั้งในที่นี้และที่อื่น; เมื่อเกี่ยวกับคำว่า กิณ กาม เกียรติ ตามหลักจิตวิทยาเท่าที่ได้เรียนมา, เขาบอกว่าการกินนี้เป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ ที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้, กามก็เช่นเดียวกัน; แต่ส่วนคำว่า เกียรติ ผมระลึกไปถึงหลักจิตวิทยา ผมว่าก็คงจะมาจากสัญชาตญาณไอ้พวก เมื่อมีฐานะนี้ ผมก็คิดจะไปก็ไปตามประสาวา ถ้าจะมารู้คำว่า เกียรตินี้เป็นปัญหาภาษาก็ว่าจะเป็นการถูกต้อง; จึงว่าถ้าจะมารู้กันตามภาษาเท่าที่เรารู้ปฏิบัติกันอยู่ หรือพูด

ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม

๕๘

กันอย่างคนที่อยู่ในวัดหัวว่า เรื่องเกียรติก็เป็นปัญหาหมาๆ ค้ำออกทั้งได้โดย. ผมก็คิด
เช่นนี้. ไม่มีปัญหาหนึ่งเท่าที่ผมคิดว่าตั้งก็อยู่. และผมก็คิดเช่นนี้.

ตอบ : คอบที่ละปัญหาที่ก็เหมือนกัน คำว่า เกียรติ ที่มาจากสัญญาญาณ ความโอ้อวด
นั้นก็ถูกแล้ว; แต่คำราชิตวิทิตทั้งหลายยังไม่สมบูรณ์ คือมองความหมายไป
ในด้านเดียวก็ได้. สำหรับคำว่าเกียรตินี้ ก็ต้องเป็นอย่างที่พูดมาแล้วว่า
ปลอมก็มี จริงก็มี, คืออย่างโลกๆ เกินไปก็มี, อย่างบริสุทธิ์ผู้ต้องตามทาง
ธรรมะก็มี, มันขึ้นอยู่กับภาษาที่ใช้. เพราะว่าภาษานั้นมันก็เปลี่ยนแปลงไป
ตามความนิยมของการใช้.

ถ้าคำว่า เกียรติถูกต้อง ก็หมายความว่า ผู้นั้นไม่ต้องอยากจะได้, ไม่
ต้องพยายามหลอกลวงใคร : เพื่อให้มันได้; ทำหน้าที่ของคนเป็นประโยชน์แก่
ผู้อื่นมาก แล้วคนที่หลายๆ ขาระมือถือเข้าไปเอง เป็นเกียรติศักดิ์อะไรทำนองนี้
อย่างนั้นก็เรียกว่า เขาปฏิบัติถูกต้องแล้ว ก็ไม่ได้ไปหวังที่จะได้เกียรติ ไม่ได้
ไปเอาเกียรติเป็นเครื่องมือ. เมื่อทางศีลธรรมมีปัญหาเห็นขึ้นมา ก็ต้องถือว่า
อย่าไปสร้างเกียรติชนิดที่หลอกเขา.

ที่ว่าจะยกเลิกเรื่องเกียรตินี้เสียก็ ยังมีเรื่องนี้เสียที่ก็ได้เหมือนกันและดีกว่า;
แต่เมื่อยังล้มไม่ได้ ก็ต้องพยายามให้มันเป็นเกียรติที่บริสุทธิ์ หรือถูกต้องยิ่งขึ้น.
นี่ถึงสิ่งที่เรียกว่าโลกธรรม มันเป็นเรื่องที่มันเอง มันห้ามไม่ได้; เรื่อง
เกียรติ เรื่องเสียเกียรติ เรื่องนิทาน เรื่องสรรเสริญอะไรนี้ มันมีทั้งที่จริงและ
ทั้งที่ปลอม. การได้เกียรติก็มีทั้งจริงและปลอม การเสียเกียรติก็มีทั้งจริงและ
ไม่จริง.

เราต้องปฏิบัติต่อเกียรติในฐานะที่ว่า ไม่ทำอันตรายแก่เรา ไม่ทำอันตรายแก่สังคม คือไม่หลอกลวงสังคม แล้วก็ไม่หลอกลวงตัวเอง แล้วก็ไม่หลงใหลในเกียรติจนเบียดุริชเป็นอื่น ในฐานะที่ว่ามันเป็นสิ่งหนึ่งที่มีมนุษย์เว้นไม่ได้ ; แม้เราอยากเว้นมันก็ยังไม่ถึงอยู่ ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องในทุกแง่ทุกมุม ที่ว่าไม่หลงสร้างเกียรติไว้หลอกคนเห็นนั่นเป็นหลักใหญ่ทั่วไป.

ถ้าแม้เกียรติมันมาจริง มันมาของมันเอง โดยเราไม่ต้องการ มันก็มีปัญหทางศีลธรรม เพื่อความปกติสุขแห่งจิตใจของบุคคลผู้นั้น มันก็ต้องไม่หวั่นไหวอยู่ที่ ; ก็เลยมาหัดศีลธรรมในข้อที่ว่า ไม่หวั่นไหวต่อโลภกรรมเหล่านี้. แม้ว่าเราไม่ต้องการ มันก็มีมา, มันไม่ใช่มีมาเลข ๆ, มันมีมาทำ ความรบกวนและรำคาญด้วย.

ถ้าเรายังมีเกียรติอย่างที่เป็นรูปสุทธิ ก็ยังมีการรบกวนมาก มีคนอยากพบเห็นมาก. อย่างว่ามาขอไหว้กันละที่นี่ ก็นำรำคาญเกือบตายแล้ว ; ถ้ามันมากคน มันก็มีปัญหาขึ้นเหมือนกันว่าจะต้องทำอะไรถึงจะถูกต้อง. ฉะนั้นจึงขอให้ถือว่า เรื่องเกียรติยังคงเป็นปัญหาทางศีลธรรม ทั้งที่เป็นเกียรติจริง และทั้งที่เป็นเกียรติปลอม. ต้องมีสติปัญญาจัดปัญหาเหล่านี้ออกไปให้ถูกต้องตามวิถีทางของศีลธรรมต่อไป. มีปัญหาอะไรอีก ?

ถาม : ศีลธรรมคือสิ่งที่ทำให้เป็นภาวะปกติ ในแง่ที่เป็นผลก็ว่า ผลของความปกติ แต่ในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ก็ว่า มีทั้งเหตุทั้งผล. ซึ่งผมอยากจะคิดอย่างคนที่อยู่นอกวัด. คำว่า คนที่อยู่นอกวัดนั้น ก็หมายความว่าอาจจะคิดว่า ภาวะความปกติ ที่ว่าอยู่นี้ ก็คือคิดอย่างนี้ : นายทุนตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ภาวชาคนเป็นการทำงานภาวะปกติ ; เพื่อที่จะปรับให้เข้าสู่ภาวะปกติให้ได้ ถ้าคนงานถกก เข็ญคัดคนงานออก คนงานก็มากคิดว่า มันผิดปกติ คนงานทั้งหมดชวนกันประท้วง.

อันนี้ผมกราบเรียนท่านอาจารย์แล้วว่า ผมจะคิดอย่างคนที่อยู่บนสวรรค์ หรือคนที่จะเป็นอันธพาลหรืออย่างไร แต่ผมคิดว่า ยังไม่น่าจะคิดว่าเป็นอันธพาลครับ. ภาวะที่มีมันเป็นอยู่อย่างนี้ เท่าที่ผมคิด ผมว่าก็เพราะทั้ง ๒ ฝ่าย; พวกนี้มันหนีศีลธรรมเสียจนมองไม่เห็นหน้าเห็นหลังแล้ว. แต่เมื่อภาวะเช่นนี้มันเป็นอยู่อย่างนี้ ภาระผมอยากจะหึงความคิดเห็นของท่านอาจารย์ ชี

ตอบ : เรื่องผิดปกติ เรื่องระส่ำระสาย เกี่ยวกับนายทุน ชนกรรมมาชีพนี้ เราก็เคยพูดกันไว้มาก ในการบรรยายเรื่อง ธรรมสังคายนิม. ถ้ามันเริ่มผิดปกติกแล้ว มันก็จะต้องมีความผิดปกติสืบ ๆ กันไปอีกหลายทอด.

การที่มีนายทุนขึ้นมาในโลกนี้ ก็ถือว่าเป็นภาวะผิดปกติ เพราะต้องการจะรวบรัด หรือกอบโกย. หรือกรรมมีเครื่องทุ่นแรง เครื่องจักรมหาศาล ผลิอะไรขึ้นมาอย่างเนรมิต นี่มันก็ผิดปกติ ผิดภาวะปกติของธรรมชาติ; ฉะนั้น ผลมันก็จะสะท้อนออกมาเป็นความผิดปกติ คือระส่ำระสาย อย่างนี้ก็เรียกว่า ผิดปกติกแล้ว. เพียงแต่ว่าใช้เครื่องจักรผลิตเสียหมด คนพวกหนึ่งก็ไม่มีงานทำ มันก็เกิดความระส่ำระสาย ผิดปกติกแล้ว; ฉะนั้น เมื่อมันทำผิดปกติ มันก็มีผลเป็นความระส่ำระสายเป็นแน่แน่นอน.

ส่วนเรื่องที่นายทุนเขาได้กำไรน้อย เขาเอาเปรียบกรรมกร ก็ยังเป็นความผิดปกติกิ่งขึ้นไปอีก, และเป็นความผิดปกติกี่เสวยยิ่งขึ้นไปอีก.

ที่นี้ ทางบ้านกรรมกรจะต่อสู้; ถ้ามันมีความถูกต้องในระหว่างฝ่ายกรรมกร ก็ต้องเรียกว่าการระต่อสู้. แต่เดี๋ยวนี้กรรมกรก็มีความผิดปกติหลายอย่างหลายประการ ที่ทำให้เขายากจน; ไม่ใช่เพราะว่า เขาโกงไม่เป็นอย่างเดียว.

มันมีอย่างอื่น : มีความเกียจคร้าน มีความไม่เฉลียวฉลาดพอ ที่จะตั้งตัวขึ้นมาให้อยู่ในฐานะที่จะช่วยตัวเองได้ ต้องไปขายแรงงานหยาดเหงื่อก็เป็นประจำวัน ดังนั้น มันบังถึงความไม่มีศีลธรรมเพียงพอของกรรมกร คนนั้นอยู่แล้ว. ยิ่งจับกลุ่มกันปรึกษากัน ในทางที่ต่อสู้อย่างผิดศีลธรรม มันก็ยิ่งจะผิดศีลธรรมมากขึ้น. ฉะนั้น จะถือว่าผิดศีลธรรมกันทั้งสองฝ่ายนี้ถูกต้อง.

แล้วแล้วเราต้องการจะผูกกันในที่นี้ โนแรงที่ว่า ถ้ามีศีลธรรมแล้ว มันจะไม่เกิดปัญหาอย่างนี้ : จะไม่เกิดนายทุนขูดรีด, จะไม่เกิดชนกรรมราชที่ชั่วร้ายแองซิง, มันจะพอเป็นไปได้อย่างกันทั้งนั้น. เราก็คัดค้านว่า ศีลธรรมนี้จะป้องกันการเกิดขึ้น แห่งความแตกต่างกันอย่างไกลลิบ ระหว่าง ความร่ำรวยกับยากจน, และศีลธรรมนี้จะทำให้คนที่เดือดใจไปร่ำรวยโดยวิธีใด เจือจนคนยากจน, ศีลธรรมนี้จะทำให้คนยากจนมีสัมมาทิฐิ แล้วก็ยกตัวขึ้นมาได้. เพราะว่ายังมีเศรษฐกิจที่บริสุทธิ ที่แต่ก่อนเขาก็ยากจนไม่มีอะไร มีแต่มีมือมาเหมือนกัน; เขาทำไปโดยสุจริต เป็นคนร่ำรวยขึ้นมาได้; เราควรจะให้คนจนทั้งหลายนี้ คิดในขั้นนี้ด้วย.

ศีลธรรมยังมีอยู่ สำหรับแก้ไขความยากจน; การข้อยแย้งการทำลายถึงแม้ว่าจะเป็นการผิดศีลธรรมในแง่อื่น ก็จะเป็นเรื่องผิดศีลธรรมแปลกๆ ประหลาดออกไปเท่านั้นเอง.~

สรุปความแล้วว่า อย่าทำให้มันผิดศีลธรรม คือเป็นการเบียดเบียนแก่ฝ่ายใด; แก้ปัญหาด้วยศีลธรรมที่บริสุทธิ. ในกรณีพิเศษ มันต้องสมมติว่า ถ้ามีพระเป็นเจ้าที่ผู้ศรัทธามองทะไรเห็น ส่งญาณมาถึงเห็นโลกที่มีกรรมไม่ยุติธรรม

อยู่ตรงนั้น ก็ช่วยแก้ไข ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระเป็นเจ้า. ส่วนมนุษย์เรา
ยึดศีลธรรมเป็นที่พึ่งก็จะแก้ปัญหาได้เหมือนกัน.

เป็นคนมีศีลธรรม ก็ไม่กลัวเหน็ดกลัวเหนื่อย เห็นว่าการทำงานเป็นการ
ปฏิบัติธรรม ไม่เท่าไรก็แก้จนได้ เพราะว่ามีคนหลายคน ที่ก่อนนี้เขานำเขาทำ,
ไม่กี่ปีไม่ต้องเช่าเรอ เพราะเขาเองเก็บสะสมไว้ช้อนาของตัวเอง, และอีก
ไม่กี่ปี กลับมีนาให้คนอื่นเช่า เพราะเขาทำงานก็ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา, อย่างนี้
เรียกว่า ตัวอย่างของศีลธรรม. อย่าไปโทษคนที่ทำผิดทั้งสองฝ่าย, อย่าไป
ปรับหรือไปยกย่อง ที่มันทำผิดทั้งสองฝ่าย; มีแต่แนะนำให้เห็นทางศีลธรรม
อย่างเด็ดขาด จะแก้ปัญหของทั้งสองฝ่ายได้.

ศีลธรรมกับมนุษย์โลก

- ๓ -

๑๘ มกราคม ๒๕๖๕

วิกฤติการณ์ทั้งหลาย คือ ภาวะไร้ศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๕
ในวันนี้ เป็นครั้งที่ ๓ ของการบรรยายชุดศีลธรรมของโลก.

ในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า วิกฤติการณ์ทั้งหลาย คือภาวะไร้ศีลธรรม.
ภาวะไร้ศีลธรรมอย่างไร เรียกว่าวิกฤติการณ์ เป็นสิ่งที่จะได้กล่าวกันโดยละเอียดในวันนี้.

อย่างไรก็ดี ขอพบพจนดถึงเรื่องที่ได้อ่านมาแล้ว ในบางประการ ว่าความ
ประสงค์อันยิ่งใหญ่ในการบรรยายนี้ ก็เพื่อ **อยากจะทำให้ศีลธรรมกลับมา**, ศีลธรรม
กลับมาอยู่ที่ริมฝีปากของคนทุกคน จะมีคำว่า ศีลธรรมอยู่ที่ปากพูด เป็นประจำวันมาก ๆ.

และให้ความรู้สึกอยู่ในใจ ถึงสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั้น; คือทุกครั้งที่ยังใจออก - เข้า ให้เป็นการหายใจออก - เข้า ที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม. ข้อนี้มันอธิบายอยู่ในตัวแล้ว; ถ้าการหายใจปกติ ก็เรียกว่า เป็นศีลธรรมอยู่ในตัว เพราะคำว่า สี - ละ แปลว่า ปกติ. ถ้ามันหายใจไม่ปกติ มันร้อน มันกระวนกระวาย ด้วยเหตุใดก็ตาม มันก็ไม่ปกติ; ศีลธรรมก็มีได้มีอยู่ที่ลมหายใจเข้า - ออก นั้น. ขอให้มองกันให้ลึกถึงอย่างนี้ว่า สี - ละ ต้องแปลว่าปกติเสมอไป.

ความหมายสัมบูรณ์ของ “ศีลธรรม” ถือหลักจากภาษาบาลี

ที่นี้ ที่แล้ว ๆ มา เราพูดกันถึง ศีลธรรม เหมือนกัน แต่ไม่มีความหมายที่สัมบูรณ์; พูดกันมาหลายปีแล้วแต่ไม่ได้พูดด้วยความหมายของคำบาลีที่สัมบูรณ์ที่สุด. เดียวนี้จะพูดด้วยความหมายที่สัมบูรณ์ที่สุด จะแก้ปัญหาก็ทั้งหมด; เมื่อสรุปแล้ว ก็จะมีประโยชน์มีอานิสงส์ถึง ๓ ประการ : เช่นว่า ความหมายสัมบูรณ์ ครอบคลุมถึงทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร; มันก็สะดวกแก่การศึกษา. เราไม่ต้องศึกษามากเรื่อง ศึกษารื่องเดียวก็พอ น้อย่างหนึ่ง, แล้วมันง่ายแก่การปฏิบัติไม่ต้องปฏิบัติอะไร นอกจากปฏิบัติศีลธรรมอย่างเดียว ก็เป็นประโยชน์ ตั้งแต่ต้นจนถึงนิพพาน นี้ก็อย่างหนึ่ง, อีกอย่างหนึ่ง ความหมายเช่นนี้ ทำให้เกิดกำลังใจขึ้นมาอย่างมหาศาล ในการที่จะเป็นมนุษย์ ที่มีศีลธรรม เพราะว่ามองเห็นช่องทางแห่งความสำเร็จ อานิสงส์ ๓ ประการนี้ ของความหมายที่สัมบูรณ์ แห่งคำว่าศีลธรรม นี้. ขอให้จำไว้ให้ดี, ขอกล่าวซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นการย้ำอยู่เสมอ.

ที่นี้ คำว่า “สมบูรณ” ในกรณีนี้ ไม่ใช่เอาสมมาจะว่าเอาเองตามพอใจ กลัวย
กับตบถาท่านทั้งหลาย; แต่ว่า ได้อาศัยอรรถและพยัญชนะ ของคำว่า “ศีลธรรม”
นั้นแหละ มาเป็นหลัก. ต้องถือเอาภาษาบาลีเป็นหลัก และภาษาบาลีคำนี้ มันมีอรรถ
พยัญชนะของมันอย่างไร, ก็จะเอามากล่าวกันให้สิ้นเชิง ก็จะไต่ความหมายของคำว่า
ศีลหรือศีลธรรมก็ตาม ที่สมบูรณ.

อย่างที่เราสรุปความแล้ว ก็คือว่า สี - ละ แปลว่า ปกติ, พอเอาคำว่า ธรรม
มาเติมเข้าเป็น “ศีลธรรม” รูปความก็เปลี่ยนไป ตามลักษณะของสมานั้น ๆ คือ **ศีลธรรม**
แปลว่า **ธรรมที่ทำความปกติ** หรือ **เป็นเหตุแห่งความปกติ** อย่างนี้ก็ได้, คำว่า
ศีลธรรมแปลว่า **ภาวะแห่งความปกติ** อย่างนี้ก็ได้, ศีลธรรม แปลว่า **ธรรมชาติที่**
ปรากฏการณ์อยู่เป็นปกติ ตามปกติของธรรมชาติ อย่างนี้ก็ได้, อย่างนี้มันหมดเลย.

ความหมายที่สมบูรณที่สุด ของศีลธรรม **ในฐานะที่เป็นเหตุ** ก็ได้ เพราะมัน
เป็นเหตุที่ให้ปกติ, **ในฐานะที่เป็นผล** ก็ได้ คือมันเป็นภาวะปกติ ที่เราได้รับมาจากการ
กระทำเหตุลงไป, แล้วก็ก็เป็นภาวะปกติอยู่ตามธรรมชาติ. ในสากลโลกนี้ก็ยังได้. นี่ก็
ต้องเข้าใจ จะได้จำเอาไว้สำหรับพูดจากัน เพราะจะต้องมีคนคัดค้าน. หรือว่ามีคนห
ความว่า: ว่าเอาเองตบตาคอนันบ้าง.

ที่นี้ ขอย้ำอีกอย่างหนึ่งว่า เรื่องที่บรรยายนี้, **การปฏิบัติ** สำหรับสิ่งที่
เรียกว่า “ศีลธรรม” นี้ **ขออย่าได้กระทำไปในลักษณะที่เป็นปรัชญา** หรือเป็นวิ
การของปรัชญาซึ่งมันจะเพ้อเจ้อ หรือโผล่เลลออกไป จนไม่มีผลของการปฏิบัติ. แต่
ต้องกระทำ แก่สิ่งนี้ ในลักษณะที่เป็นศาสนา คือเป็นศีลธรรม **เป็นด้วยการปฏิบัติ**
ตามวิถีทางอย่างที่เขารเรียกกันว่า **วิทยาศาสตร์**; ก็ต้องมีของจริงมาอยู่เฉพาะหน้า,

แล้วก็ทำลงไปบนสิ่งนั้น ๆ จริง ๆ, แล้วมีผลเกิดขึ้นจริง ๆ, เป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์
ต้องเป็นอย่างนี้, ถ้าเป็นเรื่องของการคำนวณ, โกลออกไป ๆ มันทันทีเป็นเรื่องปรัชญา
เพื่อเจ้อ, นี่ข้อร้องว่าท่านทั้งหลายอย่าได้วิพากษ์, ในกรณีที่อาจจะต้องกล่าวทบทวน
ซ้ำซาก, หรือคัดค้านในข้อนี้, จนกว่าจะเห็นว่าเพียงพอ.

เหตุผลที่วิกฤตการณ์ เป็นภาวะไร้ศีลธรรม

ที่นี้ ก็มาถึงหัวข้อที่เราจะบรรยายกันในวันนี้ คือ **วิกฤตการณ์ทั้งหลายคือ
ภาวะไร้ศีลธรรม** นี้ เป็นหัวข้อในวันนี้, คำว่า **วิกฤตการณ์** แม้ว่าจะเป็นคำที่คุ้นหู
ท่านทั้งหลายมากพอสมควรแล้ว; แต่เชื่อว่า ยังไม่รู้จักความหมายที่แท้จริงของมัน, โดย
เฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม, ฉะนั้น จึงต้องขออธิบายใหม่ เป็นคำอธิบายพิเศษ
เกี่ยวกับคำว่า **"วิกฤตการณ์"** เป็นความหมายที่ใช้ได้เต็มที่ในเรื่องศีลธรรมของเรา,

คำว่า **วิกฤต** แปลว่า **กระทำวิปริต**; **กฤต** ก็คือ **กต** หรือ **กระทำ**, **วิ**
ในที่นี้เมื่อรวม เป็น **วิปริต**; **วิกฤต** ก็แปลว่า **กระทำไปแล้วอย่างวิปริต** คือมัน
ผิดปกติ นั่นเอง, คำว่า **กาล** เขามักจะเขียน **ล** สะกด; ถ้าเป็น **วิกฤตกาล** ก็แปลว่า
เวลาที่กำลังเป็นวิกฤต คือมีการกระทำที่ผิดปกตินั่นก็ได้, แต่พวกเราหลายคนเห็น
กันว่า **การณ์** คำนี้ ควรจะเป็น **ร** สะกด **ณ** การณ์ มันจะได้กว้างกว่า คือแปลว่า
เหตุการณ์ หรือ **การกระทำ** ก็ได้,

เป็นอันว่า เหตุการณ์ที่เป็น **วิกฤต** คือ **วิปริต** อย่างแรก หมายถึง **เวลา**,
อย่างหลัง หมายถึง **เหตุการณ์** หรือ **การกระทำ** คือ **ความเป็นไป** ซึ่งมันจะต้องการ

เวลาอยู่ที่. วิกฤตการณั้ เขียนอย่างนี้ (ร สะกด ณ การ์นั้) ได้ความดีที่ว่า แต่เขา
ไม่ใช้กัน; โดยทั่วๆ ไป เขาใช้ ต สะกด. แต่ถึงอย่างไร .ก็ได้ความหมายเหมือน
ทั้งหมด ว่าเวลานั้นมันมีเหตุการณ์ที่วิปริต ไร้สาระสาย.

ที่นี้ จะเห็นได้ทันทีว่า **วิกฤตการณั้มันตรงกันข้ามกับภาวะแห่งศีล; ภาวะ
แห่งศีล คือภาวะปกติ** อย่างที่พูดแล้วพูดอีก. คำว่า สี - ตะ แปลว่า ปกติ นั้น
กันมาแล้วหลายสิบครั้งแล้ว; ส่วนวิกฤตนั้นแปลว่า ผิดปกติ เหนือตัวเอง. ฉะนั้น
วิกฤตการณั้ ก็ตรงกันข้ามจากคำว่า ภาวะแห่งศีลธรรมหรือภาวะแห่งปกติ ก็โดยเป็น
ของคู่กันพอดี; เมื่อพูดว่าวิกฤตการณั้ คือผิดปกติ, พูดว่า ศีลธรรม ก็คือความปกติ
หรือภาวะแห่งความปกติ.

เมื่อพูดว่า **วิกฤตการณั้** หังหลาย **คือภาวะไร้ศีลธรรม** ก็เข้าใจได้ทันที
เพราะว่ามันเป็นของตรงกันข้ามอยู่ : โดยตัวหนังสือก็ตรงกันข้ามอยู่, โดยอรรถ - เนื้อ
ความ กิริยาอาการ มันก็ตรงกันข้ามอยู่, จึงเป็นอันว่า เข้าใจหัวข้อเรื่องที่อธิบาย
กันในวันนี้ พอสมควรแล้วว่า วิกฤตการณั้ทุกอย่างในโลกนี้ คือภาวะที่ไร้ศีลธรรมไป
ตามความหมาย ที่ได้กล่าวมาแล้ว ในวันแรกๆ .

เพื่อเข้าใจง่าย จะแบ่งโลกออกเป็น ๒ พวก พวกที่ ๑. โลกการเมือง

เพื่อให้เข้าใจ วิกฤตการณั้ที่เป็นภาวะไร้ศีลธรรมอย่างไร ก็คงดูที่ลักษณะ
ของมัน เป็นเรื่องๆ ไป; พร้อมกันนั้นก็ดูที่กันเหตุของมัน ที่ให้เกิดภาวะวิกฤตการณั้

นั้น ๆ พร้อมกันไปในตัว. ทางที่ดี ควรจะแยกออกเป็นพวก ๆ หรือเป็นประเภท ๆ ไป, มันจะง่ายแก่การฟัง การจำ และการเข้าใจ.

คำว่า “*ทั้งหลาย*”, คำว่า “*ทั่วไป*” นี้ต้องหมายถึง *ทั่วโลก ทั่วสากลโลก*; แม้คำว่า “*โลก*” ก็ยังแบ่งออกไปได้เป็นพวก ๆ ว่า โลกอะไร : โลกมนุษย์ โลกสัตว์ เทวจักราน โลกอะไร ๆ มีหลาย ๆ โลก.

ในที่นี้จะพูดถึง “*โลกการเมือง*” ที่เกี่ยวกับมนุษย์, แล้วยก *โลกธรรมชาติ* นี้เป็นไปตามธรรมชาติ; ก็จะมีสัก ๒ พวกใหญ่ ๆ แต่อาจจะแยกเป็นพวกย่อย ๆ ออกไปให้หลายพวก. ใน *พวกโลกของการเมือง* นี้ หมายความว่า *ที่มนุษย์ไปทำให้มันยุ่ง* ให้มันผิดไปจากธรรมชาติ; จะยก *ตัวอย่าง* มาสักหลาย ๆ อย่าง ให้เข้าใจเรื่องนี้ ว่า *วิกฤติการณ์ในโลกมนุษย์นี้ : เรื่องแรกก็จะระบุไปยังสงคราม* สิ่งที่เรียกว่าสงคราม นั้นคือ *วิกฤติการณ์, เหตุการณ์ที่ผิดปกติจากธรรมชาติ.*

เรื่องที่ ๑. สงคราม คือ วิกฤติการณ์

ทีนี้ สงครามว่ามันมีลักษณะอย่างไร? มีต้นเหตุอย่างไร? สงครามนั้นมัน เป็น ๒ ชนิด : เป็น *สงครามร้อน* *ฆ่ากันด้วยอาวุธ* นี้ก็มี, เรียกว่า *สงครามบนดิน*; และมี *สงครามเย็น* คือไม่ได้ฆ่ากันด้วยอาวุธ แต่ *ฆ่ากันด้วยสติปัญญา* เรียกว่า *สงครามใต้ดิน*. เมื่อมีทั้งสงครามร้อน สงครามเย็น สงครามบนดิน และสงครามใต้ดิน แล้ว จะมีภาวะปกติได้อย่างไร; มันก็เต็มไปด้วยวิกฤติการณ์.

สงครามร้อน นี้ เห็นได้ว่า มันมาจากความโลภ ความโกรธ ความหลง; เมื่ออยากได้ไม่มีประมาณ มันก็รบราฆ่าฟันกัน, เมื่อมันเกิดแก่น้ำอาฆาตพยาบาทกัน มันก็รบราฆ่าฟันกัน, เมื่อมันโง่ไป ว่าสิ่งนี้มีมันควรกระทำ : การเบียดเบียนผู้อื่น เอาอะไรของผู้อื่นมา มันก็ควรกระทำ ซึ่งก็เป็นความโง่ ความหลง มันก็เกิดสงครามได้ด้วยกันทั้งนั้น.

เมื่อมีโลภะ โทสะ โมหะ จนเหมือนกับเลือดเข้าตา; เลือดเข้าตา นั้นมีความหมายมาก คือมันไม่มองเห็นอะไร นอกจากจะเห็นแต่เลือดไปเสียทั้งนั้น : เลือดแห่งความโลภ เลือดแห่งความโกรธ เลือดแห่งความหลง ก็ได้; แล้วก็มีความอาฆาตพยาบาท. ความหลงนี้ บางทีก็หลงเพียงหลงเกียรติเท่านั้นเอง อยากจะปราบคนอื่นให้วินาศ ให้ตาย ให้แพ้ไปหมด; เพื่อตัวเองจะมีเกียรติ; อย่างนี้ก็เรียกว่า หลงเกียรติ มันก็เกิดสงครามได้ยศได้ชื่อ ซึ่งเขี้ยวนี้ก็มีอยู่ในโลกนี้.

นี้เรียกว่า **สงครามร้อน ทำกันด้วยอาวุธ** เป็นวิกฤติการณ์อันหนึ่ง เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรม ไม่มีการปฏิบัติทางศีลธรรม ไม่มีเหตุแห่งศีลธรรม เป็นธรรมชาติที่ผิดปกติ ไปจากธรรมชาติเดิมเสียแล้ว.

สงครามเย็น นี้ยังร้ายกว่าสงครามร้อน ก็ได้; เพราะมันต้องคิดมาก นอนก่ายหน้าผาก กิตอยู่ตลอดวันตลอดคืน ที่จะทำลายเขาอย่างไร, จะเขาเปรียบเขาอย่างไร. บางทีก็ใช้ปากใช้กลอุบาย ใช้อะไรต่างๆ ไม่ใช่อาวุธ; ต้องมีความพยายามมากเหลือเกิน เสียศีลธรรมอันดีซึ่งอยู่หุกลมหายใจเข้าออก; แล้วสงครามเย็นก็มีได้ตลอดชีวิต นอนกิตอยู่บนเตียงก็ได้ ก็เป็นสงครามเย็น. คนในโลกก็มีสงครามเย็น กระทำแก่กันและกันอยู่ จนเป็นวิกฤติการณ์ทั่วไปทั้งโลก และก็มีอยู่หลายแห่ง

หลายมุม อ่านกฎจากหนังสือข่าว หนังสืออะไรต่าง ๆ ก็เข้าใจได้เอง เคียงไว้เราก็เอา
มากกว่ากันแต่เพียงชื่อ ให้อ่านว่ามีมืออยู่อย่างเป็นวิฤตติการณฺ์ สงครามเป็นวิฤตติการณฺ์
และเป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรมปราศจากความสงบ ปกติ ในทุกความหมาย.

เรื่องที่ ๒. เรื่องขาดอาหารเป็นวิฤตติการณฺ์

เรื่องขาดอาหาร, เรื่องนี้เป็นเรื่องที่กำลังพูดมากที่สุด ในโลกเวลานี้. พวก
ที่เขาทำหน้าที่เป็นผู้เอาใจใส่ต่อโลก เป็นเจ้าของโลก เป็นองค์การโลก **เขามองเห็น
เหตุที่จะขาดอาหาร** อันจะมาในอนาคต หรือกำลังมีอยู่ในที่บางแห่งเวลานี้ เลยยอม
รับว่า **จะเห็นข้อจำกัดที่กล่าวถึงสภาพ** ในที่สุด; ก็เลยคิดแก้กันเป็นการใหญ่.

ถ้าเราดูให้ดี เราจะพบว่า ภาวะที่ใน **โลกขาดอาหาร** ไปในบางแห่ง, หรือ
จะขาดมากยิ่งขึ้นไปข้างหน้ามัน **มีมูลเหตุ** โดยเฉพาะก็คือความหลง หรือ **นิจจากัญญิ**
โดยตรง ก็มี; **ไม่รู้จักรู้โลกที่มีเนื้อที่เท่านี้ มีแผ่นดินเท่านี้** ให้เป็นประโยชน์,
ส่วนใหญ่กันยังไม่ฉลาด. พวกที่ฉลาดที่ปรากฏอยู่เวลานี้ ใช้เนื้อที่แผ่นดินเพียงไร้เศษ ๆ
สำหรับหนึ่งครอบครัวอยู่ได้สบาย; ส่วนพวกที่ไม่ฉลาด จะต้องใช้เนื้อที่หรือที่ดินตั้ง
๒๐ - ๓๐ ไร่ก็ครอบครัวหนึ่ง จึงจะได้อยู่สบาย. อย่าไปออกชื่อเขาเลย; แต่ขอ
ยืนยันว่าเป็นสิ่งที่มียู่จริง.

ถ้ารู้จักใช้สติปัญญา วิธีการอะไรต่าง ๆ ให้เหมาะสม ดังที่บางประเทศที่เขา
ได้ใช้อยู่ในเวลานี้แล้ว : ที่ดินไร้เศษ ๆ ต่อหนึ่งครอบครัว ทำให้กินอยู่ได้สะดวก;
เมื่อมาเทียบกับเรา ที่ต้องใช้หลายสิบไร่ นี่มันก็น่าสงสาร.

อีกทีหนึ่งมัน มาจากการสลับ การกอบโกย การเอารัดเอาเปรียบของคน
บางพวก ก็ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารได้เหมือนกัน. เมื่อไม่นานมานี้ก็มีข่าว
ประหลาด ๆ; เช่น เอาไปทิ้งทะเลเสีย เพื่อให้ของมันแพง แล้วเขาก็จะได้กำไร;
อย่างนั้นก็มี. นี่ก็เป็นเม็ดเงินูฐิ ปราศจวมเมตตากรุณา อะไรทำนองนี้ ก็ทำให้ขาด
อาหารได้.

เรื่อง **ไม้สัดับัญญาต** ใช้เวลาสัด ใช้แผ่นดินสัด; นี่เป็นปัจจัยให้เกิด
วิกฤติการณ์ทางอาหาร คือขาดอาหาร ซึ่งโดยที่แท้แล้ว ยังไม่ควรจะขาดอาหาร. แต่
เดี๋ยวนี้ วิกฤติการณ์ขาดอาหาร กำลังครอบงำอยู่ทั่วไป เพราะว่ามีสิ่งอื่นมาแทรกแซง
ด้วย เช่น สงครามเป็นต้น เข้ามาแทรกแซง การขาดอาหารก็เกิดขึ้น จนคนตายเป็น
หมื่นเป็นแสน ก็มีได้; ที่นี้พวกหนึ่งก็มีอาหารกิน จนไม่รู้จะกินกันอย่างไร มันก็มี
มากมายก่ายกองเหมือนกัน นี่เรียกว่าไม่มีความปกติทางศีลธรรม จึงเกิดภาวะขาดอาหาร.

เรื่องที่ ๓. ขาดวัตถุดิบ เป็นวิกฤติการณ์

ต่อไปจะพูดถึง **ขาดวัตถุดิบ** นี่เป็นปัญหาเรื้อรังมานานแล้ว. เพราะว่าเรา
กำลังจะขาดวัตถุดิบสำหรับจะมาผลิตมากทำ ให้เป็นนั่นเป็นนี่; นับตั้งแต่ขาดไม้ ขาดผ้า
ขาดแร่ธาตุ ขาดอะไรต่าง ๆ ที่เขาจะมาผลิตมากทำ ให้เพียงพอกับโรงงานอันมากมายที่ตั้ง
ขึ้นมาด้วยสติปัญญา.

ขาดวัตถุดิบ นี่ต้องมองไปถึงข้อที่ว่า **เขาเอาวัตถุดิบ เช่น เหล็กใบดินมา
ทำเป็นอะไรบ้าง? พอทำเข้าแล้ว ใช้อะไร? ใช้รับรำนั่น** นี่เป็นส่วนใหญ่

และ**ใช้สำนวน สำราญ** : ทิวรยนต์ เทียวเล่น อะไรก็ตาม ที่ไม่จำเป็นในโลกนี้, ที่เข้างบไปยิ่งมากขึ้นนี้ เรียกว่า มีความจำเป็นไม่ถึง ๑๐% นอกนั้นมันเป็นเรื่องไม่จำเป็น; มันเป็นเรื่อง **ทำลาชวัตถุโดยไม่จำเป็น** วัตถุที่มีนัยก็ขาด.

เอาวัตถุขึ้นมาทำอาชญา มาส่งเสริมการมณเฑาะ; อย่างนี้เป็นกรทำบาป แล้วบาปมันก็มีสนองให้ มันก็ต้องชดเชยวัตถุไป. เขาเอามาทำเพื่อเหยียบย่ำศาสนา เหยียบย่ำศีลธรรม เหยียบย่ำพระเจ้า, เอาวัตถุทั้งหลายร้อยหลายพันชนิดขึ้นมาจากดิน มาผลิตมาทำ เป็นสิ่งช่วยรณ เป็นสิ่งล่อหลอก เป็นสิ่งทำมนุษย์ให้เกิดศีลธรรมะ มันก็เปลืองมากเร็วเกินไป จนจะขาดขึ้นมาได้จริงๆ. เช่นว่า น้ำมันมันจะขาดเป็นต้น.

ดูต่อไป จนถึงว่าน้ำมันมันจะขาด ในดินในโลกนี้ **น้ำมันกำลังจะหมด** ที่นี้ก็ค้นหาที่เหมือนกับค้นหาของ ก็รู้ว่ามันจะต้องหมดในวันหนึ่ง. เขาพูดน้ำมันขึ้นมาทำอะไร? ก็เอามารบกัน, เอามาใส่รถสำหรับวิ่งไปหาความสำราญ หรือใช้เพื่อความสำราญ. บู่ ยา ควัน ยาสูบ ไม่ได้เคยใช้น้ำมันกันในลักษณะอย่างนี้ ก็อยู่กันมาได้, แล้วก็ไปพ่อ เป็นแม่ ของคนสมัยนี้มาจนได้; คนสมัยนี้ก็มีปัญหาที่พ่อ แม่ บู่ ยา ควัน ยาสูบ ไม่เคยมี. นี่น้ำมันก็ขาดหรือแพงขึ้น.

แต่ถ้าว่าที่แท้จริงแล้ว, **เดี๋ยวนี้เป็นเรื่องที่ แกล้งกันทางภาวะเมือง** เป็น การอาชญาของเวร; แกล้งกันให้ฉิบหายทางด้านการเมือง จึงเกิดปัญหาเรื่องขาดน้ำมัน นี้ก็เรียกว่าวิกฤตการณ์ เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรมไปตั้งแต่ต้น, ไร้ศีลธรรมไปตั้งแต่ใช้น้ำมัน ในที่ไม่ควรใช้ : ไปใช้ทำลายกัน, ใช้เป็นเครื่องมือแกล้งกันให้ลำบาก; เหลือวิพากษ์วิจารณ์เป็นเรื่องไร้ศีลธรรมไปทั้งนั้นแหละ. นี้ก็วิกฤตการณ์ของการ ขาดน้ำมัน.

เรื่องที่ ๔. คนล้นโลก เป็นวิกฤติการณ์

เรื่องต่อไป คือเรื่องคนในโลกมันจะล้นโลก ต้องคุมกำเนิด; **เดี๋ยวนี้ เป็นปัญหาที่ต้องคุมกำเนิด** เพราะไม่ทำไรคนมันจะล้นโลก; นี่ก็เป็นปัญหาที่ประหลาด อยู่เหมือนกัน, แล้วก็น่าหัวเราะ นี่มันเพ็งจะมี, คนมีปัญญากำอย่างอื่นได้; แต่จะมีปัญญาทำให้พออยู่พอกินกันไปได้นี้กลับทำไม่ได้ ต้องไปควบคุมการเกิด. นี่ต่อไปอาจจะต้องมีวิธีการฆ่าคน ให้มันน้อยลงก็ได้, หรืออยากให้มีสงคราม มหาสงครามบ่อยๆ ที่ทำให้คนตายทีละล้านๆ ช่วยให้คนมันน้อยลงก็ได้.

คนล้นโลก ก็เป็นวิกฤติการณ์เกิดขึ้นมาเหมือนกัน; **เพราะว่าไม่มีศีลธรรม ในการที่จะควบคุม** ตามแบบศีลธรรม. **ศีลธรรมสอนให้ออกสืบ ลูกให้ ละเว้นหรือแม้แต่สอนให้บวชให้เรียน** นี่เป็นการควบคุมกำเนิดที่อยู่แล้ว คือคนยังมีศีลธรรมอยู่. นี่ไปควบคุมกำเนิดช่วยยา ด้วยเครื่องมือ อะไรต่างๆ อย่างนี้; มันก็ไต่ผลในการควบคุมปริมาณ; แต่อีกทางหนึ่งมันจะเสียหายในทางศีลธรรม คือคนจะเสียหายในเรื่องศีล : ข้อกาเมว ข้อพรหมจรรย์อะไรนี้มากขึ้น. ที่จริงเราควรจะต้องว่า มันเป็นธรรมชาติของกาลเวลา, ที่คนมันมากขึ้นก็เป็นไปตามธรรมชาติ ของโลกตามธรรมชาติ; ก็ควรจะมีอุปยาที่ฉลาดที่ไม่เห็นแก่ตัว ที่จะจัดจะปรับปรุง ให้อยู่กันไปได้.

เดี๋ยวนี้มีแต่คนเอาเปรียบ, คนกอบโกย, คนเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง, ปราศจากเมตตากรุณา, **มันยังมีอยู่เป็นส่วนใหญ่.** มันยังไม่ถึงกับจะต้องฆ่ากัน, หรือยังไม่ต้องทำให้ลดลง, หรือไม่ควรจะถือว่าล้นก่อนก็ได้; เพราะถ้าอยู่กันอย่างมีศีลธรรม โลกนี้ก็จะพออยู่กันได้มากกว่านี้อีก. แต่เดี๋ยวนี้ถือว่าล้น, กำลังล้น, และกำลังเป็นผลร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการเมือง เพราะว่าการเมืองเขาไม่คำนึงถึง

ศีลธรรม ไม่หวังพึ่งศีลธรรม. เขาหวังพึ่งการเมือง เขาพึ่งใช้วิธีคุมกำเนิด หรือทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งย้อนกลับไปทำลายศีลธรรม; เพราะฉะนั้น วิกฤติการณ์ที่คนโลกลูกนี้ มันก็เป็นภาวะไร้ศีลธรรมอย่างหนึ่ง และมีมูลเหตุจากความไร้ศีลธรรมด้วย.

เรื่องที่ ๕. คนในโลกไม่มีงานทำเป็นวิกฤติการณ์

คุณออกไปถึงวิกฤติการณ์ ไม่มีงานทำ; เกี่ยวกับ **คนในโลกไม่มีงานทำ** มากขึ้น ๆ นี่เป็นความจริง. แต่มี **มูลเหตุมาจากความไร้ศีลธรรม** คือคนมีสติปัญญา มีอำนาจ มีเงินมีอะไร เขาไม่ส่งสารเอ็นดูคนยากจน หรือคนด้อยสติปัญญา; ในที่บางแห่ง หรือบางประเทศ เขายังมองเห็นข้อนี้ เขายังควบคุมอยู่ก็มี.

เมื่ออาทิตย์ไปประเทศอินเดีย ทางตอนใต้, ทางมัธยราษฏร์ เห็นคนทรงนั้นเข็นรถขนานรถลูกใหญ่ ๆ, คันหนึ่งหกคน บรรทุกเหล็ก บรรทุกของหนัก ๆ เหมือนที่รถลูกบรรทุก, ไม่มีรถยนต์สักคันเดียว. ที่นั่นเป็นเมืองใหญ่โต, เป็นเมืองท่าใหญ่โต. ถามได้ความว่า ที่นั่นคนจนมาก แหกตัว ๆ นั้นมาก, มาก ๆ เสื่อเกิน. ถ้าเกิดเขารถยนต์มาใช้แทนเสียแล้ว คนเหล่านั้นจะอดตาย; นี่จึงสงวนไว้เพื่อให้คนเหล่านั้นมีงานทำ, คนเป็นล้าน ๆ เหมือนกัน ที่ว่าคนไม่มีงานทำนั้น.

ถ้าเรา **คิดถึงหัวอกเขาแล้วเขาจะต้องมีงานทำ**; แต่ถ้าเอาเครื่องจักรมาทำแทนเสียหมด เครื่องจักรชิ้นที่เครื่องเดียว คน ๆ เดียวควบคุมเครื่องจักร จะทำงานเท่ากับคนตั้งพันคนหมื่นคน คนจริง ๆ ก็ไม่มีงานทำ.

เดี๋ยวนี้วิกฤติการณ์ได้เกิดขึ้นแล้วในโลกนี้ เพราะสภาวะที่ไร้ศีลธรรม คือ ฝ่ายที่ร่ำรวย ก็จะเห็นแก่เผ่าฝ่ายที่จะร่ำรวย ; ฉะนั้น ประเทศบางประเทศเขาจึงไม่ยอม ให้ใช้เครื่องทุ่นแรงชนิดนี้ เพื่อให้ทุกคนมีงานทำ พอฉันทพไปอีกหลายชั่วคน เขาก็เป็นประเทศที่เข้มแข็งเจริญเหมือนกัน ; ก็คอยดูกันต่อไปว่าใครมันจะผิด ใครมัน จะถูก.

เดี๋ยวนี้มีคนที่ไม่เลิกตากแดด **กอบโดยเอาข้างเดียว** มันก็มา **รวบอยู่ที่คน ไม่ก็คน** ; งานนอกนั้นก็ไม่มีงานทำมากขึ้น ๆ, แล้วก็กักตุนแรงงาน อะไรกันมากขึ้น จนเป็นปัญหาจะฆ่ากันตาย อย่างนี้ ; **ไม่นึกถึงผู้อื่น ไม่นึกถึงกฎของธรรมชาติ** ที่ว่า ทุกคนเขากว่าจะได้ทำงาน เหมือนกับสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย แต่ละตัวต้องทำงานพอติด กับแรงงาน แล้วก็มีกินมีใช้ อยู่กันได้อย่างสบาย.

นี้เรียกว่าวิกฤติการณ์ งานไม่มีงานทำในโลกเพิ่มขึ้น เป็นสิบล้านพันล้าน คงจะถึงร้อยล้าน, แล้วจะต้องถึงยุควิกฤติการณ์ คือฆ่าฟันกันเพราะไม่มีงานทำ ; ถ้า ไม่แก้ไขเสียให้ถูกต้อง. **หนทางแก้ไขก็ไม่มีอะไรอีก นอกจากศีลธรรม** ความมี ศีลธรรม, ให้ศีลธรรมกลับมา เต็มไปด้วยความเมตตากรุณา เห็นแก่ผู้อื่น, แล้วก็ มีสติปัญญาให้ถูกต้อง. **มีสติปัญญาที่ดีเรียกว่าศีลธรรมด้วยเหมือนกัน** ; อะไรก็ไม่พ้น จากที่เรียกว่าศีลธรรม, เพราะอะไร ๆ เหล่านี้ก็จะแก้ปัญหาก็ได้.

เรื่องที่ ๖. โลกทางวัตถุ สกปรก เป็นวิกฤติการณ์

นี่ก็มาถึงวิกฤติการณ์เรื่องโลกสกปรก นี้หมายถึงโลกวัตถุ ; ไม่ใช่โลกที่ มีความหมายลึกซึ้ง ทางนามธรรม. โลกทางวัตถุ เดี่ยวนี้ **ดินก็สกปรก, น้ำก็สกปรก,**

อากาศสกปรก, เรียกว่า โลกสกปรก. คนทั่วไปให้ดินสกปรกเพราะอยู่กันมากที่นั่น ; เขาพูดกันว่าที่กรุงเทพฯ เต็มวันชุกบ่อน้ำขุ่นมากแล้ว น้ำนั้นกินไม่ได้ เพราะมันเต็มไปด้วยสิ่งสกปรก ที่ซึมมาจากทุกหนทุกแห่ง นี่ดินสกปรกอย่างนี้, หรือว่าสกปรกอย่างอื่น ก็ยังมีอีก.

การทำให้ **ดินสกปรก** นั้นมันโง่; โห้วพระภูมิเสียเปล่า ๆ แต่เนรคุณพระภูมิ แผ่นดินมันจึงได้สกปรก. คนโห้วพระภูมิก็น้อย่างมง่าย; ถ้าโห้วพระภูมิอย่างถูกต้อง ก็ช่วยกันรักษาดินให้สะอาด รักษาแผ่นดินให้มันสะอาด. เพราะว่ามี **ภูมิ** แปลว่า **แผ่นดิน**, คำว่า **แผ่นดิน**, คือ **ภูมิ**; **ภูมิลกปรก** ก็เพราะทำกับพระภูมินั้นไม่ถูกต้อง. แผ่นดินถ้าสิ่งสกปรกมากขึ้น ๆ ตามความมากมายของโลก ยิ่งไปอยู่แออัดกันที่ไหน ดินที่นั้นก็ยิ่งสกปรกมากขึ้น.

น้ำสกปรก เพราะเราถ่ายสิ่งสกปรกลงไปในน้ำมาก; บางแม่บ้านใช้อาบกินไม่ได้เลย. เวลานี้ มีปัญหาระหว่างรัฐบาลกับเจ้าของโรงงาน เป็นต้น; **เพราะคนไม่รู้จักบุญคุณของแม่พระคงลา.** เพราะไม่รู้จัก มันก็เนรคุณต่อแม่พระคงลา ทำน้ำให้สกปรก; น้ำแม่น้ำก็คือน้ำทะเลก็คือน้ำอะไรก็คือน้ำเริ่มสกปรก. **เวลอลอยกระทงลอยประทีป** โห้วแม่พระคงลาก็คือน้ำ **ควรจะทำให้คือน้ำ** มีความหมายที่ถูกต้องคือ **ช่วยกันรักษาน้ำให้สะอาดคือว่า.**

อากาศสกปรก มีความหมายหลายอย่าง : **อากาศเสีย** เพราะรถยนต์มาก เพราะอะไรมากนั่นก็อย่างหนึ่ง. นี่ก็มีมูลมาจากการเกินไปของกรรมวิญญู หรือมีดิน; แล้วก็ความไม่มีศีลธรรม ในการที่จะช่วยกันควบคุม ในการที่จะถ่ายสิ่งสกปรกนั้นออกมา หรือช่วยกันกำจัดเสียเป็นต้น. อากาศมันก็สกปรกหายใจไม่สะดวก ขึ้นอยู่ไม่มันก็จะตาย; ถนนบางสายเขรว่าหนไม่ได้ อากาศเสียจนจะเป็นลม อย่างนี้ก็มิ.

ถ้าว่าผู้ตั้งอากาศสกปรก **อีกความหมายหนึ่ง** ก็หมายถึง **อากาศรอบโลก** **เจ็ดหมื่นถึงแปดหมื่นปี** เพราะเขาเอาอะไรไปหว่าน ไปโปรยวนในอากาศ จนอากาศผิดปกติ ; ฤดูกาลทั้งหลายก็จะผิดปกติมากยิ่งขึ้น เพราะมีอะไรไปวนไปกวนอยู่ในอากาศมากมาย หลายร้อยหลายพันล้านเวลานี้, กระทั่งไปโลกพระจันทร์ ไปอะไรต่าง ๆ. นี่มันก็เป็นเรื่อง ไปทำให้อากาศสกปรกหรือวิปริตทั้งนั้น ; ผลสุดท้ายมันก็จะออกมาเป็นอันตราย ความไม่มีฤดูกาลที่แน่นอนเป็นต้น.

นี่เรียกว่า **โลกมันสกปรก เพราะความไร้ศีลธรรมของมนุษย์** ; ไม่นี้ก็ไม่กลัว ไม่ช่วยกันป้องกันรักษา ความสะอาดของดิน ของน้ำ ของอากาศเป็นต้น. อากาศตามธรรมชาติอย่างที่เราเห็นนี่ กับอากาศตามถนนบางถนนในกรุงเทพฯ นั่น ; ไปเปรียบเทียบกันดูเถอะ มันเป็นอย่างไร.

เรื่องที่ ๗. ระบบเศรษฐกิจของโลกเป็นวิกฤติการณ์

อันสุดท้ายในหมวดนี้ จะว่าถึง **เศรษฐกิจของโลก** ระบบเศรษฐกิจในโลกเวลานี้เป็นปัญหาใหญ่ ที่ทุกคนถึงมากกว่าปัญหาอะไรทั้งสิ้น เรียกว่า **วิกฤติการณ์ใหญ่ของโลก** คือระบบเศรษฐกิจในโลก. ทางการเมืองในโลก เต็มวันเขาก็ก๊อเศรษฐกิจเป็นหลัก เศรษฐกิจระบบไหนก็เป็นการเมืองระบบไหน ในที่สุดก็เหลืออยู่ ๒ ระบบ คือ **ระบบคนรวย กับ ระบบคนจน.**

ระบบคนรวย ก็เรียกว่า **ระบบนายทุน** มีเศรษฐกิจของเขาโดยเฉพาะระบบหนึ่งทีเดียว. ทีนี้อีกระบบหนึ่งเรียกว่า **ระบบชนกรรมาชีพ** ก็อาบเหงื่อต่างน้ำ

นี้เขาก็มีระบบเศรษฐกิจของเขาอีกระบบหนึ่ง. มันทำเหมือนกันไม่ได้ ก็เกิดขึ้น ๒ ระบบ; เป็นเศรษฐกิจที่เป็นวิกฤติการณ์ คือต้องต่อสู้ รบราฆ่าฟัน. ความเป็นอย่างนี้ เรียกว่าวิกฤติการณ์ คือวิปริต ผิดผวน ไร้สาระตาย เกิดมาจากการไร้ศีลธรรม ไม่เมตตา กรุณา ใครกอบโกยได้ก็กอบโกยเอา.

ถ้าเป็น **เสรีรัฐอย่างลอร์ดคาลเบามี** โรงทาน. เป็นเศรษฐกิจใหญ่ต้องมี โรงทานหลายโรง; แต่ถ้าเป็นหน่วยคนเดียว ไม่ต้องมีโรงทาน มีแค่การกว้าบประโยชน์ หรือการกอบโกยประโยชน์. มันก็เปลี่ยนไปมาก : คำว่าคนรวยกับคนจน มีความหมาย เปลี่ยนไปมาก.

ถ้าหากว่าคนมีศีลธรรม ก็จะมีรากฐานของความมั่งคั่ง อยู่ในข้อที่ว่า “**สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น**” อย่างที่ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราพูดในวาทปาก. สัตว์ทั้งหลาย ให้รวมถึงสัตว์เศรษฐกิจด้วย ถึงมนุษย์ด้วย เป็นเพื่อนสัตว์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; ถ้าถืออย่างนี้แรงมาก แล้ว ก็จะทำนาเผื่อลิงได้.

ที่อินเดียที่อาตมาไปเห็น ที่ใกล้ๆกับพระเชตะวันของพระพุทธเจ้า; คนเขา เกี่ยวข้าวกันอยู่อย่างรีบเร่ง ลิงก็กินข้าว เคียงกันไปกับคนอย่างรีบเร่งเหมือนกัน. ไม่ใช่ ลิงของคนเหล่านั้น มันเป็นลิงป่า ลิงธรรมชาติ. เขาทำนาขึ้นเผื่อลิงด้วย ไม่ใช่ ไม่ได้ ไม่อิง ไม่ฝาก ลิงกินก็รีบกินไป, คนก็รีบเกี่ยวไป. นี่แสดงว่า “**สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น**” มีอยู่ที่นี่จริง.

เดี๋ยวนี้ เราก็ไม่ได้ต้องการมากถึงอย่างนั้นในประเทศไทย แล้วก็มีไม่ได้ ด้วยซ้ำ; แต่ยังมีได้ในประเทศอินเดีย เมื่อปีที่ผ่านมา มันยังมีอยู่อย่างนี้ ว่า “สัตว์

ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” เพราะฉะนั้น ถ้าเราถือหลักก่อนแล้ว มันยากที่จะทำให้คนแตกต่างกัน ถึงขนาดที่ว่า คนหนึ่งจน, จนไม่มีอะไรกิน; อีกคนหนึ่งมี จนไม่รู้จะเก็บไว้ที่ไหน.

คำว่า “นายทุน” สมัยนี้ ถ้าเปลี่ยนเป็นเพียง “สังเคราะห์ผู้อื่น”; ก็จะเป็นกลายเป็นเศรษฐกิจฟุทรวาลไป ที่ว่าเขาหาเงินเพื่อสังเคราะห์คนยากจน เอาคนยากจนนั้นแหละเป็นลูกหลานของเขาทั้งหมด; หาเงินฝังดินไว้ ก็เพื่อเป็นหลักประกันว่าโรงงานนี้อายุได้ล้ม. นี่มันเดินกันคนละแบบ จึงเกิดระบบนายทุนกับชนกรรมาชีพเข้ามาในเวลานี้, และต่างกันอย่างที่ทุกคนไม่รู้เรื่อง.

ฉะนั้น ขอให้พิจารณาเป็นเรื่องใหญ่ คือ วิกฤติการณ์ใหญ่ของโลกเวลานี้ **ชนกรรมาชีพที่ล้ม**, หากินด้วยหยาดเหงื่อแรงงาน และคอยตั้งตัวได้ เป็นคนมีจะกิน เป็นคนรวยไปก็มี; **แต่ว่าส่วนใหญ่** มันมีชนกรรมาชีพพวกหนึ่ง **ที่ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม** ก็เลยตั้งตัวไม่ได้.

คนจนพวกนี้เลย **ตั้งตัวไม่ได้**; **เพราะเต็มไปด้วยอบายมุข** : ที่มั่วเมาเที่ยวกลางคืน ตูมราเล่น เล่นการพนัน พบคนชั่วเป็นมิตร : ก็จกร้านทำการงาน; นั่นแหละสรณะสงเขา. ฉะนั้นคนจนเหล่านี้จึงพันตัวไม่ได้ ทำให้เกิดปมต้อยขึ้นมาแก่ตัวเอง ก็ต้องจมนลงไป; แล้ว **ใคร** คนมั่งมี **อย่างไม่มีเหตุผล** จะทำลายคนมั่งมี; **นี่เพราะไม่รู้เรื่องกรรม**, เรื่องกฎแห่งกรรม : **ใครทำดีก็ต้องดี ใครทำชั่วก็ต้องชั่ว**; ก็เรียกว่ากฎแห่งกรรม หรือกรรมสัจจะ.

คนจนที่ไร้ศีลธรรมเหล่านี้ **ไม่รู้เรื่องกรรมสัจจะ**; ฉะนั้นจึงไม่ประกอบกรรมดี ไม่ขยันขันแข็ง ไม่ใช้แรงงานเพื่อตั้งตัว; ใช้เพื่ออบายมุขไปเสียหมด. เขา

ไม่ยอมรับว่า **สัตว์ต้องเดินไปตามกรรมของตน** ; เช่นเดียวกัน นายทุนก็ไม่ยอมรับข้อนี้, กษัตริย์ก็ไม่ยอมรับข้อนี้. กษัตริย์ไม่ยอมรับว่า **เพราะเราไม่ทำงานก็ควรจะจน** ; เขาคิดว่า เขาจะไปปล้นคนมั่งมีมา. นี่เรียกว่าไม่ยอมรับกฎแห่งกรรม.

หัวหน้าชนกรรมาชีพประเภทนี้ ไม่มีศีลธรรม ไม่นำหมู่คณะไปในทางศีลธรรม, ก็กลองไปในความยากจน อย่างเป็นมรดกตกทอด สืบชั่วอายุคน เป็นอายุคน ๆ ไป มันก็กลายเป็นคนจนชั้นมรดกหนึ่งทีเดียว; ไม่มองว่าคนจนบางคนเขาก็งตัวได้ จนกระทั่งเป็นคานมีเงิน หรือเป็นเจ้าสัวก็มี ภายในชั่วอายุคนเดียว ด้วยการลงทุนเพียงมีไม้คานอันเดียว อย่างนี้ก็มี. ทำไมไม่เอาตัวอย่าง อย่างนี้; ไปเห็นคนมั่งมีเป็นข้าศึก เป็นปรปักษ์ ไปเสียหมด.

นี่มันเป็นความผิด ฝ่ายกรรมาชีพที่ไร้ศีลธรรม; ถ้ามีศีลธรรมไม่เท่าใด ก็พ้นจากความเป็นคนจน แล้วก็กลายเป็นสัตว์บุรุษที่ดี, ไม่ใช่ นายทุนซุกจริต แต่เป็นเศรษฐีที่เลี้ยงคนทั้งโลก. ถ้าขึ้นหัวใจผิดในเรื่องนี้ อยู่อย่างนี้แล้วไม่เท่าใด คนจนเหล่านี้ก็ทำลายโลกได้, หรือว่าเป็นการทำบาปกันทั้งโลก ทั้งก่อนโลกก็ได้; เพราะไม่มีสัมมาทิฐิในข้อนี้.

สิ่งที่เข้าใจได้ยากที่สุดนั้น ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งวิกฤตการณ์ แล้วสิ่งนั้นก็คือ **ความเข้าใจผิดของตัว** ความหลงผิด ความเข้าใจผิด เชื่อผิด เห็นผิด ของตัวเอง; นั่นแหละ เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยากที่สุด รู้จักได้ยากที่สุด ยากกว่าที่จะรู้จักพระเจ้าเสียอีก. ถ้ามีความหลงผิดแล้ว จะให้มารู้จักความหลงผิด นี่มันยากเสียยิ่งกว่ารู้จักพระเจ้าเสียอีก; แล้วจึงหลงผิดอยู่ตลอดเวลา.

จะเห็น จึง **ต้องทำให้เกิดความเห็นถูก** เลิกความเห็นผิด ให้มี**อุดมคติที่**
ประกอบด้วยศีลธรรม จึงจะแก้ปัญหาได้. ต้องให้ทุกคนยอมรับได้ และตัดสินใจ
ความผิดถูกกันโดยข้อที่ว่า **ไม่ต้องมีใครเสียเลือด ไม่ต้องมีใครเสียหน้าตา ไม่ต้องมีใคร**
เสียชีวิต; นั่นแหละมันจึงจะถูก. นี่ปัญหาทางฝ่ายคนจน มันมีอยู่อย่างนี้ คือการ
ไร้ศีลธรรมโดยไม่รู้ตัว เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นทางฝ่ายคนยากจน.

ทางฝ่ายคนมั่งมีหรือนายทุน ก็มีวิกฤตการณ์ไปอีกแบบหนึ่ง; นายทุน
ชนิดที่กล่าวแล้ว ไม่ใช่**นายทุนชนิดที่เป็นเศรษฐกิจอย่างกว้าง** พุทธกาล, หรือว่าเศรษฐกิจๆ
ในบ้านเรานี้แหละ. เมื่อสัก ๑๐๐-๒๐๐ ปีมานี้ ใครเป็นเศรษฐกิจเขาสร้างวัดกันทั้งนั้น
แหละ **ไม่ได้เอามาลงทุนกอบโกย** ภาวนาเอาเสียให้หมดบ้านหมดเมือง.

เดี๋ยวนี้คำว่า **"นายทุน"** นั้นเขาหมายถึงคนที่**จะสร้างทุน** รวบรวมทุน หรือ
เครื่องมือ สำหรับกอบโกยเอาเอาเสียให้หมดทั้งบ้านทั้งเมือง. นายทุนก็เป็นพวกที่เห็นความ
มั่งมี, เมกความสุขทางเนื้อหนัง, มีเกียรติอยู่ที่ความมั่งมี; **ไม่มีเกียรติอยู่ที่บุญกุศล**
แล้วเขาก็เลยลืมไปอีกเหมือนเก่าว่า **"ทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ช่วยกันทั้งหมด**
ทั้งสิ้น". เขาไม่รู้ว่ **เอาส่วนเกินของคนอื่นมานั้นเป็นบาป**, **ไม่มีใครคิดว่าใช้อุบาย**
เอาส่วนเกินของผู้อื่นมานั้นเป็นบาป, เขาไม่เห็นเป็นบาป; เขาถือว่า **"มือใครยาว**
สาวใครสาวเอา, ปลาใหญ่กินปลาเล็ก". นี่ก็แล้วแต่จะใช้เป็นข้ออ้าง เพื่อให้เขาพูดว่า
เขาไม่บาป, เขาไม่ผิดศีลธรรม.

ถ้าจะพูดความจริงกับกรรม กฎแห่งกรรม ถ้าพระเจ้า นั้นคงพูดไม่ขึ้น.
เพราะฉะนั้น **ฝ่ายนายทุน จึงมีกฎแสงหา การหวงกัน เห็นแก่ตัว**; มีบุญแต่
เพียงเท่านั้น. **ฝ่ายคนจน มันก็มีบุญขึ้นมาบ้าง** แต่ในทาง **จะยื้อแย่ง จะทำลาย**;

ก็เลยสองปัญญาชนนี้มันก็ได้รับกัน. มันก็เป็นวิกฤตการณ์ ที่เรียกว่าวิกฤตการณ์ในโลกเวลานี้.

เดี๋ยวนี้เขามีปากที่พูดว่า จะสร้างสันติภาพในโลก อะไรกันนั้น **นายทุน** : **ก็จะสร้างสันติภาพให้โลก, ขนกรรมาชีพก็จะสร้างสันติภาพให้โลก;** แต่ไม่เห็นคู่ตรงว่าจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะว่า **เนื้อแท้** นั้น **มุ่งจะครองโลก** เพื่อประโยชน์ของตน ๆ ด้วยกันทั้งนั้น.

ต่อเมื่อใด **มีศีลธรรมเข้ามา**, เอาศีลธรรมเข้ามาในระหว่างกลางคนมันมีคนยากจน, **มีการปกครองระบอบสังคมนิยมของพระเจ้า** ก็เห็นแก่ผู้อื่นเท่ากับเห็นแก่ตัว; นี้เรียกว่า สังคมนิยม แล้วก็หัวแต่ที่ถูก ที่ประกอบด้วยศีลธรรม, แล้วก็ทำกันจริง ๆ. ถ้าระบอบนั้น มันก็ไม่มีระบอบที่จะฆ่าแกงกัน; เพราะมันรักกันและกัน เหมือนกับว่า “ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ภัยด้วยกัน” เมื่อนั้นระบอบที่น่ารังเกียจทั้งหลาย มันก็หมดไปเอง, ไม่มีวิกฤตการณ์ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ.

เดี๋ยวนี้ถ้าพูดถึงว่าสังคมนิยม ละก็หมายถึงการแก้แค้นของคนยากจน; **ฟังแล้วน่ากลัว** : **สังคมนิยมคือการแก้แค้นของคนยากจน. ถ้าทางศีลธรรม ละก็สังคมนิยมคือเห็นแก่ผู้อื่น** ถึงกับขมขมตาเองดีกว่าฆ่าผู้อื่น มันจึงเป็นสังคมนิยมตามแบบของพระพุทธเจ้า.

นี่แหละคือ **เศรษฐกิจที่กำลังปั่นป่วนในโลก** นี้ คือปัญหาระหว่างคนมันมีกับคนยากจน, เป็นวิกฤตการณ์ เป็นภาวะแห่งความไร้ศีลธรรม **มูลเหตุมาจากความไร้ศีลธรรม.**

พวกที่ ๒. โลกของธรรมชาติ

ที่นี่ ก็จะพูดถึงพวกใหญ่พวกที่ ๒ คือโลกของธรรมชาติ, โลกธรรมชาติแท้ ๆ กำลังมีวิกฤตการณ์ และไร้ศีลธรรมอย่างไร. โลกธรรมชาตินี้พูดถึง ๒ เรื่องก็พอ **โลกธรรมชาติของเดรัจฉาน** และ **โลกธรรมชาติของพฤกษชาติทั้งหลาย.**

ความเป็นอยู่ของสัตว์เดรัจฉาน เรียกว่า **โลกของสัตว์เดรัจฉาน** กำลังมี **วิกฤตการณ์** สูญหายไปจากโลก จนบางชนิดไม่มีเหลือแล้ว. สัตว์เดรัจฉานบางชนิด; เตี้ยน้เขาอมรับว่า หายไปแล้วไม่มีเหลือแล้ว, หรือที่เหลืออยู่ก็แทบจะไม่มีแผ่นดินอยู่ ถูกกระทำอย่างไม่ปราณีปราศัย. นี่วิกฤตการณ์ของโลกสัตว์เดรัจฉาน **เพราะความไร้ศีลธรรมของมนุษย์**: ทั้งที่มันมีบุญคุณ หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์อยู่ ก็ยังไม่ได้รับการพิจารณาว่า จะช่วยส่งเสริมให้มันมีอยู่ มีแต่การทำลาย การฆ่าสัตว์เดรัจฉานตัวเล็ก ๆ เช่น ปลา เป็นต้น อย่างนี้ก็ยังทำได้ จะไม่ให้ห่มคสันไปอย่างไร.

ที่นี้ **โลกของต้นไม้** ของพฤกษชาติทั้งหลาย ก็ถูกกระทำอย่างที่เรียกว่า **ไม่ปราณีปราศัย**: เรียกว่าบู๊บู๊ยา, บู๊บู๊ยาอย่างไม่ปราณีปราศัยจนแหลกลานไปหมด. ที่สวยงามตามธรรมชาติก็หมดไป ไร้ความรับผิดชอบในเรื่องนี้, แล้วก็ไม่ว่ามันมีบุญคุณ ลองไม่มีต้นไม้ คนจะตายหมดในหริบศเดียว; ถ้าต้นไม้ในโลก สมมติว่าเป็นไปได้นั้นไม่มีในโลกทั้งโลกนี้ตายไปหมด แล้วคนก็ต้องตายพร้อมกันไปในหริบศเดียว; ไปคิดเอาเองก็เห็น ไม่ต้องอธิบาย.

มันต้องอยู่เป็นเพื่อนกัน, **ต้นไม้ก็ สัตว์เดรัจฉานก็** มันต้องอยู่ในฐานะ **เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข** เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน. ไม่มีคน ไม่มีมนุษย์เสียอีก

หันไม่มีมันยังอยู่ได้; แต่พอไม่มีต้นไม้ปลูกงาชาติทั้งหลาย กนจะอยู่ไม่ได้เลย. นี่คือการรู้จักบุญคุณ ต้องบูชาบุญคุณของมันไว้; นั่นแหละเรียกว่า ศีลธรรมที่จะพึงประพฤติต่อโลกสัตว์เดรัจฉาน หรือต่อโลกพฤกษชาติทั้งปวง. เคียวนี้เป็นวิกฤตการณ์ กนไว้ศีลธรรมมีแต่ทำลาย - ทำลาย, แล้วบาป ก็มาถึงคนเหล่านั้นเอง จะไม่มีมันตก จะมีโรคระบาด จะไม่มีอาหารกิน จะไม่อยู่ด้วยความเอือกเขิน อะไรเหล่านี้ เป็นโทษที่มันจะเกิดขึ้น.

พวกโลกของธรรมชาติอื่น ๆ ที่เป็นหมวดใหญ่ ยังมีได้แก่ภัยธรรมชาติ

เรื่องที่ ๑. ภัยธรรมชาติจากน้ำท่วม หมวดใหญ่ ๆ ที่จะพิจารณาถึงวิกฤตการณ์ หมวดหนึ่งเรียกว่า **ภัยธรรมชาติ** เป็นเองตามธรรมชาติ : ปัจจุบันนี้เวลานี้ก็เรียกว่า กำลังมีภัย **น้ำท่วม** บางประเทศตายเป็นหมื่น ๆ คน. ประเทศเราที่นครศรีธรรมราช มีตายไม่ถึง ๒๐๐ คน ในขณะที่ประเทศอื่นเขาตายเป็นพันคน หมื่นคน เพราะน้ำท่วม; นี่ก็จะต้องถือว่าวิกฤตการณ์ที่มาจากภัยธรรมชาติ. มนุษย์ไปโดนบาปให้ธรรมชาติว่าน้ำท่วม; แต่ที่จริงที่ **น้ำท่วม** นี้ มัน **เข็ญความไว้ศีลธรรมของมนุษย** : ทำลายโลกพฤกษชาติ ทำลายโลกสัตว์เดรัจฉาน แล้วมันก็เกิดขึ้นเหตุที่จะทำให้น้ำท่วม.

เดี๋ยวนี้เขายอมรับกันแล้ว มองเห็นกันแล้ว ว่ามันจริง; เมื่อ ๒๐ ปีก่อนหน้านี้ พุศเท่าไรก็ไม่เชื่อ ว่า **การทำลายต้นไม้ในโลก** นี้เป็นอันตราย ทุกอย่างทุกประการ. โดยเฉพาะทำลายต้นไม้บนภูเขา ต้นไม้บนภูเขาก็ตัดลงแล้ว ไม่มีตงคืบแล้ว น้ำจะไหลลงมาเหมือนกับว่าเทจากกระบอกลง; แล้วคนจะเห็นไม่ทัน แล้วคนจะตาย.

อย่างสมมติว่าภูเขาหลวง, ภูเขาสุ่มภูหลวง ที่นครศรีธรรมราชนั้น ก็พอจะเป็น
ตัวอย่างได้. เพราะว่าที่ภูเขานั้น ถูกปล้นปลอบตัดป่า เผาป่าทิ้งไว้ ทำอะไรมาบ้าง, ที่ทาง
การอนุญาตให้ทำ โดยไม่รู้เท่าถึงกรรมดีก็มากขึ้น, ที่เป็นเรื่องทำโดยโมหาคติ ไม่รู้ว่ามี
ไม่ควรถือทำ, หรือการทำเหมือง ชนิดที่ทำให้แผ่นดินมันแกวลงไป ก็ทำมากขึ้น. ฉะนั้น
ภูเขาที่ไม่ว่าสามารถของเขาน้ำไว้ อย่าให้ไหลลงลงมา เหมือนกับเทือกป่ากระบอก.

สมัยก่อนธรรมชาติมันก็คุ้มของมันเอง; สมัยนี้มันคุ้มของมันไม่ได้. ที่ว่า
น้ำท่วมนี้ อย่าว่าเป็นภัยจากธรรมชาติล้วนๆ; มันเป็นเพราะความไร้ศีลธรรมของมนุษย์
อยู่ส่วนหนึ่งด้วย ตั้งแต่ ตั้งแต่ ก่อน หรือทั้งหมดก็มี. ไปดูที่ประเทศอินเดีย แล้วจะ
พบความจริงข้อนี้ว่า **มนุษย์เป็นผู้ทำลาย** ที่ทำให้น้ำท่วมใหญ่อยู่เหมือนกัน, ประเทศ
ไทยยังเล็กไป.

เรื่องที่ ๒. โรคระบาด ภายหลังน้ำท่วม

มาอีกหนึ่ง เรื่องโรคระบาดหลังน้ำท่วม หรือไม่ใช่เกี่ยวกับน้ำท่วมก็ตาม;
โรคระบาดส่วนใหญ่มาจากความไม่สะอาด คือความสกปรก ของดิน ของน้ำ ของ
อากาศ ของอะไรต่างๆ ะหมักหมม จะเพาะเชื้อโรค; แล้วคนก็ไม่มีศีลธรรมหลาย
ประการ ที่จะกำจัดหรือป้องกันโรคระบาด. ถ้ามีศีลธรรมในทางสติปัญญา ก็ไม่ต้อง
เป็นโรค; และถ้าเป็นชั้นมกัเห็นแก่ผู้อื่น ก็ป้องกันเต็มที่ไม่ให้เชื้อโรคนั้นลงไป
ในคลอง ระบายไป, หรือยอมทนลำบากไม่ให้เชื้อโรคนั้นนั้นระบายไป, โรคระบาดมันก็
จะไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นน้อย หรือว่าควบคุมอยู่ได้ง่าย.

โรคระบาด มันก็ **เป็นธรรมชาติ** อันหนึ่ง; แต่ว่า **คนไร้ศีลธรรม ไม่
ช่วยกันปฏิบัติให้ถูกต้อง** มันก็ใหญ่หลวง เป็นโรคระบาดจนยากกันอย่างไม่ควร จะตาย

นี้ก็ได้เหมือนกัน เรียกว่าวิกฤติการณ์โดยธรรมชาติ. มนุษย์มันทำผิดนี้ โจรระบาท มีทั้งระบาทไป; แต่ว่าข้อนี้มันค่อยยังชั่ว เพราะว่ามองเห็นง่าย แล้วคนก็กลัวตายมาก พุทก้นค่อยพังกูเรื่องหน้อย จึงบ้องกันโจรระบาทได้เป็นส่วนใหญ่ทีเดียว. แต่ถ้ามันมี ก็ต้องมีเพราะความไร้ศีลธรรม ในความหมายที่ ๓ ก็ได้ คือมันผิดปกติของธรรมชาติ อย่างใดอย่างหนึ่ง, ไร้ศติภาวะความเป็นปกติตามธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่ง.

เรื่องที่ ๓. อักตักย

ที่นี้มาถึง **เรื่องไฟไหม้** คงจะไม่คิดว่า เกี่ยวกับศีลธรรม; ที่จริงเกิดไฟไหม้ที่ไหน ต้องมีเรื่องเชื่อมศีลธรรมที่นั่น ซ่อนอยู่เบื้องหลัง; นี่หมายถึง ที่มันไหม้ ไนมันในเมือง. **คนเตลแรก ไนมีลิตัมปัทญะ สะเพร่า;** นี่เรียกว่า **ไนมีศีลธรรม ในหวับ้อลิตัมปัทญะ** ทำให้ไฟไหม้บ้านขึ้นมา ก็ขาดศีลธรรมในข้อลิตัมปัทญะ.

ที่นี้ **คนมันโลก ออากได้ประโยชน์;** ถ้าเอาไฟเผาเข้าแล้วมันได้ประโยชน์ จะไล่ก่าประกัน หรือไล่ก่าไรที่สุดแท้, มันออากได้ประโยชน์ มันก็จุกไฟขึ้นมาให้ไฟไหม้บ้าน ไหม้เมือง. นี่ความไร้ศีลธรรม ทำให้ไฟไหม้. หรือว่ามันโกรธเค้นกัน เกิดอาฆาตเค้นใครอยู่ ออากจะเผาเสียให้หมด มันก็จุกไฟขึ้น; ไฟก็ไหม้ขึ้นมา เพราะความไร้ศีลธรรม. **นี่ความโลกก็มี ความโกรธก็มี ความหลงก็มี ทำให้ไฟไหม้ขึ้นมา.**

ฉะนั้น **อย่าไปโทษไฟ; ต้องโทษความไร้ศีลธรรมของมนุษย์.** ที่มันไหม้เองอย่างไฟป่าไหม้ ก็อย่าเข้าใจว่าไม่เกี่ยวกับมนุษย์, มันยังเกี่ยวกับมนุษย์; แม้อย่างนั้นเรายังเรียกว่า วิกฤติการณ์ที่ไร้ศีลธรรมเหมือนกัน. เพราะมันตามธรรมชาติ

ที่ไฟไหม้เห็น ไม่ใช่ภาวะปกติ; มันบ่งภาวะผิดปกติ เสมือนเสียภาวะปกติ ก็เรียกว่า
เสื่อมเสียศีลธรรมในความหมายที่ ๓ ความสงบสามธรรมชาติ หรือภัยสามธรรมชาติ
ยกตัวอย่างเท่านั้นก็พอ.

พวกหมวดภัยที่มนุษย์ทำขึ้นเอง :-

๑. ยกตัวอย่างอันแรกคือ **โจรภัย** :

ภัยจากโจร หรือว่า **อาชญากรรมใดๆ** ที่เนื่องกันอยู่กับ**โจรภัย** มันก็มา
จากความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เป็นต้นเหตุอันแท้จริงอยู่ในใจของบุคคลผู้ประกอบ
กรรมนี้; ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะไม่อยู่ทำไม. เพราะโลภ อชาก็จะได้, มันไม่มี
ศีลธรรม มันก็ขโมย, มันก็โกรธ มันแก้แค้น มันก็ขโมย, มันหลงเห็นผิดเป็นถูก เห็น
ดีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี มันก็ขโมย. **ความโลภ โกรธ หลง ไร้ศีลธรรมบนเขตนัด**
เขตนัดโจรกรรม หรือโจรภัย; ส่วนการปกครองไม่ดี มันก็รวมอยู่ในข้อนี้ เพราะ
คนปกครองมันมีโลภ โกรธ หลง มันก็ปกครองคนให้ทุกข์โลก โกรธ หลงไม่ได้, การ
ปกครองดี ไม่มีโลภ โกรธ หลง โจรภัยก็ไม่มี.

๒. ภัยเกิดแต่ความขัดสนในครอบครัว :

เศรษฐกิจในครอบครัว ในครอบครัวขัดสน, หรือว่าคนคนหนึ่งมันขัดสน;
นี่มาจากอบายมุขทั้งนั้น. **ความขัดสนอันน้อยต้องมาจากความเสียใจ; ความ**
เสียใจเป็นอบายมุข เป็นความไม่มีศีลธรรม. อบายมุขอย่างอื่นก็มี : **คิมνάมา**

เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร; กัยเศรษฐกิจในครอบครัว ที่ตัวทำขึ้นเอง มันก็เกิดขึ้นมา เป็น *ภยาคติ โมหะคติ*. ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทำให้เสียเศรษฐกิจในครอบครัว; ที่ขยายออกไปเป็นของประเทศชาติก็อย่างเดียวกันอีก, มันมีการทำผิดทวนองเดียวกัน แต่มันขยายออกไป จนกระทั่งเป็นเศรษฐกิจของทั้งโลก ที่สัมพันธ์กันยุ่ง แก่ไข่มิไหว.

๓. ชูคอไปถึง เรื่องการเมือง :

เมื่ออยู่กันมาก มันก็มีปัญหา เพราะอยู่กันมาก, เมื่อสัมพันธ์กันมาก ก็มี ปัญหาเพราะสัมพันธ์กันมาก ก็เรียกว่าปัญหาทางการเมือง. *เดียน* นี้มีวิกฤติการณ์ทางการเมือง โดยพูดได้เต็มปาก; เพราะไม่มีความสงบสุข, เพราะมันไม่มีการเมืองที่เหมาะสมกับพลเมือง. ถ้าพลเมืองเลว การเมืองก็เกินไป ก็ใช้กันไม่ได้ เพราะมีฉา ผิดตัว; มันต้องมีระบบการเมืองที่พอดี หรือตรงกันกับภาวะของพลเมือง จึงจะแก้ ปัญหาได้.

นี่ *การเมืองยังไม่เหมาะสมกับพลเมือง* : เกินไปบ้าง ขาดไปบ้าง จนทำให้จันที่สุกก็ได้ ทำให้รวยที่สุกก็ได้ ไม่มีพอดี. ถ้าเมื่อไร *สังคมนิยม* ประกอบไปด้วย *ธรรมะ* มาเป็นหลักระบบการเมือง นี่จึงจะแก้ *ปัญหาการเมือง* ได้; *ความรัก ความเมตตา ความซื่อตรง ความกล้าหาญ รักรบุญ* อะไรเช่นนี้ จะช่วยให้การเมืองดีขึ้น แล้วก็เหมาะสมกับคนที่จะเป็นสุกทัน.

๔. ที่คล้ายกันต่อไปอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ การปกครอง;

เดียนนี้การปกครองมันเปลี่ยนไปมาก: *ผู้ปกครองคนควรจะเป็นผู้ขี้-บุคคล* ไม่เห็นแก่ประโยชน์ตน ทำนองเดียวกับที่ว่า พระพุทธเจ้า, ครูบาอาจารย์,

ก็เป็นปุชฌัญญบุคคล ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น. พระราชาที่ถูกตั้งตามอุดมคติ ครั้นโบราณ บรูณนั้น ก็ปกครองเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ไม่ใช่เพื่อตัว. นี่เป็นหารายละเอียด อ่านเอาเอง ก็จะพบได้.

ทีนี้ เราไม่มี **การปกครองระบอบที่ว่า** **พ่อปกครองลูก** ซึ่งเรเคยได้ยิน แต่ชื่อ เราไม่เห็นเห็น; เราไม่เคยเห็นระบบการปกครองที่ปกครองอย่างพ่อปกครองลูก. เตียนนี้ไม่ใช่แค่ว่าแม่ปกครองเพื่อน เพื่อนปกครองเพื่อนแล้ว, ไม่ใช่เห็นแก่ใครแล้ว, เห็นแต่แก่ประโยชน์ของตัวอย่างเดียว. ฉะนั้น การปกครองมันจึงกลายเป็นเอาชีพชนิดหนึ่งไป. ขอให้ช่วยจำให้ดีๆ ว่าเตียนนี้การปกครองนั้นมันไม่มี มันกลายเป็นเอาชีพชนิดหนึ่งไปแล้ว; ก็เท่ากับไม่มีการปกครอง แล้วมันจะอยู่ที่นั่นผลสุกได้อย่างไร.

วิกฤติการณ์ทางการปกครอง เป็นภาวะไร้ศีลธรรมอย่างถึง ถ้าตั้งยังมีอยู่; ฉะนั้น ผู้ปกครองก็เสียไม่ใช่ปุชฌัญญบุคคล กลายเป็นผู้ทำอาชีพไปเสีย. นี้ว่าโดยส่วนมากหรือโดยส่วนใหญ่ไม่ใช่ทุกคน ที่มีเข่งที่อยู่ก็มี; แต่ว่าเตียนนี้ทั้งโลก มันกำลังเสียไปอย่างนี้ ผู้ทำหน้าที่ปกครองกลายเป็นทำอาชีพ ไม่ใช่เป็นปุชฌัญญบุคคลเสียแล้ว ก็เป็นวิกฤติการณ์ ความไร้ศีลธรรม.

๕. ทีนี้ ก็มีถึงคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งต้องบอกล่วงหน้าว่า มันใหม่ และว่าเขาเองมาถึงเขาเอง แต่เขาของเก่าตั้งชื่อใหม่. เราเคยพอกันแต่ว่า โจรภัย อักคภัย วาศภัย. เตียนนี้จะพูดขึ้นมาว่า **“ข้าราชการภัย”** คือ **ภัยที่มาจากราชการ**.

“ไม่เป็นข้าราชการที่ตรงต่ออุดมคติ”, นี่ของเก่ามีมานานแล้ว แต่เขาไม่เรียกว่า **ข้าราชการภัย** เรียกว่าอะไรก็ไม่ทราบ; เตียนนี้เราจะเรียกว่า **ข้าราชการภัย**. ระบบ

ข้าราชการนี้เขว้จ้ดตั้งเดิมตัว รนศบาย จนสมิคนอื่น จน *ข้าราชการจะกลายเป็นเหวดควไปแล้ว*; เรื่องเงินเดือนก็ดี บำนาญก็ดี สิทธิพิเศษต่างๆ ก็ดี; ข้าราชการเป็นเหวดควไป. เขว้ก็สมิตัว *ว่าเป็นผู้จะต้งรับใช้ผู้อื่น หรือจะต้งเป็นเพื่อนักดี* แก่ เจ็บตาย กับประชาชน; ก็กลายเป็นเหวดควไป, *เป็นคู้ว่าไม่ตเพราะเห็นแก่ตัว* วิกฤติการณ้หนีมาจากข้าราชการไทย ที่มีอยู่โดยมาก; *แม้ไม่ใช้ทุกคน แต่ก็มีอยู่โดยมาก.*

๖. ตู้อไป, พลเมืองเลว

เมื่อก่อนเราได้อ้นหาพลเมืองดี; วิกฤติการณ้เกิดขึ้น พลเมืองดีหายไป เหลือแต่พลเมืองเลว เข้ามาแทน. พลเมืองเลวน้ไม่รู้สติมักก็คิดว่า ประเทศชาตินี้ของเรา หรือแม้แต่บ้านนี้ ตำบลนี้ จังหวัดนี้ เป็นของเรา; เขาเห็นแก่ตัวเขาคคนเห็นคว, อย่างนี้เรียกว่า พลเมืองเลว.

ดี พลเมืองดี เขา *ต้งเห็นแก่คนอื่นกว้างออกไปๆ* จนเป็นว่า หังโลกก็เป็นสิ่งที่เราต้งรับผิดชอบ; เพราะว่ามันเป็นโลกสำหรับเรา หรือโลกของเรา. *มัน* เป็นพลโลกที่ดี, เป็นพลเมืองที่ดีในประเทศชาติ, เป็นพลเมืองที่ดีในจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และครอบครัว, เป็นคนในครอบครัวที่ดี. *เจียวน้พลเมืองที่ดีมันหายไป* มันน้อยลง พลเมืองเลวมันมากขึ้นๆ มันมีหลักฐวนเห็นชัดอยู่แล้ว ไม่ต้องอ้างก็ได้.

๗. *คู่อไปจะมาถึงค้ำว่า รัฐสภา, สภาผู้แทนอย่างราษฎรเลือก หรือ โครเลือกก็ตาม* ก็เรียกว่ารัฐสภา.

เดี๋ยวนี้ **เดิวิกฤติการณ์รัฐสภา เป็นรัฐสภาที่ไร้ศีลธรรม**; มีพระบารมีที่ตรัสไว้ว่า **เนสา สภา ยตุถ น สนฺติ สนฺโต** --**ในที่ชุมนุมใดไม่มีสัตบุรุษ ชุมนุมนั้นไม่เรียกว่าสภา**, สมาชิกทุกคนต้องเป็นสัตบุรุษ ก็เป็นสันโต สันตบุรุษ. **ชุมนุมใดไม่มีสัตบุรุษ ชุมนุมนั้นไม่เรียกว่าสภา**; ถ้าสมาชิกเป็นคนซีโมโห โทโส ซึ่เห็นแก่ตัวไม่เป็นสัตบุรุษ ไม่ควรเรียกว่ารัฐสภา. เพราะคำว่า “สภา” นี้ **พระมหากษัตริย์ท่านสงวนไว้ สำหรับเรียกประชุมสัตบุรุษ**, แล้วมานั่งประชุมกันมาก ๆ จึงเรียกสภา.

ถ้าว่าเป็นคนไม่ดี ไม่เป็นสัตบุรุษ มานั่งประชุมกันมาก ๆ; ก็ต้องเรียกว่าเป็นกลุ่มของคนชั่ว ของคนแฉก ของคนเห็นแก่ตัว จะเรียกว่า สภาไม่ได้, เพราะยังมีทะเลาะวิวาท ะวังปากกันตัวรองเท้า ตัวชวดหมึก ในสภานั้นเอง. มันไม่มีรัฐสภาที่สมกับคำว่าสภา เพราะไม่มีสัตบุรุษ.

ครั้นมาถึงการกระทำของ**รัฐสภา** ก็คือ **กำหนดเป็นข้าศึกกับรัฐบาล** เป็นคู่แข่ง คู่กัน คู่ต่อสู้ กับรัฐบาล; นั่นแหละคือหน้าที่ของรัฐบาลของสมัยนี้ ซึ่งมีหน้าที่ไม่ใช่สภาอยู่นั้นแหละ เพราะ**ไม่มีสัตบุรุษ** มันเป็นกลุ่มคนผู้ทำหน้าที่ค้ำรัฐบาลอย่างชนิดที่เห็นแก่เกียรติของตัว ประโยชน์ของตัว หรือความถือร้นของตัว. แต่ถ้าสมมติว่าเป็นรัฐบาล ที่มาจากสมาชิกรัฐสภา ที่มีพรรคการเมืองใหญ่ ๆ พรรคเดียว ตั้งรัฐบาลมีนักคือยังชั่วหน่อย; แต่สมาชิกนอกนั้น ก็ยังเป็นข้าศึกกับรัฐบาลอยู่นั้นแหละ. สมาชิกรัฐสภาคือข้าศึกกับรัฐบาลนี้เรียกว่า **วิกฤติการณ์ในรัฐสภา** มาจากความไร้ศีลธรรมของสมาชิกเหล่านั้น.

๘. หน้าที่ของ**รัฐบาล** ซึ่งคู่กันกับ**รัฐสภา**.

รัฐบาลในเวลาหนึ่งก็มีหลายแบบ; แต่จะเอาที่แบบใหญ่ ๆ ก็จะมาให้เรื่ินกันง่าย ๆ ต้นสักรัฐบาลหนึ่ง ก็คือ **เป็นปรบักษ์หรือเป็นจำเลยของรัฐสภา**. ถ้าหากว่า

รัฐสภาไม่สนับสนุนรัฐบาลนั้น รัฐบาลนั้นก็จะเป็นจำเลย สำหรับรัฐสภาประณาม กล่าวหาอะไรต่างๆ และเป็นคู่แข่งกับรัฐสภา. คิดดูแล้วมันก็น่าสังเวช; บ้านเมืองของใคร? เป็นบ้านเมืองของรัฐบาล หรือบ้านเมืองของรัฐสภา? ในเมื่อต่างฝ่ายต่างเป็นคู่แข่งกันอย่างนี้; นี่เป็นรัฐบาลประเภทหนึ่ง.

ถ้า **รัฐบาล** นั้นมาจากสมาชิก**รัฐสภาทั้งหมด** ก็เป็นรัฐบาลที่ทุนประชาชนได้. เป็นรัฐบาลที่ทุนประชาชนทั้งประเทศได้. ถ้าเป็นรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐสภา ที่เขาเลือกกันเข้ามาทั้งหมด :เขาจะทำอะไรก็ได้; เพราะฉะนั้น จึงมีรัฐบาลที่ว่ากินกิน กินจอบ กินเสียม กินอะไรต่างๆ เกี่ยวกับประชาชน. นี่ก็เป็นรัฐบาลอีกแบบหนึ่ง คือมาจากสมาชิก**รัฐสภา**.

นั่นถ้าว่ มันเป็น **รัฐบาลที่ถือปืนมา** ถือถุงเงินมา. อย่างนี้รัฐสภาที่เต็มไปด้วยผู้ฉกฉวยที่เขาเรียกกัน, เขาถ่ายรูปไว้สวยมาก มีอสังขารเป็นผักกัว. นี่เป็นรัฐบาลอีกแบบหนึ่ง เป็น**รัฐบาลที่ถือปืนมา** ถือถุงเงินมา ถืออะไรมาทำนองนั้น.

รัฐบาลมีหลายแบบอย่างนี้, ตัวอย่างนี้ก็เรียกว่า เป็นวิภวติการณแห่งรัฐบาลทั้งนั้นแหละ เพราะว่ามันไร้ศีลธรรม. **ถ้าไม่ไร้ศีลธรรมแล้ว รัฐบาลกับรัฐสภาคงักต้องกอดกอดกัน** เหมือนกับเป็นพี่น้องกัน, และประเทศนั้นเป็นของเรา, ประเทศชาติเป็นของเรา คือของรัฐบาลและของรัฐสภา, แล้วกอดคอกันหัว เพื่อให้ประเทศชาติมีความสงบสุข หรือเจริญ. เที่ยวนี่มีแต่การทะเลาะวิวาทกัน ระหว่างรัฐสภากับรัฐบาล; ประเทศชาติเลยไม่รู้ว่าเป็นของใคร เรียกว่าวิภวติการณอย่างยิ่งอย่างร้าย อย่างน่าสงสารที่สุดที่ **มาจากความไร้ศีลธรรม**.

๙. ที่นี้ก็มีมาถึง **คณะสงฆ์** ; เวลาไม่นานแล้ว จะพูดคุย ๆ, **วิกฤติการณ์กำลังเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์**อย่างหนึ่ง.

ชาวบ้านอาจจะไม่ค่อยรู้. อาตมาต้องรู้มากกว่าแน่ ว่าเดี๋ยวนี้วิกฤติการณ์เกิดแก่คณะสงฆ์อย่างไร. คณะสงฆ์มีวิกฤติการณ์อย่างยิ่ง : เดี่ยวนี้ความคุมกันไม่อยู่, คุมกันไม่ค่อยจะอยู่, ไม่ค่อยจะเชื่อฟังซึ่งกันและกัน; นี้วิกฤติการณ์ที่ได้เกิดขึ้นแล้วในคณะสงฆ์ แล้วจะปกครองกันได้อย่างไร. คำสั่งไม่มีใครจะปฏิบัติตาม, มีการทำมีการประท้วงโต้แย้งอะไรกันมากขึ้น ๆ ในวงคณะสงฆ์ ก็เป็นวิกฤติการณ์. **ความไม่เชื่อฟัง** กันนี้ ก็เรียกว่า **เป็นเรื่องสภาพที่ไร้ศีลธรรม** ด้วยเหมือนกัน.

ที่นี้ว่า **คณะสงฆ์อนุวรรคนั้นโลกมากเกินไป**, คณะสงฆ์ที่มีความคิดเห็นเปลี่ยนแปลงไป อนุวรรคนั้นตามโลกมากเกินไป; นี้ก็เป็นวิกฤติการณ์อย่างยิ่ง เป็น **ภาวะไร้ศีลธรรมอย่างละเอียด** อย่างสุขุมอันหนึ่งซ่อนอยู่ในนั้น.

อีกอย่างหนึ่งก็คือว่าคณะสงฆ์ที่ **ไม่ขะเนของคือความรำรวย**. พระพุทธเจ้าท่านอนุญาตให้มีอะไรบ้าง ทรัหยังสมบัตินะ ร ในศาสนาอื่น พระเยซู พระโมฮัมหมัดก็เหมือนกัน อนุญาตให้สาวกมีสมบัติอะไรบ้าง ร ไม่ต้องพูดถึงความรำรวย. เดี่ยวนี้คณะสงฆ์เรามีวิกฤติการณ์ เปลี่ยนไปในทางไม่ขะเนของคือความรำรวย มันก็มีความไร้ศีลธรรมอย่างละเอียด ซ่อนอยู่ในนั้น.

นี่เรียกว่า วิกฤติการณ์ในคณะสงฆ์ ยกตัวอย่างมาเพียงสัก ๓ อย่างก็พอ คือว่าปกครองกันไม่ได้ เพราะไม่เชื่อฟัง, อนุวรรคนั้นตามโลกมากเกินไป, แล้วก็ไม่ได้ยึดความรำรวย.

๑๐. คู่ต่อไปก็คือ **พุทธบริษัท**, วิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นแก่พุทธบริษัททั้งหลาย.

พุทธบริษัทได้รับคำสั่งสอนที่ผิด ไม่ตรงตามหลักพระพุทโธ ศาสนา ; อันนี้เป็นวิกฤติการณ์อย่างยิ่ง ยิ่งทำให้ผิดมากขึ้นเท่าใด ก็ยังเป็นวิกฤติการณ์มากขึ้นเท่านั้น ก็เลยไม่เป็นพุทธบริษัทนั้นแหละในที่สุด. นี่ก็ลองคิดดูว่าเป็นวิกฤติการณ์ที่มากหรือน้อยเท่าไร ถ้าหากว่าพุทธบริษัทนั้นสูญเสียความเป็นพุทธบริษัทไปแล้ว เพราะได้รับคำสั่งสอน แนะนำชักจูงอบรมที่ผิด.

พุทธบริษัทสมัยใหม่ทั้งธรรมะ ไปเอาวัตถุมงคลมาขึ้น คือไม่เอาศีลทางธรรมะ ไปเอาคติทางวัตถุมงคลขึ้น ผิดจากพุทธประวัติสมัยก่อน ; ปู่ ย่า ตา ยาย นั้นแหละกลัวบาปกลัวกรรม เขาอยมจน แทนที่จะทำให้ผิดหลักของพระธรรม.

ที่ประเทศอินเดียยังหาตัวได้ง่าย คือคนพวกที่ *ยอมขอทาน ดีกว่าเป็นขโมย* ; ได้พบหลายคน ตามเขา, เขาบอกว่าตนเองสมัครเป็นขอทาน ไม่ยอมเป็นขโมย ; นี่แปลว่ายังเคร่งครัดอยู่ในหลักของพระศาสนา. ในประเทศอินเดียมีมาก ในประเทศอื่นก็พอมิ ; แต่ในประเทศไทย ดูเอาเองก็แล้วกัน.

พุทธบริษัทกำลังหวังวิเศษธรรมดั้งเดิม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีของปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งไป ๆ ๆ ; ไปหาวัฒนธรรมใหม่ที่เร้าร้อน, วัฒนธรรมที่สงบเย็นนั้นกำลังทิ้งไป ๆ ๆ. รักพระศาสนาแต่ปาก มีลูกมีหลานที่ฉลาด เขาจะส่งไปเรียนเป็นนายอำเภอ เป็นรัฐมนตรี ; ลูกโง่ ๆ นี่ส่งมาวัด ให้มันบวชอยู่กั้วัด ฆราวาสให้ช่วยเลี้ยง. อย่างนี้ไม่ถูกต้องแล้ว ; เพราะว่าเรื่องในวัดมันยากกว่าเรื่องโลก. มัน

ควรรเอาคนฉลาด ๆ มาให้อยู่ในวัด, คนที่ไม่ฉลาดคนนั้นอย่าเข้ามาให้เป็นภาระแก่ตัว, เอาไปให้เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ยังกดีกว่า; นี่มันกลับกันเสียอย่างนี้ หังวัฒนธรรมเดิมที่ว่า ลูกคนที่ฉลาดที่สุดคือองควายพระพุทเจ้า.

๑๑. ทีนี้ อุพวกเบ็ดเส็ล่ค็อบางเรื่อง กว่าจะหมดเวลา จวนแล้ว **วิกฤตติการณั์** **เกี่ยวกั ความขาดสามัคคี.**

เดี่ยวนีเรียกหาความสามัคคีกันให้วุ่นไปหมด; แต่ไม่รู้ว่าได้สักกี่มากน้อย จะได้น้ล่ลั่ม ๆ แล้ง ๆ ที่เรียกเท่านั้นเอง, หรือว่าได้ความสามัคคีอันแท้จริงมา. เมื่อก่อนสมัยบู๊ ย่า ยา ยา ออกปากจะทำอะไรมันได้ความสามัคคีก็มากน้อย? สมัยนี้มันได้ความสามัคคีก็มากน้อย?

ในวัดเคยได้ยินคนเขาโยนไม้ตีกลองโครมใหญ่ เพราะว่าตีจนกลองจะแตกแล้วไม่มาสักคน; เมื่อก่อนนั้นมันไม่ใช่อย่างนั้น ถ้าคนได้ยินกลอง ตีกลองแล้วเขาก็ยังมา. เดี่ยวนั้นมันเปลี่ยนไปๆ **ความสามัคคีมันไม่มี** ด้วยเหตุผลหลายประการ; แต่ว่าสรุปแล้ว **เพราะความไว้ศีลธรรม** ที่มีความรู้สึกว่า : **ความสามัคคีมันจำเป็น ถ้าเราแยกกันเราต้องตาย, ถ้าเราวมกันเราก็ยังอยู่ได้** เช่นนี้เป็นต้น.

ทำไมจึงไม่สามัคคี? ก็เพราะมันแยกตัวเองออกไป : **เห็นแก่ตัว** - เห็นแก่ตัว, **เห็นแก่ตัวกู** - เห็นแก่ตัวกู, ไม่เห็นแก่ผู้อื่น. **ทำไมเป็นอย่างนั้น?** **เพราะมันนิยมวัตถุ** : นิยมแต่ได้, ได้แล้วก็เป็นที่, มันคืออยู่ที่ได้ ไม่ใช่ที่อยู่ที่ดี, อย่างนี้ทำให้เกิดความขาดสามัคคี. มันเห็นแก่ตัว และมันก็มีชาติรากรฐานที่สำคัญอย่างเดียวกันอีก.

ขอให้ช่วยสนใจด้วย คิดดูด้วย ว่าที่เรา **ขาดสามัคคีกัน** เพราะเราขาดรากฐานทางจริยธรรมอันดีซึ่ง ยึดแล้วยึดอีก, คือรากฐานที่ว่า **“สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”**; นั่นแหละคือรากฐาน. ถ้ามันเป็นรากฐาน ความสามัคคีจะยังอยู่ เพราะเราเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ถ้ารากฐานที่สูงไปกว่านั้น หรือไกลกว่านั้น เป็นเรื่องปรมาตม์ ก็คือรากฐานเรื่องอนัตตา เรื่องสูญญตา; ถ้าใครเห็นอนัตตาจริง เห็นสูญญตาจริง มันก็ไม่เห็นแก่ตัว. ถ้าไม่เห็นแก่ตัว มันก็เห็นแก่ผู้อื่น, แล้วสามัคคีมันก็มีได้ง่าย สำหรับผู้ที่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือสูญญตาโดยแท้จริง. เพราะฉะนั้น **การที่พูดว่าปรมาตม์ธรรมไม่ส่งเสริมความเจริญทางโลกนั้น เป็นคนหลับตาพูด**; เป็นนักปราชญ์โง่ที่สุด ที่ดูถูกปรมาตม์ธรรม ว่าไม่มีประโยชน์แก่โลก, แก่เรื่องของโลก ๆ. ขอให้มีการรวมสูงไว้เท่าไรเถิด; เรื่องทางโลกจะดีขึ้นเท่านั้น. ไม่ใช่เป็นข้าศึกแก่กัน; เพราะว่าธรรมยิ่งสูง ยิ่งทำลายความเห็นแก่ตัว; พอทำลายความเห็นแก่ตัว ก็ต้องเห็นแก่ผู้อื่น ฉะนั้น โลกนี้ก็ไม่เลว.

๑๓. ข้อต่อไปจะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า **สาธารณประโยชน์** หรือสาธารณสถาน

ประโยชน์ส่วนรวมของสาธารณชนนี้กำลังมีวิกฤติการณ์ เพราะการเสื่อมศีลธรรม สาธารณประโยชน์ สาธารณสถานถูกทำลาย แล้วจะเรียกอะไร มาสร้างสาธารณประโยชน์สาธารณสถาน ก็ไม่มีใครมีใครให้. เที่ยวนี่ ไม่มีใครให้ ไม่มีใครคอยจะให้ ไม่เหมือนสมัยก่อน; อย่างว่าจะตัดถนนนี้ สมัยก่อนหากความสำเร็จได้ง่าย มีคนบริจาคที่ดินง่าย. เที่ยวนี้อาจต้องซื้อ ต้องอะไร มันลำบากกว่า; นี้เรียกว่าสาธารณประโยชน์ สาธารณกุศล สาธารณสถานที่มีวิกฤติการณ์เกิดขึ้นแล้ว.

ควรมันก็มีอยู่แล้ว เขาก็เอาเปรียบอีกแหละ, ทำลายเสียอีก, กตโงงเสียอีก ฉะนั้น ถนนหนทาง ห้วย หนอง คลอง บึง บาง มันก็หมดไป ชาวป่าเขาหอยดาก็จะไม่ได้แล้ว; คือไปสาธารณประโยชน์ สาธารณสถาน สาธารณกุศล ที่มันเป็นของจริง ๆ มันก็หมดไป ๆ เพราะความเห็นแก่ตัว. นี้เรียกว่า วิกฤติการณ์ได้เกิดขึ้นแล้วแก่สาธารณประโยชน์ เพราะความไร้ศีลธรรมของคนเรา.

๑๓. สิ่งต่อไปนี้เรียกว่า **สิ่งประโลมใจ.**

สิ่งประโลมใจ; ต้องฟังให้ดี ๆ คือให้รู้ว่า **คนเราจะอยู่โลกปราศจากสิ่งประโลมใจนั้นไม่ได้** มันเป็นความจริงเป็นอย่างหนึ่ง; แม้แต่ไก่มันก็ยังชอบขันสนุก ๆ. เราจะมีแต่ตัวกัน บ้านอยู่ เครื่องนุ่งห่ม น้ำมันไฟพอ; มันยังมีปัจจัยอีกอันหนึ่ง ที่มันขาดไม่ได้โดยธรรมชาติ คือสิ่งประโลมใจ ให้รู้สึกสดชื่นแจ่มใส เยือกเย็น พอใจตัวเองอยู่เสมอ; อย่างนี้เราเรียกว่า สิ่งประโลมใจ.

เมื่อก่อนที่เราเคยอยู่ เอกุศล เอกความดีเป็นสิ่งที่ประโลมใจ. มีศรัทธาที่ดี การไปมหาธาตุที่บิรุตฺต เป็นสิ่งที่ประโลมใจ. **เดี๋ยวนี้** ได้เกิด **วิกฤติการณ์** ขึ้นกับสิ่งนี้ **ไปเอาสิ่งที่ชั่วให้เกิดกิเลส** มาเป็นสิ่งที่ประโลมใจ เราสั่งยั่วให้เหยียบฆ่าศีลธรรม มาเป็นสิ่งที่ประโลมใจ แล้วหลงกันทั้งโลก; เพราะฉะนั้นคนทั้งโลกก็เอาสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่พระธรรมมาเป็นสิ่งที่ประโลมใจ, ศีลธรรมก็หายไป ก็เกิดแต่สิ่งที่ส่งเสริมกิเลส ทางสื่อมวลชน ทางวิทยุ ทางอะไรก็ตาม; มันก็มีแต่สิ่งประโลมใจ ฆาติที่ทำให้หลงแก่กิเลส หลงในกิเลส แล้วก็เห็นแก่ตัว.

คำสองคำที่น่าจะจำไว้ คือคำว่า **“อาราม”** เหมือนร้านนั่งตรงนี้ : เราเรียกว่า อาราม; สถานที่อยู่อย่างนี้เรียกว่าอาราม ประโลมใจหรือไม่? มีอีกคำหนึ่ง

กามารมณ์ ต้องไปหาที่อื่น; ประเล้าประโลมใจหรือไม่? ถ้าผิดจากอารามก็เป็นกามารมณ์, ถ้าผิดจากกามารมณ์ ก็ต้องเป็นฆาราม. จะประเล้าประโลมใจไปทางไหน? **ประเล้าประโลมใจให้มันเขັน หรือประเล้าประโลมใจโดยสุให้มันร้อน?** นี่สิ่ง **ประเล้าประโลมใจในโลกกำลังเปลี่ยน** เพราะวิกฤติการณ์ของความไร้ศีลธรรม.

๑๔. **ที่นี้ การโฆษณา, การโฆษณาก็กำลังมีวิกฤติการณ์ เพราะไร้ศีลธรรม.**

ก่อนนี้โฆษณา บ้าวประกาศ แล้วเขาต้องชักชวนให้ทำความดี ทำบุญ ทำกุศล ให้อดกลั่นอดทน ให้เสียสละก็เรียกว่าชักชวนโฆษณา. เกี่ยวกับกาโฆษณานั้น มันชักชวนให้ไปคิดปวง, ให้ไปตกหล่มของภพมนุษย์ ของคารมณแห่งกิเลส; ล้วนแต่เป็นเครื่องหลอกลวง เป็นเครื่องล่อหลอก เป็นเครื่องมือสำหรับหาประโยชน์.

การโฆษณาเช่นทางหนังสือพิมพ์ เป็นตัวนี้ มีมากเหลือเกิน ไม่น้อย; **เป็นอาชีพดำ คือว่าหากินด้วยการค้า,** มีอาชีพด้วยการดำ มีการทำเป็นอาชีพ, มีการค้านเป็นอาชีพ, มีการหลอกลวงเป็นอาชีพ, เป็นเครื่องมือของพรรคพวก; แล้ว **สิ่งโฆษณาเหล่านี้มันจะเกิดความสงบได้อย่างไร.**

แต่เมื่อก่อน ถ้าเราโฆษณาไปพิมพ์ไปอะไร หรือว่าสร้างอะไรขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนาให้เป็นที่พึ่ง; ชักชวนไปทางธรรมะทั้งนั้น. เดียวนี้ชักชวนกันให้เป็นพรรคเป็นพวก ให้ต่อสู้กัน; หาประโยชน์ด้วยการทำอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้านฝ่ายหนึ่ง **ไม่มีใครดี,** แล้วก็ต่างฝ่ายก็ฆ่ากันได้. วิกฤติการณ์ในทางเครื่องมือโฆษณามันเกิดขึ้นแล้ว; ไม่ใช่โฆษณาสิ่งบริสุทธิ์ให้คนทั้งหลายรู้ แต่โฆษณาในทาง

หลอกลวงคนอื่นให้หลง ในการโฆษณาของตัวเท่านั้นเอง; แม้ที่สุดแก่การโฆษณาขายของ ก็ทำให้คนอื่นหลงสวดยหลงวาม. ควรจะถือว่าว่เป็นการทำบาปชนิดหนึ่งทีเดียว.

๑๔. คู่สิ่งข้อไป ความยากจน เป็นวิกฤติการณ์อย่างถึง.

ถ้าจนลงเท่าใด ก็ยังเป็นวิกฤติการณ์เท่านั้น; แล้วเขาก็ไม่ไปโทษศีลธรรมหรือความไร้ศีลธรรมของตัว. ไปโทษผีโทษนาง ไปโทษโชค โทษกลาง โทษเหวดคา โทษรัฐบาล โทษคนอื่นก็แล้วกัน; ไม่โทษตัวเอง.

แต่แล้วความยากจนนี้ มันมาจากอบายมุขของตัวเอง, คือตัวเองซุกหลุมฝังตัวเองลงไปใบบาย : *ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านไม่ทำงาน;* ที่เรียกว่าปากหางแห่งอบาย, แล้วไปทำเข้ามัน **ผลตกลงไปใบบาย คือความยากจน.**

หรือมีเงินนั้น ก็เพราะว่ามีมีจลาหิฐู **“เห็นกงจักรเป็นดอกบัว”** มันก็ต้องจน, หรือมัน **ไม่มีขันตี ความอดกลั่นอดทน รอได้คอยได้ มันก็ต้องยากจน;** ไม่ทำอะไร ไปขโมยเขา มันก็ยิ่งจนหนักเข้า. แล้ว **สำคัญที่สุด** ก็คือว่า พวกนี้ **ไม่ยอมรับว่าความยากจนคือการปฏิบัติธรรม.**

อาตมาก็ยังสงสัยอยู่เหมือนกันว่า ที่พึ่งอยู่ที่นี้หลาย ๆ คนนี้ ใครบ้างยอมรับว่า การงานนี้คือการปฏิบัติธรรม? ทำไมไม่ทำการงานให้เป็นการปฏิบัติธรรม? ให้มีธรรมะหลาย ๆ ข้ออยู่ในการทำการทำงาน ในการปฏิบัติงาน การบ้านเรือน. แม้แต่การกวาดขยะ ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะ บัญญา อุตทน ใช้ธรรมะหลายข้อกว่าจะกวาดขยะเสร็จ, แม้แต่การกวาดขยะ มันก็เป็นกรปฏิบัติธรรม.

การงานอย่างอื่นยิ่งต้องการธรรมะมากกว่านี้ หรือยิ่งสอนให้รู้ความไม่ไ่
ยี่ตถือ ความไม่นำหลงไหลอะไรมากขึ้น ๆ จนบรรลุลหระนิพพานได้; เพราะการทำงาน
ช่วยจิตใจที่มีประณีต. ถ้าใครถือว่า **การทำงานคือการปฏิบัติธรรม** แล้วก็จะช่วย
ด้วยอริยทรัพย์; ถ้าเขาขยันขันแข็งทางเนื้อหนัง เขาก็ว่าช่วยด้วยโลกียทรัพย์; ถ้าเขา
ปฏิบัติธรรมด้วยการทำงาน เขาก็ช่วยด้วยอริยทรัพย์ ๗ ประการนั้น. **นี่ความยากจน
มันนี่ เพราะความไร้ศีลธรรมของคนนั่นเอง** เป็นวิกฤติการณ์อันหนึ่ง.

๑๖. **ต่อไปมีอนามัยแล้ว, อนามัยคือไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งที่เป็น
อุปสรรคอันตราย.**

มีอนามัยแล้ว คือไม่มีอนามัย : ไม่มีอนามัยทางร่างกาย ร่างกายแล้ว, ไม่มี
อนามัยทางจิต จิตมันก็แล้ว, ไม่มีอนามัยทางวิญญาณ สติบัญญัติมันก็แล้ว; นี่เกือบ
จะไม่ต้องอธิบาย เพราะว่าทุกคนอยู่บ่อย ๆ และเห็นกันอยู่บ่อย ๆ.

**อนามัยทางกายแล้วคือ โจร ไม่สามารถจะใช้ร่างกายให้เป็นประโยชน์
ได้. อนามัยทางประสาทหรือจิตแล้ว มันก็มีใจคอไม่ปกติ ทำอะไรไม่ได้. อนามัย
ทางวิญญาณ คือทาง ศรัทธา, ปัญญา, สติ, เหว มันก็ เชื้อผิด เห็นผิด คิดผิด ยึด
ถือผิด;** นี่อนามัยทางวิญญาณมันแล้ว.

เดี๋ยวนี้ **วิกฤติการณ์ทางอนามัยกำลังมี** แม้ว่าเขาจะคุยว่ามีหยุกมียา มีการ
รักษาที่ดี ก็ยัง **เอาชนะโรคที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ไม่ได้** และถ้ามนุษย์ไร้ศีลธรรมแล้ว
การอนามัยก็ไม่สำเร็จ มันจึงอีกตัวตออยู่. แม้แต่อนามัยทางกาย อนามัยทางจิตก็ยังมี
ถ้าหลัง; ส่วนอนามัยทางวิญญาณ ทางสติบัญญัตินั้น ไม่รู้จักกันเลย; เรียกว่า
วิกฤติการณ์ทางอนามัยนี้ยังแล้วอยู่ เพราะไร้ศีลธรรมในส่วนนี้.

๑๗. ที่นี้ข้อสุดท้าย จะเรียกว่า **ปัญญาพ้นหลงทาง.**

ขออนุญาตตั้งคำถามเอาจริงบ้าง, ถ้าไม่มีใครเคยเรียกมัน. **ปัญญาหลงทาง** ฟังแล้วก็ไม่น่าเชื่อ ก็เป็นปัญญา แล้วทำไมหลงทาง? เพราะมัน **เป็นปัญญาที่ไม่จริง** มันเป็นปัญญาเจโก, เป็นปัญญาของโลก ๆ **เป็นปัญญาที่เกิดมาจากความเห็นแก่ตัว.** เคียงนี้เราอบรมเด็ก ๆ ลูกหลาน แต่เพียงปัญญาอย่างนี้ทั้งนั้น.

นี่ต้องขอพูดตรง ๆ หน่อย, พวกที่รักลูก รักหลาน รักอะไรอยู่. เคียงนี้ ให้เล่าเรียน ส่งเสียให้เล่าเรียน **นี่สร้างปัญญา โลกียปัญญา ที่ทำให้หลงทางนี่;** ไม่ใช่ปัญญาอย่างของพระพุทธเจ้า. **ปัญญาหลงทางนี้ จะไม่พบกันกับบอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเลย;** เพราะปัญญามันหลงทาง.

คนรวยก็มีปัญญาหลงทาง หาเงินได้เยอะ, คนจนก็มีปัญญาหลงทาง จน จนจนลงไป. แต่ว่าคนส่วนใหญ่ **ไม่รู้จักเลื่อนชั้นในทางวิญญาณ;** **นี่แหละปัญญามันหลงทาง.** คนแก่จะเข้าใจอยู่แล้ว ยังมีอะไรเหมือนเด็ก ๆ; **นี่ก็ไม่รู้จักเลื่อนชั้น** ของวิญญาณ.

ถ้าเราเป็นเด็กก็เป็นเด็กที่ดีที่สุด เป็นหนุ่มสาวก็เป็นหนุ่มสาวที่ดีที่สุด **นี่ก็เลื่อนชั้นแล้ว,** เป็นพ่อแม่แม่เรือนที่ดีที่สุด **นี่ก็เลื่อนชั้น,** เป็นคนแก่ที่ดีที่สุด **ก็เลื่อนชั้น,** เป็นคนชรา เป็นดวงประทีปของลูกหลาน **ก็เรียกว่าเลื่อนชั้นทั้งนั้น.** **นี่ก็คือ** พูดถึงเรื่อง **พรหมจรรย์ ฤทธิณี วนปรีดี สันยาสิ;** **เอามา พิจารณา ดูเป็นชั้น** **ที่จะตกลงเลือก สำหรับมนุษย์.** ถ้าปัญญาหลงทาง แล้วเลื่อนชั้นไม่เป็น **เลื่อนไม่ถูก** มันเลื่อนถอยหลัง.

ฉะนั้น ระวังให้มันเป็นบุญที่มันไม่หลงทาง **ยิ่งฉลาด ยิ่งทำผิดเล็ก** ;
อย่างกับบุญญาหลงทาง. **เดี๋ยวนี้** ในโลกมีบุญญาหลงทางมากขึ้น ๆ โลกนี้จึงเต็มไปด้วย
 ภัยวิบัติการณ้อย่างรุนแรง รวดเร็ว น่าใจหาย น่าวิตก ; เพราะบุญญาของคนใน
 โลกมันกำลังหลงทาง “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ; **โลกนี้ก็เต็มไปด้วยวิบัติการณ**
เพราะความไร้ศีลธรรม.

นี่ก็พูดมาโดยหัวข้อที่ว่า **วิบัติการณทั้งหลายนั้น คือภาวะไร้ศีลธรรม**
 เป็นตัวอย่าง หลายสิบเรื่องแล้ว ก็เห็นจะพอกันที.

ปัญหาแห่งภาวะไร้ศีลธรรมอยู่ที่ ไม่มีผู้มองปัญหา

ในตอนท้ายนี้ ก็จะพูดถึงตัวปัญหา เกี่ยวกับเรื่องนี้ : ปัญหาทางศีลธรรม,
ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเรื่องข้อปัญหาทางศีลธรรม เพราะว่า :—

๑. **คนไม่มองปัญหา.** เพราะคนกำลังมุ่งแต่จะซุกทองคำ เขาไม่มอง
 ปัญหาทางศีลธรรม. เพราะว่าไปมุ่งซุกทองคำเพลินอยู่ จึงไม่ยอมมองทางนี้ ; **เขาจะ**
ไปซุกวัตถุ ที่เป็นเงินเป็นทอง เป็นกิน เป็นกาม เป็นเกียรติ. เรียกว่าไปซุก
 ทองคำ ก็มีหน้าอยู่ที่นั่น, ไม่ยอมมองปัญหา : ปัญหาไร้ศีลธรรมที่เป็นวิบัติการณ.

๒. **เขาไม่ยอมมอง ;** ไกรชวนให้มอง ก็ไม่ยอมมอง เพราะว่ากลัวจะ
 เสียเงิน เสียของ เสียวัตถุ แล้วจะได้แก่อกุศลคติ กินไม่ได้. คนสมัยนี้ **เขาถือว่า**
บุญกุศล ความดี อกุศลคติไม่ได้, เอาไปซื้ออะไรกินก็ได้. อกุศลคติมันเป็น
 อย่างนั้นเสีย เพราะต้องการวัตถุ มันก็ไม่ยอมมองปัญหา ; เพราะนึกเสียว่าไม่ได้อะไร

ที่จะถือเอาคุณค่า คือส่วนที่จะได้ เสียเงินเสียทอง แล้วไปได้แก่อุดมคติที่มันกินไม่ได้ ; เพราะฉะนั้น มันไม่ยอมมอง.

๓. **ไม่ยอมมอง**; บางทีก็เข้าใจบ้าง, เริ่มเข้าใจบ้างแล้ว; แต่มันไม่อยากจะคิดให้ลุล่วงไป ก็ว่ามันไม่ยอมมอง เพราะมันรู้สึกเสียแต่ที่แรก ว่า : - “มันขัดกับประโยชน์ของคุณ; ที่คุณว่าดีนะ มันขัดกับประโยชน์ของฉัน, เห็นว่าศีลธรรมนี้ มันขัดกับประโยชน์ของฉัน; วิกฤติการณ์ก็คือว่า, เป็นช่องทางที่ฉันจะครอบงำเอาประโยชน์”. พวกเหล่านี้เขาไม่อยากจะมอง หิ่งที่ว่าถ้าจะมอง ก็จะไม่มองเห็น หรือว่า เขาเห็นกำไรแล้ว เขาก็ไม่ยอมมองอีกนะแหละ มันขัดกับกิเลสตัณหาของเขา.

สรุปสั้น ๆ ก็ว่าพวกที่หนึ่งมัน **ไม่มอง** เพราะกำลังมุ่งชุกของอยู่, พวกที่สอง **ไม่ยอมมอง** เพราะกลัวจะเสียวัตถุ, ะได้แก่อุดมคติ, พวกที่สาม **ไม่ยอมมอง** เพราะรู้สึกว่ามันขัดกับความสำเร็จของคุณ. ดังนั้นปัญหาในใจยังคงมีอยู่ และมักขึ้น ๆ ลง ๆ ในโลกนี้ ที่จะสร้างวิกฤติการณ์ให้รุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก; เพราะฉะนั้นอย่าประมาทอย่ายาวคดีเลย ที่ว่าจะแก้ไขสังคมให้ดีขึ้น, แก้ไขโลกนี้ให้ดีขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยศีลธรรม.

เที่ยวมีมันมีแต่วิกฤติการณ์, วิกฤติการณ์คือภาวะไร้ศีลธรรม กำสั่งหนานั่น ๆ ในการพูดครั้งที่สามนี้ จึงพูดกันแต่เรื่องนี้เรื่องเดียวก็พอแล้ว เป็นการเหมาะสมแล้ว **คือให้รู้จักวิกฤติการณ์ มันเสียที่ ว่า มันแหละคือภาวะที่ไร้ศีลธรรม.**

ขอให้อาไปพิจารณาเถดู ให้รู้จักความร้ายกันเสียสักทีหนึ่งก่อน แล้วจึงจะได้ปราบมารร้ายได้ อย่างที่ว่ามหัศจรรย์.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขอยุติไว้เท่านี้ก่อน ให้พระสงฆ์ท่าน สวดสวดขยายข้อธรรม ที่เป็นเครื่องหมายคั่นกำลังใจตามเคย ต่อไปอีก.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๕ -

๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม หงหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘ ในวันนี้
เป็นการบรรยายครั้งที่ ๔ ของการบรรยายโดยหัวข้อใหญ่ว่า ศีลธรรมของโลก.

ในหัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้จะได้บรรยาย ว่า **โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม.**

อยากจะ **ขอทบทวน** อยู่บางอย่างทุกคราวที่จะบรรยาย คือมีความแปลกอยู่ในข้อที่ว่า เราได้บรรยายเรื่องศีลธรรม ในความหมายที่กว้าง กว่าที่เขาเคยใช้ความหมายแก่คำคำนั้นนี้ ก็เพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ๓ ประการ :-

๑. จะได้ **สะดวกแก่การศึกษา**, ไม่ต้องศึกษาหลายเรื่อง, ศึกษาเรื่องเดียวก็พอ, เพราะความหมายของคำว่า ศีลธรรม ก็นิยามกว้างหมดทั้งแต่ต้นจนปลาย จนถึงนิพพาน. ๒. ก็เพื่อ **ให้เกิดกำลังใจในการที่จะปฏิบัติ** เพราะมันไม่หลายเรื่องหนึ่งเอง พอเข้าใจแล้วก็จะเกิดความกล้าหาญ ไม่ท้อถอยในการที่จะปฏิบัติ. ๓. อีกข้อหนึ่งก็คือ ศีลธรรมในความหมายที่กว้างขวางสิ้นเชิงเช่นนี้ มันจะ **สามารถแก้ปัญหา ของมนุษย์ ได้ทุกอย่างทุกประการ ไม่มีอะไรเหลือ.**

เพราะฉะนั้นจึง **ขอให้สนใจ ศึกษาศีลธรรม ในความหมายที่สมบูรณ์** ทั้งที่โตกล่าวนมาแล้ว ตั้งแต่การบรรยาย ครั้งที่ ๑ ที่ ๒.

อีกอย่างหนึ่ง ขอให้ทราบว่ามีเป็นเรื่องที่ทุกอย่างจะค้ำช่วยกัน; แม้ท่านทยา ทยิกง ทั้งหลาย ก็มีหน้าที่ ที่จะค้ำช่วยกันผดุงส่งเสริมสิ่งทีเรียกว่า ศีลธรรมให้อยู่คงมีอยู่ในโลก; ไม่เฉพาะแต่ว่าจะปฏิบัติตัวของตนเอง เพื่อตนเอง, ยังมีหน้าที่ที่จะต้องบอกกล่าวเพื่อนฝูง; ให้กว้างขวางออกไป เพราะฉะนั้นจึงต้องเข้าใจในเรื่องนี้ให้สมบูรณ์ด้วย.

ความมุ่งหมายอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า **จะให้ลิ้นมาอยู่ที่ริมฝีปากในการพูด** ให้มากที่สุด เพราะเดี๋ยวนี้มันกำลังจะหายไปจากปากที่พูด หรือจากหนังสือที่อ่าน; เพราะความเจริญสมัยใหม่ มาแย่งปากไปพูดเรื่องอื่นเสียหมด แย่งหน้ากระดาษไปเขียนเรื่องอื่นเสียหมด. อยากจะให้พูดที่ริมฝีปากเป็นประจำเพื่อให้รู้สึกอยู่ในใจ ทุกครั้งที่หายใจเข้าออกด้วยซ้ำไป. นี่ก็คือความมุ่งหมายที่จะต้องขอพบหวน ทุกครั้งที่จะพูดกันถึงเรื่องนี้.

ในครั้งที่ ๑, ได้พูดถึง *ความหมายที่สมบูรณ์* ของคำคำนี้. ในครั้งที่ ๒, ได้ชี้ให้เห็นชัด ในแง่ที่ว่า มันไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม; บรรดาเรื่องที่มีมนุษย์จะต้องรู้ จะต้องทำอะไรจะต้องปฏิบัติ จะต้องต่อสู้ หรือจะบริโภคนานอะไรก็ตามมันก็เป็นปัญหาทางศีลธรรมไปเสียหมด. ในครั้งที่ ๓ *วิกฤตการณ์ทั้งหลายนั่นแหละคือภาวะที่ไร้ศีลธรรม* หมายความว่า ถ้ามีความระส่ำระสาย เรื่องยากลำบากขึ้นที่ไหนเมื่อไร แม้แต่เล็กน้อย ก็ขอให้เข้าใจว่า นั่นแหละคือวิกฤตการณ์อย่างหนึ่ง ๆ, และวิกฤตการณ์ทุกชนิดนั้นแหละ คือภาวะที่ไร้ศีลธรรม. ในครั้งที่ ๔ นี้ ได้กล่าวแล้วว่า จะได้กล่าวโดยห้วนๆว่า **โลกนี้กำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม** ซึ่งจะได้อธิบายกันต่อไป.

สภาวะของโลกเปลี่ยนตามธรรมชาติของสังขาร

เมื่อพูดว่า “โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม” บางคนไม่เชื่อ, ไม่อยากจะเชื่อก็มี, ไม่มองเห็นว่ามันจะเป็นไปอย่างนั้นได้อย่างไรก็มี; แม้ที่นั่งอยู่ที่นี้ บางคนก็ยังคงจะสงสัย เพราะได้ยินแต่หูคน ว่าโลกนี้กำลังเจริญ. เห็นว่ามีพู่กันว่า โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม ก็สงสัย, และเห็นตรงกันข้ามก็ได้ ดังนั้นจึงต้องพูด.

ถ้าจะสรุปความ ก็ต้องกล่าวได้ว่า อាកารนั้นมันเป็นการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งจะอยู่ยืนไม่เปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้; โลกจะต้องเปลี่ยนแปลง ไปตามธรรมชาติของสังขาร. เราจะมองดูมันไปไหนไปไหนบ้าง? อาการก็อยากจะเนะให้พิจารณาดูไปหลาย ๆ แ่ง; แม้ว่าจะไม่มีเวลาพอ สำหรับคุณันโดยพิศดาร. ให้เข้าใจว่า ตามพระกัมภีร์เก่าแก่โบราณ มีเขียนไว้ทั่วไปหมดว่า :-

โลกนี้มันหมุนไปเปลี่ยนไป ในลักษณะใหญ่ ๆ ๒ อย่างคือ **สังวัฏฐะ** และ **วิวัฏฐะ**; โลกบางยุคมันกำลังหมุนไปสู่ความเจริญ, โลกบางยุคมันก็หมุนไปสู่ความพินาศ, ก็วนเวียนกันอยู่อย่างนี้. แม้ว่าลักษณะของความเจริญและความพินาศ จะไม่เหมือนกัน ไทยก็รียาอภการทุกอย่างทุกสมัย; แต่มันมีความหมายแห่งความเจริญและความพินาศ ๒ ประการนี้. แม้ว่าจะมีระยะกันในระหว่างนั้นบ้าง; มันก็ต้องสงเคราะห์ได้ว่า อยู่ใฝ่ใจเจริญหรือฝ้ายพินาศ. นี่ก็แสดงว่า โลกมันมีเอาการอย่างนี้เป็นธรรมดา.

ที่เขาสมมติชื่อให้น่าฟังน่าสนใจ อัจฉริยะยิ่งขึ้นไปอีก ก็ว่า **อุกมิกส์ถัญญี** กับ **ยุคพระศรีอารย**. อย่าหัวเราะเยาะคำพูดเหล่านี้; คนหัวเราะเยาะคำพูดเหล่านี้ เป็นคนที่ไม่รู้ว้ว่า โลกจะค้องเปลี่ยนแปลง : ยุคหนึ่งเป็นถึงขนาดที่เรียกว่า **มิกส์ถัญญี** คือ **วินาศ** **ฆ่ากันโดยไม่มีความหมาย**; เหมือนกับสมบรูณ์ เหมือนกับฆ่าเนื้อ ฆ่าปลา อะไรทำนองนี้ เรียกว่า **ยุคมิกส์ถัญญี**. คนตายกันมาก จนเหลือน้อยที่สุด ตั้งต้นกันใหม่ แล้วค่อยเจริญขึ้นมา ๆ, อายุ **วรมะ** **สุขะ** **ผละ** **กันมากขึ้น** จึงจะเรียกว่า ถึงที่สุดคือ ีกรังหนึ่งเป็นยุคพระศรีอารย และก็ถอยหลังกลับ เป็นอยู่อย่างนี้. พระคัมภีร์ว่าไว้อย่างนี้ ไปพิจารณาตู่ว้ จะเชื่อได้หรือไม่?

นี่ อีกอย่างหนึ่ง เราดูกันตามสามัญสำนึก ตามที่กันทั่วไปจะรู้สึกเขาเองได้; มันก็มองเห็นอยู่แล้วว่า ไม่มีอะไรที่ ถ้ามันเปลี่ยนแปลง มันก็มี ไปอย่างใดก็อย่างหนึ่ง. เตี้ยวันเรารู้สึกว่า **อยู่ในโลกยากลำบาก รว้กับว่าอยู่ร่วมโลกกันกับคนบ้ามากยิ่งขึ้น**; มีความหวาดกลัวเพิ่มขึ้น, มีความเพื่อทร้อหนานาประการเพิ่มขึ้น, ก็จะถือได้ว่า **โลกกำลังเสื่อม** ซึ่งเป็นผลของความไร้ศีลธรรม.

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเราจะดูกันตามเหตุผลที่เรียกว่า เป็นหลักวิชา เป็น **วิทยาศาสตร์** อย่างสมัยใหม่ที่สุคน้ มันก็ด้วันแ่แสดงให้เห็นว่า **ไม่มีอะไรสุคน้**

คนที่ ; รวมทั้งมนุษย์นี้ด้วย **กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่** ทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ ความ
คิดนึก รู้สึก สติปัญญา ความเชื่อ ก็ล้วนแต่เปลี่ยนแปลงทั้งนั้น. ความรู้ทางหลักวิชา
โดยเฉพาะที่เรียกกันว่า วิทยาศาสตร์ ยิ่งพิสูจน์เรื่องนี้ได้ดี; แล้วก็ไปตรงกับพระพุท-
ธาธิศ ของพระพุทธเจ้าเข้าพอดี ที่ว่า **ยถาปัจจุยํ ปวัตตุนตี - สิ่งต่างๆ มันมีปัจจัย
ปรุงแต่ง เพราะฉะนั้นมันจึงต้องเป็นไปตามปัจจัยด้วย.**

ทุกสิ่งไม่เป็นตัวมันเองได้ มันอาศัยปัจจัยปรุงแต่ง มันจึงคงอยู่ไม่ได้; มัน
ก็**ต้องเปลี่ยนแปลงไป** ตามปัจจัยที่ปรุงแต่ง. นี่เป็นหลักสำคัญที่สุด ที่ต้องการให้ผู้
เข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนาวันแรก มาเข้าวัด จะต้องเรียน คือบ่นว่า **ยถาปัจจุยํ
ปวัตตุนตี ธาตุมคฺคิ เอว - นั่นเป็นสักร้าธาตุ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่นั่นเอง.
นั่นคือทุกสิ่ง คือ สิ่งขารทั้งปวงเป็นสักร้าธาตุตามธรรมชาติ** แต่แล้วไม่ได้คงที่
ต้องเปลี่ยนไปตามปัจจัยอยู่นั่นเอง. นั่นคืออะไรเล่า? **นั่นคือสฬุกระทำ และสิ่งที่ถูก
กระทำ**; พุทอย่างนี้จะได้เกลี้ยงเกลามากไปเลย.

**สิ่งที่เป็นสาเหตุกระทำ หรือ ผู้กระทำ มันก็เปลี่ยนแปลง, สิ่งที่ถูกกระทำ
ก็เปลี่ยนแปลง**; ฉะนั้นทานผู้กินอาหาร ตัวคนกินนั่นก็เป็นมายา คือสิ่งที่เปลี่ยนแปลง,
อาหารที่กินก็เป็นมายา คือสิ่งที่เปลี่ยนแปลง; กินแล้วก็เกิดผลอะไรขึ้นมา ก็ยังคงเป็น
มายา เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง.

ในความหมายอื่น คู่อื่นก็เหมือนกัน แล้วแต่จะเป็นผู้กระทำอะไร หรือสิ่ง
ที่ถูกกระทำอะไร; และทั้งหมดนี้รวมเรียกด้วยคำ คำหนึ่งว่า **อิหฺมปัจจุยตา - คือ
ความที่สิ่งทั้งหลายต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย.** ระบุลงไปให้ชัดว่า **ต้อง**; ไม่ใช่
ว่าควร หรือ อะไรแปลว่า "ต้อง": **ความที่สิ่งทั้งหลาย ต้อง เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย**

โดยเฉพาะของมัน. ฉะนั้น โลกมันก็เปลี่ยนแปลง : มีปัจจัยแล้ว ก็เปลี่ยนไปสู่ความเลว, ปัจจัยแห่งความไร้ศีลธรรม มากขึ้น โลกนี้มันก็ไร้ศีลธรรม.

นี่สุดท้ายเราจะมองกัน : โดยทางการศึกษา เรียกว่า เห็นอยู่กับตากี่ได้; ในเรื่องประวัติศาสตร์สั้น ๆ เห็นอยู่กับตา, ประวัติศาสตร์ที่ยืดยาวหรือก่อนประวัติศาสตร์ เอามาเขียน เอามาศึกษา **ก็ล้วนแต่จะบอกว่ามันเปลี่ยนแปลง.**

ที่นี้ **ความเปลี่ยนแปลง** เละละนี่ **มาถึงจังหวะ** หรือวาทกรรมที่ตาม **แห่งความไร้ศีลธรรม** ซึ่งจะได้พิจารณาด้วยกันต่อไป. แต่อยากจะแนะนำให้สังเกตข้อสักอย่างหนึ่งว่า มันเป็นเรื่องที่น่าขบขัน นำหัวเราะ หรือนำเศร้าก็ตามใจ แล้วแต่ใครจะรู้สึก ในข้อที่ว่า มันถ่วงลงไปในความวินาศ ในแนวที่เรียกว่าความเจริญ.

เดี๋ยวนี้เราพูดว่า เรา **เจริญ** ถ่วงหน้าทุกอย่างทุกประการ ; แต่มัน **ไปสู่ความวินาศ** ก็ว่ามันถ่วงลงสู่ความวินาศ ในนามของคำว่า ความเจริญ. จะนำหัวหรือไม่นำหัว? เมื่อเราพูดว่า เราเจริญ มันกลายเป็นเรื่องถ่วงลงไปสู่ความฉิบหายโดยเฉพาะในทางจิต ทางวิญญาณ หรือทางศีลธรรม มีอาการอย่างที่เราเรียกว่า **“เห็นกงจักรเป็นดอกบัว”**.

ข้อนี้มีใจความสำคัญอยู่ที่ว่า **ตัวคุณจะไม่รู้สึก** ได้เลยว่า **“เรามันเข้าใจจิตเห็นกงจักรเป็นดอกบัว”**. ถ้าเขาเข้าใจถูกเสียแล้ว เขาก็จะเห็นกงจักรเป็นกงจักร, เห็นดอกบัวเป็นดอกบัว. เดี๋ยวนี้เรากำลังเห็นกงจักรว่าเป็นดอกบัว โดยที่เราไม่รู้สึกรู้ว่าตัวเราเองกำลังเป็นอย่างนั้น; ฉะนั้นเราจึงชอบกงจักร ก็คือสิ่งที่จะทำลายมนุษย์ให้หมดความเป็นมนุษย์นั่นเอง จึงพูดได้อีกอย่างหนึ่งว่า มนุษย์กำลังเห็นกงจักรเป็นดอกบัว

จึงได้ก้าวลงไปสู่ความพินาศ ในนามอันไพเราะของคำว่า ความเจริญ หรือความก้าวหน้า
แล้วแต่จะเรียก. นี้เรียกว่า เป็นของรันทาหวั หรือนำขบขัน. แรก ๆ มองก็จะรู้สึก
อย่างนั้นแต่พอมองให้ถี่ให้ละเอียดเข้า ก็จะมีรู้สึกว่า มันน่าสังเวช มันน่าสงสาร ที่ต้อง
เป็นอย่างนี้ : “ก้าวไปสู่ความพินาศ ในนามของคำว่าความเจริญ” นี้จึงว่า โลกกำลัง
จมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม.

มูลเหตุแห่งความไร้ศีลธรรม

ที่นี้ ก็ดูกันต่อไปว่า อะไรเป็นมูลเหตุ? ถ้าจะกล่าวถึงมูลเหตุ มันก็มาก
เหลือเกิน จึงจะกล่าวในขอบเขตที่จำกัด คือมูลเหตุที่มีอยู่ในปัจจุบัน ที่เห็นอยู่อย่างค้ำว
ว่าได้แก่อะไรบ้าง. ถ้าจะไปเอามูลเหตุอันลึกซึ้ง ตั้งแต่ *อิทัมมัญชิตา - ความ
เปลี่ยนแปลงแห่งสังขาร* อย่างนั้นมันก็ยืดยาว และเคยพูดไว้ในที่อื่นแล้ว.

บัดนี้ เราก็จะพูดกันแต่เฉพาะ **มูลเหตุแห่งความไร้ศีลธรรม** ที่กำลังเป็น
ปัญหาอยู่เฉพาะหน้า **ของคนทุกคนในโลกเวลานี้.** ทว่าไมกล้าพูดว่า ในโลกทุกคน
เวลานี้? นี้มันง่ายนักทีเดียว เพราะว่ามันเหมือนกัน กันไปเสียทั้งหมด; ทุกคนในโลกนี้
มีปัญหอย่างเดียวกัน เรื่องระส่ำระสาย เพราะความไร้ศีลธรรม.

มูลเหตุปัจจุบัน ที่เห็นอยู่คำคานี้ ก็เห็นกันอยู่ จำเป็นจะต้องแบ่งออกเป็น ๒ พวก : พวกที่เป็น **เหตุปัจจัยโดยตรง** กับที่เป็น **เหตุปัจจัยโดยอ้อม.** ถ้าเป็น
เหตุปัจจัยโดยตรง เรา **เรียกว่าเหตุที่ก้าว,** เป็นมูลเหตุอย่างนี้โดยตรง; ถ้าเป็น
ปัจจัยโดยอ้อม อย่างนี้ **เป็นหลักของคำพูด** นี้ใช้อยู่ทั่วไป ในภาษาที่อธิบายธรรมะ.
เหตุปัจจัยโดยตรง ก็จะระบุว่า :-

เหตุที่ ๑. คือ **ภาวะศึกษาผิด** ในโลกนี้มีการให้การศึกษาอย่างผิดๆ. กล่าวคือผิดหรือถูกในท้องถิ่นเสียก่อนว่า; ผิดหรือถูก สำหรับใคร; จำสำหรับผู้ที่จะต้องการอย่างนั้นแล้วมันถูกทั้งนั้น มันไม่มีผิด. เมื่อเราพูดสำหรับโลกทั้งหลายแล้ว มันก็ต้องเอาเครื่องวัดอีกอย่างหนึ่งมาวัด : ถ้ามันเกิดสันติภาพ เป็นสุข ก็ถูก, ถ้ามันเกิดวิกฤติการณ์เป็นทุกข์ ระส่ำระสาย มันก็ผิด.

ในทางธรรมะ, **พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติ** ไว้ว่า ถ้ามันเป็น **อรรถสัทยหิโต** - **ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์** ก็เรียกว่า มันถูก ถ้ามันเป็น **อนัตตสัทยหิโต** - **ไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์เลย** ก็ให้ชื่อว่า ผิด. ที่นี้ ประโยชน์มันมาเคียงกันได้อีกว่า ประโยชน์ของใคร; ถ้าประโยชน์ของกิเลส มันก็ถูกของกิเลส จากความต้องการของกิเลส.

เดี๋ยวนี้เราต้องการประโยชน์ของปัญญา ของสัตว์บุรุษ เราจึงแยกออกมา เฉพาะที่มันถูกต้องตามสติปัญญา ของบุคคลผู้เป็นสัตว์บุรุษ; เดี่ยวนี้การศึกษาในโลกนี้ มันให้กันอย่างผิด ๆ, ผิดจากความประสงค์ของสัตว์บุรุษ - ผู้มีปัญญา ซึ่งหวังอยู่ต่อความสงบสุข หรือสันติภาพ.

ที่นี้ คนอาจจะเถียงว่า, คนเหล่านั้นไม่รู้จักสุข ไม่รู้จักทุกข์หรืออย่างไร; ถ้าตามอย่างนั้นก็ให้กลับไปคิดถึงคำว่า "เห็นกงจักรเป็นดอกบัว" กันใหม่มันเห็นแหละ. ถ้าพวกที่ "เห็นกงจักรเป็นดอกบัว" มาให้การศึกษา มันก็ให้การศึกษาชนิดที่ทำให้ลูกศิษย์ทั้งหมดกลายเป็นคนที่ "เห็นกงจักรเป็นดอกบัว" ตาม ๆ กันไปหมด.

แต่เดี๋ยวนี้ เราจะเอาท่ามิมองเห็นชัด เห็นได้; **ว่า การศึกษามัน** โดยผลนะ **มันไม่มีเรื่องศาสนา** รวมอยู่ในคำว่า การศึกษา, **มันมีการอบรมศีลธรรม**

รวมอยู่ในการศึกษา; ให้การศึกษาเพื่ออาชีพนั่นเอง, ศึกษาอะไร ๆ ก็เพื่ออาชีพทั้งนั้น. เรียนเพื่อเป็นวิศวกร, เรียนเพื่อเป็นผู้พิพากษาทนายความ เป็นครูบาอาจารย์, มันก็เรียนเพื่ออาชีพของเขาเท่านั้น, การศึกษานี้เพื่ออาชีพของเรานั่น.

การศึกษาทำลายใจให้น่ากลัว ห้ามมนุษย์หรือทำคนให้เป็นที่หาของกิเลส

ยังขึ้น; ตัวพูดตามภาษาบาลี ก็เรียกว่า **เป็นที่หาของอายตนะมากขึ้น.** เมื่อมีการศึกษาอย่างถูกต้อง คนเราจะเป็นที่หาของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ น้อย หรือไม่เป็น; พอการศึกษาผิด คนก็เป็นที่หาของตา ของหู ของจมูก ของลิ้น ของผิวหนัง ของใจมากขึ้น. นี่เรียกว่า การศึกษาที่มันทำให้คนตก **เป็นขาดของอายตนะ** มากขึ้น. **ภาษายาวนาน** ก็ต้องเรียกว่า **เป็นที่หาของกามารมณ์** ยิ่งขึ้นนั่นเอง.

การศึกษานี้ทำให้เหยียบย่ำธรรมะมากขึ้น; เมื่อเริ่มเรียนกันอย่างนี้เมื่อเริ่มสอนกันอย่างนี้ ทั้ง ๒ ฝ่าย จะเริ่มไม่เห็นความสำคัญของพระธรรม หรือของศาสนา หรือของพระเจ้า หรืออะไรก็ตาม; ยิ่งเรียนไป มันก็ยิ่งเหยียบย่ำธรรมะหรือศาสนามากขึ้นเท่านั้น. แม้เพียง ๓ ประการนี้ : เพียง **เพื่ออาชีพ** เท่านั้น, **แล้วมันเพื่อเป็นที่หาของอายตนะ** มากขึ้น, **แล้วสิ่งเร้น ช่งกิเลสศาสนา;** อย่างนี้จะไม่เรียกว่า ให้การศึกษาผิด ๆ อย่างไม่.

ใครจะเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ก็ตามใจ. คาดมาถึงลงไปเด็ดขาดว่าการศึกษานี้ผิด, **เป็นอวาทให้การศึกษาที่ผิด และกำลังฉีกกันทั้งโลก.** ประเทศไทยหัวตึก ๆ อย่างนี้ ก็ไปตามกันประเทศที่เขาดูกันว่าใหญ่โต เนลิวอลลาต; มันก็พลอยเหมือนกับเขาไปด้วย ก็พลอยผิดไปด้วย. นี้พูดปรับทุกข์ ไม่ใช่ตำ เพราะฉะนั้นขอให้มองด้วยจิตใจที่ปกติ ว่าเรากำลังให้การศึกษาแก่นิสิต ๆ, เป็นเหตุปัจจัยข้อที่ ๑ ที่ทำให้ก้าวลงสู่ภาวะที่ไร้ศีลธรรม.

เหตุที่ ๒. คือ **วัฒนธรรมมันเปลี่ยน** คำว่า “เปลี่ยน” นี้ ก็คือว่าตามกฎธรรมชาติ เพราะมันต้องเปลี่ยน; แต่ที่มันเปลี่ยนไปในทางที่ท้ออันตราย, เป็นอันตราย คือเปลี่ยนจากเย็นเป็นร้อน. แม้แต่คนไทยเรา ที่เคหร้องเพลงเย็น ๆ ก็ต้องไปร้องเพลงร้อน ๆ อย่างที่มาจากนอก, เคยร้องอย่างเอือก ๆ เย็น ๆ อย่างไหน ก็ต้องไปร้องอย่างร้อน ๆ เหมือนกับดังมาเหล่า! นี้จะเข้าใจ. นี่ตัวอย่างหนึ่ง เรียกว่าวัฒนธรรมมันเปลี่ยน, ความต้องการมันเปลี่ยน.

วัฒนธรรมเปลี่ยนนี่มองไม่ใคร่เห็น มองยาก มันแล้วแต่สิ่งที่เข้ามาแวดล้อม ประตักกันเข้ามาหลายทิศหลายทาง ยุ่งเหยิง มันเปลี่ยนไม่ทันรู้ตัว; โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประจำบ้านเรือน ผู้สูงอายุที่มีอายุสัก ๖๐ - ๗๐ ปีขึ้นไป แล้วจะมองเห็นว่ามันเปลี่ยนมากหรือเปลี่ยนน้อย, วัฒนธรรมในบ้านเรือนที่เราพูดจา ความเป็นคนคู่กะไร ในบ้านเรือน ระหว่างคนในบ้านเรือน มันเปลี่ยนอย่างไร.

โดยเฉพาะ กิริยามารยาท การพูดจา ความคิด ความนึก ความหวัง ความเชื่อ มันก็เปลี่ยนหมด; ทั้ง ๆ ที่ว่า มันอยู่ในสายเลือดของบิดามารดา ของปู่ ย่า จา ยาย ของยายทวด ตาทวด. ก่อนโน้นมันเคยเย็น มันเคยมีอยู่แต่ความสงบสุข, แล้วมันเปลี่ยนไปได้อย่างไร. **ลูกหลานสมัยนี้ มันกำลังมีวัฒนธรรมในสายเลือดที่เปลี่ยนไปสู่ความร้อน** ก็เท่ากับ “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว”. วัฒนธรรมในสายเลือดเปลี่ยนนี้ ไม่ใช่ของเล็กละเอียด ฉลาดไว้ช่วยสำหรับทุกคน จำไปคิดดู.

เหตุที่ ๓. ก็คือว่า **อารยธรรมทางวัตถุมันกำลังชนะ**; อารยธรรมทางวัตถุนี้ คือทางเนื้อทางหนัง; ใช้คำว่าอารยธรรมนี้ น่าเศร้าที่สุด เพราะมันโกหกที่สุด. **อารยะ** แปลว่า **ประเสริฐอย่างของพระอริยเจ้า**; **อารยธรรม ธรรมะ**

อย่างประเสริฐของพระอรียเจ้า. แต่ก็เอามาใช้กับอารยธรรมที่ทำลายคน, อารยธรรมที่สมัยใหม่ที่อักษ. นี้ก็เรียกอารยธรรมสมัยใหม่ จึงต้องให้ชื่อแก่นันใหม่ว่า อารยธรรมเนื้อหนัง, คือเห็นแก่ความสุข สนุกสนาน เอรีตอร้อยทางเนื้อหนังหนึ่ง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง นั่นเอง. นี้อารยธรรมทางมิชหนึ่ง มันกำลังอาละวาด; พุเจ้าให้โพวระหน้อยก็อารยธรรมทางวัตถุนิยม มันกำลังอาละวาด มันกำลังครอบงำโลก, เป็นฝ่ายที่นี้กำลัง. อารยธรรมทางจิต ทางวิญญาณนั้น เป็นฝ่ายที่ถอยกำลัง แพ้; เพราะมันเป็นจังหวัดของอารยธรรมวัตถุ และกำลังอาละวาดออกไปโดยเร็ว เหมือนกับโรครระบาดทั่วโลก.

เพราะว่าการประดิษฐ์มันก้าวหน้า, วิชาความรู้เพื่อที่จะประดิษฐ์ประกอบนั้นนั้นขึ้นมา มันก้าวหน้าเร็ว; ก็ประดิษฐ์สิ่งที่ผูกใจคน ให้ไปหลงไหลได้อย่างแนบแน่น. เราก็กาลังไปหา ไปซื้อมา ไปมีไว้ ไปใช้สอยมันอยู่ อย่างโง่เขลาทั้งนั้นอยู่ทุกคนก็ว่าได้; รวมทั้งจากตนเองด้วยไม่มากก็น้อย คือไปใช้สอยสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องใช้ก็ได้ แต่มันไม่ถึงกับร้ายแรง. เดี๋ยวนี้เมื่อพูด **โคตทั่วไป** แล้ว หมายถึงที่มันร้ายแรง **ที่ทำให้คนสูญเสียศีลธรรมปกติ** ที่จะรักษารวมเอาไว้.

แต่อย่างไรก็ตามจะต้องขพพุดว่า ถ้าสิ่งใดเป็นของประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่เกิน **ควาจำเป็น** **ที่จะต้องมันลงไปแล้ว** ก็เรียกว่า **เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องทั้งนั้น.** สำหรับผู้ที่เขาไม่มาก และใช้มากเกินไประนั้น ก็ตามใจเขา, มันก็บังคับกันไม่ได้; แต่สำหรับพุทธบริษัทเรา ก็ยกจากเงื่อนว่า ที่มันไม่ค่อยจำเป็น อย่าไปยุ่งกับมันดีกว่า.

ของประดิษฐ์ใหม่เพื่อทำจิตใจให้ลุ่มหลง นั้น มันล้วนแต่ **ไม่จำเป็นทั้งนั้น.** บางทีเราจะทำไปในร้านขายของ ที่ใหญ่โตมโหฬารสักร้านหนึ่ง แล้วก็ซื้อ

อะไรไม่ได้; เพราะไม่มีอะไรที่จำเป็นสำหรับเราเลย, มีแค่สำหรับคนบ้า : บ้าสวย บ้างาม บ้าเจรีตอว์อย บ้าอะไรต่างๆที่เขาจะซ้อกัน; ไม่มีอะไรที่ว่า อุบาทุ อุมาตึกา จะซ้อ.

ขอให้สังเกตในขั้นนี้ด้วย ว่า **ประดิษฐ์กรรมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์**นี้ มันมีกำลัง, **กำลังอาละวาด**, มันทำให้คนนี้ มีจิตใจเปลี่ยน; เปลี่ยนจนถึงกับเรียกว่า ยิ่งกว่าหลงไปเสียอีก, เลยไม่รู้จะเรียกว่าอะไรดี. เพราะคำว่า "หลง" นี้มันก็ร้ายกาจพออยู่แล้ว; นี้มันยิ่งกว่าหลงไปเสียอีก ถ้าพูดตรงๆก็คือบ้า, สิ่งเหล่านี้มันทำให้คนเรานี้ : บ้าความสวยงาม บ้าวัตถุเนื้อหนัง.

สามประการนี้ เป็นตัวอย่างของมูลเหตุโดยตรง ที่ทำให้เกิดภาวะไร้ศีลธรรมขึ้นในโลก.

บทวนอีกทีก็ว่า : ให้การศึกษาผิด เพื่ออาชีพเท่านั้น, เพื่อสนุกสนาน เป็นทาสแก่อายตนะเท่านั้น, เพื่อเหยียบย่ำศาสนายิ่งขึ้นเท่านั้น; และวัฒนธรรมในสายเลือดของบรรพบุรุษที่เคยชอบธรรมะนั้นก็เปลี่ยน. อารยธรรมวัตถุกำลังครอบงำโลกอยู่ เพราะมันกำลังพุ่งเป็นจังหวะของมัน, ภาวะไร้ศีลธรรมก็เกิดขึ้นแก่บุคคล; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนวัยรุ่นที่ก้าวล่วงรักสวยรักงาม รักสนุกสนาน เอวิร์ตอว์อย. ถึงคนแก่ๆก็อย่าล่องกะมัน มันก็มีส่วนอะไรมาเหมือนกัน ที่จะทำให้หลงได้.

นี่ จะพูดถึงบัจจัย หมวกที่ว่าเป็น **เหตุบัจจัยโดยอ้อม**.

เมื่อตะกี้เป็นมูลเหตุโดยตรง **นี่**จะพูดถึงหมวกที่เป็นบัจจัยโดยอ้อม **จะ**ซึ่งเป็นตัวอย่างสักบางอย่าง :-

ข้อที่ ๑. คือปัญหาที่เราพูดกันมากที่สุดว่า **ประชากรมันเพิ่ม**, คือ **คนในโลกมันเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว** ไม่ได้ส่วนลึกกันกับการมีธรรมะของคน. ฟังดูหรือไม่ดู, ช่วยฟังให้ดีๆ ว่า **จำนวนคนมันเพิ่มขึ้นเร็ว** **ไม่ได้สัดส่วนกับความที่จะมีธรรมะให้มันพอกัน** **ก็เลยมีธรรมะน้อย** มีจำนวนคนมาก.

ธรรมะหลายอย่างที่**เป็นคุณธรรม** ที่มนุษย์จะต้องมี **มันไม่เพิ่ม** **มันไม่ขยายตัว**; มันขยายตัวแต่จำนวนคน **ก็เกิดเป็นปัญหาขึ้น**. ถ้าสมมติว่าคนก็เพิ่มจำนวนแต่ว่าการปฏิบัติธรรมะก็เพิ่มคุณภาพมากขึ้นอย่าง**มันยังอยู่กัน**ได้ **แม้ว่าคนจะมากขึ้น**; **มันมันเพิ่มแต่คน** **แล้วคุณธรรมสำหรับมนุษย์มันไม่เพิ่ม** **มันก็เกิดปัญหาขึ้นมา** **จึงต้องกุมกำเนิต**; **ก็ถูกแล้ว** สำหรับเหตุผลชนิดนี้ **เมื่อมันมีมากคน** **ถึงเลวร้ายจะต้องเกิดขึ้น**.

ข้อนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัส ในที่หลายแห่ง ในพระไตรปิฎกว่า **เมื่อใด** **คณะสงฆ์เป็นปึกแผ่น** **เป็นคณะ** **เป็นอะไร** **อุปัททวะมันก็จะเกิดขึ้น**; ท่านเรียกว่า **“อุปัททวะ”** **เดี่ยวนี้ภาษาไทยก็คือคำว่าอุปาทวี** **นั่นเอง**. **เมื่อยังอยู่กัน ๒-๓ คน** **อุปัททวะยังไม่มี**; **พอคณะสงฆ์เป็นปึกแผ่นเน่นหนา** **เป็นพัน** **เป็นหมื่น** **ขึ้น** **อุปัททวะ** **ในคณะสงฆ์ก็เกิดขึ้น**.

นี่ก็เห็นได้ชัดว่า **เพราะความมากจึงเกิดอุปัททวะขึ้น** **จึงเป็นของเน่นหนา** **เมื่อคนในโลกมันมากขึ้น**, **มากขึ้นจนเกินจำเป็น**; **อุปัททวะทั้งหลายก็จะต้องเพิ่มมากขึ้น**. **อุปัททวะ** **ในที่นี้** **โดยเฉพาะก็คือ** **ความไร้ศีลธรรม** **ควบคุมกันไม่ได้** **เพราะอะไร** **มันก็จะไม่พอ**, **ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว** **จะใช้กิเลสเป็นเครื่องกระทำต่อผู้อื่น** **ก็เลยเกิดความทุกข์ยากลำบากขึ้นมา** **เพราะว่าคนมันเพิ่มมากขึ้น**.

ข้อที่ ๒. เหตุปัจจัยโดยอ้อม ก็คือ **ไม่มีการศึกษาอบรมตามทางธรรม.** ก็ให้การศึกษานในทางอาชีพ หวงอะไร อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น; การศึกษาทางธรรม ไม่ได้ให้ ไม่ไต่สนใจจะให้กันกัน, ไม่อบรมในทางธรรมโดยเฉพาะ ให้แก่การศึกษานั้น มันไม่พอ; ต้องอบรมให้เป็นอย่างนั้นด้วย เช่น บอกให้เขาเป็นคนดี นี่ยังไม่พอมันต้องจับให้เขาประพฤติกระทำอย่างนั้นด้วย. เช่นที่บอก.ระให้ช่วยเหลือผู้อื่น อย่างนี้บอกกับปากไม่พอ, มันต้องจับให้เขาได้กระทำการช่วยเหลือผู้อื่นด้วย.

ต้องอบรมลูกเด็ก ๆ ของเราอย่างที่มีสตางค์มาโรงเรียน ๑๐ สตางค์ ก็ให้รู้จักแบ่งให้เพื่อนสัก ๑ สตางค์ กินเอง ๘ สตางค์ เพื่อนที่ไม่มีสตางค์เลย จะไม่มี; คนนั้นให้สตางค์หนึ่ง คนนี้ให้สตางค์หนึ่ง มันก็ได้มีเหมือนกันได้. **เราจะสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นแล้วปาก นี้นั้นไม่ได้ มันต้องอบรมด้วย.** นี่เป็นตัวอย่างเล็กๆ ๆ ตัวอย่างใหญ่ ๆ กว่านี้ ไปรู้เอาเองว่า เราจะต้องอบรมกันอย่างไร.

ถ้าไม่มีการอบรมทางศีลธรรม คนก็ไม่ศีลธรรม, คนก็เสื่อมศีลธรรม. เต็มวันไม่กล้าอบรมทางศาสนาให้แก่ลูกเด็ก ๆ; หรือในหลักสูตรของโรงเรียน อ้างว่าเวลาไม่พอ สอนแต่เรื่องทางโลก ๆ ทางอาชีพ เวลาที่หมดแล้ว ไม่มีเวลาสอนเรื่องศาสนาแล้ว ให้ไปหาเอาเอง. เด็ก ๆ จะไปหาที่ไหนได้; พอกลับมาถึงบ้าน, หรือว่าไปที่อื่น มันก็ไม่มีอะไรที่จะมาบีบบังคับ ให้เขาไปศึกษาทางศาสนา.

ศาสนาต้องอยู่ในการศึกษาทั้งหลาย ในการศึกษาประจำ มีการอบรมเป็นประจำ. **เดี๋ยวนี้ไม่มีการสอนทางศาสนา;** เท่าที่สังเกตดู รู้สึกว่า เขาเห็นว่ามันไม่จำเป็น. เขาใจว่าที่เมืองนอกเมื่อนาน ก็เหมือนกันกับในเมืองไทย; ผู้จัดการศึกษาเห็นว่า การศึกษาทางธรรม, การอบรมทางธรรม ไม่จำเป็น. ที่จำเป็นก็มีแก่การศึกษาทางโลก, แล้วเขายังมองเลยไปถึงว่า ภาลัวจะเสียเปรียบ.

ถ้ามหาวิทยาลัยทางธรรมะอยู่ กลัวจะเสียเปรียบคนที่เซาอกบฏไทยแต่ในทางโลก
กลัวจะล้าหลังเขา ก็เหมือนจะถือกันเสียอย่างนี้ ไปหมดทั้งโลกทุกประเทศ จึงจัดการ
ศึกษาแต่เรื่องโลก ๆ; ไม่มีเรียนทางธรรมะ ไม่มีเรื่องศาสนา จนกระทั่งยอมคิดว่า
ตัวเป็นคู้ไม่มีศาสนา. อย่างที่เคยเล่าให้ฟัง :

เขาบอกว่า แค่นหลังมาจนบัดนี้ ไม่มีศาสนา; ชาวต่างประเทศมาที่นี่
ถามว่าถือศาสนาอะไร ทั้ง ๘๐ เปอร์เซนต์ บอกว่า ไม่มีศาสนา, แล้วภาคภูมิใจที่เป็น
ผู้ที่ไม่ใช่ศาสนา. แต่ที่แท้เขาถือศาสนากิเลสของเขา เขาไม่ถือพระเจ้า เขาไม่ถืออบท
บัญญัติทางศาสนาว่าเป็นศาสนา; เขาถือ**ความต้องการของเขาว่า เป็นศาสนา.** เมื่อ
ไม่มีการศึกษาทางธรรม คนก็มีจิตใจที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม เป็นเหตุให้ไร้ศีลธรรม.

ข้อที่ ๓. ต่อไป จะเรียกว่า **กรรมพันธุ์ทางวิญญาณเลวลง ๆ ตามลำดับ.**
ที่เรียกว่า **กรรมพันธุ์** นั่นคือ **การถ่ายทอดกันได้** จากบิดามารดา มายังลูกหลานโดย
ทางสายเลือด; **นี่เรียกว่า กรรมพันธุ์.** และกรรมพันธุ์นั้นมีหลายชนิด แต่ว่า เขา
สัก ๒ ชนิด คือ **ทางวิญญาณ กับ ทางวัตถุ** ถ้าถ่ายทอดมาได้มันก็เหมือนกัน คือรูปร่าง
หน้าตาเหมือนพ่อแม่ จิตใจก็เหมือนพ่อแม่; แต่เดี๋ยวนี้ กรรมพันธุ์ทางวิญญาณมัน
เลวลง เพราะมันไม่ได้ถ่ายทอดมา หรือรับมาไม่ได้ หรือมันไม่ได้รับเอา การถ่ายทอด
ทางกรรมพันธุ์ทางวิญญาณเลวลง. แม้ว่าการถ่ายทอดทางเนื้อหนังจะสลายขึ้น ๆ เล็ก ๆ
ที่เพิ่งเกิดมานี้ มันสลายขึ้นกว่ายุคก่อน ๆ; เพราะว่าพ่อแม่ของเราจะกินแผ่นดินอยู่เสมอว่า ให้ลูก
เกิดมาสวย แต่ทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณนี่มันเลวลง คือเห็นแก่สวยงามนั้นแหละ. เมื่อเห็นแก่
สวย ก็เห็นแก่ตัวกู, เห็นแก่ของกู, เห็นแก่เอรีศอร้อยของกู, มันก็เลวลงในทางวิญญาณ;
อย่างนี้เรียกว่า **กรรมพันธุ์ทางวิญญาณเลวลง ๆ** แม้ว่าจะสวยงามขึ้นในทางรูปร่าง หรือ
ปรากฏการณ์อย่างอื่น.

ข้อที่ ๔. ก็คือว่า **โรคประชาธิปไตยกำลังระบาด** อย่างที่เรียกว่า กำลังเป็นบ้า หรือเพ้อ; **เพ้อก็คือไม่รู้ว่าจะใช้กันอย่างไรไหนแล้ว, มันเพ้อ กำลังเป็นบ้าก็คือไม่รู้ว่าจะประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นคืออะไร และ ควรจะเป็นอย่างไร.**

ที่เห็นอย่างง่าย ๆ เรื่อง **ประชาธิปไตยบ้า** ก็คือ**ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ** : ไม่มีใครสูง ไม่มีใครต่ำ แม้กระทั่งครูบาอาจารย์ หรือผู้บังคับบัญชา มันก็มาเรียนคำร์ตูน ล้อ, เหยียดล้อเหมือนกับเรียกฮ้ายอะไรสักอย่างหนึ่ง. ก่อนหน้านั้นทำให้ที่ไหน กับบิดามารดาครูบาอาจารย์ผู้บังคับบัญชา; ก่อนสมัยประชาธิปไตย มันทำให้ที่ไหน. เสียวินัยประชาธิปไตยก็เพ้อมากขึ้น, เป็นบ้ามากขึ้น ก็เขียนคำร์ตูนล้อ แม้กระทั่งผู้ที่ควรจะเคารพนับถือ; อย่างนี้เป็นตัวอย่าง, แล้วทำให้เกิดความไร้ศีลธรรม ไม่มีที่สูงที่ต่ำ มีแต่จะปั่นให้สูง ขึ้นอยู่บนหัวคนอื่นเสมอไป.

เข้างองประชาธิปไตยของเขาอย่างนั้นเอง มัน **ทำให้เกิดคนอิสระนานาแบบ, อิสระด้วยอำนาจของกิเลสนานาแบบ** ขึ้นมาในโลกนี้จะเรียกว่า ฮิปปี ก็ได้ : ฮิปปีนานาแบบ. ฮิปปีนี้หมายความว่า คนที่เขามีความคิดเป็นอิสระ ทำอะไรตามใจเขา; **ฮิปปีนานาแบบมันเกิดขึ้น เพราะประชาธิปไตยมันเพ้อ.**

นางสงสาร ที่เขา**ไม่รู้ว่าจะใช้ระบบการปกครองกันอย่างไร** : จะใช้ระบบราชาธิปไตย เขาก็ไม่มีพระราชชาติประกอบด้วยทศพิธราชธรรม, แล้วก็ให้การศึกษากันแต่ในทางว่า เราต้องเสมอภาคกันทุกคน ๆ ก็เลยต้องใช้ระบบนี้ ว่าจะให้ทุกคนมันเสมอกัน; ฉะนั้น จึงต้องพูดอย่างก็เขาพูดกัน, **ไม่ใช่เอาคนจะพูดเป็นคนแรกนะ ว่าระบบประชาธิปไตยนี้ ก็ือระบบการปกครองที่เสวน้อยที่สุดกว่าระบบอื่น.**

ในบรรดาระบบการปกครองของมนุษย์ในโลกที่มีกิเลสนี้ ระบบประชาธิปไตย มีนัยน้อยกว่าระบบอื่น ระบบที่ดีก็ไม่ใช่จะไปหาที่ไหน : ก็จำเป็นจะต้องอยู่ในระบบที่จำเป็น ระบองเป็นไปในลักษณะเพื่อ, หรือว่าไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ ไม่มีการเคารพนับถือ, ไม่มี **เขฏฐาปายนธรรม** ซึ่งเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา.

เขฏฐาปายนธรรม นั่นคือ **เคารพคนที่เขาดึกว่า สูงกว่า เจริญกว่า**; โดยอายุก็ได้ โดยวิชาความรู้ก็ได้ โดยชาติกำเนิดก็ได้อะไรก็ได้ คือ **เคารพผู้ที่ลวงเคารพ หรือผู้ที่เขาสู้กว่า** เขาเรียก **เขฏฐาปายนธรรม, เขฏฐาปายนิกรรม** ก็เรียก.

นี้ประชาธิปไตยทำลายสิ่งเหล่านี้หมด. เพราะว่าเป็น **ประชาธิปไตยของคนที่ไม่รู้จักธรรมะ**. จึงกลายเป็นระบบการปกครองที่เลวน้อยกว่าระบบอื่น ; แล้วก็จำเริญจากถิ่นถิ่นไปอย่างนี้ก่อน จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง. นี่คือปัจจัยที่ทำให้เกิดภาวะไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที; ตัวอย่างเพียงเท่านั้นก็พอแล้ว เวลานั้นไม่มีพอให้ระก จนถึงกับยกตัวอย่างดีก็เรียบร้อยได้.

คนไม่ฉลาดในทางป้องกันกาเกิดทุกข์

นี่ก็จะทอซีให้ดู แ่งที่มันแปลกประหลาดที่สุดอีกแห่งหนึ่งอีก, ความแปลกประหลาดที่สุดต่อไปอีกก็คือ มันน่าสงสัยที่สุดว่า **ทำไมยิ่งฉลาดในทางที่ไม่ลวงฉลาด**. นี่มันน่าสงสัยที่สุด ว่าทำไมมันไปฉลาดแต่ในทางที่ไม่ควรฉลาด, ฉลาดไปในทางที่จะทำอันตรายตัวเองและผู้อื่น มันยิ่งฉลาด. ส่วนฉลาดที่จะสร้างความสงบเย็นให้กับตัวเอง และผู้อื่น มักกลับไม่ฉลาด หรือไม่ได้ดูทำให้ฉลาด; ยิ่งฉลาดแต่ในทางที่จะทำตัวเอง

ให้โง่ ให้หลง ให้หลงใหลมัวเมาในวัตถุ สนุกสนาน เฮอร์ตอ้อยต่าง ๆ นานา นั่นมัน ยิ่งฉลาดไปในทางนั้น. ขอให้สังเกตดูว่า นี่ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เรียกว่ามันน่าสงสัย อย่างยิ่ง.

ที่มันน่าสังเวช สงสารที่สุดอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือว่าเรามีทุกอย่าง, มีทุกอย่าง แต่ส่วนที่จะทำให้เราเป็นทุกข์; **ส่วนที่จะบ่อนั่น ถ้าให้เราเป็นทุกข์เพราะสิ่งที่เรานั้น มันไม่มี.** เรามีเข้ามา มีเข้ามาแต่สิ่งที่จะมาทำให้เราเป็นทุกข์ ทุกอย่าง ทุกประการ มากมายเหลือที่จะพรรณนา; แต่มีขาดอยู่อย่างเดียว คือขาดสิ่งที่บ่อนั่น มันไม่ให้เกิดความทุกข์ขึ้นเพราะสิ่งที่เรามี.

การพูดอย่างนี้ขอให้อีกว่า พูดถึงส่วนมากตามเคย ไม่ใช่ทุกคน; แต่ **ส่วนมาก** นั้น เขาจะมีแต่สิ่งที่จะมาทำให้เขาเป็นทุกข์ สิ่งที่จะทำไม่ให้เขาเป็นทุกข์ เพราะสิ่งที่มันนั้น เขายังขาดอยู่. เพราะฉะนั้นเขายังมีมาก, ก็ยังเป็นทุกข์มาก, ยิ่งรวยมาก ก็ยิ่งทุกข์มาก, ยิ่งสวยมาก ก็ยิ่งเป็นทุกข์มาก, ยิ่งมีชื่อเสียงมาก ก็ยิ่งเป็นทุกข์มาก. เพราะ **ว่า เขาขาดสิ่งที่เราต้องการหนึ่ง คือสิ่งที่ทำให้ต้องเป็นทุกข์เพราะสิ่งที่เรามี.** ดำมอง ๆ ดูข้อนี้แล้วมันน่าสังเวชที่สุด.

ดูอีกแห่งหนึ่ง ว่ามัน **น่าสะอายที่สุด** โดยเฉพาะที่ **เรามีทัศนคติภาพน้อยกว่าสัตว์;** คนนี้ อย่าเรียกว่า มนุษย์เลย เรียกว่าคนเถาะ มีความสุขน้อยกว่าสัตว์. โลกของสัตว์จึงจะมีความเป็นธรรมมากกว่า มีทัศนคติภาพ สันติสุข มากกว่าโลกของคน; เพราะว่าคนนี่มัน **ร้อนอยู่ด้วยราคา, ร้อนอยู่ด้วยอาชีพาบาท, ร้อนอยู่ด้วยเรื่อง กลางคืนอีกครึ่ง กลางวันเป็นไฟ;** อย่างนี้สัตว์มันไม่มี ในโลกของสัตว์เศรษฐกิจมันไม่มี.

สัตว์เศรษฐกิจมันเย็นกว่า สงบกว่า; คนนี่มันร้อน : **รากะกร้อน โหระกร้อน อาฆาตพยาบาทกร้อน วิตกกังวลกร้อน ความกลัวกร้อน**, รวมแล้วก็เรียกว่า กลางคืนก็หนาว กลดกคลุมอยู่ในใจ กลางวันก็เป็นไฟโพล่งๆ ไปเลย. โลกของสัตว์มันมีสันติสุข สันติภาพ มากกว่าโลกของคน แต่มันก็น่าละอาย.

ทีนี้ ก็พอแล้วที่จะเห็นว่า ภาวะไร้ศีลธรรมนั้น มันมีอยู่อย่างไร มันมาจากอะไร จะเป็นอย่างไรต่อไป. เรา, คน นี่แหละ กำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม อันนี้หรือหาไม่ ก็พอจะมองเห็นกันแล้ว.

พิจารณาโลกตามคำทำนายนายสมัยพระเจ้าปเสนทิ

ทีนี้ ต่อไปนี้ อาตมาก็อยากจะพูดถึงเรื่องที่น่าจะรู้ต่อไปอีก คือเรื่องที่น่าอัศจรรย์ และน่าหัวเราะด้วย, คือในข้อที่ว่า โลกในสมัยปัจจุบัน เผลอผิดมันไปตรงกับคำทำนายนองสองพันกว่าปีมาแล้ว. พอพูดอย่างนี้ คนแก่ๆ บางคนก็นึกได้แล้วว่า อาตมาจะพูดอะไร ? คือจะพูดถึงที่เขาเรียกกันว่า คำทำนายนายพระเจ้าปเสนทิ ๑๖ ข้อ.

คำทำนายนองของพระเจ้าปเสนทิ ๑๖ ข้อ, ที่ชาวบ้านเขามักจะเรียกกันว่า ทำนายนองภูเขาน บัญเขน ทำนายนองพระเจ้าปเสนทิโกศล ๑๖ ข้อ. ทั้งสองพันกว่าปีมาแล้ว ทำไม่มันเหมือนเดี๋ยวนี๊ จริตคามนั้น. เรื่องนี้ถ้าโดยหัวข้อ ก็มีอยู่ในพระบาลีในพระไตรปิฎกนั่นเอง พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ไปเปิดดูจะพบ หัวข้อเป็นมาติ มีอยู่หลายบรรทัด อ่านให้ฟังเสียสักหน่อย :-

อุสสา รุกษา คาวีโย ทวา จ
 อสโส กัสโส สิคาลี จ กุมภโก
 ปุคฺขุรณิ จ อป้ากจนฺทํ
 ลาวุณิ สักกนฺติ ลิวา ปุลวนฺติ
 มณฺฑุทโย กณฺหสฺสเป คิลนฺติ
 กากิ สุวณฺณา ปรีวารณฺติ
 ตสา วกา เอฬกานํ อยา หิ.

เจ็ดบรรทัดเท่านั้นแหละ มีอยู่ในพระไตรปิฎก ในรูปของพระบาลี ที่ถือกัน
 ว่าเป็นพระพุทฺธภาษิต; เพราะพระพุทฺธเจ้าท่านเอามาตรัส ไปหาบิณฑูได้ พระไตรปิฎก
 ฉบับบาลี เล่มที่ ๒๖ หน้า ๒๔ ข้อที่ ๑๑.

พื้น ที่เป็นคำอธิบาย มันมีอยู่ในอรรถกถาของพระบาลีนี้ เรียกว่า *ชาตก-
 อรรถกถา* ที่เป็นฉบับบาลี ก็เล่มที่ ๒ ที่หน้า ๑๔๖ - ๑๖๓ แล้วก็จะได้เรื่องความพื้น
 นี้แหละครบถ้วน อย่างที่เอามาเล่าให้ฟังว่า :-

พระเจ้าแผ่นดินชื่อปเสนทิ นอนฝันไป ๑๖ ข้อนี้ ก็กลัว ไปถามพวกพราหมณ์.
 พวกพราหมณ์ก็บอกว่า เป็นเรื่องร้ายสำหรับราชสมบัติ และชีวิตของพระองค์เอง ต้อง
 บูชายัญ. พวกพราหมณ์นะ เขามีแบบนั้นเสมอ; เขาบูชายัญ เราชได้กิน ได้ตัก
 ได้เงิน ได้อะไรต่างๆ. พระเจ้าแผ่นดินเชื่อ ก็สั่งให้จัดการบูชายัญ : เอาคนมา
 สำหรับจะฆ่า ก็มาเตรียม เอาคน เอาสัตว์ เอาอะไรต่างๆมา สำหรับจะทำการบูชายัญ.

พระราชาไม่มีสติกา ทราบเรื่องนั้นเข้า ก็ทูลพระเจ้าแผ่นดินว่า ให้ไปทูลถาม
 พระพุทฺธเจ้าก่อน. พระเจ้าแผ่นดินก็ไปเฝ้าพระพุทฺธเจ้า ทูลถาม, ก็เล่าความฝัน

ทีละข้อ พระพุทธเจ้าท่านว่า ไม่ใช่เรื่องสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน นั่นเป็นเรื่องที่จะเกิด
ในอนาคต ข้างหน้าโน้น.

ทีนี้ เรามาดูกันว่า ความฝัน ๑๖ ข้อ นั้นมันว่าอย่างไร ? แต่มันมาตรงกับ
เหตุการณ์ในสมัยปัจจุบันนี้หรือไม่? ถ้า **สรุปโดยส่วนใหญ่**, เรื่องมันก็มีว่า ทั้ง ๑๖ ข้อนั้น
แสดงถึงความเสื่อมศีลธรรมของมนุษย์ในโลก ซึ่งข้างมากตรงกับในสมัยนี้พอดี ไม่แฉะ
ใจก็แง่หนึ่ง, แฉะหนึ่งหรือว่าเต็มพียงร้อยเปอร์เซ็นต์ก็มี. ทั้ง ๑๖ ข้อนั้น มันเป็น
เรื่องของความไร้ศีลธรรมของมนุษย์ จนเกิดเป็นปรากฏการณ์ออกมาอย่างนั้นอย่างนี้.
การที่พระเจ้าแผ่นดินเห็น. เกี่ยวกับข้อนี้เราจะต้องให้อภัยเขาบ้างว่า การที่จะระบาย
ภาพความคิดนั้น มันทำไม่ได้; เพราะฉะนั้น มันจะต้องออกมาเป็นรูปเรื่องของวัตถุ
ที่เรียกว่าบุคคลาธิษฐาน ฉะนั้น ความฝันนี้จึงเป็นคำที่ต้องแปลความอีกทีหนึ่ง. ฝันนั้น
มี ๑๖ ข้อ :-

ข้อที่ ๑. เรียก **อุสุภ** นี้พระบาลี **อุสุภ** แปลว่า **โคอุสุภ**. ในฝันนั้น
ฝันเห็นโคอุสุภ คือ **โคเด็กคว่ำหน้ามีสี่ตัว วิ่งมาจากสี่ทิศ วิ่งกำรวมมาเหมือนกับฟ้า
จะแตก**; มันเหมือนกับจะชนกัน แต่แล้วมันไม่ชนกัน, คนที่คอยดูก็เอ้อ.

นี่พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความข้อนี้ให้ว่า ในภาสอนาคต เมื่อคนเสื่อม
ศีลธรรมนั้น เมฆฝนตั้งครมมาทำให้มีลมพัดทั้ง ๔ ทิศ มันก็ยังไม่ตก, ในอนาคตนั้น
เมฆฝนจะมีลมพัดทั้ง ๔ ทิศแต่ฝนก็ยังไม่ตก.

ถ้าเราจะเอากามตัวหนังสือ ก็คงจะใกล้เคียงกัน คือไปทำลายความสมดุสย
อะไรต่างๆ ในโลกนี้ เสียจนฝนไม่ตก ใต้แต่มีเมฆ; แต่เราสองตีความให้มากไป
กว่านั้น โดยธรรมาธิษฐาน สำหรับสมันนี้; สมัยนี้ **อำนาจอุจะไม่มีค่า** คือไม่มี

ความหมาย มีแต่ทำที่. อำนาจเดียวกันนี้ไม่มีความหมาย คือ **ใช้บังคับใครไม่ได้** แม้แต่จะบังคับปลุกหลานของตัวเอง ก็จะไม่ได้อีกแล้ว. กฎคณะสงฆ์หลายสิบข้อ ออกมาเท่าไร ๆ ก็เป็นหมัน ไม่มีใครปฏิบัติตาม; นี่เรียกว่า อำนาจของมันไม่มีค่า ไม่มี ความหมาย มีมันแต่ทำที่. เมื่ออำนาจมันมีแต่ทำที่อย่างนี้ มันน่ากลัว แต่แล้วมันก็ไม่ทำอะไร.

ถ้าจะตีความไป **ทางเรื่องการเมืองการเมือง** ในโลกนี้บ้าง; เอาประเทศอินเดียเป็นหลัก เป็นศูนย์กลาง เพราะว่ามันเกิดเรื่องที่นี่. **ที่ ๔** ทิศรอบประเทศอินเดีย : ทิศตะวันออกก็จีนแดง, ทิศเหนือก็รัสเซีย, ทิศตะวันตกก็อเมริกา, ทิศใต้ก็กลุ่มประเทศที่เขาเรียกกันว่า โลกที่สาม กลุ่มประเทศเล็ก ๆ; ตั้งร้อยประเทศ รวมกลุ่มกันอีกกลุ่มหนึ่ง ก็ใช้ ๔ ทิศพอดี. มันก็ทำหูกกันยื้อ ๆ ยื้อ ๆ มาจะรวมกันอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่เคยรวมกัน แล้วมันคงจะไม่อาจจะรวมกันหรอก เพราะมันมีอาวุธปริมาณ ๓ ตัวกันทุกฝ่ายแล้วเสียแล้ว. อย่างนี้มันเข้ารูปที่ว่า **เมฆ ๔ ทิศ** คำรามมาแล้ว ก็แสดงบพบาทอะไรไม่ อำนาจไม่มีค่า มีแต่ทำที่อย่างนี้; เรียกว่า **วัวดำ ๔ ตัว** ไล่แต่ขู่ ๆ กันอยู่อย่างนั้น.

ข้อ ๒. **รุกขเว** แปลว่า **ต้นไม้** : ชนิดไม้ต้นก็ดี ไม้กอก็ดีตั้ง**ออกขึ้นมาได้** **เพียงดอกเดียวคือใบเดียว ก็มีดอกบ้าง มีลูกบ้าง** **ทั่วไปทุกหัวระแหง** **ทั่วผืนแผ่นดิน.** ลองหลับตาดูว่า ไม้ไซ้มีต้นไม้อื่น ๆ อย่างนี้; ต้นไม้ชนิดนี้พอ**ออกออกมาดอกหนึ่งบ้าง** **ก็บหนึ่งบ้าง** มันก็เป็นดอกแล้ว เป็นลูกแล้ว เต็มไปทั่วทุกหัวระแหง.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความข้อนี้ แก่พระเจ้าแผ่นดินเห็นว่า **เด็กหญิง** **ยังไม่ใช่เป็นผู้หญิง** **เป็นเด็กหญิง** **ออกดอกคือมีระดู** **ออกลูกคือมีบุตร** **ตั้งแต่**

เล็ก ๆ ทั่ว ๆ ไป ทุกบ้าน ทุกเมือง ทุกหน ทุกแห่ง ในโลกนี้ ในกาลอนาคต ซึ่งเป็นสมัยที่ศีลธรรมเสื่อม.

ข้อนี้เราก็พอมองเห็นเค้าแล้วว่า ถ้าพูดกันอย่างสมัยนี้ ก็เท่ากับว่า **เป็นการชิงสุกก่อนห่ามในทางเพศ.** มันสอนกันผิด อบรมกันผิด ทำให้ลูกเด็ก ๆ ชิงสุกก่อนห่ามในทางเพศ. พูดเรื่องเพศ เรื่องอะไรกันจนไม่มีใครอายใคร; แม้แต่เด็กนักเรียน ซึ่งเรียนกันอย่างไรก็ไม่รู้; ยิ่งไม่มีความอายกันในเรื่องเพศ. นี่มี การสอนผิดอะไรผิดในโรงเรียนของเขาเอง. นี่ความหมายข้อนี้ก็มิแล้ว ตามความฝันข้อที่ ๒.

ข้อที่ ๓. **คววโย : แม่วัวกินนมลูกตัว แม้แต่เกิดได้วันเดียว.** ลูกวัวอายุวันเดียว แม่วัวต้องไปกินนมลูกของตัวเอง.

พระพุทธเจ้าท่านทรงอธิบายความข้อนี้ว่า **ในสมัยที่ศีลธรรมเสื่อม ไม่มีเขฏฐาปจายิกธรรม** คือ **ไม่มีความเคารพซึ่งกันและกัน ในระหว่างพ่อแม่กับลูก** . **เด็กกับคนแก่.**

ที่เรียกว่า เคารพสูงตำแหน่งแหละ มันหมดไปเลยในสมัยนั้น. นี่เป็นเหตุให้ **คนแก่ต้องประจบเด็ก ๆ** เพื่อยังชีพ; คนแก่ไม่สามารถจะประกอบการยังชีพด้วยตนเอง ต้องประจบลูกเด็ก ๆ มีค่าเท่ากับแม่วัวต้องกินนมลูกวัว. เขาต้องประจบ; เพราะว่ามีมาถึงสมัยนี้ ความกตัญญูไม่มีแล้ว ความบูชาคุณก็ไม่มีแล้ว.

ก่อนนี้เรายังพูดกันถึงว่า **ลูกกตัญญูบูชาคุณพ่อแม่;** แต่พอมมาถึงสมัยนี้ มันจะไม่มีแล้ว, คนแก่ ๆ ต้องประจบเด็ก ๆ เพื่อมีชีวิตอยู่. มันกลับตาลปัตร ตรงกันข้าม

ว่าเดี๋ยวนี้ลูกมีคุณแก่พ่อแม่, ก่อนนี้พ่อแม่มีคุณแก่ลูก, เดี่ยวนี้ ลูกมีคุณแก่พ่อแม่ มีเรื่องจริงที่อาตมาเคยเอามาเล่าให้ฟังแล้ว ก็ที่กรุงเทพฯ นั้นเอง มีลูกสาวที่ไปเรียนมาจากเมืองนอก เก่งกล้าสามารถมากกว่าแม่ แม่ของเธอบอกว่า ไม่ปรานีแก่แม่เลย; เขากลัวว่า เขามีบุญคุณแก่แม่. ไม่ต้องออกข้อหรือก แต่มันเป็นเรื่องจริง คนนั้นเชื่อได้แล้วก็ได้อีกชั้น เพราะมันมีอยู่จริงแล้ว หลายปีมาแล้ว. ความศีกคิดด้วยกันที่ว่า ลูกมีบุญคุณต่อพ่อแม่ก็คือข้อนี้เอง.

เลวอนลูกก็มีแต่เงินใจบิดามารดา ให้อ่านเหมือนตลกนรกทั้งเป็น; **บิดามารดาต้องอ้ออน.** แล้วโลกนั้นมันก็ตีเกินไปเสียแล้ว, เกินกว่าที่คนแก่จะหาเสียงปากเสียงทองได้เอง; ฉะนั้นคนแก่ก็ต้องจำเป็นต้องไปจ้อลูก, จรงกับทำนายข้อนี้ว่า แม่ว่าต้องกินนมลูกของตัว แม่เกิดในวันเดียว.

ข้อที่ ๔. ว่า **คว** แปลว่า **ลูกโคทั้งหลาย;** **ลูกโค คว** นี้หมายถึงว่า ที่มันยังร้องแง ๆ แง อยู่; ไม่ใช่เป็นรุ่นหนุ่ม เป็นอะไร ไม่ใช่. ลูกแห่งนี้ประชาชนจับลูกแห่งมาเทียมแอก เทียมไถ เทียมเกวียน; มันก็ไม่ได้, มันทำไม่ได้ มันทำเสียหายหมด มันหนีไปเสียบ้าง มันหนีเฉยเสียบ้าง ในผ่านั้นเห็นอย่างนั้น.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความว่า **มัน ถึงสมัยที่ไร้ศีลธรรม ไม่มีความเป็นธรรม ระหว่างการปกครอง, หรือผู้ปกครอง ก็ไปเอาเด็ก ๆ มาเป็นผู้มีอำนาจให้ปกครอง ก็ทำเสียหมด เรื่องการบ้านก็ดี เรื่องการเมืองก็ดี อะไรก็ดี.**

ถ้าความหมายสมัยนี้ก็คือว่า **เอาคนที่ขาดความรู้ ความชำนาญ ยังเด็กเกินไปไปเป็นวิวัฒนาเป็นผู้บัญชางาน;** แม้ว่าเขาจะไม่เรียนเมืองนอกเมืองนามีปริญญา

ขามาเป็นนาง ก็ยังเป็นเด็ก มันก็รักความชำนาญ เออเด็กเหล่านี้มาบัญญัติขางาน มันก็เสียหาย เพราะมันมีเทรนเพื่อ แต่ความชำนาญหรือความรู้จริง มันไม่มี. ความคิดเก่าๆเกิดเล็กกันเสีย; เออเด็ก ๆ มาสร้างบ้าน เออเด็ก ๆ มาครองเมือง แล้วมันจะเป็นอย่างไร ก็คอยดูกันต่อไป. นี่ความหมายของความผันข้อที่ ๔.

ข้อที่ ๕. ว่า *อสุโส* แปลว่า *มี ๒ ปาก* คือมีปาก ๒ ข้าง คือมันมีหน้าทั้ง ๒ ข้าง, แล้วมันก็เลยมีปาก ๒ ข้าง *มีคนข้อนหญ้าให้กินพร้อมกันทั้ง ๒ ปาก*; ในฝันเห็นอย่างนั้น.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความหมายว่า *สมัยที่ไร้ศีลธรรมในอนาคต เราจะเอาคนที่ไม่มีเอื่อเพื่อแก่บุญและบาป มาทำหน้าที่ที่สำคัญในโรงในศาล เป็นผู้พิพากษาตุลาการ มันก็กินสินบนทั้งซ้ายมือก็และซ้ายใจเลย*; อย่างนี้เรียกว่า *มี ๒ ตัวหนึ่งมี ๒ ปาก* กินหญ้าพร้อม ๆ กัน ๒ ปาก.

เดี๋ยวนี้เราดูให้ดี เราจะเห็นมันที่น่าตึ่งกว่านั้น ก็คือว่า *ประเทศเล็ก ๆ รับความช่วยเหลือทั้ง ๒ ฝ่าย* จากประเทศที่ใหญ่ ๆ; อย่างออกซ็อกก็ได้กระมัง. พุดอย่างนี้ บางคนก็รู้แล้วว่าประเทศไหนบ้างเป็นประเทศเล็ก ๆ แล้วก็รับความช่วยเหลือจากประเทศใหญ่ ๆ ที่เป็นซิวคิกแก่กัน; รับทั้ง ๒ ฝ่ายเลย นี่มี ๒ ปาก. เดี่ยวนี้ก็ชุม แล้วก็โตเต็มโลก.

ถ้าดูให้ใกล้ซิวคิกพวกเราเข้ามาอีก เดี่ยวนี้บางคนก็มี ๒ ปากแล้ว : *ปากหนึ่งมันจะเอาเงิน, ปากหนึ่งจะเอาสวรรค์* มันก้านกันอยู่. ปากหนึ่งมันไม่ทำบุญทำทานอะไร มันจะเอาแต่เงิน, แล้วปากหนึ่งจะเอาสวรรค์ แล้วมันจะได้อย่างไร. เราอยาก

ได้ตัวกิลเดสก็อยากได้ ยอยากได้ตัวสตีบปัญญา หรือตัวบุญ ้วยธรรมะ ก็อยากได้; เหมือนกับมี ๒ ปากเหมือนกัน. มันแปลคออกไปอีก นี่ก็ต้องจัดไว้ในพวกที่ว่า มันเป็นมี ๒ ปาก.

ข้อที่ ๖. *กิลิ* นี่แปลว่า *ทองสำริด* มีตาทองสำริด ประชาชนทั้งเมืองช่วยกันขุดเสวยสวาม; เพราะว่ามันมีราคาตั้งแสน ชาติใบนั้น, เสร็จแล้วก็เอาไปให้สุนัขเยี้ยวใส่.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความข้อนี้ว่า *สมัยที่ไร้ศีลธรรมอย่างรุนแรง เกิดความจำเป็น คนในสกุลสูง ต้องให้กุลสตรีแห่งสกุลของตนแก่คนสกุลต่ำ, ถ้าแปลตามตัวบาลี ก็ต้องแปลว่า "สกุลต่ำ"*. คนสกุลสูงก็อึ้งงอนคนสกุลต่ำ เพราะมันเป็นสมัยที่คนต่ำอึ้งงอนมานาน.

ถ้าดูกันที่เป็นอยู่จริง ก็มองไปไหนไกลถึงกับว่า *เดี๋ยวนี้ความบีบกันมันมากเกินไป โดยเฉพาะ ความบีบกันทางเศรษฐกิจ จะทำให้คนสกุลสูงในบางสกุล รักษาศักดิ์ศรีของสกุลสูงไว้ไม่ได้* ต้องปล่อยไปตามบุญตามกรรม อย่างนี้ก็มี, คือถึงกับว่า *ต้องยอมให้คนพาลมาครองเมือง*; มันก็เท่ากับว่า เเราตาทองสำริด ไปให้สุนัขเยี้ยวใส่.

ข้อที่ ๗. ว่า *สิคาลี* แปลว่า *ผู้ชายนั่งพนันเชือกอยู่ด้วยหนังเป็นเกลียว แล้วหย่อนไปให้ตั้งได้เก้า, พนันไปหย่อนไป ๆ ได้ตั้งหนังพนัน*. มันงสนัขจิ้งจอกหนึ่ง หัวจัดมันกินเรื่อย; มันกินหนังที่พนันเป็นเชือก เรื่อยจนไม่มีเหลือเลย ผันเห็นอย่างนี้.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความว่า *สมัยหนึ่งไม่ประกอบด้วยธรรม ไร้ศีลธรรมนี้ มีหญิงรับชายชู้ลงมาทางช่องหลังคา ซ่อนไว้ได้เตียง แล้วก็เล่นชู้ตลอดเวลา.*

ถ้าดูให้ดี เราจะเห็นว่า แม้แต่ในสมัยนี้ มันก็มีความหมายอย่างนี้, เพราะ ผู้ที่หนักไปด้วยกิเลส โดยเฉพาะ; คนที่เขาเห่อตามสมัยใหม่ เห็นแต่เรื่องเนื้อหนัง ผู้หญิงอาจจะผลาญหยาดเหงื่อแรงงานของสามี เพื่อความรสนิยมที่มีที่สิ้นสุด จนหาไม่ทัน เพราะผู้หญิงบางคน ใช้เงินนาคินละล้าน; เพราะว่าสามีเขารวยอย่างนี้เป็นต้น: นาคิน ละล้าน หรือข้าวโม่ละล้าน หรือวันละล้าน อาตมาก็จิวไม่ได้; แต่ว่าพูดเป็นเรื่อ่นล้าน **ผู้หญิงจะกินอะไร ทานอาหารมากชั้น** หวงสิทธิ์เสมอภาคอะไรมากชั้น เรียกว่า **ผู้หญิงจะกินผู้ชายมากชั้น**; เหมือนกับที่ว่า นางสนุน้อยได้ตั้ง แล้วก็กินเชือกที่เขาหย่อนลงไป; นี่จะมีในสมัยอนาคต.

ข้อที่ ๘. **เห็นคนมาจากทุกทิศทุก ๆ แห่ง รุมกันดักน้ำใส่ตุ่มใบใหญ่เพียง ใบเดียว,** ตุ่มน้อย ๆ ตั้งร้อยตั้งพันที่อยู่ข้าง ๆ นั้น ไม่มีใครสนใจจะใส่เลย.

พระพุทธเจ้าท่านทรงอธิบายความในข้อนี้ว่า **ถึงสมัยหนึ่งในอนาคต คือ โลกไม่ประกอบด้วยศีลธรรมเลย, พระราชาหมดอำนาจของพระองค์เอง แล้วจะมี คนอันตั้งตัวเองเป็นอิสระ เป็นผู้มั่งคั่งแล้วก็มีบงกชกับ,** พืชผลที่ได้ทั้งหมดทั้ง ประเทศนี้ ต้องเอามาใส่ยังใส่ถังของคนนี้คนเดียว เพราะเขามีอำนาจ; คนไม่ ประกอบด้วยธรรม แล้วก็มีอาการอย่างนี้เกิดขึ้น.

เราอาจจะมองเห็นได้อย่างหนึ่งในยุคปัจจุบัน มัน **มีระบบขูดเลือก ระบบผูกขาด** ของพวกนายทุนที่ประกอบไปด้วยกิเลส อย่างนี้เสียมากกว่า; มันจึงไปรวย มากเกินในที่ๆ หนึ่ง, นอกนั้นก็มันขาดแคลนไปหมด. ข้อนี้ก็ขอเตือนว่า อย่า ได้ใช้คำปนกันนะ คำว่า "นายทุน" นี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ อย่างครั้งพุทธกาล, หรือเศรษฐกิจ อย่างในสมัยเมื่อไม่นานมานี้; ถ้าเศรษฐกิจพอรวย พอมีเงินเหลือก็สร้างวัด หรือสร้าง โรงทาน.

นายทุนสมัยใหม่เขาจะประมวลทุนให้มากขึ้น เพื่อหากำไรต่อไป มันก็เลยรวยมาก รวยเร็ว รวยจนไม่รู้จะเอาไปไหน; ทางอื่นมันก็ขาดแคลน. หรือถ้าจะคุยกันให้ไกลกว่านี้อีกหน่อย เราก็คงเห็นว่า **ความเจริญมีอยู่แค่ในเมืองหลวง** บ้านนอกไม่ค่อยมีใครสนใจ; คล้าย ๆ ว่า อะไร ๆ ประเทศไทยนี้มีแต่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น, อย่างนี้ก็ได้ จนกรุงเทพฯ มันใหญ่ ๆ ไปจนไม่รู้ว่าจะใหญ่อย่างไร, จนเป็นปัญหาเหลือประมาณกรุงเทพฯ มันใหญ่ก็คล้าย ๆ กับว่า มันมีแต่กรุงเทพฯ เท่านั้นแหละ ที่เป็นประเทศไทย; ที่บ้านนอกคอกนา มันก็ร้างอยู่. นี่ก็ความหมายเดียวกัน.

ข้อที่ ๙. ว่า **ไปกษัตริย์** แปลว่า **สระบัว** หรือ **สระน้ำ** **ไปกษัตริย์ใหญ่** กว้างลึก **ตรงกลางขุมขันเป็นปลัก** **รอบ ๆ ริมสระที่สัตว์เหยียบย่ำกินหญ้า** **กินน้ำอยู่เสมอกลับใสแจ้ว.**

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความว่า **ในสมัยหนึ่งเสื่อมคือธรรมหมดแล้ว** **คนผู้เขินขมชั้นปกครองทหารดูแลไพร่บิณฑ;** **คนสุจริตต้องหนีออกจากบ้านจากเมืองไปอยู่ป่าหิมด.** นั่นมันเข้ากับเรื่องที่เขาเล่ากันมาเกี่ยวกับเรื่องของขงจื้อ.

ขงจื้อเป็นนักเรียนนักศึกษา เขาอยากจะถูกความจริง เขาไปที่จนกระทั่งถึงบ้านนอก คนอยู่กับป่า, แล้วเสือกกินดินละคนสองคนเสมอ. ขงจื้อก็เลยถามว่า **ทำไมมาทานให้เสือกกินอยู่ที่นั่นเล่า?** ชาวบ้านก็ตอบว่า **เสือกกินที่นั่นดีกว่าในเมือง ที่อยู่คิธรรมหนักัน,** ความไม่เป็นธรรมมันบีบคั้น; มาให้เสือกกินที่ละคนสองคนยังดีกว่า.

นี่แสดงว่าคนเรานั้นชอบความจริง ความตรง ความยุติธรรม นี่เหมือนกันแหละ; **เมื่อชนชั้นปกครองทหารดูแลไพร่** **คนเมืองหนีเข้าป่า.** มีความหมายอย่าง

ภาษาธรรมดาก็คือ ที่กลางมหานครนั้นมันไร้ศีลธรรม; ส่วนที่ริมป่าบ้านนอกคอกนา
ไกลออกไปนั้น **ที่ความเจริญยังไปไม่ถึงนั้น ยังมีศีลธรรม**. นี่คือ **ริมสระน้ำใสทั้งที่**
มีสัตว์เหยียบย่ำ. **ที่กลางสระน้ำนั้นเป็นโคลนทั้งที่มันลึก** นี่คือในเมืองมันสกปรก
ในป่ามันสะอาด, ในเมืองมันร้อน ในป่ามันเย็น, ในเมืองมันเหม็น ในป่ามันหอม.
ความหมายของความผันข้อนั้น แปลออกได้ดังนี้.

ข้อที่ ๑๐. ผันว่า **อุปาค** : **ข้าวเหมือนกับไม่ได้หุง**, คือผันเห็นข้าวหม้อ
หนึ่งหุงเสร็จแล้ว กูข้างในเกิดเป็น ๓ ส่วน แบ่งกันอยู่เลย : ส่วนหนึ่งเป็นข้าวสาร
อยู่เลย, ส่วนหนึ่งก็สุก ๆ ดิบ ๆ, ส่วนหนึ่งก็เบื่อยเหลวแหลกไปเลย. ในหม้อข้าวหม้อ
ใบเดียวกันแหละ ทำไมจึงเป็นอย่างนี้?

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความข้อนี้ว่า **สมัยหนึ่งไร้ศีลธรรม ประพฤติอธรรม**
กันโดยสิ้นเชิง มีผลสะท้อนถึงเทวดา. **ที่ฝนตกมากเกินพอดี พืชพันธุ์ธัญญาหาร**
ฉิบหายหมด, อีกแห่งหนึ่งก็ไม่ตกเลย ไม่มีน้ำเลย มันก็แห้งตายหมด, อีกแห่งตก
บ้างไม่ตกบ้าง ก็เป็นไปตามบุญตามกรรม. นี่ความประพฤติของมนุษย์ มีอิทธิพล
ถึงเทวดา ที่จะทำให้ฝนตก.

แต่ถ้าเห็นยังเป็นเรื่องที่จะต้องแปล มันก็ยังจะแปลได้ **คำว่า คนเราในสมัย**
เสื่อมศีลธรรมนี้ จะมีแค่คนสุก ๆ ดิบ ๆ จะหาคนสุกยาก. โลกปัจจุบันนี้ จะมี
คนรวยเกินไปพวกหนึ่ง, พวกที่จนไม่มีจะกินจนขายสาวรถสามล้อ ตะแคง ตะลั่น
สามที่หนังสือพิมพ์ลงบ่อย ๆ ก็มีอยู่พวกหนึ่ง, พวกหนึ่งก็พอประทังไปวันหนึ่ง ๆ ;
นี่ก็เรียกว่าข้าวหม้อเดียว คือโลกใบเดียว มันมีเป็น ๓ ชนิดอย่างนี้.

แต่ที่เห็นหวังว่านั่นนั้น อยากรจะนะให้คิดว่าที่ในรัฐสภา ในที่ประชุมรัฐสภา
ประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภา มีคนสำส่อน ๓ ชนิด : ดิบเป็นเมล็ดข้าวสารก็มี, หรือ

มีอะไรเข้ามาอีก, สุก ๆ ดิบ ๆ ก็มี, รัฐสภาของประเทศไหนก็ไปดูแลเอาละ ก็ไปแจก
 ไขมันจะได้ ๓ ประเภทอย่างนี้. เพราะว่ามันเพื่ออยู่ด้วยประชาธิปไตยบ้าง, หลงใหล
 ยึดมั่นในอุดมคติอะไรบ้าง มันไม่พอดี มันไม่ถูกต้อง. แต่มันก็ยังมีบ้างสักเม็ดหนึ่ง
 ที่สุกพอที่สักเม็ดสองเม็ด เป็นข้าวที่สุกพอดี; นอกนั้นก็ดิบ ๆ สุก ๆ, ดิบเลย, เมื่อยเลย
 ก็แล้วแต่เรื่องของมัน. เพราะว่าโลกสมัยนี้มันเป็นโลกที่ขึ้นอยู่กับรัฐสภาทุกประเทศ
 เพราะฉะนั้น ไปดูที่รัฐสภาจะเห็นเหมือนข้าวชนิดนี้.

ข้อที่ ๑๑. มีหัวข้อว่า *จนทน*; *จนทน* แปลว่า *แก่นจันทน์แดง*, *ราคา*
ต่ำแสน เจ้าของเขาไปแลกนมเปรี้ยวกระป๋องเดียวกัน.

บางคนจะฟังไม่ถูกแล้วว่า *นมเปรี้ยว* หรือ *บูติกุก* นั่นคืออะไร? *นมเปรี้ยว*
 นมเปรี้ยวคือส่วนที่ราคาถูกที่สุดของนม คือเขาเอานมมาทิ้งค้างไว้ให้มันขึ้นฝ้า สักเอา
 ไปทำเนยน้ำใส ๆ ทิ้งไว้ให้เป็นนมเปรี้ยว, ส่วนที่ควรจะทิ้งนั้น ทิ้งไว้ให้เป็นนมเปรี้ยว
 มันเป็น *บูติกุก* ก็เป็นส่วนที่มีราคาถูกที่สุดในบรรดาส่วนที่เกี่ยวกับนม แต่เขาชอบ
 กินกัน. เด็ก ๆ กินก็เป็นยา, ผู้ใหญ่เขาชอบกินมันอร่อย. ถ้าไม่ใส่น้ำตาลก็เปรี้ยว
 จนเข็ดฟัน; อวดมาเคยจับเข่าที่เข็ดฟัน. มี *แก่นจันทน์แดงราคาแสนหนึ่ง* เอาไป
 แลกนมเปรี้ยวกระป๋องเดียว เป็นของประหลาดอย่างนี้.

พระพุทธเจ้าท่านทรงอธิบายความข้อนี้ว่า *ในกาลนานไปในอนาคต เมื่อไร้*
ศีลธรรมแล้ว อสังขีจะแสดงธรรมเพื่อปัจจัยสี่ เพื่อรูปะ อสังขีไม่ได้แสดงธรรม
 เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง แต่แสดงธรรมเพื่อปัจจัยสี่ คือข้าว บิณฑบาต เสนาสนะ หรือ
 ว่าเพื่อรูปะ คือเงิน กทาปะนะหนึ่งบ้าง คริ่งกทาปะนะบ้าง, ปาพหนึ่งบ้าง, หัมมาสกบ้าง.

บาลีก่อนนี้ไฟแระมาก ขอโอกาสอ่านให้ฟังสักหน่อย ไม่กลัวเสียเวลา
ที่ตัวพระบาลีว่า :-

อนาคตสมิ ติ ปัจจยโลลา อตชชี ภิกขุ พหุ ภวิสฺสนติ - ในกาลฝ่าย
อนาคต จะมีภิกษุที่เป็นอสังขี โดเลอยู่ด้วยบัจจยเกิดขึ้นเป็นอันมาก ;

*เต มยา ปัจจยโลลุปปี นิมฺมเดตฺวา กถิตฺตมฺมเทสนิ จิวราทิจฺจูปปฺปจฺจยเหตุ
ปรเลิ เทเสสฺสนติ* - อสังขีเหล่านั้นนั้น จะแสดงธรรมที่เรากล่าวไว้ เพื่อให้สละบัจจย
เหล่านั้นเสีย มุ่งหน้าก่อนนิพพาน เทคน์แสดงเพื่อประโยชน์แก่บัจจยมีจิวร เป็นคณ
นั้นเอง ;

*ปฺปจฺเจยฺหิ มุจฺจิตฺวา นิสฺสรณปฏฺเฆ จิตฺตา นิพฺพานาภิมุขิ กตฺวา เทเสตฺถิ
น สกฺขิสฺสนติ* :- เขาไม่อาจแสดงธรรมที่สละบัจจย ตั้งอยู่ในสำนักฝ่ายแห่งนิสสรณะ คือ
นิพพาน. มีนิพพานเป็นเบื้องหน้า แสดงอย่างนี้เขาแสดงไม่เป็นพรอก ;

*เทวอํ ปทพฺพณฺนสมปฺตติญฺเจว มธฺรสทฺทณฺจ สุตฺวา มหคฺษานิ จิวราทินิ
ทสฺสนติ* เจว *ทาเปสฺสนติ* จ - นิมฺหฺรชนทั้งหลายต้องเป็นคนใจแน่นอน ได้ฟังธรรม
ที่แสดงด้วยเสียงไฟแระนั้น และได้ตั้งพร้อมด้วยบพพญฺชนะ ; หมายความว่านั่นมีถ้อย
คำไฟแระ เป็นบทกลอนเป็นอะไรต่าง ๆ นั้น เขาก็ถวบบัจจย มีจิวรเป็นคณที่แวง ๆ บ้าง
ใช้คณอื่นให้ถวบบ้าง.

*อปเร อนฺตรวโรจฺจกฺกรายทฺวาราทิสฺสุ นิสฺสิตฺวา กหาปณฺทพฺพณฺกหาปณฺปาท-
มาสกรุปาทินิ นิสฺสาย ธมฺมํ เทเสสฺสนติ* - ที่นี้ อสังขีพวกอื่นบางพวกก็ได้นั่งตาม

ข้างถนน หนึ่งกามประตุมือง แล้วก็แสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่เงินหนึ่งกหาปณะบ้าง ครึ่งกหาปณะบ้าง บาทหนึ่งบ้าง มาสกหนึ่งบ้าง. (มาสกนี้คือ ต้องห้ามมาสกจึงจะเท่ากับ หนึ่งบาท กหาปณะนั้น คือ ๔ บาท ครึ่งกหาปณะ เท่ากับ ๒ บาท).

อติ มยา นิพพานคฺคณิกํ กตฺวา เทสิทธมฺมํ จตุปฺปจฺจยฺตฺถาย เจว
กหาปณฺทพฺปกหาปณฺทาทินิ อุตฺถาย จ วิภิกฺขิตฺตฺวา เทเสเนตา สตสทฺสสุคฺคณิกํ จมฺहनสฺวาริ
ปฺปิตฺตฺคฺเคน วิภิกฺขิตฺตฺวา วิย ภวิสฺสนฺติ - ในการอย่างนี้แหละ ที่ว่า ภิกษุอลัชชีเหล่า
นั้นแหละ ได้แสดงธรรม ที่เราตีราคาไว้เท่ากับพระนิพพานนั้น มาแสดงเพื่อประโยชน์
แก่ปัจจัยสี่บ้าง เพื่อประโยชน์แก่เงินหนึ่งกหาปณะ หรือครึ่งกหาปณะ เป็นต้นบ้าง อยู่ดังนี้
แล้ว มันก็เท่ากับ “เอาแก่นจันทร์แดงมีค่าแสน ไปแลกเอาขนมเปรี้ยวหม้อเดียว” ทำนองนี้
ในอนาคต.

ท่านทรงอธิบายท่านว่าอย่างนี้ คือแก่นจันทร์แดงแลกขนมเปรี้ยว
กระปุกเดียว.

เดี๋ยวนี้ก็น่าสงสารตัวเองเหมือนกัน จะโทษใครเขาไม่ได้; ถ้าอาภวจะ
เทศน์ไม่เอาเครื่องกัณฑ์ เขาว่าบ้า ว่าเข่ง ว่าแก้งกับผู้อื่น, ถ้าจะแสดงเรื่องพระนิพพาน
เขาก็ว่าศรี ว่าบ้า ว่าพันสมัย ว่าเป็นวิชาศีกแก่การพัฒนา. เราก็เลยไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร
ให้ตรงกับพระพุทธประสงค์; แต่ก็ไม่ท้อใจที่ว่า “เอาแก่นจันทร์แดงไปแลกกับ
นมเปรี้ยวกระปุกเดียว”.

ข้อที่ ๑๒. ลวฺวณิ แปลว่า *น้ำเต้าแห้งกลวง จมน้ำ*. น้ำเต้าก็คืออะไร
เด็กบางคนไม่ทราบ; ก็เป็นพืชผลชนิดหนึ่ง ลูกกลมๆ มีคอเหมือนขวด, พอแห้ง

แล้วมันกลวง มันมีเปลือกน้อย, มันลอยน้ำได้, กลม เกลี้ยง ตื่น อย่างที่ภาพเขียน
ในตึกนั้น เขียนเอาไว้ว่า “จะเอาหน้าเต้าไปทำเครื่องข้อนปลาตุ๊ก” จะได้ที่ไหน.
ส่วนที่กล่าวนั้นมีว่า หน้าเต้า แท้ง กลวงนั้น จมน้ำ.

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า สมัยหนึ่งเป็นสมัยอธรรม ไร้ศีลธรรม ธรรม
ของสัปบุรุษจะถูกดูหมิ่นเหยียดเย้ย. ธรรมของอลัชชีจะได้รับการยกย่องราวกับว่า
เป็น นียยานิกธมม; นียยานิกธมม คือธรรมที่เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์
ไปสู่พระนิพพาน, นั่นแหละเรียกว่า นียยานิกธมม. ครั้นถึงสมัยหนึ่ง ธรรมของ
สัปบุรุษที่เป็นธรรม ถูกดูหมิ่นดูถูกเป็นของขำขบ ส่วนธรรมของอลัชชีนั้นจะถูก
ยกย่องราวกับว่าเป็น นียยานิกธมม.

เดี๋ยวนี้เราจะดูกันในความหมายนี้ ก็คือว่า คนเขลาพินพระเจ้า ดูหมิ่น
คำสอน : พระเจ้าตายแล้ว ศาสนาไม่จำเป็น; นี่ก็ย่น้ำเต้าแห่งกลวงกลม; ส่วน
เรื่องกามารมณ เรื่องวัตถุนิยมเนื้อหาหนึ่งถูกยกย่อง. ถ้ามประเทศใด หมู่บ้านใด
ครอบครัวใด ถิ่นธรรมะอยู่ มันอันเจา มันเงิบเขยิบไม่เด่น ไม่มีใครคบหาสมาคมกันได้;
เพราะว่าเขาถือว่ามีทรัพย์หรือ หรือสวयरมนั้นแหละมันดี.

ข้อที่ ๑๓. มันเหมือนกันกับข้อที่ ๑๒ คือคำว่า อิศา แปลว่า อ่อนกิน ซึ่งใหญ่
เท่าเรือนกลิ้งลอยน้ำเหมือนกับเรือ, หรือว่า กลิ้งบัวที่ลอยอยู่ตัวน้ำ. อ่อนกิน
ใหญ่หนักเท่าเรือนลอยน้ำ, น้ำเต้าแห่งกลวงจมน้ำ. สองคำนี้มันคู่กัน ความหมาย
มันก็ตรงกันข้าม ที่ว่า อ่อนกินลอย ก็คือธรรมของอลัชชีที่ถูกยกย่อง. เที่ยวนัยยกย่อง
กามารมณ, ยกย่องวัตถุ, ยกย่องเงิน, ตีกว่าอุคฺมฺหติ.

เมื่อหลายปีมาแล้ว อาตมาเคยพูดเรื่องนี้ ว่าเขาเลิกนับถืออุทฺตมคติ เห็นแก่เงิน, เขาว่าอุทฺตมคติ^{นี้}ซื้ออะไรก็ไม่ได้ มันดีแต่ว่าดี ๆ, หรือเราจะไต่บุญได้กุศลที่ไหน ก็ไม่รู้ตายแล้วจะได้หรือไม่ก็ไม่รู้; เพราะฉะนั้นเอาเงินดีกว่า เงินนั้นมันถูกยกย่องยิ่งกว่า ความดีหรืออุทฺตมคติ. **นี่แปลว่า เล่าสิ่งที่เป็นการนับมาเป็นเครื่องยกย่อง; ที่เห็นอยู่ทั่วไปก็คือ คืออำนาจเป็นธรรม ยกย่องคนมีอำนาจ, ไม่นับถือความถูกต้องซึ่งงาม ยกย่องอำนาจ; นี่เหมือนก้อนหินมันลอยน้ำ.**

ข้อที่ ๑๔. **เขียนน้อยกลืนกินงูเห่าคำ** ในบาลีว่า **มณฺฑุกิโย กณฺหสฺสเป** **คินฺนติ.** — เขียนตัวน้อยกลืนกินงูเห่าตัวใหญ่ ๆ; มันไล่จับงูกิน เหมือนกับว่ามันได้จับแมลง หรือตกแตนกิน.

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความข้อนี้ว่า **สมัยหนึ่งไว้ศีลธรรมนั้น เพศชาย** **หลงใหลในวาทะ ตกอยู่ใต้อำนาจหญิงในวัยรุ่น แล้วจะต้องให้ทำอย่างไร.**

ดูเถียวนี้ก็จะเห็นได้ ตามออฟฟิศที่ทำงานราชการก็มีลักษณะอย่างนี้ บางคนทำมากไป จนถึงกับต้องคิดตระวางก็มี, ทำเงินหลงหายไป ต้องหนีไป ตามบ้านเรือนก็มี, ตามสถานที่ค้าดาวาศสมัยใหม่ก็มีอาคารอย่างนี้ มีเรื่องอย่างนี้; ความไว้ศีลธรรมในข้อนี้ เป็นไปสุดเหวี่ยง.

ข้อที่ ๑๕. **ภากิ สุนฺณฺณา ปรีวารณฺติ;** **ภากิ** แปลว่า **ภา;** **ชาติ** **สุวฺรณ-** **หงส์** **ต้อง แวดล้อมบ้านเรือนชาติภา.**

ตามอรรถกถา พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความข้อนี้ว่า **สมัยหนึ่งไว้ธรรมะ** **ไว้ความยุติธรรมอะไร เป็นต้น ผู้เป็นหัวหน้า หรือพระราชา^{นี้} เป็นคนขี้ลาด**

★ **ชะแวง** คล้าย ๆ จะเป็นโรคสันประสาท ก็เลยยกย่องคนเลวคนพาล ขึ้นมาเป็นหัวหน้าบังคับบัญชา; คนพาลนั้นก็เลยทำให้คนดีเดือดร้อน, มันข่มเหงกดขี่ ทนไม่ได้ก็ต้องหนีไป; ถ้าหนีไม่ได้ก็ต้องทน อดทนให้คนพาลมันไร้สยอ หรือแล้วแต่มันจะต้องการ. จะดูที่เป็นจริงกว่านั้นก็จะเห็นว่า เคี้ยวนี้ คนที่เป็นคนพาล คนเลวเขา มีโลกาบุญศรีบุญบังคับคณคณมากขัน ในหลายแห่งหลายมุม.

ข้อที่ ๑๖. **ตสว วภา เอพกานี ภยา หิ** แปลว่า **แกะเคี้ยวกินเนื้อเหลืองอยู่กร่วม ๆ; เสือหึ่งหลายวังหนีไปซุกซ่อนหมด หายหน้าหายตาหมด เพราะเกิดเนื้อเหลืองตัวหนึ่งถูกแกะกัดเคี้ยวกินอยู่กร่วม ๆ. เสือหึ่งหลายเห็นแกะนั้นก็เลยกัดตัวแกะ วังหนีไปซุกซ่อน เข้มแข็งเข้าพงหายหน้าไปหมด.**

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความในข้อนี้ว่า **ในสมัยหนึ่งไร้ศีลธรรมแล้วก็เกิดธรรมขึ้นมา แม้ในชนชั้นปกครอง ก็มีพระราชาที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม ก็มีราชวัลลภที่เลว ๆ เป็นคนพาลเป็นบริวาร ก็ให้อำนาจแก่ราชวัลลภเลว ๆนี้ กดขี่อำมาตย์เสนาบดีข้าราชการที่ซื่อตรง จนต้องหนีไปเป็นฝูง ๆ เสย คือหนีอยู่ก็ตาย.**

ถ้าเราดูให้ดี บางทีจะพบอะไร ว่ามันตรงกับความข้อนี้ ยิ่งขึ้นไปอีกก็ได้ : **เด็วณครูกุลลวูกคิษย์.** ได้ฟังมาหลายเรื่องแล้ว ล้วนแก่น่าสังเวช; ครูกุลลวูกคิษย์จนบางแห่งต้องไหว้ลูกคิษย์ ต้องอะไร. ครูกุลลวูกคิษย์, **นายจ้างกุลลวูกจ้าง;** ถ้าเป็นสมัยก่อนแล้วมันไม่เคยมี เพราะเขารักก็เหมือนกับลูกหลานต่อกันและกัน. คนที่ทำความคิดมีมากขึ้น ก็กลัวลูกน้องจะเบียดเบียน ก็กลัวลูกน้องขึ้นต่ำ ๆ ขึ้นพล ๆ. หรือถ้าดูให้ดีก็จะเห็นว่า มหาประเทศ ประเทศใหญ่ ๆ ในโลกเวลานี้ กลัวประเทศเล็ก ๆ ด้วยเหตุผลบางประการก็มี; มันมีค่าเท่ากับเสือกลวลูกแกะเหมือนกัน. ความฝันข้อที่ ๑๖ เป็นอย่างนี้.

ทุกข้อเห็นได้ว่า จะมีโลกต่อเมื่อดังสมยที่จะไร้ศีลธรรม หรือเสื่อมศีลธรรม. เคียงนี้โลกจะกำลังจมลงไปสู่ภาวะไร้ศีลธรรม จะหนีละครเหล่านี้ก็หาอยู่ได้ง่าย; แต่เป็นละครที่มันเศร้า น่าร้องไห้ น่าผูกคอตาย.

โลกกำลังจมสู่ภาวะไร้ศีลธรรม ต้องพึ่งอิทัปปัจจยตาไว้

สรุปความแล้ว โลกนี้มันกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรมอยู่เรื่อย ๆ ถ้าไปถึงที่สุดแล้วมันก็วินาศ. ถ้าเผื่อผู้มีโชคมีใครมาช่วยไว้ได้ มันก็เปลี่ยนแปลงได้; อย่าเพ้อตายใจว่า มันจะต้องเป็นอย่างนั้นถึงที่สุด มันแล้วแต่อิทัปปัจจยตา. ฉะนั้นขอให้ **หังอิทัปปัจจยตาดันให้มาด ๆ ทำในทางที่ถูกที่ควร.**

โลกที่กำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม **โลกแผ่นดิน** : โลกก้อนหิน ก้อนกรวด ก้อนทราย นี้ก็ **ไร้ศีลธรรม** คือมันผิดปกติกมากขึ้น ถูกทำลายมากขึ้น. **โลกคือร่างกาย** คนนี้ เนื้อหนังว่างกายคนนี้; บางทีพระพุทธรูปเจ้าท่านก็เรียกว่าโลกหนึ่ง มันก็ **กำลังไร้ศีลธรรม** หรือผิดปกติ ไร้ภาวะปกติ : คือคนก็กำลังไร้ภาวะปกติ, สัตว์ก็กำลังไร้ภาวะปกติ พืชพันธุ์ธัญญาหาร ไร้ภาวะปกติ, วิชาญาณคือทวงสติปัญญาของมนุษย์กำลังไร้ภาวะปกติ.

โลกทุกโลกกำลังจมลง ๆ สู่ภาวะที่จิตทราม มีภาวะจิตทราม; แม้ตัวสวยแต่จิตทราม. ภาวะไร้ศีลธรรมเป็นภาวะจิตทราม ภาวะไร้มนุษยธรรม ไร้เหตุแห่งศีลธรรม ไร้ศาสนาที่แท้จริง; มีแต่ศาสนาเงิน ไร้เหตุแห่งศีลธรรม ไร้ภาวะศีลธรรม นั่นก็คือมีแต่อาชญากร อาชญากรรม หามีปลอดภัยที่ไหนไม่ใคร่ไม่ได้อยู่แล้ว. นี่แหละ ไร้ภาวะแห่งศีลธรรม.

เมื่อไร้ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่เป็นปกติ คือธรรมชาติถูกทำลาย ธรรมชาติถูกซุกซ้นมาดสูง เพื่อใช้รับบราฆ่าฟันกัน บำรุงบำเรอการามรณ์ หรือบำเรอวิชาของมนุษย์ ทรัพย์สินในดินถูกซุกซ้นมา บำรุงบำเรอวิชาของมนุษย์นั่นเอง; นี้เรียกว่าโลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม. เมื่อคุณันโดยส่วนใหญ่ มันไม่ใช่ทุกคน แต่**ว่าโดยส่วนใหญ่ โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม**; ขึ้นเปลี่ยวไว้อย่างนี้สักวันหนึ่ง มันก็จะไม่มีอะไรเหลือ จะต้องช่วยกันอย่างไร ก็ไปคิดดู.

การบรรยายในวันนี้ ก็มุ่งหมายจะชี้เฉพาะเพียงแง่เดียวว่า โลกกำลังทรุดลง ๆ ไปในภาวะแห่งความไร้ศีลธรรม สำหรับจะได้พิจารณาเนื่องกันไปกับปัญหาข้ออื่น ๆ ในโอกาสหลัง.

ในวันนี้ที่ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ ขอโอกาสให้พระสงฆ์ท่านสวดคณเสธรายบาลีพระธรรม ที่จะช่วยให้เกิดกำลังใจ ในการที่จะช่วยกันบำรุงส่งเสริมศีลธรรมได้เป็นแน่นอน.

คำถามท้ายการบรรยาย ครั้งที่ ๔

ถาม : ความหมายของพุทธศึกษา มีแน่ชัดไป ไม่ได้ตรงตามความหมาย ไม่ได้เอามาสอน ไม่ได้เอามาใช้; แต่ที่สำคัญว่าหนัก ก็คือการใช้ได้ รับบารอบรมสิ่งสนองจากพ่อแม่ ที่มีารับอย่างหนึ่ง เป็นการอมรมที่ผิด ตั้งแต่ต้น ตั้งแต่เด็ฯๆ ถึงแก่ก่อนเข้าโรงเรียนก็อ้อเช่นเดียวกัน เป็นศันว่า พ่อแม่มีจะสอนให้เด็ก ๆ นั้น รู้จักรัก และโกรธ ของที่เป็นวัตถุ ที่ไม่มีจิตใจ ก็ให้รู้จักโกรธสิ่งแก่สิ่ง ๆ. เป็นศันว่าเด็กเห็นธนประตูลูก พ่อแม่ ก็มักจะเอามือหรือไม้ไปตีประตูละเอียด เป็นการโกรธประตูลูก ให้เด็กเห็น

ปลุกฝังจิตใจเด็ก ทั้งแม่เด็ก ๆ ให้เด็กเห็นว่า ประมุขเป็นคนที่ทำให้เขาเจ็บ หักให้เด็ก รู้จักโทษวัตถุ โภหารสิ่งของ โภหารอะไรต่างๆ ที่มันไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง ปลุกฝัง ความโกรธไปตั้งแต่เล็ก ๆ.

นี่ มาถึงเรื่องวัฒนธรรมเปลี่ยนไป และทฤษฎีธรรมเปลี่ยนไป ส่วนค่านิยมวัฒนธรรมเปลี่ยนไป จากความเย็นเป็นร้อน ทำให้หญิงเดี๋ยวนี้ตั้งเป้าหมายที่จะออกทำงานนอกบ้าน มีสิทธิเท่าผู้ชาย อยากจะเป็นนักการเมือง ซึ่งท่านทั้งหลายพิจารณาดู ก็แล้วกัน ว่าจะถูกท้องหรือไม่ ตรงตามวัฒนธรรมของไทยเราหรือไม่ ก็ขอว่า ผู้หญิงนั้นทำอะไร ตัวผู้หญิงหันเข้าสู่การเมืองมาก แล้วการบ้านนั้น จะเป็นอย่างไร ก็ขอให้เกิดคดี ไม่ต้องพิจารณาเรื่องนี้ ผู้หญิงกำลังทรงอิทธิพลมากที่สุด ถ้าสิ่งจะเป็นนักการเมืองกันมากที่สุด และกำลังทำอะไรให้เขาผู้ชาย จะถูกท้องหรือไม่ ก็พิจารณาเอาเองเกี่ยวกับค่านิยมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป.

เกี่ยวกับค่านิยมธรรมที่เปลี่ยนไป นิยมวัตถุ ชนชั้นกลางทางด้านจิตใจ ซึ่งทำให้โดยเฉพาะผู้หญิงเรา มีกตเวทิตะ และจิตใจ สนใจแต่ของใหม่ ๆ กลายเป็นแฟชั่น ผู้หญิงจะนิยมแฟชั่นมากที่สุด จะเป็นแฟชั่นการแต่งกาย แฟชั่นเครื่องประดับ แฟชั่นการรับประทานอาหาร อะไรก็ตาม ที่เขาเรียกว่า แฟชั่น ๆ นิยมของใหม่ ๆ ซึ่งตัวมันแต่เป็นค่านิยมผู้หญิงมากกว่าชาย แต่ผู้ชายก็มีเหมือนกัน เพราะฉะนั้นให้เกิดขึ้นว่า ที่เรานิยมขายธรรมค่านิยมวัตถุ ชนชั้นทางด้านจิตใจนั้น ถูกท้องหรือไม่ ผู้หญิงเราจะยอมเป็นควายให้เขาจูงมุกหรือไม่.

เขาให้จำนวนแรงกว่านี้ ที่ผมเคยพบมา บอกว่า ผู้หญิงนี้เหมือนกับควายที่ถูกจูงมุกโดยช่างคัดเนื้อ นายช่างผู้ออกแบบเสื้อ หรือโรงงาน ที่ผลิตของใหม่ ๆ นวนาย ถ้าหากว่า เขาไม่ผลิตของใหม่เขาก็ขายไม่ได้ ไม่ยอมแบบเพื่อใหม่ ๆ นายช่างผู้คัดเนื้อมาทำงานทำน้อย รายได้น้อย ถ้าขายไม่เข้า ๆ ราคา แล้วจึงมากักใหม่ นั่นพวกช่างคัดเนื้อเขาไม่จูงควาย ทารายให้ได้น้อย จึงออกแบบเสื้อกันใหม่ ๆ ทั้งที่ของเก่ายังไม่ขาด เพราะฉะนั้นคนที่หลงทางค่านิยมนี้ เปลี่ยนอารยธรรมมาหลงทางค่านิยมวัตถุ

มานำทางกันผ่ายจิตใจแล้ว ก็จะเป็นโทษของสมณะหรือแพศัน ซึ่งเขาเทียบว่า เหมือนกับควาย ที่ถูกจูง โดยนายช่างผู้ถอดแบบเครื่องแต่งกาย หรือนายช่างผู้คัดเสื้อม้า.

ถ้าผมชอบมาก เพราะเขาใช้แล้วมันกระตั้น นิยมแฟชั่นทั้งหลาย รองเท้า เก่ายังไม่ทันขาด ก็ซื้อรองเท้าใหม่ ให้มีความแฟชั่น ให้ทันสมัยสูง นี้อย่างนี้ก็ตกู๊ดแล้วกัน วรณะฤๅษีหรือมิถ.

พิน เท้าที่สวมใส่ฟุ้งฟ่านอาชวรบิรเวรายามา เรื่องวัฒนธรรม และ ศีลธรรม ผมมีข้อสงสัยในแง่ของความหมาย. ความหมายกว้างพญูชนะ ก็รู้สึกว่าจะแตกต่างกัน พออธิบายกันได้; วสัน-เจริญ, ธรรมที่ท้าวให้เจริญ, อารยธรรม-ธรรมที่ท้าวให้ไกลจากกิเลส โดยพญูชนะ ก็นี่ออกอย่างนั้น ถ้าโดยความหมาย ผมใคร่ขอเรียนตามว่า มันต่างกันอย่างไร สำหรับคำว่า วสันธรรม และ อารยธรรม.

ตอบ : ภาษาบาลี กับ ภาษาไทย นี้กำลังปนกัน ผิดบ้าง ถูกบ้าง กำลังใช้กันแล้วมันเปลี่ยนยาก เช่นว่า วสันธรรม มาพูดว่า อารยธรรมนี้ อารยธรรมควรสูงกว่า อารยธรรม เป็นของบ้านเรือนธรรมคาสามัญไป. สรุปความแล้วก็ว่า ช่วยไม่ได้ แก่ไม่ได้ ไร้ไปตามที่เขาใช้กัน แต่เรารู้ความหมายให้ดีให้ถูกต้องแล้วกัน. อารยธรรม ต้องเป็นธรรมะที่ทำให้เป็นพระอรหิยะ, วสันธรรม ก็เป็นธรรมะที่ให้มิมมาก ให้หนา ให้มันจก ให้มันรุ่งรังขึ้น.

ถาม : ขี้ต้อไปนี้อีกหรือหนึ่ง บัจจยโคยอ้อม มีการใช้คำว่า อธิปไตย ประชาธิปไตยเพื่อจนกระทั่ง ไม่มีที่สูง และ พัด้า ตรงกับที่เด็กสมัยนี้กำลังต่อต้าน คำว่า ศักคินา เข้าใจว่า คงจะตรงกับแบบนั้นก็คือว่า เด็กกำลังจะต่อต้านเรื่องศักคินา. เด็กสมัยนี้ไม่ต้องการคำว่า ศักคินา ต้องการคำว่า เสมอกัน ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ เพราะฉะนั้น คำว่า ศักคินานี้ จะมีความหมายตรงกับคำว่า วรณะ ที่เขาว่า ชั้นวรรณะ แล้วศักคินา ชั้นวรรณะ กับ ศักคินา นี้มีความหมายต่างกัน หรือเหมือนกัน.

ตอบ : เด็กสมัยนี้ มันก็มีหลายพวก พวกหนึ่งมากเกินไป จนจัดพระพุทธรูปตัวเองว่าเป็นระบบศักตินา หรือ เป็นตัวศักตินา พระพุทธรูปเจ้าท่านมีอะไรเป็นเผด็จการ พระพุทธรูปเจ้าอย่างนี้ ก็มีเสียแล้ว. ระบบศักตินา หมายความว่า ระบบที่กลบเกล็นเอาไว้ เพื่อประโยชน์แก่ตนมากเกินไป สบายเกินไป โดยทำให้ผู้คนที่ยากจนนั้นลำบาก คืออิศวรอัน ขาดแคลน มีความหมายเท่านั้นเอง.

เดี๋ยวนี้พระในวัด ก็ถูกหว่า เป็นระบบศักตินา ว่า กินดี อยู่ดี นอนดี เติลดี ไปถึงพระพุทธรูปเจ้าด้วย เพราะว่าเขายังเห็นว่า พระพุทธรูปเจ้าเป็นอยู่ อย่างที่ว่าเป็นระบบเอาเปรียบ ระบบศักตินา; เขาจัดไว้ในระบบศักตินาชนิดหนึ่งในหลาย ๆ ชนิด. อย่าเอามาเป็นอารมณ์เลย เพราะว่าคำพูดเดี๋ยวนี้ผิดไปหมดแล้ว.

ถาม : ข้อต่อไป มีอยู่ตอนหนึ่งที่ท่านอาจารย์บรรยายว่า โยธสมธัปัจจุบัณนี้ อำนาจจะไม่มีอำนาจของกรุณาอาจารย์ อำนาจอะไรต่างๆ จะไม่มีค่า หมายความว่า เด็กจะไม่เชื่อฟัง อำนาจต่างๆ ไม่มีค่า มีอยู่บางตอนให้คำว่า เรื่องนี้มีความเป็นใหญ่ อำนาจเป็นธรรม หรืออย่างไร ก็ต้องอยู่ที่อำนาจ จะเป็นอำนาจของธรรม หรือเป็นอำนาจของกิเลส หรืออำนาจของอาวุธ หรือเป็นอำนาจอะไรต่างๆ.

ตอบ : อันนี้ต้องแยกให้ชัดออกไปว่า อำนาจที่พูดอยู่นี้ หมายถึงอำนาจบังคับบัญชา ส่วนอำนาจในความหมายอื่นนั้น มันยังมีอยู่. ที่ว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลภานั้น พระพุทธรูปเจ้าคริสต์ ไม่ใช่เราว่ามันหมายถึงอำนาจเงินก็ได้ อำนาจอาวุธก็ได้ อำนาจความดีก็ได้ อำนาจกิเลสก็ได้ ถ้าต้องครอบงำใครแล้ว มันก็มีอำนาจเหนือคนอื่นนั้น.

ส่วนเดียวกันที่ว่าอำนาจด้วยความหมาย คือ อำนาจบังคับบัญชา พ่อแม่ กีบงกับลูกไม่ได้ ผู้บังคับบัญชาราชการ กีบงกับลูกน้องไม่ได้ พระราชา กีบงกับพระเดรสักๆ ไม่ได้. นี่อำนาจมันไร้ความหมายไป เรื่องมันจึงเกิดได้ เพราะฉะนั้นอำนาจในที่นี้ จำกัดความแคบเพียง. อำนาจบังคับบัญชาผู้อื่น ส่วนอำนาจเงิน อำนาจปืน อำนาจกิเลสนั้น อีกส่วนหนึ่งต่างหาก ไม่ได้ เกี่ยวในที่นี้.

ถาม : ทั้งหมดนี้ ที่โลกพังๆ จนกระทั่งสองสามเดี๋ยวนั้น ก็ล้วนแต่ว่า เป็นเรื่องของมนุษย์ เราหมั่นไร้ศีลธรรม แล้วโลกๆตัวเองก็ไม่รู้ว่า ไร้ศีลธรรม เป็นเรื่องที่น่าสมเพชเราหา ที่ทำนอาจารย์ก็กลัวได้ไว้ ๓-๔ ประโยค ที่น่าจะจำไว้ ท่องได้ขึ้นใจ และน่าจะนึก ถึกว่า ทำไมหม่อมมนุษย์เราจึงลจจตกแต่ในทางที่ไม่ควรจะลจจตก น่าจะนึกไว้สัก ๔ ข้อ น่าสังเวชที่สุด ที่ทุกอย่างมีแต่ส่วนที่ทำให้เป็นทุกข์ แต่สิ่งที่มีองค์กันความทุกข์นั้น เรา ไม่มี น่าสังเวชอะไรเช่นนั้น.

สิ่งที่น่าสังเวชที่สุด ก็ควรระวังเราอยู่อย่างนี้ และสิ่งที่น่าสงาย ก็ที่เรา มีความสงวยน้อยกว่าสัตว์ ไม่สมกับคำว่าเป็นมนุษย์ ๓ ขั้วนี้ เราน่าจะโต้ท้อจากัน ทุๆเข้า. ผมคิดอยู่แล้วว่า มนุษย์โลกสมัยนี้ ส่วนใหญ่ก็เป็นเสียอย่างนี้ ส่วนใหญ่มัน จมเสีย ไม่ใช่ส่วนน้อยจน. ส่วนใหญ่ คือโลกมากกว่าครึ่งแล้ว จะอยู่ในภาวะไร้ ศีลธรรม.

ในฐานะเราส่วนน้อยที่หนึ่งอยู่ ณ ที่นี้ เท่ากับว่า เป็นลูกค่อม หรือว่า กลอย พะชุง ให้จมขาลงเท่านั้นเอง แต่ด้วยความหวังที่จะแก้ไข และแก้ไขแบบเรียนได้ก็ที่สุด แก่ชาวโลก ส่วนรับจะตั้งรับที่ประับปรุง ตั้งเสริมและบำรุง รักษาที่ศีลธรรม อย่างที่ ทำนายอาจารย์ได้พูดมาแล้ว นี้ไม่มีอะไรที่ เท่ากับว่า เหตุการณ์ซึ่งจะเป็นภัยกับเราเรียน ภัยอย่างนี้.

เราหวังอีกอย่างหนึ่งว่า เหตุการณ์ชั้นเลวร้าย ที่เกิดอยู่ทุกวัน เราคงมูมกลับเสียใหม่ ให้เหมือนกับว่า เป็นเพชรที่หิวคางคก เข้าใจว่าเหตุการณ์อันเลวร้ายทุกวัน ที่เฝ้าจนผู้ว่าการ ขว้างปาระเบิดกัน นักเรียนรบฆ่าฟันกัน จีเค่เครื่องบินยิงเครื่องบิน เข้าใจว่าเหตุการณ์อันเลวร้ายอย่างนี้ มองใหม่มูมกลับจะได้เป็นบทเรียน เป็นครูกระตุ้นเตือนชาวโลกทั้งหมด สักวันหนึ่งเหตุการณ์เหล่านี้จะกระตุ้นให้มองเห็นกงจักร เป็นกงจักรไปเสียบ้าง แล้วก็จะหันมองหาโลกแก้ว ซึ่งเป็นดอกบัวอันแท้จริงในภายภาคหน้า.

(เขียนบันทึกไว้หมดเพียงนี้)

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๕ -

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

กระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรมตามลำดับ

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่ที่ว่า
ศีลธรรมของมนุษยโลก

ในครั้งที่ ๕ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า กระแสแห่งความเสื่อมของ
ศีลธรรมตามลำดับ.

ขอให้นึกทบทวนถึงการบรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มา ว่าได้พูดถึงถึงเรื่องศีลธรรม
ที่เป็นปัญหาอยู่ ในแง่ใดแง่หนึ่งเท่านั้น. ในครั้งสุดท้ายนั้นก็ได้พูด ในหัวข้อว่า
โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม. ในครั้งนี้ ก็จะชี้ให้เห็นอาการที่จมลง
ภาวะไร้ศีลธรรมตามลำดับ, ตามลำดับอย่างไร ซึ่งจะเป็นการขยายความของการบรรยาย
ในครั้งที่แล้วมานั่นเอง ให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น.

อย่างไรก็ดี อยากจะขอพบทวนอยู่เสมอ โดยไม่เกรงว่าผู้ใดจะรำคาญ คือ
 อยากจะให้พิจารณาถึงเรื่องศีลธรรมกันเป็นพิเศษ, **ให้คำว่า ศีลธรรม มาอยู่ที่ริม**
สี่ปากคำสำหรับพูด ให้อยู่ในใจตลอดเวลา; ทั้งนี้จะทำให้ดีก็ด้วยความเข้าใจในเรื่อง
 ศีลธรรม อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งและถูกต้อง กว้างขวางเพียงพอ ครอบคลุมปัญหาทั้งหลายได้.
 ขอให้สังเกตดูอย่างยิ่งต่อไป ซึ่งจะพบได้เองว่า **ปัญหาทั้งหลายมารวมอยู่ที่ศูนย์กลาง**
เพียงปัญหาเดียว คือปัญหาทางศีลธรรมนั่น.

ทบทวนความหมายของศีลธรรมให้แจ่มอยู่เสมอ

คำว่า “ความเสื่อมศีลธรรมของโลก” มันก็มีความหมายกว้าง; โดยเฉพาะ
 คำว่า *โลก* นี้ไม่ได้หมายถึงแผ่นดินสำหรับอยู่อาศัยอย่างเดียวเท่านั้น. ในภาษาธรรมะ
 แล้วก็มีโลกภายใน คือเป็นจิตใจของมนุษย์ ที่กำลังเป็นอยู่อย่างไร ช่วงในนั้น เขา
 เรียกว่าโลกเหมือนกัน เรียกว่าโลกวิญญาณ, โลกจิต, โลกในตัวตน ส่วนแผ่นดินโลกใน
 ทำนองนั้นเป็นโลกในภายนอก ฉะนั้น คำว่า “เสื่อมศีลธรรมของโลก” นี้ ก็เสื่อม
 อยู่ในจิตใจก็มีเหตุแห่งศีลธรรม กำลังเสื่อมภาวะแห่งความมีศีลธรรม กำลังเสื่อมอยู่ในใจ
 แล้วก็ออกมาถึงข้างนอก คือการกระทำที่แสดงออกมา ตลอดจนปรากฏอยู่แก่สิ่งทั้งปวง
 แม้ที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ.

ขอเตือนให้นึกถึงความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” ในความหมายที่กว้าง
 อย่างนี้ไว้เสมอไป, เตือนอีกครั้งหนึ่งก็ว่า ศีลธรรมนั้นจะมี ๓ ความหมาย เป็นอย่างน้อย
ศีลธรรมคือเหตุแห่งความปกติ *สี่-ละ* แปลว่า *ปกติ*, *ธรรมะ* แปลว่า *เหตุ*,
ศีลธรรม แปลว่า *เหตุแห่งความปกติ*. ความหมายถัดมา **ศีลธรรม** แปลว่า *ภาวะ*

แห่งความปกติ คือผลที่ได้รับจากการทำเหตุตนเอง; อย่างนี้คำว่า *ธรรมะ* ก็แปลว่า *ภาวะ*, ศีลธรรม ก็แปลว่า *ภาวะแห่ง สี-ละ*; *สี-ละ* ก็คงแปลว่า *ปกติ* อยู่ตามเดิม. อีกความหมายหนึ่ง เป็น *ภาวะที่เป็นอยู่ตามธรรมดา*; ถ้ามัน *ปกติอยู่ตามธรรมชาติ* ก็เรียกว่า *ภาวะแห่งศีลธรรม* ด้วย ทั้งที่ไม่มีจิต ไม่มีวิญญาณ.

เมื่อเอาความหมายทั้งหมดนี้มารวมกันแล้ว มันก็ **ไม่มีอะไร ที่ไม่เกี่ยวข้องกับ ศีลธรรม** นับตั้งแต่ที่ต่ำสุดจนถึงสิ่งสูงสุด คือพระนิพพาน; เพราะว่า *พระนิพพาน* นั้นแหละ **เป็นศิวภาวะแห่งศีลธรรม**, คือภาวะแห่งความสงบ; ผู้ที่เรียนบาลีมาแล้วเท่านั้น จึงจะรู้ว่า *สี-ละ* คำนี้ แปลว่า *สงบ* หรือ *ปกติ* ตามความหมายที่แท้ก็แปลว่าปกติ ปกติก็คือสงบ.

ชาวบ้านก็มักจะรู้แต่เพียงว่า *สี-ละ* ก็คือศีล ที่ต้องรักษาเท่านั้นเอง; บางทีก็จะนึกไปถึงกอนหินบ้าง *ศีละ*, *ศิลา*. แต่ถ้าวัดให้ถี่ก็จะเห็นได้ต่อไปว่า กอนหินมัน **ปกติ**; นั่นคือ ภาวะศีลธรรมมันมีอยู่ที่กอนหิน โยสั่นนิชฐานเอาไว้จะเอาชื่อที่เคยใช้เรียกกอนหินนั้นแหละ มาเป็นชื่อสำหรับเรียกศีลที่ประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้มันเกิดภาวะปกติ มันจึงไม่มีอะไรที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคำว่า *สี-ละ* ในความหมายที่ว่าปกติ : เกี่ยวในฐานะที่เป็นเหตุก็มี, เป็นผลก็มี, เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติทั่วๆ ไปก็มี.

เพราะฉะนั้น แม้เราจะกระดิกตัวไปทางไหนสักกระเบียดนิ้วหนึ่ง มันก็เกี่ยวข้องกับภาวะปกติ คือจะมีศีลธรรมหรือไม่มีศีลธรรม; จะหาอาหารกิน จะกินอาหาร **จะเป็นอยู่อย่างไร ก็ไม่หนีไปจากเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม** เบื้องต้น ๆ ก็เป็นอย่างนี้ต้องมีการกิน มีการกิน การเก็บรักษา การมีไว้ การประพฤติต่อกันและกัน นี้ให้มันถูกตามศีลธรรม แล้วก็สูงขึ้นไปจนถึงจิตปกติ ถ้าปกติถึงที่สุด ก็คือสามารถขจัดกิเลสออกไปได้ ก็คือเป็นภาวะปกติ ถึงที่สุด คือไม่มีกิเลส หรือนิพพาน.

ขอให้ความหมายของคำๆ นี้ แจ่มแจ้งอยู่ในลักษณะอย่างนี้ทุก ๆ ประการ ในความรู้สึกของท่านทั้งหลาย จนมีความรู้สึกต่อสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม อยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออกให้จริง.

ศึกษาความเสื่อมศีลธรรมจากพระคัมภีร์บ้าง

วันนี้จะพูดถึง **กระแสแห่งความเสื่อมของศีลธรรม** สามลำดับ; ในตอนนี้มี ความหมายประหลาดอย่างหนึ่ง ซึ่งอยากจะบอกกล่าวให้ทราบทั่วกันว่า เรื่องราวใน พระคัมภีร์ ที่เราไม่ค่อยจะสนใจกัน เห็นว่าเป็นเรื่องพ้นสมัยก็กระมังนั่นแหละ โดยที่ แท้จริงแล้ว มันกลับเป็นเรื่องจริง และจริงอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้.

ครั้นเมื่อจะพูดกันถึงเรื่องอะไร ถ้าเป็นเรื่องที่มีอยู่ในพระคัมภีร์ โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง คือที่ในพระไตรปิฎกโดยตรงแล้ว อาตมาก็อยากจะเอาเรื่องในพระคัมภีร์ นั้นแหละมาพูด มาอธิบายให้ฟัง แทนที่จะต้องมาคิดนึกขึ้นเองใหม่; เพราะไปค้น **ในพระคัมภีร์** มันก็มี **ไปทุกเรื่อง** หรือทุกแง่ทุกมุมของแต่ละเรื่องอย่างน่าประหลาด, น่าประหลาดจนเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เกินกว่าความคิดนึกของเราสมัยนี้, แล้วมันยัง บังเอิญมาตรงกันกับภาวะการณ์ต่างๆ ที่พวกเราเป็นอยู่ในสมัยนี้ ในปัจจุบันนี้ซึ่งทั้ง หมดยุคนี้ **พอจะบอกให้ทราบได้** ว่าเรากำลังอยู่ที่จุดไหน, คำว่า "จุดไหน" นี้ หมายความว่า **จุดที่จะนำไปสู่ความเจริญ หรือจุดที่นำไปสู่ความพินาศ.**

ฉะนั้น ขอให้สนใจในข้อความของพระคัมภีร์ ให้ดี ๆ มาจับกันดูกับสถานการณ์ หรือเหตุการณ์สมัยนี้ แล้วจะพบว่า เรากำลังยืนอยู่ที่จุดไหน; ดังนั้น เป็นอันว่า

เกี่ยวกับเรื่องนี้ เรากล่าวกัน ไปตามข้อความในพระคัมภีร์ดีกว่า, แล้วก็มองเห็นได้เองว่า มันเป็นอย่างจริงในสมัยปัจจุบันนี้อย่างไร.

เอาละ, เป็นอันว่า เราจะกล่าวตามพระคัมภีร์ แต่ถึงอย่างนั้น ยังมีเรื่องที่จะต้องบอกกันให้รู้กันอีกชั้นหนึ่งว่า เรื่อง **พระคัมภีร์** นั้นระวางให้ดี; **อย่าให้กลายเป็นว่า มีไว้สำหรับทำให้เรากลายเป็นคนโง่.**

ความในพระคัมภีร์ลึกลับ มิใช่ไร้สาระ

ข้อนี้หมายความว่า เมื่อเราตีความไม่ถูกต้อง เราก็จะเห็นว่า **พระคัมภีร์นั้นเหลวไหลไร้สาระ**; เราไม่เห็นว่าเราเป็นคนโง่ ถ้ามันตกอยู่ในสภาพอย่างนั้นแล้ว ก็เป็นอันว่า พระคัมภีร์นั้นมิไว้สำหรับทำให้คนนั้นกลายเป็นคนโง่ ที่จริงมันไม่ใช่อย่างนั้น ดังนั้น จึงต้องตีความถ้อยคำแต่ละคำ. แต่ละเรื่องในพระคัมภีร์นั้นให้ถูกต้อง ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วจะไม่เชื่อ จะไม่ยอมเชื่อ แล้วจะหัวเราะเยาะพระคัมภีร์.

จะยกตัวอย่างให้ฟัง ในเรื่องที่จะกล่าวนี้ เป็นข้อความที่กล่าวว่า เมื่อมนุษย์มีอายุแปดหมื่นปี มีเหตุการณ์เป็นอย่างไร, และเมื่อมนุษย์มีอายุลดลงมาสี่หมื่นปี เป็นอย่างไร, ลดลงมาเรื่อยเป็นสองหมื่นปี หนึ่งปี กระทั่งเมื่อมนุษย์มีอายุห้าพันปี สองพันปี หนึ่งพันปี ห้าร้อยปี กระทั่งร้อยปี เหตุการณ์เป็นอย่างไร.

บางคนคงจะงงงนงงอยู่แล้ว; ท่านทั้งหลายไม่กลัวதுหมื่นพระคัมภีร์ แต่พอได้ข้ออย่างนี้ ก็จริงว่านี่มันอะไรกัน. หัวไม่จึงกล่าวว่า เมื่อมนุษย์มีอายุแปดหมื่นปี

สี่หมื่นปี . ถอยหลังลงมาตามลำดับ ? นี่ก็เพราะว่า เราไม่มีปัญญาจะตีความอะไรเลย ;
 ถ้ากล่าวเช่นนั้น มันมีความหมายพิเศษ ซึ่งต้องตีความกันโดยวิธีพิเศษ, แต่ตัวใครไม่
 ยอมตี ยอมเชื่ออย่างนั้น ไปตามคำหนังสือเลย ว่า อายุแปดหมื่นปี สี่หมื่นปี เต็ม ๆ อย่าง
 ที่ตัวหนังสือกล่าวนั้นก็ ; อย่างนี้ก็ยิ่งปลอดภัยกว่าคนที่ไม่เชื่อแล้วกลับหัวเราะ, เพราะว่
 ถ้าเชื่อว่า แปดหมื่น, สี่หมื่นปี เป็นอย่างนั้นจริง ก็ปฏิบัติตามที่พระทัมภีร์สอนไว้ มันก็
 ยังได้รับประโยชน์ ; แต่ถ้าไม่เชื่อ แล้วหัวเราะ ไม่สนใจ มันก็ไม่รับประโยชน์อะไร
 บางทีก็อาจจะให้โทษ ก็จะเป็นคนประมาท, ถ้าผู้ใดสมที่จะเชื่อตามหัวหนังสืออย่างนี้
 ก็ได้ ก็ยังมีประโยชน์.

แต่เดี๋ยวนี้มีหนทาง หรือวิธีที่จะตีความ ให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นไปกว่า
 และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ; โดยเฉพะปัจจุบันนี้ คือจะตีความ **เล่ห์กับอายุ** นี้ ก็เห็น
 ได้ว่า ท่าน **ถือเอาทำเลดินเป็นหลัก ; คือ คนมีทำเลดินพาล้อ** หรือไม่มีเลย
อายุสั้นมาก, พอ คนมีทำเลดินพาล้อ อายุก็สั้นลง ๆ นี่เป็นหลักทั่วไปใน
 พระคัมภีร์ กล่าวไว้อย่างนี้.

นี่เราเห็นได้ง่าย ๆ ว่า ถ้าเรามี **ความอยากมาก** ความต้องการมาก **เวลา**
มันก็สั้น เพราะว่ามันไม่ทันแก่ความต้องการ ; ถ้าเราไม่มีกิเลส ไม่มีความต้องการ
 มันก็ดูเหมือนกับว่าเวลามันยาวนาน. ดูความรู้สึกของเราเองก็ได้ เมื่อเด็ก ๆ ของเรา รู้สึกว่า
 วันคืนมันยาว เราอาจจะนอนกลางวันได้ตั้ง ๒ - ๓ ครั้ง มันก็ยังไม่แก่ ; พออายุมากขึ้น
 ไม่ทันจะนอนมันก็แก่เสียแล้ว นี่เพราะว่าเรามีความต้องการมาก, มากกว่าเด็ก ๆ มาก
 มันจึงเป็นสิ่งที่ มีสัดส่วนของมันอยู่ในตัว.

เวลานี้ก็มีกฎทางวิทยาศาสตร์ ที่เรียกว่า กฎสัมพัทธพหุขุฎี หรือ *relativity*
 ให้ตีศึกษากันได้อย่างละเอียด และเข้าใจได้ทันทีว่า ทำไมจะเกิดความรู้สึกที่แปลกประหลาด

แตกต่างกันอย่างนั้น, ซึ่งเป็นเหตุให้รู้ความจริงว่า ความจริงนั้น ยังไม่รู้ว่าจะจริงอยู่ที่
ตรงไหน มันจริงอยู่เพียงแค่ผลที่เกิดออกมา. จากการสัมพันธ์ของสิ่งที่มีนสัมพันธ์กัน
ในลักษณะอย่างไร. ใครอยากสนใจ และสามารถจะทำได้ ก็ไปหาทฤษฎีเรื่อง relativity
นี้ศึกษาดู.

แต่ในที่นี้ระหัดเฉพาะใจความว่า มันมีความสัมพันธ์กัน ระหว่างสิ่งที่มีน
ต้องสัมพันธ์กัน; ในกรณีนี้ก็คือ **ความอวกของมนุษย์กับสิ่งที่เรียกว่าเวลา.** เมื่อ
มีความอวกต่างกัน เวลาจะปรากฏแก่บุคคลนั้นต่างกัน; ฉะนั้นเขาจึงมีบัญญัติอายุมนุษย์
ว่า มีอายุแปดหมื่นปี ในสมัยที่มันไม่มีความเลื่อมทางศีลธรรม. มนุษย์มีอายุสั้นเข้า ๆ
ตามลำดับของความเลื่อมแห่งศีลธรรม จนกระทั่งกล่าวได้ว่า ในที่สุดจะมีอายุเพียง ๑๐ ปี
ก็ถึงยุคมิกสัญญ์ คือความวินาศของมนุษย์.

ขอให้ลองคำนวณดูเอาเองว่า คนอายุแปดหมื่นปี ใครมันจะมีความอวก
ก็มากน้อย และคนที่อายุจำนวน ๑๐ ปี จะมีความอวกรุนแรงอย่างไร; ไม่ต้องเรื่อง
ลึกซึ้งอะไรนัก เรื่องที่ปรากฏอยู่แก่จิตใจทุกคน ของคนโดยมาก เช่น ทำไม่จึงรู้สึก
วันหนึ่งนาฬิกาเดินช้าจริง ๆ บางเวลา รู้สึกว่า วันหนึ่งทำไมนาฬิกาเดินเร็วจริง ๆ ทำหน้าที่
กำลังอวกอะไร หรือกำลังร่อยรอยอะไรอยู่, หรือซู้รักกำลังคอยซู้รัก ก็รู้สึกว่านาฬิกาเดิน
ช้าแล้ว ไม่เดินตามปกติแล้ว. นี่คือกฎของความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งที่ต้องสัมพันธ์กัน
ทำให้เกิดความรู้สึกออกมาที่แตกต่างกัน.

ฉะนั้น การที่บัญญัติว่า คนที่มีอายุน้อย แปดหมื่นปี สี่หมื่นปี สองหมื่นปี
หนึ่งหมื่นปี จนกระทั่งลดลงมาเป็นสิบปี นี้ เป็นคำพูดที่ฉลาดที่สุด, ถูกต้องที่สุด;
มีความหมายที่สุด; จึงขอให้สนใจในลักษณะอย่างนี้. แล้วท่านก็จะไม่หัวเราะเยาะ

ข้อกรรมในพระคัมภีร์ ซึ่งจะนำมากล่าวในวันนี้ คือพระบาติที่เรียกว่า *ฉกกวตติสสุต* แห่ง*ป่าฏิกวาคค* ของคัมภีร์ *หิมณิกาย* พระไตรปิฎก เล่ม ๑๑ ที่เป็นบาลีเล่มที่ ๑๑ หน้า ๗๗ ซึ่งจะเลิกกล่าวต่อไป จะพอข้อความอย่างนี้, จึงให้พูดล่วงหน้าไว้เสียก่อนว่า; จะยิวจะเห็นเป็นเรื่องบ้าหลังไว้สาระ แล้วก็ไม่ฟังอะไรต่อไปอีกก็ได้.

พระคัมภีร์มีลักษณะอย่างนี้, และยังมีลักษณะเหมือนกับเป็นการทำนายทายทัก, นี้เพราะว่า เขาต้องการให้คนฟังไว้ แล้วกลัวไว้ แล้วมีอภัยกันไว้ เช่น การบรรยายครั้งที่แล้วมา ที่พูดเรื่องความฝัน ๑๖ ข้อ; พระพุทธเจ้าท่านทำนายอย่างไร มันก็เป็นเรื่องการทำนายโลกในอนาคต. คนตีความไม่ได้ก็หัวเราะเยาะ แต่ที่ตีความได้ ก็กลายเป็นเรื่องจริงที่น่าสะอึ้ง และกำลังเป็นอยู่จริง ๆ, ลองคิดดู.

วันนี้จะพูดถึงพระสูตรนี้ ไม่ใช่ใช้ลักษณะทำนายทายทักอย่างเพื่อข้อ, เป็นเหมือนนับว่าการกล่าวไว้เป็นหลักว่า มันจะต้องเป็นอย่างนี้ และมันจะต้องย้อนไปย้อนมาอย่างนี้. ถ้าท่านได้กล่าวไว้ในลักษณะที่ว่า : เมื่ออายุ แปดหมื่นปี แล้วเลวลง ๆ ดอยลงมาจากอายุสิบปี ฆ่าฟันกันเกือบหมดทั้งโลก เป็น *สัตถันตรกัปป์* อยู่ ๗ วัน. ต่อมาได้เกิดใหม่ก็ตั้งต้นใหม่; ทำความดีใหม่ อายุก็ยืนขึ้นอีก, ยืนขึ้นอีกจนกลับไปแปดหมื่นปี อีก; แล้วจากนั้นก็เกิดการเสื่อมศีลธรรมอีก มนุษย์ก็จะดอยลงมาจากตามลำดับ จนกระทั่งเหลือสิบปีอีก .เกิดมิกตัญญีอีก ดอยหน้าดอยหลังอยู่อย่างนี้.

นี่มันยิ่งไปกว่าที่จะเป็นกรรทำนายทายทัก มันเหมือนกับบอกกฎอะไรให้, บอกกฎเกณฑ์อะไรไว้ให้อันหนึ่งที่เกี่ยวข้อง. ท่านเอาหลักเกณฑ์อะไรมาใช้กำหนดตัวเลขแปดหมื่น สี่หมื่น สองหมื่น หนึ่งหมื่น ห้าพัน สองพัน หนึ่งพัน ห้าร้อย สองร้อย หนึ่งร้อย ห้าสิบปี ยี่สิบปี หรือว่าสิบปี นี้ไม่สำคัญว่า ท่านจะเอากฎเกณฑ์อะไร;

แต่ส่วนใหญ่ผู้มีบุญอยู่แล้ว เอาคุณเกณฑ์ของความมากมาย ของความเลื่อมคือธรรมออกมา เป็นหลักบัญญัติ เกี่ยวกับเอาข้อความนั้นมากล่าวให้ฟัง พอที่จะจับเท่าเงื่อนได้ด้วยตนเอง.

นี่คือสิ่งที่ต้องขอรับรองในระยะแรกนี้ขอท่านทั้งหลาย ว่าช่วยระวังให้ดี **อย่าให้กลายเป็นว่า พระคัมภีร์เสียใจสำหรับทำให้เรากลายเป็นคนใจ;** มันไม่ใช่ความมุ่งหมายของพระคัมภีร์ที่จะเป็นอย่างนั้น. เป็นความมุ่งหมายของมุกกล่าว หรือของพระพุทธรูปเจ้า หรือของใครก็ตาม ที่ทำให้เกิดพระคัมภีร์ขึ้นมา. ด้วยความหวังที่จะให้เราเป็นคนไม่ใจ ให้เป็นคนฉลาด แล้วก็สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้.

เดี๋ยวนี้มันเป็นที่น่าสรวลหัวว่า มันกลับตรงกันข้ามเสียอย่างนี้ มันก็ไม่มีใครสนใจกับเรื่องเหล่านี้ ทว่านี่เป็นเรื่องศรัทธา; **ตนเองก็กลายเป็นคนใจ ไม่ได้รับประโยชน์จากพระคัมภีร์** นั่นๆ. นี่เรียกว่า เราไม่ได้รับประโยชน์ที่มันมีอยู่จริง, และควรจะได้รับจริงๆ มันน่าสรวลหัวเท่าไร; ขอให้ลองคิดดู.

ในพระสูตร มีเรื่องนำศึกษา ทางศีลธรรม, ที่เกี่ยวกับโจรกรรม

นี่ ก็มาถึงหัวข้อความในพระสูตรนั้น ซึ่งจะเล่าให้ฟังโดยใจความ เป็นภาระแสดงถึง กระแสแห่งความเลื่อมของศีลธรรมเป็นลำดับๆ เป็นระยะไป ตั้งแต่ต้นจนถึงวาระสุดท้าย; ทุกขั้นทุกตอนแสดงความไว้ศีลธรรมน่านับอยู่ เริ่มต้นเรื่องไม่จำเป็นจะต้องเอามาพูดก็ได้. เริ่มต้นเรื่อง พระราชาผู้ปกครองแผ่นดิน เริ่มทำผิดพลวอะไรบางอย่างเป็นเรื่องแรก แล้วเกิดวิกฤตการณ์ ขยายตัวเรื่อยมาจนถึงมีคดีผู้.

สำหรับคำว่า *พระราชวาท* นี้ ในความหมายทางภาษามาติ่นั้น เป็นคำกว้าง เอาเป็นว่า คือ *ผู้มีอำนาจในภพที่จะบันดาล ในสิ่งที่มนุษย์จะบันดาลกันได้* ก็แล้วกัน ก็เรียกว่าพระราชวาท, ซึ่งมาถึงสมัยนี้ เรามักจะเรียกกันว่า *ชนชั้นปกครอง* เสียมากกว่า มันก็จริงที่. ถ้าพระราชวาทมีกระบวนบุคคลคนเดียวบ้าง หรือบางระบบมันก็แค่คนเดียวบ้าง ; ใจความเต็มที่กันล่ะก็ คือ *พวกชนชั้นปกครองเอง คือพระราชวาท.*

ในกรณีนี้ พระราชวาทประพฤติธรรมสำหรับพระราชวาทอื่น ๆ อยู่ทุกข้อ แต่เฉียดมากำพลาดพลั้งในข้อสำคัญข้อหนึ่ง ที่เรียกว่า *ไม่ติดตามช่วยเหลือผู้ไม่มีทรัพย์* ให้มีทรัพย์, ทำพลาดในข้อที่ไม่ได้จับ ไม่ได้ทำ ไม่ได้ปรับปรุงอะไรต่าง ๆ ให้ผู้ที่ไม่มีทรัพย์ เกิดทรัพย์มากขึ้นมา. ที่เบ๊หน้าลิทัว *โน อ โช อธนาถ ธนมนุษย์ปทาธิ* - *ไม่ช่วยเหลือกระทำเพื่อให้มีทรัพย์ แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์; ธอนาถ ธนมนุษย์ปทาธิมาเน* - *เมื่อไม่ทำความช่วยเหลือให้แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์ เพื่อให้มีทรัพย์ เช่นนี้แล้ว; ทาพิททีย เวบุลลึ อคมาติ* - *ความยากจนขัดสนเร้นแค้น ก็ถึงความโง่เขลา* - *ทาพิททีย เวบุลลึ คเต อทินนาทาน เวบุลลึ อคมาติ.* - *เมื่อความยากจนขัดสน ถึงซึ่งความโง่เขลาเช่นนี้แล้ว อทินนาทาน การถือเอาซึ่งทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ยอมให้มัน ก็เกิดขึ้นอย่างนี้เป็นต้น* เป็นใจความสำคัญของเรื่องในข้อนี้.

เมื่อก่อนก็อยู่กับที่ : เพราะว่ามันยังมีคนน้อย มีปัญหาน้อย, พงมีคนมาก ปัญหามันก็มาก, แล้วชนชั้นปกครองทำผิดเพียงข้อเดียว คือ *ไม่ได้จับให้คนไม่มีทรัพย์ มีโอกาสที่จะมีทรัพย์ ก็ขัดสน อทินนาทาน;* กลัวย ๆ กับว่า เมื่อก่อนนี้ มันก็ไม่มือทินนาทาน. ถ้าถือตามตัวหนังสือนี้ จะต้องยึดหยุ่นอย่างนั้น; แม้ว่าในพระบาลีแห่งอื่น จะได้กล่าวถึงการตั้งต้นของอทินนาทานไว้ก็มีเหมือนกัน โดยรวมแล้ว มันก็ตรงกัน, คือเมื่อมันไม่พอ มันก็เกิดอทินนาทาน.

ถ้าบุคคลอย่างสมัยปัจจุบันนี้ ก็คือ **ไม่มีการสงเคราะห์ทางทุนทรัพย์** หรือ ไม่ช่วยเหลือกันในทางเศรษฐกิจ ให้ทุกคนที่มีปัจจัยเครื่องยังชีพตามสมควร. พวกให้ชด ก็คือว่า ชนชั้นปกครอง **ขาดการลงทุนให้แก่คนที่ยากจน**; แต่ระบบการปกครอง ในสมัยนี้ เขาจะปฏิเสธว่าไม่ใช่หน้าที่ ที่คนร่ำรวยหรือคนมีอำนาจ จะเทียลงลงทุนให้คนที่ ยากจน. **พื้นที่เมื่อปัญหามันเพิ่มขึ้น** คือคนมากขึ้น มันก็มีความยากจนแผ่ซ่านไปทั่ว ทุกหัวระแหง; **นี่ก็ตั้งกันมือที่นินทาน.**

สังกตชนก่อนนี้ว่า **รู้จักที่นินทานก่อนอะไรหมด**, **รู้จักความเสื่อมศีล- ธรรม ทางที่นินทานก่อนอะไรหมด.** เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์อยู่ใน สมัยที่มีอายุ ชัยแปดหมื่นปี; ข้อความท่านกล่าวไว้อย่างนี้ มันเริ่มขึ้นเมื่อปลายสมัยอายุแปดหมื่นปี. **นี่ก็เริ่มอาการอย่างนั้นขึ้นมา** นี่แสดงว่า **มนุษย์สมัยนั้นยังมักเล็ดน้อย** ยังมีความตั้งอกกร น้อย อะไรร้อย เหมือนกับที่มีอายุยืนแปดหมื่นปี; **แล้วก็ เริ่มวิกฤตการณ์ ด้วยการ มือที่นินทาน** เพราะการขาดการสงเคราะห์กันให้มืทรัพย์สิน.

จริงนี่ก็ต้องเล่าเรื่องที่น่าขันไว้: เรื่องหนึ่ง ตอนหนึ่งว่า พอเกิดคนชโมอย่างนี้ ขึ้นมาแล้ว ก็มีการจับตัวชโมไปให้พระราชชา. พระราชาที่สอบถามว่า **ทำไมชโม, จริงไหม?** ก็บอกว่าชโมจริงเพราะขัดสน. **พระราชาเลยให้ทุนทรัพย์แก่ชโม** ไม่ได้ดังโทษ ะโมยกก็กลับไป **ทำให้ว่รัฐถึงคนอื่น ๆ อีก** ก็บอกว่าชโมนี้ได้พระราชทาน ทรัพย์ เพื่ออย่าให้บั้นชโม. **ที่นี้คนที่มันไม่ได้เป็นชโม** มันก็เกล้งชโม คือมันเป็น ชโมขึ้นมาทันที, **เขาจับชโมได้ไปให้พระราชชา, แล้วพระราชาที่พระราชทานทรัพย์; เกิดมหันตภัยด้วยการเป็นชโม** ขึ้นมาอย่างนี้. **ที่นี้ พระราชาที่ให้ไม่ไหว** ก็เปลี่ยนเป็น **ถ้าใครชโมแล้วก็ ลงโทษ** ก็คือการ **ใช้ศาลตรา** หรือเขาเรียกว่า **กรรมกรรม.** คำนี้แปลว่า **การลงโทษด้วยอาญาหรือศาลตรา.**

เมื่อรู้จักใช้ศาสตร์แล้ว เกิดความเสื่อมศีลธรรมอื่น ๆ อีก

ลงโทษด้วยศาสตร์ ก็ยังไม่กำจัดหินนาพจนได้ เป็นวิกฤติการณ์ที่คงอยู่เดิม, **ที่นี้ก็เกิดการใช้ศาสตร์** ให้เป็นวิกฤติการณ์อันใหม่เพิ่มขึ้นมา จนกระทั่งมนุษย์รู้จักใช้ศาสตร์กระทำแก่กันและกัน ก็เกิดสิ่งที่เรียกว่าการฆ่าฟันล้างผลาญกันขึ้น คือป่าเถื่อนดิบเถื่อน. ในเมื่อมนุษย์มีอายุแปดหมื่นปี ก็อรทัยมนุษย์อายุแปดหมื่นปี นี้ได้เกิดอาการอ่อนแอขึ้นแล้ว, คือว่าขี้สั่น แล้วก็ขี้โมย, แล้วก็ใช้อาวุธฆ่าฟันกัน **เป็นปาลาติบาท.**

มันก็เลวลงมา ๆ อายุของมนุษย์ก็ถอยลงมา ถอยลงมา ๆ. จนถึงมนุษย์มีอายุเพียงสี่หมื่นปี **ก็รู้จักมั่ววาท**; ก็นำแปลกอยู่เหมือนกัน ที่ว่ารู้จักโกหกทีหลังรู้จักขโมย เป็นไปได้อย่างไรก็ไปก็กด. เพิ่งรู้จักพูดเท็จหลังจากที่รู้จักขโมย; หมกยความว่า ก่อนสี่หมื่นปีนี้ ไม่รู้จักใช้วิชาหลบตะแสงหลอกดวง พูดเท็จ. ทีหลังเหตุการณ์มันสอนให้เอง จนรู้จักใช้วิชาหลอกดวง เพื่อจะเอาประโยชน์ของผู้อื่น.

เมื่อมีความเสื่อมทางศีลธรรมหนักลงไปอีก มนุษย์มีอายุสองหมื่นปี **ก็รู้จักบีบคั้นวาท**, คือใช้คำพูดแบบที่เรียกว่า **ตอกถิ่มให้คนมันแตกกันเป็นพวก ๆ** เป็นพรรคเป็นพวก; ไม่ใช่แบบว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กันแล้ว. **ที่มัน** ถูกกระทำกันให้เป็นพวก ๆ : เป็นพวกเขา พวกเรา พวกมึง พวกกู, แล้วก็หาวิธีให้เบียดเบียนกัน เพื่อประโยชน์จะให้แก่กันแก่ผู้ตอกถิ่ม.

ความเสื่อมทางศีลธรรม หนักลงไปอีก จนกระทั่งมนุษย์มีอายุหนึ่งหมื่นปี **จึงรู้จักเมตติจลาจาร.** **นี่ก็เป็นเรื่องที่น่าคิด;** เมื่อก่อนนี้ไม่มีจิตใจฉลาดพอที่จะ

รู้จักทำชู้ ก็ยังไม่เลวกว่าสัตว์ไตรัจฉานนั่นเอง ; มนุษย์เมื่อเจริญมาถึงชนรุ่นนี้ จึงรู้จักทำชู้ ซึ่งสัตว์ไตรัจฉานทำไม่เป็น. มนุษย์เริ่มเลวกว่าสัตว์ไตรัจฉาน คือทำชู้เป็นเมื่ออายุเริ่มลดลงมาเหลือเพียงหมื่นปี การล่วงละเมิดของรักของบุคคละอื่นมันก็แพร่หลาย.

ความเลื่อมใสธรรมมันมีมากขึ้น จนอายุลดเหลือหัวพันปี วิกฤติการณ์ทางศีลธรรมไหลลงใหม่อีก ๒ ชื่อ คือ **ศรุตสาท** กับ **สัมตปัลลาปวาท**. **ศรุตสาท** คือ **ใช้คำหยาบ**, **มนุษย์รู้จักเอรีตอร้อยเมื่อได้พูดคำหยาบ**. เมื่อได้รู้จักใช้คำหยาบต่อผู้อื่น ; ถ้าถือตามหลักนี้ ก็หมายความว่าเมื่อก่อนทำไม่เป็น ไม่มีอะไรที่เป็นเหตุให้เราต้องพูดคำหยาบแก่กันและกัน ; ต่อเมื่อศีลธรรมมันเสื่อมลงมาถึงชนรุ่นนี้ มนุษย์จึงพูดคำหยาบ, และอ้อยในกา รู้จักพูดคำหยาบ.

อีกอันหนึ่งคือ **สัมตปัลลาปวาท** คือ **พูดเพื่อเจ้อ** พูดเล่นหัว ; ก่อนนี้มนุษย์ไม่รู้รู้จักหาความสุขจากการพูดเล่นพูดหัว, พูดไปรยประโยชน์ที่เรียกว่าพูดเพื่อเจ้อนั้นเรียกว่าเสพคิอร้อยในการพูดเล่นพูดหัว. เหมือนคนสมัยนี้ ก็ยังชอบพูดเล่นพูดหัว รู้สึกสนุกสนานเอรีตอร้อยในการพูดเพื่อเจ้อเล่นหัว **เกียรณนิยมใหม่ชอบพูดคำหยาบชอบพูดเพื่อเจ้อ** เป็นของใหม่ขึ้นมา.

ทั้งนี้ ความเลื่อมใสธรรมก็หนักขึ้นอีก มาถึงวิกฤติการณ์ใหม่ ในระหว่างอายุสองพันห้าร้อย ถึง สองพันปี มีชื่อ **อภิขณา** และ **พยายบาท** ; **อภิขณานั้น แห่งที่อะเอะเกินกว่าจำเป็น** คือ **แห่งกอบโกย** นั้นแหละ. พวกกันตรงๆ สมัยนี้ คือเพ่งจงเอาเกินกว่าที่ควรจะเอา ควรจะมี ; **พยายบาท** คือ **ทำร้ายผู้อื่น ในเมื่อมันไม่ได้อย่างที่ตัวต้องการ**. พระบาลีกล่าวไว้เป็นของคู่แฝด **อภิขณาและพยายบาท** ที่มีเป็นของคู่กัน คือเป็นคู่แฝด **มदनการออบโกย** **มदनการมทำร้ายผู้อื่น** ได้ก่อรูปขึ้นจนขึ้นมาในสมัยที่มนุษย์มีอายุ สองพันห้าร้อยปี ถึง สองพันปี.

ความเสื่อมทางศีลธรรมก็หนักลงไปอีก ภายมันก็ลดน้อยลงไปอีก เหลืออายุหนึ่งพันปี วิกฤตการณ์ทางศีลธรรม ตอนนั้นเกิดสิ่งที่เรียกว่า **มิจจาเทญฺญี** เกิดความคิดที่กลับกัน : **เห็นกงจักรเป็นดอกบัว, เห็นค้เป็นขั้ว, เห็นขั้วเป็นค้** มันถึงขนาดที่เรียกว่า จะเอาเต้ได้, มันเป็นมิจจาเทญฺญี คือเริ่มนิยมขั้ว โดยเริ่มนิยมทำขั้ว เพราะ "เห็นกงจักรเป็นดอกบัว" ด้วยมิจจาเทญฺญีนั้น. ที่นี้ก็เป็นความเสื่อมที่เรียกว่า วุ่นใหญ่ ด้วยอำนาจของมิจจาเทญฺญี อายุมนุษย์ลดลงเหลือห้าร้อยปี ก็เกิดความเสื่อมศีลธรรม ๓ ประการคือ **อธรรมวาระ** - กำหนดยินดีไม่เป็นธรรม ไม่ประกอบด้วยธรรม, **วิมลโลกะ** - โลกไม่มีขอบเขต ไม่สม่ำเสมอ, **มิจจาธรรม** - ประพฤติผิดทำนองคลองธรรมที่เลยกั๊งไว้ ส่วนใหญ่ก็ขึ้นไปในทางกามารมณ์มิจจาธรรม คือธรรมที่ผิดหนักไปในทางกามารมณ์.

อธรรม ๓ อย่างนี้ พันเป็นเกลียวกันไปไม่แยกกัน : อธรรมวาระ

- **กำหนดยินดีไม่เป็นธรรม** มันก็ยินดีในสิ่งไม่มีธรรม ไม่เป็นธรรม ไม่ประกอบด้วยธรรม โดยวิธีการที่ไม่ประกอบด้วยธรรม ในวัตถุที่ไม่ประกอบด้วยธรรม. ฉะนั้น **ความโลภมันจึงวิสมะ** คือว่า **ไม่เป็นระเบียบ** มันแผ่ซ่านกระจายอย่างไม่มีระเบียบ; **มิจจาธรรม** คือ **การประพฤติผิดธรรม** - ตามใจตัวเอง มันก็แพร่หลาย.

ความเสื่อมทางศีลธรรมมันก็หนักยิ่งขึ้นไปอีก จนกระทั่งมนุษย์มีอายุสองร้อยห้าสิบปี สองร้อยปี หนึ่งร้อยปี ระยะเวลาเกิดธรรมที่เป็นอธรรมอัน ๓ หมวด: **ไม่มีการปฏิบัติ** ที่ถูกต้องในมารดา ในบิดา ในญาติ ในสมณพราหมณ์ ในครูบาอาจารย์; นี้ก็เรียกว่า **ไม่มีสัมมาปฏิบัติในบุคคล** ซึ่งอยู่ในฐานะที่ควรจะได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษ. ถ้าจะพูดให้คร่าวเตียวหมด ก็เรียก **ในทิศทั้ง ๖** ก็จะได้ คือใน **บิดามารดาเบื้องหน้า** **เบื้องหลัง** **บุตรภรรยา** **เบื้องซ้ายเพื่อน** **เบื้องขวาอาจารย์** **เบื้องบนสมณพราหมณ์** **เบื้องล่าง** **ทาส กรรมกร** มันเกิดการประพฤติผิดต่อบุคคลแนวคัล้อม รอบข้าง ไม่มีสัมมาปฏิบัติ.

อีกข้อหนึ่งก็ **ไม่มีเชฏฐาปจาณธรรม** คือ **ไม่เคารพในบุคคลที่สูงกว่า** ; จะโดยอะไรก็ตาม คือเกิดไม่มียุงไม่มีท่าอะไรขึ้นมาแล้ว จะเรียกว่าประชาธิปไตยหรืออย่างไรก็ไม่แน่ ; แต่อันนี้ก็เรียกว่าเชฏฐาปจาณธรรม. คนที่เจริญกว่าโดยชาติกิติ โดยอายุกิติ โดยคุณสมบัติความรู้กิติ เขาเรียกว่า **เชฏฐา** คือ **คนที่เจริญกว่า** ; **ไม่มีโลธ่อน้อมในบุคคลผู้เป็นเชฏฐา** ; **เขี้ยวนี้มีไหม ?** ลองกติกดูกันโนชื่อนี้ว่า **เขี้ยวนี้มีไหม ?**

การไม่เคารพน้อมในบุคคลผู้เจริญกว่า. นี่ ถ้าถือตามข้อความในพระกัมภีร์นี้ก็ตรงกันพอดี ; ถ้าถือตามหลักนี้ ก็ถือว่ามนุษย์สมัยนี้อายุขัย ๑๐๐ ปี แต่อายุมากแล้ว จะไม่เอาอายุเนื้อหนังเป็นหลักก็ได้. เอาอายุที่เกิดมาจากการเทียบส่วนกันระหว่างกิโลสกับการกระทำของมนุษย์ ; ผลก็ตรงกันพอดีกับอายุราว ๆ ๑๐๐ ปี นี้เราก็เริ่มไม่สัสมาปฏิบัติในมารดาบิดาแล้ว.

เด็ก ๆ ไม่เชื่อหังบิดามารดา, เด็ก ๆ เห็นแต่ประโยชน์ของตัว ยิ่งเด็ก ๆ ที่ได้รับการศึกษาในรุ่นหลังนี้แล้ว ไม่เคารพบิดามารดาที่ทำได้ ที่แสดงละครเคารพพอเป็นพิธี ในใจมันก็ได้เคารพ ; เพราะการอบรมมันผิด มันเสื่อมศีลธรรมวัฒนธรรมเรื่อย ๆ มา.

ลองไม่ให้อะไรก็ตามใจเขาดี เขาอาจจะคบตีบิดามารดา ; สมมติว่าไม่ยอมให้เขาแต่งงาน นี่เขาอาจจะฆ่าบิดามารดาเสียก็ได้. การประพฤติดต่อบิดามารดา เริ่มเปลี่ยนแปลง จนเรียกว่าไม่มีสัสมาปฏิบัติ. **มคฺเตยฺยตา - ความเป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องต่อมารดา** **เปตฺเตยฺยตา - ความเป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องต่อบิดา** มันเริ่มไม่มีเสียแล้ว นี่ก็ **ไม่มีเชฏฐาปจาณธรรม** โดยเข้าใจความหมายผิด ๆ จากคำว่า **ประชาธิปไตย**.

ที่นั่นต่อไปอีก ความเสื่อมศีลธรรม ความเสื่อมหมักลงไปอีก จนกระทั่ง มนุษย์มีอายุ ๑๐ ปีเท่านั้น. ร่างกายที่มนุษย์มีอายุ ๑๐ ปีนี้ มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ว่า หญิง ๕ ปี ก็มีบุตร. ที่แปลงออกไปอีกก็คือรสอร่อย ที่เรียกว่า *เกล็ด ๕ : เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย* และ *เกล็ด* นั่นก็หายไป. คำว่า "หายไป" อันตรธานไป นี้ก็โดยไม่นิยม, หรือว่ามันหาไม่ได้, อาจมาที่ตีความหมายไม่ค่อยชัด; แต่พระคัมภีร์ กล่าวไว้อย่างนั้น ว่ามนุษย์จะกินหญ้าชนิดหนึ่งไม่รู้จะเรียกในภาษาไทยว่าหญ้าอะไร. หญ้านี้เรียกในภาษาบาลีว่า *หญ้ากุฑฺรุสโก* เขาแปลกันว่า *หญ้ายับแค้น*.

อาจมก็ไม่ว่าจะรู้ว่าหญ้ายับแค้นนั้นเป็นอย่างไร; แต่สันนิษฐานว่า จะเป็น หัวเห้งารากของหญ้าชนิดหนึ่ง. มนุษย์กินหญ้าชนิดนี้แทนการกินข้าว เหมือนกับการกินข้าว, มันอาจจะตีความหมายไปอีกทางหนึ่งก็ได้ว่า ไม่นิยมเพียงว่า เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เกล็ด ตามธรรมชาติเสียแล้ว. ต้องประดิษฐ์ประดิษฐ์ ให้มันกิน ๆ ไปกว่านี้ จนตีความหมายของคำเหล่านี้ เรียกว่าสิ่งเหล่านี้หายไปแล้ว อย่างนั้นก็.

แต่ถ้อยเอาตาม *ความในอรรถกถา* ก็ได้ความคล้ายกับว่า สิ่งเหล่านี้มันหายไปหมด, หรือมันไม่พอกินก็ได้ จนต้องกินหญ้าชนิดหนึ่ง. เมื่อไม่นานมานี้ก็อ่านหนังสือพบว่า มีศาสตราจารย์อะไรคนหนึ่ง เขาก็ชักชวนการกินหญ้า; ต่อไปข้าวจะไม่พอกิน คนมันแข็งขี้มากในโลก การที่จะปลูกข้าวกินนั้นคงทำไม่ได้ แต่อาจจะทำได้ ถ้าเราเปลี่ยนไปกินหญ้าชนิดนั้น ชนิดที่เขาแนะนำนั้น.

ที่นี้ *อภุคฺคกรรรมบทรุ้งเรือง* จนอภุคฺคกรรรมบทไม่มีร่องรอยเหลืออยู่; อภุคฺคกรรรมบท ๑๐ ถูกเทิดทูนขึ้นมา ทำกันเป็นธรรมคาสัมมุขไป, ส่วนฝ่ายอภุคฺคกรรรมบท ๑๐ นั้น

หายไปไม่มีให้เห็น ไม่มีใครกล่าวถึง. เขาทำกันแต่ป่าเถื่อนป่าเถียว อหิงษาทรมาน กามสุมิฉินา-
จาร การผูกเท็จ พุทโหดอบ พุทโศ่งเสียด พุทเหี้ยเจ้อ โลกมาก พยาบาทมาก เห็นผิดมาก;
นี่เรื่อกว่า ออกุศลกรรมบท ๑๐ เป็นของธรรมภาสามัญไป.

ในยุคนี้ไม่มีคำพูดว่าบุญ ว่ากุศล, พร้อมกันนั้น คนที่ประพฤติกเลวที่สุด
ได้รับการยกย่องนับถือ; ถ้าพูดว่าบุญนี้ หายไปจากภาษาพูดของมนุษย์. มันจะเป็น
ไปได้อย่างไร? ก็คนแล้วมันน่าจะเป็นอย่างนี้; เพราะว่าในสมัยหัว ๕ - ๖ ปีนี้ ปากของ
มนุษย์ที่พูดออกมาว่า บุญ บุญ นั้นมันน้อยลง. มันไม่มากเหมือนสมัยปู่ ย่า ตา ทวด โน้น
อะไร ๆ ก็บุญ, อะไรก็บุญ เกี่ยวกับบุญช่วย.

เดี๋ยวนี้คนก็ไม่มีคุณแล้ว แม้ด้วยปาก ว่า "บุญ - บุญ" มากเหมือนสมัยโน้น;
แต่พอมาถึงสมัยที่วานี้ อายุ ๑๐ ปี นี้ไม่มีคำพูดว่า "บุญ กุศล ธรรมะ ศาสนา" อะไร
อยู่ในภาษาพูดของมนุษย์แล้ว. มนุษย์ทำอะไรไปตามเรื่องที่เขาจะทำ, แล้วก็เอาความได้
ตามใจตัวนี้เป็นเบื้องหน้า. ใครทำได้มาก คนนั้นก็ได้รับยกย่อง.

อาการดัดไปก็คือ **ไม่มีภรรยานับถือ** ภาวะแห่งการเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นพี่ เป็น
ป้า เป็นน้า เป็นอา เป็นครูบาอาจารย์, **มีการประทุษร้าย** ในภรรยาของครูบาอาจารย์,
หรือประกอบกิจกรรมระหว่างเพศกัน กับบิดามารดาของตัวเอง, พี่ป้าหน้าอาของตัวเอง.
ในบาลีใช้คำว่า สมคู่กันและกันอย่างกับ แพะ และ สุนัข ไก่ สุกร; ข้อนี้จริง.
เราต้องยอมรับว่า สัตว์เดรัจฉานมันไม่รู้ตัวว่าเป็น พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา การสืบพันธุ์มี.
พอถึงสมัยนี้ มนุษย์ก็จะกระทำอย่างนั้น, และเกิดผลร้ายขึ้นมากก็คือ การทำร้ายประหัด
ประหารกัน แม้แต่บิดามารดาของตน.

นี่คืออาการแห่งวิกฤติการณ์ทางศีลธรรม ชุมนุชย์อายุ ๑๐ ปี ; ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ ว่าหญิง ๕ บั มีบุตร ๕ ไม่มีรสทั้ง ๕ และเกลือ. มนุษย์กินหญ้ากุ่มุรุสะกะแทนข้าว, สุกุศลกรรมบทเป็นสิ่งที่ครอบงำมนุษย์, ไม่มีคำพูดว่าบุญ ไม่มีพ่อแม่ที่ บ้า น้า อา, สมรู้กันอย่างแพะ แกะ ไก่ สุกร, ประหัตประหารแม่พ่อแม่ของตัวเอง.

ที่นี้ สิ่งที่เราว่า **มิกคสัญญี ก็น่าถึง** ในสมัยหนึ่ง มีการกระทำแก่กันและกัน ; เพราะว่าเดี๋ยวนี้เขาก็ประหัตประหารพ่อแม่ตัวเองได้แล้ว ทำไมจะประหัตประหารผู้อื่นไม่ได้. พอมีเหตุที่ทำให้จิตใจกันขึ้นมาแล้ว ขยายตัวลุกลามออกไป จนประหัตประหารแก่กันและกัน, กระทำแก่กันและกัน ไม่มีเมตตากรุณาเลย. เหมือนกับพรานเนื้อ กระทำแก่เนื้อ ; เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า **มิกคสัญญี** คือ **มีความสำคัญว่าเนื้อ**, เหมือนกับว่าคนไปหาปลาไปเอาดีบาตการประมง หรือว่าไปฆ่าเนื้อในป่า ; นี้เขาจะรู้สึกเมตตา กรุณาอยู่อย่างไรได้.

เขารู้สึกสำคัญว่า เป็นเนื้อที่เราจะต้องเอาให้ได้ ; เดียวนี้ความรู้สึกเหล่านั้น ได้เกิดขึ้นแล้วในหมู่มนุษย์เหล่านี้. เขาจึงกระทำแก่กันและกัน ในลักษณะที่พรานเนื้อกระทำแก่เนื้อ ยุคนี้เรียกว่า **ยุคมิกคสัญญี** มีการใช้ศาสตราภัณฑ์ที่สุด เรียกว่า **สัตถันตรกัมปปี** กินเวลา ๘ วัน. มนุษย์ใช้ศาสตราวุธทำลายซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่เวลานี้เป็นเวลา ๘ วัน เวลา ๘ วันนั้นเรียกว่า **สัตถันตรกัมปปี** สองหลังตามองดูภาพชีวิต มันจะเป็นอย่างไร.

ถึงที่สุดแห่งยุคมิกคสัญญีแล้วค่อยกลับดีขึ้นใหม่

ข้อความนี้กล่าวต่อไปอีกว่า มีคนบางคนไม่เอาด้วย ; หนิ, ว่าเราอย่าไปร่วมวงกับเขา แล้วถืหนิไปให้ไกลที่สุด ที่มันจะหนิไม่ได้ ไปซ่อนอยู่ในซอกเขา ในถ้ำ

ในทีไหนแล้วแต่จะซ่อนได้ จนเวลาแห่ง **ศตวรรษที่ ๒๒** วันนั้นผ่านไป. มนุษย์ที่ เหลือคายนอยู่ไม่กี่คนนั้นก็ออกมา มันคงออกมาด้วยอาการที่ประหลาด หรือจิตใจที่ ประหลาดแน่. ฉะนั้น พอเห็นเพื่อนอีกคนหนึ่งยังรอดอยู่ได้ ยังเดินอยู่มันก็ไปเข้าออกกัน ร้องว่า อ้าว, เพื่อนก็ยังมีชีวิตอยู่หรือ? เพื่อนก็ยังมีชีวิตอยู่หรือ? อย่างนี้ มันเหมือนกับคนบ้า ก็เลยจับกลุ่มกันใหม่ ในบรรดาคณะที่ยังเหลืออยู่นี้.

คิดกันใหม่ ปรีกษากันใหม่ พิจารณากันใหม่ ก็ **เกิดความรู้สึกที่ถูกต้อง** เกิดความสังเวชว่าอันนี้ผิด อันนี้ถูก อันนี้ผิด แล้วก็ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นถูกขึ้นทีละนิดๆ; ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงทีเดียวได้หมด, ไม่ใช่มีพระศาสดาของที่ไหน มาสอนให้เปลี่ยนได้ทีเดียว ให้หมด. แต่มนุษย์เรานั้นต้องช่วยตัวเอง ต้องสอนตัวเอง วกกลับไปหาความที่ตรง กันข้ามมากขึ้น, เช่นรู้จักรักใคร่เมตตาอะไรมากขึ้นมา จนกระทั่งสิ่งที่เรียกว่า การกระทำ อันถูกต้องก็กลับมามีอีก กุศลกรรมก็กลับมามีอีก.

ทีนี้ มนุษย์ก็มีอายุเพิ่มขึ้นอีก จากสี่ร้อย ก็เป็นสี่ร้อยห้าสิบปี ร้อยปี สองร้อยปี กระทั่งกลับไปแปดหมื่นปีตามเดิม ทีนี้มันเป็นที่กระแสที่พุ่งไปตามความ ถูกต้อง, มันก็พุ่งไปสุดเหวี่ยง ก็ถึงกับเกิดพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า เมตไตรย ที่เราเรียก กันว่าพระศรีอารย; ถึงจุดสูงสุดของศีลธรรมที่ตี. แล้วก็ไม่ต้องสงสัยว่าเมื่อผ่านไปอีก ระยะเวลาๆ ศาสนาของพระศรีอารยก็จางๆ ไป มันก็กลับมามีอย่างนี้อีก เพราะ **ไม่มีอะไร ที่จะไม่เข้าไปตามเหตุความบังเอิญ, และก็ไม่มีอะไรที่ใหม่เหตุใหม่บังเอิญ, แล้วไม่มี อะไรที่มั่นคงที่อยู่ได้.** ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงมันก็ต้องไปรูปหนึ่งๆ; แต่ที่เกี่ยวกับ ศีลธรรม แล้วได้กล่าวไว้ในพระคัมภีร์อย่างนี้.

คิดดูให้ถี่เถิดว่า พระคัมภีร์ **นี้** นำหัวหรือไม่นำหัว? นำหัวเราะเยาะหรือไม่? ที่พูดว่ามนุษย์มีอายุถึงแปดหมื่นปี สี่หมื่นปี; แล้วก็พูดว่า มนุษย์จะกระทำแก่กัน

และกันอย่างนี้. ถ้าพิจารณาดูแล้ว โดยความหมายก็จะเห็นชัดได้ว่า มันเป็นไปได้
 ในลักษณะอย่างนี้, แล้วก็กำลังเป็นอยู่แล้ว; เพราะว่า **เด็ยวันมันก็มีอดุลกรรมบท
 เจริญขึ้น, คำว่าบุญ คำว่ากุศล นั้นก็หายไป, ความเป็นบิดา มารดา ครู อาจารย์
 ก็ไร้ความหมายลงไปทุกที ไร้ความหมายลงไปทุกที, คนมันเมาในกามารมณ์ คนเห็น
 แล้ความมากขึ้น มีฉลาทิกฎฐีครอบงำ** โดยไม่ทันจะรู้สึกตัว รุนแรงขึ้น ๆ ก็ทำสิ่งที่ตรง
 กันข้ามได้ เหมือนกับที่กล่าวอย่างนี้เป็นแน่นอน; **เด็ยวันบางประเทศก็ยกเลิกศีลชั้น
 กามะสุมิฉลาจารแล้ว** อย่างนี้เป็นต้น.

เปรียบเทียบเรื่องในคัมภีร์กับสภาพปัจจุบัน

นี่เป็นเรื่องในพระคัมภีร์ **เทียบคู่กับเพศภาวะปัจจุบัน** ก็ต้อง **เทียบด้วย
 สัตว์บุญญา** ที่ตีความของสิ่งเหล่านั้นได้ ว่าทำไมจึงเรียกว่าอายุแปดหมื่นปี สี่หมื่นปี
 เป็นต้น, แล้วก็ตีความไว้ศีลธรรมมีลำดับอย่างไร. ตามหัวข้อนี้ที่เราตั้งไว้ว่า
กระแสแห่งความเสื่อมของศีลธรรมตามลำดับ เป็นอย่างไร; ก็จะนึกประหลาดใจ
 ได้ว่า มันเหมือนกับที่คนสมัยนี้เขากำลังประสบอยู่ คือมันตั้งต้นที่ปัญหาทางเศรษฐกิจ.

เมื่อคนมีอายุแปดหมื่นปี มันก็ **ตั้งต้นตัวสัตว์หาทางเศรษฐกิจ** **ก็อริเริ่ม
 ทำผิด** ในการที่ทำให้คนเกิดไม่มีทรัพย์พอเลี้ยงชีวิต มันจึงต่อสู้กันรนไป จนกระทั่งมี
 ยหินนาทาน - มีภรรยา - มีป่าดงดิบ - มีมูสาวาท - มีมูสุ่นวาท - มีกาม-
 สุมิฉลาจาร - มีมูสุวาท - และยังมีปล่าปวาท - มีอวิชชา - พยาบาท - มีฉลาทิกฎฐี
 มีอกุศล ๓ ประการ : อธรรมราชะ - วิสมโสภะ - และมิฉลาธรรม, - มีความปฏิบัติ
 ผิดต่อบุคคลมารดา ครูบาอาจารย์ - ไม่มีกาว่าอนน้อม สู้กันแก่งกันและกัน; **เด็ยวัน
 เรากำลังมีสิ่งเหล่านี้.**

บางสิ่งบางอย่างอาจจะกล่าวได้ว่า สมบูรณ์แล้วด้วยซ้ำไป **ไม่มีการอ่อนแอหรือ**
ต่อบุคคลผู้ควรอ่อนแอ ถ้ายังมีมากขั้นทุกที, แล้วเหตุการณ์ร้ายกาจ การที่จะ
 ประหัตประหารกัน เหมือนกับสมณเฑาะว์นี้ มันก็ **จะต้องเกิดขึ้น**. ฉะนั้น การที่จะ
 แก้ปัญหาทางศีลธรรม ก็ต้องเป็นการยอมรับว่า **การทำให้คนอื่นมีอาหารกิน นกก็เป็น**
ศีลธรรม : ถ้าทุกคนยังถือหลักที่เป็นรากฐานของศาสนาที่ว่า **“สัตว์ทั้งหลายเป็น**
เพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”, อย่างนั้นมันก็ไม่มีปัญหาอะไร
 ลงช่วยกันไม่ได้ ในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ. จนเกิดเป็นลัทธิสังคมนิยมว่า **ถ้ายัง**
ไม่ ได้ ให้ผู้อื่นมีกินก่อนแล้ว ตัวเองจะไม่ยอมกินเป็นอันขาด.

อาตมาได้เคยเห็น ได้เคยได้ยินกับหู ได้เห็นกับตาว่า มีชายแก่บางคนสมัย
 อาตมาเป็นเด็ก ๆ ที่ยังนั่นถือศีลนี้อยู่ : **ถ้าไม่ได้ให้อะไรแก่สัตว์กินก่อน แล้วตัวเอง**
ไม่กิน ทั้งให้ไก่บ้าง ให้แมวบ้าง กระทั่งให้วางไว้ในคอกหนึ่งให้มันกินบ้างก่อน แล้ว
ตัวเองจึงจะกินจะเปิบข้าวเข้าปาก. นี่มันเป็นเศษที่มันเหลืออยู่, เป็นเศษวัฒนธรรม
 ที่เหลืออยู่ มาให้เห็น กระทั่งสมัยที่อาตมายังเป็นเด็ก ๆ สมัยก่อนเขาคงทำกันมากกว่านี้.

อย่างบางคนก็จะถือว่า **ถ้าไม่ได้ห้ามญาติให้ทานก่อนแล้วก็จะไม่กิน :**
 ฉะนั้น จึงใส่บาตรเวลาเช้า หรือถ้ายังไม่มีการสงฆ์ ต้องขยักไว้ส่วนหนึ่ง เก็บไว้ก่อน,
 ไว้ถวายพระแล้วจึงจะกินเองได้. นี่ก็เป็นร่องรอยที่มันยังเหลืออยู่ ในข้อที่ว่า จะช่วย
 เหลือผู้อื่นก่อน แล้วจึงจะกินเอง. ถ้าเรามีหลักเกณฑ์อย่างนี้ มันก็จะมิปรากฏการณ์
 อย่างอื่นเกิดขึ้น แต่หมู่มนุษย์ ไม่มีมาในรูปที่จะเป็นมิจฉาชีพ, และศีลธรรมทั้งหลาย
 มันก็จะไม่เสื่อมมาในรูปอย่างนี้, หรือไม่ต้องขโมยกัน ไม่ต้องฆ่ากัน, หรือไม่ต้อง
 ทำอะไรที่ร้ายไปกว่านั้นอีก.

สรุปความว่า จุดตั้งต้นและจุดจบของมนุษย์นั้นเห็นได้ชัด เหมือนกันกับที่กล่าวไว้ในพระคัมภีร์พระไตรปิฎก, และทั้งที่มันกำลังเป็นอยู่ ตามเรื่องตามราวของมันในโลกในเวลานี้ มัน **ตั้งต้นด้วยปัญหาเศรษฐกิจ** มัน **จบลงด้วยภาวะไร้ศีลธรรม**. เมื่อแก้ปัญหาทางศีลธรรมไม่ได้, คือปัญหาศีลธรรมขั้นแรก แรกเริ่ม เป็นปัญหาในเรื่องที่จะช่วยเหลือกันและกัน ให้มีกินกินไม่ได้ มันก็จะมีชื่อเสียงศีลธรรมช้ออันตามมาในที่สุดมันก็เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรม โดยประการทั้งปวง. มนุษย์ก็สูญเสียสันติสุขส่วนบุคคล สูญเสียสันติภาพในส่วนสังคม สูญเสียมนุษยธรรม วัฒนธรรม ที่เป็นค่าของมนุษย์ และก็สูญเสียทางชีวิต ทางเนื้อหนังนี้ในที่สุด คือมันต้องตาย.

รวมความแล้ว มัน **อยู่กันด้วยความคิด คือความไม่รู้จนไม่มีการกระทำ** **ที่อยู่ในร่องรอยของศีลธรรม** ที่เป็นเครื่องทำความปกติ มันเป็นอวิชาที่นำหาวัว คือความเห็นแก่ตัวเพื่อฆ่าตัวเองตาย. จะเป็นอวิชาที่มากน้อย กำนวนแต่รู้ นี้คือการเห็นแก่ตัวเพื่อฆ่าตัวเองตาย. นี่คือลำดับสาย ทลอสตายของสิ่งที่เรียกว่า ความเสื่อมของศีลธรรม.

ทีนี้ ดูต่อไปอีกหน่อย, **เดี๋ยวเรากำลังไหม้คำว่า ศีลธรรม** ว่าบุญ ว่ากุศล ว่าศาสนา กันหรือเปล่า? ข้อความในพระคัมภีร์เขากล่าวไว้ชัดแล้วว่า จะไม่มีคำว่า บุญดีอยู่ที่ริมฝีปาก ในการพูดจาของมนุษย์. **เดี๋ยวเรากำลังจะเป็นอย่างนั้นกันหรือเปล่า?** แต่ที่สังเกตเห็นได้แน่ชัดว่า มันน้อยลงไป.

ในหนังสือสำหรับอ่าน, แม้แต่หนังสือพิมพ์สำหรับอ่านนี้ จะสังเกตเห็นได้ว่า คำว่า **"ศีลธรรม"** มันจะน้อยลงไป ผ่านสายตาน้อยไป ไม่ใคร่เหมือนกับที่เดิรมานแล้วกำลังจะน้อยลงไปอีก; เพราะว่าความสนใจในสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม นั้นน้อย;

จะนั้น บุญ กุศล มันก็จะค่อย ๆ หายไป. ยิ่งก็เกิดความผิดพลดจ้อยงอื่นกันขึ้นมาอีก
ระหว่าง หายก หายิก กับภิกษุ สามเณร; มันก็ยิ่งทำให้ความผิดเหล่านั้นค่อย ๆ หายไปอีก
เพราะว่าเราตีแต่กลานตามหลังภาวะไร้ศีลธรรม.

เรากลานงุ่มง่ามเหมือนเต่า แล้วกลานตามหลังภาวะ 'ศีลธรรม'; เราไม่มี
ความรู้ทันเหตุ ไม่มีความรู้ที่จะชักหน้า ออวให้มันเกิดขึ้น. **เราผู้แต่จะกลานตาม
ความรู้ศีลธรรมมากจน ๆ. มันก็มีแต่ความรู้ศีลธรรมมากจน.**

ข้อนี้ขอให้ไปช่วยกันคิดกันดูให้ตีทุกคน ว่า **โลกนี้กำลังกลานตามหลังภาวะ
ไร้ศีลธรรม,** ไม่มีความรู้ที่จะรู้จักทันเหตุของความเลื่อมใสธรรม แล้วสะกิดกันกันได้
ได้; มันก็ได้แต่ใจตามหลังภาวะไร้ศีลธรรม ก็กลายเป็นภนที่เรียกว่า มัวหลับตาแก้
ที่ปลายเหตุ. ไม่สามารถที่จะแก้ที่ต้นเหตุ. เพราะมันไม่รู้ต้นเหตุ; ...เพราะว่ามันเป็น
คนคาบอด หรือว่าเป็นคนอะไรก็สุกเห็นแต่เดอะ : ไปเป็นทาสของเนื้อหนึ่ง มันไปเป็น
ทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ไปเป็นทาสของบัญญัติทางเศรษฐกิจ ที่ไม่รู้จักรว่า
คืออะไร มันแก้ไม่ได้. **นี่ความเลื่อมทางศีลธรรม** มีลักษณะอาการที่เกี่ยวข้องกัน
อาศัยกันและกัน เป็นมาตามลำดับ ในลักษณะอย่างนี้ จนกระทั่งมัน.

ทีนี้เราจะมองอีกทีหนึ่ง เป็นครั้งสุดท้าย ก็จะเห็นว่า มัน **เป็นหมันไปหมด**
หรือยิ่งกว่าเป็นหมันไปเสียอีก : การศึกษาก็เป็นหมัน, การปกครองก็เป็นหมัน, การ
เมืองก็เป็นหมัน, การเศรษฐกิจก็เป็นหมัน, ขบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ก็
เป็นหมัน, แม้กระทั่งศาสนาก็กำลังเป็นหมัน; **เพราะว่าเราจับปมเงื่อนเอาไว้
ไม่ถูกต้อง.** ทุกอย่างกำลังเป็นหมัน มาจบอยู่ที่ความเป็นหมันของสิ่งเหล่านี้ เป็นปลาย
สายสุดของความเลื่อมทางศีลธรรม.

รวมความในที่สุด ก็พอจะกล่าวได้ว่า **เราไม่รู้สึกรู้ว่า เรากำลังไหลเลื่อนไปตามกระแสแห่งความไร้ศีลธรรม** มันมีกระแสแห่งความไร้ศีลธรรม กำลังไหลเป็นเกลียวไป แล้วเราก็ยังไม่รู้สึกตัวว่า เราก็กำลังลอยคึกไปในกระแสนั้น : ถึงขั้นที่ไม่รู้ศีลธรรม เรื่องเศรษฐกิจก็ไปจบลงที่มึกส์ลัญฉี หรือ สัตถันตรกัณฑ์ อย่างที่ได้กล่าวแล้วเป็นแน่นอน

การบรรยายในครั้งที่ ๕ ทุกคนถึงกระแสแห่งความเสื่อมของศีลธรรมตามลำดับ ก็ขยายความการบรรยายครั้งที่แล้วมาให้ชัดเจนขึ้น. ขอให้ท่านทั้งหลายนำไปพิจารณาเถอ

วันนี้ยกผู้บรรยายไว้ ด้วยความรู้สึกหมกมุ่นของอาตมา ไว้เพียงเท่านี้

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๖ -

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

ด้านเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่
ซึ่งกล่าวด้วยเรื่องศีลธรรมของมนุษยโลก เป็นครั้งที่ ๖

ในวันนี้ จะกล่าวโดยหัวข้อย่อยว่าเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม.

อาตมาอยากจะขอทบทวนต่อท่านทั้งหลาย อยู่ทุกครั้งที่จะบรรยาย โดยไม่กลัวว่าจะเบื่อหน่ายอยู่ข้อหนึ่ง คือข้อที่ว่า มีความประสงค์จะให้สิ่งทีเรียกว่า ศีลธรรมนั้น เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งรู้สึกอยู่ในใจ ให้คำ ๆ นั้นมาติดอยู่ที่ริมฝีปากของมนุษยธรรมนี้, หรือให้รู้สึกอยู่ในใจทุกครั้งที่หายใจเข้าออก. นี้ก็ยังแทบจะไม่พอ คือว่าต้องการให้มันเป็น ศีลธรรม อยู่ในเนื้อในตัว, ในทุกความหมาย ในทุกเวลา ทุกที่ ทุกหนทุกแห่ง.

ศีลธรรมใน ๓ ความหมาย นี้ ก็ต้องขอย้ำกันอยู่เสมอว่า :-

ศีลธรรมในฐานะที่เป็นเหตุแห่งความปกติ คือการประพฤติที่ถูกต้อง^{นี้} ก็ต้องมีอยู่ที่เนื้อที่ตัว.

ศีลธรรมในฐานะที่เป็นผล เป็นภาวะของกรรมปกติที่ได้รับ^{นี้} ก็ให้ปรากฏอยู่จริงๆ คือเห็นอีก ตัว.

ศีลธรรมในความหมายที่ว่า **เป็นภาวะปกติของธรรมชาติ** ปรากฏอยู่ในปรากฏการณ์ทั้งหลาย ห่วงไปทั้งโลกนี้ ; ก็ขอให้เป็นสิ่งห่มองเห็นอยู่รอบด้านของเราไม่ว่าจะมองไปในทางไหน.

^{นี้}คือผลของการที่เข้าใจในเรื่องศีลธรรม จนถึงกับว่า มันจะติดอยู่ที่ริมฝีปาก, หรืออยู่ในความรู้สึก ที่ระบายออกมาทางปาก หรือทางการกระทำ ทางกาย ทางวาจา ทางใจก็ได้.

เมื่อมองเห็นประโยชน์อันนี้ จึงได้ลงทุน ด้วยการจัดให้มีการบรรยายอย่าง ช้า ๆ ชาก ๆ ในลักษณะที่ **ให้ถึงความหมายทั้งหมดของศีลธรรม** จะเกิดผลมหาศาล ตรงที่ว่า มัน **สะดวกแก่การที่จะศึกษา จะเข้าใจได้ในเวลาอันสั้น** และสำหรับทุกคน แล้วจะเกิดความรู้สึกกลัว หรือกำลังใจสูงสุด ในการที่จะปฏิบัติศีลธรรมนั้น ก็เป็นการปฏิบัติเพียงอย่างเดียวในศีลธรรม แต่ก็มีผลครอบงำไปหมดทุกอย่างทุกประการในหน้าที่การงานของมนุษย์ นี่แหละมันจะแก้ปัญหาทุก ๆ ปัญหาในโลกนี้ได้จริง.

เดี๋ยวนี้เรามีศีลธรรมอย่างเด็กเล่น ในความหมายแคบ ๆ ของเราว่า **“ศีลธรรมอันดีของประชาชน”** นี้ มัน **คล้ายกับสังเกตุว่า มันยังมีศีลธรรมอันชั่ว** หรือ

ศีลธรรมกระปรียบกะปรอย. ศีลธรรมมันไม่ใช่เป็นอย่างนั้น; ศีลธรรมเป็นทั้งหมดของสิ่งที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ หรือจะวินาศไป แล้วแต่ว่าจะประพฤติกันอย่างไร. ขอให้สนใจจนเข้าใจในลักษณะอย่างนี้.

บททวนลำดับเรื่องที่บรรยายมาแล้ว

ใน **ครั้งที่ ๑.** ได้บรรยายโดยหัวข้อว่า *ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ศีลธรรม.* ถ้ายิ่งเข้าใจหรือเข้าใจ ในการบรรยายนั้นก็จะไม่พ้นเสีย คือรู้ความหมายอันสมบูรณ์ของคำ ๆ เดียวนี้ว่า มันกว้างขวางครอบคลุมจักรวาลอย่างไร.

ในการบรรยาย **ครั้งที่ ๒.** ก็แสดงให้เห็นว่า *ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม.* เรื่องต่าง ๆ ของมนุษย์นี้ ไม่มีอะไรที่จะไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม: ที่จะทำความสงบก็ดี หรือจะทำให้เจริญยิ่งขึ้นไปก็ดี หรือจะแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข อะไรก็ดี นี่มันเป็นปัญหาทางศีลธรรม. ใน **ครั้งที่ ๓.** ได้ชี้ไปในทำนองที่ว่า พี่เราเรียกกันเดี๋ยวนี้ว่า *วิกฤตการณ์ ๆ นั้นคือความไร้ศีลธรรม* *ภาวะที่มันไร้ศีลธรรม,* แล้วก็มีอาการที่ระส่ำระสาย กระทั่งเกือบอันภวะวณภวะวาย; เราเรียกกันว่าวิกฤต หรือวิกฤตการณ์ เป็นไปทั้งทางวัตถุ เป็นไปทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ และทางวิญญาณของมนุษย์ในที่สุก.

ครั้งที่ ๔. ก็ได้พูดกันถึง *อาการที่โลกมนุษย์นี้กำลังจมลง ๆ สู่ภาวะที่ไร้ศีลธรรม* ทั้งที่เขากำลังอวดกันหนักว่าโลกกำลังเจริญ, กำลังเด่นแรงเกินกว่าโลกของเราเจริญ; มันเป็นความรู้สึกของคนที่ไม่รู้ความหมายของคำว่า ศีลธรรม มันก็พูดกันไป

ท้ายความมั่งงาย. ในครั้งที่ ๕. คือครั้งที่แล้วมัน ก็ได้ชี้ถึง *กระแสของความเสื่อมแห่งศีลธรรมมาตามลำดับ ๆ* ว่ามันได้เป็นมาอย่างไร. พอจะมองเห็นได้.

ส่วนในครั้งที่ ๖ นี้ จึงเห็นว่าเป็นการเหมาะสมแล้วที่จะกล่าวถึง **ต้นเหตุแห่งความเลศาคือเสื่อมทรามทางศีลธรรม** นั้น. ท่านควรจะเข้าใจให้ดีๆ ว่า เรากำลังจะพูดถึงถึง **ต้นเหตุ** ที่ทำให้เกิดความเสื่อมทางศีลธรรม **ไหลเชี่ยวเป็นเกลียวไป**. เมื่อพูดถึงต้นเหตุแห่งความตกต่ำทางศีลธรรม ก็อยากจะขอแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ **ความเสื่อมทรามทางภายใน**, และ **ความเสื่อมทรามทางภายนอก**.

เหตุแห่งความเสื่อมทรามทางศีลธรรม

เรื่องภายใน นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิต ของบุคคล; ใน *ภาษาธรรมะ* ของพวกพุทธบริษัทนี้ ผลไต่กันว่า *ภายใน* ละก็ ขอให้เข้าใจว่า *เราหมายถึงเรื่องทางจิตใจ*. อีกทางหนึ่งก็เป็น *ภายนอก* ก็ต้องหมายถึงสิ่งที่มีมันเป็นคู่กัน คือ *ทางกาย หรือว่าเกี่ยวกับวัตถุทั้งหลาย ที่แวดล้อมกายนี้*อยู่; นี้ก็เรียกว่า *ภายนอก*, เอาใจความสั้น ๆ ว่า *ภายนอก* ก็คือเรื่องวัตถุหรือทางกาย. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ทั้งสองอย่างนั้นมันคาบเกี่ยวกัน มันแยกจากกันไม่ได้; อย่างที่ว่าจะเห็นได้ง่าย ๆ ว่า เปลือกกับเนื้อใน มันแยกกันไม่ได้.

ดูง่าย ๆ ที่ **เปลือกผลไต่กับเนื้อใน** ของผลไม้ ถ้ามันจะคงอยู่ได้ มันก็ **ต้องอาศัยกัน**; ถ้ามีเนื้อนั้นมันก็จะต้องทำลายไป วินาศไป. เมื่อมันยังดี ๆ อยู่ มันก็

อาศัยซึ่งกันและกัน เปลือกก็ให้เนื้อในอาศัย, เนื้อในก็ทำให้เปลือกอยู่ได้. แม้ว่าเราจะแยกเป็น ๒ ฝ่าย ก็ต้องรู้ว่ามันเป็นร่องที่ค้ำรองรับกัน; ดังนั้นเราจึงต้องแก้ปัญหาท่างกาย กับปัญหาทางจิตใจไปพร้อม ๆ กัน. ที่นี้เมื่อได้แยกออกเป็นภายนอกและภายใน เช่นนี้แล้ว ก็เห็นว่าควรจะพูดกันถึงเรื่องภายในก่อน.

ความเสื่อมศีลธรรมที่เป็นภายใน

ความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม ที่เป็นภายในนั้น ก็เป็นเหตุให้เกิดการประทุพผิตโดยทวารทั้ง ๓ คือ กาย วาจา ใจ; **ความตกต่ำในภายใน เป็นตัวเหตุให้เกิดการประทุพผิต** ซึ่งเป็นตัวการเสื่อมทรามทางศีลธรรมนั่นเอง. เกี่ยวกับเรื่องนี้ ท่านได้กล่าวไว้โดยชื่อที่สำคัญ ควรจะกำหนดเรียกว่า **กามวิตก พยาปาวิตก วิหิงสาวิตก.**

คำว่า **วิตก** แปลว่า **ความครุ่นคิด** ฉะนั้น **กามวิตก - ครุ่นคิดไปในทางกาม, พยาปาวิตก ก็ครุ่นคิดไปในทางเจตนาทำร้าย, วิหิงสาวิตก ก็เป็นความครุ่นคิดไปในทางที่จะทำให้ลำบาก** เป็นไปหมดโดยไม่ต้องเจตนา; หักด้วยความมมมาย ป้า ๆ เป๊อ ๆ ไปรวมอยู่ในข้อนี้ ตนเองก็เดือดร้อน คนอื่นก็เดือดร้อน ดังนั้นควรจะแยกออกจากกันโดยดีหลักง่าย ๆ ดังนี้ว่า : กามวิตก จัดเป็นพวกราคะ, พยาปาวิตก ก็จัดเป็นพวกโทสะ, วิหิงสาวิตก ก็จัดเป็นพวกโมหะ.

เมื่อ **ครุ่นคิดไปด้วยราคะ ก็เป็นไปในทางกามวิตก.** มีความรู้สึกเป็นความพอใจในกาม ครุ่นคิดอยู่เสมอ. เมื่อ **ครุ่นคิดไปด้วยโทสะ** มันก็ **คิดประทุษร้าย**

ด้วยเจตนาจะประทุษร้าย. เมื่อ **ตรุ่นคิดไปด้วยโมหะ** มัน ก็ทำไปอย่างเขลา ๆ จนตัวเองก็ลำบาก ผู้อื่นก็ลำบาก ทุกฝ่ายมันก็ลำบาก; แม้แต่ไม่ได้เจตนาจะประทุษร้าย มันก็เป็นผลของความโง่ ความหลง ความไม่ระมัดระวัง ความสะเพร่า; รวมความแล้ว ก็คือความประมาทนั่นเอง. ดังนั้นจะต้องควรรู้จักสิ่งทั้งสามนี้ให้ดี ๆ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสวาวิตก.

พินิจ ถ้าอาศัยพระบาลีที่เป็นพระพุทธรักษา ที่ทรงแสดงไว้เกี่ยวกับเรื่องนี่ว่าอย่างไร พยสมควรแล้ว; เราก็จะมองเห็นเหตุแห่งความเสื่อมความทางศีลธรรมได้จากพระพุทธรักษาชิ้นนี้. เกี่ยวกับเรื่องนี้ **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ในฐานะเป็นปฏิจจนบุปบาท** คือสิ่งที่มีนัยเกี่ยวเนื่องกันเป็นลำดับ ๆ. แล้วที่แสดงให้เห็นการปฏิบัติผิดในที่สุดสายของปฏิจจนบุปบาทอันนี้ คือปฏิบัติผิดอยู่ โดยภาค โดยวาจา โดยใจ.

วิตกทั้ง ๓ ประเภท ที่กล่าวมาแล้วนั้น **เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามอาการของปฏิจจนบุปบาท**; มีเหตุมีปัจจัย หรือมีเหตุอันส่งกันไปตามลำดับทั้ง ๓ กลุ่ม; คือไม่ว่า กลุ่มกามวิตก หรือพยาบาทวิตก หรือวิหิงสวาวิตก. เราจะต้องอธิบายกันทีละกลุ่มเพื่อจะให้เข้าใจได้โดยง่าย โดยละเอียด; เมื่อเข้าใจกลุ่มแรกแล้ว มันก็ง่ายที่จะเข้าใจกลุ่มที่สองที่สาม เพราะว่ามันมีนัยอย่างเดียวกัน.

เหตุปัจจัยในกลุ่มกามวิตก

ในกลุ่มกามวิตก คือความ **ครุ่นคิดไปแต่ในทางกาม** นั้น ได้ตรัสไว้ในรูปของปฏิจจนบุปบาทว่า มีสิ่งที่ยเรียกว่า กามธาตุ, กา-ม-ธ-า-ตุ เป็นพื้นฐาน เป็น

ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ หรือให้เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า ความสัจฉยา, กามธาตุ ให้เกิด กามสัจฉยา, แล้วกามสัจฉยาให้เกิดกามสังกัปปะ, กามสังกัปปะ ให้เกิดกามฉันทะ, กามฉันทะ ให้เกิดกามปริหาหะ, กามปริหาหะ ให้เกิดกามบริเชษณา, ในที่สุดก็เป็นผู้ปฏิบัติโดยทวารทั้ง ๓ คือ กาย วาจา ใจ; นี่มันเป็นได้อย่างไร จะได้พิจารณากันโดยละเอียดตามความมุ่งหมายที่ได้ตั้งขึ้นไว้แล้ว.

ฟังศึกษาให้รู้จักธาตุ

ครั้งแรกให้รู้จักถึงที่เรียกว่า ธาตุ, และก็โดยเฉพาะคำว่า กามธาตุ ในกรณีนี้. เกี่ยวกับข้อนี้ก็เคยบอกแล้วบอกเล่าหลายครั้งหลายหนว่า คนรู้จักกันแต่เรื่องธาตุหิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม, ไม่รู้จักธาตุอะไรให้มากไปกว่านี้. ที่จริงมันไม่มีอะไร ที่มีแต่ธาตุ ล้วนแต่เป็นธาตุทั้งนั้น : ธาตุรูป ธาตุเวทนา ธาตุสัจฉยา ธาตุสังขาร ธาตุวิญญาณ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุรัสมารมณฺ์; ยังมีอีกมากมายสิบชื่อหรือหลายร้อยชื่อ ยิ่งแจกออกไปมันก็ยิ่งมาก.

แต่ในกรณีนี้ เรามุ่งหมายเฉพาะ จะพูดถึงถึง แต่สิ่งที่เรียกว่า กามธาตุ, กาม ก็แปลว่า ความใคร่ ด้วยอำนาจของกิเลส; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เป็นเรื่องทางเพศ. กามธาตุ - ธาตุแห่งกาม มันก็คือ ธาตุที่เป็นที่ตั้งอาศัยของความรู้สึกในทางกาม. ถ้าคนเรามีธาตุนี้อยู่แล้ว ความรู้สึกที่เป็นไปในทางกาม จะเกิดขึ้นมาในความรู้สึกไม่ได้; ด้วยเหตุที่ว่า ธาตุนี้เป็นธาตุที่มีอยู่ สำหรับเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึก หรือเป็นที่ตั้งแห่งความรู้สึกในทางกาม คือเกิดปัญหานานาชนิดขึ้น ที่มันเกี่ยวกับกาม เพราะมันมีธาตุของกามอยู่เป็นพื้นฐาน.

ธาตุนี้ก็จัดไว้ในประเภทนามธรรม; พวกที่เป็น **นามธรรม** อย่างนี้ มันมี **หลงทอกลี้อยู่ในจิตใจของมนุษย์**. ถ้าพูดให้ดูดีกว่านั้น มันก็อยู่ในห้วงไป ไม่ยกเว้นที่ไหน; บรรดาธาตุทั้งหลายนั้นก็มีอยู่ในที่ทั่วไป ในรูปที่ยังซ่อนตัวอยู่ ยังไม่แสดงออกมา ยังไม่พัฒนาให้ปรากฏ. แต่ที่มันเป็นเรื่องสำหรับมนุษย์. เราว่ามันก็เป็นธาตุที่มีอยู่ในใจ.

กามธาตุส่งกำลังให้เกิดกิเลสกามอันอื่น ๆ อีก

เพราะอาศัยกามธาตุที่มีอยู่เป็นพื้นฐานอย่างนี้ ก็เป็นที่ตั้ง คือให้ความสะดวกแก่การที่จะเกิดกามสัญญา : **กามธาตุให้เกิดกามสัญญา**; นี่เรื่องหัวข้อแรก.

สัญญาในกรณีอย่างนี้ ไม่ใช่เป็นเพียงความจำได้หมายรู้ เหมือนที่ชอบพูดกันคิดปาก; คำว่า **“สัญญา”** ในกรณีอย่างนี้ หมายถึง **ความหมายมั่น**. จิตที่ประกอบด้วยกิเลส ย่อมมีความหมายมั่น; โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าประกอบด้วยโมหะ ก็มีความหมายมั่น เอาตามความรู้สึกของโมหะ : หมายมั่นว่าสวย หมายมั่นว่างาม หมายมั่นว่าสุข หมายมั่นว่าทุกข์ หมายมั่นว่ามี ว่าชั่ว ว่าบุญ ว่าบาป ว่าแพ้ ว่าชนะ หมายมั่นว่าตัวตน ว่าของตน; อย่างที่เราจะได้ยินว่า อัสสสัญญา หมายมั่นว่าตัวตน.

สัญญาในความหมายอื่น ในกรณีอย่างอื่น ที่แปลว่า **ความจำได้หมายรู้** ไม่มีความสำคัญอะไร; แต่ **สัญญามีความหมายมั่น** เป็นนั่นเป็นนี่ เป็น**ที่งตงตล** **นี่แหละสำคัญ**. ฉะนั้น ที่ว่า มีกามธาตุอยู่เป็นพื้นฐานทั่วไป นี่ทำให้เกิด **กามสัญญา** - **ความหมายมั่นในกามธาตุ** คือในสิ่งที่มีความหมายในทางกาม มีกามทางกาม; เอาความง่าย ๆ **กามสัญญา** ก็แปลว่า **ความหมายมั่นในกาม**.

เราควรจะรู้จัก**คามสัญญา**นี้ให้พอสมควร คือให้สัมพันธ์มันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทางศีลธรรม ทั่วไปทั้งสากลจักรวาล; โดยเฉพาะอย่างยิ่งกำลังเป็นต้นเหตุแห่ง**ปัญหาทางศีลธรรม** ในบ้านเมืองเรา. ถัดกล่าวโดยทั่วไปแล้ว มันก็เป็นปัญหาทั่วสากลจนนักปราชญ์บางคน ที่ถือกันว่าเป็นนักปรัชญานั้น พุศออกมาเป็นหลักของเขาว่า **“ไม่มีปัญหาอะไรที่มันไม่เอนเอียงกันกับปัญหาทางเพศ”** เรื่องเพศ หรือเรื่องกามนี้.

นี่ก็เป็นคำพูดที่ถูกต้องที่สุด; แต่เราต้องรู้จักตีความหมายว่า เพราะหลงกามก็ได้ เพราะเกลียดกามก็ได้; มันเป็นปัญหาไปหมด คือเป็นทุกข์ไปหมด : **หลงในกามก็เป็นทุกข์, เกลียดกามมันถึงอยากลำบากไปอีกทางหนึ่ง.** เช่นสัตว์ในกามาวจร, สัตว์ในกามาวจร คือสัตว์ที่หลงไหลอยู่ในกาม. สัตว์ที่เป็นรูปาวจร อรูปาวจรมันก็เกลียดกาม, มันไปหลงไหลเกลียดกาม, มันก็ยังไม่พ้นไปจากทุกข์ได้. ดังนั้นเราจึงถือว่า ทุก ๆ ปัญหามันมาจากความหมายของคำว่า กาม แต่เมื่อออกไปจากกลุ่มนี้ จึงจะเป็นอยู่เหนือโลก หรืออยู่เหนือกาม โดยประการทั้งปวง.

ดูให้ถี่กันอีกทีว่าคำว่า **คามสัญญา**นี้ มัน **อยู่ที่ตรงไหน** ในปัญหาทางศีลธรรมของเราในขณะนี้? ดูก็ง่ายๆ ก็เห็นว่า **คนทั้งโลกกำลังมีความหมายมั่นในทางกาม**; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเพศตรงกันข้าม. ศีลธรรมกำลังเสื่อม ก็เพราะเหตุนี้, ก็รู้จักมันอยู่ที่ เกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไรแล้ว. โดยปรากฏการณ์ภายนอกนี้ ยัยรุ่นหญิงชายทั้งหลายกำลังสร้างปัญหาเรื่อง **มัน** อย่างเต็มพิกัดเห็น ๆ กันอยู่.

แต่ที่นี่ ต้องการจะให้มองให้ลึกเข้าไป ถึงข้างใน จนพบความจริงอันหนึ่งว่า **คามสัญญา**นี้ มันเป็นต้นเหตุแห่ง**โรคจิตวิปลาส**, โรคจิตวิปลาสนี้มันมาจากคามสัญญา. คำว่า **วิปลาส** ก็หมายความว่า **มันไม่เข้าไปอย่างถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ**

ธรรมะ หรือของธรรมชาติ : ถ้าให้ถูกกว่านั้น ก็คือว่ามันไม่เป็นไปตามกฎของ ความปกติ หรือเพื่อความสงบ, มันก็จะเป็นไปเพื่อความวุ่นวาย.

โรจิตวิปัสสน์ มันก็ **เป็นเรื่องของอุปาทาน** ก็คือสัญญาและความมั่นหมาย นั่นเอง แยกผลออกไปได้ต่างๆ ชนิก : ที่เป็น **ฝ่ายเพศหญิง** ก็คู่มันจะ **เป็นเรื่องมายา สวาลัย** ที่เรียกกันว่า **โรจิตที่เรีย** นานาชนิดนับชนิดไม่ถ้วน, ที่ **ฝ่ายเพศชายก็**เป็น **เรื่องโรจิตบ้าง** **มฤตะ** **ไปตามอำนาจของความหมายมั่น**. แต่รวมกันแล้ว มันเป็นเรื่องโรจิตวิปัสสน์ด้วยกันทั้งนั้น; มันมีเงื่อนไขอยู่โดยไม่รู้สึกตัว.

ถ้าใครทำผิดมันก็เป็นมากขึ้น แผลงออกมาเป็นโรค; **ถ้าศีลธรรมคุ้มครอง มันก็เห็นโลอาก** หรือเป็นแต่น้อย เพราะว่ามีศีลธรรมมันป้องกันไว้. ฉะนั้น ในสมัยที่กันมันเสื่อมทางศีลธรรม อาการแห่งโรคประเภทโรจิตที่เรียทั้งหลาย มันก็จะเป็น ไปสูงไปแรงกล้า เย็นไปมากมาย.

พอคนมันเลวหนัก ถึงกับว่าเป็นโรจิตที่เรียอย่างนี้ ก็ไม่ต้องอายกันแล้ว ไม่ถือว่าผิดปกติกี่ตัว; มันก็เลยเป็นมากไปกว่านั้นอีก มันจึงเห็นอาการของโรคนั้นมากและแปลก ๆ ออกไป. โดยเฉพาะฝ่ายเพศหญิง เรื่องชู้สาวหรือเรื่องอะไรทำนองนี้ ก็ต้องรวมอยู่ในข้อนี้ทั้งนั้น; เพราะมัน **เป็นภาวะที่ทนอยู่ไม่ได้** จากกรบิบัติของโรคนั้น **ซึ่งมันมีผลมาจาก ตามสัญญา คือความหมายมั่นในทางกาม**.

พินี้ ทางฝ่ายชายมีอวัยวะภายในไม่เหมือนกันกับทางผู้หญิง ก็แสดงออกมาในรูปร่างอื่น; สรูปแล้วก็คือความบ้ำบั้นทั้งหลายทั้งปวง. แต่ว่ามันเนื่องอยู่ด้วยความหมายของสิ่งที่เรียกว่า กาม; เรายังได้เห็นคำพูดหรือการกระทำนานาชนิดของเพศ

ชาย ที่ว่าเป็นเพศเข้มแข็งกล้าหาญ ไม่ใช่ความหมายสาโดยเป็นเครื่องมือ. แต่แล้วถ้า
ได้มารวมกันทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งสองเพศ แล้วก็จะเกิดวิปัสสนาที่ร้ายแรงไปกว่านั้นอีก.

แม่เรื่อง **พอกฮิปปี** เมื่อเร็ว ๆ นี้ สองพิจารณาเหตุ ว่ามัน เป็น **โรคจิตวิปัสสนา**
ระคนกันอยู่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง; ต้องการความเป็นอิสระ เพราะเขาประชาธิปไตย
จึงทำลายขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ วางเป็นอิสระ เสรีแล้วก็ยังไปพื้นที่จะมีอิสระ
เข้าไปอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งที่เรียกว่า ความสัญญาในที่นี้ โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ทางศา
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางจิตใจ ที่มีอยู่หลายทาง. ถ้ายังมีสิ่งที่เรียกว่า
ความสัญญา เพียงอย่างเดียว อากรรเหล่านี้ก็ไม่ได้. **ขอให้รู้จักว่า ความสัญญา** ความ
หมายมันในกามนี้ มันคือ **อะไร, มันอยู่ที่ไหน, มันตลอดอะไรออกมา** อย่างมากมาย
มหาศาล. **นี่ก็รู้ความจริงข้อที่ว่า ความสัญญามันไม่มีกามาตุ** เป็นที่ตั้งที่อาศัย เป็น
แดนให้เกิด.

ที่นี้ จะแสดงไปตามลำดับว่า มันทำงานกันอย่างไร. คือว่าเมื่อได้ **อาศัย**
กามาตุ กันจน **เกิดกามสัญญา** แล้ว; **กามสัญญานั้นก็ทำให้เกิดกามสังกัปะ**.
กามสังกัปะ คือ **ความตรึงตรึงในกาม**. เมื่อมันมีความหมายมันในกาม แล้วมันก็มี
แต่ความตรึงตรึงอยู่แต่ในกาม เพื่อจะเข้าถึงให้ได้. ความตรึงตรึงที่เรียกว่า **สังกัปะ**
นี่มันเป็นการตรึงตรึงในการที่จะเอาให้ได้, ก็มันเป็นอากรรของความอยาก อย่างหนึ่ง
แสดงอยู่ในรูปตรึงตรึงตามอำนาจของความอยากนั้น.

ที่นี้ จะต้องแยกดูให้ดีกว่า มันคล้ายๆ กับความครุ่นคิด ส่วน **ความครุ่นคิด**
นั้นเรียกว่า **กามวิตก**; ความหมายกว้างๆ ทั่วไป นั่นเป็นความครุ่นคิดในเรื่องกาม.
ที่นี้เราเรียกว่า **กามสังกัปะ** ก็คือ **ความตรึงตรึงไปตามอำนาจของความอยากในทาง**
ของกาม.

เมื่อมันมี**อาการสูงชัน**มา ถึงความตริตรึก มันก็มีอำนาจมากขึ้น, **กาม-
ตัณญามันก็มีอำนาจมากขึ้น.** เรา**จะพบคำตอบ** ข้อหนึ่งว่า **ทำไมการศึกษา** ที่ถือกัน
ว่าเจริญก้าวหน้าในสมัยนั้น มัน**ช่วยแก้ปัญหาทงสังคมไม่ได้**; เพราะว่ามันช่วยโดย
แท้จริงในภายในใจนั้น มีความมันเหมาะในทางกาม มันตริตรึกอยู่ในทางกาม.

ส่วนระบบการศึกษาโง่ ๆ ของมนุษย์ในโลกโง่ ๆ นี้ ไม่หยิบปัญหาเหล่านี้ขึ้น
มาพิจารณา มันพิจารณากันแต่ปัญหาที่จะให้**ได้สิ่งนั้น ได้สิ่งนี้ ได้สิ่งโน้น**มาเป็นความ
เจริญก้าวหน้ากว่าผู้อื่น มีกำลังมากกว่าผู้อื่น จะต่อต้านกัน จะเอาเปรียบกัน คิดแค่
ทางนั้น ไม่มีความรู้ถึงความลับของกามสังกัปะสิ่งนี้ว่า มันจะทำให้มนุษย์เต็มไปด้วย
กิเลส.

การศึกษาในโลกมันมีเพียงเท่านี้, พุทตรง ๆ ก็เพื่ออาชีพ; พวกเทคโนโลยี
ทั้งหลายก็เพื่อการอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง แง่หนึ่งแง่ใด ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น,
ไม่มีโรงเรียนไหน วิทยาลัยไหน มหาวิทยาลัยไหน จะสอนให้มนุษย์เรารู้เรื่องจิต หรือ
เรื่องความลับภายในจิต เช่นเรื่องกามตัณญา กามสังกัปะ เป็นต้น. **มนุษย์ควบคุม
จิตไม่ได้** ควบคุมกิเลสไม่ได้ มันก็**เห็นทาสของกิเลส**; จึงพูดได้ว่า การศึกษาที่มี
อยู่ในโลกสมัยนี้ ถ้าปล่อยไปตามนั้นล้วน ๆ แล้วยังทำให้มนุษย์เป็นทาสของกิเลส.

เมื่อกิเลสไล่คอมมนุษย์ไปตามความต้องการของกิเลส, ให้ไปทำสิ่งที่กิเลสมัน
ต้องการ; โลกเราจึงเต็มไปด้วยการเบียดเบียน เบียดเบียนตัวเอง ร้อนอยู่เหมือนนั่ง
กับคนกรกทั้งเป็น, แล้วยังเบียดเบียนผู้อื่น ในเมื่อจะได้ประโยชน์ จากการเบียดเบียนนั้น;
หรือมีฉะนั้นก็เบียดเบียนกันอยู่ทั้งสองฝ่าย ในเมื่อมันมีการโต้ตอบแก่กันทดแทนกันอยู่
ตลอดเวลา.

นี้สรุปให้เห็นว่า **กามสัญญา** หรือ **กามสังกัปปะ** นี้ กำลังมีอำนาจเหนือ การศึกษาของมนุษย์ **มนุษย์จึงเอาชนะภาวะธรรมทั้งหลายไม่ได้** ไม่ว่าชนิดไหน ระดับไหน จนกว่าเมื่อไรมนุษย์จะรู้เรื่องนี้ ว่ามูลเหตุอันแท้จริงของมันอยู่ที่นี้ : ที่เราหา ความสงบสุขกันไม่ได้มัน เพราะมูลเหตุแห่งกามสัญญา กามสังกัปปะ.

ที่นี้ **ดูต่อไปให้ตลอดสาย** เสียทีดีกว่า :-

เมื่อมี**กามสังกัปปะ** ตรีศรีกในกาม แล้วมันก็มี**กามฉันทะ** คือความพอใจ ในกาม. มันตรีศรีกอยู่ในกามไหน ประเภทไหน ชนิดไหน ก็มีความพอใจในกามนั้น ชนิดนั้นประเภทนั้น; แม้แต่**ความตรีศรีกก็เป็นสิ่งทรมนตร์** มีอัสสาหะอย่างหนึ่ง. นี้ก็จะเข้าใจกันได้ทุกคน.

เมื่อมีความตรีศรีกนึกในทางกาม มันก็เป็นอัสสาหะที่เป็นทรนตร์ย่อย ที่หลุด ออกอยู่แล้วในศัมการตรีศรีกนั้น; เขาจึงเรียกว่า **กามสังกัปปะ เป็นเหตุให้เกิดกาม- ฉันทะ**; มีโอกาสเมื่อไรมันก็เกิดเมื่อนั้น. สิ่งนี้เรียกว่ากามกัมแรงกอิทธิพลออกมา มากกว่าเดิม คือครอบงำจิตใจของมนุษย์, ถึงกับว่าเป็นสิ่งที่ตั้งแห่งความพอใจของ มนุษย์ เสาเสียทีเดียว.

เมื่อมี**กามฉันทะ** แล้ว ก็**ให้เกิดกามปรพาหะ**; **ปรพาหะ** แปลว่า **เร่าร้อน** คือ **เผาถาญ**อย่างทั่วถึง : **ปริ** ว่ารอบ, **พาห** - **ทา** ที่แปลว่า **เผา**, **กามปรพาห** ก็คือ **เกิดความเร่าร้อน กระวนกระวาย ระด่ำระสาย** เพื่อจะ**ฉนวน** **ไปทา**กาม เพราะมันยังไม่ได้กาม มันก็เร่าร้อนเหมือนกับไฟเผา ร้อนเพื่อกาม. ถ้า เป็นดังกับ**รังไว้ไม่อยู่** มันก็จะเกิดอันทับต่อไป คือ **กามปรเวธนา** - **การแสวง**

หาซึ่งงาม. คือจากนั้นก็ **เกิดการประพฤติดีโคธหวารทั้ง ๑** คือทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

บางสมัย บุษาคามารมณฺ์ดูพระเจ้า

ดูให้คิดตรงนี้ ว่าเมื่อมีกมลนั้นทะ มันก็ต้องมีกมลปรีชาหะ; เพราะว่ **กมลนั้นทะนั้นเห็นไม่เป็น,** คือทว่าอย่างไรมันก็เห็นไม่ได้; มันยื่นไม่เป็น มันก็ **ต้องร้อน** คือต้องเผาให้ทนอยู่ไม่ได้. เมื่อมันกระตุ่นให้ **ทนอยู่ไม่ได้** มันก็ **ต้องออกแสวงหา** สิ่งที่มีน้ของการ ซึ่งเราจะมีประจักษ์พยานที่เห็น ได้อยู่ทั่วทั้ง โลกแห่งสมัยปัจจุบัน ก็มีแต่การกระทำเพื่อเป็นไป เพื่อแสวงหาซึ่งงาม,

วัตถุสามได้ถูกประคิษฐิตคั่นกันขึ้นมา อย่างมากมายนมหาศาล ไม่มีหยุด ไม่มีหย่อน ส่วนเป็นวัตถุที่จะเป็นตั้งแห่งความใคร่ทางงาม, หรือสนับสนุนแก่ความใคร่ในทางงาม ในปริยายใดปริยายหนึ่งนี้ มันจึงถูกประคิษฐิตขึ้นมา. คนเขาไม่มองกัน ว่า อันนั้นมันเป็นเรื่องความเป็นพาสของความรู้สึกที่เรียกว่างาม; เขากลับไปบูชาว่าเป็นของดี.

สิ่งที่เรียกว่ากมลนี้, ในที่บางแห่ง บางยุค **บางสมัย** **ก็ยกย่องสิ่งทีเรียกว่กมลนั้นเป็นพระเจ้าอันสูงสุด** ควบคุมการบูชา. ถ้าเราจะอ่านคหุหนึ่งสี่อพิมพ์รายวัน บัจจุบันนี้ ในหน้าที่เขาเขียนบัญญัติหมวดคบเกี่ยวกับเรื่องปัญหาส่วนตัวทางงาม; เราจะพบว่า ในประเทศไทยเรา มีคนเป็นจำนวนมากที่มีจิตทรมาน ถึงกับยกกมลเอามาเป็นพระเจ้า บุษาคามารมณฺ์ ในฐานะเป็นสิ่งจำเป็น ซาคไม่ได้, เป็นสิ่งเดียวที่ทำให้ชีวิตมีความหมาย.

ถ้าไม่เชื่อก็ไปหาอ่านดูเอาเอง, หนังสือพิมพ์รายวันชนิดนี้ ก็มีอยู่หลายฉบับ
ที่มีการตอบขั้ญหาณ์. อ่านดูจะพบว่า มีบุคคลที่ชานาคนูชาคามเป็นพระเจ้าให้มีวจริง ๆ ;
ที่ไม่ได้มาเขียนทางหน้าหนังสือพิมพ์ก็คงจะมีมากกว่านั้น ; ฉะนั้น การที่สมัยหนึ่งเขา
ยกพระเจ้ากาม ขึ้นเป็นพระเจ้า นี้ก็ดูของเขาเหมือนกัน.

เขาเป็นอิสระที่เขาจะทำอย่างนั้นได้ ; แต่แล้วมันก็ **สร้างสันติภาพ สันติสุข**
ให้แก่มนุษย์ไม่ได้. มันค่อย ๆ ตายไปเอง ถูกปลุกตองจากพระเจ้า ก็มากลายเป็น
ปีศาจที่กล่าวลั้จอาละวาด, ทำอันตรายมนุษย์อยู่โดยไม่รู้สึกลัว ; จึงทำให้มนุษย์ยอม
ก้มศีรษะ คือยอมแพ้ **ทำหน้าท้ออย่างเคียวคูล กามปริเยสนา** อย่างที่เรียกนี้ ;
แสวงหาแก้กาม ไม่ยกเว้นแม้แต่พระเพชร ที่บวชอยู่ในวัดแล้ว ยังมีประกอบกรรม
บางอย่างที่สรุปรวมลงได้ในความหมาย ของคำว่ากามปริเยสนา. นับประสาอะไรที่จะ
พูดถึงฆราวาส, นับประสาอะไรกับคนจำนวนมากที่ไม่มีศาสนา ที่ไม่มีศาสนาใดๆ เลย
แต่เขาก็ถือศานากาม.

นี่คือกามปริเยสนา ; ถ้าดูเป็น จะมองเห็นอยู่รอบตัวไปทั้งโลก :
เต็มส่วนสมบูรณ์ก็มี ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็มี, กำลังทำอยู่ในซั้มเหตุวิคตุดุขจั้ยก็มี, อะไรก็
ชวนชววย เพื่อสิ่งทีเรียกว่ากินคือขั้ญดี. ถ้าพูดว่า **"กินขั้ญแล้วพอ"** ไม่มีใครยอม ;
เพราะว่ามันไม่คั้ยส่งเสริมพระเจ้ากาม. แต่ถ้าพูดว่า **กินคือขั้ญดี** มันก็มีความหมาย
ส่งเสริมสิ่งนี้.

ขอให้สันใจขั้ญนี้ ที่มองดูไป **ทั่วทั้งโลกแล้ว จะพบแต่กามปริเยสนา**
ทางคำได้ ทางหูก็ได้ ทางจมูกก็ได้ ทางลิ้นก็ได้ ทางสัมผัสผิวหนังก็ได้ ทางใจล้วน ๆ
ก็ย้งได้ ; เราต้องการความเอ้อร่อยขั้ญมีความหมายไปในทางกาม.

มี ๔ ข้อปฏิจกสมุบาทแห่งการเสื่อมทรามตกต่ำลงศีลธรรม เพราะปฏิจกติด โดยไตรทวาร คือทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ. เรื่องไตรทวาร ภาย วาจา ใจ นี้ควรจะต้องว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา; อย่างต้องอธิบายกันอีกเลย สำหรับ ๓ คำนี้. ให้เป็นอันว่า รู้กันได้ทุกคน ว่ากายทวาร ปรากฏออกมาทางกาย, วจิตวาร ก็ปรากฏออกมาทางวจิต คือคำพูด, มโนทวาร คือปรากฏอยู่ในใจ. ติดก็อยู่ที่สามทวารนี้, ติดก็อยู่ที่ ๓ ทวารนี้; ดังนั้นการแสวงหาทางนี้ มันก็เป็นที่ไปได้โดยทวารทั้ง ๓ มันจึงออกมาเป็นความประพฤติดิตในทวารทั้ง ๓.

บททวน กันอีกทีว่า *กามวิตก* - ความครุ่นคิดอยู่ในทางกาม ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามของศีลธรรมนั้น มันมีกระแสแห่งปฏิจกสมุบาทของมัน, คือกระแสแห่งการปรุงแต่งซึ่งกันและกัน แล้วก็เกิดขึ้น. กระแสนั้นก็คือว่า : - **เพราะมีกามธาตุอยู่เป็นพื้นฐาน** ก็ย่อมจะ **เกิดกามสัญญา** หมายถึงในกาม, - **เพราะมีกามสัญญา** ก็มี **กามสังกัปปะ** คือการดำริตรึกในกาม, - **เพราะมีกามสังกัปปะ** ก็มี **กามฉันทะ** ความพอใจในกาม, - **เพราะมีกามฉันทะ** ก็มี **กามปริหาหะ** - ความเร่าร้อนกระวนกระวายเพื่อกาม, - **เพราะมีกามปริหาหะ** ก็มี **กามปริเยสนา** คือการแสวงหาซึ่งกาม, เมื่อมัน **ตั้งต้นมาด้วยกิเลส** คือราคะอย่างนี้แล้ว มันก็ไม่มีความที่จะถูกต้อง หรือแยกเย็นได้ มันจึง **มีแต่ความคิด** **มีความทุกข์** แสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ. แล้วก็มี **ความทุกข์** อยู่เพียงทางกาย วาจา ใจ. นี้กระแสหนึ่งสำหรับสิ่งที่เรียกว่ากามวิตก เป็นอย่างนี้ ๑ ในวิจกทั้งสาม.

เหตุปัจจัยในกลุ่มพยาปาทวิตก

นี่ ก็มาถึงวิจกที่สอง คือ **พยาปาทวิตก** นี้ก็มีเหตุมีนิทานมีอะไรเหมือนกัน แต่มันก็เป็นความหมายอีกชนิดหนึ่ง เป็นความหมายที่ว่า **มีมูลมาจากโทษ** มันจึงมีความ

หมายไปโนทางที่จะทำร้ายผู้อื่นไปด้วยเจตนา. **กระแสแห่งปฏิเสธสมุภบาทของ พยาบาทวิตล** มีรูปร่างอย่างเดียวกันเลย **กับกระแสปฏิเสธสมุภบาทของกามวิตล** ฉะนั้น จึงกล่าวเพียงย่อ ๆ ก็พอจะเข้าใจได้ เพราะว่าอธิบายมาแล้วโดยละเอียด ในเรื่องของกามวิตล.

ในเรื่องของพยาบาทวิตล ก็คือระงับคิดชั่วร้ายอันอาจพยาบาทนั้น มันเป็นไปได้ เพราะเหตุที่ว่า มันมี **พยาบาทธาตุ** คือ **ธาตุแห่งความพยาบาท** จัดเป็นธาตุชนิดหนึ่ง เหมือนกัน มีอยู่ตามธรรมชาติ, **เป็นธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้าน ผลักออก ท้าทาย** ทำนองนี้. แม้สิ่งที่ไม่มีชีวิต เราก็ยังมองเห็นว่า ถ้าเราไปกระทบ มันก็จะ ผลักออกมาก : ถ้าเป็นสิ่งที่มีความรู้สึก หรือสิ่งที่มีชีวิตแล้ว มันผลักออกมาด้วยเจตนาร้าย. ฉะนั้น จึงเป็นธาตุตามธรรมชาติชนิดหนึ่ง ที่จะทำร้าย ที่จะมุ่งร้าย.

พยาบาทธาตุนี้ต่างจากกามวิตล หรือกามธาตุ ก็คือว่า **กามธาตุ** มันอาศัย ราคะ มันจึงเป็นเรื่องถึงคู่ของเขา **ดึงดูดเข้าหา**, ถึงคู่ของเขาเข้ามาไว้. ส่วน **พยาบาทวิตล** นั้นมันเป็นเรื่องโทสะ มันจึง **มีลักษณะผลักออก** จึงต้องแยกออกไปเป็นธาตุอีกธาตุหนึ่ง ทางหาก ว่า **พยาบาทธาตุ - ธาตุแห่งพยาบาท.**

เมื่อมี **ธาตุพยาบาท** ที่เป็นพื้นฐานทั่วไป โดยเฉพาะในจิตใจของมนุษย์แล้ว มันก็มี **พยาบาทสัญญา**. **พยาบาทสัญญา - ความหมายมันในอันที่จะพยาบาท** ในอันที่จะปองร้าย. เมื่อมี **พยาบาทสัญญา** ก็มี **พยาบาทสังกัปะ** - **ความครีครึ** ในอันที่จะปองร้าย. เมื่อมี **พยาบาทสังกัปะ** ก็มี **พยาบาทฉันทะ** คือมี **ฉันทะใน การปองร้าย.**

นี่มันก็น่าหัวทรวงที่คำว่า “ฉันทะ” มัน **ใช้** ได้ทั้งในความหมายที่หวาน และขม รื่นหรือเผ็ด. พยาบาทฉันทะ พอใจในความพยายามนั้น เห็นได้ง่าย : มัน มีอัสสาหะ **รู้สึกอรรย** เมื่อไปด่าเขา เมื่อได้ตบหน้าเขา หรือเมื่อได้ทำอะไร **ในทำนองนั้น**. คนที่เป็นเจ้าเป็นนาย มีบ่าวไพร่ใช้สอย ระวังให้ดี ๆ; มันจะมีพยาบาท-ฉันทะมากเกินไป, พอใจในกรรประทุษร้าย หรือการปองร้าย.

ที่นี้ **เพราะมีพยาบาทฉันทะ ก็มีพยาบาทปริศนา** คือเรัวร์อนที่จะได้ ทำร้ายเขา หนอยุ่ไม่ได้; ไม่ได้ไปตาเขาก็เหมือนกับไปตกรรกระตือเอง, ไม่ได้ไป ตีหน้าเรารู้สึก ก็ เหมือนกับตกรรกระตือเอง; อย่างนี้เรียกว่าพยาบาทปริศนา. เมื่อ มัน มีพยาบาทปริศนา รุนแรงแล้ว ก็หนีไม่พ้นที่จะ **ต้องมีพยาบาทปริศนา** คือ แสงหาช่องหาโอกาส หาเครื่องมือ หาอะไรก็ตาม ในการที่จะทำประทุษร้ายนั้นให้จริงได้. นี่มัน **ออกเป็นทุจริต** มาทางกาย วาจา ใจ แต่เป็นไปในทางของประทุษร้ายโดยเจตนา **เพราะมีโทษเป็นรากฐาน**.

นี่ก็เป็น **ต้นเหตุแห่งอาชญากรรมทั้งหลาย** อย่างที่เราเห็นอยู่ได้ชัด ๆ, และก็เป็นที่เหตุแห่งความเสื่อมทางศีลธรรม, แล้วมันยังเป็นองค์ประกอบ ถ้าไป ผนวกกันกับเรื่องของกามารมณ์ หรือกามวิตก. เมื่อไม่ได้ตามความปรารถนาในเรื่อง ของกามวิตก พยาบาทวิตก มันก็พุ่งปล้นขึ้นมา; ฉะนั้น การฆ่าฟันกันของลนวิญฐัน จึงมีมูลมาจากเรื่องกามารมณ์ ก็แปลว่า เป็นโอกาสของพยาบาทวิตก มันกำหนดที่ของมัน นั้นเอง.

เดียวกันก็มีพยาบาทปริศนาทั่วโลกเหมือนกัน, ทั่วทั้งโลก เวลานี้กำลังครุ่น คิดที่จะทำลายล้างกันด้วยสงคราม ทั้งสงครามร้อนที่ใช้อาวุธตรง ๆ, และสงครามเย็นที่

ใช้กลอุบายที่ไม่ให้ใครเห็นและทำลายเขา. **หัวหังโลกเต็มไปค้อหยอาปาทปริเยสนา**
เพราะ **มีมูณมาจากภามปริเยสนาแบ่งกัน** และยังมีพหยาปาทปริเยสนาแสวงหาโอกาส
ทำลายล้างกันหัวเต็มไปหมด; ศีลธรรมส่วนนี้ก็เปลี่ยนไป,

เหตุปัจจัยในกลุ่ม วิหิงสาวิตก

หมวดที่สามเรียกว่าวิหิงสาวิตก **ครุณคิตในวิหิงสา**; **วิหิงสา** มีความหมาย
โดยเฉพาะ ก็คือ **หัวให้ลำบาก** เท่านั้น และโดยที่ถือว่า **สินุมาจากโทษ** มันจึงไม่
เหมือนกับขยาบาทหรือโทษ; ก็แปลว่า **ทำไปด้วยความโง่** ความหลง. แนวของ
ปฏิจัสสมุปบาทของวิหิงสาวิตก ก็อย่างเดียวกันอีก : เพราะว่ามันมีธาตุอยู่ธาตุหนึ่ง เรียก
ว่า **วิหิงสาธาตุ** คือธาตุเป็นที่ตั้งแห่งความรู้สึก ที่ทำให้ลำบาก แม้ที่ตัวเองให้ลำบาก
มันก็มีอยู่ในชั้นนี้.

พูดถึงการทำตัวเองให้ลำบาก คนโง่ ไม่เชื่อ เขายังโง่เกินไป ให้อภัยเขาก่อน.
ที่จริงมันเป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างยิ่ง มากกว่าที่ทำให้ผู้อื่นลำบากเสียอีก. ดูให้ดีๆ : **การทำให้**
ตัวเองให้ลำบากนั้น ต้องทำด้วยความไม่รู้สึกลำบาก หงั้นแหละ, **ด้วยความโง่ทั้งนั้น**
แหละ. วันหนึ่ง ๆ เราจะทำตัวเองให้ลำบากโดยไม่จำเป็น ก็อย่าง หรือก็ครั้ง ช่วยไป
คิดดูบ้าง; **เพราะว่ามันมีธาตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกในทางที่ทำให้เกิดความลำบาก**
โดยไม่เจตนา โดยตรง; แต่ทำให้เกิดความลำบาก ทั้งแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น หรือ
แก่ทั้งสองฝ่าย.

กระแสปฏิจัสสมุปบาทของวิหิงสาวิตก อย่างเดียวกันก็คือว่า เพราะมันมี
วิหิงสาธาตุ - ธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกวิหิงสา มันก็ **เกิดวิหิงสาสำคัญา** - ความ

หมายมั่นในวิหิงสา. ทุกอย่างซึ่งต้องเป็นไปโดยไม่รู้สึกตัว คนจึงทนอยู่ไม่ได้ ในการที่จะไม่ทำในสิ่งที่ทำตัวเองให้ลำบาก : สิ่งที่ไม่ควรจะกิน มันก็รังเกียจกิน ไปไหนมากิน; เช่น ลูกพรุน ๓๐ เม็ด ต่อหนึ่งห่อ จีรฺสลากราย ๓๐ บาท เป็นของมาจากต่างประเทศ ไม่ได้ทำในเมืองนี้ ในประเทศไทย.

นี้จะมองดูในฐานะเป็นเรื่องของกามวิตก มันก็ไม่ถูก; เพราะไม่ใช่มัน เจริญหรือยากว่าผลไม้แล้ว ๆ ที่มีอยู่ในเมืองไทยเรา ลูกพรุนแห้งจากเมืองฝรั่งนั้น; แต่ว่าเป็นความโง่ โมหะของคนที่อยากจะอวดดี อวดเด่น อวดมั่ง อวดมี ว่ากินของแพงของฝรั่ง. ไปซื้อลูกพรุนที่ห่อละ ๓๐ เม็ด ๓๐ บาท มากินอวดคน, หรือให้เป็นของขวัญก็ตามใจ. **กิริยาอาการนั้น** มันควรจะมาอยู่ในเรื่อง **วิหิงสาต่อตัวตัวเอง** : ทิ้งตัวเองให้ลำบาก หมายมั่นทำสิ่งหนึ่งโดยไม่รู้สึกตัว เพราะทำไปด้วยโมหะ แล้วก็ทำกันอยู่โดยทั่วไป.

ที่นี้ มันไม่ได้อยู่เพียงเรื่องกิน ของอย่างนั้นมันยังมีเรื่องใช้สอย เรื่องเล่นหัว อีกมากมาย; สิ่งที่ไม่ต้องทำมันมีมาก แต่ก็กำลังทำกันอยู่อย่างสนใจทีเดียว. ไปพิจารณาดูเองก็พอจะเห็นได้ว่า **สิ่งที่เราไม่ต้องทำนั้น มนุษย์ไปทำ** กันอยู่มันก็มีมากเหมือนกัน.

สะสมเงินไว้นาน พอถึงปีก็ไปเที่ยวดูเงิน ให้ได้เล่นหัวร่าเริง เหมือนญาติปีศาจสักพักหนึ่ง; พอหมดเงินก็กลับบ้านสะสมใหม่ หัวไว้รอปีก็ไปใช้กันอีก, อย่างนี้จะไม่เรียกว่าอะไร ถ้าไม่เรียกว่า **วิหิงสาสัญญา** หรือ **วิหิงสาลงกับปี** เพราะมันตรึงไว้ไปในทางวิหิงสา เมียต.เบียนตัวเองโดยไม่รู้สึก.

ในกรณีนี้เบียดเบียนผู้อื่นโดยไม่รู้สึก มันก็เหมือนกันอีก, ถ้าเรากระทำ
นั้น เป็นไปเนื่องด้วยผู้อื่นที่ไม่ควรจะให้เขาต้องลำบากเพราะเรา มันก็กลายเป็นเขาต้อง
ลำบากกับเรา; แต่ในที่ที่สัมพันธ์กันก็จะต้องลำบากต่อกันทั้งสองฝ่าย นั่นแหละทำให้ช่วย
วิหิงสา.

เมื่อมี **วิหิงสาตัณญา** ก็คือความหมยมันในวิหิงสาแล้ว มันก็มี **วิหิงสาสัง-**
กัปปะ คือครีตริคไปเินทางแห่งวิหิงสา; เมื่อมี **วิหิงสาสังกัปปะแล้วก็มีวิหิงสานันทะ**
คือความพอใจในวิหิงสา. นั่นมันเป็นพยานอยู่ในตัวแล้ว ถ้าไม่พอใจมันก็ไม่ทำ, ไม่ทำ
อย่างที่ว่า; ก็พอใจจะทำไปทั้งเบียดเบียนเล่า ๆ เหนื่อยเปล่า ๆ เสียเวลาเปล่า ๆ; นั่นมัน
ก็ยังพอใจทำ. ก็ต้องเรียกว่าวิหิงสานันทะ.

เมื่อมี **วิหิงสานันทะแล้ว** ก็มี **วิหิงสาปริพาหะ** คือ **ความเร็วร้อนกระวน**
กระวาย ในเมื่อไม่ได้ทำอะไรไปอย่างใจเขลา. มันนำหวัวยังยั้งตนเอง; เรา
ร้อนกระวนกระวาย เมื่อไม่ได้ทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์อะไร ให้เป็นไปเพื่อให้ลำบากแก่
ทุกฝ่าย.

เมื่อมี **วิหิงสาปริพาหะแล้ว** ก็มี **วิหิงสาปริเยสนา - แสวงหาช่องทาง**
โอกาส อันน่าอะไร เพื่อจะทำในสิ่งที่ไม่มีประโยชน์อะไร แต่ทำให้ลำบากเปล่า ๆ.
นี่ระวังให้ตี หัวหรือรู้สึกมาก มองเห็นยาก. กามปริเยสนา มันยังเห็นง่าย, พยาป-
ปริเยสนามันยังเห็นง่าย; **วิหิงสาปริเยสนานี้กลับตลอดเวลา** เห็นยาก. ถ้าเรา
เห็นชัดนั้นแล้ว เราจะแก้ปัญหาได้มาก จะช่วยตัวเองได้มาก, จะประหยดได้มากในทาง
ที่ต้องลำบากหรือเป็นทุกข์.

เดือนนี้เรามีอาหารการกิน ไม่ใช่เพียงแต่เพื่ออาหารการกิน ; แต่มันเพื่อ เอริทอรอย, เพื่อดูด เพื่อดูดน้ำเรา สิ่งที่ไม่ต้องบำรุงบำเรอ. มีเครื่องนุ่งห่ม ไม่ใช่แค่เพียงเพื่อบับักความหนาวร้อน เหลือบ ยุง แดด มันกลายเป็นคตบังคับด้วยความ โง่เขลา เปลือง-เปล้า. มันจะมีที่ลุ่มๆก็ มีนั้นก็ไม่ใช่เพื่อมีเพียงพอ เพื่ออยู่อาศัย ; มันมีเกินความจำเป็น. ยานต์โรด ก็เหมือนกัน มันเป็นคนใจไปกินยาโดยที่ไม่ต้องมี โรคภัยไข้เจ็บ มันทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นมา โดยที่ไม่จำเป็น ก็ต้องจัดอยู่ใน พวกนี้ทั้งนั้น.

เมื่อดูให้ลึกๆแล้วก็มองเห็นว่า วิหิงสาปริยเสนา นี้ก็ มีอยู่มาก เหมือนกัน ในโลกนี้. ถ้ามองดูให้กว้าง ให้ลึกก็จะพบถึงขนาดที่ทั่ว มหาประเทศในโลกที่มีอำนาจ ทางการศึกษา ทางการใช้อาวุธ กำลังอะไรก็ตาม มันกำลังทำวิหิงสาปริยเสนาอยู่มาก : ประเทศที่ร่ำรวยมีอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์อย่างมหาศาล มันก็ไปผลิตสิ่งที่ไม่จำเป็น สำหรับมนุษย์ มาทำให้เกิดความยุ่งยากลำบากกันเปล่า ๆ.

เราทั้งหลายก็จึง ระวังให้ดี, จะหลงยึดติดกับเขาไปด้วย ละหลอช้อยสิ่ง ที่ไม่จำเป็นแก่ชีวิต นั่นแหละเอามาใส่บ้านใส่เรือน ; เอามาไว้ใช้สอย แต่มันก็ไม่ใช้ สอย. ถ้าอย่างนี้เรียกว่าเอามาไว้ทำให้ตัวมันใจ ให้ตัวมันหลงมากขึ้นไป. ถ้าไปพบ ว่า สิ่งใดเป็นอย่างนี้ มีอยู่ที่บ้านที่เรือน แล้วเขาไปขวางทั้งเสียดีกว่า ไปเผาไฟเสียดีกว่า ; ถ้าเขาไปให้ใครสักคน ก็เท่ากับเอาบาปไปให้คนนั้น ฉะนั้น เอาไปเผาไฟเสียดีกว่า สำหรับที่ทำให้เราลำบาก ไปซื้อหาอย่างไม่มีจำเป็นนี้.

คนที่มีความไม่ใคร่จะมีภยนต์ ไปตั้งนรนาเอารถยนต์มาจนได้ นั่นมันคือบ้า ในลักษณะของวิหิงสาปริยเสนา, ไปหาสิ่งที่เอามาทำตัวเองให้ลำบาก. ที่นั่นที่มัน

เจ้ากรรมนั้นก็ยังขยายต่อไปอีก โกล่อกไปอีก; หาสิ่งอื่นที่มากกว่านั้นต่อไปอีก. รวมความว่า ที่จริงเรามีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องมีสิ่งเหล่านั้น; โนโลกกำลังเป็นอยู่อย่างนี้.

ทีนี้เมื่อ **คนโง่มีมาก** **คนฉลาดบางคน** **ถือโอกาสทำบาบหลังคนโง่**
เหล่านี้ คือผลิตสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิตขึ้นมา ชาติที่เป็นแทนเขาเท่านั้น. แม้สิ่งที่เราเรียกว่าจำเป็นนั้นก็ทำให้ที ๆ บางทีมันเป็นเรื่องหลอกดวงตัวเอง; จะต้องมีการวิหยาใหม่ ๆ จะต้องมีการปรับปรุงกันเสียใหม่? จะต้องทำอะไร ๆ ใหม่? นี่จะต้องกตัญญูให้ที ๆ. ถ้ามันเป็นประโยชน์จริง ๆ ก็มันกัน จึงจะเรียกว่าถูกต้อง; ถ้ามันนั้นแล้ว มันก็เป็นเรื่องทำตัวเองให้ลำบาก, ถ้าไม่ต้องมีได้ก็ไม่ได้ แล้วก็ไม่มีความจำเป็น.

นี่เรียกว่า **ปฏิจางสมุปบาท แห่งวิหิงสวัตถ** รวมสรุปกันเป็น ๓ พวกว่า **กามวิตถ** - **ครุ่นคิดในทางกาม**; **หยาปัทวิตถ** - **ครุ่นคิดในทางป้องกันภัยโดยเจตนา**, **วิหิงสวัตถ** - **ครุ่นคิดในทางทำให้ลำบากด้วยความโง่**; และกระแสของปฏิจางสมุปบาท ก็คือเพราะว่าธาตุทางใจ ที่ทำให้เกิดความไม่รู้สึกลักษณะนั้น ๆ, เพราะ **มีธาตุ** ทางใจอย่างนั้น มันก็ **ทำให้เกิดความนั้นหมาย** สิ่งนั้น คือ **ปัญญา**.

เพราะ **มันหมาย** ในสิ่งนั้น มันก็ **เกิดสังกัปะปะ** คือตริตริกในสิ่งนั้น, เพราะ **ตริตริก** ในสิ่งนั้น มันก็ **เกิดความพอใจ** เอรีทอรรอย ในการตริตริกถึงสิ่งนั้น, -เพราะมีความพอใจอย่างนั้น ก็กระวนกระวาย เพื่อจะได้สิ่งนั้น แล้วมันก็ต้องทำการแสวงหาในที่เสก, ถ้ารู้จักสิ่งเหล่านั้นดี ก็แปลว่า **ผู้นั้นรู้จักตัวเองมากขึ้น**.

เคียวคนกำลังไม่รู้จักตัวเอง กำลังเป็นโรจิตวิปลาส เป็นโรคยิสทีเรียนานาชนิด ทางฝ่ายเพศหญิง, เป็นโรคมักมีเนนาชนิด ทางฝ่ายเพศชาย, เรียกว่า

ความเสื่อมเสียทางศีลธรรมมันมีอยู่อย่างนี้. ทำลายประโยชน์ตน ทำลายประโยชน์ผู้อื่น ทำลายทั้งนี้ ทำลายโลกทั้งภายในและภายนอก; หมายความว่าความสงบในภายใน ในนามรูป ในภายในใจ อย่างนี้ก็ถูกทำลาย, โลกภายนอกก็ถูกทำลาย, ทำลายทรัพย์สินของธรรมชาติเสียเปล่า ๆ ไม่มีค่าอะไร นี้น่ามากกว่าที่จะได้ประโยชน์. เกี่ยวกับชุดธรรมชาติเอามาถ่วงกันให้หมดไปจากโลก; นี่ก็ทำลายโลก หรือทำลายประโยชน์, ทำลายโลก ก็เรียกว่า เป็นความเสื่อมทางศีลธรรม. ตัวกรรมมันอยู่ที่สิ่งที่เรียกว่า กามหรือพยาบาท หรือวิหิงสา นี้เรียกว่า ความตกต่ำเสื่อมทรามในภายใน หมายถึงว่ามีอยู่ข้างในใจ.

ความเสื่อมศีลธรรม ที่เป็นภายนอก

ที่นี่ ก็จะพูดถึง ความตกต่ำเสื่อมทรามประเภท ๒ ที่เรียกว่า ภายนอก เพราะอาศัยพระพุทธานุชาธิกอลักสังขรหนึ่ง ที่กว่าที่จะทำอะไรเอาตามความรู้สึกของตนเอง. ข้อนี้น้อยมากจะบอกว่า แม้ว่าเราจะกินกินให้ฉลาดอย่างไร มันก็ฉลาดไปกว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้, หรือจะแปลกออกไปจากที่พระพุทธเจ้าท่านเคยตรัสไว้ก็ไม่มี. นี่เราจะพูดอะไรเราก็อาศัยคำที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ มีประโยชน์กว่าแล้วที่ใช้ความเข้าใจของเรา เพื่ออธิบายสิ่งเหล่านั้น ให้มันแจ่มกระจ่างออกไป.

ที่นี่ ความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม ในภายนอก อาศัยพระบาลีสสูตรหนึ่งที่พอจะเรียกได้ว่า ปฏิจาสมุปบาทแห่งทุพพลภาพ หรือความเลว ความต่ำ ของมนุษย์เรา. คำว่า “มนุษย์เรา” นี้ หมายถึงทั้งโลก; เพราะฉะนั้นจึงเป็นภายนอก ก็คือความตกต่ำเสื่อมทรามทางภายนอก. ภายในพูดแล้วไม่พูดอีก. ที่นี่จะพูดภายนอกรอบ ๆ ตัวเราไปไกลออกไป เป็นกระแสแห่งการปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลงเรื่อย ๆ ไปจนมีผล

สุดท้าย ก็คือ มนุษย์อยู่ในสภาพที่เลว : ในส่วนอายุก็สั้น, ในส่วนผิวพรรณก็เลว, ในส่วนกำลังก็อ่อน, ในส่วนโรคภัยไข้เจ็บมันก็มาก, เรียกว่า *อรูปอายุคา - มีอายุสั้น, หุพพญา - มีผิวพรรณเลว หุพพลา - มีกำลังน้อย, พุหาพาธา หรือ พุหาพาธา* นี้ก็แปลว่า *มีโรคภัยไข้เจ็บมาก.*

มูลเหตุของความตกต่ำเสื่อมทรามทางภายนอกนี้ สรุปแล้วมันมาจากกรณีที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ที่เรียกว่า *อธมมิกา, อธมมิกตา; อธมมิกา - ผู้ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม. อธมมิกตา - ความเป็นดีไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม; ความเป็นผู้ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมนั้นแหละเป็นต้นเหตุ.*

เมื่อกล่าวตามพระบาลีนี้ที่ว่า *ราชาโน อธมมิกา โทนติ - เมื่อราชาทั้งหลายไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม* นี้เป็นข้อแรก. ที่นี้คำว่า “ราชา” เดี่ยวจะเข้าใจผิด : ถ้าสมัยนี้เขาเรียกว่าเป็นอย่างอื่นแล้ว ก็ได้แก่ผู้ที่กุมอำนาจทั้งหลายไว้, กุมอำนาจการปกครองทั้งหลายไว้. บางทีก็เรียกว่า ประธานาธิบดี ก็มี, รัฐธรรมนูญของบางประเทศ เขาเรียกผู้กุมอำนาจทั้งประเทศไว้ว่า ประธานาธิบดี ก็มี, บางประเทศมีระบบที่นายกรัฐมนตรีมีอำนาจ ก็มี ไม่มีพระราชในในประเทศเหล่านั้น. ประเทศที่ยังมีคนที่ยังเรียกว่าพระราชายู่นั้น ตูจะมีน้อยเต็มทีแล้ว รัชบริตเต็มทีแล้ว.

คำว่า “ราชา” จะหายไปจากโลกอยู่แล้ว; แต่ความหมายยังอยู่คือ ผู้กุมอำนาจปกครองของประเทศ อาจจะมีอยู่ในรูปของคณะบุคคลก็ได้; เช่นในบางประเทศ รัฐสภาก็เป็นคณะบุคคล กุมอำนาจการปกครองประเทศ. ในบางแห่งที่เรียกว่ารัฐบาลคือ ผู้ที่กุมอำนาจปกครองทั้งหมดของประเทศไว้. นี้ยังมีข้อหนึ่งข้อหนึ่งอะไรอยู่ภายใต้ที่นั่นอีก; เช่นว่า พวกนายทุนนั้นแหละ มันกุมอำนาจของประเทศไว้, หรือว่า

ชนกรรมาชีพมันกุ่มอำนาจของประเทศไว้. คำนี้ถ้าแรกก็เ็นสร้มนว่า “*ราชาทั้งหลาย ไม่ประกอบด้วยธรรม*” นี่เป็นคำกล่าวเมื่อสมัยพุทธกาลสองพันกว่าปีมาแล้ว; คำนี้เอาความหมายในคำนี้ที่ว่า บุคคลหรือคณะบุคคลกุ่มอำนาจปกครองประเทศ.

ที่นี้ เมื่อบุคคลกุ่มอำนาจปกครองประเทศ ไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว *ราชยุดดา อธมมิกา โหนติ - พวกเจ้าหน้าที่ ข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย ก็ไม่ประกอบด้วยธรรม.* เจ้าหน้าที่ในการปกครองทั้งหลาย ไม่ประกอบด้วยธรรม นี้ก็มีผลต่อไปว่า *พราหมณคหบดีกา อธมมิกา โหนติ - พวกครูบาอาจารย์ หรือพวกที่มีอำนาจเงิน มันก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม. พราหมณ* นี้คือพวกครูบาอาจารย์, *คหบดี* หรือ *คหบดีกา* นี้คือผู้มีอำนาจเงิน คือพวกนายทุน พวกมีเงิน แต่ยังไม่ควรเรียกว่า นายทุน แต่เขามีอำนาจเงิน. พวกครูบาอาจารย์ พวกมีอำนาจเงิน ก็กลายเป็นคนที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรมขึ้นมาตาม; เพราะมันเนื่องกันมาจากข้างบน มันหนอยู่ไม่ได้. เมื่อข้างบนมันไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว ข้างล่างมันก็ค่อยๆ ไม่ประกอบด้วยธรรม ตามไปๆ, พวกพราหมณ์ และพวกคหบดี ก็ไม่ประกอบด้วยธรรม.

เดี๋ยวนี้จะสังเกตเห็นชัดว่า พวกครูบาอาจารย์ *ไม่ประกอบด้วยธรรม*, ไม่ชื่อตรงต่อหน้าที่ปุ่ขนิยมบุคคล กลายเป็นลูกจ้างสอนหนังสือ เอาเงินเดือน สอนวิชาชีพมากกว่า. ที่นี้ คนที่มีทรัพย์ มีเงิน ก็ *ไม่ประกอบด้วยธรรม* ที่ว่า แทนที่จะสงเคราะห์ผู้อื่น ตามธรรมเนียมของผู้มีเงินแต่กาลก่อน ก็กลายเป็นชู้ทรัพย์ กลายเป็นผู้ใช้เงิน เป็นกำลังสำหรับชู้ทรัพย์. นี้ก็เรียกว่า ไม่ประกอบด้วยธรรม.

ที่นี้ เมื่อพวกพราหมณ์และคหบดี ไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว *เนคมขานปทา อธมมิกา โหนติ - ขวานครและชาวบ้านนอก ก็ไม่ประกอบด้วยธรรม*, ชาวเมือง

ก็ถาม ชาวบ้านนอกก็ถามก็ไม่ประกอบด้วยธรรม. นี้เรียกว่า ความไม่ประกอบด้วยธรรม
ได้ขึ้นไปในระยะแรก จะเป็นจุดตั้งต้นเป็นลำดับมา.

เมื่อทุกคนมันไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว ก็เกิดความแปรปรวน วิปริต ขึ้นใน
พวกธรรมชาติทั้งหลายว่า *วิสมิ จนทิมสุริยา ปรีวตุนติ* - ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์
ก็หมุนไปอย่างแปรปรวน. เดี๋ยวนี้ก็พอเข้าใจได้ว่า ระบบดาวทั้งหลายได้ถูกรบกวน
โดยความทะเยอทะยานของมนุษย์ผู้โสมมาก ผู้ไม่ประกอบด้วยธรรม.

วิสมิ จนทิมสุริยา ปรีวตุนติ - ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็หมุนไป
อย่างแปรปรวน วิปริต.

- เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็ *วิสมิ นกขตตานิ ตารกุปานิ ปรีวตุนติ*.
- ดาวนักษัตร และดาวฤกษ์ทั้งหลาย ก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน.

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว *วิสมิ รตุนทิวา ปรีวตุนติ* - กลางวัน กลางคืน
ก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน.

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว *วิสมิ มาสทตนาสา ปรีวตุนติ* - เดือนและ
กิ่งเดือน ก็เดือนและบั้งก็ ก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน.

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว *วิสมิ อุตฺตวลฺลวรา ปรีวตุนติ* - ฤดูและปีก็หมุน
ไปอย่างวิปริตแปรปรวน.

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว *วิสมิ วาตา วายนฺติ* - ลมที่พัดก็พัดอย่างวิปริต
แปรปรวน.

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **วิสมา ปญฺชสา ปริวตตนติ** - ระเบียบแห่งลมก็หมุนไปอย่างปริศนแปรปรวน. คำว่า ปญฺชสา คงไม่เคยได้ยิน หนังสือพิมพ์ผิดเป็น **อปฺญชสา** ที่ถูกเป็น **ปญฺชสา** คือความเป็นอยู่ในระเบียบ เรียกว่า **ปญฺชสา**.

- หนี้ ปญฺชสา คือปริศนแปรปรวน, ความเป็นระเบียบในสากลจักรวาลนี้ก็แปรปรวน. เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **เทวตา ปริกฺขิปิตา ภวนฺติ** - เทวาททั้งหลายก็ระส่ำระสาย. นี้อาจจะแปลก ก็เห็นเป็นนินาย หรือเป็นทงคนินายไป แต่คอยฟังต่อไปก็แล้วกัน เขาแต่ผลก็แล้วกัน ตัวหนังสือจะเป็นอย่างไรก็ตามใจ.

- เมื่อเทวตาวิปริตระส่ำระสายแล้ว **เทโว น สมมา ชาริ อญฺฺเปวเจตฺติ** - ฝนไม่ตกลงมาอย่างถูกต้อง ค้ำยการเป็นฝนตกที่ไม่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น. เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **วิสมปาภินิ ลลฺสูสาณิ ภวนฺติ** - ชาวทั้งหลายก็ลุกลายไม่สม่ำเสมอ. หนี้ เมื่อมนุษย์ทั้งหลายกินข้าวที่มีลักษณะอย่างนั้นเข้าไป จะมีลักษณะทุพพผลภาวะ : อายุสั้น ผิวพรรณทราม กำลังถอย มีโรคภัยไข้เจ็บมาก.

เราดูในข้อที่ว่า เรามีใจภักย์ใช้เจ็บมาก เป็นจุดตั้งต้นดีกว่า เพราะเรากินอาหารที่มันไม่ถูกต้อง, ไม่เหมาะสม เกิดจากความไม่สม่ำเสมอ ไม่ถูกต้องของสิ่งที่มันเนื่องกันอยู่ จนถึงเรื่องของธรรมชาติทั้งหลาย จนถึงเรื่องของบุคคล; คนโบราณเขาเชื่อกันอย่างนี้. ถ้าเรายังไม่มีเหตุผลจะไปบ้านเขา คีนึงไว้ก่อนก็ได้; แต่ดูให้ที่ว่าท่านมุ่งหมายจะแสดงว่า **ถ้ามนุษย์มันแล้ว แล้วธรรมชาติมันก็จะถูกทำให้แล้ว**, ธรรมชาติถูกทำให้แล้ว มันก็แฉกฉลอม ทำมนุษย์ให้แล้วในที่สุคติ.

มนุษย์เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นมาก่อน ก็ทำลายธรรมชาติ, ทำให้ธรรมชาติไม่ประกอบไปด้วยความถูกต้อง. เมื่อ **ธรรมชาติไม่ถูกต้อง** มันก็แฉกฉลอมมนุษย์ให้

เลวลงไปอีก กระทั่งเลวทางกาย แล้วกระทั่งเลวทางจิตใจ; เมื่อเรามีร่างกายวิปริต จิตใจมันก็หลอยวิปริต.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ควรจะมองในแง่ที่ว่า **พระพุทธภาษิตสุตตรนี้ มุ่งหมาย จะให้เกิดความสนใจเป็นพิเศษ ในชนผู้มีอำนาจกุมการปกครอง.** ผู้กุมอำนาจการปกครอง เป็นต้นเหตุแห่งความเสื่อมเสียทั้งหลาย หรือจะเป็นผลดีแก่การเสื่อมเสียทั้งหลาย; คือพูดได้ว่า ถ้าผู้กุมอำนาจการปกครองประกอบด้วยธรรม อะไร ๆ ก็จะได้ดีไปหมด มนุษย์ก็จะดี ฝนก็ตกถูกต้องตามฤดูกาล, ธรรมชาติเป็นไปอย่างถูกต้องตามระเบียบ, มนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่เบิกบานเต็มที่.

ถือตรง ๆ ตามตัวหนังสือเหล่านี้ ก็ **ต้องโยนบาปความผิดภายนอกทั้งหมดนี้ ไปให้แก่ผู้กุมอำนาจทางการเมืองการปกครอง ที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม** จะเรียกว่า รัฐสภา หรือรัฐบาล หรือประธานาธิบดี หรือนายกรัฐมนตรี อะไรก็สุดแท้; ชื่อนี้ไม่สำคัญ ใครกุมอำนาจการปกครองอยู่ในมือ ทั้งประเทศหรือทั้งโลก คนนั้นต้องประกอบไปด้วยธรรม. ถ้ามีละนั้นแล้ว ความไม่ประกอบไปด้วยธรรมก็จะระบวคออกไปเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งแม้แต่ธรรมชาติก็ทนอยู่ไม่ได้, ทั้งโลกทั้งสากลจักรวาล ก็วุ่นวาย, ก็วุ่นเรกกันหมด. **นี่ความเสื่อมทรามในภายนอก มันมีเพราะมนุษย์ ไม่ประกอบไปด้วยธรรม.**

ขอให้มีมนุษย์ทุก ๆ คนสนใจ ที่จะประกอบไปด้วยธรรม; อย่าให้ธรรมชาติแปรปรวน, อย่าให้ห้วงกาโคธ แล้วฝนมันก็ไม่ตกลงมาอย่างถูกต้อง อย่างที่กล่าวในสุตตรนี้. ขอให้ท่านกั้นในทางที่ว่า **ขอให้ผู้กุมอำนาจการปกครองในโลกนี้ จงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมเถิด** ปัญหาเหล่านี้มันก็จะหมดไป.

ทั้งหมดนี้เรียกว่า **ต้นเหตุ**แห่งการตกต่ำเสื่อมทรามของศีลธรรมที่เป็นภายนอก คือความไม่ประกอบไปด้วยธรรมของสัตว์ของมนุษย์ คู่กันกับความตกต่ำในภายในคือทางจิต เพราะว่าถ้ามีไปช่วยอุทิศตัวอยู่ในจิต ทั้งสองฝ่ายนี้มีส่วนแต่มีกระแสแห่งการปรุ่งแต่งเปลี่ยนแปลง, อาศัยซึ่งกันและกันเปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว ด้วยกันทั้งนั้น.

สรุปความทั้งหมดแห่งการบรรยายนี้ก็มีว่า **ความตกต่ำเสื่อมทรามแห่งศีลธรรม ที่เป็นภายในใจ** ของคนนั้นก็อยู่ทางหนึ่ง, **ที่เป็นภายนอก** แวดล้อมคนก็มีอยู่ทางหนึ่ง. ที่นั่นมันเกี่ยวกันอย่างแยกกันไม่ได้; เหมือนผลไม้ที่มีเปลือกและมีเนื้อใน. แม้มันเปลือกไข่ ถ้ามันไม่มีเปลือก ฟองไข่มันจะอยู่ได้อย่างไร; มันก็ต้องมีทั้งสองอย่าง อาศัยกันไป. ที่นั่นมันทำผิดทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งฝ่ายในและฝ่ายนอก การตกต่ำเสื่อมทรามของศีลธรรมก็ได้เกิดขึ้น.

ถ้า **สรุปให้สั้นที่สุด** ก็คือ สิ่งที่เรียกว่าประกอบด้วยธรรม หรือไม่ประกอบด้วยธรรมสองอย่างเท่านั้น ที่เป็นต้นเหตุที่จะเจริญ หรือว่าจะเสื่อม. ถ้ากล่าวให้สั้นที่สุดก็ว่า "ธรรม" คำเดียวเท่านั้น; **พระธรรมคำเดียวเท่านั้น เป็นต้นเหตุของทั้งหมัด จะเล็ดก็ได้ จะเจริญก็ได้.** ถ้าทำผิดต่อพระธรรมมันก็เสื่อม, ถ้าทำถูกต้องพระธรรมมันก็เจริญ; ทุกอย่างขึ้นอยู่กับคำว่า "ธรรม" เพียงคำเดียว.

แม้ว่าเราจะเรียกว่า "**ศีลธรรม**" ก็คือ **ธรรม** นั้นแหละ, ศีลธรรมก็คือธรรม ที่หว่าความปกติ. ถ้าปล่อยไปตามธรรมล้วน ๆ แล้วมันก็ปกติของมันเองได้ ที่นี้ทำให้เป็นอธรรม ตีกันขึ้น มันก็เลยไม่สงบ-ละ คือไม่มีความปกติ; แต่ก็ยังคงเป็นธรรมตามธรรมชาติ ไม่มีความหมายว่า ดี ชั่ว สุข ทุกข์ อะไรสำหรับสิ่งๆที่เรียกว่า ธรรม. แต่แล้วมันมีความหมายรุนแรง แก่มนุษย์ที่มีจิตใจ มีกรรมรู้สึก มันสุข มันทุกข์ มันทน

อยู่ไม่ได้ จึงต้องแก้ปัญหาคือตัวไม่ชอบ สิ่งที่ไม่ชอบให้มันหมดไป; เราจึงพูดกันถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมหรือศีลธรรม ในลักษณะอย่างนี้. พร้อมกันนั้นก็เห็นได้ว่า **เราศีลธรรมเป็นตผง, มีธรรมะเป็นที่ระลึก;** ทำให้ถูกต้องสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะแล้ว ปัญหาต่างๆ ก็ย่อมจะหมดไป.

อภิมหาชยติการบรรยายวันนี้อย่างดี.

ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลายสวด

กณะสาชยายบทพระธรรม อันเป็นเครื่องเพิ่มกำลังใจ แก่ผู้ที่จะประพฤติธรรมต่อไป.

ศีลธรรมกับมนุษย์โลก

— จบ —

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

มูลเหตุชั้นรากฐานแห่งการผิดพลาด

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม หง่หลาย,
การบรรยายเรื่อง ศีลธรรมประจำโลก ประจำวันเสาร์เป็นครั้งที่ ๑
ในวันนี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า มูลเหตุชั้นรากฐานแห่งความผิดพลาด.

เราได้พูดถึงถึงเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม มาสามลำดับ แล้วก็เกี่ยวเนื่องกัน
มาทุกครั้งทีบรรยาย. ขอให้พี่น้องทวนข้อความที่ได้บรรยายแล้วนั้น ไว้ด้วย จึงจะเข้าใจได้ดี
ฉะนั้น จึงขอนำมาทบทวนบางอย่าง คือหัวข้อของการบรรยาย ในครั้งที่แล้ว ๆ มา.
ในการที่จะแก้ปัญหานั้นที่กำลังรอมงำโลกอยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่มีปัญหาอะไรจะร้ายแรงยิ่ง
ไปกว่ามีเหตุทางศีลธรรม. นี่เป็นข้อที่ไม่ค่อยมองเห็น จึงต้องเอามาพูดกันให้เข้าใจ
ให้จริงได้.

ในการบรรยาย **ครั้งที่ ๑** ได้พูดถึงให้เห็น *ความหมายอันสมบูรณ์* ของ คำๆ นั้น ซึ่งมันใช้แก่สิ่งทุกอย่างในโลกนี้ เรียกว่าความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ศีลธรรม ก็คือเหตุที่ทำให้เกิดความปกติ ก็เรียกว่าศีลธรรม, ภาวะแห่งความปกติที่เป็นผลได้รับ นี้ก็เรียกว่า ศีลธรรม, ภาวะที่สงบอยู่ทุกๆ ไป ตามธรรมชาติ ไม่มีใครไปทำมัน มันก็เป็น อยู่เอง นั่นก็ยิ่งเรียกว่า ศีลธรรม, และมีขอบเขตตั้งแต่ต่ำที่สุด จนถึงที่สูงที่สุด ก็คือ พระนิพพาน. เขาพระนิพพานเป็นจุดยอดสุด ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ในความหมาย อันกว้างขวางอย่างนี้ เพราะว่าอะไรไม่มีอะไรเป็นปกติหรือสงบ ยิ่งไปกว่า สิ่งเรียกว่า นิพพาน.

ใน **ครั้งที่ ๒** ต่อมา ก็ได้บรรยายให้เห็นว่า *ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหา ทางศีลธรรม*; หมายความว่ามนุษย์เราจะอยู่ในโลกนี้กันในลักษณะอย่างไรก็ตาม มันมี สิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมไม่เสียทั้งหมด นับตั้งแต่ว่า จะกิน จะนอน จะอาบ จะถ่าย, จนกระทั่งการประพฤติก่อผู้อื่น, และปัญหาที่มันเนื่องกันระหว่างบุคคล ที่มนุษย์จะต้องทำแล้ว ก็เป็นเรื่องของศีลธรรมทั้งนั้น. ฉะนั้นไปหลงไหลในคำพูด อื่นๆ เช่นว่าในเรื่องการค้าขาย การเมือง การปกครอง การอะไรต่างๆ อีกรวมกาย เลยเข้าใจไปว่า ไม่ใช่ศีลธรรม หรือไม่เกี่ยวกับศีลธรรม. ขอให้เข้าใจเสียให้ถูกต้องว่า ไม่มีอะไร ที่ไม่เกี่ยวกับศีลธรรม; แม้ที่สุดแต่ว่าการเมือง นั้นมันก็เป็นเรื่องของ ศีลธรรม ที่จะต้องประพฤติก่อกันและกัน โนแรงที่ว่า จะช่วยกันกระทำบ้านเมืองให้เจริญ รุ่งเรือง หรือให้เป็นปกติ. ขอให้เข้าใจถึงข้อนี้ แล้วก็จะสนใจในสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ใต้อย่างกว้างขวาง และทั่วถึง.

ดังนั้นในการบรรยาย **ครั้งที่ ๓** ก็ได้สรุปให้เห็นเสียเลยทีเดียวว่า *วิกฤตการณ์ ทั้งหลายนั้นแหละ คือภาวะที่ไร้ศีลธรรม.* ถ้าอะไรเกิดขึ้นมาไม่เป็นที่พึงปรารถนา

เป็นเรื่องระส่ำระสายทุกซั้วอันอย่างไร, เฝ้าไร, ก็ตามนั้นแหละ ก็เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรม ในตัวบุคคลก็ดี ในสังคมนั้นก็ดี.

ที่นี้ถูกกันต่อไปถึง **ครั้งที่ ๕** ที่ว่าโลกในสมัยปัจจุบันนี้ ถ้าอิงจมองไปสู่ภาวะที่ไร้ศีลธรรม ก็จมองไปๆๆ ในภาวะที่ไร้ศีลธรรม คือหาศีลธรรมได้ยากขึ้น โดยปรากฏการณ์ มันก็มีแต่ความเดือดร้อน ระส่ำระสายที่เห็นๆกันอยู่ ไม่มีใครพูดถึงคำว่าศีลธรรม พูดถึงแต่ประโยชน์ จะได้ประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้ เรียกว่าเอาประโยชน์เป็นเบื้องหน้า ไม่เอาศีลธรรมเป็นเบื้องหน้า โลกก็จมองสู่ภาวะที่ปราศจากศีลธรรมด้วยเหตุนี้.

ใน **ครั้งที่ ๕** ต่อมา ก็แสดงให้เห็น *กระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรมตามลำดับ* ว่า มันเนื่องกันไปอย่างไร.

ในครั้งสุดท้ายซึ่งเป็น **ครั้งที่ ๖** ที่แล้วมานี้ ก็ได้พูดถึง *เหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรมโดยตรง* ที่ทำนหึ่งหลายจะต้องย้อน ไปเอามาพิจารณาดูให้ดี จึงจะติดต่อกันกับการบรรยายในวันนี้ ซึ่งจะได้กล่าวถึง *มูลเหตุเป็นชั้นรากฐาน* ถัดไปจาก *มูลเหตุตามธรรมดา* นั้นอีกต่อหนึ่ง ซึ่งจะสรุปรวมได้ด้วยคำพูดคำเดียวว่า *อโยนิโสมนสิการ*.

ศึกษาความหมายของคำให้เข้าใจเสียก่อน

บางคนก็จะได้ยินคำนี้แล้ว "อโยนิโสมนสิการ" แต่ก็ไม่แจ่มกระจ่างว่า มันเป็นอย่างไร, บางคนก็อาจจะไม่เคยได้ยิน ได้ฟัง หรือไม่เคยสังเกตก็ได้. ฉะนั้น ขอให้

เข้าใจเถิดว่า วันนั้นเราจะได้พูดคุยกันถึงสิ่งที่เรียกว่า **อโยนิโสมนสิการ** ในฐานะที่มันเป็น **มูลราก** หรือ **เป็นมูลเหตุขั้นต้นที่เป็นมูลราก** ของ**ความติดภลา** หรือ**ความเสื่อมเสีย** ทุกอย่าง ทุกประการ ซึ่งก็เกี่ยวกับศีลธรรมอีกนั่นเอง.

เกี่ยวกับคำพูดทำนองนี้โดยเฉพาะนั้น อยากจะขอรับรอง ให้สังเกตดูเป็นพิเศษ ด้วยอีกอย่างหนึ่งว่า มันมีค่าที่สำคัญที่สุด, แต่แล้วเราก็ไม่เคยได้ยินเลย, แล้วเราจะไปเข้าใจเรื่องนั้นๆ ได้อย่างไร. ยกตัวอย่างเช่น คำว่า **อิทัปปัจจยตา**; เมื่อก่อนหน้านั้น ๒-๓ ปี มาแล้วนั้น ไม่ใคร่มีใครพูดเป็น; เกี่ยวกับสังเกตเห็นได้ว่า พูดเป็นกันมากขึ้นแล้ว เกี่ยวกับอิทัปปัจจยตา, เกี่ยวกับอิทัปปัจจยตา, ที่นั่นก็อิทัปปัจจยตา, ที่นั่นก็อิทัปปัจจยตา, แล้วค่อยๆ รู้ความหมายของคำๆ นั้นมากขึ้น จนมันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แก่การศึกษาพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติของตน. ทุกคน มีคำว่า อิทัปปัจจยตา มาติดอยู่ที่ริมฝีปาก พูดได้คล่องแคล่ว กันนับว่าเรื่องที่เป็นเรื่องของพุทธศาสนา มาติดอยู่ที่ริมฝีปาก.

เดี๋ยวนี้ก็อยากจะให้คำว่า **“อโยนิโสมนสิการ”** มาติดอยู่ที่ริมฝีปาก ให้พูดเป็นกันทุกคนมากขึ้น เหมือนกับคำว่า อิทัปปัจจยตา เป็นต้น. อิทัปปัจจยตา แสดงหัวใจของพระพุทธศาสนา เพื่อไม่ให้เกิดความมืดมนนี่ถื่อนั้น; ส่วน **อโยนิโสมนสิการ** นี้ **แสดงสิ่งที่น่ากลัวที่สุด ที่มนุษย์คู่หมั้นคู่สาวควรจะกลัว** หรือควรจะรู้จัก เพราะว่าเป็นสิ่งที่ทำอันตรายอย่างยิ่ง. ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงสิ่งนี้ ในลักษณะที่มัน **เป็นมูลเหตุขั้นรากฐาน แห่งความเสื่อมเสียติดภลาของมนุษย์เรา.** นี่ขอฝากไว้ให้ช่วยสนใจ คำๆ นี้ ให้เข้าใจ จนเอามาพูดได้ติดปาก เหมือนคำบางคำ ที่สำเร็จประโยชน์มาแล้ว.

อกุศลวิตถก มีมูลราก คืออโยนิโสมนสิการ

ในครั้งที่แล้วมา พูดถึง เหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม โดยสรุปไว้ที่ *อกุศลวิตถก* ๓ ประการ : *กามวิตถก* กรุ่นคิดแต่ในทางกาม, *พยาปาทวิตถก* กรุ่นคิดในทางมุ่งร้าย เจตนาจะทำร้าย, *วิหิงสรวิตถก* กรุ่นคิดกระทำให้เกิดความลำบากทั้งแก่ตนและผู้อื่น : ด้วยความโง่ คือโดยไม่เจตนา. ๓ อย่างนี้ เป็นมูลเหตุให้เกิดปัญหาหนานาประการ ที่เป็นการเสื่อมทรามทางศีลธรรม ก็ให้ชี้ให้เห็นอย่างละเอียดที่สุดแล้ว ว่ามันทำหน้าที่ของมันอย่างไร เช่น :-

อกุศลวิตถกที่ ๑. **กามวิตถก** มันก็เป็นเรื่องราวของมันขึ้นมา ด้วยการศึกษาว่า มันมีกามธาตุอยู่เป็นพื้นฐาน ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสัญญา คือความหมายมัน ในความรู้สึกอย่างนั้น คือความรู้สึกที่เป็นกามจนเรียกว่า **กามสัญญา**, แล้วเกิด **กามสังกัปปะ** จาริตริภิกอยู่แต่ในเรื่องกาม, เกิด **กามฉันทะ** - ความพอใจในกาม หรือพอใจในรสแห่งกาม, และเกิด **กามปริพาหะ** - เว้าร้อนกรรจนกรรวาย เพ้อจะได้อกาม และเกิด **กามปวีเยธมา** คือการแสวงหากาม. ในบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่เป็นชั้นธรรมดาสามีผู้กัว้นแต่ยกอยู่ในอาการอันนี้ คือแสวงหากาม ในทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางจิต; นี่ก็เป็นเรื่องที่ระบดเต็มไปหัวทั้งโลก มีปัญหาหนานาประการเกิดขึ้นเพราะเหตุนี้.

อกุศลวิตถกที่ ๒ คือ **พยาปาทวิตถก มีอาคฺแห่งพยาบาท** คือธาตุสำหรับจะมุ่งร้าย มันติดอยู่ในสัญชาตญาณ มันก็ปรุงขึ้นมา เป็น **พยาบาทสัญญา** - หมายมัน ในอันที่จะมุ่งร้าย, ในความมุ่งร้าย ก็เกิด **พยาบาทสังกัปปะ** - ตรีตริภิกไปแต่ในทางที่จะมุ่งร้าย, **พยาบาทฉันทะ** - พื่อใจในกรที่ไต่มุ่งร้าย ไต่ค้นหาได้ตีเขา ก็สบายใจ

เกิดพลาพาหริพาหะ – เราอ่าน เพื่อให้ได้เป็นอย่างนั้น เกิด **พลาพาหริเวศนา**
 – แสงหาววิธ่างๆ ในกรมรุ่งร้าย เคียนนี้เราก็ดูเห็นกันอยู่ว่า มันก็กำลังระบาศกันอยู่ทั่วโลก
 เช่นเดียวกับเรื่อง กาม.

อกุศลวิตถ์ที่ ๓ คือ **วิหิงสาวิตถ์** – ครุ่นคิดในทางการทำให้ลำบาก ก็เพราะ
 ว่ามันมี **วิหิงสาธาตุ** คือธาตุแห่งโมหะ คือไม่รู้ว่าจะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไร
 มันลำบากเปล่าเปลือเปล่าๆ ก็ไม่รู้ มันจึงทำไปตามอำนาจของโมหะ; ถ้าจะเรียกว่า
 เจตนาที่ใด คือเจตนาของโมหะ แต่ไม่รู้สักตัว ก็ไม่อยากจะเรียกว่า เจตนาอะไรนัก.

มัน **มีวิหิงสาธาตุ** ชนิดนี้อยู่ เป็นพื้นฐานในจิตใจของคนเราย่ำเหมือนกัน
 เพราะฉะนั้น จึง **มีวิหิงสาสัญญา** – ความหมายมันที่จะได้ทำอย่างนั้น ทั้งที่ไม่มีเจตนา
 ก็ทำไปด้วยโมหะ, **เป็นเหตุให้เกิด วิหิงสาสังกัปปะ** คือศรัทธาอยู่แต่ที่จะทำอย่างนั้น,
เกิดวิหิงสาฉันทะ – เกิดความพอใจในการได้ทำอย่างนั้น : ได้พูดเพื่อเจ้อ เหลวไหล,
 ไล่เล่นสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องเล่น, มีใช้แล้ว แสวงหาในสิ่งที่ไม่ต้องมี ต้องใช้ ต้อง
 แสวงหา; เรียกว่า มันคำศรัทธาอยู่ไปโดยอำนาจของธาตุชนิดนี้ มันหมายแล้วก็
 ศรัทธา แล้วก็พออะไร หลงเหลืออยู่ในสิ่งชนิดนี้; เมื่อไม่ได้ที่เราอ่าน อยากจะได้ด้วย
 เหมือนกัน.

เห็นได้ง่ายตรงที่ว่า คนเรา **ต้องการสิ่งที่ไม่จำเป็น** จะต้องมี ต้องใช้ **จน**
เราอ่าน ยิ่งไปเสียกว่าสิ่งจำเป็นจะต้องมีต้องใช้ ก็มี; เห็นได้ชัดในบางอย่าง หรือ
 บางคน ที่มีมันโง่มาก. หรือว่าเราจะไปดูที่ร้านขายของ ที่เขานิยมไปกันมาก ๆ ที่
 สว่างยาม ที่ประหลาด ที่วิจิตรพิศดารนั้น. ร้านชนิดนั้น จะเต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่จำเป็น
 แก่ชีวิตเลย คนก็ยังเราอ่านเพื่อจะได้สิ่งนั้นมา. มีเงินไม่พอก็ศกโกง เพื่อจะเอาเงินมา

เพื่อไปแสวงหาสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องมี หรือเกินฐานะของตนที่ตนควรจะมี. อย่างนี้ก็เรียกได้เหมือนกันว่า วิหิงสาปริเยสนา - แสวงหาด้วยอำนาจของวิหิงสา เพื่อมาเบียดเบียนตน. พุทธองค์หยามกายหน้อยกว่าสมน้ำหน้าคนโง่ ที่ไปแสวงหามา เพื่อเบียดเบียนตน. ลองคิดดูให้ดี, ลองฟังดูให้ดี.

นี่แหละสิ่งที่เรียกว่า อุกุศลวิตถก มันมีอยู่ ๓ ประเภท ๓ จำพวกอย่างนี้ : พวกหนึ่งเป็นความรู้สึกในทางกาม, พวกหนึ่งเป็นความรู้สึกในทางมุงร้ายต่อผู้อื่น, พวกหนึ่งมันมุ่งทำไปด้วยความไม่รู้ เพื่อให้เกิดความลำบากอย่างไม่จำเป็น; แต่กลับเห็นเป็นของสนุก. ความปฏิบัติผิด การกระทำผิดๆอะไรผิดๆ มันก็เป็นสิ่งที่รวมอยู่ในเรื่อง อุกุศลวิตถกเหล่านี้ทั้งนั้น แล้วมันก็ออกมาทางกาย ทางวาจาด้วย เรียกว่า กายกรรมก็ตี วิกรรมก็ตี มโนกรรมก็ตี มันเป็นไปผิดๆเพราะมันมีอกุศลวิตถกชักนำ นี่เป็นเรื่องที่ได้บรรยายแล้วโดยใจความอย่างสำคัญ ที่พอจะสรุปได้ ในกรบบรรยายครั้งพี่แล้วมา.

ทีนี้ ในวันนี้ก็จะต้องบอกว่า **อกุศลวิตถกเหล่านี้ มันรวมที่อุกฤษฏ์ซึ่งขงขงไป** อีก คือ **อโยนิโสมนสิการ** ก็ควรจะตีทุกคนถึงเรื่อง อโยนิโสมนสิการ กันต่อไป.

อโยนิโส แปลว่า **ไม่แยบคาย**, **มนสิการ** แปลว่า **การกระทำอยู่ในใจ**; นี่แปลตามคำแปล ที่เขาใช้กันอยู่โดยทั่วๆ ไป **อโยนิโสมนสิการ - การกระทำในใจที่ไม่แยบคาย**. ถ้าจะคุยกันผิวเผิน ก็จะต้องรู้ว่า ไม่สำคัญอะไรนักหนา; แต่ถ้ามีปัญญาฉลาดพอ จะเห็นว่า นี่สำคัญที่สุด **เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด** ที่มนุษย์จะต้องรู้จัก และควบคุมไว้ให้ได้.

การกระทำในใจที่ไม่แยบคาย นั้นแหละ พังๆแต่ชื่อก็ไม่น่ากลัว; แต่ **ตัวจริงมันร้ายกาจ** แสนจะน่ากลัว ยิ่งกว่าเสียงที่น่ากลัวใด ๆ. คนเรา **ทำอะไรผิด**

ทุกอย่างทุกประเภท ขุดแขนง ก็เพราะ การกระทำในโดยไม่แยบคาย นี้ทั้งนั้น ;
นับตั้งแต่ว่า ข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นเล็ก ๆ น้อย ๆ เก่งตนเอง แม้เห็นว่า ชั้สั้ มันก็เป็น
เรื่องของการทำใจไม่แยบคาย จนกระทั่งเบียดเบียนผู้อื่น มันก็เพราะว่าทำใจไม่
แยบคาย มันโง่ มันคิดไม่เป็น.

พวงมรวาส ทั้งหลาย เรียกตามภาษาบาลีว่า **กามโลกี** นี้ก็จะทะเลาะกัน
เพราะอำนาจของกามราค หรือกามราคะ, **พวงบรรพชิต** ทั้งหลายเรียกว่า **ทัญญูโลกี**
นี้ก็จะทะเลาะกันด้วยอำนาจของทัญญูราคะ ; นี้ก็เป็นเรื่องที่ควรจะต้องใส่ใจ. ถ้ามนุษยเรา
งามธรรมตา เป็นชาวบ้าน ปุถุชน ก็มีเรื่องกามเป็นเบื้องหน้า ; นี้จึงเรียกว่า **กามโลกี**
-- เป็นผู้บริโภครักใคร่ แสวงหากาม สะสมเรื่องกามและกบิโลกกาม ถ้าจะทะเลาะกัน
มันก็ต้องด้วยเรื่อง**กามราคะ** คือความผูกพันในกาม ความข้อยอมใจในกาม นั่นเอง
เป็นเหตุให้ทะเลาะกัน.

ที่หน้าเสาฯ หน้าสังเวชนียสถาน ก็คือว่า คู่ผู้เมีย หมายถึงมนุษย์ มันทะเลาะ
กันได้ ทั้งที่เป็นผู้เมียกัน ; แต่สัตว์เดรัจฉาน ที่มีเป็นคู่ผู้เมียกัน มันไม่เคยกัดกัน
ไม่เคยทะเลาะกัน ในระหว่างคู่ผู้เมียของมัน, จะเป็นนก เป็นหนู เป็นไก่ เป็นอะไร
ก็ตาม ที่มีเป็นคู่ผู้เมียกัน มันไม่เคยทะเลาะกัน. แต่ที่มนุษย์ทำไม เป็นคู่ผู้เมียกัน
แล้วมันยังทะเลาะกันมาก ? ก็เพราะว่าเรื่อง **กามโลกิตตา** คือ **ความเป็นผู้บริโภครักใคร่**
นี่มันมาก ; ส่วนสัตว์มันไม่มี มันมีแต่ตามธรรมชาติเพื่อการสืบพันธุ์ล้วน ๆ มันไม่มี
เพื่อกามารมณ์. นี้ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะมองดู, และควรจะละอาย, จะได้ผ่านพ้นไป
เสียโดยเร็ว.

ทีนี้เมื่อ ผ่านพ้นเรื่องกาม มาได้ ก็จะมี **ชาติค้อยู่ในขัณฑ์ที่เรียกว่า ทัญญู ;**
โดยมากก็บรรพชิตเมื่อโลก เบื่อกาม แล้วก็ออกไปบวชเป็นบรรพชิต เป็นฤๅษี เป็นมุนี

เป็นอะไรก็สุดแท้. เมื่อพ้นจากกามไปแล้ว ก็ไปติดบ่วงของทิวฐิ; ฉะนั้นจึงเรียก **นักบวช** เหล่านี้ว่า **ทิวฐิโลกี** - **เป็นผู้บริโภคนิเวศ**, มีทิวฐิเป็นสังเริคอร้อย. นี่ถ้า **เป็นบรพชิต** ก็ทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องความคิด ความเห็นทิวฐิมานะ อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นบ่วงหน้า.

แต่ถึงแม้เป็น **ฆราวาส บริโภคกาม ยังมีเรื่องทิวฐิ** อยู่บ้างเหมือนกัน ที่จะทะเลาะกัน แต่มันไม่มากเหมือนเรื่องกาม ฉะนั้นเขาจึงยกเรื่องกามไว้ให้เป็นเรื่องของฆราวาส ยกเรื่องทิวฐิไว้เป็นเรื่องของบรพชิต. หรือจะพูดอีกทีหนึ่งว่า ฆราวาส กนเคียวมันเป็นได้ ๒ ชนิด เป็นได้ ๒ หน้า; คือ ถ้าหลงไหลไปในทางกาม ก็เป็นกามโลกี, ถ้าหลงไหลไปในทางทิวฐิ ในบางเวลา. เมื่อมันไม่ไปยุ่งกับเรื่องกามมันก็มีมาเคียงกันด้วยเรื่องวิชาความรู้ แล้วก็เป็นที่ทิวฐิโลกี มันก็เหมือนกับบรพชิตชนิดหนึ่งชั่วขณะ. นี่มันสับสนปนปนกันอยู่อย่างนี้.

แต่เมื่อจะแยกกันให้เด็ดขาด ละก็เอาเป็นว่า พวกฆราวาสเป็นกามโลกีทะเลาะกันด้วยเรื่องกาม, บรพชิตก็เป็นทิวฐิโลกี ทะเลาะกันด้วยเรื่องความคิดความเห็น. นี่หมายความว่า เป็นกันจริง ๆ เป็นบรพชิตที่เป็นบรพชิตจริง ๆ ไม่ใช่เป็นบรพชิตแต่เพียงสัปดาห์เป็น.

ทั้งนี้ ก็จะทำให้พิจารณาให้เห็นว่า มันมาจากกระทำไว้ใจไม่แยบคาย; **ฆราวาสหลงกาม หรือบรพชิตหลงทิวฐิ.** ทั้ง ๒ พวกนี้ ก็เพราะว่า **ขาดการกระทำในใจโดยแยบคาย.** เมื่อทำใจไม่แยบคาย ก็เกิดการผิดพลาดขึ้นในใจ; ความผิดพลาดในใจนั้น เราเรียกว่า อุกุศลวิตก มันก็จำแนกไปได้ตามพวก : พวกกาม, ก็เรียกกามวิตก, พวกพยาบาท ก็เรียกพยาบาทวิตก, พวกวิหิงสา ก็เรียกวิหิงสาวิตก.

นี่ออกมาเป็นผลของการที่ไม่ทำในใจโดยแยบคาย; ถ้าทำไว้ในใจโดยแยบคาย สิ่งที่เป็นอกุศลวิบัติเหล่านั้นก็ยังไม่เกิด หรือเกิดไม่ได้.

ที่นี้ พุทธกันสำหรับมนุษย์ **มนุษย์ที่มีปัญหามากกว่าสัตว์เครื่องวัด** เพราะเป็นมนุษย์ทั้งที ถ้าไม่มีเรื่องมากกว่าสัตว์เครื่องวัด ก็จะเป็นมนุษย์ไปทำไม; แต่แล้วอย่าดีมีว่า แม้แต่เรื่องที่จะต้องทุกข์ยากลำบาก ทนทรมาณนี้ มันก็ค่อนข้างมากกว่าสัตว์เครื่องวัดด้วยเหมือนกัน. **สัตว์คามธรรมาภิ** ไม่มีอกุศลวิบัติ เพราะมันเป็นไปแต่เพียงตามสัญชาตญาณ; นี่มันคล้ายกับว่า มันได้รับผลของโยนิโสมนสิการอยู่ตามธรรมชาติแล้วด้วยเหมือนกัน โดยไม่ต้องศึกษา โดยไม่ต้องเจตนา; มันก็ไม่มาหลงไหลในกามวิบัติ พยาบาทวิบัติ วิหิงสาวิบัติ มากเหมือนมนุษย์.

มนุษย์ต้องการจะฆ่ากันทั้งโลก มันก็ทำให้เดือดร้อนกันทั้งโลก โดยไม่เจตนา, หรือว่ามุ่งจะกอบโกยเรื่องกามภรมณ์กันทั้งโลก. สัตว์ไม่มีทำในเรื่องอย่างนี้; เพราะสัตว์มันยังอยู่คนละระดับกับมนุษย์ มันจึงสงบอยู่ได้ตามธรรมชาติ เป็นศีลธรรมตามธรรมชาติโดยไม่ต้องเจตนา.

คนเรานี่ ระวังให้ดี มีวิวัฒนาการมาไกล ๆ ๆ เห็นอกว่าสัตว์ เพิ่มของใหม่ขึ้นมา ๆ ก็เรื่อง **ความฉกฉุนในทางจิตใจ ที่มากเกินไป**; นี่มันก็มีปัญหาอยู่ที่ตรงนี้ว่าความนึกคิดนั้น มันผูกต้องหรือผิดพลาด. ถ้าไม่แยบคาย มันก็ผิดพลาด, ถ้าแยบคาย มันก็ไม่ผิดพลาด; ฉะนั้นเราจึง **ต้องค้นในเรื่องนี้โดยเฉพา**.

เหตุ และ ผล ของ โยนิโสมนสิการ

ที่นี้ ก็มาคุยคำคำนี้กันใหม่ ให้ชัดเจนลงไปอีก คำว่า **โยนิโสมนสิการ** ถ้าถือเอาความตัวหนังสือ เขาก็จะแปลกันว่า **การกระทำในใจโดยไม่แยบคาย**. แต่ถ้า

เราจะดูกันให้แยกคายอีกทีหนึ่ง คำว่า *อโยนิโส* นั้น มันแปลว่า *ไม่ชอบด้วยเหตุ*; อาจ
จะเปลี่ยนอย่างอื่นก็ได้. เดียวนี้ตัวหนังสือ มันเมื่ออยู่ตรง ๆ ว่า *อโยนิโส* : โยนิโส แปลว่า
โดยโยนิ, โดยโยนิ ก็คือ *โดยเหตุ*. คำว่า *โยนิ* ในที่นี้ แปลว่า *เหตุ, อโยนิโส*
ก็แปลว่า *ไม่โดยเหตุ* คือ *ไม่ชอบด้วยเหตุ, มนสิการ* แปลว่า *กระทำไว้ในใจ;*
การกระทำไว้ในใจที่ไม่ชอบด้วยเหตุ นี้ตามตัวหนังสือ.

ทีนี้ถ้าดู *โดยความหมาย อโยนิโสมนสิการ* ก็แปลว่า *ความปราศจาก*
สติสัมปชัญญะ ในทุกความหมาย. ตัวหนังสือมันก็มีประโยชน์ ที่จะควบคุม
ความหมายให้ถูกต้อง, และความหมายนั้นมันก็ออกมาจากตัวหนังสือ ซึ่งตีความให้ถูกต้อง
และให้มันครอบคลุมไปอย่างทั่วถึง. ฉะนั้น *โยนิโส - โดยแยกคาย, อโยนิโส*
- ก็โดยไม่แยกคาย. ถ้าดูตัวหนังสือไปอีก ก็ว่า *ที่ชอบด้วยเหตุ, หรือ ไม่ชอบ*
ด้วยเหตุ.

ทีนี้ เราจะดูกันต่อไปอีกชั้นหนึ่งว่า *อโยนิโสมนสิการ* นี้มันมาจากอะไร,
มันเกิดจากอะไร? ดูตามที่จะเห็นได้ง่าย ๆ ก่อนอย่างอื่นทั้งหมด ก็คือว่า *โดยความ*
สะเพร่า ไม่ตั้งใจไว้ในปัญญาที่มีอยู่แล้ว แม้สามภรรมาชาติ. คนเรามีสติปัญญาได้
สามภรรมาชาติส่วนหนึ่ง, และก็มีสติปัญญาโดยที่อบรม ศึกษาฝึกฝน เจริญเพิ่มเติม นี้อีก
ส่วนหนึ่ง.

ถ้า *มีความสะเพร่า* ก็หมายความว่า *ไม่มีการใช้ปัญญา* เหล่านั้น ;
เรียกว่า ชาติสติปัญญาทั้ง ๒ ชนิดนั้นก็เหมือนกับไม่มี. *อโยนิโสมนสิการ* ก็มาจากความ
สะเพร่า.

สองสระเพราะคู่กันแล้วกันว่า แล้วอะไรจะเกิดขึ้น; จะเห็นอย่างชัดแจ้งอยู่ใน
นั้นว่า เมื่อมีการสระเพร่าก็คือการไม่กระทำอย่างแนบกาย ไม่คิดอย่างแนบกาย.

ทีนี้ถ้าคู่ต่อไปอีกทางหนึ่งก็จะพบว่า **อโยนิโสมนสิการ** ที่มาจากความไม่รู้
เพราะว่าคนเราไม่รู้ แล้วก็ไม่รู้จะคิดไปอย่างไรให้มันแนบกาย, ไม่ได้ยิน ได้ฟัง ไม่ได้
มีการศึกษาที่ถูกต้อง หรือเพียงพอ, กล่าวโดยสรุปก็ว่ามันมี **อวิชชา** คือภาวะที่ปราศจาก
ความรู้ อยู่โดยทั่ว ๆ ไป; เมื่อมันไม่รู้อย่างนี้เสียแล้ว มันก็ **ไม่อาจจะทำในใจได้**
แนบกายได้ ก็เป็นโอกาสของอโยนิโสมนสิการ คือทำในใจไม่แนบกาย : คิดไปอย่าง
ผิด ๆ ตักสินบัญญัติไปอย่างผิด ๆ. นี่ต้องแก้ไขได้ด้วยการทำให้มันรู้.

คู่ต่อไปอีกในบางกรณี ก็เพราะว่ากิเลสบางอย่าง มันกำลังเรียกร้องหรือ
กลุ้มรุม ในบางเวลา เราจะ**มีกิเลสบางอย่างมากลุ่มรุมจิตใจ** มาเรียกร้องเอาไป อย่างที่
เรียกว่า ใจของมันไม่อยู่กะตัว; อย่างนี้มันก็จะ**ทำอโยนิโสมนสิการ ในอะไร ๆ ไม่ได้.**
เช่นว่ามันกำลังโกรธอยู่ หรือหงุดหงิดอยู่ มันก็มีใจอกผิตปกติ มันก็คิดอะไรให้แนบ
กายไม่ได้, หรือเรื่องที่เป็นความหมายทางกรรมมรดกนั้น มันมาเรียกร้องอยู่ในใจ รบกวน
อยู่ในใจ ความคิดก็ไม่ปกติ เพราะใจของมันไม่ปกติ อย่างนี้ก็เรียกว่าเพราะกิเลสบางอย่าง
มันมาเรียกร้องอยู่ มากลุ่มรุม รบกวนอยู่ มันก็ทำในใจให้แนบกายไม่ได้.

ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่าย ๆ และเห็นกันอยู่ทุกคน; เพราะฉะนั้น
ก็ควรจะรู้จักสิ่งนี้เรียกว่า อโยนิโสมนสิการ นี้แหละให้ชัดเจน ให้ตรงตัวของมัน แล้ว
จะค่อย ๆ รู้ลึกถนัด ว่า นี่มันน่ากลัว มันเป็นต้นเหตุแห่งความผิดพลาดทั้งหลายจริง ๆ.

ทีนี้ คู่กันต่อไปอีกสักขั้นหนึ่งอีกว่า มันให้ผลอย่างไร **อโยนิโสมนสิการนี้**
ให้ผลเป็น อนัตตะ คือความฉิบหาย ไร้ประโยชน์ทุกอย่างทุกชนิด. อโยนิโสมนสิการ

ที่ฟังดูแล้ว ไม่น่ากลัวนั่นแหละ ก็อันท่ากลัวที่สุดกว่าสิ่งใด; เพราะทำให้เกิดภาวะที่ปราศจากประโยชน์ ที่เรียกว่า **อนัตตะ - ไม่มีประโยชน์** ไม่เป็นประโยชน์ และเป็นโทษ และเป็นความเสื่อมเสีย เป็นความฉิบหายทุกอย่างทุกประการ.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เช่น ให้เกิดอกุศลวิถก ๓ ประการ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นเพียงตัวอย่างที่เอามาพูดได้ ในตัวอย่างอันหนึ่ง สำหรับอนัตตะนามาประการที่จะพรรณนากันไม่หวนไหว; แต่แล้วก็ต้องพรรณนากันให้เข้าใจให้จนได้ เพื่อรู้จักสิ่งทีเรียกว่า "อโยนิโสมนสิการ" ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป. เพราะฉะนั้นขอให้ตั้งใจฟังให้ดั่งเป็นพิเศษ, อาจมาจะได้พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า อโยนิโสมนสิการ ในฐานะที่มีมันเป็นโทษเป็นสิ่งที่กระทำความผิดพลาด เสื่อมเสีย ยิ่งกว่าสิ่งใด.

การบรรยายนี้ จะถือเอาตามหลักพระบาลี อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว ในวันก่อน ว่า หลักพระธรรมคำสอนมีอยู่แล้วในพระบาลี เป็นพระพุทธภาษิต; เราไม่จำเป็นจะต้องคิดตั้งเอาเองให้เสียเวลา เพราะว่าเราคิดตั้งขึ้นมา มันก็ไม่ดีกว่าที่มีอยู่ในพระบาลี หรือมันไม่แปลกไปจากที่มีอยู่ในพระบาลี ฉะนั้นที่จะทำได้ก็เพียงแค่ เอาหลักในพระบาลี มาอธิบายให้เข้าใจ เพราะว่ายังไม่เข้าใจ. การบรรยายชุดนี้ ท่านจะสังเกตเห็นได้ว่า ก็ยกเอาหลักในพระบาลีมาอธิบาย เป็นลำดับมา ตั้งแต่วันแรก ๆ จนกระทั่งวันนี้.

ดูโทษของ อโยนิโสมนสิการ ตามหลักบาลี

ทีนี้ เมื่อเอาตามหลักพระบาลี ที่กล่าวถึงโทษอันร้ายกาจ อันเลวทราม ของสิ่งที่เรียกว่า **อโยนิโสมนสิการ** แล้ว ก็เอาพระบาลีข้อแรกนี่มาพูดให้ฟัง :

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *นาฬิ ภิกขเว อณฺเณิ เอกมณฺหิ สมบุปฺสสามิ โย เอวํ มหโต อนตุถาย สิวตฺตติ* - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่มองเห็นสิ่งใดอันแม่เพียงสิ่งเดียว ที่เป็นไปเพื่อความฉิบหายอันใหญ่หลวง. *ยถยถิ ภิกขเว อโยนิโส มนสิการิ* - นั่นคืออโยนิโสมนสิการ, แล้วก็ตรัสย้ำประทับลงไปอีกครั้งหนึ่งว่า *อโยนิโส มนสิการิ ภิกขเว มหโต อนตุถาย สิวตฺตติ* - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, อโยนิโสมนสิการ เป็นไปเพื่อความฉิบหายใหญ่หลวง เป็นไปเพื่ออนัตตะอันใหญ่หลวง.

เราจะพิจารณาดูกัน ถึงความหมายของคำๆ นี้ว่า *เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสยืนยันว่า ไม่มีสิ่งอื่นแม่เพียงสิ่งเดียว ที่มันจะเป็นอย่างนี้* คือจะทำความฉิบหายอย่างใหญ่หลวงนี้ เหมือนกับอโยนิโสมนสิการ. คำบรรยายที่เสี้ยวๆ มา ก็เป็นการชี้ในข้อนี้แล้วว่า : *พลเกิด อโยนิโสมนสิการ ก็เกิดอสุคฺฉวิคกทั้ง ๓ เป็นต้น* ก็เกิดความฉิบหายขึ้นมโนภายในทางใจ แล้วออกมาเป็นความฉิบหายทางกาย ทางวาจา ทางทรัพย์สินสมบัติ ทางวัตถุ สิ่งของ ก็เป็นการฉิบหายกันไปหมด.

ที่นี้ ขอไปอีก มีพระบาลีที่ตรัสว่า *อชฺชตฺตติภิ ภิกขเว อญฺจนฺติ กริควา นาณฺเณิ เอกญฺคฺปิ สมบุปฺสสามิ ยํ เอวํ มหโต อนตุถาย สิวตฺตติ* - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, เมื่อหยุดตั้งองค์ประกอบอันเป็นภายใน คือเรื่องในใจกันแล้ว เราไม่มองเห็นใคร ไม่เห็นสิ่งอื่นใด แม่เพียงเดียว ที่จะเป็นไปเพื่อความฉิบหายอันใหญ่หลวงอย่างนี้. *ยถยถิ ภิกขเว อโยนิโส มนสิการิ* นั่นคือ อโยนิโสมนสิการ. แล้วก็ตรัสสำหรับตอนท้ายอีก : *ภิกษุทั้งหลาย, อโยนิโสมนสิการ เป็นไปเพื่อความฉิบหายอันใหญ่หลวง.*

พระบาลีนี้แตกต่างจากข้อแรก หน่อยหนึ่ง ตรงที่**ระบุชัดเจนไปว่า** เมื่อหยิบขึ้นมาพิจารณาตักดูกันถึงสิ่งที่เบื้ององค์ประกอบอยู่ในจิต หมายความว่ามันมีอยู่ในภายใน

แล้ว **ไม่ว่าอะไรที่เป็นองค์ประกอบในภายใน** **ก็จะทำความพินาศอย่างใหญ่หลวง**
ให้แก่มนุษย์เหมือนกับอโยนิโสมนสิการ. ข้อนี้แสดงว่า มันอยู่ข้างใน มันเป็นองค์
 ประกอบอันหนึ่ง ซึ่งขาดไม่ได้อยู่ข้างใน; ถ้าทำผิด มันก็เป็น อโยนิโสมนสิการ.
 เราจึงต้องพยายามศึกษา. ชนิดที่พิจารณาให้ลึกซึ่งเข้าไปในภายใน จนรู้จักส่วนประกอบ
 ในภายในทั้งหลายนั้น ว่ามันเป็นอย่างไร ก็แปลว่า จะระวังได้ตั้งขึ้น เพราะถือว่า เป็นเรื่อง
 ที่ลึกซึ่งในภายใน.

ที่นี้ **ยังมีตรัสไว้ต่อไปอีกว่า อโยนิโสมนสิการ นั้นจะทำให้เกิด วิกิจฉา**
ชนิดที่ยังไม่เคยเกิด, และวิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว ก็จะมีปริมาณมากขึ้นไปอีก.

บางคนอาจจะยังไม่ทราบว่่า วิกิจฉา นั้นคืออะไร เพราะไม่ค่อยจะเคยได้ยิน
 ได้ฟัง ได้อ่าน. ฉะนั้นจึงขอบอกถึงเรื่องทั่ว ๆ ไป ให้ชัดเจนด้วยอีกคำหนึ่งเหมือนกัน
 เพราะ **คนเรานั้น อยู่ด้วย วิกิจฉา เป็นประจำวัน.**

วิกิจฉา แปลว่า **ความลังเล หรือ ความไม่แน่ใจ** นับตั้งแต่ระดับที่ต่ำที่สุด
 จนถึงระดับที่สูงที่สุด. ความลังเลอาจจะมีซึ่งแม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ในบ้านเรือน :
 จะทำอะไรดี, จะทำอะไรดี. บางทีอาจจะลังเลถึงกับว่า วันนี้จะกินข้าวกับอะไรดี;
 แม้แม้เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ ก็ลังเลว่าจะเรียนอะไรดี จะทำอะไรดี, ลังเลสูงสุดก็ว่า
 จะถือธรรมะ รัตนตรัย พระศาสนา นี้ดีหรือไม่ดี เพราะเห็นว่าคนแต่ก่อน เขาไม่ค่อย
 ถือแล้ว, ก็สงสัยว่ากรถือธรรมะ ถือศาสนา เคียวนั้นมันจะเสียเปรียบคนอื่น ที่เขาไม่ถือ.

นี่ไม่ใช่เรื่องที่อาคมว่าตัวเอง หรือเขาเขาเอง; เพราะมีคนถามปัญหาบ่อย
 คือพวกที่เป็นพ่อค้า แม่ค้า ในสมัยที่การค้า มันปั่นป่วนอย่างนี้ ทำปัญหาให้เขาหมก.

เขายังคงให้ข้าพเจ้าศาลกระสอบหนึ่งมีกำไรเพียง ๘ บาท เท่านั้น; แต่ข้าพเจ้าหลังวัน
จะได้กำไรกระสอบหนึ่งถึง ๑๐๐ กว่าบาท; ก็ **เกิดสิ่งเลวขึ้นว่า** นี้เรา **จะรักษารชม**
อยู่ที่ หรือทำบาปดีกว่า? อาตมาบอกว่า ตามใจคุณ, อยากจะทำบาป หรืออยากจะทำบุญ
ก็ตามใจคุณ, อยากจะสร้างกรรมเย็นใจ หรือความร้อนใจก็ตามใจคุณ, ตอบอย่างอื่น
ไม่ได้.

นี่คือความดั่งใจที่เขาได้อยู่ แม้แต่เรื่องที่มีน้ไม่ควรจะมี; ยังมีเรื่องอื่นอีก
มากมาย ที่เขามาถาม ที่แสดงความดั่งใจ. แล้วเราเองก็ยังดั่งใจ ทุกอย่างทุกประการ
แม้กระทั่งว่าจะประพฤติธรรมต่อไป นี้จะดีแน่หรือไม่! หรือว่าจะหันไปหาเรื่องเงิน
เรื่องประโยชน์ เรื่องอะไรกันดีกว่า. เมื่อไม่รู้จริง ก็ดั่งใจต่อพระพุทธ ต่อพระธรรม
ต่อพระสงฆ์ ไม่ใช่มีศรัทธาแน่นแฟ้นแต่ก็ขาดลงไป เพราะว่ามีวิจิกิจฉาขึ้นรบกวน; ฉะนั้น
คนจึงต้องการพระนิพพานกัน แต่ปากเท่านั้นแหละ, ใจจริงมันไม่ได้ต้องการ จึงมีความ
ดั่งใจ.

ความดั่งใจเรียกว่า วิจิกิจฉา, วิจิกิจฉานี้มาจากอโยนิโสมนสิการ;
พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้. แล้วก็ทูลว่า อโยนิโสมนสิการ นี้มันคืออะไร, เท่าไร,
อย่างไร, มันเป็นอันตรายที่มากน้อย? หรือว่า น่ากลัวมาก หรือว่า น่ากลัวน้อย?

ที่นี้ สูตรอื่นๆ อีก ท่าน **ตรัสรวมๆ ว่า อโยนิโสมนสิการ ให้เกิดกุศล**
ทั้งหลาย นี้ก็ไม่ต้องอธิบายแล้ว ข้ามไปได้ เพราะอธิบายมาแล้ว.

ที่นี้จะให้ **ละเอืลลออกไป** พระองค์ก็ **ตรัสว่า อโยนิโสมนสิการมันเป็นเหตุ**
ให้เกิดนิเวรณทั้ง ๕ ตรัสว่า **อโยนิโส ภิกขเว มนสิการโธ** - ลุก่อนภิกษุทั้งหลาย,

เมื่อบุคคลกระทำในใจไม่แยบคาย. **อนุปฺปนโน วา กามฉนฺโท อุปฺปชฺชติ - กามฉนฺทะ** **ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น, อุปฺปนโน วา กามฉนฺโท ภฺยโยกาวย สํวตฺตติ - กามฉนฺทะ** **ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น.**

กามฉนฺทะ นี้เป็นนิวรณ์ตัวที่หนึ่ง ที่รบกวนจิตใจจน ทำให้จิตหม่นหมอง มีคัมภีร์ เราร้อน เรียกว่า นิวรณ์; เพราะมันเป็นเครื่องทึบหรือจืด ไม่ให้แจ่มใส ไม่ให้พบกับความสุขสงบเย็น. นิวรณ์ตัวที่ ๑ คือ **กามฉนฺทะ** นี้ ก็เกิดมาจากอโยนิโส-มนสิการ, นิวรณ์ตัวที่ ๒ คือ **พยาบาท** นี้ก็เกิดมาจากอโยนิโสมนสิการ, นิวรณ์ตัวที่ ๓ **ตีณิหะ** นี้ก็เกิดมาจากอโยนิโสมนสิการ, ตัวที่ ๔ **อุทฺทจฺจกุกฺกัจจะ** ก็คือ, ตัวที่ ๕ **วิจฺฉิฉา** ก็คือ ก็เกิดมาจากอโยนิโสมนสิการ นี้เป็นหัวข้อกว้าง ๆ อย่างนี้ไว้ทีหนึ่งก่อน.

ทีนี้ **อาการที่มันเกิด ก็เพราะว่าไม่กระทำในใจไม่แยบคาย ในสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งนิวรณ์นั้น ๆ**; เมื่อไปทำในใจถึงสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งกามฉนฺทะ หรือกามราคะ มันก็เกิดกามฉนฺทะนิวรณ์ขึ้นมา, เมื่อไปทำในใจ ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความพยาบาท มันก็เกิด พยาบาทนิวรณ์ขึ้นมา, ทำในใจในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งตีณิหะ, แห่งอุทฺทจฺจกุกฺกัจจะ, แห่ง วิจฺฉิฉา แต่จะอย่างไรก็เหมือนกัน; มันก็เกิดนิวรณ์เหล่านั้นขึ้นมา.

ทีนี้ **เมื่อจะแสดงให้ชัดกว่านี้ ถึงปัจจัยหรืออาหารโดยตรง ก็ควัดไปตามลำดับ :-**

นิวรณ์ที่ ๑ กามฉนฺทะ, อตฺถิ ภิกฺขเว สฺกนฺนิมิตฺตํ - นิมิต्तที่สวองาม **น่ารักน่าพอใจนั้น มันมีอยู่ ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลัการ - การกระทำในใจ** **ไม่แยบคาย ก็จะทำมากที่สุดที่คุณนิมิตนั้น** นั่นมันเป็นอาหารแห่งกามฉนฺทะ.

นี้ก็หมายความว่าสิ่งสวยงาม คืออารมณ์ของกิเลส ในทางฝ่ายกามมีอยู่ทั่วไป เพราะไม่กระทำในใจ ในสิ่งเหล่านั้นให้ถูกต้อง; แต่ไปกระทำในใจผิดๆ สิ่งสวยงามเหล่านั้นก็มีเป็นอาหารแห่งกามฉันทะ กามฉันทะก็เกิดขึ้น.

นิวรรณ์ที่ ๒. เรื่อง **พยาบาท** นั้น ก็มีอย่างเดียวกันว่า **อดดี ภิกขเว ปฏิชฌิมิตฺติ** **ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลิกาโร** - การกระทำในใจไม่แยบคาย และก็ทำมากไป. **ปฏิชฌิมิตฺติ** นั้น มันก็เป็นอาหารแห่งพยาบาทนวรรณ์ คือชี้ให้เห็นว่าโลกนี้ในบ้านเมืองนี้ มันชักเติมไปด้วยนิमित्तให้เกิดปฏิชชะ; แม้ว่ามันจะไม่สบาย นั่งตรงนั้นแหละนั่งมันไม่สบาย มันก็เป็นปฏิชชะนิमित्त ทำในใจถึงสิ่งนี้เกิดปฏิชชะ เกิดพยาบาทนวรรณ์. คนเราเที่ยวที่ว่ากามฉันทะ เที่ยวก็เกลียดชัง เที่ยวก็โกรธนั่น โกรธได้ทุกอย่าง จึงมีพยาบาทนวรรณ์ได้ แม้ในสิ่งเล็กๆ น้อยๆ กระทั่งถึงเรื่องที่ใหญ่โต คือ ศัตรูคู่อาฆาตพยาบาทสักว่าผ่านมา หรือสักว่าทำให้ได้ยินเสียงเท่านั้น มันก็เป็นนวรรณ์จริงพยาบาทเกิดขึ้น.

นิวรรณ์ที่ ๓. **อรดี** - ความไม่ยินดี; **ตฺนฺที** - ความเกียจคร้าน; **วิษณฺภิกา** - ความเฉื่อยชา; **ภตฺตสมฺมโท** - ความเมาในอาหาร กินเข้าไปมาก; **เจตฺโต ลินฺคฺติ** - ความหดหู่แห่งจิตใจ; **นํก็มฺอยู่** การกระทำในใจไม่แยบคาย, แล้วก็ไปทำมากๆ ในสิ่งเหล่านั้น มันก็ **เล็ดดิ้นนิมิตฺตชนวรรณ์** คือจิตใจที่ห่อเหี่ยวไม่มีกำลังเป็นกรรมไม่เป็นสุขอยู่ในตัว, แล้วเป็นความไม่สามารถที่จะคิดจะนึก หรือจะทำอะไรอย่างเบิกบานแจ่มใสได้ ขอให้สังเกตดู วันที่เรามีจิตใจอ่อนแอเลย สะเหี่ยสะห้อย ไม่อยากจะทำอะไร.

นิวรรณ์ที่ ๔. ผ่านตัวที่ว่า **เจตฺโต อวฺปฺสโม** - ความไม่ระวังแห่งจิต คือจิตที่มันหลงพล่าน พึ่งชานอยู่ด้วยความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่ แล้วก็ไม่ได้ทำอะไร

ให้แยกกาย ในความรู้สึกอันนั้น มันก็ เกิด อุตธัจจุลกุกุอะระ คือจิตพุ่งชาน ชันเป็น บ่อยๆ ก็กำเริบ เป็นโรคเส้นประสาท หรือเป็นบ้า.

นิวรรณ์ที่ ๕. **วิจิจฉลา, วิจิจฉณฺชานียธมฺม** - **สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งวิจิจฉลา** ความลึกลับลึกลั่นนั้น มันก็มีอยู่ทั่วไป และการที่ไม่กระทำในใจให้แยกกาย และ กระทำไปมากในสิ่งชนิดนั้นมันก็เกิดวิจิจฉลานิวรรณ์.

นี่มันพิศุจน์อยู่แล้วว่า พวกเราโดยมากนี่ประมาณ ชอบทำอะไรชนิดที่ไม่ แจ่มใส, ทำอะไรไป ตามความลึกลับเป็นนิสัย; มันก็เกิดนิวรรณ์ ชนิดนี้อ่างหนาแน่น. และ **นิวรรณ์ทุกอย่าง** มันก็ หล่อเลี้ยงอวิชชา หึ่งนั้น; สภาพที่เรียกอวิชชา คือ ปราศจากความรู้ ในเรื่องที่ดีความรู้นั้น มัน **ได้กินอาหารลือนิวรรณ์** ฉะนั้น นิวรรณ์ให้เกิด อวิชชา หล่อเลี้ยงอวิชชา ทุกคราวที่มันเกิดขึ้น แล้วก็สองคิกกุเถิกว่ามันจะไม่เสื่อมเสีย อย่างไร.

ถ้ามีโยนิโสมนสิการ โภชณฺถ์จะไม่เกิด

ที่นี่ มีพระบาลีต่อไปอีกหมวดหนึ่ง ว่าเมื่อ **กระทำในใจไม่แยกกายอยู่เป็นปกติแล้ว โภชณฺถ์ทั้งหลายที่ไม่เกิดก็จะไม่เกิด** ที่พอจะเกิดบ้างก็สูญหายไปหมด.

คำว่า "โภชณฺถ์" นี้ก็เหมือนกัน บางคนยังไม่ทราบว่าเป็นอะไร. คำว่า **โภชณฺถ์** แปลว่า **องค์แห่งความรู้** ที่จะทำให้รู้เรื่อยๆ ไป จนกระทั่งบรรลุมรรค ผล นิพพาน, หรือแม้ที่สุดแต่จะรู้อะไรต่างๆ ในหน้าที่การงานของตัว เพื่อทำหน้าที่การงาน นั้นๆ ให้สำเร็จไป ก็พอจะสงเคราะห์เข้าได้ในสิ่งที่เรียกว่า โภชณฺถ์.

โพชฌงค์บ่งออกเป็น ๗ ชั้น ๗ ตอน, ก็ว่า **มีสติ**. แล้วก็ **เลือก** **สิ่งที่ควรละ** วัฏจะปฏิบัติ, **มีความเพียร**, **มีจิต** หลอเลื่องความเพียร, **มีสติ** ความรำงับแห่งใจ, **มีสมาธิ** จิตทั้งนั้น, **มีอุเบกขา** คือความเพ่งอยู่ที่นั้นจนสำเร็จประโยชน์ เรียกว่า โพชฌงค์. จำเป็นสำหรับทุกคนที่จะต้องมี เพื่อให้การงานชนิดที่มันยากลำบากนั้นสำเร็จ, รวมทั้งบรรลุมรรค ผล นิพพาน อยู่ในขั้นนี้ด้วย.

โพชฌงค์ทั้ง ๗ จะหายไปหมด **ไม่เกิดขึ้นมรโก**. **หรือถ้าเกิดขึ้นมาได้** ก็กลับหายไปหมด เพราะอโยนิ โสมนสิการ. **ขอให้ดูให้รู้จัก โทษอันร้ายกาจของอโยนิโสมนสิการ.**

นี่ ถ้าจะให้ใจง่ายสักหน่อย สำหรับชาวบ้าน ก็ให้รู้ไว้ว่า **นิวรรณ์** เป็น **ปรักษณ์** โพชฌงค์, **โพชฌงค์** เป็น **ปรักษณ์** แก่ **นิวรรณ์** เป็นเพื่อนกันไม่ได้. ถ้ามีนิวรรณ์ มันไม่มีโพชฌงค์, ถ้ามีโพชฌงค์ มันไม่มีนิวรรณ์, เมื่อไรจิตใจเราแจ่มใส สดชื่น กล้าหาญ ราบรื่นในการทำงาน; เมื่อนั้นมันไม่มีนิวรรณ์ มันมีโพชฌงค์.

นี่ เมื่อใจเรามีความห่อเหี่ยว ความท้อแท้ ความมีตัว ความคิดในจิตใจ; เมื่อนั้นมันก็มีนิวรรณ์ และมันก็ไม่มีโพชฌงค์. เรื่องนี้มันไม่ใช่อยู่ที่ไหน มันอยู่ที่คนทุกคน และในชีวิตทุกคน ๆ ของแต่ละคน ๆ; เดียวที่มีส่วนที่เป็นฝ่ายของนิวรรณ์, เดียวที่มีพหุจะมีส่วนที่เป็นฝ่ายของโพชฌงค์ แต่ว่ามันน้อย มันมักจะอยู่ในลักษณะที่เป็นฝ่ายของนิวรรณ์เสียโดยมาก. ถ้ายังปล่อยไปตามบุญ ตามกรรม ก็ยังเป็นฝ่ายของนิวรรณ์มากขึ้น.

อโยนิโสมนสิการอาจทำลายศาสนาให้หมดไป

ที่นี้ ข้อสุดท้าย ที่อยากจะเอามาบอกกล่าวก็คือว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย, เราไม่เห็นสิ่งอื่นใด แม้สิ่งเดียวที่จะทำสังฆกรรมนี้ ให้พ้นเพื่อนให้อันตรธานไป สิ่งนั้นคือ อโยนิโสมนสิการ.

อโยนิโสมนสิการ นี้แหละจะทำลายพระสังฆกรรมให้หมดไป; พระสังฆกรรม ก็คือพระศาสนา. ศาสนาที่อยู่ในรูปของการศึกษาเล่าเรียน เรียกว่า *ปริยัติสังฆกรรม*; พระศาสนาที่อยู่ในรูปของการปฏิบัติ ก็เรียกว่า *ปฏิบัติสังฆกรรม*, พระศาสนาที่อยู่ในรูปของผลของการปฏิบัติ คือมรรค ผล นิพพาน นี้ก็เรียกว่า *ปฏิบัติเวรสังฆกรรม*. พระสังฆกรรมคือพระศาสนามีอยู่ใน ๓ รูปอย่างนี้; แล้วก็อันตรธานไปด้วยอำนาจของอโยนิโสมนสิการ; จริงหรือไม่ ลองคิดดู.

เอาเรื่องตลก ๆ ไร้อัน ๆ กันในปัจจุบันนี้ก็ได้ ว่าเดี๋ยวนี้พระศาสนา พระเจ้า พระสงฆ์ หรืออะไรก็ตาม กำลังอันตรธานไป ๆ เสื่อมไป เพราะอะไร? เพราะว่าคนทั้งหลายเหล่านี้ ไม่ทำในใจให้แยบคาย. ฉะนั้นใครก็ตาม เมื่อ **ทำในใจไม่แยบคาย** ละก็ **จะทำลาถพระศาสนาให้หมดไป โดยไม่รู้สึกละ**; เช่นไม่ทำในใจให้แยบคาย แล้วก็ทำบุญผิด ๆ.

ยกตัวอย่าง อย่างนี้ก็ไม่ใคร่อยากจะยก; แต่มันก็เป็นเหมือนกัน. เมื่อทำบุญผิด ๆ ขอให้ไปดูเองเถอะ มันต้องทำลายพระศาสนาให้หมดไป. ทำไม่จึงทำบุญผิด ๆ? เพราะอโยนิโสมนสิการ; อโยนิโสมนสิการจึงสามารถจะทำลายพระสังฆกรรมให้อันตรธานได้ ในทุกระดับ ก็เป็นเรื่องที่น่ากลัวแสนที่จะน่ากลัว.

อโยนิโสมนสิการ มักร่วมแรงกับกิเลสอื่นด้วย

ที่นี่ ก็มีศัพท์ถึง เรื่องที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งว่า **อโยนิโสมนสิการ** นั้น นอกจากมันทำอะไร ได้ตามลำพังตัวเองแล้ว มันยังไปเป็นเพื่อน คือ **ไปร่วมมือร่วมแรงกับอันอื่น**. เช่นว่า มาร่วมแรงร่วมมือกับ นิमितว่าสวย ๆงาม ๆก็ให้เกิดวิราคะ, มาร่วมแรงกับนิमितที่ทำให้เกิดความเกลียดชัง ก็ทำให้เกิดโทสะ, แล้วมันก็ไปประสบกับการไต่ย่นไต่พังที่ผิด ๆ คือเสียงของพวกฝ่ายผิด มันให้เกิดมีจิตวิภูษิตขึ้นมา ตั้งแต่อันนี้ แต่ออกคือตั้งแต่เกิดจากห้องมารดานี้.

ระว่างให้ตี, มันมีเสียงของฝ่ายผิด เรียกว่าเสียงของพญามารก็ได้ ในบาลีเรียกว่า **ปรโต โยโส คือการโฆษณาของฝ่ายตรงกันข้าม**. พอเราเกิดมาในโลกนี้ มันมีโอกาสที่จะรับการโฆษณา ของฝ่ายตรงกันข้าม จนชินเป็นนิสัย เกิดเป็นมีจิตวิภูษิตขึ้นมา; เช่น พอออกมาจากท้องแม่ไม่กี่วัน ก็มีความรู้สึกอะไรได้ แล้วก็ได้รับคำสั่งสอน ให้อาแม่ของกู พ่อของกู เรือนของกู บ้านของกู พี่ของกู น้องของกู นี่มันเป็นเสียงโฆษณาของฝ่ายตรงกันข้าม แล้ว แต่ใครก็ไม่ถือว่า ผิด เพราะว่าชอบกันอย่างนั้นทุกคน.

นี่คือมารก็ไต่ย่นไต่พัง แค่เสียงของพญามารมากขึ้น ๆ; ใ้รักกัน ให้โกรธกัน ใ้ยศกัน ใ้ยศนี้ ใ้หลงนั้น ใ้หลงนี้. เมื่อได้ผสมกับเรื่องของฝ่ายตรงกันข้ามอย่างนั้นแล้ว **อโยนิโสมนสิการ** มันก็ **สร้างมีจิตวิภูษิตขึ้นมา** จนเป็นล้าเป็นสัน อยู่ในจิตใจของคนทุกคน. ฉะนั้นขอใ้สรุปความใ้ได้ว่า ถ้าพึ่งตัวมันเอง มันก็เป็นศัตรูอันร้ายกาจ แล้วมันก็เที่ยวประสมกับนั้น ประสมกับนี้ ใ้มีความร้ายกาจยิ่งขึ้นไป.

อโยนิโสมนสิการ ยังมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก

ที่นี้ ถูไปให้ก็จะพูดถึงเพื่อนของมัน หรือจะเรียกว่า ชื่อที่ใช้เรียกแปลกออกไปบางชื่อ แปลงเรียกว่า เพื่อนของมัน, ก็หมายความว่า เราได้ยินอยู่เสมอ ถึงธรรมชาติที่เป็นฝ่ายบุคคลอื่นๆ. นี้เพื่อนหรือไวพจน์ คือชื่อเรียกแทนชื่อ มีหลายชื่อ บางทีไม่ได้เรียกว่า อโยนิโสมนสิการ มันมาในชื่อของคำว่า *อลมฺพชฺฌณฺณิ - อลฺมฺพชฺฌณฺณ* คือไม่มีสัมปชัญญะ นั่นแหละคือ *คโยนิโสมนสิการ* มันไม่มีสติสัมปชัญญะ, บางทีก็เรียกว่า *ปมาทะ* ปมาโท ความประมาท. ที่เรียกกันว่า *ความประมาท* นั่นแหละคือ *อโยนิโสมนสิการ* มันมีโทษร้ายกาจ ถึงกับว่าเป็นความตาย อยู่ในคำความประมาท ผู้ใดมีความประมาท ผู้นั้นก็เป็นเหมือนคนที่ตายแล้ว.

ที่นี้ ที่แปลกไปกว่านี้ที่ระมกจะไม่ค่อยได้ยิน แล้วก็อยู่ในพระบาลี ที่น่าสนใจ ก็เรียกว่า *จิตฺตมัจฉาปมฺหิตตฺตา* นี้ฟังยาก สำหรับคนที่ไม่เก่งฟัง *จิตฺตมัจฉา-ปมฺหิตตฺตา - ความที่ต้งจิตใจไว้ผิด*, บางทีก็เรียกว่า *จิตฺตอราภุชิตตฺตา* - ความที่มีจิตไม่ได้รับการรักษา หรืออารักขาอย่างถูกต้อง; *ชื่อต่างๆ เหล่านี้ เป็นชื่อของอโยนิโสมนสิการ* ทั้งหมด.

ที่นี้ จะอธิบายเฉพาะที่มันยังสลัวอยู่ว่า จิตที่ต้งไว้ผิด หรืออโยนิโสมนสิการ ภายในชื่อของการต้งจิตไว้ผิด ๆ นั้น, แม้พระพุทธรเจ้าท่านได้ตรัสไว้อย่างไร; จิตที่ต้งไว้ผิด มันก็ไม่ต้งเรื่องอะไร.

จะยกตัวอย่างว่า ข้าววะ, ข้าวสาลีที่มันมีปลายแหลม - ถ้าวต้งไว้ผิด มันก็ไม่ต้ามือค้ำเท้าที่ไม่เหยียบโยย้า; แต่ถ้ามันอยู่ในลักษณะที่ถูกต้ง มันก็ต้ามือค้ำเท้าที่ไม่เหยียบโยย้าไปจับไปกุม. ที่มันไม่ต้ามือ ก็เพราะมันต้งอยู่ผิดวิธี ที่มันจะต้ามือค้ำเท้า.

เรื่องจิตนั้นก็เหมือนกัน ถ้าตั้งไว้ผิดแล้ว มันไม่สำเร็จประโยชน์ในความมุ่งหมายอันใด ที่ควรจะมีมุ่งหมาย ก็ว่ามันไม่ทำลายอวิชชา, มันไม่ทำอวิชชาให้เกิด, มันไม่ทำพระนิพพานให้แจ้ง. ที่ว่าไม่ทำลายอวิชชา ไม่ทำอวิชชาให้เกิด ไม่ทำพระนิพพานให้แจ้ง ก็เพราะว่าจิตนั้นตั้งไว้ผิด ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร.

บางทีก็ตรัสว่า จิตที่ตั้งไว้ผิดนั้น จะทำอันตรายให้ร้ายกาจยิ่งกว่าความร้ายกาจที่พวกโจรหรือคนพาลนั้นจะทำให้แก่กัน หรือพวกไพร่พวกศัตรูมันจะทำให้แก่กัน.

หมายความว่า เราถ้ามาเทียบกันดูว่า ความเสียหายร้ายกาจที่พวกอันธพาลพวกโจร พวกศัตรู มันกระทำให้แก่กันในโลกนี้ มันยังไม่เสียหายร้ายกาจเท่ากับที่จิตที่ตั้งไว้ผิด แล้วมันทำอันตรายบุคคลนั้นเอง, หรือว่าพวกโจร พวกศัตรูของเรา จะทำอันตรายเรา ก็ไม่ร้ายกาจเท่าจิตใจของเรา ที่ตั้งไว้ผิด แล้วมันทำอันตรายเรา.

กระทั่งตรัสว่า ที่พวกโจร พวกศัตรูคู่แ้ว เขาจะทำความเสียหายแก่กันอย่างไร มันก็ไม่เท่ากันที่ว่า จิตของคนนั้นตั้งไว้ผิด, แล้วมันทำอันตรายแก่บุคคลนั้น; นั่นแหละคือ อโยนิโสมนสิการ คือมันทำอันตรายบุคคลนั้น.

ทีนี้ ในเรื่องที่ว่า การที่จิต ไม่ได้รับการรักษาที่ถูกตั้ง นักตรัสไว้ว่า ฟังคือ คริสต์แก่นาถปีณทิยะ ว่า เมื่อจิตไม่ได้รับการรักษาแล้ว กายกรรม วิจิตรกรรม มโนกรรม ก็ไม่ได้รับการรักษา, เมื่อ กายกรรม วิจิตรกรรม มโนกรรม ไม่ได้รับการรักษาแล้ว กายกรรม วิจิตรกรรม มโนกรรม นั้นก็เบียดและไปด้วยการร่วรดของกิเลส, คือว่ากิเลสย่อมครอบงำ กายกรรม วิจิตรกรรม มโนกรรม นั้นให้เบียดและไปหมด. เมื่อกายกรรม

วจีกรรม มโนกรรม เบียดแยะไปด้วยการว่าครุค ครอบงำรวัตรไปของกิเลสแล้ว; กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ก็ถึงความบุคหน้า.

นี่มันเป็นภาพพจน์ที่เปรียบเทียบกับกายกรรมกัฏฐิ วจีกรรมกัฏฐิ มโนกรรมกัฏฐิ ของบุคคลนั้นถึงความบุคหน้า; ลองหาความหมายเอาเองว่า มันจะเป็นอย่างไร. นี่คือการเสียหาย ความเสื่อมทรม ทางศีลธรรมทั้งหลาย มันเกิดขึ้นเพราะอโยนิโสมนสิการอย่างนี้.

ในโลกนี้กำลังมีปัญหาทางศีลธรรม กำลังมีวิกฤติการณ์อันถาวรทั่วไปทุกหัวระแหง เพราะความไร้ศีลธรรม ก็เพราะว่า กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมของคนในโลกเวลานี้ มันบุคหน้า. เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านว่า เพราะว่ามีกิเลส มันรวัตรเบียดแยะ, และเพราะว่าจิตไม่ได้รับการรักษาที่ดี นี่ในส่วนที่เป็น ๆ กันอย่างนี้.

พินี้ พอจะตาย ได้ครุครุว่า เมื่อกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม บุคหน้าเสียแล้ว; มันก็ตายไม่ตี ทำกาลกริชโรมังตงาม, คือมันตายแล้ว ตายชั่ว, นี่ยังเป็นห่วงเรื่องตายจะตายไม่มีสติละ ให้มันสวยสดงดงามน่าดู.

กายมีศีลก็ห้องตายด้วยอโยนิโสมนสิการ คือการทำในใจไม่แยบคาย; อยุ่ตายด้วยอโยนิโสมนสิการ คือตายด้วยการทำในใจไม่แยบคาย : คือให้ตายด้วยสติ, ที่เรียกว่ามีสติ ทำกาลละนี้ เขายกย่องนับถือบูชากันนัก.

ข้อนี้ตรัสอุปมาว่า เมื่อเรือนมุงไม้ดี ยอดเรือนคืออกไก่ มันก็เป็นอันว่าทำไม้ดี ไม่ได้รับการรักษาที่ดี กลอนเรือนก็ไม่ได้รับการรักษาที่ดี ฝาเรือนก็ไม่ได้รับการรักษาที่ดี.

เพราะว่าเรือนมันสูงไม่ตี; เพราะมันสูงผิด ๆ ถูก ๆ จนฝนรั่วได้; ที่นี้
ยอดเรือนมันก็เบียดกันและกันด้วยฝนร่วรด กลอนเรือนก็เบียดกันด้วยฝนร่วรด, ฝาเรือนก็
เบียดกันและด้วยฝนร่วรด; แล้วยกเรือนกับชุมชนนี้ คือ ผู้เบียด, กลอนเรือนกับผู้
ผู้เบียด, ฝาเรือนกับผู้พัง ผู้เบียด แล้วมันจะทำอะไร เป็นลำดับไปข้างหน้าเหมือนกัน.

นี่เหมือนว่า **จิตที่รักษาไม่ดี, ความกรรม วาจกรรม มโนกรรม ก็ไม่เป็น
อันรักษา;** แล้วมันก็เบียดกันและกันก็เสส และมันก็บูดเน่าด้วยอำนาจของกิเลส จน
กระทั่งตายก็ตายไม่ดี. แต่เราไม่นึกถึงเรื่องตาย เรื่องอะไรกันนั้น; นึกถึงข้อที่ว่า
เดี๋ยวนี้เมื่อยังไม่ตายนี้แหละ มันน่าเกลียดน่าชังเหลือประมาณ ก็ไม่ได้รับความสงบสุข
สมกับที่ชื่อเรียกว่าได้เป็นมนุษย์ และได้พบพุทธศาสนา เพราะว่าเราทำผิดไปในข้อ
อโยนิโสมนสิการ.

ข้อสำคัญ หรือความสำคัญ หรือสิ่งที่ **ควรจะสนใจ** ในวันนี้ก็คือ **อโยนิโส-
มนสิการ,** ที่เอาสมาธิกล่าวมาแล้วว่า ต้องการจะให้เป็นธรรม ที่รู้จักกันดี แล้วจะ
พูดกันอยู่ที่ทริมฝีปาก ตีอยู่ที่ทริมฝีปากของทุกคน ในฐานะที่เป็นศัตรูอันร้ายกาจ ก็เป็น
มูลรากอันลึกซึ้ง ของความผิดพลาด ความเสื่อมเสียทางศีลธรรม.

พิจารณาต้อโยนิ โสมนสิการ ตามสภาพปัจจุบัน

ที่นี้ ก็มีคุณนั่นเอง มันไม่ต้องเชื่อคนอื่น ก็ดูในสภาวะปัจจุบันนี้. บรรพบุรุษ
เขยหนักแน่นในธรรมะ เกสสอนลูกหลานให้เป็นคนละเอียดตลอด ระวังระวังไม่ประมาท
ให้อ่อนโยน หรืออะไรทุกอย่าง; นั่นแหละคือ **บรรพบุรุษ** บัญ ยา ยา ยวย เขา
ศึคนิสัยของเราเล็กๆ ใหญ่โยนิ โสมนสิการ.

ความมาถึง **สมัยนี้** ก็เกิด **ไม่เคารพคนเฒ่าคนแก่** เสียแล้ว, เกิดหยาบคาย แม้ต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เสียแล้ว; ลูกหลานก็ตี ลูกศิษย์ก็ตี เขาเย่อหยิ่ง ของหลง ไม่เชื่อฟัง หรือทำตามคำของบิดามารดา ครูบาอาจารย์เสียแล้ว; มันก็เปิด โอกาสกว้างที่เดียวที่จะเกิดสิ่งที่เข่นโทษ คืออโยนิโสมนสิการ.

เมื่อความเจริญทางวัตถุ คือสิ่งยั่วชวนให้หลงไหล ในโลกนี้มีมากขึ้น; เด็ก ๆ เหล่านี้ก็ไม่ยอโยนิโสมนสิการมากขึ้น, เป็นอโยนิโสมนสิการมากขึ้น, ทำอะไรหวัค ๆ หยาบ ๆ มากขึ้น เพราะมันรีบร้อน จะไปบริโภครสอร่อยของสิ่งที่ยั่วชวน, ความไม่ เชื่อฟังในบิดามารดาครูบาอาจารย์ก็มากขึ้น, แม้แต่การเคารพตัวเอง รักศักดิ์ศรีของ ตัวเองมันก็น้อยลง, มันไม่รักเคารพศักดิ์ศรีของตัวเอง นี่มันมากขึ้น. นี้ก็เป็นพวก อโยนิโสมนสิการ.

ที่นี้ โลกทั้งโลกก็กำลังขาดโยนิโสมนสิการ; เพราะไปมีวัสดุอันน่ารื่นรมย์ที่ จะไปเจริญก้าวหน้าไปทางของวัตถุ. เมื่อความโลภเข้าตา หรืออะไรเข้าตาแล้ว มัน ก็เห็นแต่จะได้ ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง.

ที่นี้ มาดูที่คน, **คนก็เป็นโรคทางจิตใจมากขึ้น;** โรคทางจิตใจที่ไม่เคยมี มันก็มีมากขึ้นแปลก ๆ ใหม่ ๆ ออกมา, ที่มันมีแต่เพียงระบับคำ ๆ สมชรรวมชาติ ก็อ่อนแอ ๆ มันก็กลับมีมากขึ้น ๆ จนเหลือที่จะกล่าว, ทั้งชายและทั้งหญิง กำลังเป็นโรคที่มาจาก การขาดโยนิโสมนสิการ, เรียกว่าโรคอุปทาน โรคฮิสทีเรีย โรคอะไรก็แล้วแต่จะเรียกเถอะ ที่เป็นกันน้อยอยู่โดยมากนั่นแหละ มันมาจากอโยนิโสมนสิการ.

สตรีเพศที่เป็นโรคนี้ ตามแบบผู้ที่ระับการเล่าโลม, บรูซเพศก็เป็นโรคนี้ ตามแบบของผู้ที่ให้การเล่าโลม, **เหล่าไม่มี โยนิ โสมนสิการ แล้วมันถนัดเดินไปก็มี**

อาการเหมือนกับคนบ้า ไม่มีปกติสุขอยู่ในจิตใจ; ผู้หญิงก็เป็นโรคฮิสทีเรียแบบผู้หญิง, ผู้ชายก็เป็นโรคฮิสทีเรียแบบผู้ชาย แต่เขาไม่เรียกเท่านั้นเอง; ก็ว่ามันมีความเกินพอดี ความไม่ถูกต้อง หรือเกินกว่าที่ธรรมชาติมีให้เพียงเพื่อการสืบพันธุ์; มันก็ขยายออกไป เป็นเรื่องของกามารมณ์ไม่มีขอบเขตไปเสีย; ผู้เล้าโลมก็เป็นโรคเกินขอบเขต, ผู้รับ การเล้าโลมก็ยื่นโรคนี้ไปตามแบบของผู้รับการเล้าโลม.

ทั้งหญิงทั้งชาย ในโลกนี้ก็กำลังเสวยผลบาป, บาปชนิดที่สัตว์เทวเจ้านไม่มี แต่คนมันมี; มันน่าอัศจรรย์ หรือไม่น่าอัศจรรย์? บาปชนิดนี้ไม่มีกับสัตว์เทวเจ้าน; เพราะมันทำพอดี มันไม่มีอะไรที่เกิน โดยเฉพาะในทางกามารมณ์. ส่วนมนุษย์นี่ มันเกิน จนเป็นโรคชนิดนี้ ทั้งหญิงทั้งชายทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ ที่รับบาปอันนี้ ชนิดที่ว่ามันมี มากกว่าสัตว์เทวเจ้าน, จนให้ผมมันนั่งหัวเราะคน ว่ามันเลวกว่าสัตว์ เพราะมันไม่มี โยนิโสมนสติกการ ให้สมกับที่เป็นคน.

ถ้าเป็นสัตว์มันก็ไม่ต้องโยนิโสมนสติกการอะไรมากมาย; เพราะเรื่องมันน้อย มันอยู่ในระดับสัตว์ และมันมีอยู่เอง โดยที่มันไม่ได้สร้างกิเลสใหม่ๆเพิ่มขึ้นมา. ที่นั่น มันมันแปลกจากสัตว์ ตรงที่ **คนเจริญด้วยความคิด** วิชาความรู้ก้าวหน้า; แต่แล้วมัน ทำไปอย่างอโยนิโสมนสติกการ.

ขอให้ดูต่อไปอีก ว่า สมัยนี้ **ปัจจุบันนี้** เขาคูเขาอวดโอ้กันว่า **การศึกษา** **เจริญ** ทำให้คนมีการศึกษามาก คิดเก่ง อะไรเก่งไปหมด; แต่ถ้าดูให้ถี่ถี่ก็แล้วจะ เห็นว่ามัน **เก่งไป** ในทางที่เป็นอโยนิโสมนสติกการ.

พูดแล้วมันไม่น่าเชื่อ หรือว่าคล้ายกับว่ามันจะเป็นไปไม่ได้ ยิ่งพูดเก่ง ยิ่งเขียนเก่ง คิดเก่ง อะไรเก่งไปตามแบบสมัยนี้; มันยังเป็นอโยนิโสมนสติกการหนักัน

เพราะว่ามันคิดไป เรียนไป ค้นไป ตามอำนาจของสัญ - ธาตุ, ตามเหตุผลของสัญ; ไม่ใช่ตามเหตุผลของธรรม.

โยนิโสมนสิการนี้ ก็บอกแล้วว่า มันแปลว่า การกระทำในโลกอย่างถูกต้อง **โดยเหตุ; โยนิ** แปลว่า **เหตุ, โยนิโส** แปลว่า **โดยเหตุ;** การกระทำในใจที่ถูกต้องโดยเหตุ แต่ถูกต้องโดยเหตุนี้มันโดยเหตุของธรรม หรือตามคลองธรรม; ไม่ใช่เหตุแห่งสัญ - ธาตุ หรือของกิเลส.

เดี๋ยวนี้ **ลบคิดเอง แต่มันไปสวมอำนาจของกิเลส** เลยมิใช่โยนิโสมนสิการ. ยิ่งประชาธิปไตย ก็ยังไม่โยนิโสมนสิการ เพราะเขาเอาตนขึ้นบ้าง คนบ้าง คนครึ่งตีครึ่งบ้าง มารวม ๆ กันแล้ว ให้ออกความคิด มันไม่มีทางที่จะตรงเป็นอันเดียวกันได้ ไม่ถูกต้องได้.

อย่าเข้าใจว่า ประชาธิปไตยมันจะช่วยได้ในเรื่องนี้ แต่มันก็มีหน้าที่ต้องทำอยู่; คือว่ายิ่งประชาธิปไตยเท่าไร ยิ่งต้องโยนิโสมนสิการให้มาก. อย่างนี้เดี๋ยวนี้ จะมีการเมือง ความก้าวหน้าทางการเมือง สนใจกันแต่เรื่องทางการเมืองตามหลักของประชาธิปไตย; ก็ยากจะบอกว่า **ยิ่งประชาธิปไตยเท่าไร ก็ยิ่งต้องโยนิโสมนสิการให้มาก** ให้ถูกต้องตามเหตุ และเหตุนี้ต้องเป็นเหตุของธรรมะ.

เดี๋ยวนี้ประเทศไทยกันทั้งโลก แต่ยิ่งโยนิโสมนสิการมากขึ้นทั้งโลก พิสูจน์ได้ ที่ว่า **สันติภาพไม่มีเหลือ, สันติภาพมีแต่มีเหลืออยู่** จนกระทั่งผู้โลกของสัตว์เดรัจฉานก็ไม่ได้เสียแล้ว.

โยนิโสมนสิการ โดยเหตุ โยชูกต้องตามเหตุนั้น ยอกจะยืนยัน ยันแล้ว ย้าเล่า ในข้อที่ว่า **ให้ไปตามเหตุของพระธรรม** ซึ่งมีหลักสรุปไว้ว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” อย่าเห็นมึงเป็นมึง เห็นกูเป็นกู, อย่าเป็นทัวกูทิวสุ, ให้เห็นว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. นี่เป็นเหตุแห่งธรรม เป็นเหตุแห่งการมีธรรม.

จงโยนิโสมนสิการ ให้ดังนี้, **ให้ถึงความจริง** ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. ฉะนั้นถ้าเป็นประโยชน์ ก็ต้องเป็นประโยชน์แก่ทุกคน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของทุกคนเดียว ซึ่งเป็นความเลวทราม เป็นอันธพาล เป็นความผิดพลาด, เป็นอโยนิโสมนสิการ เป็นอย่างยิ่ง.

เถียนประเทศใหญ่ ๆ กำลังทำนบหลังประเทศเล็ก ๆ ไม่ได้ทำไปเพื่อ “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; ฉะนั้นจึงถือว่า **โลกกำลังไม่มี โยนิโสมนสิการ**, คือประเทศใหญ่ ๆ ที่มีอำนาจที่จะบันดาลโลก ได้นี้ เป็นผู้เห็นผิด คิดผิด ไม่มีโยนิโสมนสิการ; กลับไปมีโยนิโสมนสิการ คิดแต่ประโยชน์ของพวก ทำนบหลังประเทศเล็ก ๆ. โลกกำลังขาดโยนิโสมนสิการช่วยเหตุนี้ ฉะนั้นความเสื่อมทรามผิดพลาดมันจึงเกิดขึ้น.

อาตมาก็พยายามจะชี้ให้เห็นโทษละเอียดลงไปว่า **มูลเหตุชั้นรากฐานลึกซึ้งที่สุด ของอุคตวิถดทั้งหลายนั้น** มันมีอยู่อีกชั้นหนึ่ง **คือโยนิโสมนสิการ** ทั้งที่กล่าวแล้ว. ฉะนั้น เราจะยังประชาธิปไตย ก็ยังมีโยนิโสมนสิการ, ยังมีสัมมาทิฐิ ให้ถูกต้องโดยธรรม, ต้องมีการบังคับตัวเอง ให้เป็นไปอย่างถูกต้องโดยธรรม. โยนิโสมนสิการให้ดี ๆ คือให้มันสามารถปฏิบัติได้ทั้งอุคตวิถดที่เราวางไว้. อย่าให้ดีแต่พูด แล้วปฏิบัติไม่ได้ ซึ่งไม่ใช่โยนิโสมนสิการ.

คนเดียวกันก็ตีแต่ทุษฏร หรือหลักวิชา แล้ว ปฏิบัติไม่ได้; ก็เพราะว่า มันขาดโยนิโสมนสิการ. นี่จึงขอให้ทำกันเสียใหม่ ในกรรณดลกันให้ถูกต้องว่า โยนิโสมนสิการ มีรากฐานอยู่ที่พระธรรม ที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" เรากระทบกระแทกกันไม่ได้ แล้วยังเกิดความเมตตากรุณา ความสงสาร ก็ไม่เห็นแก่ตัว ก็ไม่เกิดอกุศลวิบากใดๆ ไม่เกิดวิบาก โทสะ โมหะ ขึ้นมาได้ด้วยเหตุนี้. นี่ขอให้สนใจเป็นพิเศษ.

จะสรุปอีกทีหนึ่งว่า ในครั้งที่แล้วมา เราได้พูดกันถึง เหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม. ในวันนี้เราได้พูดกันถึง มูลเหตุที่เป็นชั้นรากฐานแห่งการคิดพลาดเท่านั้น คือเป็น มูลเหตุที่ลึกลงไปกว่ามูลเหตุที่แรก ซึ่งเป็นเพียง อกุศลวิบาก. เกี่ยวสัมพันธ์เป็น มูลเหตุชั้นลึก อยู่ที่ โยนิโสมนสิการ.

การบรรยายนี้ ก็พอสมควรแก่เวลา หรือเร็วแรงของอากาศมาแล้ว ที่ไม่ค่อยจะสบาย

ขออุทิศไว้แต่เพียงนี้ ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านได้สดพระบาติ พระพุทธภาษิต ที่เป็นทั้งแห่งความกล้าหาญร่าเริง ในการที่จะปฏิบัติพระธรรมต่อไป.

ศีลธรรมกับมนุษย์โลก

- ๒๘ -

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

สถาบันผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม หวังหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่
เรื่องศีลธรรมสำหรับโลก ได้ดำเนินมาเป็นครั้งที่ ๘.

ในวันนี้จะไต่กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า **สถาบันผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของ
ศีลธรรม.**

ขอให้นึกทบทวนถึงการบรรยายครั้งที่แล้วมา ก็จะเข้าใจได้ง่ายว่า มัน
เนื่องกันมาเป็นลำดับอย่างไร. การบรรยายเรื่องศีลธรรมนี้ มีความมุ่งหมายตั้งที่ขอร้อง
แล้วขอร้องอีก ว่า **ให้ช่วยกันทำความเข้าใจ จนกระทั่งคำว่า ศีลธรรมกลับมาใหม่**
มาสู่กำพุทของมนุษย์เป็นประจำวัน.

ขอให้สังเกตว่า เดิมนั้นคำว่า “**ศีลธรรม**” เห็นห่างไปจากการพูดจา; แม้ในเอกสาร กฎบัตร หรือข้อสำคัญต่าง ๆ. โลกเวลานี้ ก็เห็นว่าจะหาคำว่า “**ศีลธรรม**” ไม่พบ; แม้ในรัฐธรรมนูญบางฉบับ แม้ในนโยบายของรัฐบาลบางคณะ มีตั้งหลายข้อ แต่ก็ไม่หาคำว่า “**ศีลธรรม**” คำเดียวไม่พบอย่างนี้ก็มี.

ขอให้สังเกต ว่าคุณคิดว่ามนุษย์เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเช่นไร จากคำว่า “**ศีลธรรม**” ซึ่งเคยเป็นสิ่งที่สนใจ เอาใจใส่ด้วยความระมัดระวัง ด้วยความไม่ประมาท หวาดกลัว อยู่เป็นประจำ. โลกในสมัยปัจจุบันนี้ กำลังมีปัญหามากขึ้น, เป็นไปในทางเลวร้าย : ทุกคนก็ยอมรับในส่วนที่มีปัญหามากขึ้น; แต่ไม่มีใครสนใจว่ามูลเหตุอันแท้จริงนั้นมันมาจากอะไร.

มูลเหตุอันแท้จริงอาจจะสรุปได้ เป็นถ้อยคำสั้น ๆ ว่า มันมาจากที่ **โลกนี้ไร้สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม** ในความหมาย ๓ ประการ ดังที่ได้บรรยายมาแล้ว ในการบรรยายครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ ของชุดนี้; ขอให้หันทวนดู.

ที่นี้ คนผู้ได้รับความเดือดร้อน ก็ได้ชวนชายที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านี้; แต่ก็ยังเป็นเหมือนเห็นกันได้อยู่ว่า **สิ่งแก้ไขปัญหานี้**, ยิ่งแก้ไขอาชญากรรมยิ่งมีอาชญากรรมเพิ่ม อย่างนี้เป็นต้น; ซึ่งจะต้องถือว่า เป็นการแก้ไขที่ไม่ได้ผล, หรือเท่ากับไม่ได้รับการแก้ไข. มันมีอะไรอย่างหนึ่งมาบีบบัง ทำให้ไม่มองเห็นต้นเหตุอันแท้จริง ตามที่เราได้ศึกษา ได้ถือกันมาเป็นหลัก ในทางฝ่ายศีลธรรม.

ในครั้งที่แล้วก็ได้พูดถึงมูลเหตุขั้นรากฐานของความผิดพลาดของมนุษยทั่ว ๆ ไป สรุปใจความสำคัญได้ ว่ามันอยู่ที่สิ่งที่ทำกันผิดกันมาก ในครั้งพุทธกาลนั้น

ได้นึกถึงที่เรียกว่า **อโยนิโสมนสิการคือการทำไว้ในใจไม่ถูกต้อง ไม่แยกสาย** เต็มไปด้วยความประมาท ปราศจากสติ, หรือจะสรุปให้สั้นกว่านั้นก็ว่า **มนุษย์กำลังจมอยู่ในลววิषา** คือภาวะที่ปราศจากความรู้.

อโยนิโสมนสิการ - การกระทำในใจไว้อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดความผิดพลาดในทางจิต ในทางวิญญาณ สืบต่อกันมาเป็นสาย : เช่น **ให้เกิดอกุศลวิถ**
๓ ประการ นั้นแล้ว มันก็มีการนำผิด โดยไตรทวาร คือทั้งกาย วาจา ใจ.

อกุศลวิถสายหนึ่ง **เป็นไปในทางกามารมณ์**, อกุศลวิถอีกสายหนึ่ง **เป็นในทางอาฆาตมาดร้าย** ไม่รู้จักให้อภัย, อกุศลวิถอีกสายหนึ่ง **เป็นไปในทางวิงเขลา** สร้างความลำบากให้แก่ตัวเอง และผู้อื่นโดยไม่เจตนา; นี้เรียกว่า กามวิตก พยาปาห-
วิตก วิหิงสาวิตก, ทั้งที่ได้กล่าวแล้วโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งที่แล้วมานั้น.

เมื่อไม่มีการกระทำในใจไว้อย่างถูกต้อง สิ่งที่เราเรียกว่า อกุศลวิถ ก็เกิดง่ายขาย
และเกิดมาก เกิดบ่อย และเกิดกว้างขวางออกไป. เมื่อ **ไม่รู้เท่าทัน** สิ่งนี้ **ก็ไม่สามารถ**
จะแก้ปัญหา ที่เกิดมาจากสิ่งนี้โดยตรงได้; ไปหลัดล้มลงมลาย แก่ไขก้นแต่ปลายเหตุ
ซึ่งคนในโลกสมัยนี้ชอบพูดถึงกันนัก.

เรื่องที่ควรขมุกขมอมาก่อนเรื่องอื่นก็คือ : เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมือง
เรื่องกำลังทหาร เป็นต้น, ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่ไม่ได้ใช้ไปในทางที่จะแก้ต้นเหตุ. ที่นำ
สงสารมากกว่านั้นก็ชื่อว่า **กลับไปทำในทำนองที่จะเพิ่มกำลังให้แก่ต้นเหตุที่เลวที่ห้าม**
ที่หาความทุกข์ยากให้มนุษย์เพิ่มขึ้นไปอีก. ในที่สุดเราก็พูดกันไม่รู้เรื่อง คือพูดสวน
ทางกันอยู่เสมอ : ตัวอย่างเช่น พวกหนึ่งจะพูดว่า **เพราะเศรษฐกิจไม่ดี ศีลธรรม**

ก็เสื่อม, แต่อีกพวกหนึ่งพูดว่า เพราะศีลธรรมมันเสื่อม เสรมธุกิจมันจึงไม่ดี; ซ่อน
อันไหนจะถูกต้อง ขอให้พิจารณาตนเอง.

พวกที่ถือหลักทางศีลธรรม แล้วก็ถือว่า **มูลเหตุแห่งวิกฤติการณ์ทั้งหลาย**
ก็อย่าง จะก่อบอย่างก็ร้ายอย่าง ก็ตาม มัน **มาจากภาวะที่ไร้ศีลธรรม;** ตัวอย่าง
เช่นว่า มัน **ไร้ศีลธรรม ก็ทำให้เสียแล้วก็ยากจน.** นักเป็นกาธิให้เห็นว่า **ความ**
ไร้ศีลธรรมทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ. ฉะนั้นถ้า **ใครขี้เกียจ ก็คงรับรู้ไว้**
เสียลัวว่า เป็นคนไม่มีศีลธรรม, หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า จะชวนกันแก้ปัญหาวง
เศรษฐกิจ ในยุคปัจจุบันนี้; ถ้าไม่มีศีลธรรม ก็ไม่มีทางจะสำเร็จ; เพราะว่าคน
เหล่านั้น ไม่ยอมออกสละตนในการที่จะไม่ใช้สิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องมี ต้องกิน ต้องใช้
อย่างนั้นเป็นต้น.

สรุปความว่า ภาวะ **ไร้ศีลธรรม** นี้ เป็น**ปัญหาทุกอย่าง** ที่กำลังเป็น
ปัญหาแก่มนุษย์; ฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องขอร้องให้สนใจเป็นพิเศษ จึงได้ลงพจนมา
พูดจากันที่นี้ พิจารณากันที่นี้ ซึ่งได้กำหนดไว้ว่า จะพูดเรื่องเดียวกันนี้ จนตลอดภาค
มาฆบูชาสามเดือน . ซึ่งจะเป็นการบรรยาย ๑๒ ครั้ง เป็นอย่างน้อย. จะพูดกันแต่เรื่อง
ศีลธรรม.

สำหรับในวันนี้ ก็จะพูดโดยหัวข้อว่า **สถาบันคุ้มครองพระคุณ เป็นรากฐานของ**
ศีลธรรม หรือว่าตั้งอยู่ในฐานะเป็นรากฐานของศีลธรรม. หมายความว่า **ถ้าสถาบัน**
บงคุ้มครองพระคุณยังอยู่ โลกนี้ยังมีศีลธรรม, ยังมีพระธรรม, ยังช่วยห้ามกันไม่ให้เกิด
ความไร้ศีลธรรม; นับตั้งแต่ว่า ไม่ให้เกิดอคติไฮนิสมนสิการ ไม่ให้เกิดอกุศลวิถก
ไม่ให้เกิดทุจริตสาม.

แต่ภาวะในปัจจุบันนี้ ทุกคนจะมองเห็นได้ว่า **เรากำลังไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณยิ่งขึ้นทุกที**。 อนาคตมองเห็นอย่างนี้ ใครจะหาว่า เป็นการมองด้านเดียว มองข้างเดียว มองเห็นด้วยความคิดของตนเองคนเดียว ก็สุดแท้; แต่ว่าอนาคตมาขอรับรองให้ทุกคน หยิบยื่นพิจารณาดูว่า **เรากำลังไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณยิ่งขึ้น ๆ ในโลกนี้ ในประเทศนี้ กระทั่งในบ้านเมืองนี้**。 เพราะไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คอคลุมครองอยู่; **โลกนี้ก็เจริญด้วยความผิดพลาด อาชญากรรม; เพราะว่าคุณมีใจมาป้หยาบขี้เมาขบ้น**; จึงเห็นว่า ควรจะพิจารณาแก่นเสียใหม่ ในเรื่องนี้ จึงให้ชื่อว่าสถาบันของผู้มีพระคุณ มาพิจารณากันใหม่ และพิจารณาเป็นพิเศษ。

สถาบันผู้มีคุณ มีอยู่ในหัวใจคนมาแต่โบราณ

คำว่า “**สถาบันของผู้มีพระคุณ**” คนสมัยใหม่นี้ ก็คงร้องขึ้นมาว่า เป็นคำมา ๆ บอ ๆ ครีหระ ล้าสมัย ไม่อยากจะฟัง; แต่เอาตามก็ยืนยันว่า เพราะสิ่งที่เขาเห็นว่า ครีหระ ล้าสมัยไม่อยากจะฟังนี้แหละ โลกมันรอดมาได้, และมีกำลังจะวิวัฒนาการ เพราะสถาบันอันนั้นมันค่อย ๆ หายไป ๆ。 ขอให้สนใจพิจารณาเถิด。

คำว่า “**สถาบัน**” ในที่นี้ก็หมายถึง **สิ่งที่ทุกคน ยอมรับด้วยความสมัครใจ**; จะเป็นการจัด การกระทำอย่างไรก็ได้。 ถ้าคนยอมรับกันเป็นส่วนมาก หรือแทบทั้งหมด หรือทั้งหมดก็ตาม ก็เรียกว่าเป็นสถาบันอันหนึ่ง คือเป็นสิ่งที่ตั้งชนบหัวใจของคนเหล่านั้นตามคำว่าสถาบัน。

“**สถาบัน**” แปลว่า **ตั้งชนบอย่างมั่นคง**; เมื่อสิ่งใดตั้งมั่นขึ้นอย่างมั่นคง ในจิตใจของมนุษย์ ก็เรียกว่าสถาบันได้, ถ้าเป็นของคนพาล มันก็เป็นสถาบันพาล

มันก็ยอมรับกันอย่างสำหรับคนพาล, ตัวนี้ของบัณฑิต มันก็เป็นที่ยอมรับกันสำหรับบัณฑิต; คำนี้จึงเป็นคำกลาง ๆ แล้วแต่จะเอาไปใช้อย่างไร.

ทีนี้เมื่อพูดถึงว่า **สถานที่ของผู้ที่พระคุณ** ก็หมายความว่า **เราควรมีว่ามีบุคคลประเภทหนึ่งเป็นผู้ที่พระคุณ** อย่างที่จะไม่เป็นอย่างอื่นได้, ยอมรับกันมาคงจะหลายพันปีแล้วก็ได้ ตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีวัฒนธรรม มีความกตัญญูในทางธรรม. หมายความว่า รู้จักกตัญญู เคารพนับถือบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้า พระสงฆ์ ว่าเป็นผู้มีพระคุณเกินมาเรื่อย ๆ มา ถ้าเขาสอนให้พุทธศาสตร์เป็นหลัก มันก็เข้าพันปีสี่สามซึ่งยอมรับคุณธรรมอันนี้ว่าประเสริฐที่สุด.

ร่องรอยในประเทศจีน ในประเทศอียิปต์ ที่เป็นประเทศเก่าแก่ ก็ยังมีพบความนิยมในบุคคลผู้มีพระคุณ จนเป็นสถาบันในจิตใจของคนเหล่านั้นได้, จนกระทั่งว่ามันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีไป ในการที่จะรับเคารพนับถือ **พระคุณของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้า พระสงฆ์ สูงสุดจนถึง พระศาสดา** แห่งศาสนานั้น; เหล่านี้ถือกันว่า ผู้มีพระคุณ.

บางทีก็มีการจัดไว้อย่างน่าสนใจว่า มารชามีคุณเท่านั้น บิคามีคุณเท่านั้น ครูบาอาจารย์มีคุณเท่าโน้น พระเจ้า พระสงฆ์ มีคุณเท่านั้น. อาจมีก็เคยได้ยิน แต่ลืมเสียแล้ว สำหรับตัวเลข; คนแก่ ๆ เขาเคยพูดให้ฟัง แล้วก็ท่องจำกันไว้เม่นยำ สำหรับสมัยนั้น. ครั้นมาถึงสมัยนี้ ไม่สนใจกันก็ลืม; แม้เขาตามองก็ลืมตัวเลขเหล่านั้น. แต่แม้ว่าจะลืมตัวเลขเหล่านั้น ความที่ไม่ลืมก็ยังมียุทธยอมรับว่านั่นเป็นเรื่องจริง : คิดถึว่า บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ **กระทั่งพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ที่มีพระคุณ.**

ทันทีที่ไกลไปกว่านั้นอีก ที่เขาต้องการให้เกิดความมั่นคงขึ้นในความคิดเรื่องนั้น จึงมีคำพูดเสียไปถึงว่า พระอาทิตย์ก็มีคุณ พระจันทร์ก็มีคุณ แผ่นฟ้าก็มีคุณ ทะเล ลีลาธาร ก็มีคุณ, มีคุณแก่มนุษย์ เป็นผู้ที่มีบุญคุณแก่มนุษย์ จึงต้องบูชา. ที่ซึ่งเหลือร่องรอยอยู่จนกระทั่งบัดนี้ ก็เห็นว่า มีพิธีบูชาแม่ โฟสฟ; หมายถึง ข้าวที่ทานมาแล้วเอามาถิน ถังตั้งไว้ว่ามีพระคุณ, อะไร ๆ ก็เป็นมีพระคุณไปเสียทั้งนั้น จนกล่าวได้ว่า ในหัวใจของบุคคลเหล่านั้น มัน เต็มไปด้วยความรู้สึกขอบพระคุณ หรือรู้สึกคุณในสิ่งนั้น ๆ. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ก็ยอมรับว่า บิถามารดา ครูบาอาจารย์ กระทั่ง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งที่มีคุณออกหน้ากว่าสิ่งใดหมด.

พิจารณาถึงปฐนียบุคคลโดยลำดับก่อน

สำหรับในวันนี้ อาจมาจะขอร้องให้พิจารณากันเป็นพิเศษ เฉพาะที่เราเรียกกันว่า บิถามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ซึ่งรวมขึ้นไปถึงพระพุทธเจ้าด้วยเท่านั้นเอง, แล้วยกยาก็แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ตามคำพูด ที่กำลังพูดกันอยู่นี้แหละ ว่า บิถามารดา เป็นผู้ที่มีพระคุณ ระดับที่หนึ่ง, ครูบาอาจารย์ระดับที่สอง, พระเจ้าพระสงฆ์ สมณะ พระศาสดาทรงหลายนิกเป็น ระดับที่สาม.

พูดให้สั้น ให้สะดวก สำหรับการพูดจาต่อไปก็จะเรียกว่า บิถามารดา ครูบาอาจารย์ สมณะ ศาสดาจารย์ มีอยู่เป็น ๓ ระดับ แล้วยกยอซึ่งกัน คือส่งต่อกันไปเป็นชั้น ๆ จึงจัดสิ่งทั้ง ๓ นี้ว่า เป็นสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ. พูดกันโดยภาษาไทยตามแบบไทย ๆ บ้านนอกนอกนั้นก็ถือว่า บิถามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ เป็น ๓ ชั้นอยู่.

ผู้ที่มิอายุ ๕๐ ปี ๖๐ ปี ๗๐ ปีนี้ คงจะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ว่า **เด็ก ๆ สมัยที่มีความรู้สึกบุญคุณ** ของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือพระเจ้าพระสงฆ์ **น้อยกว่าสมัยที่เราซึ่งเป็นเด็ก**, และยังคงเห็นแสงหนึ่งไปอีกด้วยว่า ในอนาคตจะร้ายยิ่งไปกว่านี้; เพราะเราจะได้เห็น **วัฒนธรรมใหม่** สมัยใหม่ เข้ามา **ครอบงำจิตใจ** ของเด็ก ๆ ให้เหินไปทางวัตถุ นิยมวัตถุ.

ความรู้สึกทางธรรม หรือทางนามธรรมนี้ มีน้อยไป ๆ จึงต้องเอามาผูกกันใหม่, เพื่อว่ากันแก่จะได้สอนเด็ก ๆ กันเสียใหม่ หรือว่าเด็ก ๆ ได้ชินแล้ว ก็จะได้เอาไปฝึกไปฝึก แล้วปรับปรุงความเข้าใจในเรื่องนั้นกันเสียใหม่.

สถาบันแห่งผู้มีพระคุณกำลังจะดับเลือกไป ซึ่งกลับมาใหม่ให้ชัดเจนให้แจ่มแจ้ง; แต่แล้วก็ถึงจะหัวเราะตรงที่ว่า **มันลงไป**ที่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ซึ่ง **เด็ก ๆ เขาเบื่อกันเต็มทีแล้ว** เขาก็ว่ามีคนเหล่านี้ไว้สำหรับให้ช่วยเหลือเขา ให้ความสะดวกแก่เขาเท่านั้น แล้วก็พาลหาเรื่องว่า เพราะเกิดเขามาก็ต้องช่วยเขาสิ ไม่มีบุญคุณอะไร.

ที่นี้เราจะผูกกัน **โคขผลักทางศีลธรรมว่า ถ้าความรู้สึกชนิดที่ว่า บิดามารดา เป็นต้น ไม่มีบุญคุณ** เข้ามาครอบงำแล้ว **โลกนี้ก็เปลี่ยนไปเป็นโลกอะไรไปก็ไม่รู้**. มันจะเหมือนโลกสัตว์เดรัจฉาน หรือจะยิ่งไปกว่าโลกของสัตว์เดรัจฉานก็ได้; เพราะที่สัตว์เดรัจฉานมันยังเฉย ๆ จะไม่ถือว่า บิดามารดามีบุญคุณ. แต่ก็คงจะไม่ปรับเอาพ่อแม่ว่า "เพราะเกิดเรามาเราก็ต้องเลี้ยงดู เอาอกเอาใจ ช่วยเหลือเราสิ". นี่เป็นอันว่าเด็กความคิดชนิดนั้นกันเสียที มาผูกกันใหม่ในลักษณะที่จะเป็นการส่งเสริมศีลธรรม.

สถาบันคุณมีพระคุณ อันคัมแรกคือ บิคารมารตา เป็นผู้ให้ชีวิต; บิคารมารตาเป็นผู้ให้ชีวิต, อันคัมสอง ครูบาอาจารย์ เป็นผู้ให้ความรอดในทางร่างกาย, อันคัมสาม พระเจ้าพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความรอด ในทางจิต ทางวิญญาณ. นี้โดยตรงก็มุ่งหมายกันแบบนี้ แต่มันมีโดยอ้อมคาบเกี่ยวกัน ไม่อาจจะแยกกันได้เด็ดขาด.

อันคัมที่ ๑ : บิคารมารตา เป็นผู้ให้กำเนิด คือให้มีชีวิตขึ้นมา; ปราศจากบิคารมารตาแล้ว ก็ไม่มีการเกิดมา ก็คือไม่มีชีวิต. เราถือว่ามิพระคุณจนไม่รู้จะพูดกันอย่างไร เพราะว่าได้ให้สิ่งนี้เรียกกันว่า ชีวิต; ฉะนั้นถ้าชีวิตมีค่าเท่าไร บิคารมารตาก็มีค่าเท่านั้น แล้วก็มีพระคุณเท่านั้น, เขียนเป็นตัวเลขไม่ได้ รู้เอาเองก็แล้วกัน ว่าเป็นผู้ให้ชีวิต และก็มีพระคุณเท่ากับค่าของชีวิต.

อันคัมที่ ๒. ครูบาอาจารย์ ให้ความรอดในทางฝ่ายร่างกาย. น้อย่าลืมว่า แม้บิคารมารตาดังอยู่ในฐานะเป็นครูบาอาจารย์ ด้วยเหมือนกัน ในระดับแรกๆ; แต่แล้วเราก็เอากำว่า ครูบาอาจารย์นี้ไปใช้กับคนกลุ่มหนึ่ง ที่มีความรู้ ความสามารถ ในหน้าที่ของครูบาอาจารย์โดยเฉพาะวิชา, เพราะได้ฝึกไว้เพื่อการนั้นโดยเฉพาะ จึงมีความสามารถกว่า. แต่ถึงอย่างไรก็ดี บิคารมารตาก็ยังเป็นครูบาอาจารย์รุ่นแรกที่สุด, สอนทุกอย่างให้เด็ก ๆ หรือคนนั้นรู้ขึ้นมาตามลำดับ กระทั่งให้รู้จักรักษาตัวให้รอดชีวิต. นี้ถือว่าครูบาอาจารย์นี้ ก็สอนให้รู้ความรอดในทางกาย เป็นส่วนใหญ่, ให้รอดชีวิตยิ่งขึ้น ๆ ไป ก็หมายความว่า ให้มีอาชีพ ให้เป็นอยู่สุขสบาย ไม่ต้องเดือดร้อนในทางกาย.

เดี๋ยวนี้เราก็เห็นอยู่แล้วว่า การศึกษาในโรงเรียน ในวิทยาลัย ในมหาวิทยาลัย มันไม่พ้นไปจากเรื่องของอาชีพ และเป็นเรื่องทางวัตถุทางกาย จะเก่งกล้าสามารถอย่างไร

วัตถุประสงค์ที่วนเวียนอยู่ที่ความรอดในทางกาย. นี่จึงถือว่ายังไม่สูงสุด; ต้องมีความรู้หรือชั้นสูงสุดอีกทีหนึ่ง คือความรอดทางจิตหรือทางวิญญาณ.

อันดับที่ ๓ : พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้ให้ความรอดทางจิตหรือทางวิญญาณ ซึ่งเรียกกันง่าย ๆ ว่า **พระเจ้าพระสงฆ์ ตามความหมายที่ถูกต้อง.**

ทำไมต้องพูดว่า “**ตามความหมายที่ถูกต้อง**”? ก็เพราะว่า *เดี๋ยวนี้มีนัก* *ความหมายเอะอะ* เหลวไหล เหลวเหลกอะไรเข้ามาปนเป. **เอาตามความหมาย** **ที่ถูกต้อง** พระเจ้า : พระ แปลว่า *ประเสริฐ*, เจ้า แปลว่า *สูงสุด*; จะเสด็จถึงพระเจ้าในศาสนาอื่นก็ได้เหมือนกัน.

ในภาษาไทยเราว่า **พระเจ้าพระสงฆ์ ก็หมายถึง พระพุทธเจ้า**, และ **กัลมลาถึงสาวกของท่าน** แล้วก็กินกรรมลงมาถึงผู้ที่สืบอายุพระศาสนา โดยถูกต้องแท้จริง มาจนถึงพวกเราสมัยนี้ มีการบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริงสอนสืบ ๆ กันมาจริง; นี้เรียกว่า พระเจ้าพระสงฆ์.

หน้าที่ที่พระเจ้าพระสงฆ์ท่านทำ ก็คือสอนให้เกิดความรอดในทางวิญญาณ ซึ่งสูงไปกว่าความรอดในทางร่างกาย. ความรอดในทางร่างกายนี้ เงินทองก็พอช่วยเหลือได้, เพื่อนฝูงก็พอจะช่วยเหลือได้; แต่ **ความรอดทางวิญญาณนั้น เป็นเรื่องช่วยตัวเองล้วน** จึงต้องมีความรู้ ความฉลาดที่สูงไปกว่า จึงต้องมีอีกส่วนหนึ่งสำหรับให้เกิดความรอดในทางวิญญาณขึ้นมา.

รวมทั้ง ๓ ชั้น นี้เรียกว่า “**สถาปน์ของหมู่พระคุณ**”; บิคาทรากาให้ **ชีวิต**; นี่หมายถึงให้روحชีวิตมา, **ครูบาอาจารย์ ให้วิชาความรู้** สำหรับเอาตัว

รอดในทางวัตถุ หรือทางกาย, **พระเจ้าพระสงฆ์ ใจความรอกในทางจิต ทง
วิญญาณ** โดยการสืบทอดศาสนามาจนบัดนี้ ; เราจึงให้เหมือนกับว่าพระพุทธเจ้ายังอยู่
อย่าให้พระพุทธเจ้าสูญสิ้นไป ; เพราะ**ว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ธรรมะนั้นแล
คือพระองค์ท่านที่จะยังอยู่ตลอดกาล”**.

ถ้าดูให้ถี่ก็จะ **เห็นได้ละเอียด** บด็กล่อยออกไปอีกว่า **บิณฑามารดา**นั้นให้
กำเนิด. **ครูบาอาจารย์** รวมทั้ง**บิณฑามารดา**ด้วย ในระยะหนึ่งก็เรียกว่า **ได้เลี้ยงดู
ให้ดำรงชีพอยู่ ได้ด้วยอาชีพ** ; ครั้นมาถึง **พระเจ้าพระสงฆ์** ก็เป็นสถาบันที่ **ชักจูง
วิญญาณ**ให้เดินไปตามทางของ**พระธรรม** ราวกับว่าพระพุทธเจ้าท่านเสด็จมาทรง
ควบคุมอยู่ด้วยพระองค์เอง.

นี่ ถ้าจะ **ดูให้เข้าใจง่าย** อีกทีหนึ่ง ก็จะพูดกันได้ง่าย ๆ ว่า **บิณฑามารดา**
มีพระคุณ ด้วยการ **ให้กรรมพันธุ์ที่ดี** ; เพราะ**ว่าบิณฑามารดา**สำหรับประพฤติก็น่าอย่าง
เคร่งครัด แล้วให้เกิดบุตรออกมา ให้สืบกรรมพันธุ์ที่ดี ; **บิณฑามารดา**จึงเป็นผู้ให้
กรรมพันธุ์ที่ดี. **ครูบาอาจารย์** ก็**ให้มันโนธรรมในระดับต้น** แก่บุตรที่เกิดมาดี ;
พระเจ้าพระสงฆ์ ก็**ให้มันโนธรรมในระดับสูงสุด** แก่บุคคล ที่ได้ผ่านมโนธรรมระดับ
ต้นมาแล้ว.

อีกทางหนึ่งอาจจะพูดว่า **บิณฑามารดา** มีพระคุณตรงที่**ให้ร่างกายที่ดี** มี
สมรรถภาพมา**โลกกำเนิด**, **ครูบาอาจารย์** ก็**เริ่มบั่นดวงวิญญาณ** ของเด็กที่เกิดมานั้น
ให้มันเป็นรูปร่าง สำหรับจะเป็นมนุษย์, **พระเจ้าพระสงฆ์** ก็ช่วย**สร้างวิญญาณ**
ให้สมบูรณ์ ให้แก่คนที่เกิดมาแล้ว. นี่เรียกว่า **พ่อแม่**ให้ร่างกายที่ดี, **ครูบาอาจารย์**
บั่นดวงวิญญาณให้มันเป็นรูปร่าง เป็นโครงขึ้นมา สำหรับระบัก้าวหน้า, **พระเจ้าพระสงฆ์**
ที่ดีก็ทำให้ดวงวิญญาณนั้นสมบูรณ์ได้โดยง่าย.

ถ้าจะคู่อีกทีหนึ่ง เราจะเห็น ความแตกต่างกัน ได้ชัดว่า พ่อแม่เป็น**ที่ตั้งแห่งความรัก**, ครูบาอาจารย์เป็น**ที่ตั้งแห่งความกลัวเกรง**, พระเจ้าพระสงฆ์เป็น**ที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือ**; นี้นั้นก็ไม่เหมือนกันอยู่แล้ว. นี้ระบบแต่เฉพาะที่เป็นใจความสำคัญ แยกจากกันออกไป ก็พอจะแยกได้ดังนี้ ทั้งโดยที่แท้แล้ว มันก็เจือกันจนแยกกันไม่ออก.

แต่ถ้าจะเอาความมุ่งหมายให้เป็นหลักสำหรับจะมองลูกกันง่าย ๆ ละก็ **บิดามารดาเป็น**ที่ตั้งแห่งความรัก****; บิดามารดากับบุตรยิ่งกว่าใคร, บุตรก็รักบิดามารดา ยิ่งกว่าใคร ถ้าเลี้ยงลูกขึ้นมาโดยถูกวัฒนธรรมของมนุษย์. พอมาถึง **ครูบาอาจารย์ ก็**เป็นพระคัมภีร์แห่งความกลัวเกรง****; ถึงแม้ว่าศิษย์จะรักครูบาอาจารย์บ้างก็ไม่ได้รักมาก อย่างบุตรรักพ่อแม่ เพราะมีความกลัว ความเกรง เข้ามารวม. ครั้นมาถึงระดับพระเจ้า พระสงฆ์ ก็กลายเป็นความเคารพ ความนับถือ เข้ามารวม.

อนึ่งขออย่าลืมสังเกตว่า **ตั้งทั้งสามอย่างนี้ ยังรวมกันได้เสมอไป** คือ **มี**ทั้งความรัก ความกลัวเกรง ความเคารพนับถือ**** ในบิดามารดาก็ได้ ในครูบาอาจารย์ก็ได้ ในพระเจ้าพระสงฆ์ก็ได้; แต่ขอให้สังเกตดูว่า เรื่องมันดำเนินมาในทางที่ให้เห็นได้ว่า มันมุ่งหมายกันคนละอย่างในส่วนลึก.

ถ้าสถาบันผู้มีพระคุณยังอยู่ ภาวะไร้อิทธิธรรมจะไม่มี

ห็น ขอให้ดูต่อไปอีกว่า ถ้าเด็ก ๆ ของเรามีความรู้สักอย่างนี้, รู้จักผู้มีพระคุณกันในลักษณะอย่างนี้ เขาจะเป็นอย่างไร? ถ้าสถาบันของผู้มีพระคุณยังไม่ล้มละลาย ยังตั้งอยู่อย่างมั่นคง เด็ก ๆ ของเราจะเป็นอย่างไร?

เด็ก ๆ จะยังปฏิบัติชอบ เพราะว่าเมื่อเขาบอ^๕ง บิดามารดา ครูบา-
 อาจารย์ เขาก็^๕ต้องเป็นคนที่^๕มีสติปัญญา. และ ความรัก^๕บิดามารดาทำให้เขา^๕ศรัทธา
พระเจ้าพระสงฆ์ ทำให้เขา^๕มีจริมและ^๕โอคต^๕ปี^๕ระ **ถือศีลวัณบ^๕** **เด็ย^๕ศ^๕บ^๕**.
 นี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อสถาบัน^๕ของ^๕ผู้มี^๕พระ^๕คุณ^๕ได้^๕มี^๕อำนาจ^๕เหนือ^๕จิตใจ^๕ของ^๕เด็ก ๆ ^๕ครบ^๕ทั้ง^๕สาม
 อย่าง^๕แล้ว; ^๕เด็ก ๆ ^๕ก็จะ^๕เป็น^๕อย่าง^๕นี้. เมื่อ^๕เด็ก^๕มี^๕จิตใจ^๕เป็น^๕อย่าง^๕นี้ ^๕สภาพ^๕ที่^๕ไว้^๕ศีล^๕ธรรม
 ก็^๕จัก^๕ไม่^๕เกิด^๕ขึ้น ^๕เกิด^๕ขึ้น^๕ไม่^๕ได้, ^๕จัก^๕ไม่^๕เกิด^๕อา^๕ชญา^๕กรรม ^๕ที่^๕ทำ^๕อัน^๕ตร^๕ย^๕แก่^๕ตัว^๕เอง ^๕หรือ
 ทำ^๕อัน^๕ตร^๕ย^๕แก่^๕ผู้^๕อื่น^๕ชน^๕ได้^๕เลย.

เด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม **ที่ประกอบลาภพยากรรม** อยู่ใน^๕ทุก^๕วัน^๕นี้ ^๕ก็^๕เพราะ^๕ขาด
สถาบันผู้มีพระคุณ เหล่า^๕นี้; ^๕อย่าง^๕น้อย^๕ก็^๕ใน^๕ระยะ^๕เวลา ^๕ที่^๕เขา^๕ประกอบ^๕อา^๕ชญา^๕กรรม
 นั้น^๕เอง ^๕เขา^๕ลืม^๕พ่อ^๕ลืม^๕แม่ ^๕ลืม^๕ครู^๕บา^๕อาจารย์ ^๕ลืม^๕พระ^๕เจ้า^๕พระ^๕สงฆ์ ^๕ลืม^๕ศา^๕สนา ^๕เขา^๕จึง^๕ทำ
 อาชญากรรม^๕ลงไป. ^๕และ^๕บาง^๕คน^๕หรือ^๕บาง^๕พวก^๕นั้น ^๕ไม่^๕เคย^๕รู้^๕เรื่อง^๕นี้^๕เลย; ^๕เพราะ ^๕**เกิด**
มา^๕ไม่^๕เคย^๕รู้^๕กับ^๕บุญ^๕คุณ ของ^๕พ่อ^๕แม่ ^๕ครู^๕บา^๕อาจารย์ ^๕พระ^๕เจ้า^๕พระ^๕สงฆ์ ^๕หรือ^๕ศา^๕สนา^๕เลย
 เป็น^๕อัน^๕ธ^๕พาล^๕โดย^๕กำเนิด ^๕อย่าง^๕นี้^๕ก็^๕ทำ^๕อา^๕ชญา^๕กรรม^๕ได้ ^๕ทุก^๕อย่าง^๕หรือ^๕ทุก^๕ระ^๕ดับ.

แต่ **ถ้า^๕เขา^๕เบน^๕ตัว^๕หวั่น^๕ความรู้^๕ดี^๕ใน^๕ตัว^๕พระ^๕คุณ** อย่าง^๕ที่^๕ว่า^๕มา^๕แล้ว ^๕จะ^๕เป็น^๕โดย
**ใ^๕รับ^๕การ^๕สั่ง^๕สอน^๕โดย^๕ตรง^๕ตาม, โดย^๕อ^๕ล^๕ม^๕ก^๕ตาม, หรือ^๕ว่า ^๕ทำ^๕สืบ ๆ ^๕กัน^๕มา^๕ตาม^๕ขนบ-
ธรรม^๕เที^๕ม^๕ประ^๕เท^๕ม^๕ดี^๕ตาม ใช้^๕ได้^๕ทั้ง^๕นั้น; ^๕ไม่^๕รู้^๕หนังสือ^๕ก็^๕ได้ ^๕ขนาด^๕ไม่^๕เคย^๕เรียน^๕หนังสือ^๕เลย
 ก็^๕ยังมี^๕คุณ^๕ธรรม^๕เหล่านี้^๕ได้ : ^๕**รู้^๕บุญ^๕คุณ^๕บิ^๕คา^๕ม^๕าร^๕ดา ^๕ครู^๕บา^๕อาจารย์ ^๕ตั้ง^๕ตน^๕ประ^๕พ^๕ุค^๕ดี^๕**
ไม่^๕ประกอบ^๕กรรม^๕ชั่ว^๕กรรม^๕เล^๕ว^๕ก็^๕ได้ ^๕โดย^๕ไม่^๕ต้อง^๕รู้^๕หนังสือ^๕เลย.**

เดี^๕ย^๕ว่า^๕รู้^๕หนังสือ^๕เสีย^๕อีก ^๕**ยิ่ง^๕รู้^๕มาก ^๕ไป^๕เสีย^๕อีก ^๕ยิ่ง^๕ทำ^๕ให้^๕เสื่อม^๕ศีล^๕ธรรม:**
ไม่^๕เคาร^๕หิ^๕คา^๕ม^๕าร^๕ดา ^๕ครู^๕บา^๕อาจารย์ เพราะว่า^๕เขา^๕เรียน^๕ไป^๕ใน^๕ทาง^๕ตรง^๕กัน^๕ข้าม, ^๕เขา^๕เรียน

หนังสือ เพื่อหาโอกาสประกอบประโยชน์มาให้คน เป็นความสุขสนุกสนาน ทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง; อย่างนี้ **สูงเร้นมาก กิ่งไร้ศีลธรรม**, ยังไม่รู้จักบุญคุณของ บิคารมารตา ครูบาราจารย์.

นี่เราต้องนึกถึงวัตถุพยานที่มีอยู่ : อย่างสมัยพุทธกาลนี้ เขาไม่ได้เรียน หนังสือกัน, ไม่มีหนังสือใช้ช่วยซ้ำไป จะใช้บ้างก็เป็นส่วนน้อยที่สุด. หรือว่าก่อนหน้านั้นไปอีก **คนมีศาสนา มีศีลธรรม โคธไม่ต้องรู้หนังสือ; ใจถ่ายทอดกัน ด้วยสิ่งทวิเศษที่สุด ด้วยการปฏิบัติให้ดู**. ไม่ต้องสอนด้วยปากกันก็มากนัก. แต่ว่า ปฏิบัติให้ดู เป็นตัวอย่างให้ดูอยู่ตั้งแต่อันแต่ออก เขาก็เป็นคนมีธรรมะได้ โดยที่ไม่ ต้องรู้หนังสือ.

เดี๋ยวนี้ของรู้หนังสือ สำหรับเป็นเครื่องมือของกิเลส; กิเลสก็แก้แล้ว เท่ากับที่มีรู้หนังสือมาก; ถ้าเป็นอย่างนี้ **ยังรู้หนังสือก็กิ่งไร้ศีลธรรม**. ขอให้ มองดูให้ถึงข้อเท็จจริงอย่างนี้; สิ่งที่เราเรียกว่า **ธรรมะ** นี้ **ถ่ายทอดกันมาได้ โคธไม่ต้องใช้หนังสือก็ได้**. บิคารมารตาประพฤติกุศลธรรมอยู่ในบ้านเรือน แท้ก็คลอเคลียออกมาให้เห็น มาตั้งแต่แรก ก็ทำตามทุกอย่าง ก็พลอยมีธรรมะไปด้วย เป็นชนบทรธรรมะนิยมประเพณี.

ที่นี้ คุณกันอีกทีหนึ่ง ก็จะเห็นว่า โลกมันกว้างขวาง แล้วก็ยังมีชนบทรธรรมนิยม ประเพณีที่ไม่ค่อยเหมือนกัน; แต่ถึงอย่างนั้นก็มีบางส่วนของโลก ที่มีชนบทรธรรมนิยม ประเพณีนิยม ยกย่องสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ.

เท่าที่เอาตามได้อ่าน ได้ฟัง ได้สังเกตอะไรมาก็เห็นคล้ายกับการที่เขากล่าว กันว่า **โลกสายจะวันออกัน หนาแน่นไปลัทธิศรัทธาอันของผู้มีพระคุณ**; คือเคารพ

นับถือกตัญญูทวนที่ต่อบิตามารดา ครูบาอาจารย์ อย่างสูงสุด; ไม่เหมือนกับโลกฝ่าย
ตะวันตก, ฝ่ายฝรั่งพวกโน้น ไม่ยกย่อง ไม่นับถือ ไม่มีหนึ่งในความรู้สึกต่อสถาบัน
ผู้มีพระคุณ คือบิตามารดา ครูบาอาจารย์.

โดยเฉพาะ **วัฒนธรรมที่กตัญญูต่อพ่อแม่** เดียวกันมีวัตถุประสงค์
ชัดเหลืออยู่ว่า **ฝ่ายตะวันออก** **ดีกว่าฝ่ายตะวันตก**; แต่แล้วก็มีถึงรอบที่ว่า มันจะ
เสื่อมทรามไป; เพราะวิ่งไปตามกันตะวันตก **นิยมยกย่องบูชาการศึกษาแบบตะวันตก**
จนลืมวัฒนธรรมตะวันออก ในที่สุดก็จะสูญสิ้นไป สำหรับสิ่งที่เคยมีอยู่อย่างดี ๆ.

ถึงพวกฝรั่งเองก็ออกปากว่า ฝรั่งเขาไม่มีสิ่งที่ตะวันออกมี, หรือตะวันออก
มีสิ่งที่เขาองไม่มี. นี่ก็หมายถึงเรื่องอย่างนี้ทั้งนั้น. **เคยวนเรากำลังล้มคว่ำ ขนิน**
ที่ทำให้สถาบันของผู้มีพระคุณค่อย ๆ สลายละลายไป จนไม่เคารพนับถือบิตามารดา
ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ กระทั่งถึงศาสนา; ฉะนั้นจึงเห็นว่า ควรจะมรุตกัน
หรือพินชนมารักษาไว้ **วันนั้นก็ขอเอามาทำความเข้าใจกัน** ในส่วนนี้เท่าที่เวลาจะอำนวย.

พิจารณาดูสถาบันผู้มีพระคุณตามพระพุทธภาษิต

อาตมาได้เคยกล่าวมาแล้วในครั้งก่อน ๆ ว่า การบรรยายชุดนี้อาศัยหลักพระ-
คัมภีร์พระพุทธภาษิต หรือพระไตรปิฎกเรื่อย ๆ มา; วันนี้อย่างเดียวกันอีก. เมื่อ
พูดถึงสถาบันผู้มีพระคุณ คือบิตามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ก็มีพระพุทธ-
ภาษิตที่กล่าวถึงเรื่องนี้ :-

มาตรี บัตรี วาปี อโถ เขลุมุณี ภาตรี, อาจริเย จตุตตุมุณี เตสุ อสุส
สคารโว - ย่อมเป็นคนดื้อค้ำกระด้างหัวขมามะ ค่อมมารดาต่อบิดา ต่อผู้เจริญกว่า
ต่ออาจารย์ ครูบาอาจารย์ จงเป็นตมึความเคารพในบุคคลเหล่านั้น.

ตยสุส อปจิตา อสุสุ - เป็นผู้มอบน้อมต่อบุคคลเหล่านั้น คือทำบุคคล
เหล่านั้นให้เป็นผู้ได้รับการมอบน้อม.

เต จ สุสาธุบุษิตา - จงทำบุคคลเหล่านั้นให้ได้รับการบูชา,

อรพนเต สัตถุเต กตทิจเจ อนาสเว นีหจุมานี อตทุโส มานสุสเย
อนุตตเว - อย่าทำตนให้เป็นคนกระด้าง ค้ำอทิฏฐิमानะต่อพระอรหันต์ ผู้มีความ
สงบเย็นแล้ว นึกจควรทำ ทำเสร็จแล้ว ไม่นิสาสะ ไม่นิอนุสัย เป็นบุคคลที่ไม่
บุคคลอื่นสูงกว่า.

นี่ขอให้สรุปเอาใจความของพระพุทธภาษิตนี้ ก็มีอยู่ว่า มารดาบิดา
ครูบาอาจารย์ กระทั่งผู้เจริญกว่า เช่นพี่ หรือผู้ที่เจริญกว่าโดยเหตุอย่างใดก็ตาม
ให้เคารพ ให้น้อมน้อม ให้อัญญา ไม่มีความกระด้างต่อพระอรหันต์ทั้งหลาย.

ถ้าว่า พระอรหันต์นี้ ก็คือ พระเจ้าพระสงฆ์ในระดับสูงสุด ซึ่งรวมทั้ง
พระพุทธเจ้าด้วย.

เล็ดขวบเร้ามีความกระด้าง ในบิดา ในมารดา ในพี่ หรือในครูบาอาจารย์
กระทั่งในพระเจ้าพระสงฆ์ ตรงกันข้ามกับพระพุทธภาษิตนี้ ซึ่งได้ทรงสั่งสอนไว้

อย่างนี้. สรุปสั้น ๆ ก็ว่า มีมานะกระตังรอสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ อย่างที่กล่าวมาแล้ว
นั่นเอง. ก็เป็นอันว่า ได้ทำดีกล่าวส่งคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้. ผลเกิดขึ้น
อย่างไรก็ดูเอาเอง; ก็อย่างนี้ก็กล่าวมาแล้ว, อย่างที่กล่าวถึงลำบากก็อยู่ที่ทุกหัวระแหง
ในโลกนี้. แม้ในหมู่ชนที่เขาไม่ถือธรรมะข้อนี้ ไม่นับถือพ่อแม่อย่างพวกเรา; ก็ได้
รับความเดือดร้อน เหมือนกันกับพวกเรา ที่ว่าเขานับถือแล้วก็สัสดีความนับถืออันนั้น
ออกไป คือไปตกกันพวกที่เจริญในทางวัตถุ โดยไม่เหลียวแลสถาบันผู้มีพระคุณ บิคา
มารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์.

ข้อสุดท้าย ที่ **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า** *อย่ากระตังด้วยมานะต่อพระ-*
อรหันต์. สมัยนี้ก็คงจะหัวเราะเยาะ หลายอย่างหลายแง่ ที่ว่าพระอรหันต์ ว่าจะอยู่
อย่างไร จะเป็นอย่างไร; ก็ไม่มีใครรู้ หรือไม่มีใครยอมรับ ไม่มีใครสนใจ. แล้ว
บางคนจะคิดว่า เป็นเรื่องพื้นสมัย ไม่จำเป็นสำหรับคนเรานี้แล้ว; แล้วก็ถือว่า
พระพุทธเจ้าตรัสสิ่งที่พื้นสมัยแล้ว ไม่ต้องสนใจ.

แต่ถ้าถือตามพระพุทธรักษาคน^{นี้} หรือตามหลักที่จะเห็นได้หัว ๆ ว่า อย่างที่
พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *“ถ้ามีการปฏิบัติโดยชอบอยู่ชั่ว โลกนี้ก็ไม่ว่างจากพระ-*
อรหันต์; ทั้งนี้แล้ว ก็ให้เห็นได้ว่า ขอให้มีการปฏิบัติชอบสิ่ง ๆ ขึ้นไปก็แล้วกัน โลกนี้
จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ แม้เดี๋ยวนี้.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้จักพระอรหันต์ แล้วเหยียบฆ่าฆ่ามี คำแม่เฒ่าชื่อ แม่แต่คำ ๆ นั้น
ที่เห็นอยู่ท่าตา, หรือคำ ๆ เช่น **พ่อแม่ยังกโนเคาพนบับดี,** ครูบาอาจารย์มันก็ยังไม่
เคาพนบับดี, **แล้วจะไปเคาพนบับดีพระอรหันต์ ที่ไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหนใครที่ไหน.**
ขอให้ไปช่วยกันปฏิบัติด้วย. พระพุทธรักษาคน^{นี้} ได้กล่าวถึง สถาบันผู้มีพระคุณครบทั้งสี่.

ที่นี่ ก็จะได้เอาพระพุทธรูปชนิดอื่น ๆ ที่กล่าวถึงสถาบันนั้นแต่ละอย่าง ๆ มาพูดกันต่อไป.

พิจารณาตุพระพุทธรูปชาติเกี่ยวกับมารดาบิดา

สถานันแรก ก็คือ **มารดาบิดา** ทั้งที่กล่าวมาแล้ว, กล่าวแล้วกล่าวเล่า; สำหรับบิดามารดา พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้มาก มากจนเหลือกำลังที่จะเอามาพูดกันให้หมดในวันนี้ได้ จะเลือกมาแต่ที่เห็นว่าจำเป็นก่อน. **พระพุทธรูปเจ้าท่านตรัสว่า พรหมมาติ ภิกษุเว มาตาบิณฑุณี เอติ อธิวอนิ** - คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย. คำว่า **พรหม** เป็นคำแทนชื่อเรียกบิดามารดาทั้งหลาย.

บุพพจริยาติ ภิกษุเว มาตาบิณฑุณี เอติ อธิวอนิ - คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย, คำว่า **อาจารย์คนแรก** เป็นชื่อเรียก **แทนบิดามารดา**ทั้งหลาย.

บุพพเทวาติ ภิกษุเว มาตาบิณฑุณี เอติ อธิวอนิ - คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย, คำว่า **เทวดาองค์แรก** นี้ เป็นชื่อเรียก **แทนบิดามารดา**ทั้งหลาย.

อาหุเนยยาติ ภิกษุเว มาตาบิณฑุณี เอติ อธิวอนิ คำว่า **อาหุเนยยะ** นี้เป็นชื่อเรียก **แทนบิดามารดา**ทั้งหลาย.

สรุปความว่า คำว่า **พรหม** ก็คือ คำว่า **อาจารย์คนแรก** ก็คือ คำว่า **เทวดาองค์แรก** ก็คือ คำว่า **อาหุเนยบุคคล** ซึ่งเป็นชื่อของพระอรหันต์ก็คือนี้ เป็นชื่อสำหรับเรียก **บิดามารดา**.

บิถามารดา **เป็นพรหม** เพราะที่ไม่มีใครจะมีเมตตากรุณาต่อลูก ยิ่งไปกว่า บิถามารดาความหมายของพรหมนั้นก็อยู่ที่นั่น.

บุพพจวิทยา -**อาจารย์คนแรก** ก็คือบิถามารดา; นับตั้งแต่สมัยที่ขึ้นมา บิถามารดาจะเป็นผู้สอน ให้อุ้ม ให้เห็นหน้า ให้อุ้ม ให้อุ้มกินอาหาร ให้อุ้มกินนม ให้อุ้มอะไร ๆ เป็นลำดับมา; กระทั่งสอนทุกอย่าง กว่าจะไปโรงเรียนได้.

บุพพเทว หมายถึง **เทวคางคกแรก** คือผู้คุ้มครองทำความปลอดภัยให้ อย่างกะเป็นเทพเจ้า, บิถามารดาเป็นผู้คุ้มครองจึงได้เรียกว่า เป็นเทพเจ้าองค์แรก เป็นมา ตั้งแต่ในท้อง.

นี่ **อาทุนैया** คือผู้ **พิทักษ์จักรวรรดิบูมาสูงดุค** ให้เป็นพระอรหันต์แก่ลูก, **เป็นพระอรหันต์ของลูก** เพราะว่าได้ให้ชีวิต หรือได้ให้ทุกอย่างที่จะให้ได้ เป็นผู้ที่ บุตรศวรรจะเคารพบูชาตอบแทนอย่างยิ่ง.

เมื่อถามว่า เป็นเพราะเหตุไร ๆ ก็ได้ **ตรัสว่า** บิถามารดาเป็นผู้ **อุปการะ** มาก : เป็นผู้อุ้มชูเลี้ยงดู เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร.

คำว่า **อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตวาโร** แปลว่า **ผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร** ความหมายมันกว้างขวางมาก. ถ้าว่า บิถามารดาไม่ได้คัดลอกมา บุตรก็ไม่มีทางที่จะได้มาเห็น โลกนี้, หรือว่าพอลอกลอกออกมาแล้ว ก็แสดงโลกนี้แก่บุตร; หมายความว่าให้บุตร เอาชนะโลกนี้ให้ได้ โดยประการต่าง ๆ ก็คือจะเอาตัวรอดในโลกนี้ได้.

ที่นี้ ก็ได้ตรัสเนื่องกันต่อไปว่า ในสกุลใดหรือบ้านเรือนใด ที่มารดาบิดา
ได้รับการเคารพนับถือบูชา ในบ้านเรือนนั้น สกุลนั้น ชื่อว่ามีพระพรหม มีอาจารย์
คนแรก มีเทวดาองค์แรก มีอาหุเนยยบุคคล. ถ้าเราเชื่อพระพุทธเจ้าในข้อนี้
ก็ไม่ต้องไปหาอะไรที่ไหน; ในบ้านเรือนนั้นมีพระอรหันต์ มีเทพเจ้า มีอาจารย์
มีพระพรหม. ไม่ต้องไปบูชาให้เขาหัวเราะเยาะที่ไหนอีก; บูชาเพื่อยิตมารดาที่นี้อยู่
ในบ้านเรือนนั่นเอง. นี่แหละขอให้คิดดูเถอะว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสถึงบิดามารดา
ไว้ในลักษณะอย่างไร สูงต่ำเพียงไหน.

ในบาลีแห่งอื่นได้ตรัสว่า มารดาบิดาเป็นอาหุเนยยอัคคี คือเป็นไฟ
อย่างหนึ่งในบรรดาไฟ ๓ อย่าง :— ไฟอย่างหนึ่ง ก็คือ *บิดามารดา* เรียกว่า *อาหุ-*
เนยยอัคคี. ไฟอย่างที่สอง บุตร ภรรยา คนใช้ เรียกว่า *คหปตอัคคี*. ไฟอย่าง
ที่สาม พระเจ้าพระสงฆ์เป็นไฟอย่างหนึ่ง เรียกว่า *ทักขิเนยยอัคคี*.

คำว่า ไฟ นี้ ความหมายมันประหลาดอยู่ ถ้าสรุปเอาแต่ใจความสั้น ๆ ก็คือ
สิ่งที่ต้องระวัง. ไฟ นี้คือ *สิ่งที่ต้องระวัง* ต้องเอาใจใส่ ต้องไม่ประมาท ถ้าทำผิด
ต่อไฟก็ได้รับอันตรายถึงที่สุด ถ้าทำถูกต้องต่อไฟก็ได้รับประโยชน์ถึงที่สุด นี้เรียกว่าไฟ.

มารดาบิดา เรียกว่า *อาหุเนยยอัคคี* เพราะให้กำเนิดมา, มีบุญคุณสูงสุด.
ถ้านับถือเชื่อฟังบิดามารดา ก็จะได้รับประโยชน์สูงสุด, *ถ้าไม่เชื่อถือ* เป็นอันธพาล
เสียแล้ว *ก็ได้รับความเสื่อมเสียที่สุด*. นี่ความที่บิดามารดาเป็นไฟ *อาหุเนยยอัคคี*.

บุตร ภรรยา คนใช้ เป็น *คหปตอัคคี* หมายความว่า บุคคลทั้งกล่าวนั้นได้
สร้างความเป็นกบฏให้แก่บุคคลนั้น เขาก็มีทรัพย์สินสมบัติ มีบ่าวไพร่ ธรรมกรต่าง ๆ

จึงเรียกว่าเป็นคนว่ารวย เป็นเกทบัติ เป็นเศรษฐีขึ้นมา; คนนั้นเองก็ต้องรู้จักจัด
รู้จักกระทำต่อบุตร ภรรยา คนใช้ ทั้งหลายเหล่านี้ ให้ถูกต้อง.

ส่วน สมณพราหมณ์ นั้นเป็น หกขีณเฑาะอัคคี, ไฟ คือ หกขีณเฑาะบุคคล;
เพราะว่าท่านทั้งหลายเหล่านั้นเป็นผู้มีตนอันเอก เพราะถึงนิพพาน คือสิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์
ควรระถึง; ท่านเหล่านั้นได้ถึง จึงได้ชื่อว่ามีตนอันเอก มีตัวตนที่เป็นชั้นเอก. นี้พูด
อย่างมีตัวตน. คนทั้งหลายอย่าไปพาดเล่นเกี่ยวกับบุคคลเหล่านั้นจะวินาศจะฉิบหาย; ก็หมายความว่า
ความว่า คนนั้นมันไม่รู้ว่าจะไร้อะไรชั่ว. บิณฑามรธาก็เป็นไฟที่ชื่อว่าอาหุเนยยอัคคี
นี้ด้วย คือไฟที่บุตรจะต้องสักการบูชาภายในเหย้าเรือน.

อีกอย่างหนึ่งได้ *ตรัส* ว่า *มาตา มิตติ สเก มร* - มารดาเป็นมิลลในเรือน
หรือประจำเรือน เป็น *เทวดา* ที่ *ห้วง* ค่ำ *ประจำ* เรือน.

ใคร *เลศ* *คิดว่า* *แม่* *เป็น* *เทวดา* *บ้าง*? ถ้าคิดก็คงไม่มีใครทวาดแม่.

ที่นี่ *พระพุทธเจ้า* *ท่าน* *ได้* *ตรัส* *ไว้* *อย่าง* *นี้* *ว่า* *เป็น* *เทวดา* *หรือ* *ผู้* *ห้วง* *ดี* *คือ* *เป็น*
มิลล *ที่* *ห้วง* *ดี* *ที่สุด* *ยิ่ง* *กว่า* *ใคร* *ๆ* *อยู่* *ใน* *บ้าน* *เรือน* *นั้น* *แล้ว* *แต่* *ก็* *เป็น* *เพราะ* *ว่า* *จีน* *กิน* *ไป*
จึง *ไม่มี* *ใคร* *ใคร* *มองเห็น* *อย่าง* *นี้*.

ที่นี่ *ใน* *ที่* *อื่น* *ได้* *ตรัส* *ไว้* *อีก* *บิณฑามรธา* *ใน* *ฐานะ* *ที่ว่า* *เป็น* *ที่ตั้ง* *แห่ง* *วัตร* *-*
ปฏิบัติ *เพื่อ* *จะ* *ทำ* *ให้* *บุคคล* *ได้* *เป็น* *สัจ* *บุรุษ*, *หรือ* *ใน* *ที่* *บาง* *แห่ง* *ว่า* *จะ* *ได้* *เป็น* *พระ* *-*
อินทร์. *คน* *ชอบ* *ความเป็น* *พระอินทร์* *ครอง* *เทวโลก*, *และ* *ก็ยัง* *ตรัส* *ข้อความ* *อย่าง* *เดียว*
กันว่า *วัตรปฏิบัติ* *เพื่อ* *ให้* *เป็น* *สัจ* *บุรุษ* *หรือ* *เป็น* *พระอินทร์* *นั้น* *มัน* *มี* *คล้าย* *กัน* *อยู่* :

มาตาเปติภริ ชนตุ - เป็นผู้เสาะหาธรรมาและบิณฑา, กุเลเชฏฐาปจาโยนิ - นอกบ้น้อม
 ต่อผู้ที่เจริญกว่าในสกุลนั้น, สณฺหิ สนิทสมฺภาสี - พูลฉาไฟเพราะถกณโยน,
 เปสฺสเยยฺยอุปฺปาโยนิ - เว้นจากวาทะที่ยุ้งแตกถ้ามลคคณ, มจฺเจรวินเย ชุตฺตติ
 - ปรารถนอยุ่ด้วยการละเสียดซึ่งความกระหน้; - สจฺฉิ เป็นคัมภีความฉัดฉ, โภชาริกิ;
 - เป็นผู้กรลบงำความโกรธเสียด, ตํ เว เทวา ตวตฺตสา อาหุ สปริโรติ อิติ - พวก
 เทวลาในชั้นดาวดึงสน เรียกคนคนขว่าสคบุรุษ.

อธิบายว่า มีอรรถะอยู่ ๗ ประการ สำหรับทำให้คนเป็นคณ. ในกรรม
 ๗ ประการนั้น มีการเสียดธรรมาบิตายอยู่ด้วย; นี้ไปคำนวลเอาเองก็แล้วกันว่า มีความ
 สำคัญอย่างไร ซึ่งคนปฏิบัติครบทั้ง ๗ ประการนี้แล้วเป็นสคบุรุษ, หรือในที่บางแห่งว่า
 เป็นจอมเทวลา ก็เป็นพระอินทร์ อย่างนี้ก็มี; ฉะนั้น ถ้ายามองข้ามบิตามารดา ซึ่ง
 มีความสำคัญอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง สำหรับ การประพฤติกกรรม.

ยังมีหลักธรรมะ ที่ควรจะนึกถึง อีกอย่างหนึ่ง คือ สัมมาทิฏฐิ. คนเป็น
 สัมมาทิฏฐิ. เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริง ก็คือสิ่งนั้น ๆ ได้มีอยู่จริง. ในหลักสัมมาทิฏฐิ
 ที่ได้ตรัสไว้ว่า บิณฑา มารดา ะเจ้าพระสงฆ์ ๗ ฯลฯ นี้เคยพูดกันมานานแล้ว จะ
 ไม่พูดอีก; แต่จะข้ระบุดงไปในข้อที่ว่า ถ้าเป็นสัมมาทิฏฐิ จะต้องมีความรูสึกว่า
 บิณฑา มารดา ะเจ้าพระสงฆ์ โลกนนี้ โลกอนนี้, ทำนองนี้; แล้วจะ
 เห็นได้ว่าเริ่มขึ้นด้วย บิตามารดาก่อน. ข้อนี้หมายความว่า ถ้าคนในโลกนี้จะป็นใคร
 ก็ตาม เขาไม่มีความรูสึกนับถือ ในความเป็นบิตามารดาของตน; นั้นแหละ
 ถัดออกที่ไม่รูสึกว่า บิตามารดาในในโลกนนี้. แม้เขาจะเรียกพ่อเรียกแม่อยู่ทุกวัน
 ก็ตามใจ; แต่เขาไม่ได้นับถือสถาบันผู้มีพระคุณอันนี้ มันก็เป็นมิจจาทิฏฐิ ไม่รูสึกว่า
 บิตามารดาโดยแท้จริง; เพราะฉะนั้น. นี้เป็นน้องค่อนหนึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสัมมาทิฏฐิ.
 ขอให้สนใจให้ดี.

ในที่แห่งอื่น ได้ตรัสว่า มารดาบิดาเป็นที่ตั้งแห่งมงคลอย่างหนึ่ง ในบรรดามงคล ๓๘ ประการ มีพระบาลีว่า มาตบิตุอุปฺภูจฺฉิมิ - การอุปฐากบิดาและมารดา; เอตมฺมงฺกมฺมุตฺตมิ - นับเป็นมงคลอันสูงสุด. พวกที่ถือมงคลก็ย่อมองข้ามอันนี้ ควรจะถือเอาเป็นสิ่งแรก หรืออันแรก เพราะเกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่ก่อนแต่จะออก.

ในที่แห่งอื่นอีกก็ ตรัสไว้ : ได้ตรัสถึง บิดามารดาไว้ในฐานะเป็นที่ตั้งชุมทรัพย์. เรามีชนบทรรมนิยมประเพณีผูกกัน ถึงเรื่องฝังชุมทรัพย์ไว้เพื่อประโยชน์ตลอดกาลนาน. ที่ฝังชุมทรัพย์ นั้นก็มีถึง ๙ อย่าง, ใน ๙ อย่างนั้น มีบิดามารดา รวมอยู่ด้วย. การบิาเหี้ยทาน ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การรักษาศีล ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การสํารวมกาย วาจา ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การบังคับตนเอง ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การเคารพในเจตีย์ ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การเคารพในพระสงฆ์ ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การเอื้อเฟือในแขก หรือ ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การประพฤติกุณิในมารดาบิดา ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, ในคู้เจริญกว่า เช่น พี่ เป็นต้น ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์.

ภาษาที่พระพุทธเจ้าท่านใช้ตรัสเป็นภาษาธรรม. ตั้งชุมทรัพย์ ภาษาโลกหมายถึง เอาอะไรไปตั้งไว้ในดิน; เช่น ซ่อนเงิน ซ่อนทอง อะไรไว้ เวลาขุดดินจะได้ใช้ เขาเรียกว่า "ฝังชุมทรัพย์". แต่เดี๋ยวนี ท่านไม่แนะนำการฝังชุมทรัพย์อย่างนั้น; แต่มา แนะนำให้ส่งลงไป ในสิ่งทั้ง ๙ นี้ ซึ่งมีบิดามารดา รวมอยู่อย่างหนึ่งด้วย, ให้บุตรประพฤติกุณิต่อบิดามารดา จะเป็นการฝังชุมทรัพย์อันถาวรไว้.

ทรงแสดงขานิสงศ์ของชุมทรัพย์ชนิดนี้ว่า เอโส นิธิ สุนิหิตอ อเชยฺโย อนุคามิโก - บุชมทรัพย์ที่ตั้งกันอย่างนั้นนั้น ไม่มีใครมาแย่งชิงได้ และก็จะติดคาม

คนไปในที่ทุกหนทุกแห่ง, *ป๋าย* *คณเฑาะ* *เฮ็ด* *อาทาย* *คัจฉลิต* - เมื่อคนจะ
ต้องละตน ไปสู่ที่ทวารไปใด ๆ หนึ่งหลวแล้ว ก็ถึงถ้อเอาพรหมณ์ไปด้วยได้.

อธิบายว่า *ขุมทรัพย์* *ส่งลงไป* ใน *บิคมารคา* เป็นต้นนี้ จะหาไปได้ใน
ที่ทุกหนทุกแห่ง : ถ้าฝั่งดินไว้ก็อยู่ในดิน, ผ่ากไว้ที่ธนาเคาร ก็อยู่ที่ธนาเคารเป็นต้น
ถ้าฝั่งใน *บิคมารคา* กลับอยู่ที่ตัวคนนั้นไปเสีย ในที่ทุกหนทุกแห่ง.

ในที่อื่น ท่อไปอีก *กัตตรัส* *บิคมารคา* ไว้ในฐานะเป็นเครื่องให้สำเร็จ
ประโยชน์ คือว่า เป็นสัพปุริสบัญญัติ. เกี่ยวกับข้อนี้ตรัสไว้ ๓ อย่าง คือ การให้ทาน
เป็นสิ่งที่บัณฑิตหรือสัทบุรุษได้บัญญัติไว้, *การถือบวช* นี้ก็เป็นสิ่งที่สัทบุรุษหรือบัณฑิต
ได้บัญญัติไว้ *การอุปัฏฐากมารคาบิคา* ก็เป็นสิ่งที่สัทบุรุษหรือบัณฑิตได้บัญญัติไว้.

สัตบุรุษ หรือ *บัณฑิต* คือ *ผู้รู้ทั้งหลาย* แล้วมี *พระพุทธเจ้า* เป็นประธาน
บัญญัติอะไรไว้ก็ควรจะเป็นสิ่งที่น่าสนใจ บัญญัติไว้ ๓ อย่างเท่านั้น : *มีการอุปัฏฐาก*
มารคาบิคา ไว้อย่างหนึ่งด้วย. *ให้ทาน* คือการให้ปันเนื้อเพื่อ เนื้อแพะ นี้ก็มองเห็นได้.
บัพพิชชา คือ *ถือบวช* นี้ก็ต้องเข้าใจให้ดี ว่า *ให้ถ้อคือถ้อถวรปฏิบัติ* ในทางศาสนา
ตามควร ตามโอกาสที่จะถ้อได้. นี้เรียกว่า *ถ้อบวช* จะถ้ออย่างต่ำ อย่างกลาง อย่างสูง
เท่าไร เมื่อไร ก็เรียกว่า *มีบัพพิชชา* หรือ *ถือบวช* ในกรณีนี้ให้; แต่ยังไม่ได้ยกเอาการ
อุปัฏฐาก *บิคมารคา* ขึ้นมาไว้ ในระดับเดียวกันกับการให้ทาน และการถือบวช. ฉะนั้น
บิคมารคา ต้องมีความหมายไม่น้อยเลย; *พระพุทธเจ้า* ท่านจึงได้ตรัสไว้อย่างนี้.

ที่นี้ ได้ *ตรัส* ไว้อย่างประณีตละเอียดที่สุดว่า เป็นที่ตั้งแห่งความสุข คือ
ตรัส ว่า *สุขา มคฺเตยฺยตา โลกเ อโถ ปะคฺเตยฺยตา สุขา* - การเอื้อเฟือแก่กุล ปฏิบัติ

บุคคลอารมณ์เห็นความสุขในโลก และการเอาใจเพื่อเกื้อกูลและปฏิบัติถูกต้องก็มีความสุขในโลกเหมือนกัน.

ข้อนี้จะรู้สึกอย่างไรได้ก็เฉพาะคนที่จิตใจสูงเท่านั้น; ถ้าจิตใจต่ำมันทำไม่ได้ คือไม่รู้สึกเป็นสุขในเมื่อได้บำรุงบิดามารดา, โดยเฉพาะบิดามารดาที่เจ็บป่วยแก่ชราด้วยแล้ว มันยังไม่รู้สึกเป็นสุข; เพราะว่าสกปรกบ้าง รำคาญบ้าง อะไรบ้าง. ต้องเป็นคนที่มีจิตใจสูง จึงจะรู้สึกเป็นสุขเมื่อได้ปฏิบัติฐานบิดามารดา แม้ที่แก่ชรา และกำลังเจ็บป่วย. นี้คงจะเกิดขึ้นไปสำหรับคนธรรมดา; ยิ่งเด็ก ๆ ที่ได้รับการอบรมอย่างสมัยนี้แล้ว มันก็สายหน้าและสั้นหัว จะหลีกไปนอนเสียดีก็คิดว่า ที่จะมานั่งเฝ้าบิดามารดาที่กำลังเจ็บป่วย เพราะว่าจิตใจมันกระต้างต่อสถาบันของผู้มีพระคุณ.

ที่ว่า ปฏิบัติอุปัฏฐาก มารดาเป็นสูงนี้ ยังมีอยู่ในระดับเดียวกันอีกว่า สุขา สามมัญญา โลก - ปฏิบัติอุธ หรือบำรุงสมณะก็เป็นสุขในโลก. อโธ พุทธมัญญา สุขา - ปฏิบัติอุธบำรุงอุธต้องในพราหมณ์ก็เป็นสุข. นี้คือทั้งในสมณะและในพราหมณ์ เมื่อปฏิบัติถูกต้องในบุคคลเหล่านั้นแล้วก็เป็นสุข.

สมณะ ก็หมายถึง ผู้บวช, พราหมณ์ ก็หมายถึง ผู้อยู่บ้านเรือน แต่เป็นผู้ตั้งถน อย่างเดียวกัน. แต่ถ้อยเอาความหมายอื่นยังได้อีกบางอย่าง ว่า พราหมณ์นั้นคือว่า ผู้ที่หมดบาปแล้ว; ในกรณีอย่างนี้ หมายถึง พระอรหันต์. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าพระองค์ เป็นพราหมณ์ คือ ผู้ที่หมดบาปแล้ว, คำว่า สมณะ นี้ใช้ทั่วไป เป็น นักบวช ก็เหมือนกัน.

นี่ขอให้คิดดูว่า โลกบางจะได้รับความรู้สึกที่เป็นสุข เพียงสักว่า ปฏิบัติบำรุงมารดาบิดาอย่างถูกต้องเท่านั้น.

ในท่อนที่ว่า บิดามารดาเป็นเทศทิศหนึ่งที่ต้องระมัดระวังให้ดี, เป็น
 ทิศเบื้องหน้า. นี้ไปศึกษาเรื่องทิศ ๖ ที่เคยบรรยายไว้อย่างละเอียดตลอดแล้ว; แต่
 ให้สังเกตข้อสำคัญสักข้อหนึ่งว่า จัดไว้เป็น **ทิศเบื้องหน้า** คือ **บิดามารดา**, ทิศเบื้อง
 หลังคือบุตรภรรยา, ทิศเบื้องซ้ายคือมิตรสหาย, ทิศเบื้องขวาครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องบน
 คือสมณะพราหมณ์, ทิศเบื้องล่างคือคนใช้ ทาส กรรมกร, มีอยู่ ๖ ทิศ. เอาบิดามารดา
 มาไว้เป็นทิศเบื้องหน้า คือ **ตั้งคูก่อน ตั้งนิงตั้งก่อน**.

นี่ ก็ **พระพุทธรักษา** ที่คริสต์ไว้ เขาก็เห็นดีเห็นว่า **บิดามารดาเป็นผู้
 บุตรตั้งนิงตั้งก่อน**; ในเมื่อจะนึกถึงการทำประโยชน์อะไรก็ตามจะต้องนึกถึงพ่อแม่ก่อน
 จึงได้คริสต์ว่า ไม่นึกถึงคนอื่นก่อน จะนึกถึงพ่อแม่ก่อน แล้วจึงจะนึกถึงคนอื่น; เช่น
 ญาติมิตร พระราช หรือเทวดาในสวรรค์.

คริสต์ว่า **พหูสูต อุดาชา สบถุโย ชรมาถิ มาตริ ปิตริ ปุเท
 รตตินทิวมนตุนทิต** - **ลูกบุตรที่มีปัญญาเกิดขึ้นมา** ครองเรือนเป็นฆราวาส เพื่อ
 ประโยชน์แก่คนเป็นอันมากนั้น **จะต้องนึกถึงบิดามารดาก่อน** เป็นผู้ไม่เคยจกรัน
 ในการปฏิบัติต่อบิดามารดา ทั้งกลางวันและกลางคืน.

ปุเชติ สหสมเมน ปุเท กตมนุสุริ - **บุชชาบิดามารดาอย่างเป็นธรรม
 ถูกต้องตามธรรมในใจระลึกนึกถึงอยู่ซึ่งพระคุณของบิดามารดา** ที่ใครกระทำมาแล้ว
ในกาลก่อน, ข้อนี้เพราะบิดามารดาได้มีบุญคุณแก่ลูกก่อนใครทั้งหมด; ฉะนั้น เมื่อ
 ลูกจะนึกเพื่อทำบุญคุณอะไรแก่ใคร ต้องนึกถึงบิดามารดาก่อน. นี้ได้คริสต์ไว้ดังนี้.

พิจารณาพระพุทธานุชาตัตตวิธานัตถิของบุตร

ที่นี่ ก็เลยพูดถึงเรื่องของบุตรกันเสียบ้าง. เมื่อ **บิดามารดาเป็นพรหม** ของบุตร **เป็นอาจารย์คนแรก** ของบุตร **เป็นอาหุเนยยบุคคล** สำหรับบุตร ; ดังนั้น **บุตร** จะต้องมอบน้อมนมัสการ **สักการะ** ต่อบิดามารดา และ **สังเคราะห์** บิดามารดา **ด้วย** **สิ่งที่ควรสังเคราะห์บำรุงบำเรอ** ก่อนคนอื่น **จะเป็นบุตรที่เรียกว่า** ครองตามความหมายของคำว่า **บุตร** มาแต่โบราณกาลนานไกล.

พวกอันแม่ไม่ใช้พวกพุทธ **เขากล่าวไว้ว่า** **บุตรนี้คือผู้ที่จะยกบิดามารดาขึ้นจากนรก** **ที่ชื่อ** **บุตร** **คล้ายๆ กับชื่อบุตร** ; ฉะนั้นบุตรไม่ควรทำความรังเกียจให้แก่บิดามารดาซึ่งเหมือนกับว่า **จับบิดามารดาใส่ลงไปในนรก**. เมื่อบุตรมองเห็นอยู่ว่า **บิดามารดาเป็นพรหม เป็นอาจารย์คนแรก เป็นเทพเจ้าคนแรก เป็นอาหุเนยยบุคคล** **บุตรก็ทำอะไรให้รังเกียจไม่ได้.**

พระพุทธานุชาตวิธานัตถิว่า **บุตรที่ประเสริฐที่สุดนั้น คือ บุตรที่** **เชื่อฟัง** **ประพฤติเป็นไปตามคำสั่งของบิดามารดา** ; **เพราะว่าเมื่อเชื่อฟัง มันก็ทำอะไรเสียไม่ได้**, **เพราะว่าคำสอนข้อมลทุกทั้งนั้น** **เขาจึงควรกลัวยกความประสงค์ของ** **บิดามารดา** **ซึ่งมีสิทธิ์ยิ่งกว่าใครอื่นหมด** **ที่จะเรียกร้องอะไรจากบุตร.**

ที่นี่ บุตรบางคน **ไม่ได้รับการสั่งสอนอบรมอย่างนั้น** **ก็กลายเป็นคนไม่มี** **บิดามารดา** **ซึ่งจัดว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิณะ** ; **อย่างนี้ก็เป็น บุตรอกตัณญู** **ไม่รู้จักของบิดามารดา.** **พระพุทธานุชาตวิธานัตถิว่า** **บุตรชนิดนี้ว่า** **มีราคาหรือคุณค่า** **สู้ไม่เท่าของคน** **แก่อนั้นหนักก็ไม่ได้.**

มีเรื่องว่าทาสทาสคนหนึ่ง เป็นคนแก่แล้ว ลูกหลานทั้งไม่เอาใจใส่ จ้างไปขอกทาน ไปพบพระพุทธเจ้าเข้า; ท่านตรัสแนะว่าสองกล่าวกำขัณฑ์ ที่แจ้งให้เป็นกลอนนี้ ในที่สาธารณะบ่อย ๆ; แล้วพรหมณ์นั้นก็จำคำกลอนของพระพุทธเจ้าไปเที่ยวกล่าวตามที่สาธารณะต่างๆ. ขอนท้ายของคำกลอนนั้น ก็มีหูตึงบุตรออกคัมมูทสูไม่เท่าอันหนึ่งก็ได้ว่า :-

ทณฺโฆว กิร เม เสยโย ยณฺเณ ปุตฺตวา อนสฺสวา - บุตรที่ไม่เชื่อฟัง ขนบธรรมเนียมประพฤติที่เขาสอนให้ปฏิบัติก็อย่าตามทำตามนั้น ไม่เท่าอันนี้ยิ่งดีกว่า, คือไม่ดีกว่าอันนี้ยิ่งดีกว่า;

อนฺทมนฺปิ โคนิ วาเรติ - ไม่เท่าอันนี้ยังช่วยห้ามวัวควาย ที่จะมาทำอันตรายก็ยังได้;

อโธ อนฺทมนฺปิ กุกฺกุรี - สัตว์ประเภทไก่ นกยูงที่จะมาทำอันตราย ไม่เท่าอันนี้ก็ยิ่งช่วยได้;

อนฺทกาเล ปฺเร โหติ - แม้ตามอกแล้ว เราก็ก็น่าใช้ไม่เท่ากล่าวกำขัณฑ์ได้.

คฺมฺภีเร คารเมธติ - เมื่อไปถึงที่ ที่จะต้องข้ามน้ำ เราก็ก็น่าใช้ไม่เท่าอันนี้หยิ่งน้ำงูได้;

ทณฺทสฺส อนฺภาเวน ขลิตฺวา ปฏิตฺติจฺจติ - เมื่อเราล้มพละตกลง ไม่เท่าอันนี้ก็ช่วยยันเราไว้ได้.

ข้อความตอนท้ายว่าอย่างนี้ : พรหมณ์นั้นไปเที่ยวพูดท่องตามที่สาธารณะต่างๆ จนกระทั่งได้ยินถึงลูกหลานของแกเองเข้า; เขาพากันกลับใจ รับตาแก่นั้นไปเลี้ยงดูอย่าง

พ่อแม่ตามเคย. นี่หมายความว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้รัก ออกมาเองว่า ลูก
ออกบุญบุญ ไม่เท่านั้นหนึ่งก็ไม่ได้ ต้องระวังอย่าให้มันไปตกกับความหมายอย่างนี้เข้า.

วิธีเรื่องคุณลักษณะบุตรที่ดี

นี่ เมื่อจะพูดกันถึงเรื่อง ความดีของบุตร ก็ยังมีว่า ปุตุตา วตฺถุ มนุสฺसानิ
- บุตรเป็นวัตถุของมนุษย์ทั้งหลาย. ข้อนี้หมายความว่า มนุษยชาติ คือชาติ
มนุษย์ นี่มันจะไม่สูญพันธุ์ไป มันจะไม่มียุก็เพราะสิ่งๆที่เรียกว่า บุตร; สองไม่ตลอด
บุตรไม่เท่าไรมนุษยชาติมันก็ตายหมด, โลกนี้ก็เปลี่ยน ไม่มีคน.

นี่ บุตรเป็นวัตถุซึ่งแห่งความดีของมนุษย์ ตลอดกาลนาน; ผู้ที่เป็น
บุตรก็จะต้องนึกถึงข้อนี้ ก็ทำหน้าที่ของบุตรให้มันสมกัน; ไม่ใช่ว่ามีคนอยู่ในโลก
เพื่อทำลายโลก หรือเพื่อรกรโลก. มันต้องมีคนอยู่ในโลก เพื่อทำโลกให้มัน
ก็คือว่าทุกคนเกิดมาในโลก เพื่อทำโลกนี้ซึ่งงามดีกว่า.

นี่ ที่จะเป็นบุตรที่ดี ทำโลกนี้ให้งดงาม ก็กลายมาอยู่ในข้อที่ว่า ต้อง
เลี้ยงบิดามารดาอีก. มีพระพุทธรักษาที่วิธีไว้อย่างนั้นอีก : ตสุมา สมโต สปุริสา
กตญญู กตเวทโน - เพราะเหตุฉะนั้น ผู้เป็นสัตว์บุรุษทั้งเป็นคนกตัญญูกตเวที;
ภวนติ มาตาปิตโร ปุเทเพ กตมนุสฺสวํ ระลึกถึงพระคุณที่บิดามารดา ได้เคย
กระทำแก่ตนในกาลก่อนแล้ว ก็เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดาตอบ. แล้วยังคริสต์แสดงธรรมะ
อื่นๆอีก แต่ใจความสำคัญ มีอยู่ที่ว่า กตัญญูกตเวที และ ทำทุกอย่างที่ควรจะทำ,
และเมื่อจะทำอะไรก็ให้นึกถึงการทำต่อพ่อแม่ก่อน; คล้ายๆกับว่า มีอะไรจะมาแจก
กันกิน ต้องนึกถึงพ่อแม่ก่อน อย่างนี้เป็นต้น.

ทีนี้ ก็อยากจะพูดถึง เรื่องกันที่เขาเคยสนใจในเรื่องนี้ **เรื่องลูกกตัญญู** ;
 อยากจะขอร้องให้สนใจใน **คำสอนชุดใหญ่ของจีน** ที่เรียกว่า **ยี่จื๊อเส้า** มันมีอยู่มาก.
 ไปดูเขาเองในทีนี้* ก็มีภาพเขียนนี้ทั้ง ๒๔ เรื่อง ; แต่อยากจะให้สังเกตว่า แต่ละเรื่อง
 นี้มันมุ่งหมายถึงความกตัญญูอย่างลึกซึ้ง.

เขาต้องการจะอบรมนิสัยใจคอ กตัญญูอย่างลึกซึ้ง จึงได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ เขา
 บันทึกในฐานะที่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง โดยเต็ก ๆ ขึ้นัน บ้านนั้น ตำบลนั้น บัณฑิต
 ศักดิ์ราชเท่านั้น ; แต่ที่นั่นเราจะไม่ต้องเป็นของสำคัญก็ได้, **ก็แต่ที่ว่า เขาต้องการให้
 เด็กกตัญญูอย่างซึ้ง.**

ตัวอย่างเช่น เด็กคนหนึ่ง แม่ไม่สบาย จะกินหน่อไม้ ; ไปเที่ยวหาจนจะ
 เลือกลาไหล พบหน่อไม้หน่อหนึ่งจนได้ในป่า ซึ่งไม่ใช่ฤดูกาลที่หน่อไม้จะงอก. เขาจึง
 เลยอธิบายว่า เขาหาฟ้าดินช่วย ให้มีหน่อไม้ผู้ซึ้งมาหน่อหนึ่ง ในฤดูที่ไม่ใช่เป็นฤดู
 หน่อไม้ เด็กหาจนจะเลือกลาไหล จึงได้.

เด็กคนหนึ่งไปนอนแช่น้ำแข็ง ให้น้ำแข็งละลาย ; เพื่อตัวจะได้ไปลาบ้าง
 : เพราะแม่กำลังไม่สบาย อยากจะกินปลา.

เด็กคนหนึ่งนอนตากแดด ให้อุ่นมากก็ตัว, ก็อดอกเสื้อผ้าออก ให้อุ่น
 ก็ตัวเอง ; อย่าไปคิดแม่ที่นอนเจ็บอยู่ ; เพราะเป็นคนจนมั่งไม่มี. เรื่องมันมีอย่างนี้.

เด็กคนหนึ่งพอฝนตกฟ้าร้อง ฟ้าสอ ก็ไปกอดหลักที่หลุมฝังศพแม่ บอกแม่
 ว่า : ลืออย่ากลัว อ้วอยู่. เพราะแม่ของเขาเป็นคนกลัวฟ้าร้อง เมื่อยังมีชีวิตอยู่

* หมายถึงโรงมหรตพทางวิญญาน, ความโงก

ต้องมีคนไปปลอบไปกอด เขาจึงจะหายกลัว คล้ายกับคนบ้าจี้. เด็กคนนั้นแม่ของเขา
ตายแล้ว ก็ยังไปกอดเสาหลักที่หลุมฝังศพใกล้ๆ บ้านนั้นทุกคราวเลย เพราะภคคดียุยมารจน
จะเรียกว่า 'ไม่รู้ว่ามีมากอย่างไร'.

เด็กคนที่ชื่อ ลกเจ็ก ที่มีเรื่องราวในเบื้องต้นนี้; เขาได้ชอภินิหารที่
เขากินไม่ลง เขาซ่อนไว้ในแขนเสื้อ จะเอาไปให้แม่. เจ้าของบ้านที่เขาเลี้ยง เห็นสั
คคตลงมาเมื่อเขากำลัง ก็หาว่าเขเป็นขโมย. นี่รวมความว่า เด็กคนนั้นเขารู้สึกขึ้นว่า
แม่เขาชอภินิหารนี้ เขเลยกินไม่ลง จึงซ่อนไปในแขนเสื้อจะเอาไปให้แม่.

นี่ขอให้เด็กดูเถิดว่า คนแต่โบราณเรานิยม หรือยกย่อง หรือสนใจ มีความ
ประสงค์จะทำให้เด็ก ๆ เกิดความภคคดียุยมารต่อพ่อแม่ ซึ่งเป็นสถาบันของผู้มีพระคุณอันแรก.

เดี๋ยวนี้มันจะมี **บุตรที่ไม่เป็นบุตร** ก็คือว่า กลายเป็นผู้หลงในวัตถุนิยม หมุน
ตามความรู้สึกทางวัตถุ ไม่เห็นแก่ธรรมะ ไม่มีความภคคดียุยมารเท่าที่มากขึ้น ๆ. พ่อโคชน
ก็ **เป็นมารคาบิดา ที่ไม่รู้จักสอนลูกให้ดีได้อย่างไร**; ก็สอนลูกผิด ๆ.

บิดามารดาที่นั้น เปลี่ยนสถานะจากสถาบันผู้มีพระคุณ เป็นบิดามารดา
ผู้สร้างเวร สร้างภัย ให้แก่ลูกไปเสีย; **ลูกชั้นหลัง** มาอีก ก็กลายเป็น **โจร** ไปเสีย
เพราะบิดามารดาที่สอนลูกผิด เป็นศัตรู เป็นโจร แก่ลูก อยู่แล้ว; ที่นี้ ลูกนั้น
ยิ่งโตขึ้นอีก ก็ยังเป็นอย่างนั้นหนักขึ้น. เตือนนี้ ระวังให้ดีว่า **เราจะเห็นคนที่ไม่ดี**
สถาบันแห่งผู้มีพระคุณ.

พิจารณาดู พระพุทธภาษิต เกี่ยวกับสถาบันที่ ๒-๓

ที่นี้ เหลืออันสุดท้าย คือ **ครูบาอาจารย์** รวมไปถึง **พระเจ้าพระสงฆ์**; เกี่ยวกับครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ก็จะไม่ถึง **พระพุทธภาษิต** ข้อหนึ่งว่า **ยมหาธมฺมี วิชามนฺยย สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตํ - บุคคลวัชรธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว จงคบบุคคลใด; สกฺกจฺจํ นํ นมสฺเสยฺย อคฺคิ หุตฺตํ พฺรหฺมณฺเณ - จงเคารพอน้อมสักการะต่อบุคคลนั้น เหมือนพวกพราหมณ์ที่บูชาไฟ.**

ที่นี้ยกเอาพวกพราหมณ์บูชาไฟมาเป็นอุทธาหรณ์นั้น ก็เพราะ **พวกพราหมณ์บูชาไฟกันจริง ๆ ไม่ทำเล่น**, ก็ยังพวกฤาษี มุนี ตามบ้าง เขามบูชาไฟ กันอย่างสุดความสามารถ; ก็เลอครัสให้เอานี้เป็นเครื่องเทียบว่า : เมื่อได้รับความรู้ทางพระธรรมจากบุคคลใด จงสักการะเคารพบุคคลนั้น ให้เหมือนกับที่พวกพราหมณ์บูชาไฟ, ก็บูชาสิ่งสูงสุด.

ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้นำทางวิญญาณระดับต้น และระดับปลาย ให้รู้ว่าไปอย่างไร จึงจะเป็นไปในทางสูง; นับตั้งแต่รู้จักทำมาหากิน, และรู้จักแสวงหาสิ่งประเสริฐประโลมใจ ตามที่ควรจะได้, กระทั่งเกี่ยวข้องกับชื่อเสียงที่ควรจะได้. ถ้าเลยเถิดไป มันก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะได้

เรื่อง **กนิ** เรื่อง **กาม** เรื่อง **เคิขรติ** ๓ อย่างนี้ ถ้ามัน **อยู่ในขอบเขต** ที่ควรจะได้ มันก็ **ยังดีสำหรับชาวโลก**; แต่ถ้ามันเลยเถิดไปแล้ว มันก็เป็นอันตราย. นี้ให้ **รู้จักประโยชน์ที่เป็นกามาวจร** คืออยู่ในโลกที่ยังบริโลกคตม และให้เตือนไปถึงระดับ **รูปาวจร** คือความสงบสุขที่องค์วัตุธรรม หรือที่องค์สังขารที่มีรูป เมื่อเป็นดังนั้น

จนกระทั่งให้ไปเป็นระฆัง **ลรูปาวจร** มีความสงบที่อิงอาศัยนามธรรม คือสังขารที่เป็น
อรูป. เมื่อสูงขึ้นไปถึงจุดนั้นแล้ว ไม่มีทางจะไปอื่นแล้ว, มันเป็นทางที่ไม่มีทางจะ
ไปอื่นนอกจากจะเลื่อนไปสู่โลกุตตระ; ฉะนั้น จึงเลื่อน **ไปสู่โลกุตระภูมิ** ตามลำดับ.

ครูบาอาจารย์ สักสอนให้ **เฝ้าควรรลในโลกลี้** หรือ **โลกอื่น** เป็นอย่างมาก ;
แต่ **พระเจ้าพระสงฆ์** คือพระสาวกของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง **จะสอนให้ลู่เหนือโลก**
ขึ้นพ้นไปจากโลก, คือรู้เรื่องโลกนี้ให้ดี ๆ ว่า :-

โลกนั้นมหลกลวงอย่างไร, วัตถุประสงค์หลาย มันทลกลวง
อย่างไร, โลกธรรมทั้ง ๘ ได้ฉลาก เสื่อมลาภ ไถยัค เส็กมยช ได้สุข ได้ทุกข์ ได้ยินทา
ได้สรรเสริญ นั้นมันทลกลวงอย่างไร, จนอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด : เรียกว่า
รู้จักของลึกซึ้งที่สุดที่มนุษย์ควรจะรู้.

รู้เหตุผล ว่ามันเกิดมาจากอะไร, **รู้คั่งคมะ** ว่ามันเกิดแต่มันจะกับ
อย่างไร, **รู้ฉัธธา** ว่ามันมีความเอริศจ้อย เป็นแดนที่บังหน้าไว้อย่างไร, **รู้ลาที่บะ**
ว่าโดยที่แท้แล้ว มันเป็นอันตราย ที่มันซ่อนไว้ข้างหลังนั้นอย่างไร, **รู้ศีสรณะ** คือ
ทางออกที่เราจะไม่ตกเป็นเหยื่อของมัน หรือว่าจะเอาชนะมันได้อย่างไร.

พระพุทเจ้าท่านคัธรู้ ข้อที่กล่าวมานี้ จึง **คัธทุกบได้สำเบ็ง** เรียกว่า
เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นมา เป็นยอดสุดของพระเจ้าพระสงฆ์; เมื่อรู้โดยพระองค์
เองแล้ว ยังไม่พอ ยังเป็น **สมโพธธา** ก็ยัง **เข็นตุปลุกกลอนให้คัธจากหลับนคัธ,**
โศคนรธา - **ทำคัธอนให้ขานวัฏฏสงสารน ได้คัธ.** พระคุณของพระพุทธเจ้าสูงสุด
อยู่ที่นี้.

บางทีก็ได้พระนามว่า *โลกนาถ* - **เป็นที่พึ่งของโลก**, บางทีก็ได้พระนามว่า *โลกประทีป* - **เป็นดวงประทีปของโลก**, และเป็น *โลกนายก* คือ **นำสัตว์โลกออกไปให้พ้น**, แต่ก็ยังช่วยความกรุณาเรียกว่า *มหาการุณิก* **เป็นผู้มีกรุณาใหญ่หลวง**. ตลอดเวลาที่ **พระพุทธเจ้ายังไม่เกิด โลกนั้นมืด**; **เมื่อเกิดขึ้นมา โลกนั้นสว่าง** **งามแห่ง มีความรอด**.

นี่คือยอดสุดของสถาบันของผู้มีพระคุณ ไปรวมอยู่ที่พระพุทธเจ้า เป็นจุดปลายทางสูงสุด. บิดามารดาอันคับหนึ่ง, ครูบาอาจารย์อันคับหนึ่ง, และพระเจ้าพระสงฆ์ ก็ไปสุดอยู่ที่พระพุทธเจ้า. ทั้งหมดนี้เรียกว่า **สถาบันของผู้มีพระคุณ** เป็น **รากฐานของศีลธรรม**, คือตั้งอยู่ในฐานะเป็นรากฐานของศีลธรรมอยู่ตลอดเวลา. **ถ้าสถาบันแห่งผู้มีพระคุณยังมีอยู่** ยังไม่ล้มละลายไปเสีย **ก็ไม่เกิดสภาพไร้ศีลธรรม** เป็นแน่นอน.

เดี๋ยวนี้ **สถาบันกำลังรวนเร** ภาวะทางศีลธรรมของมนุษย์กำลังรวนเร **คนเห็นแก่ตัวจนอกตัญญู** ไม่มีความหมายของความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์. สถาบันนี้ล้มแล้ว **ไม่มีใครห่วงเหนียวใคร** ให้อยู่ในศีลธรรมได้; **แม้แต่พระเจาก็ช่วยไม่ได้** เพราะมนุษย์จะต้องช่วยตัวเอง. **เมื่อมนุษย์ไม่รัก ไม่รู้จักของพ่อแม่แล้ว** มันจะไม่รัก ไม่รู้จักของผู้อื่นอย่างไร; **ฉะนั้น** **อย่าไปโง่** **ไปหลงกมนั้นคนหัวรั้ง**. **พ่อแม่ของเขาเอง** **เขายังไม่รักไม่รู้จัก**; **แล้วเขาจะไปรักคนอื่น** **หรือรู้จักของคนอื่น** **มันเป็นไปไม่ได้**.

นี่แหละคือ **ความสำคัญ**ของสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ **คือ ตั้งอยู่ในฐานะ** **เป็นรากฐานของศีลธรรม** **จึงขอให้สนใจเป็นพิเศษ**.

อาตมาก็ได้บรรยายมาจนสิ้นกระแสความเรื่องนั้นแล้ว รู้สึกว่ามันมากเกินไปบ้าง ; แต่ทว่าอย่างไรได้ เมื่อพูดแล้วก็อยากพูดให้มันจบเป็นเรื่อง ๆ ไป บางคนอาจจะรำคาญว่าพูดยาวนัก.

เอาละ เป็นอันว่ายุติ ขอโอกาสให้พระสงฆ์ท่านสวดสาธยาย แสดงบทพระธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งกัมมัตถกิจ เพื่อประพาศปฏิบัติพระธรรมนั้น ค่อยไป.

ศิลปกรรมกับมนุษยโลก

- ๙ -

๑ มีนาคม ๒๕๑๘

สถาบันที่ทรงอำนาจ กับ ปัญหาทางศิลปกรรม

ท่านศาสตราจารย์มีความสนใจในกรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่เรื่อง ศิลปกรรมประจำโลก
ในวันนี้; จึงได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า สถาบันที่ทรงอำนาจกับปัญหาทางศิลปกรรม.

ขอให้ท่านทั้งหลายทบทวนข้อความที่ได้บรรยายมาแล้วในครั้งก่อน ๆ เพื่อให้มีความเข้าใจต่อเนื่องกันไป จึงจะสำเร็จประโยชน์เต็มที่. เรื่องเกี่ยวกับศิลปกรรม ทั้งหมดนี้มีความมุ่งหมายกว้าง, และมีการบรรยายในขอบเขตที่กว้าง จนถึงกับว่า ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องศิลปกรรม หรือไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศิลปกรรม. ปัญหาทางศิลปกรรมก็มีหลายระยะ หลายระดับ คือมันกำลังเป็นอย่างไร, มันเนื่องจากเหตุอะไร, จะแก้ไขกันไปทางไหน, จะให้สำเร็จตามนั้นได้โดยวิธีใด; อย่างนี้เป็นต้น.

ทุกเรื่องที่มีมนุษย์เกี่ยวข้อง ต้องเป็นเรื่องของศีลธรรม

ขอให้มองเห็นโดยประจักษ์ชัดว่า เรื่องของมนุษย์นั้น มันไม่มีเรื่องอะไร นอกจากเรื่องนี้ เพราะว่า **เกิดมาเป็นมนุษย์นี้ เพื่อจะให้ ได้สิ่งที่ดีมนุษย์ควรจะได้**; ไม่ใช่จะมาเกิดมาเพื่อกินอาหาร หรือเพื่อเล่นหัวสนุกสนาน, หรือมาเพื่อมีทรัพย์สินสมบัติ ไว้โอ้อวดกันเมื่อมันเหลือกินเหลือใช้.

ขอให้มองเห็นเสียใหม่ว่า เรื่องที่มีชีวิตอยู่ เรื่องที่มีจิตใจเรื่องอาศัยเลี้ยงชีวิต นั้นมันไม่ใช่เรื่องที่สำคัญ; มันเป็นแค่เพียงเรื่อง หรือเพียงแค่เครื่องอาศัยเท่านั้น, อาศัยสำหรับจะได้อะไร อาศัยสำหรับจะได้มีชีวิตสังคมที่ดีที่สุด คือ **ชีวิตที่ประกอบไปด้วยศีลธรรม.**

เดี๋ยวนี้คนในโลกเขาไม่คิดกันอย่างนั้น; เขาคิดว่า เกิดมาก็ทำอาชีพ หาทรัพย์สินสมบัติ, มุ่งหมายในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ให้มันมากที่สุด ไม่มีขอบเขตจำกัด จนกระทั่งตายไป. เพราะเขาดูหลักอย่างนั้น จึงไม่คำนึงถึงศีลธรรม; การประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในโลกสมัยปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนไป อย่างที่เราเรียกกันว่า **ไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้น** คือเต็มไปด้วยอาชญากรรม ทำให้ลำบากกันไปทั้งโลก.

ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว ทุกๆ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ต้องเป็นเรื่องของศีลธรรม คือประกอบอยู่ด้วยธรรม แม้เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, สามอย่างนั้น ถ้าทำไปอย่างถูกต้อง ก็ต้องประกอบอยู่ด้วยธรรม, ก็เป็นศีลธรรมอยู่นั่นเอง. ถ้าทำได้อย่างนี้ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ก็ไม่เป็นอันตรายเป็นอะไร; คงเป็นเรื่องอาศัยของมนุษย์ สำหรับจะมีชีวิตอยู่, สำหรับจะไม่สูญพันธุ์ไป, สำหรับจะได้ประพฤติ

ปฏิบัติสิ่งที่มีประโยชน์ สืบต่อกันไป อย่าให้หมดไปจากโลกนี้ได้. ในการกระทำดังกล่าวนี้เอง เรียกว่า ความมุ่งหมายของศีลธรรม หรือเป็นตัวศีลธรรมอยู่ในตัวนั่นเอง.

วิกฤติการณ์เกิดมากเพราะโลกเจริญทางวัตถุมาก

ที่นี่ เมื่อมีปัจจัยบางอย่างเข้ามาแทรกแซง ความกตัญญูของคนในโลกก็เปลี่ยนไป; โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่เจริญด้วยวัตถุ คือประดิษฐ์ประคองวัตถุ เป็นเครื่องบำรุงบำเรออย่างที่ไม่เคยมีมาแต่กาลก่อน แล้วให้ความชั่วยวน ไม่มีขอบเขตจำกัด. มนุษย์เราก็ก้าวหน้า หรือว่าเหินยว้งตนให้อยู่ในคลองของศีลธรรมไม่ได้ ก็ค่อย ๆ หนีเหินออกไปจากคลองของศีลธรรม จนเกือบจะกล่าวได้ว่า จะถึงภาวะไร้ศีลธรรมอยู่แล้ว, เหลืออยู่แต่ความมุ่งหมายในประโยชน์ ตามวิถีกลีตของคน ๆ ต้องการ; ไม่คำนึงถึงศาสนา ถึงพระเจ้า ถึงศีลธรรม. วิกฤติการณ์ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในโลก โดยเฉพาะก็คือการเบียดเบียนกัน เป็นไปอย่างขนาดที่เรียกว่าสงคราม เรียกว่ามหสงคราม ทำกันอยู่ตลอดเวลา คือทำโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง : อย่างที่เรียกว่าสงครามบนดินบ้าง สงครามใต้ดินบ้าง ระหว่างบุคคลต่อบุคคลก็กระทำกัน ระหว่างหมู่คณะก็กระทำกัน ระหว่างประเทศชาติเขาก็ทำกัน.

โลกอยู่ในสภาพที่เต็มไปด้วยวิกฤติการณ์อย่างนี้ ทุกคนอยู่ในโลกก็พลอยมีปัญหากับตัวกันทั้งหมด; แม้บุคคลผู้มีได้เป็นท้าวเวรก็จะทำหลายศีลธรรม ก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย เพราะว่ามันอยู่ด้วยกัน มันเนื่องกัน; อย่างน้อยที่สุดก็ในทางร่างกาย คืออยู่ร่วมโลกกัน อย่างนี้เป็นต้น.

เรามาทีพิจารณากันถึงเรื่องนี้ให้ละเอียดลออ ก็เพื่อ **หาทางแก้ไข** ให้กลับมามี
 สภาวะที่ประกอบด้วยธรรม **โพธิ์ศีลธรรม**; ช่วยกันอย่างไม่เห็นแก่เห็นแก่เหนื่อย
 ในการที่จะศึกษา ในการที่จะปฏิบัติ ในการที่จะบอกกล่าวกันต่อไป.

คนบางพวกเขาอาจจะคิดว่า คนที่คิดแก้ปัญหาศีลธรรมนี้ เป็นคนบ้า เป็น
 คนบอไปแล้วก็ได้; เพราะเขามองไม่เห็นว่ามันจะแก้ได้, หรือเขาจะเห็นไปไกล
 กว่านั้นว่า มันไม่ใช่เรื่องของเรา, เราใช้ชีวิตอยู่ เพื่อจะแสวงหาประโยชน์อย่างที่เรา
 ต้องการก็แล้วกัน จะต้องไปคิดถึงศีลธรรมของมนุษย์ หรือของโลกทำไมกันให้เสียเวลา.

นี่ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ ถ้ามีคนชนิดนี้ คือมีคนทีคิดอย่างนั้นมากขึ้นเท่าไร
 ก็หมายความว่า โลกนี้จะมีอนาคตเร็วเข้าเท่านั้น. เดียวนี้มีเพียงไม่กี่วินาทีที่สุข ก็เพราะ
 มีคนที่ยังรักที่จะแก้ไขในทางศีลธรรม; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพวกพุทธบริษัทเรา
 ซึ่งถือธรรมเป็นข้อใหญ่, หรือว่า **เป็นพุทธบริษัทเพื่อศีลธรรม** หรือว่ามี **ศีลธรรม
 ก็เพื่อความ เป็นพุทธบริษัท**. เราถือความเป็นพุทธบริษัทเป็นหลักใหญ่ ทั้งเพื่อ
 ประโยชน์ตนเอง และเพื่อประโยชน์ผู้อื่น, หรือเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งสิ้น, หรือเพื่อ
 ประโยชน์แก่ศีลธรรมนี้เอง เพื่อว่าอย่าให้ศีลธรรมนี้ มันหมดไปจากโลก.

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดโดยหัวข้อว่า **สถาบันผู้มีพระคุณในฐานะรากฐาน
 ของศีลธรรม** ได้ชี้ให้เห็นความหมายของคำว่า **สถาบัน** คือสิ่งที่สำคัญ ที่จะให้มนุษย์
 ทำอะไรลงไปในโลกของอย่างไร คือว่า คนเราเมื่อมีความนิยมชมชอบอะไรตรง ๆ กัน
 สิ่งนั้นหรือการกระทำอย่างนั้น หรือแม้แต่ความกตัญญูอย่างนั้น ก็กลายเป็นสถาบันขึ้นมา :
 คือสิ่งที่ฝังแน่นลงไปในความต้องการ หรือความนิยมนับถือของมนุษย์.

สถาบันของผู้มีพระคุณที่เลื่อมใส เราะบุ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์; ถ้าสถาบันนี้ยังคงอยู่ได้ ไม่สูญหายไป ก็เรียกว่า รากฐานของศีลธรรม ยังมีอยู่. ถ้าในบางกรณาลำต้นของมันจะหายไป เทียวแห้งไป; แต่เมื่อรากของมันยังอยู่ มันก็งอกขึ้นมาใหม่ได้ เพราะความเป็นสถาบันของสิ่งเหล่านั้น. ฉะนั้น **การประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ในบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์** จึงเป็นสิ่งจำเป็น หรือสำคัญสำหรับคนเรา.

สถาบันที่ทรงอำนาจเป็นเหตุกระเทือนถึงศีลธรรมได้

ที่นี่ ก็ขอให้พิจารณาต่อไปว่า มันยังมีอะไรมาแทรกแซง ในทางไหน อีกบ้าง ซึ่งเป็นการกระทบกระเทือนถึงศีลธรรม; ในที่สุดก็เห็นว่า สถาบันที่ทรงอำนาจในโลกนั้นแหละ เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะต้องรู้ จะต้องเข้าใจ จะต้องจัดการกับสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง. สิ่งที่มีอำนาจ ก็ลองก็คิดดูเถอะว่า มันจำเป็นหรือไม่จำเป็นอะไร ที่ควรจะสนใจ หรือจะไม่สนใจ; **ตลอดเวลาทุกวัน เราถูกกระทบกระทั่งอยู่กับสิ่งที่มีอำนาจ** นี้ไม่ถ้วน ก็มีอยู่ก็อย่าง.

ในการบรรยายนี้ มุ่งหมายจะกล่าวเฉพาะ **สถาบันที่ทรงอำนาจ ที่กระทบกระทั่งต่อสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม** เท่านั้น; แต่ถ้าจะพูดกันสั้นๆ เพียงเท่านั้น มันก็ไม่มีควมเข้าใจที่แจ่มแจ้ง ถูกต้อง หรือสมบูรณ์ได้ จึงถือโอกาสพูดไปเสียให้หมดทุกแง่ทุกมุม ของสิ่งที่เรียกว่าอำนาจ ของสถาบันที่เรียกว่าทรงอำนาจ, และของการที่สิ่งนี้มันมีการกระทบกระทั่ง ต่อศีลธรรมอย่างไรนั่นเอง.

เมื่อพูดถึงว่ามีอำนาจ ก็ขลให้นึกให้กว้างไปที่หนึ่งก่อนว่า **อำนาจในทางที่ จะทำให้มีศีลธรรม ก็มี**, และ **อำนาจในทางที่จะทำลายศีลธรรม ไม่ให้มีศีลธรรม ก็มี**; เพียงเท่านี้ก็เห็นได้แล้วว่า อำนาจสองอย่างนี้ มันต่างกันอย่างตรงกันข้าม. อำนาจ อะไรที่ทำให้คุณนั้นมีศีลธรรม และทำให้ทุก ๆ คนก็พลอยมีศีลธรรม; เพียงค้ำนี้ค้ำนี้ เทียบก็มีหลายสิ่งหลายอย่าง, คือมีอำนาจหลาย ๆ อย่าง ที่จะช่วยให้เป็นเช่นนั้น. ถึงแม้ อำนาจในฝ่ายที่จะทำลายศีลธรรมของคนเรา ก็มีหลายอย่าง ก็จะต้องผูกพันให้เห็นความ ที่จำเป็นว่า จะผูกพันสักก็อย่าง.

เกี่ยวนี้ ต้องการให้รับจุสำคัญให้ได้เสียก่อนว่า สิ่งหรือเรียกว่า **อำนาจ** นั้น มัน **เป็นไรทั้งและทั้งร้าย**; จึงเรียกได้ว่ามันเป็นอำนาจทั้ง ๒ ด้าน : คือด้านดีและด้าน ร้าย. สิ่งใดเป็นอำนาจด้านดี สิ่งใดเป็นอำนาจด้านร้าย ก็ลองก็คิดดู จากสิ่งที่เข้ามาเกี่ยว ข้องอยู่กับตัวเอง; อะไรมาทำให้เราเป็นคนดี เป็นที่พอใจแก่ตัวเอง, และบาง เวลาไม่มีอำนาจอะไรที่ ทำให้เราเป็นคนเลว จนเราก็กดเสียตัวเอง. ขอให้รู้จักสิ่งนั้น ไว้ในฐานะที่มันเป็นสิ่งที่มีอำนาจ.

ที่นี่ จะถูกกันต่อไปถึงคำว่า “สถาบันที่ทรงอำนาจ”; สำหรับคำว่า “**สถาบัน**” นั้น ก็ได้พูดมาแล้วในกรบรรยายครั้งก่อน คือ **สิ่งที่ยอมรับกันตรงกัน จะเป็นในแง่ดี หรือแง่ชั่วก็ตาม** : ในแง่ดีก็ยอมรับตรงกันว่าดี, ในแง่ชั่วก็ยอมรับตรงกันว่าชั่ว, เกิดถือตรงกันว่าอย่างนี้ดี อย่างนี้ชั่ว, และบุคคลกลุ่มนี้กำลังทำดี บุคคลกลุ่มนี้กำลัง ทำชั่ว หรือเกิดเป็นสถาบันอันใหญ่โตขึ้นมา เป็นหมู่คณะ เป็นสมาคม เป็นที่รวบรวม อะไรก็ได้.

คำว่า “**สถาบัน**” ไม่ได้หมายถึงวัตถุอย่างเดียว, ไม่ได้หมายถึงสถานที่ อย่างเดียว; หมายถึงการกระทำ ก็ได้, หมายถึงความคิด ก็ได้, หมายถึงความเชื่อ

ก็ได้. เมื่อเราเชื่อเหมือนกัน ทรงกัน อันนั้นก็มันสถาบันของความเชื่อ ; ฉะนั้น คำว่า **สถาบัน** นี้ เอาแต่ความสั้น ๆ ก็คือว่า **สิ่งที่มีความสำคัญต่อจิตใจของคนเรา** เพราะว่าทุกคนได้ยอมรับความเป็นอย่างนั้นของสิ่งนั้น.

สถาบันมีมาก อาจแยกได้ ๓ ประเภท

เมื่อพูดถึง **สถาบัน** ก็ยังแยกออกไปได้เป็น ๓ ชนิด เป็นอย่างน้อย : คือ **สถาบันที่เรารู้จักกันดี** ทั่วๆ ไปอย่างหนึ่ง, **สถาบันที่เราไม่ลู่จะรู้จัก** กันนักว่าเป็นสถาบันนี้ก็อย่างหนึ่ง, และ **สถาบันที่เรายังไม่เคยรู้จัก** กันเลย หรือไม่ยอมรับเลยว่าเป็นสถาบัน ; มันต่างกันถึงขนาดนี้.

อย่างทีหนึ่ง **สถาบันที่รู้จักกันดีแล้ว** ก็คือ เรื่องทางโลก ๆ ที่พูดถึงกันอยู่แทบทุกวัน ; **สถาบันของศาล, สถาบันของพระมหากษัตริย์, สถาบันของทุกอย่าง** ที่เราพูดถึงกันอยู่เป็นประจำ ; แม้แต่ที่สุกแต่สถาบันของคนใจ ซึ่งแตกต่างจากสถาบันของคนฉลาด. เราก็มองเห็นกันอยู่มากอย่าง ว่ามันมีอยู่จริง แต่เนื่องจากคนเราทำอะไรได้ความใจของตัวอย่างอิสระ ; ฉะนั้น สถาบันของคนชั่ว มันก็ยังมิอยู่ได้ในโลกนี้เป็นที่ยอมรับกันในหมู่คนชั่ว แล้วก็คือต้านคนดี, หรือสถาบันของคนที่จะทำดี. เดียวนี้เรามานึกกันแต่ในแง่ดี **สถาบันที่รู้จักกันดี** และ **เป็นไปในทางดี** ; เช่น **สถาบันทางพระศาสนา** มีวัดวาอารามเป็นสำนักงาน หรือกระทรวงกิจการใต้อำนาจจัดขึ้น เพื่อประโยชน์อย่างเดียวกัน.

อย่างที่ที่สอง **สถาบันที่ไม่กลจะรู้จักกันนัก** ต้องพูด ต้องแนะ จึงจะค่อยคิดเห็นและยอมรับ ; เช่น **สถาบันของบิดามารดา** **สถาบันของครูบาอาจารย์** **สถาบัน**

ของพระเจ้าพระสงฆ์ อย่างเป็นต้น. แต่ที่อยากจะเอามาพูดให้ได้ยิน ให้้องกันเสียใหม่ก็คือ **สถาบันของกิเลส.** ไครเคยได้ยินบ้าง คำว่า “สถาบันของกิเลส” ? ดูเหมือนจะยังไม่มี; และสถาบันของกิเลสนี้ มันมีอยู่จริงไหม ? ลองคิดดูเอง. สถาบันของกิเลสในหัวใจของคนทุกคน ถ้าเป็นอย่างนั้น เรียกว่ากิเลส; ถ้ามองดูในแง่ที่มันเข้มแข็งมันคง ก็ดูจะยิ่งกว่าสิ่งใด.

สถาบันกิเลส นี้ตรงกันไปหมดทุกคนทั่วได้ คือ **มีความโลภ ความโกรธ ความหลง มันมีอำนาจเด็ดขาดอยู่ในตัวมันเอง.** คนที่รู้เรื่องเข้าดียอมรับว่า มันมีอยู่จริง แล้วในหัวใจของเราด้วย ในหัวใจของเราทุกคน มันบีบบังคับเรายิ่งกว่าสิ่งใด.

ลองคิดดูให้ดีๆ **ใครมันเป็นนายเรามากกว่ากับกิเลสบ้าง ?** หรือแม้แต่คนที่เรารัก เราพอใจ เช่นมีความรักความเป็นต้น ก็ไม่บีบบังคับเราได้ เท่ากับสถาบันกิเลสในใจเราเอง. ดูความรุนแรงเข้มแข็ง เจ็บปวดของกิเลส มันมีอยู่ในจิตใจของเราอย่างแน่นแฟ้นมันคง; มีอำนาจยิ่งกว่าสิ่งใดที่เรารู้จัก ขอให้ยอมรับว่า มันก็เป็นสถาบัน; แต่เป็นสถาบันที่เราไม่ค่อยรู้จักกันนัก ทั้งที่มันกำลังเกี่ยวข้องกับ หรือว่าบีบบังคับ หรือกำลังเผาผลาญเราอยู่ทีเดียว.

อย่างที่สาม คือ **สถาบันที่มองไม่รู้จัก** หรือ **จะไม่ยอมรับกันเสียเลย** ก็ได้ เพราะว่ามันต้องมองกันให้ลึกซึ้งลงไป หรือให้สูงขึ้นยิ่งไปกว่าธรรมดา. นี้อยากจะใช้คำพูดว่า : **สถาบันธรรมชาติ สถาบันของธรรมชาติ ประกอบด้วยด้วยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.** ถ้าเรียกสั้นๆ ก็เรียกว่า “พระธรรม”; สถาบันของพระธรรม อยู่เหนืออะไรหมด เหนือดี เหนือชั่ว เหนือทุกสิ่ง, หรือว่าทุกสิ่งก็เรียกว่าธรรมชาติ. ถ้าจะพูดกันอย่างสมมติ ก็ต้องเรียกว่า **สถาบันของพระเจ้า;** แต่ไม่ใช่พระเจ้าที่เป็นคน ๆ อย่างที่คนโดยมากเขารู้จักกัน เขาว่าเขาเอง เขาคิดเขาเอง หรือเข้าใจเขาเอง.

คนเหล่านี้ยังไม่เห็นธรรมะ ยังไม่เห็นธรรมชาติ ยังไม่เห็นตัวจริงของธรรมชาติ ซึ่งเป็นสถาบันอันลึกซึ้งสูงสุด; ผู้ที่เข้าใจธรรมะถึงสูงสุดเท่านั้นแหละ จึงจะรู้จักสถาบันธรรมชาติ.

คำว่า “สถาบัน” เราจัดเป็น ๓ ชั้น อย่างนี้ : ก็นับสถาบันที่รู้จักกันดี, สถาบันที่มองไม่ค่อยรู้จักกันนัก. สถาบันที่ยังไม่รู้จักเลย ยิ่งมีความสำคัญลึกลงไปตามลำดับ ๆ ของการที่เราไม่ค่อยจะรู้จัก หรือรู้จักมันน้อย. ขอให้ไปคิดเอาเองสังเกตเอาเอง ทั้งช่วงนอกทั้งข้างใน ก็จะมีรู้จักสถาบันต่าง ๆ กันเป็น ๓ ประเภทอย่างนี้. ถ้าเรียกโดยชื่อ ก็มีมากมายหลายสิบอย่าง หลายร้อยอย่าง มันเรียกไม่ไหว จึงต้องเรียงโดยประเภท : ประเภทที่รู้จักกันดี ประเภทที่ไม่ค่อยจะรู้จัก ประเภทที่ยังไม่เคยรู้จักเลย; แล้วก็มีความเป็นสถาบัน ก็คือความตั้งมั่นแล้วอย่างมั่นคง ตั้งอยู่แล้วตั้งแต่เกิดกับบรรพเป็นต้นมา จนถึงขั้นนี้. ที่มนุษย์ตั้งมั่น นั่นแหละ มันหลายหลายหรือว่ามันไม่มั่นคง; ที่ธรรมชาติตั้งมั่นมันมั่นคงอย่างยิ่ง.

ความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบัน ทำให้เกิดผลได้ทั้งดี - ร้าย

นี่ เมื่อพูดถึงสถาบัน แล้วก็จะยากจะพูดเลยไปถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันนั้น ๆ; ความศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง อำนาจบังคับลง ให้เกิดผลสำเร็จขึ้นมา ตามที่สั่งนั้นต้องการ, หรือที่มนุษย์สร้างขึ้นเองก็ได้; มันจึงมีทั้งฝ่ายโง่เขลาและฝ่ายฉลาด. ขอให้ผมบอกให้ดูว่า สิ่งที่เราเรียกว่าศักดิ์สิทธิ์นั้น มันมีทั้งชนิดที่โง่เขลาที่สุด ก็ได้, ชนิดที่ไม่โง่เขลาแต่ก็ไม่ฉลาดนัก กระทั่งว่ามันฉลาดที่สุด ก็มี. เราจึงแยกความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันในทางจิตใจ หรือในทางวัตถุด้วย ว่ามันศักดิ์สิทธิ์ได้ ๓ ประเภท :-

ประเภทแรก โดยความหมาย มีบัญญัติวิปลาส มีนิจลาภิกฐิ มีความ
เชื่อไม่ประกอบไปด้วยญาณ; เรียกว่าความโง่เขลาเกินไป และโง่มาถึงมมย.
 นี้ก็มีความศักดิ์สิทธิ์ แล้วก็ต้องมีตำหรับคนโง่; เพราะว่าคนโง่ ไม่สามารถจะไปเอา
 ประโยชน์ได้จากสิ่งที่แท้จริง. ฉะนั้น คนโง่ก็ต้องเอาประโยชน์จากสิ่งที่อยู่ในระดับเดียวกับ
 คนโง่ ซึ่งได้แก่ความมมย. ความมมยก็เคยทำความสำเร็จประโยชน์ แล้วแต่ว่า
 ความมมยนั้น มันมีความหมายอย่างไร : มมยให้มันให้หลงในแว้งสิ่งๆ สองๆ หรือ
 ในเรื่องโชคกลางสักการะอะไรต่างๆ ก็ได้เหมือนกัน.

ความศักดิ์สิทธิ์ที่เลศนจากความมมย ก็ให้ผลไปตามแบบมมย

เรียกว่าให้ผลอย่างพรองตา ให้ผลอำพรางจากความจริง; ไม่ใช่ความจริง. แต่ว่าคน
 ไม่รู้ว่าไม่ใช่ความจริง ก็เห็นเป็นความจริง หรือถือเอาเป็นที่พึ่ง; ฉะนั้น จึงมีคนถือที่
 พึ่งอย่างผิดๆ หรืออย่างมมย มีมาแล้วแต่ก็กำบรวรพ์ และมีจนกระทั่งทุกวันนี้.
 ที่ว่าการศึกษารวมแล้ว วิทยาศาสตร์ก้าวหน้า นี้ก็ยังมีความมมย เพราะว่าคนเกิดมา
 ไม่ได้ฉลาดมาแต่ในท้อง มันก็ต้องมมยกันไปก่อน กว่าจะหายความมมย; ถ้าโชคดี
 มันก็หายเร็ว หมายความว่าถ้าเผชิญพบกับพระธรรม พระธรรมก็แก้ความมมยให้หาย
 เร็วได้. แต่ถ้าไม่พบกัน มันก็มมยจนเข้าโง่ง; ฉะนั้นก็ต้องถือว่า เป็นความ
 ศักดิ์สิทธิ์อันหนึ่ง ของสถาบันแห่งความมมย.

ประเภท ๒. **ความศักดิ์สิทธิ์โดยอำนาจของศรัทธา ที่ถูกต้องบริสุทธิ์** คือ
ประกอบอยู่ด้วยบัญญัติ. คน นี้ไม่โง่, คน นี้ไม่มมย มีสติบัญญัติ และก็มีศรัทธา
 ความเชื่อในธรรมะนั้น ในระบอบของการประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น; แต่มันก็ยังเป็น
 เพียงศรัทธา คือไปตามอำนาจของความเชื่อ. นี้ก็ยังดีกว่าอย่างแรก มันให้ผลชนิด
 ที่ว่า โกล้ความจริงเข้าไป มันจะไปปะกังความทุกข์โดยแท้จริงได้; ฉะนั้น การตั้งต้น

ช่วยศรัทธา ที่ประกอบด้วยปัญญา เรียกว่าเป็นการทั้งชั้นที่ถูกต้อง และมีความศักดิ์สิทธิ์ พอที่จะให้ได้รับผล ชนิดที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม คือความจริงตามสัตถ์ส่วน.

ประเภท ๓. **ความศักดิ์สิทธิ์ อันมาจากความจริง** อาศัยความจริง หรือ โดยความจริงแท้; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ **กฎเกณฑ์แห่งอหิปปัจจยตา.** เราเคย พุคกันมานานแล้วเรื่องอหิปปัจจยตา ไปพบทวนดูใหม่ ก็พบว่า มัน**ไม่มีความจริง** อะไรลงไปว่า **ความเป็นอหิปปัจจยตา;** อย่างนั้นมันเป็นเรื่องของปัญญา ที่เป็น ไปถึงที่สุด ไม่ใช่เพียงแค่ศรัทธา; ฉะนั้น จึงให้ผลชนิดที่แท้จริง และถึงที่สุด, **มีความศักดิ์สิทธิ์ตรงที่ลบลูกๆ ได้สิ้นเชิง.**

ในสามอย่างนี้ อย่างที่แรก **ดับทุกข์หลอกๆ** ดับทุกข์อย่างอวิพราง ด้วย อำนาจความมกมาย. อย่างที่ ๒ **ดับทุกข์ได้พอสมควร** ด้วยอำนาจของศรัทธาที่ถูกต้อง. อย่างที่ ๓ **ดับทุกข์ได้แท้จริง ด้วยปัญญาที่แท้จริง.** **ข้อที่ดับทุกข์ได้** เราเรียกกันว่า **ความศักดิ์สิทธิ์** หรือให้ผลตามความประสงค์ของคนที่ต้องการ.

ถ้าจะเปรียบ ก็เหมือนกับหยูกยาที่ใช้กันอยู่ ในทุกวันนี้ : ยาบางอย่าง มันเป็นยาหลอกๆ ให้คนสบายใจ ก็พอได้รับประโยชน์บ้าง; ยาบางอย่างมันเป็น เพียงหยูกความเจ็บปวด แต่ก็ไม่ได้แก้ไขต้นเหตุของโรคภัยอันแท้จริง; ความหายจากโรค มันจึงถึงที่สุด หรือดีกว่า ๒ อย่างแรก.

อย่างเดียวกันเราพูดกันว่า ยาหอม ก็เป็นยาหลอกๆ ไว้วีที่ก่อน; ยังจะต้อง กินยาอะไรบางชนิด. หรือว่ายาแก้ปวดท้อง กินเข้าไปก็เพียงแก้ปวดท้อง; แต่ยังไม่ถึงที่สุด เพราะมันจะต้องกินยาอะไร ที่แก้ไขต้นเหตุที่ทำให้ปวดท้องอีกชั้นหนึ่ง หรือ

ว่าผาตัดเอาสิ่งที่เย็นสันแก่ๆ เหล่านั้นโยนเอาเสียก่อน. ในความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันทั้งหลาย ก็มีอยู่อย่างนั้น.

สรุปในส่วนนี้ที่ว่า สถาบันศักดิ์สิทธิ์เป็นกฎเกณฑ์ขึ้นมา, มีหลักเกณฑ์ที่สังเกตเห็นได้, ยอมรับเป็นเรื่องๆ ไป, ทุกคนอยู่ใต้อำนาจของมัน. ที่มนุษย์คงชนกันมี, มนุษย์ไม่ได้คงชน แต่ที่ธรรมชาติเป็นผู้คงชนกันมี, จึงให้ความศักดิ์สิทธิ์คือการให้ผลตอบแทนนั้นต่างกันไป.

อำนาจเป็นใหญ่ในโลก

ทีนี้ ก็มาถึงคำว่า "อำนาจ" เราได้พูดกันแล้วโดยหัวข้อว่า "สถาบันที่ทรงอำนาจ"; เมื่อพูดถึงเรื่องสถาบัน ก็พูดถึงเรื่องอำนาจต่อไป. เมื่อพูดถึงอำนาจขอให้ระลึกถึง พระพุทธภชาชิตที่สำคัญที่สุด ประโยคหนึ่งที่ว่า *วโล อีสุสริย โลกเอ*; เข้าใจว่าหลายคนได้อินพระพุทธรภชาชิตนี้ แล้วเอาไปพูดไปกล่าวอยู่ด้วยซ้ำไป; แต่กลับว่าจะรู้จักไม่หมด. ถ้ารู้จักหมด รู้จักความหมายสั้นเชิง ก็จะเห็นได้ทันทีว่า คำพูดประโยคเดียวกัน ครอบคลุมหมด ไม่มีอะไรเหลือ, ครอบคลุมทั้งโลก ทุกโลก หรือเหนือโลก ครอบคลุมไปทั้งฝ่ายผิดและฝ่ายถูก.

เราจะไล่พิจารณาถุกันในเรื่องนี้ ที่ว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก มันมีความหมายहतทุกด้าน ทุกชั้น ทุกระดับ; แต่เนื่องจากภาษาไทยเรา มันสลับซับซ้อน มีความหมายไม่สมบูรณ์ : บรอย่างเราใช้พูดกันอย่างไร ก็ดีเอาแต่ความหมายเพียงเท่านั้น; แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้มีหลักอย่างนั้น. ที่ว่าอำนาจเป็นใหญ่ในโลก

มันก็ยังกว้างขวาง: คือว่าในกรณีที่เกี่ยวข้องกับโลก หรือในกรณีที่มีมันตรงกันข้ามกับโลก ก็ยังเรียกว่าในเรื่องของโลกอยู่นั่นเอง.

ที่นี้ เมื่อพูดถึงอำนาจ ก็ไม่ใช่หมายถึงอำนาจอย่างที่ชาวบ้านรู้จักกัน : ว่าใครมันมีอำนาจ มีอาวุธ มีวาสนาบาปก็มี มันก็มีอำนาจ. อำนาจเพียงเท่านั้นไม่พอ มันเป็นอำนาจอย่างเต็มกอมมือ; พระพุทธเจ้าท่านหมายถึงอำนาจที่มากกว่านั้น ที่แท้จริงกว่านั้น. ที่พูดกันว่า **เป็นใหญ่ในโลก** แต่ที่มีความเหมาะสมครอบคลุมไปหมด แม้จะเป็นเรื่องอำนาจธรรมดาสาสามัญ มันก็รวมอยู่ในคำว่า "อำนาจ", และอำนาจที่เหนือไปกว่านั้น ยังไม่มีใครรู้จัก ก็เรียกว่าอำนาจ; ฉะนั้นเรามานพิจารณาถึง คำว่า "อำนาจ" กันให้สิ้นเชิงเสียก่อน แล้วจึงค่อยเลือกกัน ว่าอันไหน มันจะแก้ปัญหาที่เรากำลังมีอยู่.

อำนาจอย่างที่ ๑. อาจจะเรียกว่า **อำนาจของธรรมชาติ**, อำนาจของธรรมชาตินั้นเป็นตัวกฎธรรมชาตินั่นเอง ก็ได้ หรือว่ามันเป็นกิริยาอาการ ที่กำลังเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ก็ได้เหมือนกัน; นี้เราเรียกว่าอำนาจของธรรมชาติ. ใครบ้างพ้นไปจากอำนาจนี้? อย่างว่าแก่ลงุณย์ แม้เตสส์ตัว แม้เตคันไม้ แม้เตกัอันหิน กัอันคินอะไร มันก็ตกอยู่ใ้อำนาจอันนี้; ก็อำนาจของธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่อย่างไร, แล้วก็ไม่มีใครไปสู้มันได้ ก็ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาตินั้น ๆ.

ที่คนเขาพูดว่า **เขาเอาชนะธรรมชาติได้นั้น เป็นการหลีกเลี่ยงอย่างขอไปที** และมันก็ใจ ไม่รู้สึกตัวว่าการหลีกเลี่ยงนั้น ทำให้เกิดปัญหาที่หนักยิ่งไปกว่าเดิมอีก. อย่างที่เราต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างนี้ เป็นอำนาจของธรรมชาติมันบังคับไว้ แล้วเราหลีกเลี่ยงได้อย่างไร; การหลีกเลี่ยงก็ทำให้เกิดปัญหาใหม่มากกว่า.

ถ้าเราใช้คำว่า “คู่ต่อสู้” มันก็กลายเป็น **ต้องต่อสู้ตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ** ประทะประดังไป พอไม่ให้เจ็บปวดมากนัก; ในที่สุดก็ต้องต้องเป็นไปตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย. เรื่องอื่นๆก็เหมือนกัน ที่ว่าเรารู้จักทำบ้านเรือนอยู่ เราเอาชนธรรมชาติได้อย่างนี้; นี่คือคนที่มองไม่เห็น. หมายความว่า มันกลับจะถดถอยไปในปัญหาอันอื่น ที่ธรรมชาติจะบีบคั้นไปมากกว่านั้น. เช่นเราเป็นมนุษย์อย่างนี้ เรามีเนื้อหนังอย่างนี้ เราก็ทนอยู่ในธรรมชาติ อย่างที่เคยทนได้ ตรงที่เป็นสมัยโน้นไม่ได้ : สมัยที่เราไม่มีบ้านเรือนนั้น.

แต่เมื่อพูดถึง **อำนาจของธรรมชาติ** แล้วเป็นอันว่า **อำนาจของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา - ความที่มันต้องเปลี่ยนแปลงไป ตามกฎเกณฑ์อันนั้น.** นี่รู้จักเสียดีกว่าก่อน ในฐานะที่เป็นอำนาจสูงสุด บรรพมหาอำนาจ ยิ่งกว่าอำนาจอื่นใด คือ **อำนาจของธรรมชาติ.**

อำนาจที่ ๒. อยากรจะเรียกว่า **อำนาจของกิเลส; กิเลสก็คือธรรมชาติ หรือสิ่งที่กำลังเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ** อย่างหนึ่ง; แต่เดี๋ยวนี้เราแยกออกมาเรียกว่า “กิเลส” เพื่อให้มองเห็นได้ง่ายเข้า มันอยู่ชุกชุกคนเราเหมือนกัน แล้วกำลังผจญกับเราอยู่ตลอดเวลาอย่างจัง ๆ. อำนาจของกิเลสก็คือตัวกิเลสเองก็ได้ หรือของคนที่มีกิเลสแล้วใช้กิเลสออกมาก็ได้; เพราะว่าคนตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสแล้ว ทำให้ตัวเองให้ร้อนเป็นไฟแล้ว. ที่นี้ยังใช้กิเลสนั้นให้ตกไปยังคนอื่นอีก ก็พลอยร้อนวันกว้างออกไป.

อำนาจของกิเลสนี้ อย่าต้องอธิบายกันเสีย; เมื่อใดกิเลสเกิดขึ้น แล้วก็ไปทุกข์เองว่า มันมีอย่างไร, มากหรือน้อยอย่างไร. ในวันหนึ่ง คืนหนึ่ง **เรามีเวลาที่เห็นอิสระจากอำนาจของกิเลสเท่าไร, มากหรือน้อยเท่าไร; ก็พอจะเข้าใจ** สิ่งนี้เรียกว่า อำนาจของกิเลสได้.

อำนาจอย่างที่ ๓. ก็คือ **อำนาจของมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน**; ที่คนเขารู้จักกันมาก ก็รู้จักเพียงอำนาจของมนุษย์ที่ใช้ต่อมนุษย์ด้วยกัน. เมื่อเอาไปเปรียบกับอำนาจของกิเลส อำนาจของธรรมชาติแล้ว; อำนาจของมนุษย์ก็เป็นเหมือนของเด็กอมมืออีก เป็นของเด็กเล่นไป. แต่เรื่ถ้าสังเกตแล้วกันมาก **เราคืออำนาจของมนุษย์ที่จะใช้ต่อมนุษย์ด้วยกัน มากกว่าที่เราคืออำนาจของกิเลส หรืออำนาจของพระธรรมชาติ.** นี่ก็คิดว่า คนเรามันโง่หรือเปอร์เซ็นต์ โง่ก็พันเปอร์เซ็นต์ หรือโง่สักที่หมื่นเปอร์เซ็นต์ ที่เรารู้จักอำนาจเพียงอำนาจอย่างเด็กเล่น, ของเด็กเล่น; แล้วก็กลัจนสุกแล้ว แล้วไม่รู้จักอำนาจอันแท้จริง ที่ควรกลัวอย่างยิ่ง.

อำนาจของมนุษย์ที่กระทำแก่มนุษย์ นี้ก็พอจะแบ่งออกไปได้เป็นหลาย ๆ อย่าง แต่รู้สึกเสียเวลาถ้าไปมันแบ่งให้มันครบไปเสียทั้งหมด **แบ่งเป็นประเภท ๆ** นี้ก็ว่า :-

อันแรก **อำนาจกำลังขังขี้** เขามีอาวุธ หรือว่าเขามีกำลัง มีเครื่องที่ให้อำนวยความสะดวกได้เปรียบ; เขามีมากกว่าเรา ก็เรียกว่าเขามีกำลัง. นี้ก็เป็นอำนาจอันหนึ่งที่ใช้กันอยู่. เคียงนี้เขาใช้อำนาจอาวุธแสนยานุภาพที่ใหญ่โตมโหฬาร รบราฆ่าฟันบีบบังคับกันอยู่; ประเทศเล็ก ๆ ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของประเทศใหญ่ ๆ ในโลก.

อำนาจอื่นอีก ก็เช่น **อำนาจเงิน** ถ้าใครมีเงิน ซึ่งทุกคนอยากได้; คนที่มีอำนาจเงิน ก็บังคับคนที่อยากได้เงินนั้นได้อีกที; แต่ไม่อาจจะบังคับคนที่ไม่มีอยากได้เงินก็ได้. ที่นี้คนธรรมดาสามัญก็อยากได้เงินกันทั้งนั้น; นี่เขาก็ใช้อำนาจเงินนี้บังคับเอาไปได้ แล้วเห็นว่า เขาจะต้องการอะไร.

อำนาจชนิดอื่นอีก เช่น **อำนาจของเส้นใต้** ความมีเส้นใต้ เช่น ความน่ารัก หรืออะไรเป็นต้น, ซึ่งมีการช่วยวนใต้หลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ วิธี; นี่ก็เป็นอำนาจซึ่งทำให้คนมีอำนาจเงิน หรืออำนาจอาวุธตกอยู่ภายใต้คนที่มีความสามารถที่ง่าย ๆ. ความหมายสำคัญมันอยู่ที่ตรงที่ **อำนาจบังคับคนที่มิได้** ซึ่งยังคงการจะได้อยู่.

อำนาจที่มีมนุษย์เขาใช้แก่กันและกัน; อย่างน้อยเราก็จะได้อำนาจเป็น ๓ ชนิดแล้ว. ถ้านับตั้งแต่อย่างที ๑ ระดับต่ำ : คือระดับเด็กเล่นขึ้นไป, คืออำนาจที่ **มนุษย์ใช้แก่มนุษย์** เหมือนที่เรารู้จักกันดี. ที ๒ อำนาจที่ **ดีเลสไป้แก่มนุษย์** อำนาจของกิลเลสมันร้ายกว่า. ที ๓ **อำนาจของธรรมชาติ** หรือของพระธรรม ที่ทำให้เกิดสิ่งใด ๆ ขึ้นมาที่ใด รวมทั้งกิลเลสด้วย, มันบังคับมันมาแต่ในชั้นก่อนอย่างนี้; อย่างนี้เรียกว่าอำนาจทั้งนั้น.

ทีนี้ ข้อความที่ **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลกนั้น** ท่านหมายถึงอะไร? **หมายถึงอำนาจอะไร?** สองคติใหม่; มีคนอธิบายกันตามความเห็นของตัว : อำนาจอย่างนั้น อำนาจอย่างนี้. พวกเรียนนักธรรม หรือสอนนักธรรม ก็อธิบายพระพุทธภาษิตข้อนี้ ไปตามความคิดเห็นของคน ยังไม่ค่อยยุติได้. อาหมาก็เคยถูกขอรับรองให้อธิบายภาษิตข้อนี้หลายครั้งหลายหน หลายยุคหลายสมัย.

เมื่อแรกมีประชาธิปไตยใหม่ๆ ในเมืองไทย ก็มีปัญหาถึงข้อนี้, มีคนถกถึงความหมายของคำๆ นี้ ก็ได้อธิบายไปตามความคิดเห็น ไม่ค่อยจะถูกต้อง ก็เพราะเรายังใจยังไม่ค่อยจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า "อำนาจ" นั้นด้วยเหมือนกัน; ต่อเมื่อได้ศึกษาสังเขปพิจารณามาหลายปีหรือหลายสิบปี ก็พอจะมองเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงหมายถึงอะไร, ในเมื่อตรัสว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก.

พวกอรรถกถาจารย์ทั้งหลายก็จะชี้ไปยัง **อำนาจของกิลเลส** เรียกว่า **เป็นใหญ่ในโลก**; **นี่ก็ถูกต้องเหมือนกัน**. แต่โดยความเห็นส่วนตัวแล้วคิดว่า มัน **ควรจะไป**

โลกว่านั่น คืออำนาจของอะไร ที่มันสร้างกิเลสขึ้นมา อีกทีหนึ่งดีกว่า; หรือว่าอำนาจอะไรที่มันจะทำลายกิเลสให้หมดไป อีกชั้นหนึ่งก็ได้, ซึ่งจะเป็นอำนาจที่ยิ่งกว่าอำนาจของกิเลส. ฉะนั้น จึงจัดระดับของอำนาจไว้เป็น ๓ ชั้น อย่างนี้; แล้วให้ทุกชั้นมันเป็นใหญ่ในโลก ในความหมายหนึ่ง ในแง่หนึ่ง ในกรณีหนึ่ง ๆ.

ถ้าพูดทางวัตถุ ก็เป็นอย่างโลก โลกของคน วัตถุ ใจ ๆ กันนี้ ก็พูดได้ว่า **อำนาจของอาวุธเป็นใหญ่ในโลก**; เพราะว่าใครมีอำนาจอาวุธ แสยบนานภาพมาก ก็เป็นใหญ่ในโลก. นี่มันก็จริงมันก็ถูก แต่แล้วคนชั้นหนึ่ง ที่ชนะคนอื่นด้วยอาวุธแล้วก็ยังไม่พ่ายแพ้แก่อำนาจกิเลส. นี่ก็เป็นอันว่า **กิเลสเป็นใหญ่ในโลก**.

ทีนี้ กิเลสมันจะถูกทำลายไปด้วยอะไรได้ในที่สุด **กิเลสก็ถูกทำลายไปได้ด้วยอำนาจของธรรม**; ฉะนั้น ธรรมะก็ชนะกิเลส ซึ่งเขามักมันอยู่ในโลก. เป็นอันว่าอำนาจของพระธรรม หรือธรรมชาตินี้ใหญ่กว่าอีก เป็นใหญ่ในโลก; เพราะฉะนั้นเราตถ์กันให้จริง ให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าทุกอย่างค้ำทานอำนาจของธรรมชาติไม่ได้.

ทุกอย่างกำลังไหลเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ ตามอำนาจของธรรมชาติ, ตามกฎของธรรมชาติ; ซึ่งถ้าเรียกอย่างพุทธบริษัท เราก็เรียกว่า **พระธรรม, กฎเกณฑ์ของพระธรรม, อำนาจของพระธรรม**, จะใช้ชื่อให้ชัดลงไปว่า **อิทัปปัจจยตกฎเกณฑ์ของพระธรรม** ที่มีชื่อว่า **อิทัปปัจจยต** สามารถบังคับทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไป **ได้** : บังคับวัตถุล้วน ๆ ก็ได้, บังคับนามธรรมก็ได้, บังคับรวมกันก็ได้, บังคับคนก็ได้ บังคับกิเลสของคนก็ได้, มันจึงบังคับมันได้ไปหมด.

เมื่อจะถือว่า พระพุทธภาณิตนี่เป็นหลัก ก็ไม่มองดูชื่อว่า อำนาจของอะไรก็อย่าง ที่เป็นใหญ่ในโลก. บางคนจะคิดว่า ยังมีสิ่งที่แยกออกไปจากโลกคือในธรรม;

อะไรเป็นใหญ่ในธรรม ก็ได้เหมือนกัน : ก็คืออำนาจธรรม เป็นใหญ่ในธรรม, อำนาจของธรรมชาติ อำนาจของพระธรรม ที่เป็นใหญ่ในโลก ก็เป็นใหญ่เหนือธรรมหรือในธรรมะ หรือในวงของพระธรรม ในขอบเขตของธรรม; มันก็ไม่พ้นไปจากสิ่งเดียวกันนั้นอีก. ที่นี้ คำว่า “ในธรรม” อย่างนั้นมันไม่ใช่เป็นปัญหา มันไม่ใช่เกี่ยวกับความทุกข์; แต่ยิวเรา **มีปัญหาเกี่ยวกับความทุกข์ ต้องเอาสิ่งที่ดับทุกข์ได้ มาเป็นตัวแทนมาหา** สำหรับจะเพ่งเล็ง.

ที่นี้ “**สถาบันที่ทรงอำนาจ**” ก็คือ **สถาบันที่มีอำนาจทางศาสตราวุธในโลกนี้** สำหรับบังคับคนก็มี, แล้ว **สถาบันของกิเลสที่บังคับคนทั้งหมดอีกทีหนึ่ง**, และ **สถาบันของพระธรรมอันลึกซึ้ง ของธรรมชาติ** อันลึกซึ้งที่บังคับกิเลส ที่บังคับสิ่งทั้งปวงอีกทีหนึ่ง. นี่เดี่ยวเราจะพิจารณากันในแง่ที่ว่า มันมีการเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมนั้นอย่างไร.

ศึกษาสถาบันที่ทรงอำนาจ ของพุทธบริษัท

ในขั้นนี้ **อยากจะพูดต่อไปอีกนิดหนึ่ง** ถึงสิ่งที่นำพิจารณา คือพูดกันแต่ **ในวงของพุทธบริษัท** แล้ว **เรามีสถาบันที่ทรงอำนาจสูงสุดอย่างไรบ้าง?** บางคนอาจจะไม่คอยคิด หรือว่ามีใครบอกก็ไม่ยอมเชื่อ, ก็คืออยากจะบอกว่า **เรามีค่านับถือค่าหนึ่ง** ซึ่งพูดกันอยู่มาก **คือคำว่า อานุกาฬ;** เรามักจะแยกเป็น : **พุทธานุกาฬ** - อำนาจพระพุทธเจ้า, **ธรรมานุกาฬ** - อำนาจพระธรรม, **สังฆานุกาฬ** - อำนาจพระสงฆ์. คนซึ่งฉลาดก็มักจะอ้างเอาอานุกาฬนั้นมาเป็นที่พึ่ง; **เมื่อยังไม่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** ที่แท้จริงมันก็เป็นที่พึ่งอย่างขอไปที. ถ้าจะให้เป็น

ที่พึงแท้จริงได้ ก็คือรู้จัก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, จนมองเห็นว่ามีอำนาจ
อย่างไร.

ถ้าเราอ้างพุทธานุภาพ ก็ให้รู้ว่าคืออะไร แล้วในที่สุดก็จะเห็นว่าเป็นสถาบัน
อันหนึ่ง เพราะว่าเราพุทธบริษัททุกคนยอมรับ; พวกอื่นจะไม่ยอมรับก็ได้ เพราะว่า
เขาไม่ได้ใช้คำๆ นี้ เขาใช้คำอย่างอื่น. ที่จริงคนที่นับถือศาสนาอื่น ก็ได้ยอมรับสิ่งที่
เรียกว่าพุทธานุภาพเข้าแล้วเต็มที; แต่โดยไม่รู้ตัว เพราะเขาไม่เรียกอย่างนั้น.
นี่เราเป็นพุทธบริษัทควรจะรู้.

สำหรับ **พุทธานุภาพ** นี้ก็เหมือนกันอีกแหละ, คือมีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกับ
ที่พูดมาแล้วว่า **ด้วยความหมาย** ก็มี **ด้วยศรัทธา** ก็มี **ด้วยปัญญา** ก็มี. พุทธา-
นุภาพที่เกี่ยวกับศีลธรรม ก็เริ่มต้นมา ตั้งแต่ ศรัทธาที่บังอาจ, อุปุปาทานที่บังอาจ, ความ
จงรักภักดีที่บังอาจ, ไนแรงของศีลธรรม มันเกี่ยวกันอยู่โดยตรง. แล้วมันกลับจะนำ
ประหลาดใจที่ว่า มีศรัทธาบังอาจ มีอุปุปาทานบังอาจ มีความภักดีบังอาจ นั่นแหละ;
แต่ยังมีศีลธรรมดีเสียว่าคนที่ไม่บังอาจบางคนเสียอีก. เพราะว่าคนบังอาจบางคน เขา
เชื่อจริง ยึดถือจริง จงรักภักดีจริง; คนนั้นเลยมีศีลธรรมดี ไม่กล้าทำบาป ทำผิด
หรือว่าทำชั่วอะไร แม้แต่เล็กน้อย. นี่เราเชื่อในตัวพระพุทธเจ้า **แม้ว่าจะบังอาจ
ก็ยังช่วยให้ศีลธรรมได้.**

ถ้าเรามีศรัทธาจริง หรือมีอุปุปาทานที่ไม่บังอาจ ไม่เป็นความยึดถือ อย่างเป็นทางการ
ก็จะ เป็นอธิษฐาน ก็ยังดียิ่งขึ้นไปอีก : มีความจงรักภักดีด้วยปัญญา ก็มีศีลธรรม
ที่ดีกว่า ที่สะอาดกว่า เพราะมันไม่บังอาจ บางทีจะพอเหมาะพอดีกว่าชีวิตที่บังอาจ.

ที่นี้ ถ้าเราจะดูในแง่ของปรมัตถธรรม จะพบว่า พุทธานุภาพ นี้คือ **อานุภาพ** ของ**ความรู้** ของ**ญาณ** ของ**ปัญญา** ของ**อภิญา** อะไรต่าง ๆ คือ **การตรัสรู้**; ฉะนั้น ฐึ้ออะไร, อันนั้นแหละคือสิ่งที่มีอานุภาพ ที่เราจะเรียกว่า พุทธานุภาพ. พระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธรเจ้าขึ้นมาได้ ก็ด้วยสิ่งนี้; และสิ่งนี้แหละเอาไปใช้สำหรับเป็นเครื่องแก้ปัญหาค่าง ๆ ได้อย่างถึงที่สุดทีเดียว และเราเรียกว่า พุทธานุภาพ. ฉะนั้น คำว่า “**พุทธานุภาพ**” ก็มีทั้งอย่างมจาย และอย่างไม้มจาย, อย่างสูงสุด คือเป็นปัญญาสูงสุด.

ส่วน **ธรรมานุภาพ** ก็คล้าย ๆ กันอีก; ถ้าเป็นอย่างศีลธรรมทั่ว ๆ ไป ก็คือ **ศีลธรรมกันเพียงสักว่า จะได้ไม่ตกนรก**, หรือว่าจะพูดให้กว้าง ก็ว่าสิ่งที่จะทรงปฏิบัติไว้ ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว; นี้คือพระธรรม, อานุภาพของสิ่งนี้เรียกว่าธรรมานุภาพ. ในแง่ของศีลธรรม ต้องการเพียงเท่านั้น เพียงไม่ตกนรก จึงมีตัวคนของ ตัวกู - ของกู อยู่อย่างเต็มที, เป็นที่พอใจของกู; ธรรมานุภาพก็ช่วยได้เพียงเท่านั้น.

แต่ถ้าสูงไปกว่านั้น เป็นไป **ในรูปของปรมัตถธรรม** แล้ว ธรรมานุภาพไปไกลกว่านั้น : คือ **ธรรมานุภาพจะดับตัวกู จะดับเสียซึ่งสักกาย** ที่เรียกว่า **สักกายะมิวัธ** - ดับเสียซึ่งความคิดว่าตัวกู - ว่าของกู; ทำให้เกิดความรู้สึกพ้น ไม่มีอัตตา ไม่มีตัวตนขึ้นมา. ธรรมานุภาพนั้นไปไกลอย่างนี้ ไม่ใช่เพียงแต่ไม่ให้ตกนรกที่เด็ก ๆ เขากลัว; แต่ว่าก็ใช้ได้กันทั้งนั้น : อย่างคำก็มีประโยชน์ชั้นต่ำ, อย่างกลาง อย่างสูง ก็มีประโยชน์ในระดับกลาง หรือชั้นสูง. เราเรียกว่า **ธรรมานุภาพ เป็นสถานันที่** **ดีกล่าลที่สุด**; แต่ทุกคนจะรู้จัก หรือไม่รู้จักกันอีกเรื่องหนึ่ง. แต่พุทธบริษัทเราควรจะรู้จัก ถ้าไม่รู้จักก็ใช้ไม่ได้ ว่าสถานันอันสูงสุดของเรา เช่นพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ.

ที่นี่ ก็จะเลยไปถึง **สังฆานุภาพ** - **อนุภาพของพระสงฆ์**. ถ้าพูดกันอย่าง **ภาษาศีลธรรม** ในขั้นต้นๆ ก็เป็นที่ทำบุญ **เป็นทักษิณียะบุคคล**; ทำบุญแล้วก็ได้บุญ กลุ่มครองคนไม่ให้ทำบาป, แนะนำสั่งสอน หรือว่าสืบอายุพระศาสนา ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีอยู่ในโลกนี้ ให้กลุ่มครองโลกนี้ไว้ ให้ตั้งอยู่ในแนวของพระศาสนา หรือ พระธรรม; อย่างนี้ก็เรียกสังฆานุภาพได้.

แต่ถ้ามอง **ในแง่ของปรมาตม์** ให้ลึกกว่าขึ้นไปอีก ก็จะเห็นเป็นรูปร่างของ อันอื่น คือ **เป็นสถาบันทางจิตใจ** อันหนึ่ง **อย่างเร็นลับที่ลึกของมนุษย์** ที่เอาชนะกิเลสได้. **มนุษย์ที่เอาชนะคิดหาได้** ก็มีอยู่เป็นปีกแผ่นในโลกนี้ **นี้เรียกว่าพระสงฆ์, พระอริยสงฆ์**. **อนุภาพของพระสงฆ์** คือ **อนุภาพที่ช่วยให้หลักประกันอยู่ในโลกนี้ ว่ามนุษย์องค์สามารถชนะกิเลสชนะคิดหาได้** ด้วยมีผู้สืบไว้ ไม่ให้สูญหายไป ให้อยู่คงมีอยู่สำหรับเป็นที่พึ่งแก่โลก; ก็ **เป็นสังฆานุภาพ** **เพราะว่าทำไปโดยพระสงฆ์** โดยคณะสงฆ์ ที่เป็นพระสงฆ์ ตามความหมายที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา.

สถาบันที่ทรงอำนาจ ที่ควรจะเรียกว่า ดีที่สุด หรือประเสริฐที่สุด หรือ **เหมาะที่สุดของพุทธบริษัท** ก็คือ **พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ**. ลองมีเข้าดูซิ; ก็จะรักษาไว้ได้ซึ่งศีลธรรม, ลองไม่มี ขาดไปมันก็จะมีความเสื่อมทางศีลธรรม. เกียวนี้มีกันแต่ปาก อะไรๆ ก็อ้างพระพุทธ อ้างพระธรรม อ้างพระสงฆ์ อ้างกันแต่ปาก มันก็ได้ผลแต่เพียงว่าได้แต่ปาก ได้อย่างลมๆ แล้งๆ.

นี่ขอให้ไปพิจารณาใคร่ครวญ ทบทวนกันดูใหม่ให้ดี ในเรื่องพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ และให้ตั้งอยู่บนศรัทธา บนกระหม่อม หรือว่าในดวงใจ หรืออะไร ก็แล้วแต่จะชอบคำไหน; ให้ได้มีอยู่จริงๆ ก็แล้วกัน. สำหรับพุทธบริษัท ที่มีอนุภาพทั้งสามนี้ เป็นสถาบันที่พึ่งคุ้มครอง.

ที่ว่าพวกที่ถือศาสนาอื่น เขาก็อาจมีสถาบันนี้ โดยไม่รู้ตัวกันนั้น เป็นได้ในเมื่อเขาถือเอาแต่ความหมาย ; เพราะถ้าเป็นพระพุทธรูป พระธรรมจริง พระสงฆ์จริงแล้ว ก็เป็นประโยชน์แก่ทุกคน, ใช้ได้แก่มนุษย์ทุกคน ; และบางคนได้กระทำอยู่ ได้เกี่ยวข้องอยู่. แต่เขาไม่ใช่คำพูดว่า พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เขาจะใช้คำอื่น ตามภาษาของเขาก็แล้วกัน. เขามีบุคคลที่รัฐธรรมนูญสั่งสุกั้นทำหน้าที่เผยแพร่ แล้วคนปฏิบัติตาม, แล้วคนก็ได้รับประโยชน์ ; ก็เรียกว่าเกี่ยวกับพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ในนามอื่น ในชื่ออื่น ในระดับอื่น. ฉะนั้นจึงถือว่า กลุ่มครองโลกทั้งหมดได้.

สรุปความกันตอนนี ก็ว่า **สถาบันที่ทรงอำนาจ** ; ถ้าพูดให้กว้าง หรือ **ครอบคลุมไปหมด ก็ไปถึงตัวธรรมชาติดันเรนดับ,** ก็เสสที่กำลังครอบงำมนุษย์, และมนุษย์ที่กำลังมีอำนาจทางวัตถุ. เมื่อเป็นกลุ่มเป็นก้อนขึ้นมา ก็เรียกว่า "สถาบัน" อย่างนี้ใช้ได้ทั่วไปแก่กลุ่มบุคคล ที่ถือลัทธิต่างๆกัน ไม่ว่าจะลัทธิอะไร จะหนักหนัไปจากนี้ไม่ได้.

สำหรับ **พุทธบริษัท** เรา, เราจะทำให้แลบเข้ามาเป็น **พุทธทานุภาพ ธรรมทานุภาพ สังฆทานุภาพ** ถือว่าเป็น **สถาบันที่ทรงอำนาจเกี่ยวกับศีลธรรม** หรือเกี่ยวกับปัญหาของศีลธรรม. คนเราโดยทั่วไป ยังอยู่ในวิสัยที่ต้องใช้อำนาจ ต้องถูกใช้อำนาจ ก็ควรจะมีการใช้อำนาจที่ถูกต้อง.

วิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับสถาบันที่ทรงอำนาจ

นี่ สิ่งที่จะถูกกันต่อไปก็คือ วิธีปฏิบัติ ที่เกี่ยวกับสถาบันอันทรงอำนาจนั่นเอง. การดำเนินการปฏิบัติในกรณีนี้ เราจะนำไปให้เป็นไปเพื่อความมีศีลธรรม, **การปฏิบัติ**

ให้มุ่งหมายเพื่อความมีศีลธรรม หรือได้รับผลของศีลธรรม. พอหมายถึงการปฏิบัติ มันก็เกิดแตกแยกไปตามรูปร่าง หรือวิธีการที่จะต้องกระทำ :-

ข้อที่ ๑. ปฏิบัติทำให้พ้นจากอำนาจของสถาบันที่เป็นอธรรม; สถาบันที่เป็นอธรรม ก็คือว่ามันเป็นสถาบันที่ผิด. สถาบันของกิเลส อย่างนี้เป็นสถาบันอธรรม แล้วออกมาเป็นคนมีกิเลส เป็นคนอัมธพาล มันก็มีสถาบันของมัน ตามประสาพาล. เราปฏิบัติเพื่อให้พ้นออกมาเสียได้จากอำนาจของสถาบันที่เป็นอธรรม. บางทีก็ทำสามมันเสีย, บางทีก็กำจัดมันเสีย; แต่ไม่ได้หมายความว่า เราจะไปฆ่าคน หรือไปทำร้ายทำอันตรายใคร เพียงแต่เราจะป้องกันตัว หรือถอนตัวออกมาได้เสียจากอำนาจของสถาบันที่เป็นอธรรม.

ถัดไป **ข้อที่ ๒. มันตรงกันข้าม คือ ทำให้เกิดประโยชน์จากสถาบันที่เป็นอธรรม;** ที่ควรสร้างสรรคก็สร้างสรรคขึ้น : จะสร้างวัดสร้างวาสร้างอะไรก็ได้ สร้างสมภมก็ได้ อะไรก็ได้ ทางรูปธรรม ให้มันเกิดสถาบันที่เป็นธรรม, แล้วทำประโยชน์ให้เกิดจากสิ่งเหล่านั้น. หรือเราไม่ต้องสร้างเอง ที่เขามืออยู่แล้ว กระทั่งสถาบันที่เป็นธรรมของธรรมชาติ มันก็มีอยู่แล้ว; ทำการศึกษาให้เข้าใจ เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้. สำหรับสถาบันที่เป็นนามธรรมอันละเอียดนั้น ควรจะทำให้มีอยู่ในจิตใจของเราเสียเลย : พระธรรมหรือว่าความเป็นธรรม, ภาวะที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม, เป็นสิ่งที่ต้องทำให้เข้ามาอยู่ในจิตใจของเราเสียเลย; โดยถือเอาจิตใจของเราเป็น **สถาบันสำหรับเป็นที่ตั้ง ที่อาศัย แห่งพระธรรม.**

ข้อที่ ๓. ที่เป็นวิธีปฏิบัติ ก็อยากจะพูดตามพอใจ เพราะว่าคนอื่นเขาอาจจะไม่พูด ว่า **การใช้อำนาจในชั้นเศกการ ที่มีศูนย์กลางทางของพระธรรม. เมื่อเห็น**

ว่ามันเป็นการถูกต้องตามคลองธรรม ประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว ก็ใช้อำนาจอย่าง
เผด็จการ ที่จะทำให้มันเป็นอย่างนั้น ; ไม่น่าไว้อาลัยด้วยประชาธิปไตย.

เดี๋ยวนี้เขากำลังเกลียดคำว่า “เผด็จการ” ; นั่นมันความหมายอื่น. **เผด็จการ**
ในที่นี้ มันมีความหมายเพื่อหลักของการกระทำ **วิธีการกระทำอย่างเฉียบขาด**
รุนแรง รวดเร็ว ไบโบล ไบเด็ยชา ; ก็ทำอย่างนั้น ในเมื่อมันถูกตามทาง
ของพระธรรม. ในการเว้น การทำลาย นี้ก็ทำลายมันเสียให้สิ้นซาก.

อย่างที่จะทำลายของง่าย ๆ ชั้นต่ำที่สุด คือ **เลิกอบายมุข** อย่างนี้ ก็ไม่มีใคร
ทำจริง ; มันไม่มีโอกาสจะทำจริงเพราะว่าฝ่ายแพ้แก่อำนาจของกิเลส. อบายมุขยังเต็ม
ไปหมด แม้แต่ในหมู่พุทธบริษัทเอง ก็ยังมีระดับใดระดับหนึ่ง : **ดื่มน้ำเมา เที่ยว**
กลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านการทำงาน ;
อย่างนี้ก็ยังมีอยู่ในหมู่พุทธบริษัท, แม้แต่ในหมู่พุทธบริษัทที่เป็นบรรพชิต เป็นพระ
เป็นเนรตด้วยซ้ำไป.

ไปกิตติคุณเองเถิดว่า **เมื่อมีเล็ชทำงาน เป็นอบายมุขข้อไหน ?** ถ้าพระ
เถรอนันต์วิหิตุ์พึ่งเพลงอยู่ เป็นอบายมุขข้อไหน ? ไม่ต้องมีใครมาช่วยตัดสิน คนตัดสิน
ได้เอง ว่านี่เราไม่เผด็จการต่ออบายมุขเหล่านี้, คือมันไม่จริงอย่างที่พระพุทธเจ้าทรง
ประสงค์ให้มันจริง : จริงอย่างเผด็จการ ในการเว้นที่ควรเว้น ในการทำลายกิเลสให้
มันสิ้นซาก.

อีกทางหนึ่งในส่วนที่จะสร้างสรรค์ หรือพัฒนา ก็ให้ทำอย่างเผด็จการ,
คือ **อย่ามัวรีรอ โบล ให้มันถูกต้อง ให้มันเต็มเปี่ยม ให้มันทันกับเวลา ;** นี้เรียกว่า
เผด็จการ. **ถูกต้อง** ความหมายหนึ่ง, **ครบถ้วนสมบูรณ์** นี่อีกความหมายหนึ่ง,

และ **ทันแก่เวลา** อีกความหมายหนึ่ง, รวม ๓ ความหมายนี้แล้ว มันต้องใช้วิธีเผด็จการ; **ประชาธิปไตยใช้ไม่ได้กับกิเลส** คือในการปฏิบัติธรรม มัวโอ้อ้ออยู่ไม่ได้ ต้องใช้วิธีเผด็จการ.

นี่สรุปความในข้อนี้ กับความพันเพี้ยนเสียที่ว่า **การปฏิบัติคือปฏิบัติให้** **หน้าอำนาจของอธรรม, ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์จากอธรรม,** แล้วก็ **ปฏิบัติอย่าง** **เผด็จการ.** ใน ๓ อย่างนี้ จะเรียกให้เหลือเพียงคำเดียวก็ได้ **คือว่า ให้ประกอบไป** **ด้วยธรรม.** ที่เราทำให้หลุดพ้นจากอธรรม นั่นก็คือ ธรรม, คือประกอบไปด้วยธรรม, ที่ทำให้ได้รับประโยชน์จากอธรรม. นั่นคือให้ประกอบด้วยธรรม แล้วเผด็จการให้มัน ถูกต้อง ให้มันเต็มเปี่ยม ให้มันทันแก่เวลานี้ก็เรียกว่า **ให้ประกอบไปด้วยธรรม.** ฉะนั้น **วิธีปฏิบัติไปรวมอยู่ที่ว่า ให้ประกอบไปด้วยธรรม** หรือประกอบอยู่ด้วยธรรม; ขอ ให้ใช้คำว่า "ธรรม" ในความหมายที่กว้างทุกขั ให้ได้รับประโยชน์จากรากการเป็นมนุษย์ นี่เป็นหลักใหญ่.

การจะกระทำอะไรให้ประกอบไปด้วยธรรม มีธรรมเป็นสรณะ มีธรรม เป็นที่พึ่ง **นี่ก็มีข้อความที่ได้ตรัสไว้มาก.** ในวันนี้ขอจะเอามาพูดเป็นอุทาหรณ์ เป็นเครื่องสาธกสักเรื่องหนึ่ง คือ ข้อความ ในพระสูตรที่เรียกว่า จักกวัตติสูตร; ลอง ฟังดู :-

พึงสังเกตแนวปฏิบัติงานของคนโบราณ

เนื้อเรื่องมันมีว่า พระเจ้าจักรพรรดิที่ครองสมบัติ มีจักรแก้ว เครื่องบันฑาศ ให้เกิดความสนใจ ตามความประสงค์ทุกอย่างทุกประการ. พอได้ฟังอย่างนี้ อ้าเพื่อ

ท่าน ว่ามันระไค้ที่ไหน มันจะมีไค้ไค้ไค้ ; อย่าเพ้อค้ำน เทียมมันจะไค้ จนถึงกับว่าตัวเองเป็นจักรพรรดิอยู่แล้วยังไม่รู้.

พระเจ้าจักรพรรดิครองราชสมบัติ มีจักรแก้วที่ประเสริฐวิเศษอะไรที่สุด ที่สำหรับบันดาลให้เกิดประโยชน์ตามที่ตนต้องการ. **มีจักรแก้ว, นัค้ายคนใช้ที่** ต้องการอะไรไค้ไค้ไค้. **ที่**นี้ต่อมาพระเจ้าจักรพรรดิองค์นี้เขาเอื่อม อายุมากแล้วแก่แล้ว ก็ไปบวชเสีย ก็ตั้งลูกชาย เลือคนที่ดีที่สุด, เรียกให้พระหน้อย ก็พระโอรส ที่ดีที่สุด ให้เป็นผู้สืบทอดราชสมบัติ. พอลูกคนนั้นขึ้นมครองราชสมบัติ จักรแก้วหายไปเสียเลย ไม่รู้ไปไหน. ฤษตรีช้เด็กหนุ่มคนนี้ก็ไปหาพ่อที่ใหม่บ่า ว่าทำอย่างไร เทียมมันจักรแก้วหายไปแล้ว. พ่อกับบอกรวิที่จะทำให้จักรแก้วกลับมามีอีก ข้อความในจักรแก้วคือสูตร ก็ว่าอย่างนี้.

ที่นี้จะให้จักรแก้วกลับมจะทำอย่างไร ก็มีว่า : **ศวิ ตาต ธมฺมึเยว นิสฺสาช - ลุกฺเขยฺ, จงอศัยธรรมะ;** อาศัยธรรมะนี้หมายความว่า **ให้ใช้ธรรมะเป็นหลัก;** ไม่ใช่มันเป็นตัวตั้งของ อย่าไปอาศัยมันอย่างวัตถุ. อาศัยธรรมะอย่างเดียวนั้น. ขยายความออกเป็นว่า :

ธมฺมึ สกฺกุโรนฺโต - สักการะธรรมอยู่; **ธมฺมึ ครุโกโรนฺโต** - เคารพหนักแน่นในธรรมอยู่; **ธมฺมึ มาณนฺโต** - นับถือธรรมะอยู่; **ธมฺมึ ปุญฺเณนฺโต** - บูชาธรรมะอยู่; **ธมฺมึ อปฺจายมาโน** - นอบน้อมต่อธรรมะอยู่. ถ้าพูดหลายคำแต่ความหมายตรงกัน; แต่ถ้จะหาความต่าง มันก็จะไค้ความต่างนิด ๆ : **สักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ต่อธรรมะอยู่.** คงอธิบายกันไค้เอง สักการะธรรมะอย่างไร, เคารพธรรมะอย่างไร.

ความต่อไปก็มีว่าจงเป็น *ธมฺมชโย* - มีธรรมะเป็นธงชัย; *ธมฺมเกตุ* - มีธรรมะเป็นธงประดับ; *ธมฺมาธิปเตโย* - จงมีธรรมะเป็นอธิปัตติเกิด.

ธมฺมชโย - มีธรรมะเป็นธงชัย, *ธมฺมเกตุ* - มีธรรมะเป็นธงประดับ; บางคนอาจจะไม่ทราบว่ *ธง* นั้นมันมีอยู่หลายชนิด : ยังมีคำว่า *ปตวค* แปลว่า *ธง* *แก่นคำ* นั้นอีก. ภาษาที่ชาวคฤมมีหลักเกณฑ์ เป็น ศันติภาษา มันจะมีคำจำกัดเฉพาะ ๆ อย่างนี้: ถ้า *ธช* แปลว่า *ธง* ก็คือ *ธงชัย* สำหรับไปรบอะไรให้ชนะ เป็นธงประจำกองทัพธงชัย; *เกตุ* นี้ *ธงประดับ* แสดงความสวยงาม ความเป็นใหญ่ประดับให้มันน่าเลื่อมใส. *ธงปตวค* ธงแผ่นผ้านี้คล้ายกับว่าเป็นสัญลักษณ์อะไรอันหนึ่งที่ทำงานทำการอะไรสักอย่างหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้มีเอ๋ยถึงแต่ *ธมฺมชโย* - มีธรรมะเป็นธงชัย, *ธมฺมเกตุ* - มีธรรมะเป็นธงประดับ, *ธมฺมาธิปเตโย* - มีธรรมะเป็นอธิปัตติ; สรุปความ ๓ คำนี้ ก็ว่า มีธรรมะเป็นตั้งสูงสุด, อุดมตั้งอันสูงกว่าธรรมะเลย, แล้วก็มีธรรมะเป็นเครื่องออกหน้า เป็นเครื่องประกาศ เป็นเครื่องแสดง ว่าเราเป็นอย่างนี้ เราทำอย่างนี้ เราต้องการอย่างนี้.

แล้วก็สอนต่อไปว่า ให้ทำการรักษา ในที่ซึ่งควรทำการรักษาซึ่งหลาย *ธมฺมิกิ รุกขารณคฺคฺติ สิวทสฺสุ* - ลูกจงจัดแจงอารักขา บึงกัน คุ่มครองที่ประกอบด้วยธรรม.

ฟังดู : ทำการ รักษา บึงกัน คุ่มครอง ชนิดที่ประกอบไปด้วยธรรม; เพราะมันมีการรักษาคุ่มครองบึงกันที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม. ที่กันเขาทำกันอยู่โดยมากเวลานี้ จะครองบ้านครองเมือง มันมีบัญญัติว่า มันประกอบไปด้วยธรรมหรือไม่?

ที่นี่ ให้มีการรักษา บังคับกัน คุ่มครอง ที่ประกอบไปด้วยธรรมนั้น ทำไป
ในใคร? ทำไปในบุคคลเหล่าไหน? คือทำไปใน *อนุโตชนลุมิ* - คนที่แวดล้อมใกล้ชิด;
ผลกายลุมิ - ผลกาย คือทหาร หรือว่าขุมกำลังทั้งหลาย;

ขตุติเยสุ อนุชนเตสุ - ในพระราชาท้องลำดับลงไป; เพราะนี่เป็น
จักรพรรดิ มีพระราชามีรองอันต่ำลงไปใช้น้อยผู้ช่วยมาก;

พราหมณคหปติเกสุ - ในพราหมณ์ และ คฤหบดี. พราหมณ์ คือพวก
ผู้มีความรู้ ครูบาอาจารย์, กษัตริย์คือผู้มีทรัพย์; ทั้งในผู้มีความรู้ และผู้มีทรัพย์ จะ
ต้องจัดการให้ดี.

เนคมขานปเตสุ - ทั้งในนครและในชนบท คือในเมืองหลวง และใน
หัวเมืองออกไป.

สมณพราหมณเสสุ - ในสมณพราหมณ์ คือพราหมณ์ ที่เป็นสมณะ ที่เป็น
นักบวช ที่ปฏิบัติเพื่อพ้นจากโลก.

มิอปกุชิสู ในสัตว์เดรัจฉาน ทั้งนก และเนื้อทั้งหลายด้วย.

เอาแต่ใจความว่า **ให้ทั่วความคุ่มครองที่เป็นธรรม** ในบรรดามนุษย์ที่เนื่อง
อยู่กับพระจักรพรรดิ ตั้งแต่สูงส่งลงไปจนถึงต่ำสุด กระทั่งสัตว์เดรัจฉานด้วย เรียกว่า
ทำการรักษา บังคับกัน คุ่มครอง ที่ประกอบไปด้วยธรรมที่สมบูรณ์ นี้ก็มีความหมายสำคัญ
อยู่ที่ประกอบอยู่ที่ด้วยธรรม.

คำสอนต่อไปก็มีว่า มา เว เต ตาค วิชิต อสมมุกาโร ปวัตติตฺตอ-
คฺคฺกอนฺทอ. เรียกลูกว่าพ่อ. ในแว่นแคว้นของเธอ ระวังอย่าให้การกระทำที่ไม่เป็น
ธรรม มันมีอยู่หรือเป็นไป, คือระวังอธรรม อย่าให้มันเกิดขึ้น มีอยู่หรือเป็นไป:

เย เต ตาค วิชิต อสฺมา เตสฺสจฺจ ธนํ อนุปฺปทฺชฺเชยฺยสฺสึ - คฺคฺกอนฺทอ,
ในแว่นแคว้นของเธอ. คนพวกไหนมันยากจน ไม่มีทรัพย์ ก็จงจัดให้คนพวกนั้นได้
มีทรัพย์. นี่ก็เป็นที่ยอมรับว่า เรื่องทรัพย์สินมันสำคัญ เพราะถ้าไม่มีทรัพย์ มันก็ตั้งอยู่
ไม่ได้; ฉะนั้นเราต้องทำอย่าให้มีคนที่ยาก ถึงกับไม่มีทรัพย์ คํงข่ววจฺฉิให้เขามีทรัพย์.
นี่เรากำลังลำบากกันอยู่ทั่วทุกหัวระแหง จากคนที่ไม่มีทรัพย์; จะโดยอะไรก็ตาม : เขา
ไม่มีทรัพย์ โดยมันเลวทรามซึ่งเกี่ยวข้องหรือมันไม่มีทรัพย์ แล้วมันจะทำความลำบากยุ่งยาก.
ฉะนั้นพระจักรพรรดิพ่อ จึงสอนให้ลูกที่จะเป็นจักรพรรดิต่อไป ว่า จงจัดจงทำให้คนที่
ไม่มีทรัพย์นั้นให้มันมีทรัพย์เสีย; นี่ก็เรียกว่า ประกอบไปด้วยธรรม.

สอนต่อไปอีกว่า เย จ เต ตาค วิชิต สมณพฺรหฺมคฺคฺคา - คฺคฺกอนฺทอ,
ในแว่นแคว้นของเธอ ของลูกนะ จักมีสมณพราหมณ์ทั้งหลาย;

มทฺทปฺปมาทา ปฏฺวีวริตา - ผู้เว้นแล้วจากความมัวเมาและความประมาท,
ขฺนฺติโสจฺเจ นวิจฺจา - ตั้งอยู่แล้วในขันติและโลภจะเอกมตฺตานํ สมนฺติ - ทำ
คนอันเอกของคนนี้ให้สงบจับ, เอกมตฺตานํ ปรีนึพฺพาเปฺนฺติ - ทำคนอันเอก
ของคนให้ปรีนึพพาน, ก็เย็นสนิท.

สมณพราหมณ์ที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ มีอยู่ในแว่นแคว้น ก็เป็นสมณพราหมณ์
ที่แท้จริง. เต กาเอม กาลิ อฺปฺสงฺกมิตฺวา - เธอจงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น;

ปริบุญเจยฺยชาติ ปริบุญเหยฺยชาติ - จงไปตาม, ไปสอบถาม; ก็ ภนฺเต กุสลํ? - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ, สิ่งใดเป็นกุศล หรืออะไรเป็นกุศล; ก็ ภนฺเต อกุสลํ? - อะไรเป็นอกุศล?, ก็ สวชนํ? - อะไรประกอบไปด้วยโทษ; ก็ เสวิตัพฺปํ - อะไรควรเสทกบ ก็ น เสวิตัพฺปํ? อะไรไม่ควรเสทไม่ควรคบ.

ก็ เม ภริยานํ ทิฆรคฺคํ อหิตาย ทุกฺขา ย อสฺส? - อะไรเมื่อกระทำแล้วเป็นไปเพื่อความไม่เป็นที่ประโยชน์และเป็นทุกข์ตลอดกาลนาน;

ก็ วา ปณฺ เม ภริยานํ ทิฆรคฺคํ อหิตาย สุขาย อสฺส? - อะไรทำแล้วเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลตลอดกาลนาน.

เตสํ สุตฺวา - เมื่อเธอได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว; ยํ อกุสลํ ตํ อภินิเวชฺชเยยฺยชาติ - สิ่งใดที่เป็นอกุศลก็ฟังตเว้นจากสิ่งนั้น; ยํ กุสลํ ตํ สมาหยวคฺเตยฺยชาติ - สิ่งใดเป็นกุศลสมทานเอาด้วยซึ่งสิ่งนั้น ประพฤติให้เป็นไปอยู่.

อิทํ โข ตตฺถ ตํ อริยํ จกฺกวัตติวตฺตํ - ดูก่อนพ่อ, นี่แหละเป็นวัตรของพระจักรพรรดิ อันเป็นอริยะ; มีคำว่า "อริยะ" กำกับอยู่ด้วย. พระจักรพรรดิแบบที่ไม่เป็นอริยะก็จะมี; วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิที่เป็นอริยะ นี่เป็นอย่างนี้.

ทั้งหมดขอให้สังเกตดูให้ที่จะพบว่า มีประกอบอยู่ด้วยธรรม; การที่จะประกอบอยู่ด้วยธรรม คือทำอย่างนี้, ทำอย่างพวนี้ : อาตย์ธรรม เคารพธรรม นีธรรมเช่นเครื่องเชิษฐ - คัมภรอนบ้องกับโคสธรรม ในบุคคลหรือในสัตว์ที่ควรคุ้ม-

ครองบ็องกัน **อย่าให้ศีลธรรมเกิด** ขึ้นมาในแว่นแคว้น **จัดให้คนทุกคนมีทรัพย์สิน** พอควร
แก่อาชีพ **สมณพราหมณ์ ที่เว้นจากความประมาทหัวเมา** มีขันติโสรัจจะ ทำคนให้
สงบระงับแล้ว **ให้เข้าไปหา** ให้ตามซึกใช้ไล่เสียงทุกอย่างทุกประการ เกี่ยวกับความ
ผิดความผิด; เว้นความผิดเสีย แล้วก็เอาแต่ความดีเป็นเบื้องหน้า.

กษัตริย์หนุ่มนั้นกลับมากบครองบ้านเมือง ตามแบบที่พ่อเขาสั่งอย่างนั้น ไม่
เท่าไรจักรแก้วกลับมา; พอจักรแก้วกลับมา ก็ทำอะไรได้อย่างพระจักรพรรดิอีก คือ
มีอะไรเต็มตามที่พระจักรพรรดิจะมี.

ถ้าเราจะคิดว่า จักรพรรดิที่อื่น แว่นแคว้นที่อื่น มันไม่ได้เกี่ยวข้องกับ
กับเรา; แต่ถ้าเราเอาแว่นแคว้นของพระจักรพรรดินั้น มาอยู่ที่ตัวของเรา : ร่างกาย
ของเรา **ชีวิตของเรา** ตัวของเรา **เป็นแว่นแคว้น** และ **จิตของเรา** มันจะ **เป็น**
พระจักรพรรดิ; คล้ายกับว่า เรอบรมจิตตามหลักเกณฑ์อย่างนี้ จิตก็จะเป็นจักรพรรดิ
ครองแว่นแคว้นคือร่างกายนี้. นี่จะ **เล่าหลักที่เรียกว่า "ประกอบบ่อแก้วธรรมของ**
พระจักรพรรดิ" ที่จะเห็นใหญ่เห็นน้อยทุกสิ่ง งามทุกสิ่ง มีอำนาจเห็นทุกสิ่ง มากทำไว้
แก่ตัวได้ โดยวิธีอย่างนี้. ขอให้สนใจในความหมายอย่างนี้ดีกว่า.

นี่ ข้อความยังมีต่อไปอีกหน่อยหนึ่งว่า เมื่อพระราชทานุมนี้ เขาทำคนให้
จักรแก้วกลับมาแล้ว ก็ใช้จักรแก้วนั้นเป็นพาหนะไปตามทิศต่าง ๆ ไปที่ไหนก็มีคนต้อนรับ.
พระราชราชาเล็ก ๆ ทั้งหลายก็ยอมมอบกายถวายชีวิต มอบทรัพย์สินสมบัติ แล้วขอให้ช่วยสอน;
พระจักรพรรดิองค์นี้ก็สอน ซึ่งไม่มีอะไรมากไปกว่า ๖ คำ.

คำสอน ๖ คำ : **บ่าโณ น หนตพโพ** - **ถึงที่มีชีวิตอย่าไปฆ่ามัน ;**
อทินฺนํ นาทตพฺพํ - **ของที่เขาไม่ให้มัน อย่าไปเอามัน ;** **กามสฺส มัจฉานํ จริตพฺพา**

- ความประพฤติดีดีทางการนั้นอย่าไปประพฤติมัน; **นุสา น ภาสิตพพา - คำพูด**
เท็จ อย่าไปพูดมัน; มชช น ปาตพพิ - ของเมาอย่าไปดื่มมัน; ยถาภุตตยจ
ภุชชช - จงบริโภคตามที่ควรบริโภค; คือ เป็นอยู่แต่พอดี ถูกต้อง.

นี่ **ผลกัณฑ์สำคัญที่สุด** ที่เขาสอน ก็คืออย่างที่เราเรียกว่า **ศีล ๕ บั๊** : **ไว้กิน**
ไว้อยู่ตามที่ควรจะกินจะอยู่; เดียวกันมันประพฤติดีกันเสียจะทุกข้อ และที่มัน
ดีมากที่สุด ก็ที่ **ไว้กินอยู่เกินไปกว่าที่ควร** จะกิน; เพราะกิเลสมันกิน ไม่ใช่
 สติปัญญามันกิน มันก็เกิดความสงบเป็นสุขไม่ได้.

ขอให้ประพฤติกันเสียใหม่เด็ก, หรือว่าตัวเองเป็นจักรพรรดิได้แล้ว **ที่**
 ก็ไปเที่ยวไปสอนผู้อื่น ก็สอนเพียง ๖ ข้อนี้. ถ้าพ่อเป็นจักรพรรดิแล้ว ก็สอนลูก
 สอนหลาน สอนเหลน ให้มีธรรมะ ๖ ข้อนี้ก็พอ. เรื่องมันก็จะจบกัน สำหรับ
 คำว่า **ประกอบด้วยธรรม เป็นอยู่อย่างถูกต้อง : ถูกต้องตามธรรม.**

นี่ยกตัวอย่างในพระบาลีมาให้ฟังสักเรื่องหนึ่งแล้วอย่างนี้; ยังมีมากเรื่อง,
 ส่วนที่ว่า **ทำอะไรให้เป็นธรรม** จนถึงกับว่า **มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นหงอน**
 กันแล้วกัน; **หงอน** นั้นมันเป็นที่เชิดชู **มีธรรมเป็นธงชัย** ก็คือ เท่ากับเป็นอาวุธ สำหรับ
 จะรบให้ชนะ. **มีธรรมเป็นหงอน** ครองสำหรับอวก สำหรับประกาศตัว ก็ยังทำ
 อย่างนี้ อย่างที่ว่า : คือประกอบอยู่ด้วยธรรม.

ปัจจุบัน เสื่อมศีลธรรม ต้องช่วยกันแก้ไข

ที่นี้ เวลาเหลืออยู่เล็กน้อย ก็จะพูดถึงจุดมุ่งหมายที่สังฆการจะพูด ก็จะพูด
 ถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน ว่าเราจะใช้อำนาจจัดการกันอย่างไร; **ในเมื่อเดี๋ยวมันมีการ**

เดือนทางศีลธรรมอยู่, มีการกระทำผิดเกี่ยวกับศีลธรรมอยู่; เพราะว่าสถาบันนั้นๆ เดินไปในทางที่ผิด ก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง. "เข้าไปเกี่ยวข้อง" ไม่ใช่หมายความว่า ไปหาเรื่องอะไร; แต่ต้องไปจัดการแก้ไขให้ถูกต้อง แยกออกไป ๒ ประเภทคือ : สถาบันทางรูปธรรม, กับ สถาบันทางนามธรรม, เพียงเท่านั้น ก็จะกินความหมดไม่มีอะไรเหลือ.

สถาบันทางรูปธรรม เช่น สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางการปกครอง มีปุณนิยวัตถุ, ปุณนิยสถาน, ปุณนิยบุคคล ซึ่งได้รับการนิยามอยู่; นี้ก็เป็นสถาบัน.

สถาบันที่สำคัญคือ สถาบันทางการศึกษา ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ให้เป็นการศึกษาที่ถูกต้อง; เดียวนี้เรามีแต่การศึกษานิตที่เพื่อปากเพื่อท้อง : โรงเรียน ประถม มัธยม วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ล้วนแต่สอนเรื่องปากเรื่องท้องทั้งนั้น. สถาบันการศึกษาทั้งหมดในประเทศหรือในโลกนี้ มันเป็นทาสของปากของท้องอยู่มากเกินไป. สถาบันที่ทรงอำนาจนี้ กำลังดำเนินไปผิดๆ ต้องเกี่ยวข้อง ต้องแก้ไข.

สถาบันการปกครองทุกระดับ ทุกชนิด ทุกอย่าง ไม่ประกอบไปด้วยธรรม, ประกอบไปด้วยอำนาจของกิเลสที่เห็นแก่ตัว มันจึงมีโกลาหลวุ่นวาย ระส่ำระสายยุ่งยาก ไปหมด; ต้องเกี่ยวข้อง ต้องแก้ไขสถาบันที่ทรงอำนาจในการปกครองนั้น ให้ประกอบไปด้วยธรรม ที่ผิด ทำเสียให้ถูก; พุคกันอยู่นี่สั้นๆ.

สถาบันที่เคารพพัสถ์ นับตั้งแต่ โยสธิ วิหาร พระเจดีย์ หรือวัตถุที่ควรเคารพ กระทั่งบุคคลที่เป็นปุณนิยบุคคล ที่ผิดอยู่ ที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรมนั้น ทำให้มันถูกต้อง คือมันได้รับความหมาย ทำให้มีความหมาย อย่าให้เทลิตเป็ดเมิงไปใน

ทางมงาย. เต็มวันเรามีอะไรสำหรับบูชา เคารพนับถือนี้ เสียขอบเขต ไปในทางของความมงาย ก็จักเสียใหม่.

ถ้ามีวัตถุ ที่เป็น **ปุชณียวัตถุ** ก็ปฏิบัติลววัตถุนี้ให้ถูกต้อง; เช่นว่าเราจะมีพระพุทธรูปไว้บูชา หรือจะมาแขวนไว้ที่คอกก็ตาม ต้องปฏิบัติที่ถูกต้องเหล่านี้ให้ถูกต้อง; ก็จะได้รับประโยชน์ตรงตามที่เราจะได้รับ. นี่เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับ เข้าไปแก้ไข อย่างที่เอาพระเครื่องมาแขวนที่คอกนี้ อย่างกลายเป็นเรื่องมงาย แต่ให้กลายเป็นเรื่องที่ถูกต้อง; นับตั้งแต่วันที่เพื่อเตือนสติหรือเพื่ออะไรก็ตาม ก็ให้มันเป็นไปอย่างถูกต้อง : แขวงพระพุทธรูปองค์นอกอยู่ที่คอกที่หน้าอก, แขวงพระพุทธรูปองค์ในไว้ในใจ อยู่ข้างใน. ถ้าคนยังทำไม่เป็นอย่างที่แขวนข้างใน ได้แต่แขวนข้างนอก นี่แขวนกันมงายไปเลย; อย่างนั้นมันไม่ถูก. **ต้องแก้ไขให้พระพุทธรูปที่แขวนอยู่ที่คอก** ให้กลายเป็นพระพุทธรูปเจ้าจริง ที่ไปแขวนอยู่ที่ใจ; อย่างนี้เรียกว่ามันเป็นการแก้ไข.

แม้ในทางรูปธรรม มีโบสถ์ วัดวาอาราม วิหาร พระเจดีย์ ก็ใช้ให้ถูกต้องมีให้ถูกต้อง; อย่าให้มันเสียเปล่า เปลืองเปล่า ๆ เพราะว่ามันแพง. ถ้ามันแพงแล้วก็กลับไม่ได้ประโยชน์ กลับทำให้มันมงาย เตือนครั้น; อย่างนี้ก็เรียกว่าไม่เป็นธรรมแล้ว, ไม่ประกอบไปด้วยธรรมแล้ว. ฉะนั้นระวังให้ดี : เรามีโบสถ์วิหาร วัดวาอารามนี้มีอยู่อย่างประกอบไปด้วยธรรม หรือว่าไม่ประกอบไปด้วยธรรม; อย่าเข้าไปว่าพอสักว่า มี แล้วจะประกอบไปด้วยธรรม.

ที่นี้ อีกประเภทหนึ่งเป็น **สถาบันทางนามธรรม** : การศึกษาในค้ำ **วิญญาณ, การปฏิบัติในค้ำวิญญาณ, การเคยแพร่ในค้ำวิญญาณ,** ที่มันไม่ถูกนั้น ทำเสียให้ถูก.

ศึกษาค้นคว้าในวิทยาลัย นี้ ก็หมายความว่า ไม่ใช่เพียงแต่ว่า ให้มีกินมีใช้ ความสะดวกสบาย หรือกระทั่งไปสวรรค์; อย่างนี้ยังใช้ไม่ได้, ยังไม่ใช่ทางวิทยาลัย. ถ้าทางวิทยาลัย **ต้องให้ขึ้นไปเพื่อกำจัดกิเลส** หรือว่าเพื่ออยู่เหนือโลก ข้ามชั้นให้พ้นจากโลก; นั่นจึงจะเรียกว่าทางวิทยาลัย. ถ้าไม่อย่างนั้นยังเป็นทางโลก เป็นทางกายอยู่ เป็นความสุขทางกายอยู่. ถ้าเป็น **ความสุขทางวิทยาลัย** ก็คือวิทยาลัยมันพ้นจากกรอบบงำของกิเลส เมื่อมีการศึกษาในวิทยาลัย เพื่อให้มันขึ้นไปเพื่อประโยชน์ทางวิทยาลัย.

ถ้าเราเรียนธรรมะเพื่อไปรับจ้างสอนเอาเงิน มันก็ไม่ใช่ทางวิทยาลัย, หรือว่าเรียนธรรมะ สวดธรรมะ ท่องธรรมะ เพื่ออวดคน อย่างนี้มันไม่ใช่ทางวิทยาลัย. ถ้าเป็นเรื่องทางวิทยาลัย มันต้องเรียนเพื่อจะให้เป็นบัณฑิต สำหรับที่จะเข้าถึงเรื่องทางวิทยาลัย. ต้องมี **การปฏิบัติทางวิทยาลัย** นั้น ไม่ใช่เพื่อเงินเพื่อชื่อเสียงเพื่ออะไร; แต่เพื่อความรอดพ้น; แล้วก็ได้รับผลออกมา ก็เป็นความรอดพ้นในทางวิทยาลัย.

ที่นี้ **การเตือนสติในทางวิทยาลัย** ก็อย่าเพื่อสอนแต่เรื่องปากเรื่องท้อง สอนให้คนรู้จักอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ เจียนในราตรีเราสามารถแรงแทน แต่ในทางหาสิ่งต่าง ๆ มาบำรุงบำเรอ ให้ได้รับความพอใจ ความสุขความเพลิดเพลิน แต่เราไปในทางที่จะมีความรู้สำหรับป้องกัน อย่าให้ปัญหามันเกิดจากสิ่งเหล่านี้ มีเงินมีทองมีทรัพย์สินสมบัติ มีอะไรก็ตาม ที่ว่าอยากจะมีกันนัก แต่ว่ากลายเป็นความทุกข์ยากลำบาก ที่เกิดเพราะสิ่งเหล่านี้ เราไม่มีเครื่องป้องกัน ถ้าไม่มีเครื่องป้องกัน ก็ต้องมีความรู้ทางวิทยาลัย ปฏิบัติทางวิทยาลัย แล้วเราจะป้องกันไม่ให้มีความทุกข์จากสิ่งที่เรามี คนเตือนนี่มันโง่ โง่ในทางที่จะไปหาสิ่งต่าง ๆ มาทำให้ตัวเองให้เป็นทุกข์ ไม่หาสิ่งที่จะมาป้องกันความทุกข์ นี่สถาบันที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับทางรูปธรรม การศึกษาทางการปกครอง ทางการเคารพบูชา

จัดให้มันถูกต้อง ทางนามธรรมก็ให้มันถูกต้องในทางวิญญาณ ทั้งการศึกษา ทั้งการปฏิบัติ ผลของการปฏิบัติ ตลอดถึงเผยแพร่สั่งสอนต่อไป ให้เป็นเรื่องทางวิญญาณให้มากขึ้น มันมีมากเท่าไรมันก็จะคุ้มครองโลกมากขึ้นเท่านั้น.

ผลของการมีศีลธรรม เมื่อใช้สถาบันที่มีอำนาจถูก

นั่น ข้อสุดท้าย ก็จะต้องดูผลของความมีศีลธรรม ในเมื่อเราได้ใช้สถาบันที่มีอำนาจเหล่านี้ถูกต้องแล้ว ปฏิบัติต่อสถาบันที่มีอำนาจอย่างถูกต้องแล้ว ที่ควรเว้น เว้นเสีย ก็ควรทำให้มันทำให้มันขึ้นมา ใช้อำนาจเผด็จการให้ทันแก่เวลา ผลในทางด้านวัตถุนั้น มันก็เป็นเรื่องทางวัตถุ บุคคลเป็นสุข สังคมเป็นสุข ประเทศชาติเป็นสุข.

อากรที่ตรัสไว้ในบาลี แห่งหนึ่ง **ว่า**การบัญชาของพระราชาที่บัญชาถูกต้องแล้ว มีผลขึ้นมา คือผลเมืองสมบูรณด้วยหน้าที่ สองฟังก์ชันของพระพุทธรเจ้า ท่านต้องการอะไร สำหรับความเป็นพระราชาที่ดี ที่จักทำหน้าที่ของพระราชาถูกต้องแล้ว.

ข้อหนึ่ง ว่า **ผลเมืองสมบูรณไปด้วยหน้าที่** เคียงนี้ผลเมืองไม่มีอาชีพ ไม่มีหน้าที่ตามที่แท้จริง ที่ควรจะทำกันอยู่เป็นจำนวนมาก; นี้ก็เรียกว่าก็ยังไม่ได้รับผลนี้.

ข้อสอง **ไม้อาจจะเกิดการเบียดเบียนโดยประการใด ๆ** เพราะทุกคนมันสมบูรณด้วยหน้าที่ มันก็ไม่มีทางที่จะเกิดการที่จะเบียดเบียนโดยประการใด ๆ.

ข้อสาม **ราชพหุพัช** คือ ทรัพย์สินสมบัติของประเทศของพระราชาเนี่ย มันจะทวีเพิ่มขึ้นโดยเร็ว ถ้าประเทศนั้นประกอบอยู่ด้วยธรรม แล้วทรัพย์สินของพระราชา หรือทรัพย์สินของประเทศชาติ ของสาธาณะ หรือทรัพย์สินอะไรก็ตาม มันจะทวีขึ้นมาโดยเร็ว.

ข้อสี่ ประเทศนั้นหาเสียแทนไม่ได้ ทั้งภายในและภายนอก คือไม่มีข้าศึกทำอะไรได้.

ข้อห้า ผลเมืองขึ้นย่อมอันดีตลอด อย่างที่เรามองดูกันด้วยสายตาอันเป็นมิตร เข้ากัน ได้สนิทเหมือนน้ำนมกับน้ำอย่างนี้.

ในที่สุด ทุกคนยินดีอยู่ในความสุขของคน ๆ : มารดายังบุตรให้เด่นร่าอยู่บนอก, เรือนไม่ต้องปิดประตู เป็นต้น นี่เป็นรายละเอียด. เมื่อมันไม่มีปัญหา ไม่มีความยุ่งยาก ไม่มีสิ่งที่จะต้องกลัว สะงักหวาดเสียว ฉะนั้น งานมันก็สมบูรณ์ อยู่ใน การจัดทำที่ถูกต้อง; แม้จึงมีเวลาสำหรับอุ้มลูก เป็นสุขกับลูก ก็มีเวลาที่เป็นสุขในครอบครัว แล้วเรือนไม่ต้องปิดประตู. นี่หมายความว่าไม่มีใครทำอันตรายแก่ใคร.

นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสหลักเกณฑ์อย่างนี้ไว้ ด้วยความมุ่งหมายอย่างไร, หรือมีความหมายอย่างไร, ก็ลองไปคิดดู. ในที่สุดจะพบว่า มันครบถ้วนทุกอย่างที่มนุษย์ควรจะต้องการ; แล้วก็ควรจะอย่างนี้ ไม่ใช่อย่างอื่น; และไม่จำเป็นจะต้องมากไปกว่านี้ มันจะบ้า. ถ้ามันเลยมากไป มันก็เป็นเรื่องเพ้อฝัน ทำให้ลำบากโดยไม่จำเป็น.

ถ้าว่าทางค้ำหนักดู : **บ้านเมืองเป็นสุข** สังคมเป็นสุข ประเทศชาติเป็นสุข; **กันจิตใจมีความปกติสุข ในสภาวะของศีลธรรม** : คือปกติทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางจิต, กระทั่งว่าภาวะปกติตามธรรมชาติ ทั้งในตัวตน ทั้งนอกตัวตน ปกติไปหมดแล้ว; นี่แหละคือผลของการที่มีศีลธรรม; เพราะว่าเราสามารถกระทำถูกต้องต่อทุก ๆ สถาบันที่ทรงอำนาจทุกชนิด ๆ.

สรุปความสั้น ๆ ก็ว่า ระวังอย่าให้มันเป็นอธรรม แต่ระวังให้มันประกอบอยู่ด้วยธรรมเท่านั้นเอง : **ให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรม** ถูกต้องตามธรรม ประกอบไปด้วยธรรม; อย่าให้มันเป็นอธรรมขึ้นมา. อย่างนี้เรียกว่า สถาบันทั้งหลายที่ทรงอำนาจนั้นได้รับการจัดแจงที่ถูกต้องดีแล้ว; ศีลธรรมก็สมบูรณ์, ผลของศีลธรรมก็ออกมาอย่างสมบูรณ์.

เรื่องที่บรรยายในวันนี้ ก็มีใจความอย่างนี้ สำหรับสถาบันที่ทรงอำนาจอันเกี่ยวข้องกันอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม ในลักษณะอย่างนี้. ขอให้ช่วยกันจัด ช่วยกันทำ อย่างสุดความสามารถของทุกคน ๆ คน เพื่อให้มนุษย์ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม ตามความมุ่งหมาย.

หากมาก็ได้บรรยายมาจนหมดเรื่อง **หมดข้อความ** ของสิ่งที่ทรงอำนาจแล้ว ขอยุติการบรรยายนี้ไว้เพียงเท่านี้ ให้โอกาสแก่พระสงฆ์ท่านสวดคณสาธยายในพระพุทธรูปอีกที่เป็นที่ทั้งแห่งกำลังจิต ให้กล้าหาญ ให้วันเรือง ในการที่จะประพฤติธรรม หรือประกอบด้วยธรรม ต่อไป.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๑๐ -

๘ มีนาคม ๒๕๑๘

สถาบันแห่งมิตรภาพ คือจุดเด่น แห่งความมีศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์โดยหัวข้อใหญ่ว่า ศีลธรรมประจำโลกเป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้
จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า สถาบันแห่งมิตรภาพคือจุดเด่นแห่งความมีศีลธรรม.

ขอให้ท่าน ทบทวน ถึงคำบรรยายในครั้งที่แล้วมา ซึ่งแสดงให้เห็นความ
เกี่ยวข้องกัน ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่เนื่องกันอยู่กับปัญหาทางศีลธรรม.

ในครั้งที่ ๘ ได้พยายามให้ท่านความเข้าใจกัน ว่า สถาบันแห่งผู้มีพระคุณนั้น
เป็นรากฐานแห่งศีลธรรม. ถ้าคนเราไม่มีความรู้สึก ว่า ใครมีพระคุณ, หรืออะไรมี

พระองค์ ; ก็แปลว่าไม่มีความรู้สึกในทางของศีลธรรม, ถ้ายังมีความรู้สึกของสิ่งที่มีบุญคุณก็แสดงว่า จิตใจนี้ยังได้รับการอบรมให้มีศีลธรรม คือมีความรู้สึกที่ดีกว่าสัตว์.

ในครั้งที่ ๘ ได้พูดถึง สถาบันที่ทรงอำนาจ ว่ามันเกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม : อำนาจภายในคือ อำนาจกิเลส ก็ถึงกันออกไปสู่ความไม่มีศีลธรรม, อำนาจภายนอกก็แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือสิ่งที่ขยับไปหาความที่ไม่มีศีลธรรมก็มีเหมือนกัน; แต่มีอำนาจอีกหลายอย่าง ที่จะบังคับให้กันตั้งอยู่ในศีลธรรม หรือมีศีลธรรมนั้น.

ส่วนในวันนี้จะพูดถึงสิ่งๆ หนึ่ง คือสิ่งที่เรียกว่า “**นิรภาพ หรือ เมตตา**” ว่า **ยังเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม** ในฐานะที่ว่า เป็นเครื่องวัด เป็นเครื่องแสดงให้มองเห็นความมีศีลธรรมอย่างเด่นชัด.

อำนาจแห่งเมตตา หรือนิรภาพ นี้ เป็นอำนาจที่เร้นลับ; แม้ว่าจะ เป็นอำนาจที่สูงสุด และมีกำลังมาก ก็ยังเร้นลับ; นอกจากจะเร้นลับตามลักษณะของธรรมะที่เห็นได้ยากแล้ว ก็ยังมีอยู่หลายชั้นเหลือเกิน ที่คนธรรมดาไม่ได้สนใจ ไม่ได้มองเห็นความเป็นนิรภาพซึ่งกันและกัน ในระดับอันลึกซึ้งนั้น. ในวันนี้จะได้กล่าวถึงสิ่งนี้ พอให้เป็นเครื่องสังเกตอย่างทั่วถึง.

ทำความเข้าใจเกี่ยวกับโหวหารกันก่อน

ก่อนที่จะกล่าวถึงสิ่งนั้นโดยตรง จะได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่ง ที่เกี่ยวกับการพูดจา หรือการกล่าวนั่นเอง; สิ่งนี้จะเรียกว่าวาทโหวหาร คือโหวหารแห่งการกล่าว.

โฆหาระแห่งการกล่าวม็อยู่เป็น ๒ ชนิด หรือเป็น ๒ ชั้น คือเอาทามหลักใน พระบาลีหลายแห่งด้วยกัน โดยเฉพาะในบาลี กัณเฑกัถลลสูตร มัชฌิมนิกาย สรุปใจ ความได้ว่า มีวิธีพูดกันอยู่เป็น ๒ อย่างในหมู่มนุษย์เรา :-

อย่างแรกเรียกว่า **ทัญฐัธัมมิกะ** โฆหาร. **ทัญฐัธัมม** แปลว่า **สิ่งที่มองเห็น อยู่แล้ว, ทัญฐัธัมมิกะ** คือ **เข้าไปในสิ่งที่มองเห็นอยู่แล้ว เข้าใจกันดีแล้ว;** ได้แก่โฆหารพูดที่ใช้พูดกันอยู่ทั่วไป ในหมู่มหาชน ซึ่งเป็นอย่างสมมุติ แล้วเข้าใจได้ทันที. เดียวก็จะแยกให้เห็นว่า เมื่อพูดถึงมิตรภาพในโฆหารนี้ หมายถึงอะไร.

ส่วนอีกโฆหารหนึ่งนั้นเรียกว่า **สัมปราธิกะ** แปลว่า **อันไปจากนี้;** นี้ เป็น **โฆหารที่เร้นลับ** ซ่อนเร้นอยู่, ต้องอธิบาย ต้องไต่ถามผู้รู้ คือมีความหมายเกินกว่า ที่ชาวบ้านจะเข้าใจได้ทันที. อาจมาอยากจะทำให้ท่านทั้งหลายเข้าใจคำ ๆ นี้ ให้ถูกต้อง ตามพระบาลี หรือถูกต้องอย่างที่เราเรียกว่าสมบูรณ์.

ที่แล้วนเราเข้าใจไม่ถูกต้อง หรือดูกันน้อยเกินไป เมื่อพูดว่า **สัมปราเย** หรือ **สัมปราธิกะ** ก็จะหมายความเอาเองว่า หมายถึงชาติหน้า, และก็เป็นที่ชาติหน้า ๒ ชนิดที่ต่อตายแล้ว จึงจะลุดถึง. ความเข้าใจอันนี้ถูกต้องน้อยเกินไป, หรือจะเรียกว่า ไม่ถูกต้องก็ได้; คำ **สัมปราธิกะ** นั้นแปลว่า **อันไปจากที่รู ๆ ก็น้อย หรือเห็น ๆ ก็น้อย หรือเข้าใจก็น้อย.**

ยกตัวอย่าง เมื่อกล่าวถึง **ผอกรรมที่จะให้ผล** ถ้าว่า **ทัญฐัธัมมะ** นั้นแปลว่า **ทันทีทันใด,** ส่วน **สัมปราธิกะ** นั้นแปลว่า **ในเวลาถัดมา, ลปรปรียาตะ** นั้นหมายถึงว่า **ถัดไปอีกนาน;** ในกรณีนี้ คำว่า **สัมปราธิกะ** แปลว่า **ในเวลาถัดมา.** ถ้าพูดถึง

เรื่องโลก เรื่องภพ ; **ทิวฐฐัมมิกะ** หมายถึง **โลกนี้** อย่างที่เรารู้จักกันดี, **สัมปราชิกะ** หมายถึง **โลกอื่น** ที่เรายังไม่รู้จัก, **แต่ มิได้หมายความว่า** **ต่อตายแล้ว ;** หมายความว่า ในเวลานี้ก็มีอยู่ แต่เราไม่รู้จัก ; เรียกว่า **โลกอื่นก็ใช่,** เรียกว่า **โลกหน้าก็ใช่,** แต่ไม่ต้องหมายความว่า **ต่อตายแล้ว.**

ความหมายทั่วไปที่เราใช้อยู่ ; **สัมปราชิกะ** หมายถึง **โลก ถึงภพ หรือ ภาวะอะไรที่ปรากฏต่อตายแล้ว** นี้แปลว่า **เราขี้เข้าใจผิด ;** ฉะนั้น เราก็ฟังคำตรัสของพระพุทธเจ้าไม่ค่อยจะถูก. คำกล่าวในพระบาลีทั้งหลาย ที่ไม่ใช่คำตรัสของพระพุทธเจ้า เขาก็ใช้หลักเกณฑ์อย่างนี้.

ยกตัวอย่างด้วยเรื่องในสูตรกัณณกัตถลสูตร : มีผู้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า **วรรณะทั้ง ๔** คือ **กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร** มันต่างกันไหม? **ถ้าตอบว่าต่างกัน** ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ว่า **วรรณะกษัตริย์ และวรรณะพราหมณ์นั้น** ได้รับความเคารพนับถือ **ไปในที่ทุกหนทุกแห่ง ;** ส่วนอีก ๒ วรรณะนั้น **ไม่ได้รับความเคารพนับถืออย่างนั้น.** ตอบอย่างนั้นนั้นก็ถูก **แต่ถูกอย่างภาษาชาวบ้าน,** อย่างที่เรียกว่า **ทิวฐฐัมมิกะ** คือ **ชาวบ้านก็เห็น ๆ กันอยู่,** เด็ก ๆ ก็เห็น ๆ กันอยู่ว่า **วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์** ได้รับความเคารพนับถือ ; ส่วนอีก ๒ วรรณะนั้น **เป็นชาวบ้าน เป็นลูกจ้าง ไม่มี** ใครเคารพนับถือ **เห็นชัดอยู่แล้ว.** นี่เป็นการตอบอย่างโหวตของทิวฐฐัมมิกะ.

ที่นี้ถ้า **ตอบว่า ไม่ต่างกัน** ทั้ง ๔ วรรณะนั้นไม่ต่างกัน ; ทำบาปก็ได้ บานตัวอื่น ทำบุญก็ได้บุญด้วยกัน ประพฤติธรรมเพื่อไปนิพพาน ก็ไปนิพพานได้ด้วยกัน เสมอกัน ; อย่างนี้ วรรณะทั้ง ๔ นี้ไม่ต่างกัน. ถ้าตอบอย่างนี้ เรียกว่า **ตอบด้วย สัมปราชิกโหวต** คือโหวตอื่นไปจากที่เขารู้กันอยู่ตามธรรมดาสามัญ.

จะนั้นขอ **ให้สนใจ** ว่า **เราจะต้องพูดจากันเป็นทั้ง ๒ โวหาร** : โวหาร
ธรรมคำที่พูดเป็นกันอยู่แล้ว ; แต่โวหารที่เป็นสัมปรายิกะ ไม่ค่อยจะได้ใช้พูดกัน,
ที่มีความหมายเร้นลับนั้นแหละพูดกันไม่ค่อยจะเป็น. เพราะฉะนั้น ขอให้สนใจ ในอันนี้
เอาแต่เพียงว่า **ต้องไปถามท่านผู้รู้** เขาจะอธิบายให้ว่ามันเป็นอย่างไรในเรื่องนั้น ๆ คือ
เกินกว่าที่มนุษย์ธรรมดาจะรู้สืออยู่ได้เอง.

ศึกษาให้รู้จักความลึกซึ้งของถ้อยคำ

เมื่อพูดถึง **มิตรภาพ ในโฆหารธรรมคำ** ก็คือ **เพื่อน** : เพื่อนกันเหล่านี้
ก็เรียกว่ามิตรภาพ, เพื่อนทำบาป ทำชั่วกัน ก็เรียกว่ามิตรภาพ, เพื่อนที่ช่วยเหลือ
กันอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่ามิตรภาพ คือความเป็นมิตร; อย่างนั้นมันเป็นโฆหาร
ธรรมคำ โฆหารปฤชณ. โฆหารอย่างนี้คนธรรมดาสามัญที่พูดกันอยู่. แต่ถ้าพูดอย่าง
สัมปรายิกโฆหาร แล้ว; **มิตรภาพ** เขาจะ **หมายถึงแต่เพื่อนแท้จริง**, ถ้าเพื่อน
แท้จริง มันก็จะต้องพาไปสู่ผลดีเลิศ ก็แปลว่า มิตรที่จะช่วยให้บรรลุนิพพาน. โฆหาร
สัมปรายิกะ หมายถึงเพื่อนอย่างนี้.

ที่นี้ยังมี **ลึกไปอีกว่า** นึกว่า **มิตร** หรือ **กัลยาณมิตร** นั้นแหละ **ศีล ธรรมะ**
คือพระธรรม; พระธรรมกลายเป็นมิตร. การเกี่ยวข้องกับพระธรรมนี้คือการมีพระธรรม
เป็นมิตร, เป็นมิตรภาพระหว่างคนกับพระธรรม. พระธรรมในที่นี้ได้ถึง อัญฐังกิมัคค์
มีองค์ ๘ ประการ; โครปฏิบัตินมรรคมีองค์ ๘ ประการ คนนั้นชื่อว่า มีพระธรรม
เป็นกัลยาณมิตร. อย่างนี้เรียกว่า สัมปรายิกโฆหาร; ไม่ใช่โฆหารที่ชาวบ้านพูดกัน
อยู่ตามธรรมดา. ขอร้องให้ทุกคนสนใจ เพื่อทำความเข้าใจในโฆหารที่ใช้พูดกันอยู่

เป็น ๒ โวหารอย่างนี้ แล้วเราก็ไม่ค่อยจะรู้ที่เกี่ยวกับสัมปราคาโวหาร เราจึงต้องไปถามท่านผู้รู้.

ในวันนี้จะพูดถึง **สถาบันแห่งมิตรภาพ ในฐานะเป็นจุดเด่นของควมมีศีลธรรม**; ฉะนั้น จึงต้องพูดกันเสียก่อน ให้เข้าใจคำที่เป็นว่าวิธีพูด หรือโวหารพูด เพราะเรา **จะต้องพูดถึงมิตรภาพ ในโวหารที่ลึกกว่าธรรมดา**. แม้จะพูดถึงควมมีศีลธรรม หรืออะไรก็ตาม; ทุกเรื่องมันพูดได้โดยโวหาร ๒ ชนิดหนึ่งนั้น. ก่อไปนี้ ก็ขอให้ฝึกฝนกันเสียใหม่ เพื่อให้รู้จักพูดทั้งโวหารสั้นๆ และโวหารลึกซึ้ง.

ตามหัวข้อที่มีอยู่ข้างต้นว่า **สถาบันแห่งมิตรภาพซึ่งเป็นจุดเด่นแห่งควมมีศีลธรรม**; น้อยากจะพูดถึงคำว่า **จุดเด่น** คืออะไรเสียก่อน. คำว่า "จุดเด่น" เดียวกันก็พอจะเข้าใจกันได้; เพราะพูดกันอยู่มาก แต่ก็ยังไม่หมด. ในภาษาบาลีมีคำว่า **บัญญัติภาวะ** นี้แปลว่า **จุดเด่น** หรือ **ปรากฏ** หรือ **เครื่องปรากฏ** หรือ **เครื่องเบิกหน้าชูตา** หรือว่า **สง่าราศรี**. ภาษา โสกโศกของ ชาวบ้าน เขาก็เรียกว่า หงอน; อย่างหงอนก็เป็นเครื่องชูชูโก้ เพราะไถ่มีหงอน หรือนกยูงมันมีราแพนหาง ก็เป็นจุดเด่น เป็นเครื่องเด่น. ฉะนั้น คำว่า **"จุดเด่น"** หมายถึงสิ่งที่แสดงควมเด่นของสิ่งนั้นๆ **เรียกด้วยภาษาบาลีว่า บัญญัติภาวะ**; ออกเสียงเป็นไทยๆ ว่า **บัญญัติภาวะ** ก็แล้วกัน **คล้ายกับบัญญัติภาวะ**.

เพื่อเข้าใจคำนี้ได้ง่ายขึ้นไปอีก และสัมผัสาก ก็ระ **สกลาที่กล่าวไว้ ในพระคัมภีร์** ทั้งในและนอกพระพุทธศาสนา มาให้ฟังพอเป็นตัวอย่าง.

เช่นว่า **สามีเป็นเครื่องปรากฏ** หรือว่า **เป็นจุดเด่นของภรรยา**. นี่เขา กล่าวตามคติโบราณ ว่า **ภรรยาอันมีสามีเป็นเครื่องเบิกหน้าชูตา**, หรือแว่นแก้ว

ประเทศ อย่างนี้ก็มี พระราชาเป็นเครื่องปรากฏ คือ เป็นจุดเด่น. แม้ราชรถ : รถอย่างสมัยโบราณก็ มีงอนรถเป็นจุดเด่น.

ไถนา อย่างแบบอินเดีย แบบบ้านเราที่ มีงอนไถเป็นจุดเด่น; แต่ว่าไถอย่างฝรั่ง ไถอย่างเมืองจีน ไม่เคยเห็นมีงอนไถ. เมื่อพูดว่า ไถนา ก็ต้องหมายถึงไถอย่างประเทศเรา; เขาแบบมาจากอินเดีย มันมีงอนไถ. อันนั้นเป็นเครื่องเชิดชูเป็นจุดเด่น, เป็นเครื่องปรากฏของไถ.

ถ้าไถ่ มันก็ มีงอนเป็นเครื่องเชิดชู. พระเจ้าพระสงฆ์ก็มีศีลเป็นจุดเด่น, เป็นเครื่องปรากฏ. ศาสนาหรือ พรหมจรรย์ก็มีวิมุตติ ความหลุดพ้นเป็นจุดเด่น เป็นเครื่องปรากฏ. วัฑฒาราม ถ้าเป็น อย่างวัดในบ้าน ก็มีโบสถ์หลังสวยที่สุดเป็นจุดเด่น นี่ภาษาทิวสุธัมมีกะที่เต็ก ๆ ก็รู้. แต่ถ้าอารามก็อวัฑฒาราม ไม่มีโบสถ์รัตนกันเป็นจุดเด่น; กลับจะ มีความเจียมเขินสงบสงัดเป็นจุดเด่น.

พิจารณาคูให้ทีละอะมันต่างกันอย่างไร? ถ้า อารามในป่า มีความเจียมสงบเป็นจุดเด่น; อย่างนี้เป็นภาษาสัมปราชิกโวหารแล้ว; เพราะว่าชาวบ้าน คนที่ติดบ้านไม่ชอบความเจียม ความสงบสงัด. ถ้าป่าไม้, อะไรเป็นจุดเด่น? ก็จะเป็นดอกไม้ ฤดูที่มันออกดอก. ถ้าเป็น หมอง เป็น บึง มันก็มี ดอกบัวเป็นจุดเด่น.

ที่บ้านที่เรือน, ในเรื่องของบ้านเรือน, ก็มี คหบดี, เศรษฐี เป็นจุดเด่น. ถ้าไฟ มันก็มี เปลวไฟเป็นจุดเด่น. ถ้าเป็น เวลากลางวัน มันก็มี ดวงอาทิตย์เป็นจุดเด่น. ถ้าเป็น เวลากลางคืน มันก็มี ดวงจันทร์ เป็นกัน เป็นจุดเด่น. ตัวอย่างเพียงเท่านั้นก็พอแล้ว สำหรับจะรู้ความหมายของคำว่าบัญญัติ คือเครื่องปรากฏ หรือจุดเด่น.

มิตรภาพเป็นจุดเด่นของความเป็นศีลธรรมได้อย่างไร ?

เราจะพิจารณากันต่อไปถึงหัวข้อที่ว่า **สถาบันแห่งมิตรภาพเป็นจุดเด่นของความเป็นศีลธรรม.** ในขั้นนี้ก็อยากจะสรุปกันเสียทีหนึ่งก่อนว่า : ภาวะของความเป็นศีลธรรมนั้น เราอยากจะได้เอามิตรภาพ, คือความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มาเป็นจุดเด่นของความเป็นศีลธรรมนั้น มันต้องหาพบมิตรภาพ ในฐานะเป็นจุดเด่นของความเป็นทั้งหลายมีศีลธรรม; ฉะนั้นจึง **ต้องพิจารณา** กันถึงคำว่า **“มิตรภาพ”** โดยละเอียด. เพราะบางทีมันก็เป็นมิตรภาพหลอกลวง ฆาตยา; หรืออย่างที่เป็นเพียงภาษาชาวบ้านพูดโดยทัญชูล้อมมือไหวหวน. ฉะนั้น ขอกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า **“มิตรภาพ”** นี้ โดยละเอียดสักหน่อย.

เหมือนดังที่กล่าวแล้วว่า มิตรภาพ ๒ ความหมาย; **ความหมายธรรมดา** เป็นเพื่อน กันก็แล้วกัน : เพื่อนดี เพื่อนชั่ว เพื่อนช่วยกิจธุระ เพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์เจ็บไข้ก็เรียกว่าเพื่อน; แต่ถ้าโดย **สัมปรายิก** ไหวหวน ละก็ **ต้องเป็นดังที่ช่วยให้รอดจากความทุกข์ทั้งปวง.** ความทุกข์ที่แท้จริง คือความทุกข์ที่เกิดมาจากกิเลส และความทุกข์ตามธรรมชาติ; รอดจากความทุกข์ชนิดนี้ ก็เรียกว่า บรรลุนิพพาน; ฉะนั้น เพื่อนที่แท้จริง โดย **สัมปรายิก** ไหวหวน ก็ต้องหมายถึง บุคคลหรือสิ่งซึ่งช่วยให้รอดจากกองทุกข์นี้.

มิตรภาพ เป็นเครื่องมือ หาผลประโยชน์ ก็มี

ที่นี้ ดูกันที่ มิตรภาพจอมปลอม ก็อฆาตยา; มิตรภาพจอมปลอม เช่น มิตรภาพทางการเมือง โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ ไร้ศีลธรรมที่สุด. เพราะฉะนั้น **มิตรภาพ**

ในความหมางในการเมือง จึงเป็นมิตรภาพจอมปลอม, นานา ไม่ถึงแม้แต่ในโศหาร วิกฤตมีมิถะ ค้วยเข้าไป; เพราะว่า เราชาวบ้านตามธรรมคาสามัญ เมื่อพูดถึงว่ามีมิตร ก็อยากจะมีมิตรที่แท้จริง ไม่หลอกหลวง. นี้ในวงการเมืองนั้น เขามีมิตรที่หลอกหลวง; ต่างคนหรือต่างฝ่าย ต่างจะเอาเปรียบซึ่งกันและกัน : ที่ต่อหน้าก็เป็นมิตร จับมือกัน กอดคอกัน เช่นสัญญาจะเป็นมิตรกัน. แต่แท้จริงแล้ว ต่างฝ่ายต่างก็บ้องกัน รักษาประโยชน์ของตัว, หรือมุ่งหมายทำลายมิตรกันก็มี.

หรือ จะพูดถึง มิตรภาพ ในสัมพันธไมตรี เมื่อเกิดการทำสงคราม; คนที่เคยอ่านเคยฟังมามากแล้ว เคยได้ยิน ได้ฟังแล้ว : ในการทำสงครามก็มีการผูกพันธ์กัน เป็นมิตรเป็นพวก; นี้ทำไปด้วยความจำเป็นบังคับ ไม่ใช่ของจริงใจของการที่จะเป็นมิตร; ในโลกเต็มไปด้วยมิตรภาพอย่างนี้. เป็นที่น่าเสียใจว่า **โลกเรากำลังมีแต่มิตรภาพชนิดที่หลอกหลวงกัน มากยิ่งขึ้นทุกที** เป็นหมู่ ๆ ก็มี, เป็นบุคคลต่อบุคคลก็มี. อย่างที่มีคำโบราณเรียกว่า “หน้าไหว้ หรือหลังหลอก” มันก็เป็นมิตรภาพจอมปลอมทั้งนั้น.

ถ้าสรุปความในข้อนี้ ก็จะสรุปความได้ว่า **“มิตรภาพ ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือของคู่แสวงหาประโยชน์แห่งตน”**. คน แสวงหาประโยชน์แห่งตน; แล้วเขาใช้มิตรภาพใดเป็นเครื่องมือ มิตรภาพของคนชนิดนั้นเรียกว่า จอมปลอม. **ประโยชน์ตน** ในที่นี้ คือ **ประโยชน์ตามอำนาจกิเลสของตน** โดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้อื่น ไม่คำนึงถึงความถูกต้อง **เอาแต่จะให้ ได้ แล้วก็เห็นดี**. นี้สรุปความของคำว่า “มิตรภาพจอมปลอม” ไว้อย่างนี้.

มิตรภาพที่แท้จริง ก่อปรด้วยลักษณะแห่งสัมปรายิกโหวหาร

ที่นี้ มิตรภาพที่แท้จริง นี่เป็นสิ่งที่เราต้องการ; เพราะฉะนั้นจะต้องพิจารณา
กันมากสักหน่อยในแง่ของวิภูษณ์มิกโหวหาร คือตามที่ชาวบ้านพูดกันอยู่ หรือจะฟังกัน
เข้าใจก็มี มิตรภาพที่แท้จริง ที่เป็นสัมปรายิกโหวหารนั้นมองเห็นยาก ก็มีอยู่.

มิตรภาพที่แท้จริง **ข้อแรก** อยากรจะพูดถึง **ความรักที่มีคุณค่าอันนางของ
สัญชาติญาณ.** สัญชาติญาณแห่งสัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่ามนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ย่อมมีอยู่
อย่างหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า "ความรัก". เราพูดกันว่า "ลูกในไส้ฉัน" เราไม่ได้หมายถึง ลูก
ในไส้เฉย ๆ เราหมายถึง **ความรักลูก นั้นยิ่งกว่าสิ่งใด;** แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน มันก็
ยังรักลูกในไส้ของมัน จนถึงกับแม่มันยอมตายอย่างนี้ก็มี. นี้เรียกว่า **ความรักตาม
อำนาจของสัญชาติญาณ** อย่างนี้ **เป็นมิตรภาพอันแท้จริง;** จริงเกินกว่าที่จะพูดได้,
แล้วก็มองเห็นอยู่ และกล่าวได้โดยวิภูษณ์มิกโหวหาร คือโหวหารสามัญชรรวมตา. ขอให้
มองดูให้ดีๆ นี่เป็นมิตรภาพพื้นฐาน **ลึกซึ้งที่สุดของสิ่งที่มีชีวิต;** แต่ว่าเป็นไปตาม
อำนาจของสัญชาติญาณ.

ข้อที่ สอง ต้องเป็น **ความรักที่เห็นไปคมาอำนาจของภาวิคบัญญัติ.** คำว่า
"ภาวิคบัญญัติ" นี้พูดมาหลายครั้งหลายหนแล้ว บางคนยังจำได้ดี, บางคนอาจจะลืม
แล้ว. **ภาวิคบัญญัติ** หมายความว่า **บัญญัติที่เรา สร้างมันขึ้นมา อบรมมันขึ้นมา**
ไม่ใช่เพียงเท่าสัญชาติญาณ. มิตรภาพโดยสัญชาติญาณ คือความรักกันนั้น ไม่ต้อง
สร้าง ไม่ต้องเจตนาอะไร มันก็มีของมันเอง; แต่ถ้าเป็นเรื่องของบัญญัติที่เพิ่มขึ้นมา
ใหม่นี้จะต้องสร้าง ต้องอบรม ต้องคิด ต้องนึก ต้องใคร่ครวญ ว่าทำไมเราจะต้องมี
มิตรภาพฯ และคนชนิดไหนจะเป็นมิตรที่ดี? อย่างไรเรียกว่ามิตรธรรม คือธรรมสำหรับ

ความเป็นมิตรเป็นกัน ? และก็ได้บัญญัติกันไว้ เป็นระบอบของศีลธรรม ; อย่างใน พระบาลีสถิงขาโลวาทหุตฺถร ไปหาอ่านดู จะพบเรื่องมิตรเต็มไปหมด และเป็นหลักกัมมกัณฑ์ ทางศีลธรรมที่ถือเป็นหลักได้. นี้ก็เพราะว่าประกอบไปด้วยสติปัญญา รู้จักใช้ประโยชน์ ของความเป็นมิตรให้มากไม่กว่าตามธรรมดา.

ในส่วนข้อที่สาม **มิตรภาพที่จริง** นี้ก็จะต้องเป็นอย่างสัมพันธ์ปรายกโฆหารอีกตามเคย คือโฆหารที่ไม่ค่อยได้ใช้พูดกันนั้นแหละ มันเป็นโฆหารอื่นที่ลึกลงไป ไกลไป ที่ไม่ได้มาอยู่ในวงของการพูดจา ; อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด.** ในเมื่อพระอานนท์พูดว่า กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ครึ่งหนึ่งที่เดียว ; พระพุทธเจ้าท่านว่า มันเป็นทั้งหมด กัลยาณมิตรนั้นเป็นตัวพรหมจรรย์ทั้งสิ้น.

มิตรอย่างนี้ไม่ค่อยได้พูดถึงกัน : กัลยาณมิตรนั้นคืออริยมรรคมีองค์ ๘ ; อย่างนี้เป็นต้น, และก็คือพระธรรมเป็นต้น. นี้มิตรที่แท้จริงสูงสุดก็คือพระธรรม, มิตรตามธรรมดาสามัญทั่วไปนั้นระดับหนึ่ง ; มิตรที่เราสร้างสรรกันขึ้นด้วยสติปัญญาเป็นพิเศษนั้นก็ระดับหนึ่ง. พระธรรมที่จะช่วยให้รอดได้ นี้ก็เป็นมิตรสูงสุด, มิตรที่แท้จริงที่สุด ; ฉะนั้นมิตรภาพที่แท้จริงต้องได้ถึงขั้นนี้. เกี่ยวกับจะได้รู้กันว่า มิตรภาพที่แท้จริงมันตั้งอยู่ในฐานะเป็นสถาบันกันอย่างไร.

มิตรภาพ มีขอบเขตแบ่งได้ ๒ ระดับ

ทีนี้จะพูดเรื่อง มิตรภาพ ต่อไปให้สั้นสุดเสียก่อน โดยจะกล่าวถึง **ขอบเขต** หรือว่า **อันดับแห่งมิตรภาพ** : คือมิตรภาพที่ขอบเขตกว้างขวางอันดับสูงสุด นั้น

ก็พวกหนึ่ง, แล้วก็ไม่กว้างขวาง ไม่สูงสุดอะไรก็อีกพวกหนึ่ง. ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี เป็นพิเศษ เพราะว่าเป็นการกล่าวโดยสัมป्राยิกโวหาร. เมื่อกล่าวตามหลักนี้ก็จะแบ่ง มิตรภาพนั้นออกเป็น ๒ ระดับ : **มิตรภาพอย่างมีตัวตน,** กับ **มิตรภาพอย่างเหนือตัวตน.**

มิตรภาพของบุคคล **ผู้ยังมีความรู้สึกเป็นตัว** **เป็นตน** ก็คือมิตรภาพตามธรรมชาติสามัญ แม้จะตีอย่างไรก็ยังเรียกว่า มีตัวมีตน; ก็อแม้แต่พระอรหันต์ผู้หมดตัวตนแล้ว บางทีก็ยังคงแสดงมิตรภาพอย่างบุคคลผู้มีตัวตน. ถ้าเราพูดว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ประกอบไปด้วยความเมตตา แล้วทรงสั่งสอนสาวก; อย่างนี้มันก็อยู่ในรูปของความมีตัวตน ทั้งที่พระพุทธเจ้าท่านไม่มีตัวตน, แต่ท่านมาประพฤติปฏิบัติ ในหลักของบุคคลผู้มีตัวตน.

เดี๋ยวนี้เราเอาตัวตนกันตามธรรมดาแล้วก็แล้วกัน ว่ามิตรภาพในโลกนี้ เขารู้จักกันแต่มิตรภาพอย่างมีตัวตน; แม้หลักธรรมะที่เรียกว่า พรหมวิหารสี่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทั้ง ๔ อย่างนี้ ก็เป็นหลักศีลธรรมของสัตว์ที่ยังมีตัวตน. มันจึงมีผู้เดือดร้อน มีผู้ช่วยเหลือ มีผู้เมตตา มีผู้รับกรรมเมตตา; จะเป็นพรหมวิหารชนิดไหน ระดับไหน ก็เป็นมิตรภาพอย่างมีตัวตนทั้งนั้น.

ทีนี้ **ศนธรรมาสามัญ** **มีมิตรภาพไม่ก่อองะถึงระดับพรหมวิหาร;** จะทำอย่างไรได้ เพราะว่ามันยังมีกิเลส ก็ขอให้สนใจกระทำต่อไปให้มันถึงระดับพรหมวิหาร. เดี่ยวนี้มิตรภาพของเรามันตั้งรากฐาน อยู่บนความรู้สึกว่า ตัวเรา-ตัวเขา : เช่นเด็กตัวอื่นเราจะช่วย, เรายังเขา เราสงสารเขา; อย่างนี้ มันต้องมีตัวเรา-ตัวเขา มันจึงมีการช่วย อย่างบุคคลธรรมดาสามัญเขาช่วยกัน.

ถ้าหากความรู้นี้ว่ามีตัวเรา - ตัวเขา แล้ว มันไม่ว่าจะช่วยให้ช่วยอย่างไร; นี่ตาม
ธรรมชาติสามัญเป็นอย่างนี้ ก็มีหลักปฏิบัติสำหรับมีตัวคน, แล้วก็หวังดีเป็นมิตรต่อกัน.
พยายามกระทำให้เกิดมิตรภาพแก่กันและกัน ในระหว่างบุคคลที่มีตัวคน เพื่อให้มีตัวคน
ที่ดี. จนกระทั่งว่า จะแก้ไขคนที่เขาคิดว่าเป็นศัตรูให้มาเป็นมิตรให้จนได้; เหล่านี้ก็ทำไป
ด้วยความรู้สึกร่วมมีตัวคนทั้งนั้น. แม้ว่ามันไม่มีตัวคนอย่างรวดเร็ว ก็ต้องมีตัวคนอย่างนี้.
นี่เป็นมิตรภาพในขอบเขตอันหนึ่ง หรือว่าระดับหนึ่ง.

มิตรภาพในขอบเขตอันที่ ๒ : มิตรภาพอย่างที่สองเห็นตัวคน ก็ยังเป็น
สัมปราชัยไฉนหรือ ก็ว่า เมื่อคนได้เข้าถึงหลักธรรมอันสูงสุดว่า อนัตตา หรือสัจจญาณ
ไม่มีตัวคน แล้วคนนั้นจะกลายเป็นคนหม่อมโหด ไม่มีมิตรภาพต่อใคร อย่างนั้นหรือ
อย่างไร.

ถ้าเข้าใจโดยสัมปราชัยไฉนหรือ ก็จะเข้าใจได้ทันทีว่า มันยังเป็นมิตรภาพอัน
แท้จริง; **พวกที่ถึงอนัตตา สัจจญาณ นั้นแหละ จะมีมิตรภาพอันแท้จริง :**
ไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวกู ไม่มีตัวกู, แล้วมันกลายเป็นเอกภาพ หรือเอกภาพ
คือเป็นตัวเดียวกันเสียทั้งหมด. ทุกคนทุกชีวิตในโลก กลายเป็นชีวิตตัวเดียวกันไปหมด
คือเป็นสิ่งชาวธรรมตามธรรมชาติ เป็นธรรมชาติอันเดียวอันเอก ไม่มีเรา ไม่มีเขา; พุค
อย่างนี้อาจฟังไม่ถูก.

ถ้าเห็นสัจจญาณจริง ก็จะเห็นว่าทุกสิ่งมันว่างจริง, : และความว่างเป็น
อันเดียวกันจริง แล้วเราทุกคนรวมอยู่ในความว่างอันนั้น อันเดียวกันนั้น; มันจึงเป็นคว
คนคนเดียวกันไปเลย ไม่ต้องมีเรา มีเขา. ถ้าเห็นอนัตตาจริง สัจจญาณแท้จริง มันจะกลายเป็น
เป็นอย่างนี้ มันจะเป็นมิตรภาพโดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องเจตนา. เพราะมันไม่มีความเห็น

แก่ตัวเลย ก็เลยมีความผูกพันนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหมด ราวกับว่า พังจักราวสนี้มีคน เป็นคนเดียวกัน.

เดี๋ยวนี้เรารู้จักแยกดูให้ดีกว่า เรามี **มิตรภาพ** กันนี้ **มีอย่างที่ว่ามิตวณ หรือว่าอย่างไม่มีมิตวณ?** มีคนถามว่า **มิตรภาพ** หรือเมตตานี้ มัน **สูงสุดที่ไหน?** อาทมาตอบว่า มันสูงสุดคือเมื่อหมดตัวคน. เขาไม่เชื่อ เขาคำ เขาล้อให้เสียอีก; เพราะว่าเขาไม่เข้าใจเรื่องมิตรภาพคือเมื่อมันหมดตัวหมดคน.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัท ก็ขอให้เข้าใจไว้ ว่ามิตรภาพชั้นสูงสุดนั้น จะเกิดเองโดยอัตโนมัติ ครอบคลุมไปหมดเลย ในเมื่อเราปราศจากความเห็นแก่ตัว, ปราศจากความมีตัวคน.

พระอรหันต์ทั้งหลาย, พระพุทธเจ้าด้วย, ท่านก็มีมิตรภาพชั้นนี้
ก็ต้องสอนให้เลิกมีตัวคน; มันก็เข้าถึงความเป็นอันเดียว คือความว่างเสมอเหมือนกันหมด นี้ส่วนหนึ่งเป็นสัมปราชัยโง่ทวน. แต่พอที่ท่านจะสอนคนที่มิตวณ ท่านสอนอย่างนั้นไม่ได้; คนฟังไม่ถูก อย่างที่ว่ามาแล้ว; ก็ต้องสอนพรหมวิหาร หรือกระทั่งสอนเมตตา กรุณา ที่มีระดับต่ำลงมา, ต่ำลงมา : ให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เขา เพราะเราสงสารเขา หรือเมื่ที่สุดแต่จะผูกพันกันไว้เพื่อเป็นมิตร นี้ก็ยังคงควรกระทำ.

นี้มีมิตรภาพมีอยู่ ๒ อันคัม ซึ่งมันต่างกันไกล เรียกว่าตรงกันข้ามก็ได้ แต่ก็เป็นมิตรภาพอยู่นั่นเอง : อย่างหนึ่งมีตัวคน, อย่างหนึ่งไม่มีตัวคน.

นี้จะเข้าใจได้ถึงเรื่องนี้ ก็โดยพิจารณาถึงความหมายของคำว่า **“มิตร”**; **มิตตะ** นักภาษาศาสตร์เขาลองความเห็นกันว่า มันมาจากคำว่า **มิ - ต** หรือนับ, ความนับ,

ความรับรู้ หรือความรู้สึก. **เราคงรับรู้ต่อผู้อื่น,** รู้สึกต่อผู้อื่น เหมือนกับที่รู้สึก
ต่อเรา; **เราจึงฉะมีความเป็นมิตร** ก็คือรักกัน ห่วงรักกัน หรือว่าหวังดีต่อกัน.
ฉะนั้น ความที่หวังดีต่อกันนั้นเรียกว่า มิตรภาพ โดยเจตนาก็ได้, โดยไม่เจตนาก็ได้.

ตัวอย่าง พระธรรมนี้ เราคงถือว่าพระธรรมนั้นหวังดีต่อเรา จะคุ้มครองเรา
จะช่วยกับทุกข์ให้เรา; ทั้งที่พระธรรมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่มีชีวิต ไม่มีความ
รู้สึก. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ตรัสว่า อัญญาสิภิกมิกคณินั้นเป็น
ภักษยานมิตร เป็นมิตรในความหมายที่เราต้องรับรู้ ต้องรู้สึก.

เดี๋ยวนี้เรามันโง่เกินไป รู้จักแต่มิตรที่เป็นคน ๆ; ถึงแม้เราจะรู้จักพระพุทธเจ้า
เราก็รู้จักพระพุทธเจ้าแต่ในลักษณะที่เป็นคน ๆ. อย่างนี้ยังไม่ถึงพระพุทธเจ้าที่แท้จริง
เพราะว่าท่านได้ *ตรัสว่า* “เห็นธรรมเห็นตถาคต, เห็นตถาคตเห็นธรรม”. **ต่อเมื่อ**
เห็นธรรมนั้นแหละจึงจะเห็นพระพุทธเจ้า; ฉะนั้น ธรรมต่างหากเป็นพระพุทธเจ้า
ไม่ใช่บุคคล เป็นพระพุทธเจ้า; ฉะนั้น ธรรมนั้นก็เป็นมิตร เพราะเราขอถือเอา
พระพุทธเจ้าว่าเป็นมิตรที่ชัดที่สุด. นี่จะเห็นว่า คำว่า “มิตร” ในความหมายที่เป็น
สัมปรายิกโวหาร มันกว้างขวางอย่างนี้.

ถ้าเราจะชอบ “มิตร” ในความหมายแห่งทิฐุธรรมิกโวหาร ตามบ้านตามเรือน
ก็มีมิตรอย่างธรรมดาสามัญ; แต่อย่าไปทำให้มันแคบเสีย; ต้องไปทำให้มันกว้างถึง
ขนาดที่ว่า ความหมายมีอยู่เท่าไรก็เอามาให้หมด.

ดังที่มีหลักธรรมะว่า *มารดาเป็นมิตรในเรือน*; เด็ก ๆ ที่อวดดี ที่เรียน
หนังสือมาจากโรงเรียน ที่สอนกันว่า มิตร ในความหมายจำกัด ก็ไม่รู้สึกได้ว่า “มารดา
เป็นมิตรในเรือน”. เขามุ่งหมายจะสอนให้รู้ว่า **ทุกสิ่งในบ้านเรือนกันแล้ว มารดา**

มันเป็นที่รักอย่างยิ่ง, เป็นมิตรสูงสุด; เพราะเรา گیردมารค่าที่สุด, และมารค่าที่รักเราที่สุด, ไม่มีใครจะรักกันมากยิ่งขึ้นไปกว่าระหว่างมารค่ากับบุตร. บิดาก็เหมือนกัน; แต่ที่เอี่ยมมารค่าในความหมายแรก ก็พูดตามลักษณะของภาษาบาลี หรือวัฒนธรรม ที่เป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา คือวัฒนธรรมในประเทศอินเดีย เราสามารถตามาก่อนมิถิฯเสมอ.

นี่ ต้องพูดถึงศักรุกันบ้าง; พอถึงคราวเป็นศักรุกันก็ระบุนี่ไม่ว่า **นารดา** หรือบิดาที่อบรมสั่งสอนลูกฝึก ๆ นั้น **แหละคือตัวศักรุกัน หัวใจ.** เราจะเห็นได้ว่า ท่านกล่าวโดยสัมพันธ์ไว้อีกไว้อีกเหมือนกัน. พ่อแม่ที่อบรมลูกฝึก ๆ นั้น คือตัวศักรุกัน หัวใจ แก่ลูกนั้น; ในเมืองอีกที่หนึ่งว่าพ่อแม่คือมิตรที่สุด, มิตรที่สูงที่สุด มิตรอย่างยิ่งของบุตรในบ้านเรือน. ฉะนั้น ขอให้เข้าใจว่า คำพูดนี้ หัวใจนี้สองนี้ไม่สำเร็จประโยชน์; ความหมายที่แท้จริงนั้นจึงจะสำเร็จประโยชน์. ฉะนั้น เราจะต้องรู้จักต่อความหมายที่แท้จริงให้ได้, แล้วก็สำเร็จประโยชน์.

เมื่อคำว่า "มิตร" หมายถึงผู้ที่เราต้องทำความรู้จักด้วย ตัวผู้ที่เราต้องรับรู้หรือหนีต่อความสลดทอนนั้น ๆ; เราก็จะเห็นได้ว่า มันยังมีไกลออกไปถึงสิ่งที่มีชีวิตซึ่งไม่มีชีวิตก็ได้. แม้แต่ตัวเครื่องจักรมันก็เป็นมิตรได้; แม้แต่ตัวกลิ้งของก็ยังมีเป็นเครื่องบ่งกัน เหมือนยังกับว่าเป็นมิตรได้; แม้แต่พระธรรมซึ่งไม่มีชีวิตก็ยิ่งกว่ามีชีวิตเสียอีก คือเป็นเครื่องช่วยบ่งกันได้. เมื่อรู้จักมิตรอย่างนั้นแล้ว ก็รู้จักมิตรภาพได้โดยง่าย : ว่า **ความที่ให้ความรับรู้ หรือประพฤติกกระทำต่อกันและกัน** ในความหมายอนันต์แหละเรียกว่า **มิตรภาพ.**

สรุปความ เกี่ยวกับมิตรภาพว่ามีอยู่ ๒ ไวยาหาร : ไวยาหารธรรมชา, และ ไวยาหารพิเศษ, และมิตรภาพนี้ มีทั้งอย่างจอมปลอม และอย่างแท้จริง. ต้องระวัง

ให้มากยิ่งขึ้นไป ในโลกในสมัยปัจจุบันนี้ มันหนาไปด้วยมิตรภาพจอมปลอม ; มิตรภาพ
แท้จริงก็ยังมีอยู่หลายชั้น. และถ้ากล่าวกันให้หมดจดสิ้นเชิง ก็มีมิตรภาพที่แปลกกัน
อย่างยิ่ง ก็คือมิตรภาพของสัตว์ที่ยังมีชีวิตนั้น คือยังมีคัมภีร์ถ้อยคำอยู่ กับมิตรภาพของสัตว์
ที่ไม่มีตัวตนหมกทะเล ที่เป็นเหตุให้เสียใจถึงตัวตนแล้ว ; แต่อย่างน้อยก็ยังมิมีมิตรภาพ.

คำว่า “สถาบัน” มีทั้งทางวัตถุ ทางวิญญาณ

ที่นี่ จะพูดกันต่อไปถึงคำว่า “สถาบันแห่งมิตรภาพ”. คำว่าสถาบันคืออะไร
ก็ได้พูดมาทุกครั้งทีละถ้อยถ้อยนี้ ; บางคนอาจจะเข้าใจได้ที, บางคนอาจจะลืมแล้ว,
หรือบางคนก็ยังไม่เคยฟัง. คำว่า “สถาบัน” ก็คือคำเดียวกับคำที่เราใช้ในภาษาไทย
แต่ก่อนนี้ว่า **สถาปนา**; แม้จะมีความหมายไม่เท่ากัน ก็มีความหมายตรงไปในทาง
เดียวกัน. **สถาปนา** แปลว่า **สร้างขึ้น หรือทำให้มีขึ้นอย่างมั่นคง**; สร้างวัดขึ้น
มาก็เรียกว่า สถาปนาได้เหมือนกัน.

ที่นี่ สถาบันนั้น มันหมายถึงสิ่งที่สถาปนาขึ้นมาแล้ว ตั้งอยู่แล้ว มันคงแล้ว ;
การที่ทุกคนยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยความเป็นสิ่งนั้น อย่างมั่นคงแล้ว เขาเรียกกันว่า
สถาบัน. ในเวลานี้เป็น **ทางวัตถุ** เป็น **ทางจิต** เป็น **ทางวิญญาณ**; เดียวก็
ต้องอธิบายกันอีก เพราะยังไม่ถูก.

สถาบันที่ ๑. ทางวัตถุ ก็เพราะว่าสิ่งเอาวัตถุเป็นส่วนใหญ่ เป็นส่วนสำคัญ ;
เช่นว่าที่ภิกษุหนึ่ง มีหน้าที่อะไร เป็นที่รู้จักกันดี. เป็นสำนักงานของอะไร ก็เรียกกัน
ว่าสถาบันของอันนั้นโดยเหตุที่ไปยังตัววัตถุนั้นเป็นหลัก อย่างนี้ก็มิ.

สถานທີ່ ๒. ทางจิต นั้นหมายถึงภาวะอันได้เป็นที่ยอมรับกัน โดยอาศัย ศรัทธาเป็นหลัก; ถ้าคนเขายอมรับเชื่อ มีศรัทธายอมรับเชื่อ ยอมรับ แล้วมันก็เป็นสถาน ^{ที่}นั้นมา. แม้แต่ความคิดผิด ๆ, ความเชื่อผิด ๆ ความงมงาย, สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ก็เกิดเป็น ^{ที่}สถานขึ้นนั้นมา; เป็นสถานนี้ ^{ที่}ซึ่งมันไม่มีตัวตนอันแท้จริงอะไร. แต่ถ้าทุกคนไปยอมรับว่า เชื่อถือ อย่างนั้นเข้า มันก็เกิดเป็นสถาน ^{ที่}ที่จะทำให้เกิดปัญหาอยู่ยากลำบากขึ้นมาได้เหมือนกัน. ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก็มีสถาน ^{ที่}; แม้เป็นเรื่องของความงมงายก็เป็นสถาน ^{ที่}. เพราะว่าสถาน ^{ที่}ทางจิต ^{ที่}มันคงอยู่ได้ด้วยศรัทธา ไม่ต้องมีวัตถุให้; คือว่าฉันไม่ต้องมีบ้านมีเรือน อะไรอยู่ก็ได้ มันก็เป็นสถาน ^{ที่}ของมันเอง; เพราะว่าคนมันไปเชื่อ เข้า หรือไปงมงายเข้า.

สถาน ^{ที่}ที่ ๓. ที่น่าสนใจ ก็คือ **สถาน ^{ที่}ของสติปัญญา** หรือวิชาความรู้; เมื่อมีสัมมาทิฐิ เข้าใจอย่างถูกต้อง พิสูจน์ความเป็นประโยชน์เพียงพอแล้ว ยึดถือกันเป็น ^{ที่}หลักทั่วไปอย่างนี้ เราเรียกว่า **สถาน ^{ที่}ทางปัญญา**. อากถามักจะเรียกว่า **ทางวิญญาณ**.

เราจึงมี **สถาน ^{ที่}ครบทั้งสาม** คือ **ทางวัตถุ** ทางเนื้อหนังร่างกายก็มี, สถาน ^{ที่}**ทางจิต** ล้วน ๆ แต่ไม่เกี่ยวกับวิชาความรู้เหมือนกัน, และสถาน ^{ที่}**ทางปัญญา** เกี่ยวกับทางวิชาความรู้โดยตรงนั้นก็มี. ถ้าว่าทฤษฎีอันนี้ เป็นที่เชื่อมั่นยอมรับแล้ว มันก็เป็นสถาน ^{ที่}. ตัวอย่างเช่นว่า **สังขารหนึ่งปวงไม่เที่ยง** อย่างนี้ สำหรับผู้มีปัญญามองเห็นชัด **ยอมรับตรง** ^{ที่}**กันหมด**; ฉะนั้น **ทฤษฎีอันนี้กลายเป็นสถาน ^{ที่}** ขึ้นมาในทางปัญญา; อย่างนี้เป็นต้น.

นี่คือความหมายของคำว่า **สถาน ^{ที่}** มีอำนาจรุนแรงมาก ที่จะบังคับกาล ให้เป็นอะไรก็ได้ ตามแต่จะเป็นเรื่องผิด หรือเรื่องถูก. เรื่องทุกอย่าง; เช่น **เราจะทำให้คนฉลาดไม่ได้** ก็เพราะสถาน ^{ที่}ของความใจมันมั่นคงมันนั้นเอง. **เราจะทำให้**

พลเมืองไทยเราละอายมุขทั้ง ๖ ไม่ได้; เพราะว่าสถาบันอบายมุขมันฝังจิต, มันก่อตั้งขึ้นในจิตที่มั่นคงนักนั่นเอง. เช่นว่าเราจะให้คนเลิกกลัวผีอย่างนี้ มันก็ยังไม่ได้; ก็เพราะสถาบันที่มันตั้งมานานแล้ว มันมันคงเกินไป. ขอให้รู้ความหมายและอิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่าสถาบัน คือการตั้งอยู่อย่างมั่นคง นี่ให้เพียงพอเสียก่อน; โดยสรุปว่าอย่างนี้.

สถาบันแห่งมิตรภาพเกิดขึ้นได้เป็น ๓ แบบ

ที่นี้ ก็มาสู่สถาบันแห่งมิตรภาพ; สถาบันแห่งมิตรภาพ ก็หมายความว่า ความรับรู้ในฐานะเป็นมิตร เกิดความรักใคร่สัมพันธ์กัน อยู่ในรูปแบบของมิตร หรือมิตรภาพ; นี้ไม่ได้ทั้งที่โดยรู้สึกตัว และไม่รู้สึกตัว; เช่น อาจจะไปเกิดนิยมชมชอบอะไรพร้อม ๆ กัน โดยไม่ได้ตั้งใจหมายกัน หรือโดยไม่รู้สึกตัวก็ได้ หรือโดยรู้สึกตัว โดยเจตนาก็ได้. ฉะนั้นเราจะต้องแบ่งสถาบันแห่งมิตรภาพนี้ออกได้เป็นสัก ๓ อย่าง ๓ ชนิด เป็นอย่างน้อยจะดีกว่า :-

สถาบันที่ ๑ สถาบันแห่งมิตรภาพตามธรรมชาติ ทางฝ่ายวัตถุ เราจะต้องนึกถึงวัตถุทั่วไป; แม้ไม่มีชีวิต มันก็ยังต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โดยไม่มีใครเจตนา มันจึงรอดอยู่ได้. อันนี้เป็นเรื่องพิสดาร แต่ว่าไม่จำเป็นจะต้องมาอธิบายให้เสียเวลา. ขอสรุปสั้น ๆ แต่ว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า วัตถุ มันก็ยัง ต้องอาศัยกัน มันจึงรอดอยู่ได้ **ไม่สูญหายไปหมด;** มันมีลักษณะที่จะเกาะกุมซึ่งกันและกัน. เช่น *อัญด่าง ๆ* ซึ่ง จะประกอบกันขึ้นเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นเซลล์สัตว์เซลล์หนึ่งขึ้นมา เป็นสัตว์เป็นคนที่หลังนี้ มันก็อาศัยการเกาะกุมของอณูนั้น ๆ ซึ่งประกอบขึ้นด้วยหลาย ๆ ปริมาณ. ความที่มันต้องเกาะกุมกัน มันจึงจำเป็นสำหรับมันจะอยู่รอดได้.

ตัวอย่างอนุของน้ำ อย่างนี้; พอไม่เกาะกุ่มกันมันก็ไม่มิน้ำให้เหลืออยู่ มีนระเหยไปไหนหมด. นี่วัตถุแท้ ๆ มันยังต้องอาศัยความหมายของคำว่า “มิตราภาพ”.

ถ้าสูงขึ้นมาถึงสิ่งทวิวัตถุ เช่น ต้นไม้ มีไม้ก็ **ต้องอาศัยกันและกัน** มากขึ้น และโดยไม่เจตนา มันจึงรวบอยู่ได้. ต้นไม้บางชนิดต้องอาศัยอยู่ได้รวมไม้ เอาจไปปลูก อยู่กลางเทศมันตายหมด, หรือมันจะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะทนพายุได้ อย่างนี้เป็นต้น. นี่ก็เรียกว่ามิตราโดยไม่เจตนาตามธรรมชาติ.

แม้ใน **หมู่วัตถุเคลื่อนไหว** ก็มีมิตราภาพที่มันรู้กันที่ว่า อะไรต้องอาศัยอะไร มันก็เลยอาศัยกันอยู่. ที่เห็นกันง่าย ๆ มีอยู่ ทั้งที่เขาสอนให้เด็กร้องเพลง “นกเอี้ยงเลี้ยงควายแม่”; อย่างนี้มันก็อาศัยกันอยู่ มันเป็นมิตราภาพโดยไม่เจตนา เพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติ. นี่เรียกว่า มิตราภาพที่จัดโดยธรรมชาติ แต่ส่วนใหญ่เป็นไปโดยไม่เจตนา.

สถานันท์ ๒ มิตราภาพที่ **สูงขึ้นมา** คือ **สถานันท์แห่งมิตราภาพที่มนุษย์จัด** มนุษย์จัดทำ **โคจรเจตนาที่มี, โคจรไม่เจตนาที่มี.** ที่ **โคจรไม่เจตนาส่วนมากมักจะ** เป็นไป **ในทางมฆา** หรือสัง หรือศักดิ์สิทธิ์; แล้วต่อมาเมื่อมันยังไม่หายโง่งมอาจ มันก็เจตนาทำโง่งมข่อยไปอีก. ส่วนที่เป็นเจตนาหรือ **โง่งม** นั้น มันเป็นเรื่องของ **สติปัญญา.** มนุษย์มีความรู้ตัวหน้าขึ้นมา มีสติปัญญา รู้ความหมายของคำว่า เทคนิค คือการจัดให้มีผลถูกต้อง ก็จัดสถานันท์ที่มีประโยชน์กว่าขึ้นมา.

ถ้าจิตใจประกอบไปด้วยศีลธรรม ก็จัดแต่สถานันท์ที่มีประโยชน์แก่มนุษย์; ถ้าจิตเลวลงไม่มีศีลธรรม ก็จัดแต่สถานันท์ที่เป็นอันธพาล. อย่างนี้เรียกว่า **โคจร**

เจตนาของกิเลสก็มี, โภชเจตนาของสติปัญญาก็มี. มันอยู่เฉยๆ ไม่ได้ มันต้องเป็น
อย่างนี้; เพราะมันหยุดยั้งได้แล้วมันก็ต้องทำ, แล้วมันก็ต้องหมุนเวียนเปลี่ยนไป; ใน
การอยากทำ แล้วก็ทำ ได้รับผลของการกระทำ แล้วก็อยากจะทำ, วนเวียนไม่มี
ที่สิ้นสุด.

สถาบันแห่งมิตรภาพที่มนุษย์จัด นั้น ในบางยุคบางสมัยจึงจอมปลอม
ในบางถิ่นบางแห่งจึงจอมปลอม; ในโลกของพระอริยเจ้าท่านนั้นแหละ ที่จะมีสถาบัน
แห่งมิตรภาพที่มนุษย์จัดขึ้นมาอย่างบริสุทธิ์. **พวกเราได้แต่จะทำตามพระอริยเจ้า**
ทำตามพระอรหันต์; และช่วยกันดำเนินไปในทางที่มันถูกต้อง จนกว่ามันจะกลายเป็น
สถาบันที่มันคงขึ้นมา สำหรับบุคคลที่รักความถูกต้อง.

สถาบันที่ ๓ : สถาบันแห่งมิตรภาพที่พระธรรมจัด หรือธรรมะจัด;
เราจะเลิกพูดถึงคนเสียที เพราะว่าคนนั้นมันเป็นเพียงว่าเปลือก. ในหัวสมองของคนนั้น
มันมีอะไร ก็มีสติปัญญา มีความคิดความเห็น; อันนั้นแหละจะเป็นตัวการอย่างอื่น
ที่จะจัดสถาบันที่ดีที่ถูกต้อง. **เมื่อได้รับการอบรมมาดี เป็นสัมมาทิฏฐิแล้วมันก็จะ**
แคบในทางที่ประโยชน์ หรือเอาตัวรอดได้; ฉะนั้น จึงควรถือเอาสัมมาทิฏฐินี้
เป็นต้น ที่ว่าเป็นมิตรที่ดี เป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนสุข ที่แท้จริง เพราะมันจักให้มีพระนิพพาน
เป็นที่หมายปลายทาง.

สัมมาทิฏฐิจะก่อจัด ให้มนุษย์เป็นผู้เดินไปหาพระนิพพาน, มีจุด
หมายปลายทางเป็นพระนิพพาน; ก็เกิดเป็นสถาบันพระอริยเจ้าขึ้นมา. พระอริยเจ้า
ขั้นไหนก็สุดแท้ : พระโสดา สกิทากว อนาถา ก็สุดแท้; แต่ได้เกิดเป็นสถาบันของ
บุคคลผู้เดินถูกต้องทางขึ้นมาแล้ว, และเป็นผู้แน่วคือพระนิพพาน. ฉะนั้น เราต้องถือว่า

พระธรรมนั้นเป็นมิตรอย่างสูง เกือบจะอยู่กับคน มีมิตรภาพต่อกัน เราควรจะรับเอา.

สรุปกันเสียทีหนึ่งก่อนว่า : **สถาบันศีลธรรมชาติจัก** และ **กั๊มนุษย์จัก** และ **กั๊พระธรรมขั้วจัก** **เราถึกลั๊นั๊นั๊**; จะสั๊งเก็ยวขั๊งทังสามอย่างนี้ ให้ถูกจั๊งตามวิถั๊ทางของมัน. เมื่อพูทว่า **สถาบันแห่งมิตรภาพ** มันไม่ได้หมายแต่เพียงว่าช่วยแรงร่วมใจกันเป็นสหกรณ์ ทำนั๊นทำนั๊; นั๊มันเป็นเรื่องส่วนน้อย ส่วนหนึ่งของมนุษยั๊ไนโลก และเฉพาะในเรื่องทำมาหากินเท่านั้น มันไปนิพพานไม่ได้.

เพราะเราต้องกาจะให้รับประโยชน์ทั้งหก **กั๊มนุษย์ควรจะได้รับ**; **กั๊ต้องมองให้กว้างออกไป** ในอย่างที่ว่ามาแล้ว จึงจะพบกับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์; ไม่เช่นนั้นเราจะพบกับความเป็นมนุษย์แคบ ๆ เพียงแต่รู้จักหาใส่ปากใส่ท้อง ซึ่งสัตว์ไตรัจฉามันก็ยังทำเป็น. เพราะฉะนั้นมนุษย์อย่าเพิ่งอวดดีอวดดีในส่วนนั้นัก คือในส่วนที่สัตว์ไตรัจฉาเขาก็ทำเป็น คือเรื่องปากเรื่องท้อง. **เรา ต้องรู้จักสถาบันแห่งมิตรภาพที่ไกลออกไป** **กั๊สูงขึ้นไป ๆ จนว่ารอดพ้นออกไปจากดงทัญ** หรือบรรลุพระนิพพาน.

สถาบันแห่งมิตรภาพ เป็นจุดเด่นของควมมีศีลธรรม, **เป็นเครื่องปรากฏของควมมีศีลธรรม.**

สถาบันแห่งมิตรภาพเป็นจุดเด่นอย่างไร

ที่นี้ ดูกันต่อไปว่า เป็นจุดเด่น หรือเครื่องปรากฏของควมมีศีลธรรมอย่างไร? **ข้อนี้จะต้องตั้งสมมุติฐานอย่างง่าย ๆ หยาบ ๆ เสียก่อนว่า** **กั๊ใดมีมิตรภาพ**

ทัศนคติธรรม. ใครจะค้านหรือว่าใครจะเห็นด้วย ก็เอาไปคิดดูให้ดี; **ที่ใครมีสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพที่น้อยอมมีศีลธรรม :** เพราะมิตรภาพนั้น หมายถึงการไม่เบียดเบียนตั้งแต่อย่างต่ำที่สุด อย่างกลาง อย่างสูงสุด; มีความไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่มีการเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย, อยู่กันด้วยความรักความพอใจในความ เป็นอยู่.

มิตรภาพอยู่ที่ไหน ทัศนคติธรรม, ศีลธรรมที่จะทำลายปกติใน

ที่ ๓ ความพยายที่ก้าวแล้ว; มิตรภาพนี้เป็นศีลธรรม ในฐานะที่เป็นเหตุให้เกิด ความปกติ; มิตรภาพนี้เป็นผลของการที่จะประพฤติไปตามเหตุอย่างถูกต้องแล้ว มันจึง มีมิตรภาพ เป็นผลอยู่กันเป็นผลสุก. มิตรภาพในลักษณะนี้ มันเป็นปรากฏการณ์ใน ธรรมชาติ ที่ว่าได้ประสมประสานกัน ได้อิงอาศัยกันเป็นอย่างดีแล้ว. เปลือกโลกคือ แผ่นดินนี้ ก็ตั้งอยู่ได้, โลกของตนไม้ทั้งหลายก็ตั้งอยู่ได้, โลกของสัตว์เดรัจฉาน ก็ตั้งอยู่ได้, โลกของมนุษย์เหวดตาอะไรก็ตั้งอยู่ได้, เพราะความผูกพันของการที่เชื่อม โยงกัน ระหว่างสิ่งเหล่านี้โดยหลักแห่งศีลธรรม ซึ่งมีความหมายเป็นมิตรภาพ.

ฉะนั้น ถ้ามองดูให้ดี ดูกิ่งแล้ว ก็จะพบว่า **มิตรภาพค้ำศีลธรรม** จะเป็น เกลือกกันแล้ว **แยกจากกันไม่ได้;** ถ้ามองดีไปอีกก็จะเห็นว่า อ้าว, เป็นสิ่งเดียวกัน เสียแล้ว. คำว่ามิตรภาพที่แท้จริงนั้น เป็นสิ่งเดียวกับคำว่าศีลธรรมเสียแล้ว. **เดี๋ยวนี้** **พูดคำว่ามิตรภาพเป็นจุดเด่น คือแสดงให้เห็นว่า ทัศนคติธรรม** เช่นเดียวกับที่ เรามองเห็นควนเขินมา เราก็มองว่าที่นั่นมันมีไฟ นั่นเป็นต้น.

ถ้าเรามองเห็นมิตรภาพ เราได้รู้ว่าทัศนคติธรรม; พอขาดมิตรภาพ ก็รู้ได้ทันทีว่า ทัศนคติธรรมในความหมายไหนก็ตาม, มิตรภาพนี้จะต้องแยกว่า :

มิตรภาพต่อตัวเองก็ยังมี, มิตรภาพต่อสัตว์ทั้งปวงก็ยังมี. บางคนจะนึกขบขันว่า "มิตรภาพต่อตัวเอง"; แล้ทำไม่นี่ก็ดูบังว่า คนที่ไม่รักตัวเอง มันมีมากเหลือเกินในโลกนี้.

โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น ของเราเวลานี้ กำลังทำตัวเป็นศัตรูต่อตัวเอง **ไม่มีความเป็นมิตรต่อตัวเอง ไม่รักตัว ไม่สงวนตัว ไม่เคารพต่อบิดามารดาครูบาอาจารย์; ส่วนแก่ท่าหลายตัวเอง : เขาไม่มีมิตรภาพต่อตัวเอง ไม่รักตัวไม่สงวนตัว.**

เราต้องมีมิตรภาพต่อตัวเอง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่วันลับ; ถ้าเราอยากชั่วทำชั่วลงไป แล้วมันก็เป็นศัตรูต่อตัวเอง. ถ้าเราหวังไปในทางดี มันก็กลายเป็นมิตรต่อตัวเอง. เพื่อไปไหนกัน? ก็เพื่อบรรลุสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ. ถ้าใครทำอย่างนี้ คนนั้นมีความเป็นมิตรต่อตัวเอง เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อถึงที่สุดแห่งทุกข์.

ที่นี้ **คนอื่น** กับ **มิตรภาพต่อผู้อื่น** ด้วยเหมือนกัน ต่อสัตว์ทั้งปวงด้วยเหมือนกัน ก็เพื่อจุดหมายอย่างเดียวกัน เพื่อให้เขาพ้นทุกข์; ฉะนั้น มิตรภาพต่อตัวเอง และมีตรภาพต่อผู้อื่นนั้น **มีจุดหมายที่เดียวกัน คือความพ้นทุกข์ หรือว่านิพพาน.** เมื่อมีนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง นี้ก็ถือว่าเป็นสุดยอดของสิ่งทีเรียกว่าศีลธรรม; เพราะ**ว่าศีลธรรมแปลว่า ธรรมที่ทำความปกติ หรือภาวะแห่งความเป็นปกติ หรือ ธรรมชาติที่ความเป็นปกติอยู่.** นี่เป็นความหมายของศีลธรรมอย่างหนึ่งถึงได้โดยบุคคลที่มีมิตรภาพต่อตัวเองและต่อผู้อื่น.

มิตรภาพอันเป็นจุดเด่นของความมีศีลธรรม ก็คือว่า เราจะถูกนั้นว่า **ถ้ามีศีลธรรมแล้ว** ทุกสิ่งจะเป็นไปเพื่อ**ความปกติสุข** ตามความหมายของศีลธรรม :

สี่-ละ, ศีล แปลว่า ปกติ. มิตรภาพต่อแผ่นดินโลก แผ่นดินโลกก็ปกติ, มิตรภาพต่อ
สัตว์เคี้ยวจางาน โลกเคี้ยวจางานก็ปกติ, มิตรภาพต่อมนุษย์ โลกมนุษย์ก็ปกติ. เห็น
ความปกติที่ไหน ก็จะพบมิตรภาพที่นั่น, ทั้งในความหมายคติน ๆ และในความหมายอัน
ลึกซึ้ง.

ในที่สุดเราจะพบว่า **แม้ความหมายแห่งคำว่า นิพพาน นี้ ก็มีความหมาย
แห่งความเป็นมิตร;** ก็เป็นการกล่าวโดยสัมปราชัยอีกโวหาร ตามเคย.

ถ้ากล่าวโดยทฤษฎีสัมมิทโฆหาร ก็กล่าวว่า มิตรนั้นมีน่านาเสนาหา น่ารัก
น่าพอใจ; และมิตรนี้คือผู้ที่ทำความเบาใจให้แก่เรา ให้หมดความร้อนใจ หมดความ
หนักใจ และมิตรนี้จะช่วยคุ้มครองเราโดยประการทั้งปวง. ถ้าถือคุณสมบัติอย่างนี้
ว่าเป็นหลักของมิตร ของความเป็นมิตรแล้ว **พระนิพพานนั้นแหละเป็นมิตรอย่างถึง;**
เพราะว่าไม่มีอะไรน่าเสนาหาเท่ากับพระนิพพาน ไม่ขบใคร ไม่กัดใคร ไม่ทรยศขบด
ล่อใคร มีแต่ให้ความเอื้อหนุนโดยส่วนเดียว จึงถือว่าเป็นมิตรอย่างยิ่ง.

พระนิพพานนี้จะให้ความเบาใจอย่างยิ่ง ไม่ต้องหายใจอย่างอื่นอีกขัดแค้น
อย่างหนักอกหนักใจ เป็นที่โล่งโปร่งอย่างยิ่ง. พระนิพพานนี้จะคุ้มครองได้โดยประการ
ทั้งปวง **เป็นตานะ เป็นเลณะ เป็นที่ซ่อนเร้น เป็นที่หลบภัย เป็นที่อิสระของ
สัตว์**โดยประการทั้งปวง.

ขอให้มองดูให้ดี และก็กล่าวได้โดยสัมปราชัยอีกโวหารว่า **ความหมายแห่ง
พระนิพพานนั้นแหละ คือความหมายแห่งมิตร,** หรือว่าความหมายแห่งมิตรนั้นแหละ
คือความหมายพระนิพพาน เป็นขั้นสูงสุด เป็นระดับสูงสุดอย่างนี้. ดูไปตั้งแต่ ิ-มันนี้

อย่างนี้ เพราะพระนิพพานแปลว่าเย็น เย็นให้อุ่น ไม่ทุกข์ นั่นแหละคือมิตร;
ร้อนเป็นเพื่อนเป็นไฟนั่นคือศัตรู; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือไฟกิเลส ราคะ โทสะ โมหะ
มันนี่เป็นศัตรู, หรือว่าไฟทุกข์ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างนั้นมันก็เป็นศัตรู.

แต่ พระนิพพาน มันตรงกันข้าม มันเย็น เย็นน้อยก็เป็นมิตรน้อย เย็นมาก
ก็เป็นมิตรมาก ซึ่งมี ความหมายแห่งความเป็นมิตร คือทำความ สบายกาย สบายใจ
เบากาย เบาใจ คุ้มครองโดยประการทั้งปวง; ก็เลยกล่าวได้ว่า นั่นเป็นจุดสูงสุดแห่ง
ศีลธรรม คือ ความปกติเป็นจุดเด่นที่สุขของความเป็นศีลธรรม คือมีภาวะแห่งความปกติ.
ฉะนั้นเท่าที่กล่าวมาก็เป็นแนวทาง สำหรับทุกคนจะพิจารณาเห็นได้ ว่าสถาบันแห่ง
มิตรภาพนั้น เป็นเครื่องปรากฏอย่างเด่นชัดของความเป็นศีลธรรม.

ขอให้เราสร้างมิตรภาพอย่างยิ่ง อย่างสุกสุไม่เสียมือ กับสิ่งที่เป็นมิตร ดังที่
ได้กล่าวมาแล้ว อะไรบ้างก็อยู่ในฐานะเป็นมิตร ตั้งแต่เป็นมิตรน้อยๆ เป็นมิตรมาก ๆ
เป็นมิตรสูงสุดในที่สุด. ถ้า สร้างความเข้มมิตร กับสิ่งเหล่านั้น; แล้วก็ จะเกิดภาวะ
ปกติสุข ซึ่งเป็นความหมายของคำว่า ศีลธรรมในฐานะเป็นเหตุที่ดี, ในฐานะเป็นผล
ที่ดี, ในฐานะเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่เองตามธรรมชาติที่ดี. และยังมีความเป็นมิตร
ต่อทุกสิ่งที่เป็นมิตร ทั้งโดยไม่รู้สึกรู้สัว และโดยรู้สึกตัว, ทั้งโดยเจตนา และที่ไม่ต้องมี
เจตนา, นี้เรียกว่าเป็นคู่ครองตนอยู่ในความถูกต้อง; และจะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้มี
ความทุกข์ ความร้อน มากกระทบกระทั่ง.

สรุปความในเรื่องนี้ก็คือว่า ขอให้ไปปรับปรุงแก้ไข หรือรื้อฟื้นอะไรก็ตาม
เถอะ ต่อสิ่งที่เรียกว่ามิตรภาพนั้นเสียใหม่ให้ถูกต้อง. เดียวนี้เรากำลังไม่มีมิตรภาพ

ในสิ่งที่เป็นมิตร หรือมีก็มีย่างผิด ๆ. ขอให้ **ปรับปรุงเสียใหม่** ให้คำว่า **มิตรภาพ** **เกิดความหมายสมบูรณ์**. และให้เราดำรงตนอยู่ในท่ามกลางสิ่งที่เป็นมิตรปราศจาก ศัตรูโดยประการทั้งปวง ก็มีพระนิพพานเป็นมิตร.

คำบรรยายในโอกาสนี้ ขอสมควรแก่เวลา ยอมาขออุทิศไว้สำหรับหัวข้อนี้ว่า “สถาบันแห่งมิตรภาพคือจุดเด่นของความมีศีลธรรม” ไว้ที่หนึ่งก่อน. ให้พระสงฆ์ท่านเสวค ฌณเสถียรายบธรรม อันเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจ สำหรับการปฏิบัติธรรมต่อไป ตามที่เคยกระทำมาทุกครั้ง.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๑๓ -

๑๕ มีนาคม ๒๕๑๘

ความรับผิดชอบทางศีลธรรม เป็นไปเพื่อควมมีอยู่ของศีลธรรมอย่างมั่นคง

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๑๑ แห่งภาคมาฆะบูชา
ซึ่งได้บรรยายมาโดยหัวข้อใหญ่ในเรื่อง ศีลธรรมของโลกนั้น ;

ในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **ความรับผิดชอบทางศีลธรรม เพื่อ
ควมมีอยู่แห่งศีลธรรม.**

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวน ถึงข้อความที่ได้บรรยายมาแล้วแต่ต้น โดยมุ่ง-
หมายจะกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า **ศีลธรรมในฐานะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์** ซึ่งได้เรียก

ว่า **ศีลธรรมเพื่อมนุษย์โลก** หรือมองกลับอีกทีหนึ่ง ก็คือมนุษย์โลกนั้นเพื่อศีลธรรม. แต่มีทางที่จะดูกันได้ในหลายแง่หลายมุม จึงได้ผ่านมากามลาลับ ตามที่เห็นว่า โนแ่งไหน มุมไหน ควรจะได้กล่าวก่อน.

ศีลธรรมนั้นเพื่อมนุษย์โลก; ถ้าไม่เพื่อมนุษย์โลก ก็ไม่ว่าจะมีไว้เพื่ออะไร. มนุษย์โลกนั้นก็เหมือนกัน มันก็มีไว้เพื่อศีลธรรม; เราจะกล่าวอย่างไร มันก็ถูกทั้งนั้น. มนุษย์โลกเพื่อศีลธรรม ก็หมายความว่า **มนุษย์โลกนั้นหันมาเพื่อศีลธรรม;** ยกย่องเพื่ออย่างอื่นเลย. มนุษย์โลกเพื่อศีลธรรม, และศีลธรรมเพื่อมนุษย์โลก. ทั้งนี้แล้วก็จะเห็นได้ว่า เป็นสิ่งที่ต้องเนื่องอยู่ด้วยกัน หรือถึงกับว่า เขารวมเป็นอันเดียวกัน; แล้วผลของการกระทำดังนั้นก็เกิดขึ้นตรงกับความหมายของคำว่า ศีล ซึ่งแปลว่า ปกติ คือปกติสุข. ถ้าผิดจากนี้แล้ว ก็ไม่มีความหมายของคำว่า สี - ละ ซึ่งแปลว่า ปกติเลย.

เดี๋ยวนี้ **มนุษย์โลกเราไม่มีความเป็นปกติสุข** จึงเห็นได้ว่า มันขาด สี - ละ; ขาดสี - ละ ในที่นี้ก็คือ **ขาดศีลธรรม.** การขาดศีลธรรม จึงกำลังเป็นปัญหาหนัก หรือเป็นปัญหาสำคัญที่สุดของมนุษย์; คือว่าเมื่ออยู่กันโดยความไม่ปกติสุข หรือไม่มี ความปกติสุขเสียแล้ว จะอยู่ไปทำไมกัน. โลกนี้มันก็ไม่มีความอะไร ถ้าว่าอยู่กันโดยไม่มี ความเป็นปกติสุข.

เมื่อจะให้อยู่กันเป็นปกติสุข ก็ต้องมีการประพฤติหรือกระทำสิ่งที่เป็นเหตุ แห่งความเป็นปกติสุขนั้น ซึ่งได้แก่ความมีศีลธรรมอีกนั่นเอง; เพราะเหตุดังนี้แหละ จึงได้แนะนำให้เห็นความหมายของคำว่า ศีลธรรมเป็น ๓ ความหมาย :-

ศีลธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดปกติ น้อย่างหนึ่ง.

ศีลธรรม แปลว่า ภาวะแห่งความเป็นปกติ น้อย่างหนึ่ง.

ศีลธรรม คือ ปรัชญาการดีที่เป็นความปกติทั่วไปตามธรรมชาติ น้อย่างหนึ่ง.

อย่างหนึ่งก็เป็นเหตุให้เกิดผล; เมื่อมีผล ก็มีภาวะแสดงให้เห็นความเป็นปกติสุข ไม่มีปัญหาเหลือสำหรับมนุษย์.

ในสามครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึงถึง **สถาบันแห่งผู้มีพระคุณ ในฐานะเป็นรากฐานของความมีศีลธรรม.** เกี่ยวกับสถาบันของผู้มีพระคุณ เช่น บิฑามารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น ถ้าถึงละลายไป ไม่ตั้งอยู่อย่างมั่นคง; หมายความว่าคนรุ่นหลังนี้ ไม่เคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ นี้ก็แปลว่ารากฐานของศีลธรรมนั้นถูกทำลาย.

ในครั้งต่อมา ก็ได้พูดถึง **สถาบันของผู้ทรงอำนาจ ในฐานะเป็นค้ำยันทางศีลธรรม** อย่างหนึ่ง; เพราะในโลกนี้ มันอยู่ใต้วิสัยของอำนาจ; ถ้าอำนาจมันพาไปในทางไร้ศีลธรรม โลกนั้นก็ไม่ศีลธรรม. ในปัจจุบันเห็นได้ว่า ในบรรดาวงการ หรือองค์กร ที่ทรงอำนาจนี้ **ล้วนแต่ละเลยศีลธรรม.**

ในการอภิปรายเพื่อไว้วางใจนโยบายรัฐบาล สิบสองชั่วโมงเต็มครั้งที่แล้วมานี้ **ไม่มีใครพูดถึงคำว่า "ศีลธรรม" แม้แต่คำเดียว** ทั้งฝ่ายรัฐบาลผู้เสนอนโยบาย และทั้งฝ่ายสมาชิกรัฐสภาผู้อภิปราย; ได้กันถึง ๑๒ ชั่วโมง ไม่มีใครพูดถึงคำว่าศีลธรรม แม้แต่สักคำเดียว ในฐานะเป็นหัวข้อของเรื่องก็ดี, ในฐานะเป็นข้อปฏิบัติย่อยที่จะต้องพาดพิงถึงก็ดี ไม่มีคำว่าศีลธรรม. ขอให้คิดดูว่า เรื่องของศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรมนั้น มันกำลังอยู่ในฐานะอย่างไร.

ในครั้งต่อมา คือครั้งสุดท้ายที่แล้วมานี้ ได้พูดถึง **สถาบันแห่งมิตรภาพ** เต็มขั้นมิตรภาพ หรือ **ความเป็นมิตรนั้น หาได้ขาดในโลก**; ไม่ต้องพูดถึงระหว่างชาติ แม้แต่อยู่ภายในชาติ มันก็มีมิตรภาพทุก; ไม่ต้องพูดในชาติ พูดในระหว่างหมู่คณะ มันยังมีมิตรภาพทุก; กระทั่งในที่บางแห่ง แม้ในครอบครัวหนึ่ง ก็หามิตรภาพทุก. **มันมีออกมาจากเด็กๆ ในโรงเรียนปศุสัตว์ ครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นยอดของมิตรภาพในเรือน**; อย่างนี้เป็นต้น.

ความเห็นแก่ตัวจึงฉงนเจริญ ทำลายมิตรภาพให้สูญสิ้นไป; ถ้าจะรวมหัวกันเป็นมิตรชนิกไหนบ้าง มันก็รวมหัวกันเพื่อทำลายพวกอื่น เพราะความเห็นแก่ตัว. เราจึงไม่มีสถาบันแห่งมิตรภาพ ที่กล่าวได้ว่า เป็นสถาบันที่มั่นคง; เหลืออยู่แต่ก็เลสแห่งบุคคลแต่ละคน มุ่งหมายจะทำลายล้างกันอยู่อย่างนี้. นี่ก็เป็นนิมิตหรือเป็นเครื่องปรากฏว่า **ความเป็นมิตรนั้นกำลังหาได้ยากในมนุษยโลก. สถาบันแห่งมิตรภาพนั้น เป็นเครื่องหมายว่า มีศีลธรรม**; เมื่อไม่มีความเป็นมิตรภาพ ก็ย่อมแสดงว่า มันไร้ศีลธรรม; จึงเป็นสิ่งที่ควรจะเอามาหอบหวนดู สำหรับจะได้เชื่อมความมาถึงเรื่องที่ยุติธรรมในวันนี้ คือเรื่องความรับผิดชอบทางศีลธรรม.

ใจความสำคัญที่จะต้องมองเห็นก็คือว่า **เดี๋ยวนี้เราไม่มีควมรับผิดชอบทางศีลธรรม**; ไม่มีผู้ใดจะรับผิดชอบทางศีลธรรม คือรับผิดชอบในความที่ต้องมีศีลธรรมในประเทศชาติ; จนถึงกับจะกล่าวได้ว่า ไม่มีใครรับผิดชอบเป็นเจ้าของประเทศชาติด้วยซ้ำไป. ปล่อยให้เรื่องของประเทศชาติเป็นเครื่องมือ ทดลองความสามารถกันอยู่เรื่อยๆ ไปอย่างนี้; ไม่มีใครยอมรับผิดชอบว่า ประเทศชาติจะต้องมีศีลธรรม. เพราะฉะนั้น จะต้องพูดกัน ถึงเรื่องความรับผิดชอบทางศีลธรรม ให้เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในวันนี้.

ไม่ว่าเราจะมองดูกันแต่ในวงแคบ ๆ ในประเทศเรา, หรือว่าจะมองดูออกไป
หลายๆ ประเทศ กระทั่งทั่วไปทั้งโลก, ก็จะมีลักษณะแห่งการ **ขาดความรับผิดชอบ**
ทางศีลธรรมทั่วไปหมด. เขาจะไม่ขาดความรับผิดชอบในแง่อื่น ๆ เขาขยันขันแข็ง
ในการที่จะรับผิดชอบ; แต่ว่ามันเป็นไปในแง่อื่น ๆ ไม่เป็นไปในแง่ของศีลธรรม.
ฉะนั้น ความรับผิดชอบ เพื่อความมีอยู่แห่งศีลธรรม หรือความรู้จักรับผิดชอบตามทาง
แห่งศีลธรรมก็คือ กำลังไม่มีอยู่ในโลก; หรือว่าโลกมันกำลังขาดความรับผิดชอบทาง
ศีลธรรมอย่างเลวร้ายที่สุด.

ข้อนี้จะเป็นอย่างไร ประเด็นก็จะพิจารณากันโดยรายละเอียดว่า **เราจะตั้ง**
คำถามเข้าใจกันไปตามลำดับ : นับตั้งแต่คำว่า ความรับผิดชอบ นั่นคืออะไร;
จึงเป็นเช่นนั้น.

ความรับผิดชอบทางศีลธรรม ต้องสำนึก และทำจากใจ

ท่านทั้งหลายย่อมได้ยินคำว่า **ความรับผิดชอบ** อยู่เป็นประจำ, หรือพูดเอง
ก็พูดเป็น พูดว่า รับผิดชอบ, ได้ยินคำว่า “ความรับผิดชอบ” หอที่จะเข้าใจได้ว่า
มันคืออะไร; แต่เข้าใจยังไม่ถึงที่สุด. เดียวนี้มันยังแปลกออกไป ถึงข้อที่ว่า
ความรับผิดชอบทางศีลธรรม; หมายความว่า มันยังมีคามรับผิดชอบทางอื่น ซึ่งมีใช้
ทางศีลธรรมโดยตรง. เราจึงต้องพิจารณดูให้ดี แล้วก็แยกกัน **แยกให้ออกจากกัน :**
เป็นความรับผิดชอบทางศีลธรรม ประการหนึ่ง, **เป็นความรับผิดชอบทางอื่น ๆ**
เช่น ทางกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งมันไม่เหมือนกัน อีกประการหนึ่ง.

ที่นี้ สำหรับคำว่า “**ความรับผิดชอบ**” นั้น มีความหมายในทางศีลธรรม
อย่างถูกต้อง หรือสมบูรณ์เพียงไร ขอให้พิจารณาเถดู.

อาตมาขออาจจะระบุลงไปว่า **ความรับผิดชอบนั้น คือความยอมรับแล้ว
ตอบสนอง** ไม่ใช่เพียงแต่คิดอยู่ในใจ; ต้องเป็นความยอมรับแล้วตอบสนอง ก็คือ
กระทำตอบสนอง, ตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องกระทำ. ตัวอย่างเช่น สิ่งที่ต้องกระทำตาม
กฎหมายหรือตามระเบียบ แล้วตอบสนองต่อสิ่งที่ควรกระทำ ก็มี, คือตามความรู้สึกลงใน
ใจของบุคคล ผู้มีความรู้สึกตัวในทางจริยธรรม; หรือว่าตอบสนองต่อสิ่งที่เห็นว่าควร
ทำ เกินกว่าที่เขาระงับกันในโลกก็มี.

ตัวอย่างเช่น **การปฏิบัติเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง** อย่างนั้นก็เป็นสิ่งที่
ต้องรับรู้ และตอบสนอง; นี้ในอะไร ก็ในสิ่งที่เห็นหน้าที่. ในสิ่งที่เห็นหน้าที่
ก็ยังมีหลายชนิด : ในสิ่งที่เห็น **หน้าที่ตามข้อผูกมัดทางสังคม** นี้ก็ทำกันแต่ตามที่จำเป็น
ทางสังคมบังคับ, และก็เป็นสิ่งที่เห็น **หน้าที่ตามความดำเนิน ศักดิ์ชอบขั้นสูง** ก็เป็นเรื่อง
ทางธรรม ทางจิตใจ; แต่แล้วมันก็มีหลายระดับ เพราะว่าจิตใจของคนมีหลายระดับ,
แล้วก็ในสิ่งที่เห็น **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติอันลึกซึ้ง**; เช่นกฎของธรรมชาติที่จะ
มองเห็นได้ว่าทุกคนเมื่อไต่วง ไปจนถึงที่สุดแล้ว ก็ต้องไปที่นิพพานกันทั้งนั้น.

พูดไปหลายชั้น หลายหัวข้อ อย่างนี้จะฟังเผื่อ; ฉะนั้นขอกล่าวทบทวน
โดยใจความอีกครั้งหนึ่งว่า; **สิ่งที่เรียกว่าความรับผิดชอบนั้น คือความยอมรับ
แล้วตอบสนอง ต่อสิ่งที่ต้องกระทำ** ในฐานะที่มันเป็นหน้าที่. ชื่อนี้ว่าหน้าที่ ไม่
ว่าชนิดไหนหมด มันเป็นที่ต้องกระทำ; เรายอมรับและตอบสนองต่อสิ่งที่ต้อง
กระทำตามหน้าที่นั้น เรียกว่า ความรับผิดชอบ, ยอมรับรู้ นี้หมายความว่า มีความรู้
ถูกต้องในเรื่องนั้น ๆ.

เดี๋ยวนี้ คนโดยมากไม่ยอมรับรู้ในปัญหาทางศีลธรรม ไม่ยอมรับรู้ความ
สำคัญทางศีลธรรม ก็เลยไม่ต้องตอบสนอง; เพราะมันไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ก็ไม่ต้อง
ตอบสนอง.

ทีนี้ คนที่รับรู้ ก็ต้องไม่ใช่รับรู้อยู่แต่ในใจ มันต้องตอบสนองด้วย, หรือ
เมื่อพูดถึงสิ่งต้องกระทำ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น; ต้องกระทำเพราะจำเป็น. เช่น ทำ
ผิดกฎหมายไม่ได้; คือ **ต้องรับผิดชอบต่อตามกฎหมาย. ต้องให้หันความกฎหมาย,**
ต้องกระทำทุกอย่างตามกฎหมาย; อย่างนี้ก็ยังมี. นี่เขาบังคับให้ต้องรับผิดชอบต่อ เรียกว่า
รับผิดชอบต่อด้วยการตอบสนองในสิ่งที่ต้องกระทำ. ส่วนใน **สิ่งที่ควรกระทำนั้น** ไม่
หมายถึงบังคับ แต่หมายถึงความรู้สึกถึงความสมัครใจของตนเอง ว่าตนควรกระทำ
ในสิ่งนั้น ๆ ตามบัญญัติทางศีลธรรม, หรือทางจริยธรรม หรือทางความสมัครใจต่อ
ระบบศีลธรรมนั้น ๆ.

ทีนี้ ยังมีอีกอย่าง ที่มันเกินกว่าธรรมดา คือสิ่งที่เรา, ในฐานะเป็นปัจเจกชน
คนหนึ่ง; **เรามีสิทธิที่จะคิด หรือ ต้องการ หรือ ประพฤติปฏิบัติ ไกลออกไป** ๆ
ตามที่เราจะพอใจ. เราไม่ถือว่า เมื่อคนอื่นเขาไม่ทำแล้ว เราก็ไม่ทำ หรือเขาชอบ
เขาต้องการกันเท่าไหน เราก็ต้องการกันเพียงเท่านั้น; อย่างนี้เราไม่ยอม.

เราต้องการจะไปให้ไกลที่สุดที่มนุษย์ควรจะไปได้ : อย่างที่เรียกว่ามี
เรื่องโลกิยธรรม หรือเรื่องโลกุตตรธรรมขึ้นมา สำหรับเลือกเอา จึงเกิดมีสิ่งที่ต้องกระทำ
หรือสิ่งที่ควรกระทำ; และสิ่งที่เห็นว่าควรกระทำ ให้เกินกว่าที่เขาทำ ๆ กันอยู่. เมื่อ
พูดถึงสิ่งที่ต้องกระทำ หรือควรกระทำ อย่างนี้แล้ว ก็ถือว่าเป็นหน้าที่ทั้งนั้น คือต้อง
กระทำ; มันก็เป็นหน้าที่ มันบังคับ, ที่ควรกระทำมันก็เป็นหน้าที่.

ที่นี่ เราทนอยู่ไม่ได้ เพราะว่าเราต้องการประโยชน์อันสูงสุด สิ่งที่เป็น
หน้าที่จึงมีอยู่เป็นชั้น ๆ อีก : หน้าที่ตามข้อผูกมัดทางสังคม : เพราะเราอยู่ร่วมกับ
 เป็นสังคมหนึ่ง ๆ เราจะต้องทำอะไรบ้าง. ถ้าเราไม่ทำหน้าที่นั้น ๆ แล้ว สังคมก็จะค่าเรา
 จะประณามเรา จะไม่คบเรา. ทุกคนกลัวการที่สังคมจะไม่คบ; นี้เรียกว่า อำนาจ
 ทางสังคม มีข้อผูกมัดจะให้ต้องทำกันอย่างไร มันก็ต้องทำเท่านั้นเอง. หน้าที่ตามข้อ
 ผูกมัดทางสังคม มีอยู่ทั่วไป มากมายหลายสิบ หลายร้อยอย่าง.

หน้าที่ที่สูงไปกว่านั้น ก็คือโดยความดำเนินศิโยนของเราเอง ; อย่างนี้
 ไม่ผูกมัดกันเป็นสังคม, คือเราสามารถจะทำให้ดีกว่าระดับที่สังคมเขากระทำกันอยู่ แล้วก็
 อยู่นอกเหนือความผูกมัดทางสังคม. นี้คือโอกาสหรือช่องทาง ที่เราจะไปให้ไกลไปกว่า
 คนพวกอื่น ที่เขาไม่ต้องการจะไป. นี้หมายถึงระดับจิตใจของคนบางคน ที่ไปไกลสูงไป
 กว่าระดับคนทั้งสังคม นี่เป็นหน้าที่ที่เห็นได้ชัดว่า มันเป็นเรื่องในโลก.

ถ้าว่าสูงไปกว่านั้น **มันมีหน้าที่ประเภทหนึ่ง ที่ตามศีลธรรมบาปกำหนดมา**
อย่างลึกซึ้ง ที่เรียกว่า วิวัฒนาการ ; หมายความว่า **ไม่มีอะไรจะหยุดนิ่งอยู่ได้.**
 มันมีวิวัฒนาการ มันไม่ถึงที่สุด ซึ่งไปไม่ได้อีกแล้ว ไปสูงกว่านั้นไม่ได้อีกแล้ว; อย่าง
 ที่ **พุทธบริษัท** เราชอบรับว่าเมื่อได้เวียนว่ายตายเกิดไปในวัฏฏสงสาร **ไม่รู้ก็อสง-**
ไชย แสนกัปปี แล้วทุกคนก็จะลุล่วงอันนั้น คือการบรรลุนิพพาน. หรือว่าใน
 ศาสนาอื่น เขาจะกล่าวไว้อย่างอื่นว่า **อาตมฉันเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารไม่รู้ก็อสง-**
แล้วก็ไปรวมกับปรมาตมฉัน. อย่างนี้ก็เป็นใจความอันเดียวกัน; คือให้มองเห็นว่า
 ในที่สุดสิ่งทั้งหลาย จะไปถึงจุดสูงสุดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดจบไม่ต้องเวียนว่ายอยู่ใน
 กงล้อทุกข์อีกต่อไป. อย่างนี้มันสูงกว่าที่ศีลธรรมบาปจะนึก หรือว่าที่สังคมตามศีลธรรมบา
 ปจะต้องการ.

ในข้อใจความของคำพูดสั้น ๆ เพียงคำเดียวว่า “ความรับผิดชอบ”. ย้ำอีกทีว่า **ความรับผิดชอบคือความยอมรับ** แล้วตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องกระทำ ในสิ่งที่เห็นหน้าของคน ๆ; ผู้ใดกระทำใ้สมบูรณ์ตามนี้ ก็เรียกว่า คนนั้นมีความรับผิดชอบ. ถ้าจะถามว่า **ความรับผิดชอบคืออะไร**? ก็ตอบว่า **ความรับผิดชอบคือความรับรู้แล้วตอบสนองต่อหน้าที่ ต่อสิ่งที่ต้องกระทำตามหน้าที่ของตน ๆ.**

ความรับผิดชอบมีค่าเท่ากับความหมายของความเป็นมนุษย์

ที่นี้ คู่ต่อไปอีกชั้นหนึ่ง ถึงค่าของความรับผิดชอบ. **ความรับผิดชอบนั้นมีค่าอย่างไร, เท่าไร? ลักษณะแห่งความรับผิดชอบ** มันเป็นเครื่องหมายหรือเกี่ยวข้องกับโดยตรง **คัมภีร์ของความเป็นมนุษย์แท้จริง**, ยิ่งกว่าคุณธรรมอื่นใด ที่จะทำให้ละจากความเป็นสัตว์เครื่องานโดยสิ้นเชิง. ท่านต้องนึกถึงข้อที่ว่า ถ้าปราศจากความรับผิดชอบแล้ว คนก็เป็นสัตว์เครื่องาน หรือเลวกว่าสัตว์เครื่องานไปเสียอีก; ฉะนั้นคนที่ไม่มีจักความรับผิดชอบ หรือไม่สนใจกับความรับผิดชอบ นี้จะต้องระวังให้ดี.

ความรับผิดชอบเป็นเครื่องหมายที่แสดงว่า เป็นมนุษย์ที่แท้จริง, หรือความรับผิดชอบนี้ มันเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับความหมายของคำว่ามนุษย์ที่แท้จริง ยิ่งกว่าคุณธรรมอื่นใด; หมายความว่า มันมีคุณธรรมมากมายหลายอย่าง ที่เราจะเรียกว่า **ทำให้คนแตกต่างจากสัตว์.**

แต่เดี๋ยวนี้อยากจะชี้ อยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากเห็นลงไปในเรื่องที่ว่า **ความรับผิดชอบนั้น เป็นเครื่องหมายของความเป็นมนุษย์**; เพราะอย่างน้อยมันก็ต้องรับผิดชอบในความเป็นมนุษย์, ต้องรับรู้และตอบสนอง ในความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้อง.

มนุษย์ที่ปราศจากความรับผิดชอบนั้นจะมีได้อย่างไร? ลองคิดดู. เช่น **พ่อแม่ไม่ทำหน้าที่ของพ่อแม่, ลูกหลานไม่ทำหน้าที่ของลูกหลาน, ลูกจ้างไม่ทำหน้าที่ของลูกจ้าง, นายจ้างไม่ทำหน้าที่ของนายจ้าง**; อย่างนี้ เรียกว่าไม่มีความรับผิดชอบต่อทุกอย่าง แล้วมันจะมีค่าที่ตรงไหน. มันก็หมายความว่า มนุษย์คนนั้นไม่เป็นมนุษย์ ไม่ใช่มนุษย์; เป็นกนธธรรมก็ยังไม่ได้เสียตัวเข้าไป เพราะว่าเป็นกนธธรรมตา ก็ยังรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่บ้างตามสมควร.

ทีนี้ เมื่อไม่รู้จักและไม่รับผิดชอบต่ออะไรเลยเลย **มันก็ไม่ควรเป็นคนกันเท่านั้น**; มีความรับผิดชอบต่อสมบูรณ์ จึงจะเรียกว่าเป็นมนุษย์ที่แท้จริง แล้วก็ละจากความเป็นสัตว์เดรัจฉานโดยสิ้นเชิง. เพราะว่าสัตว์เดรัจฉานอยู่ในระดับที่ไม่ต้องรับผิดชอบต่อ, ไม่มีมันสมองที่จะรู้สึกความผูกพันในการที่จะต้องรับผิดชอบต่อ, เพราะมันไม่มีสติปัญญาอย่างมนุษย์.

สัตว์เดรัจฉานมีแต่ความรู้สึกไปตามสัญชาตญาณ. มันเห็นไปเหมือนกับเครื่องจักรตามสัญชาตญาณ; เช่น พ่อแม่สัตว์เดรัจฉาน กลอดลูกออกมา มันก็เลี้ยงไปตามความรู้สึกของสัญชาตญาณ; ไม่มีความรู้สึกที่เป็นความรับผิดชอบต่ออย่างที่เรา ที่จะต้องเลี้ยงลูกของเราด้วยความรับผิดชอบต่อ. ฉะนั้น เราจึงมองเห็นว่า **ความรับผิดชอบนี้เป็นคุณธรรมในระดับสูงกว่าที่สัตว์เดรัจฉานจะมี**; จึงถือว่าคุณธรรมชั้นนี้ เป็นความหมายแห่งความเป็นมนุษย์แท้. นี้เรียกว่า ค่าของความรับผิดชอบต่ออย่างนี้.

ทำความเข้าใจเรื่องโวหารพูดอีกครั้งหนึ่ง

นั่นเพื่อให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ความรับผิดชอบ โดยละเอียด ชัดเจนสูงยิ่งขึ้น
ไปอีก เราจะพิจารณากันในข้อที่ว่า **ความรับผิดชอบนี้ มันเกิดมาจากอะไร ?**
ขอให้สนใจโดยหัวข้อว่า ความรับผิดชอบนี้ มันเกิดมาจากอะไร.

พอมาถึงกรณีนี้อาจจะ **ย้ำเรื่องโวหารพูด** อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เคยกล่าวมาแล้ว
ในการบรรยายครั้งก่อน. ออวกจะย้ำเพราะว่า ท่านยังคงไม่เข้าใจได้ง่าย ๆ นะ; หรือ
คนบางคนก็แปลกหน้ามา ไม่เคยฟังก็มีอยู่มากในที่นี้ จึงอวกจะย้ำเรื่องโวหารพูดเสียอีก
ทีหนึ่ง. โวหารพูดหรือวิธีพูดที่ใช้กันอยู่ จนเป็นที่รับรองกันทั่วไป มีอยู่หลายชั้น
ตามระดับของสติปัญญา อันลึกซึ้งของคนพูด โวหารพูดก็ควรแบ่งเป็น ๓ ชั้น อาศัย
หลักในพระบาลีได้โดยว่า :-

อย่างที่หนึ่ง ปฏิฐุมมิกโวหาร คือโวหารชาวบ้านธรรมดาพูด; พูดอะไร
พูดอย่างชาวบ้านพูด ก็เรียกว่าโวหารชาวบ้าน เช่น ถามว่า **มีตัวคนใหม่ ?** โวหาร
ชาวบ้านก็ต้องว่า **มีตัวคน** เพราะรู้สึกอยู่ว่า มีฉัน - มีของฉัน. ฉะนั้น โวหารชาวบ้าน
พูดต้องพูดว่า **มีตัวคน** น้อย่างหนึ่ง.

อย่างที่สอง เป็น สัมปราวณิกโวหาร คือโวหารพูดอันอื่น นอกไปจากที่
ชาวบ้านพูด ถือเป็นภาษาธรรมะแล้ว ถ้าถามหรือให้ตอบโดยภาษาสัมปราวณิกโวหาร
ว่า **มีตัวคนใหม่ ?** ก็ตอบว่า **ไม่มี.** คือไม่มีตัวคน. เพราะโวหารนี้เป็นโวหาร
สำหรับคนรู้ธรรมะพูด; และที่พูดภาษาธรรมะว่า มีแต่ฉัน มีแต่อาตุ มีแต่อาตนะ
เท่านั้น; ไม่มีตัวไม่มีตน. เรามาสมมติเอาสิ่งเหล่านั้นทั้งกลุ่มว่า ตัวคน.

นี่คือสิ่งที่ **ต้องสังเกตให้ดี** ว่า ในหมู่คนที่พูดกันอยู่; และเราก็รวมอยู่ในหมู่หนึ่ง มันยังมีโหวตสำหรับพูดอยู่เป็น ๒ ชั้น ก็พูดอย่างคนธรรมดา หรือคนโง่พูด ก็พูดกันอย่างไรว่า มีตัวกู - มีของกู; ถ้าพูดอย่างผู้มีปัญญา หรือโหวตอื่นไปจากคนธรรมดาพูดก็พูดว่า ไม่มีตัวกู - ไม่มีของกู มีแต่ธรรมชาติเป็นไป.

อย่างที่สอง ก็เรียกว่า **ปรมัตถโหวต**, โหวตอันลึกซึ้ง สูงสุด; นี่เป็น **ภาษาโลกุตระ** คือเหนือโลก นี่เป็นภาษาว่าง. ถ้าพูดอย่างภาษานี้ มันก็ว่างจนไม่ต้องพูดว่า มีตัวตนหรือไม่มีตัวตน; มันยกทิ้งไปทั้งหมด ไม่ต้องพูดว่ามีตัวตน ไม่ต้องยืนยันว่าไม่มีตัวตน. มันเห็นแต่ความว่างของสิ่งที่ไม่มีส่วนไหน ไม่มีส่วนไหน, ไม่มีอะไรที่จะบัญญัติ ไม่ควรจะบัญญัติ ไม่ควรจะสมมติ. ฉะนั้น ภาษาของปรมัตถโหวต ก็จะพูดกันด้วยการหุบปาก; ถ้าถามหรือตอบ ก็ต้องทำปากหุบสนิท ยิ่งกว่าปากอึ้งอ่วงคางคกมันจึงจะเป็นภาษาปรมัตถโหวต.

โหวตมาถึงสามโหวตอย่างนี้โดยแท้จริง; เดียวนี้เราก็เอามาเป็นหลักสำหรับพิจารณา : ว่าถ้าเราพูดกันโดยโหวตชาวบ้าน คือทิวฐธัมมิกโหวตแล้ว ก็จะตอบคำถามนั้นได้อย่างหนึ่ง; ถ้าพูดโดยสัมปรายิกโหวต แล้วตอบคำถามๆ เดียวกันนั้น แต่คำตอบมันไปมืออย่างหนึ่ง; โดยปรมัตถโหวตมันก็ยังมีความตอบไกลไปอีกอย่างหนึ่ง.

พิจารณาปัญหาที่ว่า ความรับผิดชอบมาจากอะไร

ในกรณีนี้ เราถามว่า **ความรับผิดชอบนี้มาจากอะไร?** ถ้าพูดภาษาชาวบ้านธรรมดา คือภาษาทิวฐธัมมิกโหวต, ก็พูดอย่าง **โหวตที่หนึ่ง** ซึ่งพูดว่า **เพราะว่าเรา**

กลัวจะถูกลงโทษจากสังคม หรือวงการที่ทรงอำนาจ. คนธรรมดาสามัญ, แม้แต่สัตว์
เดรัจฉานมันก็รู้ว่าใครมีอำนาจ ใครก็ควรจะทำอันตรายเขาได้ มันก็รู้. เคี้ยวนี้เรารับผิดชอบ
เพราะเรากลัวจะถูกลงโทษถูกปรับ, หรือว่าถูกอะไรต่างๆ จากวงการที่เขาทรงอำนาจ
อำนาจอาวุธ อำนาจเงิน อำนาจกำลัง อะไรก็ตาม. เรารับผิดชอบเพราะว่า เรากลัวจะ
ถูกลงโทษ จากผู้ที่ทรงอำนาจ; เขาก็จะลงโทษคุณอย่างนี้, คนธรรมดาทุกคนอย่างนี้.

คุณอย่าง **โหวทที่สอง สัมปราชัยโหวท**; ถ้าถามว่า ทำไมจะต้องรับ
ผิดชอบ; หรือความรับผิดชอบมาจากอะไร? เราต้องรับผิดชอบเพราะว่า เรากลัวจะผิด
พระธรรม, ผิดหลักของพระธรรม หรือว่าเพราะเรามีหิริโอตตัมปะอยู่ในใจ ไม่ต้องมี
ใครมาบังคับ. เราไม่กลัวใคร ไม่มีใครมาทำอะไรเรา; แต่เรามีหิริโอตตัมปะอยู่ในใจ
เราก็รับผิดชอบ แล้วก็ทำการรับผิดชอบ. นี่มันสูงขึ้นมากกว่าที่ชาวบ้านเขารู้สึกกันอยู่
ทั่วไป. พุทธสันๆว่า **คนทั่วไปรับผิดชอบ เพราะกลัวว่าจะเสียหาย** จะถูกลงโทษ
เป็นต้น. แต่ **ที่สูงขึ้นมา เขารับผิดชอบเพราะเขามีธรรมะอยู่ในใจ** สำหรับความ
รับผิดชอบ.

ที่นี้คุณเลยไปถึง **ปรหมัตถโหวท** ก็พูดได้เหมือนกันว่า ความรับผิดชอบนี้
สูงสุดนี้ก็เพราะว่า **กลัวว่าจะไม่ไค้สิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้** เช่น นิพพาน เป็นต้น.
ถ้าเราไม่รับผิดชอบในความเป็นมนุษย์ของเราแล้ว มันก็ไม่มีการปฏิบัติให้ถึงที่สุด คือ
นิพพาน.

สรุปความว่า **อย่างต่ำที่สุดนั้น มันรับผิดชอบเพราะกลัวจะถูกลงโทษ**;
มันเห็นได้ว่า เพื่อประโยชน์แห่งตน จึงได้รับผิดชอบ. อย่างกลางสูงขึ้นไป ก็รับ
ผิดชอบเพราะกลัวจะผิดหลักธรรมะ; **นี่ก็เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นธรรม ไม่ใช่**

เพื่อประโยชน์คน แต่เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นธรรม หรือเพื่อประโยชน์ของธรรม.
ขั้นสูงสุดขึ้นไป ไม่ค่อยจะถึงกัน **รับผิดชอบเพราะกลัวจะไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุด** น้อย่าง
 มันเพื่อพระนิพพาน เพื่อทำพระนิพพานให้ปรากฏ.

ถึงแม้ว่าความรับผิดชอบจะมีอยู่ถึง ๓ ระดับอย่างนี้ คนก็มีได้ใช้กันอยู่ทั้ง ๓
 ระดับ; คือน้อยคนนักที่จะไปถึงระดับที่ ๓; ระดับที่ ๒ ก็ยังพอหาได้; แต่โดยทั่วไป
 แล้วก็คือระดับที่ ๑; **เรา รับผิดชอบเพราะเห็นแก่ประโยชน์คน.** ถ้าเราไม่รับ
 ผิดชอบ เราก็จะไม่ได้รับอะไรตอบแทนเป็นประโยชน์อะไร นี่จึงห้ามหากิน จึงรับผิด
 ชอบอะไรต่าง ๆ เพื่อประโยชน์คน. นี้เรียกว่า **ไม่เป็นของผิด**; **แต่ว่าถูกในระดับ**
ธรรมดา.

ถ้าถูกกว่านั้น ต้องเพื่อประโยชน์แก่ธรรม แก่ความเป็นธรรม หรือ
 เพื่อเกียรติแห่งความเป็นมนุษย์; นี้ก็รับผิดชอบให้สูงขึ้นไป. ถ้าเป็น **ผู้บัญญัติถึง**
ที่สุด ก็รับผิดชอบสูงขึ้นไป ถึงขนาดกล้ายืนยันได้ว่า เราต้องได้นิพพาน; มิฉะนั้น
 จะถือว่าเสียชาติเกิด เสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทศาสนา.

นี้เรียกว่า **ต้นคอ** หรือ **ท้าว** หรือทางเกิด **ของความรับผิดชอบ** ในเมื่อ
 ถามว่า ความรับผิดชอบเกิดจากอะไร **ไวหรรค์ ๆ** ก็เพราะว่า **กลัวถูกกลืนโทษ** แล้วก็
 ทำไปหนักเพื่อประโยชน์คน. รับผิดชอบเพื่อประโยชน์อย่าง **สูงขึ้นไป/ค่น้อย** ก็ว่าเพราะ
กลัวจะไม่มีธรรมะ จะผิดธรรมะ; อย่างนี้ก็รับผิดชอบเพื่อประโยชน์ของการมีธรรมะ.
อย่างสูงก็ว่า มนุษย์ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุด **นี้คือไปเพื่อนิพพาน.**

ความรับผิดชอบของจิตแต่ละขั้นมีต่างกัน

ทีนี้ ต่อไปก็จะดูไปถึงความรับผิดชอบในแง่ของอะไร? ความรับผิดชอบของใคร? ก็พอจะแบ่งได้เป็น ๓ ระดับอีกเหมือนกัน : คือความรับผิดชอบของสัตว์เครื่องจักร, ความรับผิดชอบของคนสามัญธรรมดา, และความรับผิดชอบของพระอธิราชเจ้า, มีอยู่เป็น ๓ ระดับ.

ความรับผิดชอบของสัตว์เครื่องจักร นั้น เราถือว่าไม่มี หรือ **ถือว่าไม่มี**. ถ้าจะไปพิสูจน์ สมมติกันว่า มีโดยหลักเกณฑ์อันละเอียด, โดยตรรก หรือ logic อันละเอียด ก็ได้; แต่มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร. ฉะนั้น ถือว่าไม่มีเสียดีกว่า เราอย่าไปเกณฑ์ให้สัตว์เครื่องจักรรับผิดชอบเลย; เดียวเราก็จะไปทะเลาะกับแมว กับสุนัขกับเป็ดกับไก่ มันก็จะโง่เป็นแมวเป็นสุนัขไปเสีย. อย่าไปเกณฑ์ให้สัตว์เครื่องจักรต้องมีความรับผิดชอบเลย, ขอให้ถือว่ามันไม่มี.

ทีนี้ **ความรับผิดชอบที่สูงขึ้นมา** ก็คือ **ความรับผิดชอบของคนธรรมดาสามัญ** บุคคลทั่วไปนี้ จะต้องถือว่า **มี** เพราะไม่ใช่สัตว์แล้ว เป็นคนที่มีสติสมทรงจิตใจแล้ว. ถ้าว่า "คน ๆ" นี้ มีหลักสำคัญอยู่ว่า มัน **มีภาวะปัญญา** หรือ **มีภาวะจิต**; **สัตว์นั้นมีแต่สัญชาตญาณ** คือญาณหรือความรู้ ที่มีมันก็อยู่เองตามธรรมชาติกายตัว. ส่วนคนนั้นมีภาวะจิต หรือภาวะปัญญา; ก็คนจะศึกษา เขาอบรม เขานับมันขึ้นมา **จนเป็นญาณ หรือเป็นปัญญา** ในระดับที่สัตว์เครื่องจักรไม่มีได้; เพราะคนมีสิ่งนี้ จึงได้เรียกว่า คน หรือมนุษย์.

สำหรับ **คนธรรมดาสามัญ** นี้ เราต้องถือว่า **มีความรับผิดชอบ**, มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และเกี่ยวข้องกับมันอยู่กับความรับผิดชอบ อย่างที่จะแยกออก

ไม่ได้. ถ้าไม่มีความรับผิดชอบ เราจัดว่าเป็นสัตว์ไม่ใช่คน; ฉะนั้น **ความรับผิดชอบต่อสังคมของคนธรรมดาสามัญ** หรือว่า **ผู้ดำเนินไปตามลำดับ**; จนถึงอันดับที่ ๓ คือความรับผิดชอบต่อพระอรหันต์. อย่างนี้จะต้องถือและจะต้องกล่าวไว้ เกินกว่าที่จะถือว่ามี.

เพื่อให้ง่ายจะสรุปใหม่อีกครั้งหนึ่งว่า **ความรับผิดชอบต่อสัตว์เดรัจฉานนั้น ถือว่าไม่มี. ความรับผิดชอบต่อคนสามัญนั้น เรารู้ว่ามี. แต่ความรับผิดชอบต่อชั้นพระอรหันต์นั้น ถือว่า เกินกว่าที่จะถือว่ามี**; เพราะว่าท่านจะมีโดยอัตโนมัติ ท่านจะมีโดยธรรมชาติ ท่านจะมีโดยไม่ต้องเจตนา.

ความหมกมิดเป็นพระอรหันต์นั้น ทำให้ท่านทำทุกสิ่งทุกอย่างไปในลักษณะที่เรียกว่า “มีความรับผิดชอบต่อ”; เพราะฉะนั้น **พระอรหันต์ทั้งหลาย จะไม่ประกอบกรรมใดๆ ที่ทำให้เกิดโทษ** เกิดความเสียหายแก่ใครๆ. เพราะฉะนั้น เมื่อท่านทำไปตามหน้าที่ของท่าน ก็เท่ากับว่า ท่านรับผิดชอบต่ออยู่ในตัว ว่าไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ใคร; และยิ่งกว่านั้น ก็ทำให้เกิดประโยชน์ หรือความสุขแก่ทุกคน, ที่แม้เพียงสักว่าได้เห็นท่านเท่านั้น.

อย่างที่มักกล่าวกันว่า **“ได้เห็นพระอรหันต์เป็นภารดี”**; เพียงได้เห็นเท่านั้น มันยิ่งกว่าที่จะเป็นขวัญตา : ก็ว่าได้เห็นตัวอย่างที่ดี ว่าท่านเป็นอย่างนั้น จึงจะไม่มีความทุกข์; อย่างนี้เป็นต้น. ฉะนั้น ไม่ต้องเจตนาที่จะรับผิดชอบต่อ มันก็มี ความรับผิดชอบต่อเสียยิ่งกว่ารับผิดชอบต่อ ที่มีโดยอัตโนมัติ; เพราะว่าเป็นอยู่ตามแบบของท่านเท่านั้น มันจะมีผลแก่ผู้อื่น เหมือนกับว่าท่านรับผิดชอบต่อผู้อื่นนั้นเต็มที. นี่เพราะเหตุไร? เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติของมันเอง; มันเป็นโดยธรรมชาติของมันเอง.

นี้เรียกว่าจะแบ่งสิ่งที่เรียกว่า ความรับผิดชอบ นี้ออกเป็น ๓ ชั้น : ชั้นของสัตว์ถือว่าไม่มี, ชั้นของคนธรรมดาถือว่าไม่มี, ชั้นของพระอรียเจ้านั้น ถือว่าเกินกว่าที่จะเรียกว่ามีเสียอีก.

พิจารณาดู ความรับผิดชอบของคนธรรมดา

ที่นี่ เรามาดูถึงคนธรรมดา เพราะปัญหาเรื่องนี้กำลังเกิดแก่คนธรรมดา. คนธรรมดากำสั่งทำลายความรับผิดชอบในโลกนี้ ก็ต้องมุ่งหมายว่า ต้องมุ่งหมายถึงความรับผิดชอบ ตามที่คนธรรมดาจะมี. ท่านทั้งหลายจักตัวเองไว้ว่าเป็นคนธรรมดาก็ต้องรับผิดชอบในภาระที่จะมีความรับผิดชอบอย่างคนธรรมดา; อะไรเป็นหน้าที่ของท่าน ท่านก็จะต้องทำ. และถ้าผู้ใดกล่าวเสียอ้อมอ้อมว่า ตัวเป็นพุทธบริษัท ก็ไม่ใช่ใช้คนธรรมดาทั่วไปแล้ว เป็นพุทธบริษัทแล้ว; ความรับผิดชอบมันก็จะเพิ่มขึ้นมาอีกส่วนหนึ่ง ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท เป็นอุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ ภิกษุณี อะไรก็ตาม; แล้วก็จะเพิ่มขึ้นไปตามลำดับ จนถึงลำดับของพระอรียเจ้า. ความรับผิดชอบของใครก็ตาม เราสามารถจะจัดได้เป็น ๓ ระดับอย่างนี้.

ดูต่อไปถึงข้อที่ว่า ความรับผิดชอบนี้ รับผิดชอบต่ออะไร, หรือเพื่ออะไร. ความรับผิดชอบนี้ดูให้ถี่แล้ว จะพบว่า มันมีอยู่สัก ๓ ชนิด : คือ รับผิดชอบต่อสังคม นี้อย่างแรก ก็เป็นปัญหาภายนอก เป็นปัญหาที่แวดล้อมอยู่ตลอดเวลา; ทำผิดแล้ว อันตราย นี้รับผิดชอบต่อสังคม. อย่างที่สอง รับผิดชอบต่อตัวเอง. อย่างที่สาม รับผิดชอบต่อธรรมะ หรือพระธรรม.

ข้อแรกให้รับผิดชอบต่อสังคม หมายความว่า ต้องรับผิดชอบต่อสมบัติของสังคม; รับผิดชอบต่อคำหรืออุดมของสังคม. สังคมคือคนอื่นนอกไปจากเรา, แล้วโดยมากเราก็หมายถึงสาธารณะทั่วไป ไกลออกไปนอกขอบเขตแห่งครอบครัวของเรา เราเรียกว่าสังคมในความหมายธรรมดา. เรารับผิดชอบต่อสังคม ไม่ใช่ให้เขาตราหน้าได้ว่าเราเป็นคนที่ไม่รับผิดชอบต่อ. และยังคงรับผิดชอบต่อทรัพย์สินสมบัติของสังคม เช่นสาธารณประโยชน์ที่จะใช้ร่วมกันอย่างนี้, ถนนหนทาง ห้วยหนองคลองบึงบาง; อย่างเร็วที่สุด บ่ามี พวกเหล่านี้ก็เรียกว่าเป็นสมบัติของสังคม, แล้วยังจะต้องนึกถึงคุณค่าหรือเกียรติยศของสังคม โดยเฉพาะสังคมแห่งมนุษยที่ที่รับผิดชอบต่อ. ทั้งหมดนี้รวมๆ เรียกกันว่า รับผิดชอบต่อสังคม.

การรับผิดชอบต่ออะไร? ก็ให้ตอบแทนสังคม. เราเป็นคนที่มีบุญคุณของสังคม เรารับผิดชอบต่อสังคม, เพื่อตอบแทนสังคม; เราก็จะไม่ติดต่อสิ่งที่เรากล่าวว่า สัญญาประชาคม.

สัญญาประชาคมนั้น บางคนจะเข้าใจไปในทางไหน ประการใดก็ตาม; อาจอยากจะได้จำกัดความว่า ความผูกพันกันในระหว่างมนุษย์ ในทางที่จะให้ในทางที่จะรับ ในทางที่ผูกพันใด ๆก็ตาม เรียกว่าสัญญาประชาคม. ตัวอย่างเช่นว่า เมื่อเราเดินถนนอยู่ที่นี่ เราก็เป็นหนึ่คนที่สร้างถนนขึ้นมาทันที; ฉะนั้น จะต้องทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้หนึ่อันนี้; เพราะว่าเราเดินถนน ใช้ถนนของเขา.

เราใช้หนึ่ ๆ ที่เป็นของสังคม ก็เรียกว่า เรารับผิดชอบต่ออะไรหนึ่. ความผูกพันอันนี้ เราจะเรียกในหนึ่ที่ว่า สัญญาประชาคม, หนึ่มันเกิดขึ้นอยู่ตามกฎเกณฑ์ โดยไม่ต้องให้ใครมาบังคับบัญชา. เรารับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่ให้เราเป็นคนคดโกง

ต่อสังคม ไม่ผิดสัญญาประชาคม, หรือเพื่อเราจะได้รับประโยชน์ จากสังคมมากยิ่งขึ้นไป.

ข้อที่สอง รับผิดชอบต่อตนเอง เมื่อพูดอย่างนี้ ขอให้ระตึกนึกถึง รับผิดชอบ ต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง. ถ้าใครไม่ถือว่า ตนเป็นมนุษย์ ก็ไม่ต้องรับผิดชอบ; ถ้าถือว่าตนเป็นมนุษย์ ก็ต้องรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง. นี้เพื่อประโยชน์อะไร ก็เพื่อประโยชน์ของคนเองโดยเฉพาะ ในทุกระดับ : **ระดับต่ำ ๆ** จะได้มีทรัพย์สินสมบัติ มีเงิน มีของ; **สูงขึ้นไปถึงจะมีความสุขทางจิตใจ; สูงขึ้นไปอีกก็จะได้บรรลุนิพพาน** เป็นต้น. รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง ก็เพื่อประโยชน์ตน; รับผิดชอบต่อสังคม มันก็เพื่อประโยชน์ต่อสังคม.

ข้อที่สาม รับผิดชอบต่อธรรมะ หรือต่อพระธรรม : เราพุทธบริษัท เราจะพูดว่า รับผิดชอบต่อพระธรรม; เราถือว่า **พระธรรมนั้นเป็นสถาบันอันหนึ่งที่จะช่วยเรา.** พระธรรมในที่นี้หมายถึงสิ่งที่จะทำบุคคลให้เป็นพระพุทธเจ้า ทำบุคคลให้เป็นพระโสดาบัน สกิทกามี อนาคามี พระอรหันต์. **พระธรรมคือสถาบันที่จะคุ้มครองสัตว์โลก ให้อุญโดยปลอดภัย;** นี้เราจึงต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม หรือสถาบันอันนี้.

ถ้านักวิทยาศาสตร์หรือพวกอื่น เขาจะเรียกมันว่า "ธรรมชาติ" ก็ได้เหมือนกัน; เขาก็ต้องรับผิดชอบต่อธรรมชาติ; แต่เราจะเรียกว่า รับผิดชอบต่อพระธรรม. พวกที่เขาถือศาสนาที่มีพระเจ้าเขาก็จะต้องพูดว่า รับผิดชอบต่อพระเจ้า เขาถือศาสนาพระเจ้า เขาก็ต้องรับผิดชอบต่อพระเจ้า; ถ้าไม่อย่างนั้น เขาก็ไม่นับถือพระเจ้า เลย.

นี้ไปพิจารณาเถิดเถิด : พวกที่นับถือพระเจ้า เขารักพระเจ้า เขาก็ดีต่อพระเจ้า เขาตอบสนองต่อพระเจ้า ด้วยความรับผิดชอบในหน้าที่ ตามที่พระเจ้าของเขาต้องการ.

แต่ที่นั่นถ้าเราจะเอามนุษย์กันให้หมด ^{ทั้งพุทธบริษัทนี้} ก็ยังมีคำว่า **พระธรรมในฐานะที่เป็นพระเจ้า**; โดยถือว่า **พระธรรมนี้เป็นกฎของธรรมชาติ** ที่จับนาคาสั่งต่างๆ ให้เป็นไปในลักษณะอย่างไรก็ได้; เช่นเดียวกับที่พระเป็นเจ้าได้รับการเชื่อว่าเป็นผู้สร้าง เป็นผู้บันดาล ผู้อะไรต่างๆ.

ถ้าเรา **รับผิดชอบต่อพระธรรม หรือต่อพระเจ้าไปแล้ว จะเพื่ออะไร? ก็เพื่อขอบคุณพระเจ้า.** เราไม่สนใจตัวออกศัญญะ : เรารู้คุณของพระธรรม, เราขอบคุณคุณพระธรรม เราจึงรับผิดชอบต่อพระธรรม เพื่อขอบคุณพระธรรม หรือจะเรียกว่า **ขอบคุณพระเจ้า ก็ตามใจ.**

นั่น มันยังมีผลที่ไกลออกไปกว่านั้น ก็คือว่า ที่เรารับผิดชอบต่อพระธรรมนี้ มันจะเป็นไปเพื่อให้พระธรรมยังคงมีอยู่ในโลก; ถ้าพระธรรมไม่มีในโลก โลกนั้นก็วินาศ. ^{นี้} เราต้องรับผิดชอบต่อพระธรรม คือทำทุกอย่างตามหน้าที่ในทางธรรม; แล้วพระธรรมก็จะอยู่ในโลก, แล้วโลกนั้นก็จะมีผู้คุ้มครอง โลกนั้นก็ไม่วินาศ. การรับผิดชอบต่อพระธรรม มันเพื่อประโยชน์อย่างนี้.

ถ้าสมมติว่า **เป็นพระอรหันต์แล้ว จะรับผิดชอบต่อไหม?** โดยเนื้อแท้ **ความเป็นพระอรหันต์ไม่ต้องรับผิดชอบต่อ** อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น; แต่ยังมีสิ่งที่ท่านอยากจะรับผิดชอบต่อขึ้นมา คืออยากจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในสังคม. เพราะฉะนั้น **พระอรหันต์ตลอด พระพุทธเจ้า** เองก็ดี ท่านทำเหมือนกันว่า **ท่านรับผิดชอบต่อโลกนี้**

คือท่านทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่เวไนยสัตว์ ให้ปรากฏอยู่; แม้ไม่มีทุกข์แล้ว ก็ยังแสดงอาการปฏิบัติเป็นตัวอย่างในความดีทุกข์. แม้ไม่ต้องโทษ ต้องอาบัติ ก็ยังแสดงอาการออกจากโทษ จากอาบัติ ให้เป็นตัวอย่างที่ดีอยู่เสมอ; ก็ต้องเรียกว่า เป็นผู้รับผิดชอบต่อพระธรรม ในความหมายที่ว่า เพื่อเป็นตัวอย่างแก่มนุษย์ต่อไปในภายหลั่ง.

ถ้าห้รับผิดชอบต่ออะไร, เพื่ออะไร ? นี้ก็ตอบได้ว่าต่อสังคม เพื่อประโยชน์สังคม; รับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อประโยชน์ของตนเอง; รับผิดชอบต่อพระธรรม เพื่อประโยชน์แก่การที่พระธรรมจะยังคงมีอยู่ในโลก ความความมุ่งหมายของใครก็ไม่ทราบ ว่า พระธรรมนี้จะคงมีอยู่ในโลก, เพื่อให้โลกนี้มีสิ่งคุ้มครอง ให้อยู่เป็นผาสุก ไม่ต้องวินาศเสีย, โดยเฉพาะโลกมนุษย์ ที่มีจิตใจรู้สึกนึกได้.

โลกกำลังขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม

นี่ข้อต่อไป อยากรจะชวนให้พิจารณากันถึง **ความไม่รับผิดชอบ.** ท่านทั้งหลายทุกคนในที่นี้กลับยืนยันตัวเองหรือเปล่าว่า ท่านรับผิดชอบครบถ้วนบริสุทธิ์บริบูรณ์ ในทุกประการทุกอย่าง ที่ต้องรับผิดชอบ. ถ้าใครพูดว่า เป็นผู้รับผิดชอบครบถ้วนทุกอย่างทุกประการ อาตมาก็ว่า พูดไม่จริง; เพราะว่ามีสิ่งที่ไม่รู้จัก. ฉะนั้นไม่ควรจะพูดว่าทุกอย่างทุกประการ; เพราะพูดไปมันก็พูดไปโดยความไม่รู้

เราจะ **ต้องพิจารณากันให้ดีกว่า** **เรากำลังมีความรับผิดชอบเพียงไร ?**
เรากำลังไม่มีความรับผิดชอบเพียงไร ? ความไม่รับผิดชอบนั้น เกิดมาจากอะไร ?

ควรจะตักมันให้ตี ๆ. ในที่นี้ข้ายากจะตีพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น เพราะมันมากนัก **จะตีพอเป็นตัวอย่างสัก ๓ ประการ :**

ข้อหนึ่งไม่รับผิดชอบเพราะเห็นแก่ตัว ; ไม่รับผิดชอบเพราะเห็นแก่ตัวก็เพราะว่า **เป็นคนเหรคลด,** เพราะ **เป็นคนที่ไม่เห็นทริโอดคัปประ.** อย่างนี้เรียกว่าไม่รับผิดชอบเพราะเห็นแก่ตัว ; เพราะมีกิเลสเข้ามาทำให้ไม่รับผิดชอบ.

ข้อที่สองไม่รับผิดชอบ เพราะไม่ทราบ **เพราะโง่งม** เพราะอบรมกันมาผิด , นี้บางทีจะได้รับช้อยกเว้นช้อนนี้ เพราะเราไม่รู้ เราปฏิเสธได้ว่า เราไม่รู้ เพราะไม่ทราบว่าต้องรับผิดชอบ. แต่ดูให้ถี่เถอะ แม้แต่กฎหมายเขาก็ไม่ยอมให้ใครแก้ตัวว่า “เราทำผิดกฎหมายไ้ เพราะเราไม่ทราบ, เพราะเราไม่รู้กฎหมาย”; เพราะถ้าช้อยกกันอย่างนั้น มันก็มีแต่คนทำผิดกฎหมาย แล้วก็วิพากันหมด.

ถ้าเราจะแก้ตัวไม่ทราบนี้ไม่ได้ หรือเราโง่ เราจะแก้ตัวว่าเราเป็นคนโง่ นี้ก็ไม่ได้ ; จะแก้ตัวว่า ถ้าเราถูกรอบรมมาอย่างนี้ พ่อแม่สอนมาอย่างนี้ มันก็ไม่ได้. ตั้งตัวอย่างว่า : แม้พ่อแม่จะสอนให้ขโมยจริง เด็กคนนี้ก็ขโมยจริง, แล้วจะแก้ตัวว่าเพราะพ่อแม่สอน ; อย่างนั้นมันก็ไม่ได้. ต้องจัดไว้เป็นข้อหนึ่งที่ว่า ไม่รับผิดชอบเพราะไม่ทราบ, เพราะโง่งม, เพราะอบรมกันมาผิด. เราตกอยู่ในฐานะเช่นนี้อย่างไรบ้างหรือไม่? ขอให้ลองแยกแยะดูให้ตี ๆ อย่างประมาทเสีย.

ที่ไม่รับผิดชอบ **ข้อที่สาม** ลยากจะระบุลงไปว่า **เพราะมีหลักศาสนาวิปลาด, มีหลักศีลธรรมวิปลาด.** ถ้าพูดให้ชัดก็คือมีจลาหิฏฐิ ; เพราะ **เรามีหลักเป็นมิจลาหิฏฐิ, รับสอนมาอย่างมิจลาหิฏฐิ : ตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด** อะไร

เหล่านี้เป็นต้น. เรามีสิทธิถามอะไร; เราก็จะต้องทำไปถามมีจกสิทธิอยู่แล้ว. นี้เรียกว่าเพราะมีหลักศาสนา หรือมีหลักศีลธรรมอันวิบัติแล้ว ก็ทำให้เราไม่รับผิดชอบ, หรือไม่อาจจะรับผิดชอบ, หรือรับผิดชอบไม่ถูกต้อง; ส่วนแต่เรียกว่าความไม่รับผิดชอบ^๕ นั้น.

ขอให้เราเอาไปทดสอบดู ที่ร่างกายเรากันดู ว่าวันหนึ่งคืนหนึ่งล่วงไปๆ เรามีความไม่รับผิดชอบต่ออะไรเกิดขึ้นบ้าง? และก็เพราะเหตุข้อไหน? เพราะเกิดสติ หรือว่าเพราะไม่รู้, หรือว่าเพราะมีการศึกษาผิด.

ที่เมื่อมาถึงนี้แล้ว ก็ดูต่อไปได้ง่าย ถึง **ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า** คือ การที่ **โลกนี้ขาดความรับผิดชอบต่อศีลธรรม**. กล่าวคือว่า **ต้องพูดให้ชัดลงไปว่า ความรับผิดชอบต่อศีลธรรม** เดียวกัน **โลกกำลังขาดความรับผิดชอบต่อศีลธรรม** **ต่างๆ** บ้าง; ฉะนั้นปัญหาหรือความเสียหายที่เกิดขึ้น เพราะสิ่งนั้นก็มีมากขึ้น เป็นปัญหาในปัจจุบัน. อาจมาจะยืนยันอยู่ตลอดเวลาว่า เป็นปัญหาที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน. จะดูกันเป็นข้อๆ ไป พอเป็นตัวอย่างอีกเหมือนกัน :-

ชาวโลกที่ขาดความรับผิดชอบต่อศีลธรรม

พวกแรก อาจจะระบุไปยังพวก **นักการเมือง** ทั้งหลาย **ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม** เพราะว่าพวกนักการเมืองทั้งหลายนี้ รับผิดชอบต่อหน้าที่เพื่อประโยชน์ หรือเพื่อเกียรติของตัว; ไม่รับผิดชอบต่อศีลธรรม, ไม่พูดถึงศีลธรรม. อย่างที่ว่าเดียวกัน ๑๒ ชั่วโมง ไม่มีการพูดถึงคำว่าศีลธรรม เป็นต้น. เขารับผิดชอบแต่หน้าที่

เพื่อประโยชน์ หรือเกียรติของตัว ของพวกตัว แม้ปกจะอ้างไปไกลถึงสันติภาพของโลก หรือสันติสุขของประเทศชาติก็ตาม.

พวกที่สอง พวกนักธุรกิจทั้งหลาย คือพวกค้าเงิน; เขาเรียกกันไพเราะว่า นักธุรกิจ. พวกค้าเงินโดยประการต่างๆ นี้ ไม่รับผิดชอบในประโยชน์ หรือความปลอดภัยของผู้อื่น; รับผิดชอบต่อกิจเลขของตัว คือความโลภเป็นต้น; **ไม่รับผิดชอบต่อพระเจ้า หรือต่อพระธรรม.** นักธุรกิจนี้ มีอำนาจมาก : มีอำนาจเงิน มีอำนาจอื่น ๆ; แล้วเขาขาดความรับผิดชอบต่อศีลธรรม และไม่รับผิดชอบต่อความปลอดภัยของผู้อื่น.

พวกที่สาม พวกนักปกครอง ไม่รับผิดชอบต่อประโยชน์ หรือความปลอดภัยของผู้อื่นให้เท่าเทียมกับรับผิดชอบต่อประโยชน์ของตน หรือต่อครอบครัวของตน. พวกนี้ **ขาดความรับผิดชอบต่อศีลธรรม.**

พวกที่สี่ แม้ **นักศาสนา,** มาถึงนักศาสนากันบ้าง. ในยุคปัจจุบันนี้ นักศาสนาก็จะ **รับผิดชอบต่อภายในวงศาสนาของตน;** เพราะฉะนั้นนักศาสนาจึงคิดทำลายศาสนาอื่น เอาเปรียบศาสนาอื่น. เขารับผิดชอบต่อแต่ในวงศาสนาของตน ให้ศาสนาของตนอยู่รอด; และในคำว่า "อยู่รอด" นี้ ก็อยู่รอดทางวัตถุเสียอีก ไม่ใช่อยู่รอดในทางจิตใจ. ฉะนั้นคำสอนของพระเจ้า ที่จะไปอยู่กับพระเจ้านั้น มันเป็นหมันไป; เพราะว่ามีสมาชิกทั้งหลายในศาสนานี้ ตักตวงจะได้อู่รอดทางวัตถุ : ที่จะบูชาอันวอนสรรเสริญ หรือปฏิบัติธรรมก็เพื่อผลทางวัตถุ ให้สวย ให้รวย ให้มีความเป็นเทวดาอย่างนั้นเป็นต้น.

นักศาสนานี้ถือว่า ทุกศาสนาเป็นศาสนาเดียวกัน: ไม่ได้ว่าทุกศาสนา เป็นของพระเจ้าองค์เดียวกัน, หรือไม่ว่าว่าทุกศาสนาเป็นกฎของธรรมชาติอันเดียวกัน; ไม่ได้อย่างนี้ จึงไม่ยอมรับผิดชอบกัน, ไม่ยอมรับผิดชอบชั้นดีให้ทุกศาสนา มี สำนึกกันดี โดยความรับผิดชอบนั้นไม่ให้มีผลตรงตามความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา.

พวกที่ทำ ให้อิทธิพลมาถึงพวกนักศีลธรรม หรือ นักจริยธรรม. เคยมัก ในโลกนี้ มีแต่นักศีลธรรมโดยสมมติ, นักจริยธรรมโดยสมมติ; คือเขาจัดให้ว่า ถ้าใครพูดเรื่องศีลธรรม ะริยธรรม ฟุ้งไปเลย ก็เรียกว่านักศีลธรรม หรือนักจริยธรรม, และเขาก็ ไม่เคยปฏิบัติ ตามนั้นด้วย. นักศีลธรรม นักจริยธรรม โดยสมมตินี้ เขา รับผิดชอบแต่เพียงจะสอน.

ขอให้ฟังดูให้ดี ให้จำแม่นย่าว่า นักศีลธรรม นักสอนศาสนานั้น รับผิดชอบแต่เพียงจะสอน: บั้ความรับผิดชอบในการปฏิบัติ. ตัวเองก็ไม่ปฏิบัติ ไม่ต้องปฏิบัติ; และจะปฏิบัติได้ หรือปฏิบัติไม่ได้ก็ไม่รู้ เพราะว่าเขารับผิดชอบแต่ เพียงจะสอนเท่านั้นเอง. ฉะนั้นเรียกว่า **ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรมแท้ที่จริง** ของพระธรรมหรือของพระเจ้า. นี่คือนักสอนศีลธรรม นักสอนจริยธรรม นักสอน ศาสนา ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรมต่อพระศาสนา หรือต่อพระเป็นเจ้า.

พวกที่หก มาถึง **ประชาชนทั่วไป** ประชาชนทุกคนทั้งตายทั้งไปในโลกนี้ เขาเห็นแต่ความจำเป็นเฉพาะหน้า ตามความรู้สึกทางจิตใจในระดับของตน : เป็น เด็กก็เห็นแต่จะกิน จะเล่น, เป็นหนุ่ม เป็นสาวเห็นแต่ความสนุกทางกามารมณ์; เขาไม่รับผิดชอบต่ออันมากไปกว่า **สิ่งที่เขาคองการ**. เขาไม่รู้ว่าความสุขแท้จริงนั้นคือ อะไร; ความสุขแท้จริงนี้ มันเหมือนกับให้เปล่า ไม่ต้องลงทุนด้วยอะไร ให้ไกลาหล

ว่านาย ไม่ต้องซื้อสิ่งทำให้มันยุ่งยากลำบาก เขาก็ไม่รู้จัก. นี่เรียกว่าคนทั่วไปมีพื้นฐานเสียอย่างนี้ : ไม่รู้ว่าสิ่งที่แท้จริงนั้น ไม่ต้องลงทุนอะไรมากมาย; เขาไปหาแต่ในส่วนนั้นจนเกินแล้วเกินอีก, เกินแล้วเกินอีกก็ไม่ได้มีความสุขเลย. ต้องมีความอยาก ความหิว ความกระวนกระวายในความหมายของคำว่าปรารถ, คือความหิวอยู่ตลอดเวลา

พวกที่เสีย ทั่วไปอีกถึง พุทธบริษัท, พุทธบริษัทตามทะเบียน ก็ได้ไปกว่ากณธรรมศาสนิก; เพราะเป็นพุทธบริษัทโดยจดทะเบียน : พ่อแม่เป็นพุทธบริษัท, ลูกก็เป็นพุทธบริษัท, หลานก็เป็นพุทธบริษัท, เหลนก็เป็นพุทธบริษัท. อย่างนี้เรียกว่าพุทธบริษัทตามทะเบียน เขาก็ไม่รับผิดชอบทางศีลธรรมได้ เพราะไม่รู้จัก, เขาจะอ้างอะไรได้สูงกว่ากณธรรมศา; ก็อ้างที่ได้เล่าเรียนมา แต่เขาก็ไม่มีความจริงของสิ่งเหล่านั้น.

พุทธบริษัทหนึ่ง เมืองมงายหนักเข้า, งมมายหนักเข้า; ก็พลอยเป็นผู้ทำลายพุทธศาสนานั้นแหละ. นี่จะเรียกว่ารับผิดชอบอย่างไร; เมื่อพุทธบริษัทเขามงายหนักเข้า เขาก็จะเป็นผู้ทำลายพุทธศาสนาเสียเอง แล้วจะเรียกว่า เขารับผิดชอบต่อพุทธศาสนาอย่างไร, หรือรับผิดชอบทางศีลธรรมอย่างไร.

ทันทีเมื่อตั้งแง่ทั้งมงายแล้ว ก็ควรจะตั้งแง่ที่ถูกต้องกันบ้าง. ถ้าเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง ก็ต้องรับผิดชอบให้สิ่งต่างๆ อนุวาระกัน เป็นไปตาม *เอตนธรรมณีของพระพุทธองค์* ซึ่งมีใจความสำคัญที่สุดว่า “*ตถาคตเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน รวมทั้งเทวดาและมนุษย์*” หรือ “*ความมีอยู่แห่งธรรมวินัยของตถาคตในโลกนี้ มีอยู่เพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์*”.

นี่แสดงว่า พระพุทธเจ้าท่านรับผิดชอบกว้างขวางมาก; แล้วยัง **ต้องการให้สาวกของท่านรับผิดชอบกว้างขวางเช่นกัน** : **เพื่อสืบอายุพระศาสนาไว้, สำหรับ**

ประโยชน์และความสุขของมหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์ นั่นเอง. ความรับผิดชอบของเหล่าพุทธบริษัทที่แท้จริง ถ้าแท้จริงต้องมิอย่างนี้ : เพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์.

เทวดาบางคนก็เห็นว่าอยู่ที่ไหน นั่นไม่ต้องพูดถึงก็ได้; แต่ **เทวดาที่ฉลาดจะเข้าใจได้** ก็คือว่า ในโลกนั้นมีคนพอที่จะแบ่งได้เป็น ๒ พวก : คือ **พวกที่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ** นี้เรียกว่า **คนธรรมดา**, **พวกที่ไม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำอีกต่อไป** ก็เรียกว่า **พวกเทวดา**. เมื่อพูดได้ว่า ทั้งเทวดาและมนุษย์, ทั้งมนุษย์และเทวดา; ก็หมายความว่า **ธรรมะนั้นมีประโยชน์** ชั่วได้ ทั้งแก่คนที่ยังต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ หรือว่าไม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำอีกต่อไป.

ใครจะเรียกคนพวกหนึ่งว่า **ขบถกรรมชีพ**, เรียกคนอีกพวกหนึ่งว่า **นายทุนหรืออะไรก็ตามใจ** ได้ทั้งนั้น. แต่ความหมายในกรณีนี้ เราเล็งถึงแต่เพียงว่า พวกหนึ่งยังต้องอาบเหงื่อต่างน้ำต่อไป; อีกพวกหนึ่งไม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำแล้ว. แม้จะไกลกันมากถึงอย่างนี้ **ก็ยังต้องการธรรมะ** เพื่อประโยชน์ที่สูงขึ้นไปกว่านั้น; เพราะฉะนั้น **ธรรมวินัยของพระศาสดา จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชนทั้งที่เป็นเทวดาและมนุษย์**.

นี้รวมความว่า **ปัญหาในปัจจุบัณนี้** มีนัยอยู่ที่โดยสรุปได้ว่า **คนเหล่านี้ไม่รับผิดชอบต่อทางศีลธรรม**; ไปรับผิดชอบต่อทางวัตถุ ทางปาก ทางห้อง คือรับผิดชอบต่ออกิเลส. กิเลสต้องการอย่างไร เขารับผิดชอบให้กิเลสได้ตามประสงค์; แต่ที่พระธรรมหรือพระเจ้าต้องการอย่างไร เขาไม่รับผิดชอบต่อ. นี้เรียกว่า **ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม**; ถ้าตั้งเป็นปัญหา.

ที่ในเวลาที่เหลืออยู่เล็กน้อย ก็จะต้องพุกค่อไปให้เรื่องมันจบ พุกอะไรคารว
กาซังไม่ค่อยจะเป็น ถึงแม้เห็นอัยกีทนเอาบั้ง ทั้งกันพุกและคนพั่ง.

ปัจจุบันมีความเกียงงอนกันในความรับผิดชอบ

ทีนี้จะพุกค่อไปถึงความเกียงงอน ที่ชวนี้มี **ความเกียงงอนในความรับ
ผิดชอบ** “มัวแต่โยนกลอง” : คนช้เกียชโยนกลองเก้ง, คนเห็นแก่ตัวก็โยนกลองเก้ง;
ไม่รับผิดชอบ คือมีความเกียงงอนให้คนอื่นทำเถอะ เราทำไม่ได้. กล้าให้ซาประเดาม
ตราหน้าว่านั่นทำไม่ได้; อย่างนี้ก็เรียกว่า ความเกียงงอนด้วยเหมือนกัน. ยุคปัจจุบันนี้
เป็นยุคที่รู้จักกันแต่ทางวัตถุ, รู้จักแต่คุณค่าทางวัตถุ, มีผลเป็นความสุขสนุกสนานเอว้ค
อร้อย แต่ทางเนื้อทางหนัง; ไม่สูงขึ้นไปถึงทางจิต หรือทางวิญญาณ. ยุคปัจจุบัน
มันมีลักษณะอย่างนี้ และยังมีความเกียงงอนมากขึ้น; เพราะเขา **อยากจะได้แต่วัตถุ
เขาให้สอหวัผิดชอบทางวิญญาณ.**

เหตุแห่งความเกียงงอนนั้น **ข้อที่ ๑. อันแรก** ที่สุดต้องถือว่า **มาจาก
สัญชาตญาณชั้นอวิชชา** คือความไม่รู้ ไม่ประสีประสาต่อความหมายของ คำว่า “มนุษย์”
ไม่รู้ว้ คำว่ามนุษย์ มีความหมายอย่างไร, เป็นมนุษย์ถูกต้องนั้นเป็นอย่างไร, นี้เรียกว่า
สัญชาตญาณชั้นอวิชชา ชั้นที่สัตว์เดรัจฉานก็มี. **สัญชาตญาณอันเป็นเหตุให้เกียง
งอนได้ โดยไม่รู้ตัว** โดยไม่เจตนา, คือเขาไม่ทำหน้าที่ที่จะต้องทำ ในความรับผิดชอบ
ทางศีลธรรม; เป็นความเกียงงอนที่หลับหูหลับตาที่สุด คือความเกียงงอนของคนที
ไม่รู้ว้ว่า ควรทำอะไร แล้วก็เลือกทำไปตามพอใจ.

ข้อที่ ๒. ความเกียจฉ้อจนถนัดไป ก็มาจากความเห็นแก่ตัว สามารถรู้จักแต่ในทางที่จะเอาเปรียบ ; เพื่อประโยชน์สุขในทางวัตถุ อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า มันเป็นโลกสมย์วัตถุ. มันมีความเห็นแก่ตัว ก็คิดแต่จะกอบโกยประโยชน์ทางวัตถุ แล้วเกียจฉ้อจนในปัญหาทางศีลธรรม.

ข้อที่ ๓. ต่อไปก็เป็นความเกียจฉ้อ **เพราะขี้เกียจ.** ขอให้ทุกคนทดสอบตัวเองในข้อนี้ด้วย ว่าที่เราเกียจฉ้อไม่ทำอะไร ไม่ทำหน้าที่นี้ เพราะว่าเราขี้เกียจหรือเปล่า? **ความขี้เกียจจนเขินอายคนเรา ; แต่มันมาในรูปของความมีเสันท,** มันมาในรูปของมิตร แต่ว่ามันเป็นขี้เกียจ เพราะเวลาที่เจอนั้นมันสบาย. ความขี้เกียจมันมาในรูปของสิ่งที่มันเสันท ; แต่โดยเนื้อแท้แล้ว มันเป็นอันตราย ก็คือมันทำลายคนนั้น.

มีหนานที่เขาล่า ๆ กันมา เป็นนิทานของชาวจีน เล่าต่อ ๆ กันมา จนเป็นนิทานของชาติอื่น ๆ ; ว่ามีคน ๆ หนึ่งมาขึ้นคูประชาชนเขาทำงาน เพื่อส่วนรวมกันตัว เป็นเกลียว มาขึ้นคูดุ ๆ. คนทั้งหลายก็พูดขึ้นมาว่า ทำไมคุณจึงไม่ช่วยทำงานบ้าง? คนนั้นก็ตอบว่า ไม่ได้กินข้าวมาหลายวันแล้ว บ้านแตกสาแหรกขาด ภาลังไม่มีอะไรจะกิน.

คนเหล่านั้นได้ฟังก็สงสาร ไปหานั่นหนาน มีอะไรก็เอาให้มันกิน ; เขา ก็กิน ๆ ๆ จนไม่รู้จะกินอย่างไร ; พอกินเสร็จแล้วมันก็ยังยืนเฉยอยู่ ไม่ลงไปช่วยทำงาน. คนเหล่านั้นก็ถามอีกว่า ทำไมไม่ช่วยทำงานบ้าง? เขาก็ตอบว่า เมื่อกินจนอิ่มขนาดนี้แล้ว จะทำงานอะไรไหวละ ; มันกินเข้าไปจนไม่รู้จะกินอย่างไรแล้ว, จะลุกไปก็ไม่ไหวแล้ว แล้วมันจะไปทำงานอะไรไหวละ. นี่ **เส้นที่ขึงของความขี้เกียจ ที่เป็นเหตุให้เกียจฉ้อ** มีตเพียงเรื่อยไป.

ข้อที่ ๔. การเกียจจนที่มันเลวร้ายยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ **การเนรคุณ, ความรู้สึกที่เป็นอันธพาล** อย่างอื่นอีกมากมายหลายแบบ. แต่ถ้าว่าจะสรุปทั้งหมดนี้แล้ว มันก็จะมาอยู่ที่ **นิจนาทิกฤติ คือมีหลักศีลธรรมวิปลาด** หรือว่า **อบรมดังสอขนกันชาติค ๆ. หอนมันันแหละควดี เป็นศัตรูเป็นไพร่ของลูก;** ในเมื่อ **อบรมลฤณค ๆ ลุกมันักเกิด** นิสัยหยาบโหดไม่รักการทำงาน ไม่ชอบความเหน็ดเหนื่อย ไม่ชอบสิ่งที่ไม่สนุก. นี้เรียกว่า การอบรมมาผิด ๆ; **ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ มันก็เกียจจน มันก็คัดเพี้ยน ในการที่จะ** **รับผิดชอบตามทางแห่งศีลธรรม.**

ความรับผิดชอบทางศีลธรรมควรจะต้องอยู่ในจิตใจเอง

ทีนี้เมื่อพูดถึงความไม่รับผิดชอบ คือ เกียจจนแล้ว ก็ควรจะพูดถึงความรับผิดชอบในทางที่ตรงกันข้ามต่อไปอีกหน่อย. ถ้าจะมีความรับผิดชอบอย่างถูกต้อง ตามทางศีลธรรม มันก็มีลักษณะเฉพาะออกมาอีกในรูปอื่น; แม้ไม่ต้องรับผิดชอบทางกฎหมาย แต่ก็ยินดีรับผิดชอบในทางศีลธรรม.

ยกตัวอย่างเช่น : เราไปทำอะไรเขาเสียหาย เจ็บป่วย หรือตาย; แต่เราไม่ได้ทำผิดกฎหมาย เพราะเขาเป็นฝ่ายผิด เราไม่รับผิดชอบก็ได้; ในทางกฎหมายไม่ต้องรับผิดชอบ แต่เรายังมีความรับผิดชอบในทางศีลธรรม. เราจะชดเชยให้เขา หรือว่าทำอะไรเขาในทางศีลธรรม ยอมรับผิดชอบทางศีลธรรม. นี้คือความรับผิดชอบทางศีลธรรม ซึ่งไม่ใช่เป็นอันเดียวกับความรับผิดชอบทางกฎหมาย.

บางทีมันตรงกันข้ามก็มี; เพราะกฎหมายนั้น เขาถือเป็นเรื่องของชาวบ้าน เป็นเรื่องของโลก ๆ ไปตามหลักฐานพยาน ก็เป็นปุถุชน. ทีนี้ความรับผิดชอบทาง

ศีลธรรมนั้น ยังมีลักษณะไม่ต้องมีใครบังคับให้รับผิดชอบ; ถ้าจะมีใครมาบังคับให้
รับผิดชอบนี้ ไม่ใช่ความรับผิดชอบทางศีลธรรมเลย. **เพื่อรับผิดชอบต่อความรู้สึก**
ฝึกรับผิดชอบนี้ไม่ต้องมีใครมาบังคับ จึงจะเรียกว่า ความรับผิดชอบต่อวัตถุ, เป็น
ความรับผิดชอบในทางศีลธรรม.

ที่นี้เป็นความเห็นได้ต่อไป **ที่ว่า ความรับผิดชอบต่อศีลธรรมนั้น** มันมี
โอกาส มีช่องทาง ที่จะ **รับผิดชอบต่อได้ไกลกว่า สูงกว่า กว้างกว่า หรือวิเศษกว่า**
เพราะว่า **พูดกันด้วยเรื่องจริง.** นี้เรียกว่า **รับผิดชอบต่อศีลธรรม.** ส่วนรับผิดชอบต่อใน
ความผูกพัน **ทั่วอำนาจจำเป็น จำใจ, หรือว่าของกิเลส** นี้ทำได้แคบ ทำได้ต่ำ แล้ว
ยังทำด้วยความหลอกลวง. ฉะนั้นขอให้ระเงื่อหา หรือบูชา **ความรับผิดชอบต่อศีลธรรม**
ซึ่งมันบริสุทธิ์กว่า หรือสูงกว่า ตามแบบของคนที่มีศีลธรรม.

ความรับผิดชอบต่อศีลธรรมนี้ ยังมีลักษณะที่ว่า **เป็นหลักการที่ถืออม**
รับได้แก่เฉพาะคนดี มีปัญญา มีความซื่อตรงต่อธรรม; คนอันธพาลไม่ยอมรับ
ไม่ยอมเห็นด้วย. **หรือว่าถ้าเราเกิดเป็นอันธพาลขึ้นมา** เพราะกิเลสมันเกิดขึ้น ชума
ขณะหนึ่ง เราก็จะไม่ยอมรับ; ฉะนั้นคนที่บางทีก็ยุ่งๆ อยู่นี้ กลายเป็นคนทำผิด
คนเลว ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสก็ได้; เพราะหลักเกณฑ์ละเอียด ประณีต หรือมัน
สูง, อยู่ในลักษณะที่จะมองเห็น หรือยอมรับได้แก่คนที่มีปัญญา ซื่อตรงต่อตัวเอง หรือ
ซื่อตรงต่อพระธรรม.

ถ้าพูดถึงเหตุผล **ความรับผิดชอบต่อศีลธรรมก็มีเหตุผล ตามทางแห่ง**
ศีลธรรม ซึ่งคนธรรมดาไม่ค่อยยอมรับ; เช่นว่าเราจะชักจูงให้ไปช่วยเหลือคนอื่น
อย่างนี้ คนธรรมดาก็ไม่ค่อยรับ, จะมาศึกษาฝึกฝน ชัดเกล้ากิเลสกันอย่างนี้ คนธรรมดา

ก็ไม่ยอมรับ; ว่าไปหูหนึ่งเสียดีกว่า, ว่าไปเที่ยวสนุก ๆ เสียดีกว่า; ไม่มาฟังเทศน์ หรือไม่มาฟังบรรยาย. หรือมาแล้วก็ไม่ฟัง, นั่งอยู่ที่ไม่ฟัง, กลับไปเสียก็มีอย่างนี้. เพราะว่ามีเหตุผลที่สูงไปกว่าธรรมคา ซึ่งคนธรรมคาไม่ยอมรับ.

ขออ้ออีกครั้งหนึ่งว่า **ลักษณะของควมรับผิดชอบทางศีลธรรมนั้น** ก็คือว่า **ไม่ต้องรับผิดชอบทางกฎหมาย ก็รับผิดชอบทางศีลธรรม;** แต่ว่าก็ไม่ต้องมีใครบังคับให้รับผิดชอบ, และมีทางที่จะรับผิดชอบได้ไกลกว่า สูงกว่า กว้างกว่า บริสุทธิ์กว่า เพราะเป็นหลักเกณฑ์ที่ยอมรับได้แต่เฉพาะคนดี, และมันมีเหตุผลแต่คามทางของศีลธรรม; คนธรรมคาไม่ยอมรับ. นี้เรียกว่า เครื่องทดสอบ หรือเครื่องพิสูจน์ว่าการรับผิดชอบต่อทางศีลธรรมนั้น จะต้องมีลักษณะอย่างนี้เสมอ.

โลกจะรอดได้เพราะมีความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรม

ที่นี้คู่ต่อไปถึงเขตนารมณ์ หัวใจของเรื่องอันแท้จริง แห่งความรับผิดชอบต่อ; จะเป็นเจตนารมณ์ของผู้บัญญัติศีลธรรม, หรือว่าเราผู้ปฏิบัติศีลธรรม ก็ตาม; **เราต้องมองเห็นหรือเข้าถึง เจตนารมณ์ของสิ่งนี้ คือความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรม.** เรามีความเห็นว่ โลกมันจะรอดอยู่ได้ ก็เพราะศีลธรรมข้อนี้ : ศีลธรรมข้อนี้คือ **ความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรมนี้ จัดเป็นศีลธรรมสูงสุด. โลกจะรอดอยู่ได้ ก็เพราะว่าสัตว์โลกยังมีควมรับผิดชอบต่อทางศีลธรรม;** เมื่อโตเข้าไปรับผิดชอบกันแต่ทางเรื่องปาก เรื่องท้อง, แล้วไม่รับผิดชอบต่อทางศีลธรรมแล้ว; เมื่อนั้นโลกจะวินาศ.

เดี๋ยวนี้เรา **มองเห็นอยู่ชัดเจนว่า โลกจะรอดอยู่ได้เพราะศีลธรรม** คือความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรมนั่นเอง ก็เกิดความหมายมันจะให้ถึงหัวใจของเรื่อง.

นี้เรียกว่า มีเจตนา^๑แห่งความรับผิดชอบ เกิดขึ้นในจิตของคนนั้น; ในที่สุดเขาก็จะเห็นชัดอยู่แล้วว่า ความรับผิดชอบทางศีลธรรมนี้ มันเป็นศีลธรรมเพื่อศีลธรรมทั้งหลายอีกชั้นหนึ่ง. **ศีลธรรมทั้งหลาย** อีกมากมาย ก็สืบอย่าง ก็ร้อยอย่าง ก็ตาม **อาศัยอยู่ที่ความรับผิดชอบทางศีลธรรม.** ถ้าเราไม่มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมแล้ว ศีลธรรมอื่น ๆ จะมีขึ้นในโลกไม่ได้; มันเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ที่ต้องมีความรับผิดชอบในขั้นนี้.

กาละแห่งการเกิดความรับผิดชอบทางศีลธรรม

หันดูต่อไปถึงเวลา **เมื่อไรจึงจะเกิดรู้สึกรับผิดชอบ?** เวลาที่จะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบนี้ ขอให้สังเกตดูให้ถี่ ๆ ให้ละเอียดสักหน่อยจะรู้ได้ว่า : ๑. ต้นเป็นผู้ประกอบอยู่ด้วยธรรม หรือนิยมหลักทางศีลธรรม **จะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อศีลธรรมขึ้นมาทันที เมื่อรู้สึกว่าคนได้รับประโยชน์.**

ตัวอย่างเท่านั้นว่า พอเลิกประชุมนี้ ก็มีคนช่วยเก็บเสื่อไปไว้ หรือช่วยกวาด; นี้ก็มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมอย่างหนึ่งได้. ความรู้สึกอันนี้มันเกิดขึ้น เมื่อรู้สึกว่าคุณคนได้รับประโยชน์; เกิดความผูกพันขึ้นมาว่า จะต้องตอบแทนการที่ได้รับประโยชน์แล้วก็รู้สึกว่าคุณมันมีอะไรไม่ได้ขาดหรือขาดใช้.

เมื่อเรารู้สึกว่าเราได้รับประโยชน์ เราก็จะข้องสงสัยในข้อที่ว่า เราจะตอบแทนอย่างไร เขาจึงยินดีหรือเต็มใจที่จะทำตอบแทน; ฉะนั้นเวลาที่เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อศีลธรรมนี้ มันเกิดเมื่อผู้มีธรรมะนั้นรู้สึกว่าคุณคนได้รับประโยชน์. ๒. **เมื่อรู้สึกว่า จะกลายเป็นบาป เพราะเป็นคนเอาเปรียบ;** ถ้าเราอยู่ในโลกแล้วเราเอาเปรียบมันก็

เป็นบาป: เพราะ **รู้สึกว่าจะเป็นบาป** ฉะนั้นเขา **กระวังตัว**. ความรับผิดชอบทางศีลธรรม มันก็เกิดขึ้นทุกที ที่เขารู้สึกว่าบาปจะเกิดขึ้นเพราะการละเลยข้อนี้.

๓. **เมื่อเอาใจเขามาใส่ใจเรา** เท่านั้นแหละ **ความรับผิดชอบทางศีลธรรมก็จะเกิดขึ้น**. เกี่ยวนี้ไม่ค่อยมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม แม้แต่ในวัด แม้แต่ในหมู่พระ หมู่เณร ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม ไม่เคยเอาใจเขามาใส่ใจเรา; ฉะนั้น เมื่อพระหรือสามเณร ที่เป็นผู้นำฝ่ายศีลธรรม ก็ยังเป็นเสียอย่างนี้ มันก็มีความหวังได้ยาก ในฝ่ายทายก ทายิกา ที่จะเป็นผู้ติดตาม.

นี่เวลาที่จะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบทางศีลธรรม ขอให้คอยข้อดี ๆ ระวังดี ๆ มันจะสอนได้ในตัวมันเอง ตามสัดส่วนของมนุษย์ ที่มีความรู้หรือปัญญา ที่ได้รับการอบรมมาแล้ว.

อานิสงส์ของความรับผิดชอบทางศีลธรรมย่อมมีแก่สาธุชน

สิ่งสุดท้ายที่จะพูดนั้นก็คือ ประโยชน์หรืออานิสงส์ ประโยชน์หรืออานิสงส์ของความรับผิดชอบทางศีลธรรม ที่เป็นไปในฝ่ายสาธุชน; เพราะว่าฝ่ายสุรชนเขาไม่รับผิดชอบต่อศีลธรรม; ฉะนั้น ไม่ต้องพูดถึงประโยชน์หรืออานิสงส์แก่คนพวกนั้น. ท่านสาธุชนทั้งหลาย รู้จักรับผิดชอบต่อศีลธรรม มีความมั่นหมายรับผิดชอบต่อศีลธรรม จะได้รับประโยชน์อานิสงส์อะไรบ้าง

ที่เห็นชัด ๆ อย่างต่ำ ๆ ที่กล่าวโดยทิวภูมิคุ้มมิกโฆหาร ก็คือว่าได้รับประโยชน์ หรือ **สำเร็จประโยชน์คน** **สำเร็จประโยชน์ผู้อื่น**, **สำเร็จประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย**. ถ้า

มีการรับผิดชอบทางศีลธรรม ที่ไหน เมื่อไร มันก็จะมีการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์
ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่น หรือเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้.

ขอให้ไปคิดดู : เพราะความรับผิดชอบ มันทำให้บังคับคิดฝันไม่ได้;
มันทำให้ลุกขึ้นทำอะไร อย่างใคอย่างหนึ่ง ตามหน้าที่ทางศีลธรรม. ความรับผิดชอบ
ทางศีลธรรม มันจึงนำมาซึ่งประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย.
นี่เมื่อพูดอย่างโวหารที่ต่ำๆ ที่สุด ของชาวบ้านตามธรรมดา.

ถ้า **โวหารที่สูง** ขึ้นไป เป็น **สัมปราชัยโวหาร** ก็เป็นในแง่ที่เร้นลับ ที่ต้อง
มองด้วยสติปัญญา ว่าเมื่อมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม มันก็มี **ประโยชน์อันสูงสุด**
คือสร้างรากฐานของศีลธรรม ได้แก่ **หิริและโอตตปัสสะ**, คือไป **หลอหลอนนิรันดร์หิริและ**
โอตตปัสสะ ของคนในโลกให้มากขึ้น เพื่อเป็นรากฐานทางศีลธรรม.

เดือนหิริและโอตตปัสสะ ของคนในโลกมีน้อยลงๆ ๆ จนจะเรียกว่า
พลาซาก; ไม่สะอาดแก่บ่าบป มันก็ทำบ่าบ มันจึงเต็มไปด้วอาชญากรรม, แล้วมันก็
ไม่ทำตามมติที่ควรจะทำหน้าที่ที่ควรจะทำ เพราะว่ามันสะอาด มันไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปัสสะ.
เมื่อเรารับผิดชอบทางศีลธรรม มันก็จะฝึกฝน สะสม เพิ่มพูน หิริและโอตตปัสสะที่เป็น
รากฐานของศีลธรรม ให้ก้าวหน้าเรื่อยไปไม่มีหยุด ไปตามทางแห่งพระธรรม.

นี่ **ประโยชน์แห่งศีลธรรมขั้นสุด** ที่พูด โลกปรารถนาล้วนจะ
เป็นไปในทางลุดถึงสูงสุด ที่เรียกว่า **โมเสสที่** ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ที่ **ได้พบ**
พระพุทโธศาสนา ก็จะได้นิพพานที่แน่นอน. ถ้าเรารับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์
ก็ต้องได้ผลเต็มตามที่มีมนุษย์ควรจะได้; ถ้าเรารับผิดชอบต่อความเป็นพุทธบริษัท
ของเรา เราก็ต้องได้รับประโยชน์เต็มตามที่มีพุทธบริษัทควรจะได้.

ฉะนั้นจึง **ขอวิงวอนท่านทั้งหลาย** ว่า อย่าได้ทำเล่น ๆ กับสิ่งที่เรียกว่า ความ
 รับผิดชอบทางศีลธรรม. **ขอให้ผู้ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม** ในฐานะเป็นสิ่ง
 อันสูงสุด ; เพราะนั่นแหละก็จะทำให้ธรรมะอื่น ๆ เกิดเป็นประโยชน์ขึ้นมา. ถ้าเรา
 ไม่มีความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรมแล้ว พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็จะไม่มาอยู่กับเรา ;
 ขอพูดอย่างนี้เลย. **ถ้าเราปราศจากความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรม** ก็คือไม่รับผิดชอบต่อ
 ต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วเราก็**จะไม่เห็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์**
ที่แท้จริง ; แม้แต่จะเอาพระเครื่องมาแขวนคอจนคอหัก มันก็ไม่มี พระพุทธ พระธรรม
 พระสงฆ์ ที่แท้จริง.

ที่นี้ก็จะ **สรุปคร่าว ๆ** กับบรรยายทั้งหมดในวันนี้ **มุ่งแสดงให้เห็นสิ่งที่**
โลกกำลังขาดแคลน ; ขาดแคลนยิ่งกว่าขาดแคลนน้ำมัน หรือขาดแคลนน้ำตาล, หรือ
 ขาดแคลนอะไรทุกอย่าง. โลกกำลังขาดแคลนความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรม.

คนในโลกกำลังบิณฑล ให้ตนเองไม่รับผิดชอบต่อพระเจ้า ; เพราะ
ไปรับผิดชอบต่อพญามาร. พญามารหรือกิเลสมันต้องการอะไร เขารับผิดชอบต่อ
 ตัวมันตัวมัน จะให้ใครก็ตามก็เลศ ตามต้องการของพญามาร. แต่ที่พระเจ้า พระพุทธเจ้า
 หรือพระธรรม ต้องการอะไร เขากลับบิณฑล คือเขาไม่รับผิดชอบต่อทางศีลธรรม ;
 ทำให้โลกกำลังมีจิตหวม ไปในทางไม่รับผิดชอบจากความรับผิดชอบ มันทก็ใกล้ความ
 เป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือมันถอยหลัง ; แล้วยิ่งร้ายกว่าถอยหลังเข้าคลอง เพราะว่ามัน
 จะถอยหลังไปสู่ความเลวกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

สัตว์เดรัจฉานมันไม่รับผิดชอบต่อเพราะมันไม่รู้ มันคิดไม่เป็น และมันก็เสว
 เพียงเท่านั้น ; แค่มนุษย์นี่รู้เป็น คิดเป็น เห็นอยู่ว่าจะทำอย่างไร แล้วกลับไม่ทำ

จะเห็นการถอยหลังของมนุษย์นั้น มันก็เร็วกว่าสัตว์เดรัจฉาน. นี่มันน่า, น่าอะไรบ้าง ก็ลองไปคิดดู : นำเสวี่ หรือนำกลั้ว หรือนำสลดใจ หรือนำอะไร ก็ไปคิดเอง; เรียกว่ากำลังนอกคลอง ออกนอกคลอง ผิดทำนองคลองธรรม เพราะความไม่รับผิดชอบทางศีลธรรม. จะเป็นอันตรายยิ่งกว่าเสือ ยิ่งกว่าสัตว์ร้าย, ยิ่งกว่าโจร ยิ่งกว่าอะไร; เพราะเหตุว่าเขาทิ้งใจไว้ผิด, เป็นจิตที่ทิ้งไว้ผิด.

จิตใจที่ทิ้งไว้ผิด ทำอันตรายยิ่งกว่าอันตรายใด ๆ; ขอให้หยิบ
ขึ้นมาดูด้วยความสนใจเป็นพิเศษ ด้วยกันทุกๆ คนเถิด.

การบรรยายในวันนี้ โดยหัวข้อว่า **ความรับผิดชอบทางศีลธรรม** เป็นไป
เพื่อ**ความมีศีลธรรมอย่างมั่นคง** เป็นการบรรยายที่พอสมควรแก่เวลาแล้ว.

ขอยุติการบรรยายให้พระสงฆ์ท่านสวดคณสาธยายบทธรรม ที่นำมาซึ่งกำลังใจ
สำหรับให้เกิดความกล้าหาญ หากเพียร ในการรับผิดชอบทางศีลธรรมต่อไป ณ บัดนี้.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๑๒ -

๒๒ มีนาคม ๒๕๑๘

สัมมาทิฏฐิคือรากแก้วของศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่
เรื่องศีลธรรมของโลกได้ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๑๒ แล้ว.

ในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **สัมมาทิฏฐิคือรากแก้วของศีลธรรม.**
ขอให้ท่านทั้งหลาย **หมั่นทวน** **ถึงขีดความที่ได้บรรยายมาแล้ว** เพื่อเข้าใจความเนื่องกัน
แห่งข้อความนั้น ๆ.

ในการบรรยายชุดนี้ เราถือว่า **ศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษยโลก**
จนถึงกับกล่าวว่า **ศีลธรรมเพื่อมนุษยโลก, มนุษยโลกก็เพื่อศีลธรรม** เป็นคู่กัน โดย

จะแยกจากกันไม่ได้. ถ้าปราศจากศีลธรรมแล้ว ก็ไม่มีมนุษย์โลก; แต่มีโลกอย่างอื่น, และมนุษย์โลกนั้นจะซับซ้อน ก็ไม่มีอะไรที่ไปกว่า **มีเพื่อความเป็นศีลธรรม; คือมีความสงบ ตามความหมายของคำว่า ดี - ละ.** แต่เนื่องจากอักษรศาสตร์ไทยเรานิยมรูปศัพท์ต้นสกฤต จึงมีรูปศัพท์เป็นดี - ละ หรือดีล. บางคนยังไม่ทราบ ก็ทราบเสีย มันง่ายที่สุด.

คำว่า **ดี - ละ** นี้แปลว่า **ปกติ**; ถ้าผิดปกติก็ไม่ใช่ดีล. หรือจะขยายความออกไปก็คือ **เหตุที่ทำให้เกิดความปกติ** เรียกว่า **ศีล** เรียกว่า **ศีลธรรม, ภาวะการที่เป็นผลออกมาเป็นความปกติ** นี้ก็เรียกว่า **ศีลธรรม,** หรือเมื่อที่สุดมัน **ปกติอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ** เนี้ยนี้ก็ต้องเรียกว่า **ศีลธรรม.** รวมความว่า **ปรากฏการณ์ที่เป็นปกติ, เหตุทำความปกติ ก็ดี, ผลของความปกติ ก็ดี, ปรากฏการณ์ตลอดกาลแห่งความปกติ ก็ดี, ก็เรียกว่า ศีลธรรม.** ในมนุษย์โลกเรามันมีอย่างนี้ จึงเป็นมนุษย์โลกอยู่ได้ พอปราศจากความเป็นอย่างนั้นแล้ว มันก็ไม่มีความหมายอะไร ของคำว่า มนุษย์โลก.

เมื่อเรามองดูกันในแง่นี้แล้ว ก็จะเห็นว่า มัน **ไม่มีปัญหาอะไร ที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม;** เพราะเรากำลังไม่มีภาวะปกติ, หรือความสงบสุข; เรามีวิกฤตการณ์ที่ชนิดก็ตาม, ก็ล้วนแต่เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรม. ปัญหาที่น่าหนักใจก็คือว่า โลกนี้กำลังจมลง ๆ สู่วาระไร้ศีลธรรม; ก็ต้องดูให้ดีๆ มันมีอยู่อย่างไร มีกระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรม เป็นมาตามลำดับอย่างไร. เที่ยวนี้นเราไม่มีสถาบันผู้มีพระคุณ เช่น บิณฑบาต ครูบาอาจารย์ เกือบจะสูญหายไปแล้ว มันก็เลยเกิดความวุ่นวายทางศีลธรรม ไม่มีฐานที่ตั้งแห่งความรักใคร่ เคารพนับถือ กตัญญูกตเวทิต์ เป็นต้น.

โลกเรามี **สถาบันที่ทรงอำนาจ** ก็มีอำนาจที่มักให้เป็นไปในทางที่ไร้ศีลธรรม; ไม่มีวงการที่ทรงอำนาจที่ยับยั้งกับไปทางศีลธรรม. เพื่อมีการอภิปรายระหว่าง

รัฐบาลกับสมาชิกรัฐสภา เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม นี้ พุกกัน ๑๒ ชั่วโมง ทั้งฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายสมาชิกรัฐสภาแทนราษฎร ไม่เอ่ยคำว่า "ศีลธรรม" แม้แต่คำเดียว; ๑๒ ชั่วโมง พุกกัน ไม่มีคำว่าศีลธรรม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แม้แต่คำเดียว. การอภิปรายเมื่อ วันที่ ๑๔ นี้ ก็มีคำว่าศาสนา โผล่ขึ้นมาคำหนึ่ง แล้วก็เงียบไป; **มีว่าจะขึงกับการือ** **ศาสนาอย่างมหาย** และไม่มีคำว่า ศีลธรรม เหมือนกัน. องค์การที่ทรงอำนาจ ไม่ได้ หยิบปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาพิจารณา; ฉะนั้นขอให้ต่อสู้ไปว่า มันจะเป็นอย่างไร เกี่ยวกับคำว่า ศีลธรรม.

ต่อสู้ไปถึง **สถาบันแห่งมิตรภาพ** คือความรักใคร่ เมตตากรุณา อย่างเป็น มิตรแท้จริงยิ่ง **ต่อสู้** หายละลายไปจากโลก **ไม่มีความเป็นมิตรที่แท้จริง** นอกจาก ความเป็นมิตรเพื่อช่วยกันหาประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งมาแบ่งปันกัน. มิตรภาพที่คั่ง รากฐานอยู่บนคำว่า "ศัตรูทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ช่วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" นั้น ก็หายไป; ถ้าเป็นมิตรภาพก็เพียงแต่ ช่วยกันหาประโยชน์, เพื่อประโยชน์ของ สองฝ่ายนั้น.

ทางที่ถูกต้อง : เมื่อใดที่มีมิตรภาพแน่นแฟ้น คือความรักใคร่กัน; เพราะว่า "ทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย แก่กันและกันเท่านั้น" เมื่อนั้นจึงจะเรียกว่า มิตร ภาพอันแท้จริง เป็นจุดสังเกตของความมีศีลธรรม. **ถ้าศีลธรรมจริงก็จะเห็น** **มิตรภาพ** จะบียคเบียนกันไม่ได้.

ทีนี้เมื่อพูดถึงความรับผิดชอบว่า **ทำไมบ้านเมืองจึงไม่มีศีลธรรม** ? โลกนี้จึง **ไม่มีศีลธรรม** ก็เพราะว่า ไม่มีใครที่เป็นเจ้าของโดยแท้จริง ไม่มีใครเป็นเจ้าของโลก. อันนั้น มันก็แน่นอน ทีไม่มีใครเป็นเจ้าของประเทศ; อันนี้ไปมองดูเดอะจะมองเห็น **เพราะว่า**

ไม่มีความรับผิดชอบได้ ในฐานะเป็นเจ้าของประเทศ. ถึงแม้แต่ในขอบวงอันแคบเข้า
มา ในจังหวัดก็ตี ไม่มีใครรับผิดชอบได้; กระทั่งในครอบครัวก็ตี ดูเหมือนกับว่า
พ่อบ้าน แม่บ้านไม่รับผิดชอบความมีศีลธรรม หรือความไม่มีศีลธรรมในครอบครัว :
บิดาก็ไม่ไต่สนใจ มารดาก็ไม่ไต่สนใจ ในความมีศีลธรรมอันมั่นคงในครอบครัว แล้วลูก
เด็ก ๆ จะเป็นอย่างไร.

นี่ในครั้งที่แล้วมาเราพูดกันถึงเรื่องดังกล่าวนี้; ในวันนี้จะได้พูดถึงโดย
หัวข้อว่า **สัมมาทิฐิคือรากแก้วของศีลธรรม**, สัมมาทิฐิโดยเฉพาะในเรื่องของความ
สุข นั่นเป็นรากแก้วของความมีแห่งศีลธรรม ในโลกนี้เป็นอย่างยิ่ง. ทุกคนจะละ
ความสุข; **ถ้ามีความเข้าใจผิดในเรื่องของความสุข มันก็เป็นความทุกข์**.
ความสุขผิด ๆ มันก็ไม่ใช่ความสุข แต่เป็นการทำลายความสงบสุข. ขอให้พิจารณากัน
ต่อไป.

โลกจะอยู่รอดได้เพราะสัมมาทิฐิ

ถ้าว่า **"สัมมาทิฐิ"** นี้ อาตมาพูดมาก นานกล่าวมาก จนท่านทั้งหลาย
บางคน จะรำคาญแล้วก็ได้, พูดพ้อเพ้อ ช้ำ ๆ ซาก ๆ เรื่องสัมมาทิฐิ. แต่ถ้าใคร
ยังไม่สัมมาทิฐิ ก็ขอรับรองว่าอย่ารำคาญเลย; แม้ว่าอาตมาจะพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ใน
เรื่องนี้ ก็อย่าเพ้อรำคาญเลย ถ้าหากว่าตัวเองนี้ยังไม่สัมมาทิฐิ. เพราะ **อะไร ๆ มัน
อยู่รอดได้ เพราะสัมมาทิฐิ**; อย่างที่ท่านกล่าวไว้เป็นคำสรุปความว่า **สัมมาทิฐิ-
สมาทานา สัพพี ทุกขัง อุปจจกั - สัตว์ทั้งหลายก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้เพราะสมาทาน
สัมมาทิฐิ**.

สมาทานสัมมาทิฏฐิ คือมีสัมมาทิฏฐิอย่างถูกต้อง อย่างครบถ้วน อยู่ตลอดเวลา; อย่างนั้นเรียกว่า สมาทานสัมมาทิฏฐิ. **สัมมาทิฏฐิตั้งอยู่ในฐานะที่จะทำให้เราดำรงความทุกข์ทั้งปวงได้**; เพราะฉะนั้นควรสนใจ. เพราะว่าการทุกข์มีหนึ่งเหลืออยู่อีกมาก, อีกหลายอย่างที่คนหลาย ๆ คนยังมีความทุกข์เหลืออยู่, จึงชวนกันศึกษาสัมมาทิฏฐิต่อไปโดยละเอียด และก็ปฏิบัติให้ได้.

คำที่เขากล่าวบ่อย ๆ เกี่ยวกับสัมมาทิฏฐิ ก็คือว่า **สัมมาทิฏฐินี้เป็นเหมือนรุ่งอรุณ**; หมายความว่า พอเราเห็นรุ่งอรุณ ก็เป็นที่แน่ใจว่า มันต้องมีแสงสว่างเป็นกลางวัน เกิดขึ้นมา, มีความแน่นอนอย่างนั้น. **ถ้าสัมมาทิฏฐิฉายแสง** ขึ้นมาก็หมายความว่า **เราจะพบกับความถูกต้อง หรือมีความอยู่เย็นเป็นสุขโดยแน่นอน** จึงเรียกว่าเป็นรุ่งอรุณของความสุข; ถ้าพูดในขั้นสูงสุดกว่า เป็นรุ่งอรุณของพระนิพพาน.

ทีนี้วันนี้ อาจจะบอกว่า **สัมมาทิฏฐิไม่ใช่เป็นเพียงรุ่งอรุณแต่อย่างเดียวแล้ว** โดยเอามาเป็นรากแก้วของภาวะความเกิดขึ้นอยู่ที่พึงปรารถนา เป็นภาวะที่เต็มไปด้วยศีลธรรม. ถ้ามีสัมมาทิฏฐิแล้ว มันจะไซ้ซอนลงไปลึกซึ่งโดยทั่วหน้า ไปตั้งอยู่ในฐานะเป็นรากแก้วอันมั่นคง **ไม่ล้มง่าย เหมือนกับต้นไม้ที่รกรากแล้ว**.

ต้นไม้บางชนิดมีรากแก้วลึกลงไป เท่ากับยอดของมันขึ้นมาทางข้างบน, ต้นไม้บางชนิดมีรากแก้วลึกลงไปไม่ดิน มากกว่าที่ยอดของมันขึ้นมาทางข้างบนเสียอีก มันจึงมีความมั่นคงมาก. นอกจากมีรากแก้วแล้ว มันยังมีรากข้าง ๆ โดยรอบ ก็เพื่อความมั่นคงได้เหมือนกัน; แต่ไม่สำคัญ เท่ากับที่เรียกว่า รากแก้ว.

เคยอ่านเราพูดกันถึง **รากแก้วของความมีศีลธรรม** : **ความที่ศีลธรรมจะตั้งมั่นอยู่ได้นั้น ก็เพราะมีสัมมาทิฐิเป็นรากแก้ว**; เมื่อมันทำหน้าที่เป็นรุ่งอรุณเพียงพอแล้ว มันยังมาทำหน้าที่เป็นรากแก้วตกลงไปสั่งแนบสำหรับความมั่นคงแห่งตัวของมันคือ ศีลธรรม. เราจะถือว่า สัมมาทิฐิ ก็เป็นศีลธรรมส่วนหนึ่ง อย่างนี้ก็ให้เหมือนกัน เพราะความหมายมันกว้าง. ในที่นี้เป็นศีลธรรมประเภทที่จะนำหน้า; แล้วก็อีกทางหนึ่งมันจะลงราก ปักหลักแน่นแฟ้น เป็น **สัมมาทิฐิ เป็นรากแก้วของความมีศีลธรรม ทั้งในระดับต่ำ ๆ ทั้งในระดับกลาง ๆ และใน ระดับที่สูงสุด.**

เมื่อพิจารณาคุให้ละเอียดตามตัวอักษรแล้ว; แม้ **พระนิพพาน** ก็เรียกว่า **เป็นดังที่อยู่โดยชอบของศีลธรรม**; เพราะเราประพฤตศีลธรรมนี้ มีพระนิพพานเป็นที่สุก. ถ้าดูตามตัวหนังสือแล้ว พระนิพพานยังเป็นศีลธรรม เพราะคำว่า “**สี่ละ**” นั้นแปลว่า **ปลถิ** ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว; **นี่ไม่มีอะไรจะปลถิยิ่งกว่าพระนิพพาน**; นอกนั้นมันรวนเร งอนแง่นไปทั้งนั้น ไม่มีอะไรจะปลถิคงที่เหมือนกับพระนิพพาน. ดังนั้นเราควรจะศึกษาคำว่า **สัมมาทิฐิ** กันเป็นพิเศษในวันนี้ ในฐานะเป็นรากแก้วของภาวะปลถิทั้งหลายทั้งปวง.

ศึกษาให้เข้าใจสัมมาทิฐิได้โดยรู้จักมิจฉาทิฐิ

สัมมาทิฐิ ตามตัวพยัญชนะ ก็แปลว่า **ทิฐิโดยชอบ** คือความเห็นชอบ, **เห็นชอบคือเห็นถูกต้อง**. คำว่า **สัมมา** แปลว่า **ถูกต้อง** ตรงตามภาษาไทย; ไม่ใช่ชอบหรือไม่ชอบ เอาใจความที่ถูกต้องหนักกว่า. **เห็นอย่างไร เรียกว่าเห็นถูกต้อง?** อย่างไม่เห็นผิดตามกันมาก มีคนตามเอาตามมาก. ทุกทีก็ชอบตาม

หลักในพระบาลีว่า **ที่เป็นประโยชน์เพื่อประโยชน์ และเลือกผู้หนึ่งแก่ตนเอง และ
ผู้อื่น บนและคืออุกถ้อง.**

ขอให้จำบทนิยามอันนี้ไว้ว่า **สัมมาทิฏฐิ คือความเห็น หรือ ทิฏฐิ ก็ตาม
ที่หันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและเลือกผู้หนึ่งแก่ตนเองและผู้อื่น** เขาก็เรียกว่าเป็น
สัมมาทิฏฐิ. ถ้าจะอยู่ที่ **ภิกขุอาลาการ** ก็คือ **ไม่เห็นแก่ตัว** ที่เป็นภัยแก่ตนเองและผู้อื่น ;
ความเห็นแก่ตัวมันเป็นภัย เป็นอันตรายแก่ตนเองและผู้อื่น. **ทิฏฐิ ความคิด ความ
เห็น ความเชื่อ ความรู้อะไรก็ตาม รวมเรียกว่า ทิฏฐิ**; ถ้าเป็นไปเพื่อไม่เห็นแก่ตัว
ชนิดที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ก็เป็นสัมมาทิฏฐิ.

พูดอย่างนี้ตัก ๆ อาจจะหัวเราะเยาะเราว่า เบียดเบียนตนเองด้วย. เบียดเบียน
ตนเองนี้ เขาฟังไม่ค่อยถูกกันหรอก ภาษาชาวบ้าน; เพราะใคร ๆ ก็รักตัว เขาไม่
อยากจะทำอันตรายตัว; พอพูดว่า เบียดเบียนตนเอง เขาก็หัวเราะ. ที่จริง **คนขบถคนนี้
ถลอกตนที่เบียดเบียนตนเองตลอดเวลา**; เพราะว่าเขาไม่รู้ว่าเบียดเบียนคืออะไร
ทำอย่างไรเรียกว่าเบียดเบียนตนเอง.

**คนเรามีความทุกข์อยู่ เพราะความโง่ของตนเอง เบียดเบียนตนเอง
ทั้งนี้**; ไม่เชื่อขอให้ไปพิจารณาดูให้ดี ๆ : มีความทุกข์เกิดขึ้นเมื่อไร ก็เพราะว่า
เรามีความโง่ ชนิดเบียดเบียนตัวเองอยู่โดยไม่รู้สึกตัว. **คิดได้อย่างนี้คือสัมมาทิฏฐิ**
แปลว่ามีความเห็นถูกต้อง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น; แต่ว่าเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์สุข เลือกผู้หนึ่งแก่ตนเองและผู้อื่น. ทุกคนไปปรับปรุงความคิดเห็นของ
ตนเองเสียใหม่ให้เป็นสัมมาทิฏฐิ.

นี่นี้อีกจะบอกว่า ถ้าจะเข้าใจสัมมาทิฏฐิกันให้ง่าย ๆ สะดวก ๆ แล้ว ฟังรู้ฟังศึกษา โดยนัยที่มันตรงกันข้าม จากสัมมาทิฏฐิ : นั่นคือมิฉฉาทิฏฐิ ; เรารู้จักมิฉฉาทิฏฐินั้นให้ดี ๆ มันเป็นตัวอันตราย. พอเรา **รู้จักมิฉฉาทิฏฐิ** แล้ว **ง่ายที่จะรู้จักสัมมาทิฏฐิ** ก็คือ โดยนัยตรงกันข้าม แล้วก็ทำให้มันตรงกันข้ามจากมิฉฉาทิฏฐิ. เฮอะ, พวกมิฉฉาทิฏฐิกันดีกว่า บางทีจะสนุกกว่า.

เมื่อพูดถึงมิฉฉาทิฏฐิแล้ว อยากจะแบ่งให้มันเป็นพวก ๆ เพื่อสะดวกในการพิจารณา. มิฉฉาทิฏฐิสัมัยโบราณนั้นก็ยังมีอยู่ ปรากฏชัดอยู่ในพระคัมภีร์ทั้งหลาย ; มิฉฉาทิฏฐิของสมัยปัจจุบันนี้ ก็ดูเองก็เหมือนกัน : ที่เหนือตัวของเราเองก่อน, แล้วก็ที่คนอื่นด้วย ก็คือว่า ดูโลกในปัจจุบันนี้ เพื่อมองเห็นมิฉฉาทิฏฐิ. ถ้าเรา **รู้จักมิฉฉาทิฏฐิ** ของเรา ง่ายที่จะ **รู้จักมิฉฉาทิฏฐิ** ของผู้อื่น หรือของทั้งโลก.

พิจารณาตุมิจฉาทิฏฐิอย่างต่ำของสมัยโบราณ

นี่นี้มาดู **มิฉฉาทิฏฐิของสมัยโบราณ** กันเสียก่อน. ท่านกล่าวไว้เป็นหลักพื้นฐานในพระคัมภีร์ทั้งหลาย ว่ามีแล้วตั้งแต่สมัยโบราณเด็กคำบรรพ์ ไม่รู้ครั้งไหน ; กระทั่งครั้งพุทธกาล แล้วก็ยังอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้. มิฉฉาทิฏฐิในสมัยโบราณ ที่ยังมีอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้ มันมีอะไรบ้าง. มิฉฉาทิฏฐิอย่างสมัยโบราณนั้นก็เหมือนกันอีก คืออยากจะแบ่งเป็น **อย่างต่ำ** พวกหนึ่ง แล้วก็ **อย่างกลาง ๆ** พวกหนึ่ง แล้วก็ **เป็น อย่างแรงกล้า** อีกพวกหนึ่ง.

มิฉฉาทิฏฐิอย่างต่ำ **อย่างที่ปรากฏอยู่ในพระบาลี** ที่พระพุทธรเจ้าท่าน **ตรัสมากที่สุด** ในฐานะเป็นมิฉฉาทิฏฐิพื้นฐานทั่วไป ; นี่ก็เคยเอามาพูด มาเทศน์

มาบอกกันหลายครั้ง หลายสิบครั้งแล้วก็ได้. แต่ยังคงพูดกันอยู่อย่างนี้ เพราะว่าไม่เห็นมันดีขึ้น; ถ้ายังไม่ได้แก้ไขให้ดีขึ้นอยู่เพียงไร ก็ยังคงพูดกันอยู่เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด.

สำหรับ **มิจฉาทิฐิอย่างต่ำ** ก็เริ่มขึ้นมา **อย่างที่ ๑** คือความเห็นหรือทิฐิที่เห็นว่า **ไม่มีการให้, ไม่มีการบูชา, ไม่มีการประพฤติกระทำที่มีผล** แล้วก็ **ไม่มีวิบากแห่งกรรมดี, กรรมชั่ว.** นี้กล่าวไว้เป็นกลุ่มเดียวกันก็ได้; เขาถือว่า **ไม่มีผลกรรมดีกรรมชั่ว; กรรมดี, กรรมชั่ว** ก็คือ การกระทำที่สมมติกันว่าดีว่าชั่ว.

คนที่เห็นมิจฉาทิฐิไม่เห็นเป็นดีเป็นชั่ว; แล้วก็เลยพาดพิงต่อนว่าไม่มีผลทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว. ไม่มีการให้, ก็คือว่าจะให้ทาน มันก็ **ไม่มี, ไม่เป็นการให้ทาน.** เหมือนกับจะพูดว่าให้ทานนี้ ก็สำเร็จอยู่แก่กินเข้าไป แล้วก็ถ่ายอุจจาระ. เขาไม่เข้าใจว่า ให้ทานหรือของมาถวายพระเป็นการบูชา; เขาเข้าใจเพียงว่ากินเข้าไป แล้วก็ถ่ายอุจจาระ แล้วก็จับกินที่นั่น; เขาเชื่ออย่างนั้น.

การบูชาที่ไม่มีการบูชา ชนิดที่เรียกว่าการบูชาด้วย; อย่างว่ามันมีการบูชาชนิดที่เผาไฟ อยู่มากในประเทศอินเดีย พวกนี้ก็ถือว่า การบูชาด้วยก็สำเร็จอยู่ที่มันไหม้เป็นขี้เถ้าไปเท่านั้นเอง ไม่มีอะไรที่ดีไปกว่านั้น; ที่จะเป็นความรู้สึกที่เป็นภคสัญลักษณ์หรือว่าเป็นอะไรก็ตาม ไม่มีทั้งนั้น. นี่เป็นข้อแรก ไม่มีการกระทำที่เป็นบุญ หรือเป็นบาป อันมีผลเป็นบุญเป็นบาป โดยทั่วไปตามที่มนุษย์กระทำกันอยู่.

อย่างที่ ๒ ไม่มีโลกนี้, ไม่มีโลกอื่น; นี้ปฏิเสธมากไม่ถึงกับว่า โลกนี้ก็ไม่มี, คือไม่มีน้ำหนัก, ไม่มีควมหมายที่จะจัดเป็นโลกนี้; ก็คล้าย ๆ กับว่า โลกนี้มันก็ไม่มี. โลกอื่นจากโลกนี้มันก็ไม่มี. ในเมื่อโลกอย่างนี้ปรากฏเดี๋ยวนี้ ก็ถูกปฏิเสธว่าไม่มีเสียแล้ว โลกอื่นจากโลกนี้มันก็มีไม่ได้; ก็ว่าโลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี.

อย่างที ๓ มีต่อไปว่า **ไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ไม่มีสัตว์โอปปาติกะ** คือไม่มีสัตว์ที่เกิดขึ้นทันควัน โดยไม่ต้องเกิดจากท้องบิดามารดา. ที่ว่า **ไม่มีมารดา ไม่มีบิดา** นั้นหมายความว่า **ไม่มีความรู้สึกว่ามีบิดามารดาเป็นผู้พระคุณ** อันเราต้องเคารพ เราต้องยกย่อง เราต้องนับถือ. มันมีความรู้สึกเหมือนสัตว์เดรัจฉาน ที่ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นบิดามารดา; แต่ว่ามันเสกกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะสัตว์เดรัจฉานไม่มีความคิดนึก ไม่สามารถจะคิดนึก.

คนมีความสามารถจะคิดนึก มัน **ควรละลึกลับไปในทางอุกคัลล; กลับไม่ลึกลับถึงเหมือนสัตว์เดรัจฉาน** หรือเท่าสัตว์กับเดรัจฉาน; เพราะฉะนั้นต้องถือว่า **เสกกว่าสัตว์เดรัจฉาน** สำหรับผู้ที่ไม่เคารพศานันของบิดามารดา. เมื่อไม่มีการเห็นแก่บิดามารดา ไม่ว่าในแง่ไหน ในปริยายไหนหมด, ความรักภักดี ความซื่อสัตย์ภักดี ความกตัญญูภักดี ความเสียสละอะไรภักดี มิได้มีแก่บิดามารดา; ก็เท่ากับว่าไม่มีบิดามารดา.

สัตว์ที่เกิดขึ้นทันควัน โดยไม่ต้องเกิดแต่บิดามารดา ที่เขาเรียกกันว่า โอปปาติกะนั้น เขาก็ถือว่าไม่มี. คำนี้พวกอื่นเขาอธิบายกันอย่างอื่น เขาว่าเกิดเป็นผี เกิดเป็นเปรต เกิดเป็นเทวดา ผุดเกิดขึ้นมาโดยไม่ต้องมีบิดามารดาอย่างนี้มี. แต่ขอใช้สังเกตดูให้ดี คำๆ นั้นมันมีความหมายกว้างกว่านั้นมาก; ก็หมายถึง **การเลิกแห่งความคิด ที่เกิดขึ้นมาในใจของลง.**

ความคิดนึกชนิดไหน เกิดขึ้นมาในใจของคน คนนั้นก็กลายเป็นอย่างนั้นโดยทั่วนั้น ไม่ต้องรอเกิดจากบิดามารดา : เมื่อคิดชั่วมันก็เกิดเป็นคนชั่วทันควันขึ้นมา คิดดีก็เกิดเป็นคนดีขึ้นมา; อะคิดอย่างไหนก็ตาม พอคิดอย่างนั้นก็เกิด

เป็นอย่างนั้นขึ้นมา, รวมทั้งที่ว่า "เราเกิดโดยอริยชาติ" : เช่นว่าภพประมุขิตีพรหมจรรย์
อย่างภิกษุ ก็เกิดเป็นภิกษุขึ้นมา; พอทำเสียหายนกก็สูญจากจากความเป็นภิกษุขึ้นมา
ก็คือตายในลักษณะอย่างนั้น. พอประมุขิตีกระทำอย่างไร ก็เกิดเป็นภพอย่างนั้นขึ้นมา;
อย่างนี้เรียกว่า โอปปาติกะ ไล่เหมือนกัน.

การที่ไม่มัวถือแต่ว่า โอปปาติกะ นั้น จะเกิดอย่างไหนเกิด สัตว์ไหนเกิด
อะไรเกิด นั้นมันน้อยไป; ควรขยายใจความให้กว้างขวางมาเถิดว่า การเกิดโดยทาง
จิตก็แล้วกัน. **ถ้ามีการเกิดโดยทางจิต** แล้วก็เกิดทันควันขึ้นมา โดยไม่ต้องมีบิดา
มารดา; อย่างนี้เรียกว่ามีอยู่, **อย่างนี้เราต้องรับรอง ต้องรับผิดชอบ**; และต้อง
ถือเป็นหลักว่า เกิดเป็นคนดี, เกิดเป็นคนเลว, เกิดเป็นโจร, เกิดเป็นบัณฑิต, เกิด
อะไรขึ้นมาทันควัน นั้นมันมีอยู่. ให้ระวังให้ดี, ให้ทุก ๆ คนระวังให้ดี มันร้ายยิ่งไป
กว่าเกิดจากบิดามารดาไปเสียอีก.

อย่างนี้ ๔ ต่อไปก็คือ **ไม่มีสมณพราหมณ์** ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ ผู้ถึง
แล้วซึ่งความถูกต้อง ซึ่งรู้โลกนี้และโลกอื่นทั้งหมดก็ได้ ด้วยปัญญาของตนเอง แล้วสอน
ให้ผู้อื่นให้รู้ตามด้วย. **คนมีจิตปฏิญาณให้ยอมรับว่า มีบุคคลที่ประมุขิตี ประมุขิตี
ชอบ จนรู้ไปหมด** ในเรื่องของ ความดี ความชั่ว บุญ บาป สุข ทุกข์ โลกนี้ โลกหน้า
รู้หมด แล้วก็สอนคนอื่นให้รู้ด้วย; คนอย่างนี้ไม่มี. พวกมีจิตปฏิญาณเขาจะถ้อยอย่างนี้;
แล้วก็ไม่ต้องเชื่อใคร ไม่รับต้อยคำของใครไปพิจารณา.

รวมทั้งหมดนี้เรียกว่า **มีจิตปฏิญาณอย่างต่ำ ๆ เป็นพื้นฐานทั่วไป** ที่จะจัด
บุคคลใดไว้ในกลุ่มไหน. ทบทวนกันว่า **การให้ทานไม่มี การบูชาที่ไม่มี ผลกรรม
ไม่มี โลกนี้ไม่มีโลกอื่นไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์เป็นโอปปาติกะไม่มี สมณพราหมณ์**

ทุกข์ แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วยนั้นก็ไม่ดี. ถ้าเป็นสัมมาทิฐิก็ตรงกันข้าม ;
 อย่างที่กล่าวแล้วว่า จะรู้จักสัมมาทิฐิได้โดยง่าย เมื่อพิจารณาจากมิจฉาทิฐิ. **ถ้าเป็น**
สัมมาทิฐิก็เปลี่ยนใหม่เป็นมี เสียแล้วกัน : **การให้ทานมี การบูชามี ผลกรรมมี**
โลกนี้มี โลกอื่นมี มารดาบิดามี สัตว์เป็นอุปปาติกะมี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี
และสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติดีก็มี ; มันง่ายอย่างนี้.

มีสัมมาทิฐิแต่เพียงพื้นฐาน ก็เป็นรากแก้วของศีลธรรม

ทีนี้ก็ต่อไปว่า มัน **เป็นรากแก้วของศีลธรรมอย่างไร ?** ถ้ามีการเห็น
 หรือ การเชื่อ **พระรัตนตรัย** อย่างเป็นอย่างนี้ มันก็ **ง่ายที่จะประพฤติศีลธรรม** : เป็น
 ผู้ที่หวังผลของบุญ เป็นผู้ให้ทาน เป็นผู้บูชา เป็นผู้ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นผู้ประพฤติไม่
 เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ยอมรับฐานะในโลกรู้และโลกอื่น เคารพบิดามารดา
 ซื่อสัตย์กตัญญู ; เรากระวังตัวไม่ให้เกิดผลอย่างโลกปาติกะ คือจิตใจเปลี่ยนไม่เกิดเป็น
 คนเลวอย่างนั้น.

ระวังใจไม่ให้ทำผิดหลักของโอบปาติกะ หมายความว่า **ให้เกิดแต่คือ**
เรื่อยไป ไม่ให้เกิดชั่ว. ให้มันเร็วทันอกทันใจในชาตินี้ ไม่ต้องรอต่อชาติแล้ว.
 เราอยากจะได้ ก็คิดกันที่นี้ก็ได้, อยากจะมีแหวดาก็เป็นกันที่นี้ก็ได้, ประพฤติเทวกรรม
 แล้วก็เป็นเทวดากันที่นี้ มันเร็วมันทันใจดีกว่ารอต่อชาติแล้ว จึงจะได้. **สมณพราหมณ์**
ผู้รู้เห็นจริงอย่างเข้้นพระพุทธเจ้า ก็ให้อยู่ และทำนสอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย ; ถ้า
 คนเชื่ออย่างนี้ และก็ประพฤติไปตามความเชื่ออันนี้ ก็มีศีลธรรมในโลกนี้.

มีจิตภาวิญญูอย่างกลางในสมัยโบราณ

ทันทีที่ต่อไป **มีจิตภาวิญญูอย่างกลางๆ** นี้กับบัญญัติเพื่อจำง่าย เพื่อเข้าใจง่าย. พวกนี้ **ถือหลักว่า ความสุข ความทุกข์ ของเรา มีเหตุปัจจัยจากภายนอก** ก็เลยถือที่พึ่งภายนอก ไม่ถือที่พึ่งภายใน; เช่นว่า ความทุกข์ หรือความสุขก็ตาม มาจากผีตางเทวดา หรือมาจากพระเจ้า มันอยู่ข้างนอก. เขาหวังที่พึ่งภายนอก ไม่พยายามหาที่พึ่งภายใน คือการประพฤติกะทำให้ถูกต้อง.

แต่ในตอนนี้ขอออกกล่าว บ้างถึงความเข้าใจผิดว่า **คำมั่นคำถ่อม** เช่น คำว่า **“พระเจ้า”**; ถ้า **คนธรรมดาเอาใจข้างนอก** อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้โลกของท่าน; แต่ **ว่าคนที่ฉลาดรู้ธรรมะในพระพุทธศาสนา ก็รู้ว่าพระเจ้านี้อยู่ข้างใน.** ธรรมะที่เราจะประพฤติ ปฏิบัติ มันอยู่ที่ กาย วาจา ใจ ของเรานั้นแหละ จะบันดาลให้เร็วเป็นอะไรก็ได้; นั่นคือพระเจ้า. ฉะนั้น พระเจ้าอย่างนี้อยู่ข้างใน จึงไม่ถือว่า ถือที่พึ่งภายนอก; แต่ถือที่พึ่งข้างใน; นี้ก็ถือยึดคำมั่นคำถ่อม.

จำเป็นหลักกลางๆ ว่า เขาไป **หวังพึ่งภายนอก** ก็เป็น **มีจิตภาวิญญู**. **หวังพึ่งภายในก็เข็ญมีทิฏฐิ.** คนไม่รู้ก็ถามว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหน? อยู่ที่ประเทศอินเดียใช่ไหม? นิพพานมาแล้วใช่ไหม? อยู่ข้างนอกหรืออยู่ข้างใน? นั่นคนไม่รู้จักพระพุทธเจ้าเขาว่า. **พระพุทธเจ้าที่แท้ นั่นคือพระธรรม; คือพระธรรม ที่สามารถจะมันขึ้นมาภายในจิตใจของใครเมื่อไรก็ได้** ถ้าเขาประพฤติถูกต้อง.

ทีกล่าว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่า : **“ผู้ใดเห็นธรรมคนนั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคตคนนั้นเห็นธรรม”**; นี่ไม่ใช่เอาตัว เอาจริงกาย เนื้อหนัง เป็นพระพุทธเจ้า. แต่ **เอาธรรมที่มันอยู่ในบุคคล** หรือประพฤติโดยบุคคลนั้นแหละ มา

เป็นพระพุทธรเจ้า. พระพุทธรเจ้าท่านก็มีได้ล่วงลับไป เพราะท่านตรัสว่า : “ธรรมวินัยอันใดที่แสดงแล้ว บัญญัติแล้วนั้น จะอยู่เป็นศาสนาแก่พวกเขาเสมอ หลังจากที่อัครสาวกพร่างกายศตอากคนนั้นล่วงลับไป”

ถึงอย่างไรเสีย พระพุทธรเจ้าก็เป็นสิ่งที่อยู่ข้างใน เป็นที่พึ่งภายใน ; เราต้องรู้จักว่า เหตุปัจจัยนี้ภายในนี้สำคัญมาก จัดการให้ถูกต้อง ก็จะได้ที่พึ่งจากภายใน ซึ่งมีจริงกว่า, ทำอะไรได้สมบูรณ์ตามที่ต้องการ. พวกมิชฌาติกุฎฐิ์พึ่งข้างนอก, พวกสัมมาติกุฎฐิ์ก็พึ่งข้างใน คือทำเอาได้ช่วยกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งศีลธรรม เพราะมันมีได้จริง.

มิชฌาติกุฎฐิ์อย่างแรงกล้าสมัยโบราณ

มิชฌาติกุฎฐิ์อย่างแรงกล้า ก็คือ **มิชฌาติกุฎฐิ์ที่เห็นว่าไม่มีเหตุ อย่างหนึ่ง, ไม่มีการกระทำ อย่างหนึ่ง, ไม่มีอะไรเลยด้วยประการทั้งปวงนี้ อย่างหนึ่ง.**

พวกหนึ่ง เรียกกันว่า **อเหตุกติกุฎฐิ์**; พวกนี้ถือว่า “ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย”, **สังขารทั้งทลธาตุทั้งปวง ก็มีได้เป็นเหตุปัจจัยอันแก่กันและกัน** เพราะมันไม่มีเหตุ. ที่พวกพุทธบริษัทกล่าวไว้ว่า “**ธรรมทั้งปวงมีเหตุ, ธรรมทั้งปวงมาจากเหตุ พระศตอากต ทรงแสดงธรรมนั้นพร้อมทั้งเหตุ และความดับไปแห่งเหตุ**”; อย่างนี้เขาว่ามันไม่มี. เขาว่าไม่มีเหตุเสียคำเดียวมันก็ยกเลิกกัน; นี่เป็นพวกไม่มีเหตุ เรียกชื่อว่าเหตุกติกุฎฐิ์.

อีกพวกหนึ่งว่า “**ไม่มีการกระทำ**” คือ **ไม่มีกรรม**; ใครจะทำอะไรก็ตามใจ มันไม่เป็นการกระทำทำ มีบุญ มีผล มีอะไร ในทางธรรมทางศาสนา. ตัวอย่าง

เช่นเขาว่า จะฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เขาเนือมาของให้เท่าๆเขาหิมลัย มันก็ไม่มีบาป, จะทำบุญ ทำทานให้ชาวสุกอาหาร มันเต็มไปทั้งโลก มันก็ไม่มียุญ. เขาเรียกว่า ไม่เป็นการกระทำ; ที่ทำลงไปนั้น ไม่เป็นการกระทำ. มันเป็นสักว่ากิริยาที่คนมันทำ มันเคลื่อนไหว ไม่เป็นกรรม ไม่มีผลกรรม เป็นพวกไม่มีกรรม; ถ้าเรียกภาษาบาลี ก็เรียกว่า **ลภวิตา** เหมือนกัน.

ภาษามันสับสน เรื่องนี้ควรจะเรียกว่า **ไม่เป็นกรรม ไม่ถือว่ามีกรรม** ซึ่งเป็นการกระทำที่จะเป็นผลติดผลชั่ว. เช่นว่าก่อนหินมันชนกัน ด้วยเหตุอะไรก็ตาม มันก็เป็นสักว่าเท่าๆ ก่อนหินชนกัน; แล้วก็คนหนึ่ง **เขาไม่ไปตีหัวคนหนึ่งนตกตาย มันก็สักว่า ไม่ไปชนกับหัวคน.** เขาถือว่ามันเท่าๆกับวัตถุมันชนกัน; มันไม่มีกรรมอย่างนี้; ถือเอามากถึงขนาดนี้ เรียกว่า ถือว่าไม่มีกรรม, ไม่มีการกระทำที่มีผลกรรม.

ถือพวกหนึ่งถือว่า “ไม่มีอะไรเลย” ที่เรียกว่า **นัตถิกทิฐิ** : **ปฏิเสธว่าไม่มีอะไรเลย เป็นความว่างอันธพาล ไม่มีอะไรเลย ไม่มีสัตว์ ไม่มีคน ไม่มีบุญ ไม่มีบาป; ไม่มีกระทั้งว่าที่เห็นๆอยู่นี้ ก็ไม่มี, ไม่มีความหมาย ไม่มีคุณค่า ไม่มีสถิติ ไม่มีอะไรที่จะเป็นอย่างที่เขาสมมติกันบ้าง เขาบัญญัติกันบ้าง หรือที่เป็นอย่างถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติบ้าง; เขาปฏิเสธหมด.**

ถ้าเป็น **สัมมาทิฐิ** นั้นก็มี **จิตไว้อย่างตรงกันข้าม** คือว่า เมื่อกล่าวในระดับของมนุษย์ทั่วไป ในปัญหาเกี่ยวกับความทุกข์ ความดับทุกข์; **เราก็คงถือว่ามีมีเหตุ มีปัจจัย** มีสังขารที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย บรู้งแต่สังขารที่เป็นผล, สังขารที่เป็นผลแล้วก็กลายเป็นสังขารที่เป็นเหตุ, แล้วก็บรู้งแต่สังขารที่เป็นผลร้อยไป ความนัยแห่งอิทัปปัตตยสว; อย่างนี้ก็เรียกว่า มีมีมีเหตุ.

หนึ่งสำหรับ **เรื่องกรรม** นั้น **ก็ถือว่ามันมีกรรม** ; เพราะว่า **กระทำลงไป**
ด้วยเจตนา คือมีความคิดที่เจตนา แล้วก็กระทำลงไปทางกาย ทางวาจา **มัน ก็มีผล**
สะท้อนออกมา โดยสมควรแก่การกระทำ : ถ้าเป็นความคิดชั่ว มันก็ต้องมีความรู้สึกชั่ว
 ผลชั่วออกมา, ถ้าความคิดดี มันก็ต้องมีผลดีออกมา; ฉะนั้นการกระทำนั้น ๆ ชื่อว่า
 เป็นการกระทำแล้วก็มีผลจากการกระทำ. ถ้าคนคิดกันอย่างนี้ ก็ไม่กระทำกรรมชั่วเลย.

อีกข้อหนึ่งก็คือ **พวกสัมมาทิฐิเห็นว่ามันมี ความที่เราร่วมมือ** ตามที่เรา
 บัญญัติ; หรือตามที่อยู่ที่เหนือสมมติ เหนือบัญญัติ; พวกสังฆธรรมหรือสังฆารทั้งหลาย
 ก็มิใช่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังฆธรรม, พวกสังฆธรรมก็มีอยู่เป็นไปตาม มีอยู่อย่าง
 พวกสังฆธรรม; ฉะนั้น **อย่าปฏิเสธว่าไม่มีอะไรเลย** แล้วก็เอาใจใส่กับอะไร
 เลย ซึ่งก็ **เป็นคนโกหกหลอกลวงอวดอ้างอยู่ในตัว**; เพราะว่ามันมีกิเลสของตัว
 มีเนื้อของตัว มันทำไปตามกิเลสของตัว เพื่อผลของตัว. ทำไม่มันหยาบเข้านั้นมาเป็น
 สิ่งที่มี, ทำไม่เราปฏิเสธเสียว่าไม่มี.

ถ้าเราอมรับ พิจารณาว่าอะไรมีอยู่อย่างไร เกี่ยวข้องกันอย่างไร แล้วอะไร
 มันจะเกิดขึ้น; แล้วก็ทำไปตามความถูกต้อง ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ชื่อว่า **“ถ้าถูกต้อง**
ก็ต่อไปเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หรือว่า **เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและเกื้อกูล**
ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น นั้นแหละคือถูกต้อง. ฉะนั้นเราอย่าไปปฏิเสธว่าไม่มีไม่ทั้งทำ
 อะไร **ไม่ต้องรับรู้อะไร**; เราต้องทำไปตามที่ควรจะทำ มันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข
 และเกื้อกูล.

ส่วนการที่จะ **ไม่คิดมันสิ่งใคว่าเป็นตัวเรา - เป็นของเรา** นั้น มันมีอยู่ส่วน
 หนึ่ง เป็นความจริงอยู่ส่วนหนึ่งต่างหาก; ซึ่ง **จะต้องรู้ จะต้องทำ เพื่ออย่าให้มัน**

เกิดความหนักอึ้งถึงคน; ไม่ใช่ว่ารับสมมติ รับบัญญัติมาถือ ให้มันหนักอึ้งจนจะต้องจมความทุกข์ตายไปเลย. เราจะตั้งรูจักสลัก ไม่ให้ความทุกข์เกิด เพราะความยึดมั่นถือมั่น ทั้งในความคิดและความชั่ว, ถือไม่ยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่เรายอมรับว่ามีนั่นเอง.

มีมิจาทิฐิหรือสัมมาทิฐิกิยาม มันมีอยู่อย่างลตหล่นกันอยู่เป็นชั้น ๆ :
อย่างต่ำก็มี อย่างกลางก็มี อย่างแรงกล้าก็มี; **ถ้าเป็นสัมมาทิฐิแล้ว ก็ต้องเป็นความสุกสุกนั้น.**

พิจารณาคุณมิจาทิฐิอย่างสมัยปัจจุบัน

ที่นี่ ดูกันถึงมิจาทิฐิแห่งยุคปัจจุบันกันบ้าง. ในยุคปัจจุบันนี้ มันก็มีมิจาทิฐิสมัยปัจจุบัน; เพราะว่ามีอะไรอย่างปัจจุบันที่เกิดขึ้น เป็นพิเศษ ทำให้มิจาทิฐิของสมัยปัจจุบันพอที่จะแยกออกมาดูได้ ที่มันแปลกไปจากที่มันเคยมีมาแล้ว ทั้งแต่สมัยพุทธกาล; ยกตัวอย่างเช่น : --

ฉันทนิยมวัตถุ เป็นวัตถุนิยม, อะไร ๆ ก็เอาวัตถุเป็นหลัก ต้องการผลเป็นความสุข ก็ **เอาความสุขอย่างอาศัยวัตถุเป็นหลัก;** เช่น กามารมณ์ เป็นต้น, ก็เกิดมิจาทิฐิแบบใหม่เอี่ยมขึ้นมาว่า **มีแต่วัตถุเท่านั้น ที่เป็นของมีอยู่จริง นอกนั้นมันขนออกขี้วัตถุ** นี้คือลัทธิวัตถุนิยมสมัยใหม่ ซึ่งเขาเรียกกันว่า **วัตถุนิยมวิภาษ.**

เขามีเหตุผลพร้อมที่จะชี้ให้เห็นว่า จิตนั้นไม่มี จิตเป็นเพียงปฏิกิริยาที่ออกมาจากวัตถุ เพราะวัตถุมันแก่ล่อนไหว มันจึงมีสิ่งที่เรียกว่า จิตออกมา; มันมี

ร่างกาย, ร่างกายมันทำกิจวิยา มีปฏิกริยาออกมาเป็นจิต. อย่างที่เขาพูดนี้ เราอาจจะเปรียบเทียบได้ ดังที่เขาจะเล็งถึงข้อที่ว่า มันมีแก่การเคลื่อนไหวของวัตถุ.

ตัวอย่างเช่นขกสลวคโคนาโม; พอมันหมุนจีไป มันก็มีกระแสไฟฟ้าออกมา พอมันไม่หมุนมันก็ไม่มีกระแสไฟฟ้าออกมา; ฉะนั้น ถือว่า กระแสไฟฟ้านี้ออกมาจากวัตถุที่มันเคลื่อน. อย่างนี้เขาก็จะดูส่วนหนึ่งแน่ ว่ากระแสไฟฟ้ามันออกมาจากวัตถุที่มันเคลื่อน.

แต่ถ้าใครจะเกิดไปแย้งขึ้นว่า กระแสไฟฟ้ามันมีอยู่ก่อนแล้ว, แม้วัตถุไม่เคลื่อนมันก็มีอยู่แล้ว แต่มันไม่ปรากฏ; เพราะฉะนั้น การเคลื่อนนั้นเป็นแต่เพียงทำให้มันปรากฏ. ถ้าอย่างนั้นแล้วเขาก็มีเหตุผลเป็นอย่างอื่น; ว่าวัตถุล้วน ๆ ก็อย่างหนึ่ง, สิ่งที่ไม่ใช่วัตถุก็อย่างหนึ่ง ซึ่งมันจะออกมา เมื่อมีวัตถุเคลื่อนไหว. แม้อย่างนี้เขาก็มีความพอใจที่จะ **ถือว่า หุคอร่างมันอยู่กับวัตถุ,** เป็นเพียงปฏิกริยาของวัตถุก็ตามใจ.

หลักพุทธศาสนา ไม่ได้ออย่างนี้; ถือว่ามันหุอยู่ทั้งวัตถุและหังจิต มันต้องอาศัยซึ่งกันและกัน มันจึงคงอยู่ได้ หรือปรากฏอยู่ได้. เราจึงไม่ยอมถือกระหายขาเดียว ข้างเดียวว่ามันมีแต่วัตถุเท่านั้น; ถือว่ามีทั้งวัตถุและมีหังจิต อาศัยกันก็ออกมาเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้. เพราะว่าที่เรียกว่าร่างกายนี้ ถ้าปราศจากจิตก็จะเย็นไปไม่ได้ มันไม่มีความหมายอะไร; จิตก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีร่างกาย มันก็ไม่ปรากฏอะไรออกมาได้. มันเป็นจิตซึ่งแสดงออกมาทางร่างกาย. พุทธศาสนเราจึงว่า มัน **หังนามและรูป รวมกันเป็น** **สิ่ง ๆ หนึ่ง.**

วัตถุนิยมสมัยใหม่เขาปฏิเสธจิต เพื่อไปสนใจกับร่างกาย ไปสร้างความเจริญกันแต่ทางร่างกาย; พุทธบริษัทก็ถือว่าไม่ถูก หรือเป็นมิจฉาปฏิญฺ. **เดี๋ยวนี้ สมัยใหม่**

นั่นคือว่า มันสมบูรณ์ทางวัตถุก็พอแล้ว; **ถ้าสมบูรณ์ทางวัตถุแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องหาอะไรอีก.** นี่อุตมคติทางการเมืองบางลัทธิมันเป็นอย่างนี้ เร่งสร้าง เร่งผลิต เร่งขวนขวายกันแก่ทางเรื่องวัตถุ คนมีกิน มีใช้ อิ่มสบายดี แล้วก็หมกมุ่นอยู่. นี่จริงไม่จริง ขอให้ลองไปศึกษา.

ในเมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **คนมันอิ่มไม่ได้ลำพังที่อยู่ยง;** จะเอา **เหลือนำมาขึ้นคนค้ำหาเอาโร ๆ มันก็ล้มไม่ได้;** มันต้องจัดการอย่างอื่นต่างหาก. ฉะนั้นเราจึงไม่ต้อง ไม่ยอมรับว่าตัววัตถุสมบูรณ์แล้ว คนก็จะดีเอง หรือมีความสุขเอง; เราพูดไปในทำนองว่า **ต้องกำจัดค้ำหา ต้องขี้นมาทิฏฐิ** เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ มัน **จึงจะสงบสุข** จึงจะหมกมุ่นอยู่.

นั่นก็ไป **อีกทางหนึ่ง คนสับสนเขาถือว่าไม่ต้องมีศาสนา ไม่ต้องมีธรรมะ ไม่ต้องมีพระเจ้า;** นี่พอจะเข้าใจได้ : คนเดี๋ยวนี้เขาไม่ต้องมีศาสนา เขาพอใจที่จะไม่มีศาสนา เขาจึงทำอะไรความความชอบใจ; **มันเป็นอย่างนี้ก็หมายความว่า เขามีศาสนาใจ, มีความใจเป็นศาสนา มีกิเลสเป็นศาสนา, มีความฉลาดตามใจเนื้อหนังของเขา นั่นแหละเป็นศาสนา.** ฉะนั้นการที่เขาพูดว่า เขาไม่มีศาสนา นั่นเขาโกหก; เขาชอบเงิน บูชาเงิน เขาก็มีเงินเป็นศาสนา, ถ้าเขาชอบการมรดกเป็นสรณะ เขาก็มีกามารมณ์เป็นศาสนา.

คนจะว่างจากศาสนาไม่ได้; การที่เขาไม่อยากจะมีความศาสนา, **ปฏิเสธศาสนา เพื่อทำอะไรเป็นของค้ำนี้ มันก็มีค้ำนี้แหละเป็นศาสนา.** ถ้าตัวใจมันก็มีความใจนั่นแหละเป็นศาสนา. ธรรมะก็เหมือนกัน; **เขาไม่ต้องการพระธรรมก็เพราะเขาไม่รู้จักพระธรรม** ว่าพระธรรมคืออะไร, มีประโยชน์อย่างไร. เขาเคย

ได้อินแต่ว่าพระธรรมนั้น เป็นเรื่องวัด ๆ ภา ๆ บ่อ ๆ ครี ๆ กระจ ๆ เขาก็ไม่สนใจพระธรรม.

ที่นี้ **พระเจ้าที่พูดกันไว้ในลักษณะโบราณนั้น** มันเข็นบุคคลมากเกินไป; คนที่มีการศึกษาศาสนามีใหม่จึงไม่ยอมรับ. **พระเจ้าเลยถูกทอดทิ้งให้ตายไป; ทฤษฎีเรื่องพระเจ้าตามแบบนั้นถูกทอดทิ้งเสียแล้ว, พระเจ้าตายแล้ว.** เดียวนี้เรามี **พระเจ้าของพุทธบริษัท** คือถึงที่สถานางสูงศักดิ์คือพระธรรม; ฉะนั้น **เรามีพระธรรมเป็นพระเจ้า, พระเจ้าของเรายังมี.** เรายังจะต้องถือพระเจ้า คือศาสนา ถือพระธรรม.

ที่นี้ **คนธรรมนั้นคือว่า ไม่มีบุญ;** เพราะบุญเป็นการให้เปล่า; หมายความว่า **ที่เราให้เขาโดยไม่หวังอะไรตอบแทน** เขาก็ก็บ่วยการทำ มันไม่มีประโยชน์ มันไม่มีบุญ. ถ้าให้ก็ต้องไม่ใช่ให้เปล่า ต้องได้รับอะไรตอบแทน; อย่างนั้นเขาเรียกว่าบุญ. คนพวกนี้เห็นแก่ตัวมากเกินไป จึงไม่ยอมรับรองการให้อันบริสุทธิ์ คือให้ชนิดที่ไม่หวังอะไรตอบแทน; ฉะนั้น คนสมัยนี้จึงไม่ได้คิดให้ โดยไม่หวังอะไรตอบแทน ไม่เหมือนคนสมัยโบราณ ซึ่งมีสัมมาทิฐิในขั้นนี้.

มีจดพิภฏฐิสมถ์ใหม่ นี้ก็เลิกไปถึงว่า **มีกินเองก็พอแล้ว ถ้าช่วยผู้อื่นก็เป็น** **เป็นการลงทุน ไม่ใช่ทำบุญ;** มีกินเองก็พอแล้ว บัญหาหมั้นเท่านั้น, มีให้มากเข้าไว้ ๆ ก็พอแล้ว สำหรับสิ่งที่ต้องทำ. ถ้ามีเพื่อให้ผู้อื่นกินตัวอื่นนั้นไม่ถูก นอกจากจะเป็นการลงทุน. การที่จะรับใช้ผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นนั้น เขาไม่เห็นว่ามันมีประโยชน์อะไร; ถ้ามันไม่เป็นการลงทุน เพื่อได้ผลเป็นวัตถุกลับมา. บางทีก็จะเห็นว่า ละเสียดความเป็นประชาธิปไตยด้วยซ้ำไป เพราะเขาเมาประชาธิปไตย.

ลัทธิวัตถุนิยมก็อย่างหนึ่ง ที่ทุกคนคิดปากสำหรับปัจจุบันนี้ ในทางที่ ลุ่มหลงจริงๆก็ตาม ในทางที่ไว้เพื่อล้อเลียนก็ตาม; เขาว่า **กิน คิม ร่ำเริง เต็มที่ เพราะพรุ่งนี้เราอาจจะตายเสียก็ได้**; นี่พูดกันกองโลกไปเลย. กินให้เต็มที่ คิมให้เต็มที่ ร่ำเริงสนุกสนานให้เต็มที่ คือการมรดมเน้นให้เต็มที่; เพราะว่าพรุ่งนี้เราอาจจะตายเสียก็ได้, **ถึงซึ่งหน้าคงตาเดมทในเรองน ในเรองการมรดม.**

คนสมัยนี้ไม่เห็นว่ามีบุญ ไม่คิดจะทำบุญ **ไม่เห็นว่าการเรื่องการทำบุญเป็นของถูกต้อง.** คนสมัยนี้จึงถือว่า **สวัสดิการนั้น ที่รัฐบาลจัด หรือใครจัดก็ตาม มันเป็นเพียงการตอบแทนภาษีที่เก็บเขาไป ไม่มีอะไรที่โง่โง่่า ที่เป็นบุญเป็นกุศล.** นี่เป็นความคิดที่เลวมาก คือยอมให้คนเห็นแก่ตัวจ้องขึ้นไปอีก; หรือว่าการจัดสวัสดิการระบบนี้ มันก็ทำคนเลวลงไปมาก คือไม่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือให้ฟรี มีแต่การตอบแทนเรื่อย.

รัฐจะจัดสวัสดิการอย่างไร; อีกฝ่ายหนึ่งก็ถือว่า เป็นการตอบแทนภาษีที่เก็บไปเท่านั้น คนจึงไม่ไต่รักประเทศชาติ, ไม่ได้รักอะไรเป็นส่วนรวมว่า มีบุญมีคุณ หรือมีประโยชน์; มันกลายเป็นการค้ากันไปหมด กระทั่งเป็นการค้าระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในเรื่องเก็บภาษีไปเพื่อให้สวัสดิการ; อย่างนี้ นิสัยกตัญญูกตเวทีก็ไม่เกิดขึ้น ความเห็นแก่ตัวมันก็เป็นไปแรงกล้า. การจัดสวัสดิการนั้น ทำให้คนเลวลงทางจิตใจเสียมากกว่า ที่จะทำให้คนดีขึ้นในทางจิตใจ.

คนสมัยนี้คิดว่า “ไถ้มันแหละคือดี” คือถูกต้อง หรือยุติธรรม. เขาเป็นผู้ไถ้นั้นแหละคือดี คือถูกต้อง คือยุติธรรม; เมื่อถือหลักอย่างนั้นแล้ว มันก็เกิดความ

คิดว่าถูกต้อง หรือชอบธรรม ตรงที่ “ใครมีเมียก็สาวเอา”. ใคร “มีเมียก็สาวเอา” นั่นก็ถูกต้อง ก็อยู่ศีลธรรม ก็คือดีนั่นเอง; เพราะ “ได้นั้นแหละคือดี” ถัดมาหูลลับคาถาคิดมานานนักเขี้ยว ๆ จนถึงว่าได้นั้นแหละคือดี ได้นั้นแหละคืออยู่ศีลธรรม ได้นั้นแหละคือถูกต้อง ก็เสียดกเป็นหลักที่ดิ้อขึ้นมาได้ว่า ใครสามารถจะเอาได้เท่าไรก็เอาซิ ไม่มีค

~ โยธเน.

คนมีเมียก็เลียดสาวเอา คนมีอสังก็อดจนตายไปอย่างนั้นเป็นต้น; อย่างนี้ก็หาความสุขไม่ได้ เพราะว่ามันไม่เป็นศีลธรรมอย่างอื่น. ถ้าเป็นศีลธรรม ก็คือไม่ถือว่าได้นั้นแหละคือดี; มันก็ต้องถือว่า **ไม่มีใครทุกข์ ไม่มีใครเดือดร้อน** ได้นั้นแหละคือดี.

สรุปแล้ว ในที่สุดก็เขาเห็นว่า ความสุขนั้นคือการได้ตามกิเลสมันต้องการ. ข้ายะระวัง หรือว่าขยาคำพูดประโยชน์ไว้ด้วย ว่า **ความสุขนั้นคือการได้ตามกิเลส** มันต้องการ มันจึงไม่คบหน้าใคร ไม่เชื่อใคร; ไม่เชื่อแม้แต่บิดามารดา ครูบาอาจารย์หมด. เขาถือว่า ตามที่กิเลสต้องการอย่างใดก็ตั้งใจอย่างนั้น จึงจะเรียกว่าเป็นความสุข.

ความสุขชนิดนี้จะไม่ทำความสุข หรือปกติ แม้แต่แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น. **นี่ทำไมจึงเป็นสิ่งที่ถูกมองเป็นความสุข?** เพราะมันเป็นเรื่องการหลอกลวงของสุขเวทนา. ฉะนั้น จึงมาถึงข้อที่ **จะต้องพิจารณาต่อไป** ถัดข้อที่ห้า **ดมชาติปฏิญญา** โดยเฉพาะในเรื่องของความสุขที่เกินรากแก้วของศีลธรรม; **ทำไมจึงเน้นไปที่เรื่องของความสุข?** ก็เพราะว่าเรื่องความสุขนี้ มันเป็นเรื่องที่ใหญ่โตมโหฬาร.

คนกะกะความสุข, เมฆมายในความสุข, เห็นแก่ความสุข, **โดยไม่รู้ว่าเป็นความสุขนั้นคืออะไร.** ถ้าเป็นมิจฉาปฏิญญา ความสุขนั้นก็มีดี; ความสุขนั้นจะกั้เขา

คนนั่นเอง. ถ้ามันเป็นเรื่องของสัมมาทิฐิ ความสุขนั้นมันก็ถูกต้อง แล้วมันก็ไม่กัใคร ไม่กัตนเอง ไม่กัผู้อื่น : ความสุขของคนที่เป็นมิจฉาทิฐิ มันก็กัทั้งตนเองกัผู้อื่น. ฉะนั้นขอให้มองเห็นว่า มีสัมมาทิฐิในเรื่องของความสุขนี้ จะเป็นรากแก้วของศีลธรรม. นี่ก็ควรระตุ คำว่าความสุขกันต่อไปอีกสักหน่อย.

ต้องรู้จักความสุขที่เป็นสัมมาทิฐิ

การพูดอะไรสักเรื่องหนึ่ง ก็อยากจะพูดให้มันสั้นเชิงเสมอ คงจะยืดยาดบ้างเป็นธรรมดา; เมื่อพูดถึง **สัมมาทิฐิ** ในเรื่องของความสุข ก็ต้องคุยกันให้มันหมดทุกแง่ทุกมุม ว่า **ความสุขมันคืออะไรกันแน่? ในภาษาบาลี** เขาเรียกชัดลงไปว่า **สุขเวทนา** ก็คือ **ความรู้สึกที่เป็นสุข สนุกสนาน เอรีตอรรยนี้ เขาถือเป็นที่ของกลางที่มันมีอยู่**; ถ้าไปเกี่ยวข้องกับมันถูกต้อง ก็ไม่เกิดโทษอะไร หรือถ้าไม่เกี่ยวข้องเสียเลยก็ไม่เป็นไร. แต่ถ้าไปเกี่ยวข้องกับมันผิดแล้ว มันก็เกิดกิเลส และเกิดทุกข์.

คำว่า **ความสุข** มันต้องหมายถึง **การที่เราเข้าไปได้สวอบ้องอ่างถูกต้องกับสิ่งที่เรียกว่า สุขเวทนา**. อ้อเขาบอกว่า **“สุขเวทนา”** มาปนกันเป็นคำเดียวกับคำว่า **“ความสุข”**. **สุขเวทนา** มันเป็นของกลาง เช่นเราทอดตาไม่เห็นของที่ถูกต้อง มันก็สบายตา; เห็นของไม่ถูกต้องมันก็เป็นทุกข์ตา ไม่สบายตา; แต่นั่นมัน **เป็นเพียงเวทนาของที่เป็นสุขตา** นั้น **สองไปเกี่ยวข้องกับมันผิดๆ** มันจะกัเขา; แม้ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางอะไรก็เหมือนกัน. มันเป็นสุขเวทนานั้นแหละ; ถ้าไปเกี่ยวข้องกับมันผิดๆแล้ว มันจะกัเขา แล้วมันไม่มีความสุข.

ถ้าไปเกี่ยวข้องกับสุขเวทนาอย่างถูกต้อง จึงจะเกิดความสุข. คำว่า **ถูกต้อง** **นี้ต้องระวังให้ดี**; บางอย่างก็ไปยุ่งค้าขายไม่ได้ คือไปยึดถือเข้าแล้ว มันก็เกิดความสุข หนักอก หนักใจ ถึงฆ่าตัวตาย ถึงเป็นบ้า ถึงเสียดสี เป็นโรคประสาทอะไรก็มี; เพราะได้ห้วงความสุข และก็ไปเกี่ยวข้องกับ กับสิ่งที่เรียกว่า สุขเวทนาอย่างผิดๆ เป็นมิอาจปฏิเสธ.

เราต้องมีสัมมาปฏิบัติในเรื่องของความสุข : สุขมีความสุขกันในหลายแง่ หลายมุม. บางทีจะมีทางเลือก ได้ความสุขขณะที่ไม่ต้องลงทุนมาก หรือไม่ต้องลงทุนอะไรเลย :-

ในหมวดแรก จะแจกความสุขออกเป็น ๓ ชนิด : สุขเพราะเราได้กินเอง, แล้วสุขเพราะเราแบ่งให้คนอื่นกิน, แล้วสุขเมื่อรับใช้ผู้อื่น.

อย่างที่ ๑. สุขเพราะเรากินเอง คือสวยเอง. ความสุขมีหลายระดับ : นับตั้งแต่มีเงิน มีของ มีเกียรติยศ มีชื่อเสียง กระทั่งมีการบรรลุมรรคผลนิพพาน; นี่เป็นสุขที่เราได้รับเอง คือเราได้กินเอง. ไปศึกษาดูให้ดี : ที่เรียกว่าความสุข **ที่ต้นนี้** จะได้รับเองนั่น มีตั้งแต่ **ประหลดศีลธรรมถูกต้อง**, มีความสงบสุขในบ้านเรือน อย่างพรวาวาส, แล้วยังไม่พอคือออกบวช ก็ **ประหลดปฏิบัติบรรลุมรรค ผล นิพพาน.**

สรุปความได้อย่างหนึ่งตามพระบาลีที่ว่า **สุโข วิเวกิ อุตฺตมสฺส สุตฺตมสฺส ปสฺสูโต**; - **ความไม่มีอะไรครอบงำของคนที่ศึกษาแล้วเห็นธรรมะ ยินดีอยู่** นี่เป็นความสุข. อยากรจะให้ถือหลักอันนี้ เป็นหลักพื้นฐาน เป็นหลักเบื้องต้น เป็นหลักทั้งหมดดีกว่า.

ความไม่มีอะไรบกวนนั้นเรียกว่า วิเวก; วิเวกคือความไม่มีอะไรบกวน
ทางกาย ทางวาจา ทางวิญญาณ อะไรก็ตาม; มันไม่มีอะไรบกวน เรียกว่า "วิเวก".
คนที่วิเวกได้ ^{นี่คือ}ต้องเป็นคน ^{ที่}สุตมม ^{ก็}คือว่ามีธรรมะอันใดศึกษาแล้ว, แล้วก็
ปลื้มใจ - เห็นอยู่ซึ่งธรรมะนั้น, ^{ก็}กุโร - อันคืออยู่ อิ่มอยู่ พอใจอยู่ ซึ่งธรรมะนั้น;
อย่างนี้เรียกว่าเป็นสุข.

อย่างพระบาลีที่เราสวดกันเสมอว่า สุโข วิเวโก ตุกุสส ลุคฺคมฺมุส
ปลุสฺสโต; เป็นลาภหระพุทธลาภ ที่พระพุทเจ้าแรกตรัสรู้ใหม่ๆ ท่านโผล่ออกมา
อย่างนี้ว่า ต้องเห็นธรรม จะด้วยภาพฟัง ด้วยการศึกษาก็คืออะไรก็ตาม, ก็ต้อง
เห็นธรรมะ แล้วอันคืออยู่ และในขณะที่นั้นไม่มีอะไรบกวนเลย ทางกาย ทางวาจา
ทางจิต นั่นแหละคือเป็นสุขแท้.

ถ้าเราอยู่ที่บ้านที่เรื่อน บางเวลาเราอาจมีความสุขชนิดนี้ : ไม่มีอะไร
รบกวน และจิตยืนก็อยู่ในพระธรรม เพราะเราได้ศึกษาแล้ว เห็นจริงอยู่ ปรากฏอยู่.
เราจะบริโภคความสุข ก็ขอให้เป็นความสุขที่ถูกต้อง ที่แท้จริงอย่างนี้; อย่าเป็นความสุข
ที่หลอกลวง ชนิดที่มันจะกัดเอา.

ความสุขเกิดมาจากวิเวก ไม่มีอะไรรบกวน เพราะธรรมะที่มีทรงอยู่นั้น
อาจช่วยความออกไปได้ ตั้งแต่ต้นต่ำ ๆ จนถึงพระนิพพาน เลย; ^{พูดถึงสิ่งนี้สิ่ง}
เดียวก็พอ. เมื่อปฏิบัติเองอยู่ ได้รับผลเองอยู่ ก็เรียกว่า "สุขเกิดมาจากจิตที่กินเอง".
ขออภัยใช้คำมันหยาบคายโสภโคกหน่อย (เพื่อจะแจกให้เห็นความผิดแปลกในการสัมพันธ์
กัน. เรา ปฏิบัติธรรมะได้ผลอย่างไร เท่าไร เราก็ บริโภคผลแห่งธรรมะนั้น
ที่มีรสแห่งธรรมะนั้น; ^{นี่}เรียกว่า สุขที่เกิดจากเรากินของเราเอง.

อย่างที่ ๒ สู้เล็กจากกรวาท์คนอื่น. มีคำกล่าวมาแก่โบรมโบราณนานไกลว่า *เนกาสิ อภเต สุขิ* ในพุทธศาสนานี้ก็ยอมรับว่า *ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข.* นี่เราสอนเด็ก ๆ กันเสียตั้งแต่เล็ก ๆ ก็ดี; ให้ลูกเด็ก ๆ เขารู้ว่า **ฉันคนเดียวมันไม่ไถ่แล้วความสุข ต้องแบ่งให้ผู้อื่นกินบ้าง.** ใครจะว่าเป็นสังคมนิยมอะไรก็ตามใจ; ถ้ามีสิบสตางค์ เราให้เพื่อนหนึ่งสตางค์ เรากินเก้าสตางค์. ถ้าเรามีกล้วยสามผล เราให้เพื่อนผลหนึ่ง เรากินสองผลนี้; แล้วเรามีความสุข เพราะว่ามีบีบีปราโมทย์ในการที่เราได้ให้เขากิน. ถ้าคนใดไม่เกิดความรู้สึกสบายใจ เมื่อแบ่งให้คนอื่นกินแล้ว คนนั้นก็ต้อไปหาหมอโรคีเสี้ยนประสาธ.

เมื่อเรามีของบางอย่าง เรากินเองก็ไม่ค่อยจะมีความสุขอะไร ไม่กี่ชั่วโมงก็ถ่ายออกไป; ถ้าเราไม่กินเอง **เราให้คนอื่น มันไปตั้งแน่อยู่ในจิตใจของคนรับเขาไป;** ถ่ายไม่ออก; มันฝังอยู่ในจิตใจ มันชอบใจอยู่นั้นแหละ. นี่เราเองก็เหมือนกัน ไม่ได้กินหรอก ให้เขาไป แต่มันมาฝังอยู่ในจิตใจ; นึกก็ไรก็สบายใจทีนั้น ว่าได้ให้คนอื่นไป. นี่ก็เรียกว่า เป็นความสุขเหมือนกัน. ถ้าใครยังไม่รู้สึกว่าเป็นความสุข ก็ให้คนอื่นไปหาหมอ เพราะจิตใจของเขาผิดปกติไปพอสมควรแล้ว.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งที่มีนัยเป็นเมฆายิ่งกว่าที่กล่าวมานั้น : เช่น เราได้ดอกไม้ที่สวยงามดอกหนึ่ง ถ้าตนเอง หักๆเอง เดียวก็เหี่ยวร่วงทิ้งไป; แต่ **ถ้าไปให้ผู้อื่น มันไปอยู่ในจิตใจของทั้งดวงค้า.** ถ้าไปบูชาพระ มันไปก่อรากฐานของความมีศรัทธา มีศีลธรรม มีอะไรอยู่ในจิตใจ มันไม่ได้เหี่ยวไปตามดอกไม้ที่เหี่ยวไป; แต่คนมันใจ ไม่มองให้เห็นรัศมีความอันนี้ มันก็ไม่เป็นสุข.

ขอให้สังเกตให้ดีๆ เรายังมีความสุขอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งแปลกประหลาด **เป็นความสุขที่เกิดจากการที่เรารู้สึกว่าเราได้ ให้นักผู้อื่น หรือได้แบ่งให้แก่ผู้อื่น.**

ฉะนั้นเราควรจะจัดสรรสิ่งที่เรามีอยู่ ให้มันเป็นส่วน ๆ ที่ว่า : เราจะกินเองก็มี, ส่วนที่
ให้แก่อื่นก็มี, ก็จะเป็นความสุขด้วยกันทั้งนั้น. การที่ให้แก่อื่นก็มีหลายระดับ หลาย
ความหมาย.

อย่างที่ ๓ สุขเกิดแก่การรับใช้ผู้อื่น. คนเห็นแก่ตัว ไม่รู้สึกเป็นสุข
เพราะการรับใช้ผู้อื่น; แต่ถ้าเป็นคนที่มีนิสัยเป็นสัตว์บุรุษ มีธรรมชาติพอสมควร อาจจะ
รู้สึกเป็นสุขมาก เมื่อได้รับใช้ผู้อื่น. ฉะนั้นใน *ฝ่ายคริสเตียน* เขาจึงวางหลักไว้ให้ว่า
รับใช้ผู้อื่นนั่นคือรับใช้พระเจ้า. นี้คนก็อยากจะรับใช้ผู้อื่นขึ้นมา เพราะว่ามันเป็นการ
รับใช้พระเจ้า; นี้ก็เป็นอุบายที่ดี ที่จะดึงให้คนรู้จักรับใช้ผู้อื่น. แต่เราอยากจะ
ขอร้องให้ มองให้เห็นให้ชัด กว่านี้ว่า **รับใช้ผู้อื่นเป็นความสุขอันหนึ่ง.** การ
รับใช้พระเจ้านั้น คืออย่าเห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่สิ่งสูงสุด. รับใช้ผู้อื่นมันก็ได้ผล
อย่างเดียวกัน คือไม่เห็นแก่ตัว, มันว่างจากตัว, แล้วก็มีความสุข; เพราะว่าเราว่าง
จากความเห็นแก่ตัว เป็นความสุขที่ละเอียด ที่สูงยิ่งขึ้นไป. **เมื่อใดจิตว่างจากความ
เห็นแก่ตัว เมื่อนั้นมันเป็นความสุขโดยอัตโนมัติ.**

ที่นี้อยากจะพูดเลยไปถึง **การแจกของสิ่งละเอียด** คือ *การอดคำที่ลงทุน
พยายาม* ลำบากเท่าไรก็ไม่ว่า เพื่อให้ผู้อื่นได้เกิดความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ใน
หนทางรอดของมนุษย์เรา; อย่างนี้เราเรียกว่า *แจกของสิ่งละเอียด.* มันเป็นเรื่องที่
ทำให้เฉพาะผู้ที่ได้สานความรู้ที่ถูกต้อง หรือความสุข ที่ถูกต้องมาแล้ว มันจึงจะ
ทำได้.

แต่เดี๋ยวนี้เรา จะมองกันในแง่ของความสุข ว่า ถ้าเราทำได้ทำอย่างนี้ เรา
มีความสุข. ตัวอย่างเช่น การแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟัง ก็เป็นความสุข; ไม่ใช่ว่า

เป็นเรื่องให้ความรู้ แจกธรรมทานอย่างเดียว แต่มันเป็นความสุขของผู้แสดงด้วย เพราะรู้ว่า ได้ทำสิ่งที่มนุษย์ควรจะทำ หรือสิ่งที่มีประโยชน์มาก; **นี่ก็ควรจะจัดไว้ในฐานะเป็นหนทางแห่งความสุข** ด้วยเหมือนกัน, แล้วก็รวมอยู่ในคำว่า **รับใช้ผู้อื่น** เหล่าประโยชน์ผู้อื่น ก็เป็นความสุข.

สรุปความ ว่ากินเอง บริโภคความสุขเองก็ได้, แบ่งความสุขให้ผู้อื่น ตัวเองก็ได้รับความสุข, **รับใช้ผู้อื่น** ให้มีความสุข ตัวเองก็เป็นผู้มีความสุข; แต่ขอให้ประกอบไปด้วยธรรม.

เดี๋ยวนี้ก็เกิดขึ้นมอย่างหนักแน่นมากขึ้นมาแล้ว แต่จะบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างไรก็ไม่ทราบ ; สมกมสตรมีเกียรติสูงสุด เขาเที่ยวช่วยคนนั้น, เที่ยวช่วยคนนี้, เอาขนมไปให้เด็กคาบอด, ไปให้เด็กกำพร้า; **นี่ก็ดีอยู่**; แต่ **ไม่รู้ว่าจะเจตนาแท้จริงในใจนั้นเป็นอย่างไร**, หรือพวกนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่รับใช้, พัฒนานั้น, พัฒนาให้ก็ดีอยู่; โดยหลักที่มารับใช้ผู้อื่น; แต่ **ไม่รู้ว่าจะเจตนาแท้จริงนั้นเป็นอย่างไร**, ถ้ามันเป็นเจตนาอวด, หรือทุจริตอย่างอื่น มันก็ใช้ไม่ได้; เพราะมันไม่ได้เป็นการรับใช้ผู้อื่นโดยแท้จริง, ไปยอมยกยกว่า คือไปเล่นละครในที่สุด, นี่ขอให้ระวังให้ดี ๆ ว่า **รับใช้ผู้อื่นนั้น** มันมีความหมายที่ **ต้องถูกต้องและบริสุทธิ์**.

ที่นี้คุณก็ไปอีก, พุทรวรดิศแห่งกับฝน มันทำที่ว่าจะตก.

หมวดสอง แนวทางที่ได้ผลเป็นความสุขมา; ความสุขนั้นเราอาจจะมองเห็นได้ในแง่ที่ว่า **ความสุขที่ต้องลงทุน** อย่างหนึ่ง, **ความสุขที่ไม่ต้องลงทุน** อะไรอีก **แต่พลอยได้มาจากสิ่งที่ลงทุนไปแล้ว** นี้ก็อย่างหนึ่ง, แล้ว **ความสุขที่ไม่ต้อง**

ลงทุนเสียอีกอย่างหนึ่ง เป็น ๓ อย่าง. พอเอ่ยขึ้นมาอย่างนี้ เข้าใจว่า คนที่ฟัง ๆ อยู่ ที่หัวทึบน้อย ๆ ก็เกือบจะเข้าใจตัวเองแล้ว แทะตลกออกไปได้แล้วว่า จะหมายความว่าอย่างไร; ยังเชื่อว่า : **พระนิพพาน เป็นความสุขที่ไม่ต้องลงทุน หรือไปเปล่า.**

อย่างที่ ๑ ความสุขที่ต้องลงทุน นั้นมันหมายถึง **ความสุขกลางแจ้ง** ต้องลงทุน; ฉะนั้น การทำมาหากิน ทำอาชีพ ทำการงาน ลงทุนลงแรง หากความสุข เหล่านี้ ก็ต้องเรียกว่าเป็นสุขที่ต้องลงทุน. แม้แต่การมีชีวิต ความเป็นมนุษย์มีชีวิตอยู่นี้ ก็เรียกว่าลงทุน; มันลำบากจะยกที่จะให้รอดชีวิตอยู่ นี่มันก็เป็นการลงทุน อะไร ๆ ก็เป็นการลงทุน. นี่เรียกว่าได้ความสุขมา, ความสุขนั้นก็มีความสุขที่ได้มาจากการลงทุน.

อย่างที่ ๒ ความสุขอีกชนิดหนึ่ง ไม่ต้องลงทุนอะไรอีก มันเป็นความสุขที่พลอยได้ล้นหลาม; แต่คนก็มองไม่เห็น เก็บไม่เก็บ ก็เลยไม่ได้; สมน้ำหน้า เพราะมันไม่รู้ก็เก็บ. ก็คิดเมื่อเราทำอะไรลงไป มันมีอะไรเกิดขึ้นหลายอย่าง ในฐานะเป็นผลพลอยได้ เป็นปฏิกริยา; เช่น เราทำอะไรสำเร็จ หาเงินสำเร็จ อย่าคิดแค่ว่าได้เงินมาใช้มากิน. ต้องพอใจในความสามารถของตนบ้าง; พอมองเห็นความสามารถของตนเองเท่านั้นแหละ มันรู้สึกเป็นสุข.

สุขอย่างนี้ไม่ต้องลงทุนอะไรอีก **เพียงแต่รู้จักมอง** ว่าเป็นคนสามารถ, หรือถ้ามองไปถึงว่า **เราเป็นคนบริสุทธิ์ สุจริต ถูกต้อง ยุติธรรม** ในการทำอาชีพเช่นนั้น; เราก็ยังมีความสุข มากไปกว่าความสุขที่จะได้จากเงินที่หามาได้เสียอีก. เรามีความสุขจากความรู้สึก ที่รู้สึกว่าการหาทรัพย์สมบัติมาได้หาเงินมาได้ ด้วยความสุจริต; แค่นี้มันเป็นที่ปรีวาโมทย์ที่มีความสุขเกิดขึ้น, เป็นความสุขพลอยได้ชนิดที่ไม่ต้องลงทุนอะไรอีก.

เราพอใจในความสำราญ; ที่จริงสิ่งเหล่านั้น มันยังมีอะไรซ่อนอยู่ลึก. ที่เราทำอะไรแล้วกันไป อยู่ไป ในโลกนี้อย่างถูกต้องนั้นมันก็ดีเท่านั้นแหละ. แต่ที่ **คลิก ที่ซ่อนอยู่ใต้นั้น** ยังมีว่า การที่เราเงินจ้ะ รู้จักสังขารทั้งหลายทั้งปวงมากขึ้น **นั้น จิตมันจะค่อย ๆ เบื่อหน่ายคลาคลำกำหนด, น้อมไปเพื่อเบื่อบ่อยหน่ายคลายกำหนดมากขึ้น** เพราะได้ผ่านสิ่งเหล่านั้นไป. **นี่ก็เรียกว่าไม่ต้องลงทุนอะไรก็ จะกลับได้มากเหลือเกิน** ได้สูงเหลือเกิน ถูกรู้จักมอง.

ฉะนั้น เรามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ กว่าที่จะตายนี้ ดูให้ดีๆ ละอะ; มันก็จะ **มีความรอบรู้ในเรื่องของชีวิต** แล้วก็จะค่อย ๆ น้อมไปเพื่อความ **เบื่อบ่อยหน่ายคลาคลำกำหนด** : **ไม่มีติดมันติดมันในการมีชีวิต** ไม่หลงอยากที่จะมาเกิดเป็นนั่นเป็นนี่เป็นอะไรต่อไปก็ได้. **นี่เรียกว่า ความสุขที่ไม่ต้องลงทุนอะไรก็ แค่นั้นก็พลอยได้** จาก **สิ่งที่เราลงทุนไปที่แรกแล้ว.**

อย่างที่ ๓ นี้ไม่ค่อยอยากจะทำอธิบายแล้ว เพราะอธิบายหลายหน้หน้าค้นหาแล้ว **ว่าความสุขที่ไร้เปล่านั้นคือพระนิพพาน, หรือ พระนิพพานนั้นเป็นของไร้เปล่านั้น;** **แต่ว่าคนไม่สามารถจะรับ** ไม่มีปัญญาจะรับของไร้เปล่า, ก็ไปหลงชอบของที่ต้องลงทุนซื้อหากันแพงๆ. **เพียงแค่อัดตัวคนออกไปเฉียดเท่านั้น ก็ไล่หนีพามา** ไม่ต้องลงทุนอะไรมากกว่านั้น. มันกลายเป็นว่าเขาออก ไม่ใช่หาเพิ่ม มันมีแต่สลัดออกไป **รู้จักปล่อยวาง** แล้วก็จะมีความสุขสูงสุด ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเป็นวัตถุ.

แต่ถ้าคนปากแข็งจะถือว่า "ที่ปล่อยวางนี่ก็เป็นการลงทุนเหมือนกัน" ก็ตามใจ เราก็ไม่อยากจะทำ. **อยากจะทำแต่ว่า** **ซื่อนี้ควรจะทำไว้ในฐานะที่ไม่ต้องลงทุน** เป็นเงินเป็นทอง เป็นร่ำรวยเป็นแรงเป็นอะไร เหมือนที่เขาลงทุนกันอยู่; **มีแค่พยายามทำให้มันว่างไป ๆ วนวนที่สุด** เรียกว่าไม่ต้องลงทุน, เป็นของเสมือนกับไร้เปล่า.

ที่ความสุจริตในทางอภิมะ ก็มีอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า “ใครทำใครได้, ใกรปฏิบัติใกรู้จัก” มันมีอยู่หลายระดับ : ตั้งแต่สุขในโลกนี้, สุขในโลกอื่น, สุขพระนิพพาน นี่ทำเองกินเอง. ใกรช่วยใกรอื่น คือแบ่งให้ใกรอื่นบ้าง, แล้วใกรจับใกรใช้ ใกรอื่น คือช่วยให้ใกรอื่นได้ประสบความสำเร็จ. นี่มันมีเคล็ดอยู่บ้าง.

สัมมาทิฐิในการช่วยและรับใช้ใกรอื่นก็มีเคล็ดอยู่บ้าง

เรามีความรู้ นี่ก็มันว่าคืออยู่อย่างหนึ่งแล้ว; ที่เราสอนความรู้ให้ใกรอื่นนั้นก็ถึงขั้นไปอีก. นี่เราจึงต้องทำอย่างหนึ่ง คือช่วยให้เขาปฏิบัติใกรได้ตามที่เราสอนนั้น. ถ้าไม่ช่วยกันบ้างก็เป็นไปได้; ได้แต่สอนใกรท้อๆ ไปแล้ว ไม่ค่อยช่วยเหลือในทางนั้น ทางนี้ ทางโน้น บ้าง ที่สอนไปแล้วเขาก็ทำไม่ได้. เราต้องรับภาระที่ว่า จะต้องช่วยเหลือ ให้เขาได้สำเร็จประโยชน์ในการที่รับความรู้; เช่นว่าเราให้ของอะไรไปแก่เขาอย่างหนึ่ง แล้วเราไม่บอกวิธีใช้ให้แก่เขา เขาก็ไม่ได้รับประโยชน์.

เราจะให้อะไรไปแก่เขา เราก็ต้องบอกวิธีใช้ ให้เขาใช้ได้สำเร็จประโยชน์มันจึงจะดี; ฉะนั้นเราก็มีความสุข แล้วเราก็แบ่งปันความสุข ตรงที่ว่ารับใช้ช่วยเหลือให้ใกรอื่นได้สำเร็จประโยชน์ ในกรที่จะมีความสุข, แล้วก็พยายามช่วยให้เห็นความสุขที่ลงทุนแต่น้อย ไม่ต้องลงทุนเป็นความสกปรก มีคัมภ์ เรวร้อน เจ็บปวด นั่นแหละดี. อย่าไปหวังเรื่องที่มีน้หตอกลงง ต้องลงทุนด้วยความหมตเปลือง เจ็บปวด เรวร้อน สกปรก นำเกลียด น่าขง; ปวยการ.

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของความสุข. ที่เรียกว่า **สัมมาทิฐิ** ในเรื่องของการ
สุข ก็คือเข้าใจเรื่องเหล่านี้; ถ้าเข้าใจเรื่องเหล่านี้แล้ว มันก็โดยอัตโนมัติมันเอง
 จิตก็จะเห มาแต่ในทางที่ถูกต้อง คือมีศีลธรรม. **สัมมาทิฐิ**นี้จะกลายเป็นรากแก้ว
หยั่งลงในสันดาน ในจิตใจแห่งบุคคลนั้น อย่างมั่นคง ที่จะไม่ไปแตะต้องความสุข
 ที่หลอกลวง หรือเป็นมายา; แล้วก็ลอยห่างออกมาเสียจากความสุขที่ต่ำลงหุนมาก
 เกินไป ของคนมัก ๆ บอ ๆ; เพราะว่าความสุขที่แท้จริงนั้น มันเป็นของให้เปล่า.

นี่เรื่องสัมมาทิฐิเกี่ยวกับความสุข เป็นรากแก้วของความสุขอยู่แห่งศีลธรรม
 มีแก้วเงื่อนงำที่ได้บรรยายมา พอเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความพินิจพิจารณากันได้ทั่ว ๆ ไป.
 หวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะได้รับเอาไปคึกคัก ในฐานะที่มันเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ใน
 พระพุทธศาสนา คือสิ่งที่เรียกว่า **สัมมาทิฐิ**.

การบรรยายในวันนี้ อาตมาเห็นว่า พอสมควรแก่เวลาแล้ว จึงขอยุติไว้ เพื่อ
 เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ทั้งหลาย ได้สวดคณสาชยาย บทพระธรรมที่ให้เกิดกำลังใจ ในการ
 ปฏิบัติธรรมะ หรือแสวงหาความสุขที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลแท้จริงสืบต่อไป.

คำตอบปัญหา

ถาม : อโยนิโสมนสิการ เป็นมูลเหตุแห่งความผิดพลาด. ผมมาคิดว่า กับมิจฉาทิฐินี้ จะ
 เป็นสิ่งเดียวกัน อย่างเดียวกันหรือเปล่า ผมไม่ทราบ. ผมมันให้ท่านอาจารย์อธิบาย
 เพียงท่านก่อน.

ตอบ : คำในภาษาธรรมะนั้น มีความหมายคล้าย ๆ กันมาก : ผิดกันนิดหน่อยก็มี, เกือบเหมือนกันก็มี, อยู่คนละระดับก็มี. อย่าลืมหลักที่สำคัญที่สุดหลักหนึ่งว่า ไม่มีอะไรเป็นแต่เหตุ หรือเป็นแต่ผล โดยส่วนเดียว; ที่แรกมันเป็นเหตุ แล้วก็สร้างผลขึ้นมา, แล้วผลนั้นก็กลายเป็นเหตุ แล้วก็สร้างผลขึ้นมา, ผลนั้นก็กลายเป็นเหตุ อย่างนี้เรื่อยไป.

โยนิโสมนสิการ มันเป็นเหตุให้เกิดสัมมาทิฏฐิ หมายความว่า เวลาทำในใจ พิจารณาในใจโดยแยบคาย; นั่นเป็นการกระทำ แล้วก็เป็นเหตุให้เกิดผล คือ สัมมาทิฏฐิขึ้นมา : มีความเห็น มีความรู้ มีความเข้าใจ มีความเชื่อ เป็นต้น - อย่างถูกต้อง นี่เป็นผล; แล้วผลนี้เดี๋ยวก็กลายเป็นเหตุ ทำหน้าที่เป็นเหตุ, คือสัมมาทิฏฐิเป็นเหตุให้เกิดการประพฤติ การกระทำ การอะไร ที่มันถูกต้องต่อไปอีก. **นี่ โยนิโสมนสิการ มันทำในใจโดยไม่แยบคาย** - ไปหันหน้าแล้วมันทำให้เกิดวิผิด เห็นผิด เข้าใจผิด ทำผิด ก็เกิดมิจฉาทิฏฐิขึ้นมา. จะเรียกชื่ออย่างอื่นก็ได้; แต่ที่เราเรียกว่า มิจฉาทิฏฐิ ก็ทำผิด พุทธิพิศ ต่อไปอีก. มิจฉาทิฏฐินี้กลายเป็นเหตุให้ทำผิด คิดผิด.

นี่จะเข้าใจได้เอง. เมื่อรู้จักสังเกตความจริงของมันว่า โยนิโสมนสิการ นั่นคืออะไร? คือกระทำในใจโดยไม่แยบคาย. **โยนิ** นี่แปลว่า **เหตุ**. โดยธรรมดา โดยทั่วไป คำว่า **โยนิ** นี่แปลว่า **เหตุ**; **โยนิโส** แปลว่า **โดยเหตุ**. **โยนิโส** แปลว่า **โดยถูกต้องแก่เหตุ, มนสิการ - กระทำในใจ; โยนิโสมนสิการ - ทำในใจโดยถูกต้องแก่เหตุ**. มันก็เกิดความถูกต้องขึ้นมาเป็น อย่างนี้เรื่อยๆ. เช่นเกิดสัมมาทิฏฐิเป็นต้น. สรุปความว่า คำภาษาธรรมะนั้น มันใกล้เคียงกันก็มี, เกือบกันก็มี, กำกวมกันก็มี, แขนงกันได้ก็มี.

ถาม : หมายความว่า โยนีสมนเสถียร นี้ เป็นช่องทางให้เกิดสัมมาทิฐิ; ขอนิสฺสฯ เป็นช่องทางให้เกิดมิจาทิฐิ. ทั้งความสุขอันเกิดจากการได้แบ่งให้ผู้อื่นได้กินบ้าง ได้ใช้บ้าง; ผมนึกไปถึงความสุขอย่างหนึ่ง ที่เกิดจากคนบางคนที่ทำบุญ ทำบุญโดยที่ว่า เกะกะใส่ส่วนบุญนั้นไว้กระโถนชาติหน้า อันนี้ก็เกิดความสุขให้เหมือนกัน; แต่ผมว่า อันนี้ก็ไม่ถูกต้อง.

ตอบ : ก็บอกแล้วว่า สัมมาทิฐิ มิจาทิฐิ มีหลายระดับ หลายชั้น ละเอียตจนเข้าใจยากก็มี. ถ้าว่าจะทำบุญไว้เหมือนกับฝากธนาคารไว้ ไว้กินชาติหน้า; อันนี้ก็ควรอธิบายให้ที : อธิบายให้ผิดก็ได้, อธิบายให้ถูกก็ได้. ถ้าเป็นภาษาตรงๆ เหมือนกับบัวรดน้ำ เหมือนเงิน เหมือนสิ่งของ มันก็นำหัว หัวสองสาร; แต่ถึงอย่างไรก็ยังคิดว่า ที่เขาจะไม่รู้จักทำเสียเลย เพราะมันจะเป็นการชักจูงให้เขาช่วยเหลือผู้อื่นบ้าง มันก็อยู่แล้ว.

ทั้งส่วนเท่านั้น เขาจะเปลี่ยนให้มันถูกยิ่งขึ้นไปอีก ค่อยๆ ไปก็ยังได้ ก็ต้องมองในแง่ดีบ้าง. แต่ถ้าดีอกันโดยเนื้อความแท้จริงแล้ว **ทำบุญทำดีก็เพื่อผลในชาติหน้า.** นี่ก็หมายความว่า อนาคตอันไกลก็ไว้ อันไกลก็ไว้; ถ้าเราทำดีลงไปแล้ว มันก็จะอยู่สำหรับเป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อให้เกิดผลที่ดีในเวลาถัดไป ชั่วโมงหน้าก็ได้ วันหน้าก็ได้. ให้มองกันอย่างนี้; เพราะคำว่า บุญ นี้มันหมายถึงทำดี.

เราจะมาแยกแ่งเพียงทำทานอย่างเดียวก็ไม่ครบ. เราจะเรียกว่าทำทานทำบุญเป็นทาน เพื่อจะให้เกิดบุญกุศลไปช่วยในชาติหน้า. คำว่า **“ชาติหน้า”** ก็คือความให้ถูก : หลังจากตายแล้วก็ได้, หรือว่าถัดไปจากเวลานี้ ก็เรียกว่าชาติหน้าก็ได้. อย่างที่เฮามาพูดให้ฟัง และขอรับรองให้ทุกคนจำไว้ให้ตว่า คำว่า

“สัมปราชิก” นั้น ไม่ได้แปลว่า หลงจากเจ้าใจ; แต่แปลว่า ที่ลึกกว่าธรรมตา, ที่มองเห็นยากกว่าธรรมตา.

เราทำบุญให้ทานเพื่อประโยชน์ในสัมปราชิกภพ ก็คือว่า เพื่อประโยชน์ในภพที่มองเห็นได้ยาก; ที่เข้าใจได้ยาก, ที่คนธรรมดาเข้าใจไม่ได้. เรื่องชาติหน้า ตายแล้วเข้าโลงไป โดยเรียกว่า สัมปราชิก มันก็ถูกเหมือนกัน; เพราะมันเป็นสิ่งที่เห็นได้ยากกว่าธรรมตา. ถ้าเราทำบุญเพื่อประโยชน์แก่ชาติหน้า เพื่อประโยชน์แก่สัมปราชิก คือ ชาติอื่น ภพอื่น หรือความเป็นอย่างอื่น ที่ไม่ใช่ความเป็นอย่างนี้, มันก็ย่อมมีส่วนที่เป็นประโยชน์.

ที่คนเขาต่อเอ็งๆ นั้น ก็เรียกว่าเป็นขันฑ์ ขันฉวีเริ่ม; เพราะไม่อย่างนั้น เขาจะไม่ทำเอาเสียเลย. เพื่อชักจูงอย่างที่เรียกกันว่า *เอานรกเข้าสู่อุสวรกั* *เข้แล้วเอาเงินมาครตวิหัตถ์* *อันเป็นที่ต้องทำอย่างนั้น*; แค่งไม่ใช่ปัญหาของเรา เพราะว่าเรามีอยู่ในระดับที่มองเห็นอะไรมากกว่านั้น. แต่ผู้ที่เขายังไม่ถึงขนาด ยังจับเป็นสำหรับเขาอยู่; อย่าไปล้อเขา, อย่าไปล้อนสองเขาทั้งเสียหมด; เขาจะไม่มีหลักเกณฑ์ที่จะยึดจะถือให้พอเหมาะพอสมแก่ขันแก่งมิของเขาที่องค์อยู่.

ถาม : ขอนมัสการท่านอาจารย์ มีคำถามอยู่อย่างหนึ่ง เกี่ยวกับเรื่องวิภวนิมิต ซึ่งผมมีความเชื่อมั่นเหลือเกินว่า หากว่ามนุษย์เรา มีปัจจัยสี่เพียงพอ ซึ่งผมหมายถึงวิภวนิมิตเพียงพอแล้ว จะก่อให้เกิดความคิดทรงตานับรัตนารชินได้; แต่ถ้าคนยังหิวอยู่ เขาก็ชวนชวายนหาของกินอยู่. เขาจะมีความคิดแบบปรัชญา คือความคิดทางศาสนา ให้รู้ถึงแก่นไม่ได้. เคยผมมีความคิดว่า หากให้คนมีปัจจัยสี่ในครัวมีปัจจัยสี่ เพียงพอแก่ความต้องการสักระยะหนึ่งแล้ว และก็ใช้ในเรื่องจิตนิยมเข้าไป เพื่อสั่งสอนคน; ผมไม่

ทราบว่าเป็นการช่วยเหลือให้มนุษย์ปัญญา มีความเพียบพร้อมด้วยปัจจัยสี่เสียก่อนแล้ว จึงมีคราวคิดแบบปรัชญาของวิทยาศาสตร์ได้ นี่ เป็นความคิดแบบมีจลาทิกฐิ หรือเปล่า ?

ตอบ : ก็ต้องวางหลักกันอีกດ້วยงั้น ; ถ้ามีจลาทิกฐิก็หมายความว่า ไม่สำเร็จไม่เป็นประโยชน์สุขเกอูล. ถ้าเป็นสัมมาทิกฐิ ก็จะสำเร็จประโยชน์สุขเกอูล.

ที่นี้ คุณจะไปทำอย่างไร. ถ้าอย่างสัมมาทิกฐิ เราไม่ถือว่า วัตถุนิยมสำคัญที่สุด, หรือว่าจิตนิยมสำคัญที่สุด. เราถือว่า มันต้องถูกต้อง พอเหมาะพอดีแก่กันทั้งสองฝ่าย ทั้งสองอย่าง มันจึงจะไปรอด. ต้องมองให้ดีกว่า คนขาดความรู้ทางจิต ทางมโนธรรมมันจึงยากจน, มันจึงต้องรพึ่งผู้อื่นให้มาช่วย แม้ในทางฝ่ายวัตถุ; ก็เลยมีการพูดเล่นต่อกัน ; คนหนึ่งว่าเพราะจนต้องช่วยให้มีวัตถุกัน แล้วก็จะมียัญญา; อีกคนหนึ่งพูดว่า การที่ไม่มีมียัญญา ก็เพราะยากจน เพราะขาดความรู้ทางจิต ไม่สามารถนั่งทับจิตให้อยู่ในร่องในรอยของธรรมะ.

คนขาดแคลนวัตถุยากจน นี้ก็เพราะเป็นอันกลาง ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระเจ้า ของศาสนา ที่สอนให้ นับตั้งแต่ประหยัด นับตั้งแต่อกสั่น อกตน นับตั้งแต่ให้ขยันขันแข็ง อย้าไปทำอบายมุข. ที่นี้ความเจริญก้าวหน้ามันถึงให้กันทำอบายมุข อย่างสมัยใหม่เจียบ ซึ่งทำให้กันยากจนไม่พอกัน; เพราะว่าเขาค้องการมากเกินไป เขาไม่ค้องการแต่เพียงว่า ชีวิตอยู่ได้. ถ้าเขาค้องการอย่างนี้แล้ว เพิ่มให้เท่าไร ๆ มันก็ไม่พอ. เขายังใจอยู่ตามเดิม

ยังต้องการไม่รู้จัก ไม่รู้สิ้น อยู่ตามเดิมไป มันก็ทำให้โลกนี้สงบไม่ได้. อย่างนี้ก็มีความรู้ทางฝ่ายนามธรรมเข้ามาช่วย ในส่วนที่มันยังขาดอยู่.

ขอให้จำไว้เสมอว่าต้องไปคู่กัน : วัตถุนิยม กับ มโนนิยม นี้ต้องไปคู่กันเหมือนม้าลากรถสองตัว หรือควายสองตัวไถนา; ตัวไหนยังขาดอยู่ต้องหาตัวนั้นมาใส่ให้; เพราะว่าคนเราไม่ได้ประกอบอยู่ด้วยร่างกายแต่อย่างเดียว มันประกอบด้วยจิตด้วย. พุทธศาสนาเรียกว่า นามรูป คือจิตและรูปร่างและกาย; แต่ภาษาไทยกลายเป็นที่ว่า รูปนาม หรือกายใจ กลับกันอยู่.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี แสดงว่าทั้งคู่ต้องแฝดกัน แยกกันไม่ออก; ฉะนั้นเราจึงไม่หวังที่จะเพิ่มความเจริญทางวัตถุกันเดียว; ยิ่งกว่านั้น เรายังถือว่าเกี่ยวกับความเจริญทางวัตถุออกจะเพื่อ และมุ่งหมาย ก็เป็นไปเพื่อให้ขาดแคลนยิ่งขึ้น. การไปพัฒนาทางวัตถุ ที่กำลังทำกันอยู่ในโลกนี้ มันกำลังทำให้เกิดความขาดแคลนยิ่งขึ้น ให้เกิดความอยาก ความหิว ความต้องการ มากยิ่งขึ้นไปโดยไม่จำเป็น.

ถ้าเรามีความเข้าใจถูกต้อง ก็จะช่วยสร้างความสงบได้โดยไม่ขาดแคลนอะไรแล้วมันจะเหลือใช้เสียอีก; วัตถุบ่งชี้ในโลกเวลานี้ ถ้ามนุษย์ประกอบไปด้วยธรรมะ ก็จะไม่ขาดแคลน. นิมมนุษย์ไม่ประกอบด้วยธรรมะ มันก็ขาดแคลนยิ่งกว่าขาดแคลน; เพราะมันต้องการเกินกว่าที่จำเป็น. ถ้าความรู้เรื่องมโนนิยมเข้ามาบ้าง ความต้องการทางวัตถุก็จะลดลง; นี่ก็ส่วนโดยส่วนรวมส่วนใหญ่.

สำหรับคนยากจนนั้น ไปลดคอบายมุขเสียเท่านั้นแหละก็จะพอ. **คนจน**
ดีเพราะบวชมุข : คิมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่น เล่นการพนัน
 เกียจคร้านทำกรรม คบคนชั่วเป็นมิตร; ไม่มีอะไรจะกินแล้วยังสูบบุหรี่
 ยังจะไปดูหนังตุงละคร ยังจะไปสถานที่เที่ยวมามนต์ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีอะไรจะกิน
 อยู่แล้ว.

ฉะนั้นต้องทำให้ถูกต้องในเรื่องจิตใจเสีย มันก็จะอดได้กลิ่นได้ โดย
 ไม่ต้องเป็นทุกข์ เป็นอยู่พอสบาย ๆ. ที่นั่นมันไปเพิ่มสิ่งที่ไม่จำเป็น; กลับ
 คิดว่าจำเป็น มันก็เลยเป็นทุกข์; เพราะว่าไม่ได้ตามที่ต้องการเท่านั้น วาง
 มาตรฐานทางวัตถุไว้สูง จนเรียกว่ามนุษย์ไม่สามารถจะทำได้อย่างนั้น. พวก
 วัตถุนิยมวางมาตรฐานไว้สูง เพื่อหลอกหรือล่อใจคน ให้หลงลัทธิวัตถุนิยม
 เสียมากกว่าที่จะเป็นความจริง.

เอาละ, เป็นอันว่า เรามีสัมมาทิฐิ จะไม่ยึดหลักว่า จะต้องพึงวัตถุ
 นิยม หรือมนิยม โดยส่วนเดียวคั่นเดียว ต้องไปคู่กัน; และเราก็มอง
 เห็นว่า ในปัจจุบันนี้ในโลกนี้กำลังมีความเข้าใจผิด ทั้งแก่ฝ่ายวัตถุนิยมและฝ่าย
 มโนนิยม. ฝ่ายมโนนิยมคือทางศาสนา ทางธรรม ทางจริยา ทางนี้แหละ
 กำลังถูกเพิกถอน หรือถูกเหยียบย่ำให้สูญหายไป; พระเจ้าตายแล้ว, ศาสนา
 ไม่จำเป็น, ธรรมะเป็นของครีคระมีมากชั้นทุกที; แล้วก็ไม่หลงจักในทาง
 วัตถุ ช้อบชขายไปตามกิเลสตัณหา มันก็เหมือนกับแมลงเมาไปเล่นกับไฟ.
 วัตถุนิยมนี้กลายเป็นไฟขึ้นมากทุกที สำหรับมนุษยผู้โง่เขลา นำไปสู่การเบียดเบียน
 การสงคราม ที่ไม่รู้จักสิ้นสุด.

ยืนยันว่าอย่างนี้ ว่าเดี๋ยวนี้ เวลาใน โลกนี้ที่มีวิกฤตการณ์นานาชาติ
 ชาติแกล่นานาชาติ, สงครามอันไม่สิ้นสุดนี้; เพราะว่าทำผิดในเรื่องเกี่ยว
 กับเรื่องมโนนิยม; ฉะนั้นทำให้ตาย หรือทำไปจนตาย วิเศษเป็นมิกสัญญ
 เกลี้ยงโลกไป ก็ไม่แก้ปัญหานั้นได้. ต้องให้คนเห็นตนตายนั้นเหลือกลับมา
 คิดกันใหม่, ย้อนหลังหันกลับมาทางมโนนิยมใหม่ ก็ให้พอดีกับวัตถุนิย
 แล้วเป็นคู่กันไป; เหมือนกับว่าร่างกายประกอบไปด้วยส่วน ๒ ส่วน คือ
 อกายกับใจ. ให้ได้ **อาหารทางกาย คือบัจจัย ๔** อย่างถูกต้อง; ให้ได้
อาหารทางใจ อย่างถูกต้อง คือ **สัมมาทิฏฐิ คือธรรมะ.**

ถ้าพูดถึงบัจจัย ๔ อย่างเดียว มันก็เป็นแต่เพียงทางร่างกายเท่านั้น;
 โดยเหตุที่กินอาหารต่างกัน เพราะฉะนั้นจะเอาอาหารทางร่างกายไปให้ใจกินนั้น
 มันไม่ได้; เพราะเมื่อคนอิ่มทางร่างกายแล้ว จะมีความอิ่มทางจิตใจนั้นด้วย
 ไม่ได้. เพราะว่าความอิ่มทางร่างกายนั้นมันยังต้องการ ยั่วกิเลสตัณหา
 ต่อไปอีก มันไม่มีอิ่มได้; ถ้าให้อิ่มได้ ต้องเอาเรื่องความถูกต้องทางใจเข้ามา,
 แล้วร่างกายก็จะรู้จักอิ่มได้ คือพอได้. หลักระสัมมาทิฏฐิ เมื่อกล่าวตามหลัก
 ของพระพุทธศาสนาก็มีอยู่อย่างนี้.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๑๓ -

๒๙ มีนาคม ๒๕๑๘

ศีลธรรมเพื่อมนุษยโลก และมนุษยโลกเพื่อศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม หวังหลาย,
การบรรยายเรื่องศีลธรรม แห่งภาคมาฆบูชา
ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๑๓ และเป็นครั้งสุดท้ายของภาคนี้.

ในครั้งนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อชื่อว่า **ศีลธรรมเพื่อมนุษยโลกและมนุษยโลกเพื่อศีลธรรม**. ครั้นเป็นการสรุปใจความทั้งหมดลงได้สั้น ๆ อย่างนี้ว่า **“ศีลธรรมเพื่อมนุษย์ มนุษย์ก็เพื่อศีลธรรม”** อย่านำมันห่างไปจากกันเสีย ปัญหาจะไม่มี. ในครั้งที่แล้วมาได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **“สัมมาทิฐิคือรากแก้วของศีลธรรม”** นี้ก็เป็นใจความสำคัญที่ท่านทั้งหลาย จะต้องทบทวน เพื่อให้มีข้อความเชื่อมกัน.

ข้อว่าเรื่องสัมมาทิฏฐิเป็นรากแก้วของศีลธรรม อีกครั้งหนึ่งว่า *การที่จะมีศีลธรรมหรือไม่มีศีลธรรมนี้ ก็เพราะ* สิ่งที่เราเรียกว่า *สัมมาทิฏฐิจะมีหรือไม่มี*; หรือถ้ากล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า *จะมีศีลธรรมผิดหรือจะมีศีลธรรมถูก มันก็เพราะ* สิ่งที่เราเรียกว่า *สัมมาทิฏฐิ* นั้นเอง จะมีหรือไม่มี; หรือว่าการที่ *เราในโลกสมัยนี้ โดยมากไม่ชอบศีลธรรม* พวกมันเบียดเบียนในศีลธรรม ถึงกับเกลียดชังก็มี; หรือไม่สนใจก็มี นั่นมัน *กับนอยู่กับสิ่งที่เรากล่าวว่า สัมมาทิฏฐิ* คือความเห็นชอบ.

ที่นี้มัน **ลำบากที่สุด** ในข้อที่มนุษย์จะมี **สัมมาทิฏฐิ**; โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่หลงไหลประชาธิปไตย คือต่างคนต่างมีความคิดเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ นสักรึอบรมแล้วสุ่มกัน แต่ก็จะใช้ความคิดเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ กระทั่งเหวอตาม ๆ กันไปอย่างสิ้นเชิง มันก็ยาก หรือเป็นกรวยาก ที่จะเดินไปตามทางของสัมมาทิฏฐิ.

เพราะ **คนโง่คนมาก** นั้น **ไม่ได้มีสัมมาทิฏฐิ** หรือว่า คนทั้งหมดไม่ได้มีสัมมาทิฏฐิมาแต่ในท้อง หรือมาแต่ข้อนแต่ออก มันเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมทำให้เจริญมากขึ้น. เมื่อไม่ได้มีการศึกษาในข้อนี้ ไปมีการศึกษากันเป็นอย่างอื่น ทิฏฐินั้นก็เปลี่ยนไป, เปลี่ยนไปโดยไม่รู้ตัว ไปเป็นมิชฌาทิฏฐิได้โดยไม่รู้ตัว; แต่เขาก็ยังคิดว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ อยู่นั่นเอง.

สัมมาทิฏฐิที่สำคัญที่สุด สำหรับสมัยนี้ก็คือ **สัมมาทิฏฐิในเรื่องเกี่ยวกับ**

ความสุข; เพราะว่ามีมนุษย์ทุกคนย่อมหลงไหลในสิ่งที่เรียกกันว่าความสุข, ถ้าถูกสอนมาผิด ได้รับคำสั่งสอนมาผิด ในเรื่องเกี่ยวกับความสุข มันก็เป็นกรวยกตั้งต้นที่ผิด, เป็นจุดตั้งต้นที่ผิด; คือไปปรารถนาผิด ส่อสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์นั่นเอง.

คนสมัยนี้เข้าใจผิดในเรื่องความสงบอยู่มาก

เดี๋ยวนี้ถ้าจะพูดกันทั่ว ๆ ไป **ต้องการความสุขในทางวัตถุ ซึ่งมีใช้ความสุขในทางศีลธรรม**; ถ้าพูดถึงศีลธรรม มันต้องเป็นเรื่องควบคุมวัตถุให้อยู่ในร่องในรอย. ถ้าเป็นเรื่องของวัตถุส่วน ๆ มันก็ปล่อยให้ไปตามอำนาจของความรู้สึก ของคนที่ไม่มีความดี; เมื่อเป็นดังนั้นแล้ว เขาชอบอะไรอย่างไร เขาก็ทำไปสามนั้น จนกระทั่ง **ไม่ยอมรับหลักศีลธรรมใดๆ ที่กล่าวว่า ความสุขนั้นอันมาจากความสงบ : สุขอันหลุดไปจากความสงบแล้วเป็นไม่มี.**

เดี๋ยวนี้เขา **เชื่อกันใหม่** ยึดถือกันใหม่ว่า **ความสุขไม่ได้เกี่ยวข้องกับความสงบ** แต่เกี่ยวกับการได้ตามที่เรากำลังต้องการ; แม้ว่ามันจะไกลห่างส่วนวาย ระส่ำระสาย อวดอวดแวงอย่างไรก็ตาม เมื่อได้ตามที่ต้องการ แล้วมันก็เรียกว่าความสุข. แล้วมันก็ได้เป็นไปอย่างนั้นจริงๆ เหมือนกัน ก็คือไม่เป็นไปในทางของความสงบ.

ความสุขของคนสมัยนี้ไม่ได้ใช้ความสงบ; เป็นความวุ่นวายที่ไม่ให้มีการพักผ่อนได้. เขาไม่เห็นการพักผ่อนเป็นความสุข. แต่เห็นความวุ่นวายเป็นความสุข กลับกันไปเสีย; แม้ว่าบางคนหรือบางเวลา ก็พอจะมองเห็นว่า ความสงบเป็นความสุข; แต่ก็ไม่อาจจะถือเอาความสงบ เพราะมันมีอะไร ที่มีอำนาจ มีกำลัง หรือมีความถึงหูมากกว่านั้น มาดึงเขาไปสู่ความวุ่นวาย ไม่มีมีความสุขได้.

ถึงที่ให้กล่าวมาแล้วโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งที่แล้วมาแล้ว ถ้าว่า **โดยเนื้อแท้แล้ว วิเวกนั้นแหละเป็นความสุข**; วิเวกทางกายก็คือไม่มีอะไรรบกวนกาย, วิเวกทางจิตก็คือ ไม่มีอะไรรบกวนจิต, วิเวกทางกิเลส ทนอุปธิ ก็คือไม่มีความยึดมั่น

คือมันผิด ๆ ก็ยังมีสติปัญญาผิด ๆ. ถ้าสติปัญญามันผิด ก็หมายความว่า มันวุ่นวาย ถูกรบกวน, หรือไม่มีวิเวกในทางอุปริ ไม่วิเวกจากอุปริ ก็คือความผิดมันดื้อมัน. **คนทั้งหลายก็ไม่คิดว่า ความสุขอยู่ที่วิเวกเหล่านี้** กลับไปอยู่ที่ตรงกันข้ามคือวุ่นวาย; เรื่องก็กลายเป็นว่า ถ้อยหลักผิดกันตรงกันข้ามจากหลักของพระศาสนา ซึ่งต้องการให้มีความสุขจากความสงบ; แต่เขาก็ต้องไปหาจากความวุ่นวายอยู่ที่.

นี่ก็ขอให้ดูต่อไป ถึงปัญหาที่เกี่ยวกับคำว่า ศีลธรรม. ถ้าเป็นศีลธรรม ก็เป็นเรื่องของความสงบ; เพราะได้พูดกันมาหลายสิบครั้งแล้วว่า **ดี - ละ แปลว่า ปกติ หรือ สงบ.** ถ้าเป็นเรื่องของศีลธรรม มันก็ต้องเป็นเรื่องของความสงบ, ซึ่งแบ่งออกเป็นอย่าง ๆ เช่นว่า ศีลธรรมที่เป็นเหตุ คือเมื่อประพฤติแล้วเกิดความสงบ; ศีลธรรมที่เป็นผล, คือ ธรรมะที่เป็นความสงบ เกิดขึ้นเมื่อประพฤติเหตุอย่างถูกต้อง; ศีลธรรม คือภาวะแห่งความสงบ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ทั่วไป. **ความหมายของคำว่า ศีลธรรม** ไม่ว่าความหมายไหน มันตั้งไปหาความสงบทั้งนั้น.

พิจารณาให้เห็นข้อเท็จจริงว่า ศีลธรรมมีเพื่อมนุษยโลก

ที่นี้เรามาดูกันเป็นพิเศษ ให้อีกเท่าที่แล้ว ๆ มา ว่าศีลธรรม หรือธรรมที่ทำให้ความสงบนี้ มันมีเพื่อมนุษยโลก หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เพื่อมนุษย์. ถ้าดูกลับอีกทางหนึ่ง มนุษย์ก็มีเพื่อศีลธรรม; ให้มันเป็นเรื่องที่พัวพันกันอยู่ อย่างที่ไม่แตกแยกออกไปเป็นอย่างอื่น. มนุษย์ไม่มีเพื่อศีลธรรม ศีลธรรมไม่มีเพื่อมนุษย์; จำข้อความนี้ไว้

ก่อน แล้วค่อยดูความหมายของมัน. ศีลธรรมมีเพื่อมนุษย์ แล้วมนุษย์มีเพื่อศีลธรรม, ศีลธรรมมีเพื่อมนุษย์ แล้วก็มีมนุษย์มีเพื่อศีลธรรม; ดูจะง่ายดีสำหรับจะจดจำ เพราะมันมีลักษณะเป็นวงกลมกันอยู่ ที่ศีลธรรมกับมนุษย์ ไม่แตกแยกหรือไม่กระโดดออกไปในทิศทางไหนจากกัน.

ฉะนั้น ขอโอกาสพิจารณากันโดยละเอียดโดยหัวข้อนี้ว่า **ศีลธรรมเพื่อมนุษยมนุษยเพื่อศีลธรรม** แล้วต่างคนต่างก็ถามตัวเองว่า เรามีชีวิตอยู่เพื่อศีลธรรมใหม่หรือว่า เราทำสิ่งมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร? แล้วดูอีกอย่างหนึ่งก็คือสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมนั้นมันมีอยู่นั้น มันเพื่อเราใช่ไหม? หรือมันเพื่อคนอื่น หรือมันเพื่อสิ่งอื่น หรือไม่เกี่ยวกับเรา. นี่ก็เข้าใจความสำคัญที่จะพูดกันในวันนี้.

การที่จะดูกันในข้อนี้ ก็อยากจะแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย ตามข้อเท็จจริง ที่มีอยู่และได้เคยมีอยู่ ก็คือกันโดย **ข้อเท็จจริงของธรรมชาติ** ตามที่มีอยู่, และอีกทางหนึ่งก็คือโดย **ข้อเท็จจริงของมนุษย์** สมัยนี้ ตามที่มนุษย์สมัยนี้เขาเป็นกันอยู่ ว่ามันตรงกันไหม, มันไปด้วยกันได้หรือไม่.

สำหรับที่เกี่ยวกับธรรมชาตินั้น. จะขอทบทวนแล้วทบทวนอีก อยู่เสมอว่า **มนุษยชนเพื่อศีลธรรม เพื่อความสงบสุข ที่สูงกว่าของสัตว์.** นี่ข้อแรกดูกันอยู่อย่างนี้ก่อนว่า มนุษย์นั้นมีขึ้นมาทำไม? เกิดขึ้นมาในโลกทำไม? มันมีชีวิตอยู่ทำไม? นับตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีมาทีเดียว; ถาวรจะดูไปจะมองเห็นว่า มันเพื่อความสงบสุข ที่ยิ่งไปกว่าสัตว์ไตร่จจำ; ตามธรรมชาติจะมีได้.

เรื่องนี่ก็ได้ชี้ให้เห็นมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า มนุษย์ทำผิดมาก จนมีความสงบน้อยกว่าสัตว์ไตร่จจำ. **มนุษย์มีความวุ่นวายมากกว่าสัตว์ไตร่จจำ;** เห็นไหม?

ดูให้ดีๆ เที่ยวนั้นทำไมมาพูดว่า มนุษย์นี้เพื่อศีลธรรม คือเพื่อมีความสงบสุขที่สูงไปกว่าของสัตว์? แล้วทำไมก็ย่ำยีมนุษย์มีความสงบสุขน้อยกว่าพวกสัตว์? และมนุษย์นั่นเองเป็นผู้รบกวนให้สัตว์ไม่มีความสงบ:

เรื่องนี้ก็ต้องการ**ความสงบสุข** ให้เห็นว่า มันมีระดับหลายระดับ : ระดับอย่างของสัตว์ทั่วไป ที่**ไม่ได้รับการศึกษา** เกี่ยวกับศีลธรรมนั้น มันก็**ระดับหนึ่ง**, ที่**ระดับที่ได้ศึกษาได้อบรมได้ก้าวหน้าทางศีลธรรม** มันก็**อีกระดับหนึ่ง**. สัตว์หยาบมนุษย์นั้นควรจะมีความสงบสุข ระดับที่สูงกว่าสัตว์ คือมีศีลธรรมนั่นเอง. ถ้าถามว่ามนุษย์มีมาทำไมกัน? ก็ตอบว่า เพื่อให้เกิดมีการได้รับความสงบสุขที่สูงที่สุด. นี่ต้องการ**ความสงบสุข** กลับว่า สมมติว่า ถ้าไม่มีมนุษย์ มีแต่สัตว์ มันก็รู้จักความสงบสุขกัน เท่าที่สัตว์มันมี.

ถ้าไม่คิดดูให้ดีๆ จะฟังไม่รู้เรื่อง จึงขอพูดคำว่า **ถ้าในโลกมันไม่มีมนุษย์** เกิดขึ้น **ความสงบสุขก็จะมีแต่ตามธรรมชาติทางวัตถุ** นั่นอย่างหนึ่ง, แล้วก็ตามที่สัตว์เศรษฐกิจ หรือสิ่งมีชีวิต นับตั้งแต่ต้นไม้จนถึงสัตว์เศรษฐกิจมันจะฟังมี นั่นอย่างหนึ่ง. ส่วนความสงบสุขที่ประณีต ที่สุขุม ที่สวยงาม ที่ไพเราะ เหล่านี้มันไม่มี; เพราะว่ามันมีสัตว์ที่เจริญด้วยสติปัญญา.

ดังนั้นเราควรจะตั้งว่า **ธรรมมีมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้ ก็เพื่อจะให้มันได้มีอะไรที่ดี มากกว่าที่ไม่มนุษย์**; แม้ที่สุดแต่ความสงบสุข ก็ยังให้เป็นความสงบสุขที่สูงกว่าสัตว์ธรรมดา คือสัตว์เศรษฐกิจนั้นมันจะฟังมี.

นี่ขอคำถามนี้เสียทีหนึ่งก่อนว่า **มนุษย์มัน เพื่อความสงบสุขจะได้ปรากฏออกมาในลักษณะที่สูงไปกว่าสัตว์**.

ดูข้อเท็จจริงที่มนุษย์มีเพื่อศีลธรรม

ที่นี้จะมองให้ซอกแซกออกไปอีกหน่อยว่า **มนุษย์มีเพื่อศีลธรรมปรากฏ**; นี่คล้ายๆ กับที่พูดๆ มาแล้วว่า เพราะมนุษย์มี จึงมีสิ่งๆ ที่เรียกว่า ศีลธรรมปรากฏขึ้นในโลกนี้. ถ้าอย่างมีมนุษย์ สิ่งๆ ที่เรียกว่าศีลธรรมก็ไม่ปรากฏขึ้นมาในโลกนี้; จึงควรระดูให้เห็นจนประจักษ์เลยว่า **มนุษย์มีเพื่อให้ศีลธรรมมันขึ้นมาในโลกนี้**; ไม่อย่างนั้นโลกนี้มันจะขาดสิ่งที่สวยงาม สูงหรือประเสริฐ. ถ้ามนุษย์ไม่ได้มีเพื่อศีลธรรมแล้วอย่างมีกันเสียดีกว่า ไม่มีถ้าอะไร.

มนุษย์มีอยู่ในโลกนี้ เพื่อศีลธรรมปรากฏอยู่ในที่ ๑ ความหมาย คือ จะได้ **มีการประพฤติเหตุแห่งความสงบ**, แล้วจะได้ **มีการรับผลเป็นความสงบ**, แล้ว **ก็มีปรากฏการณ์ทั่วๆ ไปในโลกนี้ อยู่ในรูปของความสงบ**. นี่ศีลธรรมในสามความหมาย มันปรากฏขึ้นมาในโลกนี้ เพราะว่ามันมีมนุษย์อยู่ในโลกนี้; ปราศจากมนุษย์เสียแล้ว ก็ไม่มีศีลธรรมในสามความหมายนี้อยู่ในโลก.

ที่นี้บางคนเราจะกำนดเถียงว่า มันไม่ใช่เรื่องของเรา ถ้ามันเป็นเรื่องของโลกก็แล้วแต่เรื่องของโลก; อย่างนั้นมันก็ไม่ถูก. เพราะว่าเราได้เกิดขึ้นมาแล้วในโลกนี้ จะโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม **เราก็ได้มีขึ้นมาแล้วในโลกนี้ ในฐานะเป็นมนุษย์**. แล้วเราจะรับผิดชอบในข้อนี้ในลักษณะอย่างไร **ว่าเรามีมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้เพื่อประโยชน์อะไร**. ถ้าให้กิเลสพูด กิเลสมันก็พูดว่า เพื่อ **ตัวกู - ของกู** คือกิเลสก็ทำไปแต่อำนาจของกิเลส; ก็ไม่ต้องพูดถึงศีลธรรม. ใครต้องการอย่างนั้นก็ได้; เพราะว่ามีประชาชนไทยในโลกใบเวลานี้ ไม่ผิดกฎหมาย หรือว่าไม่มีใครว่าอะไร.

แต่ถ้าเมื่อคุณธรรมรวมชาติ หรือตามหลักแห่งพระธรรมแล้ว มันเป็นไปได้
 ไม่ได้; **มนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้ ต้องขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่สิ่ง ๆ หนึ่ง** ก็สิ่ง
 ที่ตามมนุษย์ไม่มีแล้วมันก็ไม่มี ซึ่งมันแปลกไปจากสัตว์. ฉะนั้น เรา**เป็นมนุษย์** ขึ้นมา
 ในโลก **ก็เพื่อให้มีความเป็นมนุษย์** ขึ้นมาในโลกนี้ ซึ่งมันไม่เคยมีมาก่อน; แต่
 ก่อนหน้านั้นมีแต่สัตว์. เราจึงยอมรับตามหลักของธรรมะว่า **เป็นมนุษย์** กันนี้ **ก็เพื่อให้**
ศีลธรรมอย่างมนุษย์ได้ปรากฏขึ้นมาในโลก. นี้ไม่ได้พูดถึงความสุข พูดถึงแต่ว่า
 ให้โลกมันมีสิ่งที่มีมันไม่เคยมี ก็สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม; จะไม่มองดูในแง่ของความสุข
 จะไม่เอาค่านิยมในทางความสุข; แต่จะเอาค่านิยมในรูปของศีลธรรมล้วนๆ ซึ่งเป็นของ
 มีค่าในความหมายอีกความหมายหนึ่งต่างหาก.

มนุษย์ควรจะก้าวหน้าทางจิตใจ แต่ที่เป็นอยู่กลับตรงกันข้าม

ทีนี้ถ้าคุณไปอีก ถ้อยากจะพูดว่า **มนุษย์ขึ้นเพื่อให้ก่อเกิดความก้าวหน้า**
ในทางจิตใจ ถึงระดับสูงสุดสมกับคำว่ามนุษย์. ข้อนี้ก็เหมือนกัน ต้องย้อนไปถึง
 ข้อแรกที่ผมคิดว่า ถ้ามนุษย์ไม่มีแล้ว โลกนี้จะขาดอะไรไป; สำหรับข้อนี้ก็ตอบว่า
 ถ้ามนุษย์ไม่มี ในโลกนี้ก็ไม่มีความก้าวหน้าทางจิตใจ ไปจนถึงระดับสูงสุด ก็สมกับ
 คำของคำว่า มนุษย์.

คำว่า **มนุษย์** นี้ ถ้าจะแปลก็ได้หลายอย่าง; แต่คำแปลที่ดีที่สุด ควรจะ
 แปลว่า **มีใจสูง;** ต่อบอกมีใจสูง จึงจะเรียกว่า มนุษย์. ฉะนั้น ความก้าวหน้าสูงสุด
 ทางจิตใจ ก็คือ**มีจิตใจสูงสุด ประเสริฐที่สุด** ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าแล้ว.

นี่ให้มองดูกันในแง่ที่ว่า ถ้าไม่มีมนุษย์ในโลกนี้ ความก้าวหน้าอย่างนี้จะไม่มีในโลก. ฉะนั้นเราจึงรู้ว่า **มนุษย์มีขึ้นมาเพื่ออะไร ?** ก็มีขึ้นมา **เพื่อความมีแห่งศีลธรรม** จนกระทั่งถึงความสูงสุดของศีลธรรมนั้น ๆ ; นี่โดยธรรมชาติเป็นอย่างนี้. โดยหลักธรรมะเป็นอย่างนี้ คือให้มนุษย์นี้มีเพื่อศีลธรรม. แต่ที่นี้ บัดนี้ในเวลานี้ หรือมนุษย์ในสมัยนี้ เขาไม่เอากันอย่างนี้.

มนุษย์สมัยนี้เขาไม่ยอมรับว่า มนุษย์มีเพื่อศีลธรรม, หรือเป็นมนุษย์เพื่อศีลธรรม; เขาเป็นมนุษย์กันเพื่อเนื้อหนังของมนุษย์. คำว่าเนื้อหนังก็คือประโยชน์สุขทางเนื้อหนัง คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่เราเรียกกันว่าทางวัตถุ. **โดยเฉาะมนุษย์สมัยนี้กำลังหลงใหลวัตถุ** ที่ได้ประจักษ์ชัดขึ้นมาประเดี๋ยวประโตมต่อเนื้อหนัง, แล้วก็หลงใหลในการประจักษ์ชัดนั้นมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไปในวัตถุชนิดนั้น, แล้วก็หลงใหลในผลของวัตถุที่ประจักษ์ชัดขึ้นมา, แล้วก็หลงใหลในการประจักษ์ชัดวัตถุใหม่ ๆ ต่อไปอีก.

ถึงแม้ว่ามนุษย์บางพวกไม่อยู่ในวิสัยที่จะมีบุญวาสนาที่จะได้รับความสุขทางเนื้อหนังเช่นนั้น หรือว่าจะมีบุญญาประจักษ์ชัดถึงขนาดนั้นก็ตาม; มนุษย์เหล่านั้น **ถึงจะแสนยากจนอย่างไร ก็ยังหวังความสุขทางเนื้อหนัง** แล้วก็หลงพะง้อหาความสุขทางเนื้อหนัง, ทว่าวัตถุปัจจัยหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ แก่ความสุขทางเนื้อหนัง.

นี่เราต้องถามตัวเองว่า เรากำลังเป็นอย่างนี้หรือเปล่า? แล้วก็คอยเอาเองด้วยกรรมบริสุทธิ์ใจก็แล้วกัน. แต่ถ้าเมื่อเห็นว่า เรากำลังตามเขาไป หรือติดตามเขาไป เป็นสุนัขรับใช้ตามกันเขาไป เพื่อแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง; ก็ดูให้ดีในข้อที่ว่า มนุษย์สมัยนี้มันเพื่อเนื้อหนังเสียแล้ว ไม่ใช่มันเพื่อศีลธรรม, จึงเพื่อยุ่งเหยิง โกลาหล วุ่นวาย.

พูดแล้วก็ไม่น่าเชื่อว่า **มนุษย์ชอบความยุ่งเหยิง โกลาหล วุ่นวาย** มันไม่น่าจะเป็นได้; พูดแล้วก็ไม่น่าเชื่อ. แต่ถ้านั้นไปดูชีวิตจริง มันก็เป็นอย่างนั้น. คือมนุษย์ชอบยุ่งเหยิง ชอบโกลาหล วุ่นวาย จนกระทั่งมีจิตยุ่งเหยิงที่เรียกในภาษา **ปมด้ายที่มันยุ่ง คือด้ายที่เส้นปมเล็ก ๆ ใหญ่ ๆ มีเศษผสมกันยุ่งจนเหลือวิสัยที่จะคลี่ได้.** มันเหมือนปมด้ายยุ่ง; จิตมนุษย์มันเป็นอย่างนี้ในเวลานี้ แล้วมันสับสน; ที่เป็นอย่างมากก็ถึงขนาดเป็นโรคประสาททางจิต ก็เห็นว่ามันมีมากขึ้นทุกที.

เข้าใจว่าท่านทั้งหลายก็เห็นอยู่ หัวคิดนี้ไม่ต้องไปไหน ก็ทับ คนที่มีจิตยุ่ง ๆ สับสนเป็นโรคเส้นประสาท มากมายเหมือนกัน; แล้วก็มากขึ้นทุกปี ๆ จนกลายเป็นว่า เป็นธรรมชาติไป. ไม่มีใครถือว่านี่เป็นความผิด; เห็นเป็นของปกติธรรมดา. มาสอนมันกันนับไม่รู้จักสับราย; จะขอให้ช่วยทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ว่าจิตกำลังไม่สบาย.

ส่วนมากก็บอกอาหาร เป็นลักษณะที่เส้นประสาทมันหลอน ให้เกิดความกลัว ให้เห็นนั่นเห็นนี่, ให้รู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้ ในลักษณะที่น่ากลัว จนนอนไม่หลับ; เพราะ **เขาได้หาผิดมาตั้งแต่วรก :** เขาไม่ได้รู้ ไม่ได้คิด ไม่ได้ตั้งใจ ว่ามนุษย์นั้นมันเกิดมาเพื่อศีลธรรม หรือเพื่อความสงบสุข. **เขาเกิดมาเพื่อความอยาก :** เพื่ออยากแล้วอยากอีก อยากแล้วอยากอีก ในสิ่งนั้นในสิ่งนี้, อึดอยู่กับความอยาก; **หลายปีเขานั่นก็เกิดอึดมั่น** มีจิตยุ่งเหยิง กลายเขินว่า มนุษย์คนนั้นเกิดมาเพื่อความยุ่งเหยิงเพื่อโกลาหล วุ่นวาย; **มนุษย์ในปัจจุบันมันเป็นอย่างนี้.**

หันมองกันอีกทีหนึ่ง คือว่ามองกันอย่างหวังดี ก็จะพบแต่เพียงว่า **มนุษย์นี้เกิดมาเพื่อความก้าวหน้าทางวัตถุ** แล้วก็มีการรวม; **ที่ว่าเกิดมาเพื่อความก้าวหน้า** สูงสุดทางวัตถุแล้วก็มีการรวมหรือยกตา ก็เพราะมนุษย์ปัจจุบันนี้ ขวนขวายให้เกิดความ

ก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ : พวกประติษฐก็ประติษฐไป, พวกซื้อหามาใช้ก็ใช้ไป, พวกหลงไหลในสิ่งเหล่านี้ก็หลงไหลไป, อุทิศให้เป็นทาสของวัตถุด้วยกันทุกคนแหละ.

พวกที่ประติษฐวัตถุแปลก ๆ ออกมา ก็เป็นทาสของวัตถุ, พวกที่ซื้อหามาใช้ ก็เป็นทาสของวัตถุ, พวกหลงไหลในสิ่งเหล่านี้ก็เป็นทาสของวัตถุ; **นี่เรียกว่ามันเพื่อความก้าวหน้าสูงสุดทางวัตถุ, ร่วมมือร่วมแรงกันด้วยความหลง; ถ้าใครไม่หลงก็แล้วไป ไม่มันับรวมอยู่ในพวกนี้.**

ที่นี้โดยข้อเท็จจริงแล้ว จะหลงหรือไม่หลงก็ขอให้ดูเอาเอง; **เพราะว่าเราไม่ได้มาตั้งกองชักฟอกมุกคูล เรามาตั้งกองผูกกันถึงหลักของพระธรรม : หลักของพระธรรมทั่วไปต่างหาก. เดียวนี้มาพูดถึงว่า มนุษย์นี้มุ่งแต่จะให้เกิดความสูงสุดในทางวัตถุ แล้วก็มีความเสื่อมทรามในทางจิตใจ คือ **เป็นโรลจิตทราม เพราะเห็นแก่ตัว** เมื่อหลงไหลในความเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนัง แล้วก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว; ก็มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น อย่างหลับหูหลับตา แล้วก็ไม่ต้องกันว่าเป็นความผิด ไม่มีใครคิดเทียบใครในชั้นนี้. ฉะนั้นโลกนี้ ในปัจจุบันนี้ เวลานี้ วันนั้นก็ดี มันมีความก้าวหน้าทางวัตถุ และก็เสื่อมทรามทางจิตใจ จนพูดได้ว่า เป็นมนุษย์กันเพื่อความก้าวหน้าทางวัตถุ แล้วก็เพื่อเสื่อมทรามทางจิตใจ.**

สรุปความก็ให้เป็น ๒ พวก เป็น ๒ ประเภท คือว่าโดยความจริงโดยแท้จริง โดยความมุ่งหมายของธรรมชาติอันบริสุทธิ์ หรือพระศาสนาก็ตาม มนุษย์ควรจะมีความเพื่อศีลธรรม; **แต่ว่าโดยข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่จริงนี้ มนุษย์มีมาเพื่อเนื้อหนังของตัวเอง เพื่อความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ ทางเนื้อหนังหนังของตัวเอง ไม่ใช่เพื่อศีลธรรม. ฟังดูแล้วมันก็เป็นคำดำ แต่ที่จริงมันยิ่งกว่าคำดำ แต่มันก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็ต้องพูดเพื่อให้รู้จักกันเสียที่ว่า มนุษย์นี้เพื่ออะไร.**

ศีลธรรมมีเพื่อมนุษย์เกิดสติปัญญาที่ไม่ตกเป็นทาสกิเลส

จะตู่กันให้มันซัดกว่านี้ก็ยังสู้ได้ ก็ลองมาให้แคบเข้ามาว่า แต่ก่อนโน้นเมื่อยังถือพระถือเจ้า ถือศาสนาอยู่นั้น ก็ถือศีลธรรม. **ศีลธรรมนั้นเพื่อวิวัฒนาการของมนุษย์ไค้สูงขึ้น**; ถ้าไม่มันไปเพื่อศีลธรรมแล้ว ไม่ควรจะเรียกว่า วิวัฒนาการ เพราะว่ามันกว่า เพราะมันส่งไป ก็ไม่เรียกว่า วิวัฒนาการ. ถ้าชอบคำว่า "วิวัฒนาการ" ก็เจริญองกามกำวหน้า หรือดีขึ้น สูงขึ้น มันก็อยู่ที่ความมีศีลธรรม; เพราะฉะนั้นเขาดูกันเป็นหลักว่า ศีลธรรมมันเพื่อวิวัฒนาการสูงสุดของมนุษย์นั่นเอง.

ถ้าเราทำให้ใกล้ชิดเข้ามาอีก ที่ตัวศีลธรรม เราจะพบว่า **ศีลธรรมนั้นเพื่อให้เกิดผลตรงตามสติปัญญา** เมื่อยังไม่ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา. **เจียรนั้สติปัญญา** มันสลายไปหมด เพราะไปตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา.

ตรงนี้จะต้องขอมอบให้ทราบเสียก่อนว่า คำว่า "สติปัญญา" นี้ มันมีอยู่สองความหมาย: **สติปัญญาของคนทั่วไป** นี้ก็เรียกว่า สติปัญญา; เช่น ความเฉลียวฉลาดนี้ไปเป็นโจรก็ได้ ไปเป็นอาชญากรอย่างตึกก็ได้ อย่างนี้ก็เป็นคนมีสติปัญญา, หรือไปเป็นนักปราชญ์ก็ได้ ไปเป็นสุภาพบุรุษก็ได้ โดยสติปัญญาชนิดนั้น. นี้เป็นสติปัญญาตามธรรมชาติของมนุษย์. แต่คำ **สติปัญญา** ตามความหมาย **ในพระพุทธศาสนา** แล้วมันมันไปไม่ทางชั่ว ทางผิด ไม่ได้, มันมันไปแต่ในทางดี **โดยส่วนเดียว**. ฉะนั้นเราจึงพูดได้ทันทีว่า **สติปัญญา** ที่ตกไป **เป็นทาส** ของกิเลสตัณหา เป็นทาสของเนื้อหนังก็มี, แล้วก็ **สติปัญญา** ที่ **ไม่ตกไปเป็นทาส** ของวัตถุ หรือเนื้อหนังก็มี.

ที่นี้ ศีลธรรมนั้น เขามีไว้เพื่อให้เกิดผลตามสติปัญญา ที่ไม่ตกเป็นทาสของเนื้อหนัง; ฉะนั้น ทุกคนควรจะสอบสวนตัวเองดูว่า สติปัญญาของเราเป็นอย่างไร? เราเกิดมาก็หลายสิบปีแล้ว เราก็มีสติปัญญาเพิ่มขึ้น ๆ เรียกได้ว่าเป็นกนมีสติปัญญา; แต่แล้วสติปัญญาของเรา มันตกเป็นทาสของเนื้อหนังหรือเปล่า? ถ้าสอบสวนได้ว่า มันไม่ตกเป็นทาสของเนื้อหนัง ก็ควรจะไหวตัวเองได้; แต่ถ้ามันตกเป็นทาสของเนื้อหนังอย่างยิ่งแล้ว จะไปทำอะไรกับตัวเอง ก็ไปคิดเอาเองก็แล้วกัน.

ในเรื่องของ มนุษย์ ควรจะมีแต่แรงผลักดันให้ตัวเองได้; ส่วนที่ตรงกันข้ามนั้น ไปว่าตัวเอง ไปคิดเอาเอง ไปพิจารณาเอาเอง. สติปัญญาที่เป็นทาสของเนื้อหนังไปหมด ไม่มีความหมายว่า เป็นสติปัญญาตามแบบของพระศาสนา; มีความหมายแต่ตามแบบของชาวบ้านในภาษาโลก; ภาษาคนธรรมดา มีสติปัญญาไปเป็นมหาโจรชั้นเอกๆเท่านั้นก็ได้.

ปัจจุบันนี้โรคชาติศีลธรรมกำลังระบาด

ถ้าว่า คุณจะไปอีกจะพบว่า ศีลธรรมแท้แท้จริงนั้น ไม่ตกเป็นทาสเนื้อหนัง มันกลายเป็นรากฐานอันมั่นคงอันแท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ไปในที่สุด. รากฐานก็มีอยู่เป็น ๒ ระดับ ก็คือ แท้จริง น้อยอย่างหนึ่ง แล้วก็มี มันคง อีกอย่างหนึ่ง. รากฐานที่แท้จริงแท้ยังไม่มั่นคงก็มี; ต้องมีทั้งแท้จริงและมันคง. ถ้ามีศีลธรรมกันจริง ก็มีรากฐานอันมั่นคงของศาสนา; แต่ก่อนเขามีหลักกันอย่างนี้ทั้งนั้น; เคี้ยวมันไม่มีศีลธรรมในความหมายอย่างนี้, มีแต่ศีลธรรม ชนิดที่มนุษย์มีปัญญาเป็นทาสของเนื้อหนังปัญญาของเขาตามชอบใจ.

เวลานี้ **คนบัญญัติความถูกต้องของสิ่งตน** ของอะไร ๆ **เอาตามใจชอบ** ; และเมื่อทุกคนเอาด้วย ยกมือพร้อมกันไปหมด มันก็เป็นสิ่งที่เขามิ เขาใช้ เขาปฏิบัติกันอยู่ในโลกเป็นแน่นอน. แม้ว่ามันจะผิดเป็นตรงกันข้ามถึงกับไม่เป็นศีลธรรมแล้ว เขาก็ยังเรียกว่าศีลธรรมอยู่นั่นเอง ; จะนี่จึง **เกิดศีลธรรมสมัยใหม่** ซึ่งคนสมัยเก่ายอมรับไม่ได้ กลืนไม่ลง.

ขอให้ไปสังเกตดูให้ดีๆ ทั่วๆ ว่า ศีลธรรมสมัยใหม่บางแบบ บางชนิดในโลกนี้ ในเวลานี้ คนสมัยเก่ารับไม่ได้กลืนไม่ลง ; แต่กศีลธรรมที่เป็นชนิดนี้ กำลังระบาคอยู่ในโลก : **ควรจะให้คำว่า สศีลธรรม** ดีกว่า, ไม่ใช่ศีลธรรม ; แต่ **คนยอมรับว่าเป็นศีลธรรม** จะทำอย่างไร. คนส่วนมากเขายอมรับ มากขึ้นทุกทีๆ ในโลก แล้ว **เกิดเป็นโรคระบาคขึ้นในโลก** ยิ่งกว่าโรคระบาคใด ๆ. นี่จะพูดกันในฐานะเป็นโรคระบาคดีกว่า มันเข้าใจง่าย.

เมื่อพูดถึง **โรคระบาค** ก็ **เป็นเรื่องที่น่ากลัว** พออยู่แล้ว. เคียวนี้เราก็มี องค์การ มีสถาบัน อะไรต่างๆ ที่จะค้นคว้า บัองกัน รักษา แก้ไข โรคระบาคทั่วโลก ; อย่างเช่นโรคระบาคกำลังมีอยู่ที่อินเดีย ที่นี้ก็เตรียมการบัองกันแล้ว อย่างนี้เป็นต้น. คนมีอยู่คนละฟากโลก ก็รู้ถึงกันแล้ว ก็เตรียมการบัองกันแล้ว, แล้วก็กลัวกันอย่างตาขาว : **วิงมาฉีตัวค้ขึ้นกันเร็ว ๆ** นี่เพื่อบัองกัน.

เขากลัวโรคระบาค ; แต่แล้วก็ดูเถอะ มันก็เป็นเรื่องโรคระบาคตามสามัญ คือโรคทางกาย : เช่น โรคมะเร็ง กลั้วกันหนัก ; แต่ **โรคที่ร้ายกว่านั้นเขาไม่กลัว** มันกำลังระบาคยิ่งกว่า โรคระบาคที่น่ากลัว คือ **โรคจิตทรมานของมนุษย์แห่งสุดบัจจุบัน** เป็นโรคจิตทรมาน ซึ่งระบาคยิ่งกว่าระบาค จนไม่รู้จะใช้คำว่าอะไรดี. โรคมะเร็งก็ไม่ไ้

ติดต่อกัน หรือระบาค; มันจะมีแต่โรคคอหิวน้ำ, โรคพวกที่มีเชื้อนำไปติดต่อกันได้ มันก็ระบาค. แต่แล้วก็ไม่ใช่เป็นกันก็มากนักน้อย ต้องมีพาหะนำไปได้เสนยอก.

ส่วน **โรคระบาคจิตธรรม** นี้ **กำลังระบาค** ปรึถันอยู่ทุก ๆ อนุในโลกนี้ **ดีกว่าได้**; โดยเฉพาะโลกย์ปัจจุบันนี้ มัน **ไปได้ด้วยพาหะชนิดที่มนุษย์สร้างขึ้นมา** **ต่างวิเศษ** : เช่น เครื่องมือสื่อสาร วิทยุ ที่เดียวทั่วทั้งโลก รอบโลก ๆ ๆ อยู่อย่างนั้น **แหละ**; แล้วเชื้อโรคระบาคจิตธรรม มันก็ไปกับพาหะอันนั้น มันก็เลยระบาคไป **ทั่วโลก** ได้ในพริบตาเดียวแล้ว ๆ เลา ๆ ซัว ๆ ซาก ๆ ทั่วไปหมด.

โรคไร้ศีลธรรม : โรคระบาคแห่งความมีจิตธรรม : สูงในทางวัตถุ, แล้ว **ก็ธรรมในทางฝ่ายจิต**, แล้วก็ไร้ศีลธรรม, **กำลังระบาค** จนไม่รู้จะระบาคอย่างไร; **แล้วคนก็ไม่กลัว**. เมื่อไร้ศีลธรรม คนก็เป็นโรคจิตธรรม แล้วนิยมกันมากขึ้น มัน **ก็เป็นกันทั้งโลก**; **และ** **สื่อที่จะนำโรคระบาคให้แพร่หลายไป** มันก็มากมา **เหลือเกิน** มันก็ง่ายเหลือเกิน มันก็เร็วเหลือเกิน. **การโฆษณา** ทางสิ่งพิมพ์ หนังสือ **หนึ่ง**หาอย่างนี้ก็มีมากมาย ส่วนแต่เป็นเรื่องที่ทำให้หลงใหลในวัตถุ, หรือ **เป็นวัตถุนิยม** **ทางกามารมณ์** การกินก็อยู่ตามแบบของเนื้อหนัง.

ถ้าพูดอย่างโรคระบาค ก็เรียกว่า **โรคจิตธรรม** **กำลังระบาค** ปรึไปหมด **ทุก ๆ อนุในโลกนี้** **ซึ่งคืออยู่แต่** **คนบางคน** หรือบางพวก **มีภูมิกำหนดในเนื้อ** **ในตัวของเขาสูง** คือมีรากฐานแห่งจิต แห่งศีลธรรม อยู่ในเนื้อในตัวของเขาสูง พอ **จะทำงาน** ได้; **แม้ว่าโรคระบาคจิตธรรมมันจะแผ่มาทั่วโลก** มันก็มีเชื้อทำงาน **อยู่ภายใน** สำหรับคนบางคน; **ฉะนั้นบางคนจึงไม่เป็น** **แม้ว่าส่วนมากพ้อแพ้ทั้งนั้น**.

ที่น่าสงสารที่สุดก็คือ พวกลูกเด็ก ๆ หรือแม้กระทั่งคนวัยหนุ่ม วัยสาว ปัจจุบันนี้ **คำขวัญเชลโรคจิตนรามา** ที่มาจากถาพาคีลธรรมนี้ เข้าใจเป็นเชื้อสำหรับเจริญงอกงามต่อไปด้วยกันทุกคน ๆ. นี่เรียกว่าโรคระบาดในโลก โดยเฉพาะเวลานี้ที่จะมองกันโน่นเงโน่น ก็ล้วนแต่ร้ายกาจหรือสูงสุด **เป็นอันควรถูกทำลาย** **กระทั่งจิตใจไม่มีความเป็นมนุษย์เหลือ.** ถ้าเราเป็นโรคมะเร็ง หรือเป็นวัณโรค หรือเป็นเอชไอวีที่ตาย มันก็ทำลายกันแต่ทางร่างกาย; มันไม่ได้ทำลายทางด้านจิตใจ. แต่ **โรคนรามา** นี้ **ทำลายจิตใจโดยตรง;** แล้วก็ทำลายออกมาถึงทางกาย ทางเนื้อหนังด้วย.

ยาแก้โรคนรามาระบาดก็มีแต่ศีลธรรมเท่านั้น

ขอให้มองไปยังบุคคลที่หลงใหลอยู่กับความสุขสมัยใหม่ ทางเนื้อหนังนี้มากแล้ว ก็จะมีโรคนรามาที่ใหม่ ที่แปลก ทางร่างกายออกมา ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน จนเป็นปัญหายุ่งยากลำบาก ที่ต้องแก้ไขโรคทางกาย ซึ่งเป็นผลพลอยได้ มาจากโรคทางจิตของมนุษยสมัยนี้.

ยาที่ชนะ หรือจะกันโรคนรามา เหล่านี้ มัน **ก็มีแต่สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมเท่านั้น.** แต่แล้วคนก็ไม่รู้จัก; คือไม่รู้จักยา ไม่รู้จักกิน ไม่รู้จักใช้ยานั้น. **เขาไม่มีศีลธรรม เขาก็ไม่ยาของกันโรค หรือแก้โรค;** เขาก็มีความเสื่อมในทางจิต จิตที่มันเป็นโรคหรือที่เป็นเพียงที่เรียกว่า อนามย : อนามยทางกายก็เสื่อม, อนามยทางจิตก็เสื่อม. ความไม่มีศีลธรรมทำให้อนามยทางจิตเสื่อม แล้วก็ทำให้อนามยทางกายเสื่อม. มีอนามยทางจิตได้ก็เพราะมีศีลธรรม, มีอนามยทางจิต แล้วก็ป็นรากฐานของอนามยทางกายอย่างมั่นคง.

คนที่มีความหมายทางจิตก็มีจิตปกติ **เต็ม**ตามความหมายของคำว่า ศีลธรรม :

คนประเภทนี้ เขาไม่สร้างปัญหาใด ๆ ขึ้นมาในโลกแก่ตัวเอง หรือว่าแก่สังคม, ไม่เป็นอาชญากรที่ประกอบอาชญากรรมใด ๆ ขึ้นในโลก. คนที่มีจิตชนิดนี้เท่านั้นแหละ ที่จะเป็นเบื้องปฐการอันเข้มแข็งมั่นคง ของสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์ธรรม. มนุสธรรมมี มนุษยธรรม หรือ มนุษย์ธรรม ก็ตามเถอะ มันอยู่ให้พรากจนจำพวกนี้ ; ข้าคนจำพวกนี้แล้ว มันก็พังทะลาย. **เดี๋ยวนี้ มนุษยธรรมกำลังพังทะลาย เพราะว่าเป็นโลกมันขาดคนประเภทที่มีลนามัยทางจิต มันมีแค่คนประเภทโรคจิตทรามมากขึ้น ๆ.**

โรคจิตทรามระบาศก็เพราะเพาะเชื้อโรคคนชน

ขอให้ดูให้ดีๆ ศีลธรรมมันแพ้กะไร ? มนุษย์นี้เพื่อศีลธรรมใช้หรือไม่ ? หรือว่าศีลธรรมนี้ มันเพื่อมนุษย์ใช้หรือไม่ ? ถ้ามนุษย์ไม่เพียศีลธรรม มันก็ไม่มีศีลธรรม มันก็เป็นโรคจิตทรามระบาศกันทั่วโลก. ฉะนั้น **การเพาะเชื้อให้แพร่หลายยิ่งขึ้นไปอีก ก็คือการศึกษาค้นคว้า, การศึกษาที่ละเมอเพื่อฝัน.** เดี่ยวนี้เรามีแต่การศึกษาที่ละเมอเพื่อฝัน คือไม่ให้พูดถึงศีลธรรม ; **มีแต่การศึกษาที่ทำให้คนฉลาด เพื่อลวงละเมอศีลธรรม, อย่างเต็มไปด้วยเหตุผลอันถนัด.**

ฟังดูแล้วก็ไม่น่าเชื่อ, และบางคนก็จะคิดว่า อารตมันนี่แกลังค่ากนเล่น แกลังว่าคนเล่น ; มันก็ช่วยไม่ได้ มันก็ต้องว่า มันก็ต้องพูดออกไปตรง ๆ ว่า **การศึกษาปัจจุบันนี้ทั่วโลก มันมีแค่ทำให้คนฉลาด เพื่อจะลวงละเมอศีลธรรม** ทั้งโดยรู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว. เพราะเหตุใด ? **เพราะเขาให้ฉลาดไปในเรื่องทางวัตถุ**

ที่จะประชันสู้วัดอุษินมา ให้ช่วยวน ให้สวยงาม ให้เอรีตอร้อย ให้บ่เรุงนำเรือเหลือ
ประมาณ; แล้วกันมันก็หลงไหลในวัดอุษินช่วยวนเหล่านั้น.

การเป็นอยู่ที่อุดมสมบูรณ์ไปทั่วเรื่องของคุณสุขสนุกสนาน ทางเหนือ
ทางหนึ่เอง ที่เป็นผลของการศึกษาในโลก; มันมีแค่เรื่องอย่างนี้ : ให้รู้ ให้ฉลาด
ให้สามารถ แต่ในทางอย่างนี้; **ไม่ได้ต่อกันในเรื่องศีลธรรม เรื่องพระเจ้า เรื่อง**
ศาสนา เหมือนเมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน หรือ ๒๐๐ ปีก่อน. **เพราะโรคจิตทรมานมัน**
กำลังระบาด อย่างที่เข้ามาแล้ว; มันระบาดเหลือที่จะระบาด เต็มไปทั้งโลก; คน
ก็เป็นโรคจิตทรมาน จึงไม่มีการสอนเรื่องศีลธรรม หรือเรื่องศาสนา.

ในสถาบันการศึกษาทั้งหลาย สอนให้ฉลาดเร็ว ๆ; เต็มวันเต็มคืน ๆ ขยาย
๔ - ๕ ปี ก็เขียนได้อ่านออกได้เก่งกว่าสามารถ ฉลาดที่สุด; **แต่ฉลาดในทางที่จะ**
เป็นทาสของวัตถุ อันสวยงามสนุกสนานเอรีตอร้อย, **ให้รู้จักคำว่า ศีลธรรม.**

การศึกษานี้ มันเป็นเรื่องที่มีอำนาจสูงสุด ในการสร้างจิตใจคน. ขอให้
ทุกคนช่วยกันช่วย, ช่วยระวังช่วย, ช่วยมองดูให้เห็นจริงด้วยว่า **การศึกษานี้เป็นสิ่งที่มี**
อำนาจมากที่สุด ในการสร้างจิตใจของมนุษย์ขึ้นมา. นี้มีปัญหายุ่งยากว่า จะสร้าง
จิตใจชนิดไหนขึ้นมา ก็แล้วแต่การศึกษานี้จะจัดการศึกษาไปในรูปใด.

เตียนการศึกษาเรู่จักกันแต่ทางวัตถุ มันก็ก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ. พวกกัน
จริง ๆ ก็ทำให้ฉลาดแต่ในการประกอบอาชีพ ให้ได้อาชีพที่สำรวยสำออง ให้ได้เงิน
มาก ๆ ให้ได้มีสนุกสนานอยู่แต่ในทางวัตถุ จนเพื่อ จนเกร่อ ไปหมด. คำว่า "ศีลธรรม"
นี้ หายไปจากหลักสูตรของการศึกษา.

คำว่า "ศาสนา" เก็บไว้เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลไปแสวงหาเอาเอง, **ไม่อยู่ในภาคบังคับของการศึกษา** หรือไม่มาอยู่ในเรื่องที่เป็นของสังคมรวม ๆ กัน มาบังคับให้รู้ให้เรียน หรือมาเกลี้ยกล่อมชักจูงให้รู้ให้เรียนรวม ๆ กันนั้นไม่มี; ยกไว้เป็นเรื่องไปรเวท ส่วนตัวของคนแต่ละคน ใครอยากรู้ก็ไปหาเอาเอง; อย่างนี้ศีลธรรมหรือศาสนาที่ยั่งยืนคงจะไปอีก เพราะไม่มาอยู่ในการศึกษาภาคบังคับ มันไม่มาอยู่ในเรื่องของสังคม ที่จะต้องยอมมีและรับรู้กันมาก ๆ เหมือนแต่กาลก่อน และมันไม่อยู่ในขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ประจำบ้านเรือนเหมือนแต่กาลก่อน.

การศึกษา **ยังเหลืออยู่แต่ทำให้คนฉลาดเหลือประมาณ แล้วก็เพื่อไปเป็นทาสของเนื้อหา** ก็ก็เลิศดีมหา หรือวัตถุมันเอง; ในโลกนี้ มันจึงยังเป็นโรคระบาด แล้วก็ขยายความเป็นโรคระบาดให้มากขึ้นด้วยการศึกษา. ฉะนั้น ถ้าจะสร้างโรงเรียนให้เพิ่มขึ้น มันก็ทำให้คนเป็นอย่างนั้นมากขึ้น : สร้างวิทยาลัย สร้างมหาวิทยาลัย ให้มากขึ้น มันก็ทำให้โรคระบาดชนิดนี้มากขึ้น ก็ช่วยเพาะเชื้อให้โรคชนิดนี้มันกว้างขวางใหญ่หลวงออกไปเท่านั้น. ถ้าเราไม่มีโรงเรียน ไม่มีมหาวิทยาลัยชนิดนี้เสียอีก มันจะหมุนไปหาความสงบ ก็ไม่ฉลาดไปในกรณีที่จะเป็นทาสของวัตถุ.

สถาบันที่น่าพิศวง น่าคิดนึกอีกอันก็คือ **ศูนย์เยาวชน**. **เดี๋ยวนี้เรามีศูนย์เยาวชน** เพื่อประโยชน์ ที่ว่าอบรมเยาวชนอย่างนี้ อย่างนั้น อย่างนั้น ที่นั่น ที่นี้ ที่นั่น มากมายขึ้นหลายแห่ง; แต่แล้วไปดูเถอะ **ก็มีแต่เรื่องกังเดรัจฉาน หลงใหลในเนื้อหา ในวัตถุ ในเรื่องความเพลิดเพลินทั้งนั้น** เาเยาวชนมาเป็นทาสของเนื้อหา; ไม่มีเรื่องที่สำคัญ ชักตึงที่เรียกว่าความมีเมตตา เพลิดเพลิน หลงใหล.

ถ้าจัดศูนย์เยาวชนกันใหม่รูปนี้ ก็จะต้องเหมือนกับท่าสายอุษาน, ท่าสายจิตใจของเยาวชน. ให้เสื่อม ให้หะม ให้เสียไป; ปล่อยไว้วัฒนธรรมชาติ บางทีจะ

ปลอตกัยกว่า, ให้ธรรมชาติดีมันสอนเองเหมือนสมัยโบราณ. นี่ไปยั้ยแต่ในทางที่จะให้เป็นทาสของวัตถุ.

คนที่กรรกีฬาก็เป็นการกีฬาที่อุทิศมีปัสจ ของความเห็นแก่ ตัวกู - ของกู ค็จะชนะท่าเดียว ไม่คำนึงถึงศีลธรรม. **กีฬาที่เขาจัดเพื่อให้นักกีฬาธรรม ;** แต่เดี๋ยวนี้ **คนประพฤดิปฏิบัติกีฬาเพื่อทำลายศีลธรรม,** เพื่อความไม่มีแห่งศีลธรรม. ในวงการกีฬานั้นแหละ ทำลายศีลธรรมอย่างยิ่ง ผิดความประสงค์มุ่งหมายเดิมเขา. เขาจัดกีฬา เพื่อให้คนมีจิตใจเป็นสภาพบุรุษ ออกสั่นได้ บังคับตัวได้ บังคับกิลเลสได้; ยิ่งเล่นกีฬาสมัยนี้เท่าไร มันยิ่งไม่มีศีลธรรมมากขึ้นเท่านั้น ไม่เล่นเสียดีกว่า.

ทางบีบเค็ล็คอื่น ๆ เช่น **ศิลปะ** หรืออะไรก็เหมือนกัน **มันน้อมไปในทางให้นักเป็นผู้หลงใหล ในเนื้อหาณ์:** ก็มีอุปกรณ์ในการสื่อสารนานาชาติ ที่ทำให้สิ่งเหล่านี้ มันระบาคหัวถึงกันโดยเร็ว. คิคตุเถอะมันน่าใจหาย : โรคนักีร้ายแสนจะร้าย คือโรครักดีทรมเพราะชาวศีลธรรมนั้น; แล้วก็มีหนังสือให้มันเจริญมากขึ้นไปอีก คือการศึกษาที่ชักกันขึ้นผิด ๆ อยู่ในโลกเวลานี้ ซึ่งก็มีการสื่อสารที่ดี ใช้สายฟ้า ใช้วิทยุเร็วเป็นสายฟ้าแลบ ให้มันระบาคไปทั่วโลก มันก็น่าสงสารมนุษย์ ที่ถูกครอบงำโดยสิ่งเหล่านี้ แล้วก็ไม่รู้จักคำว่า ศีลธรรม.

สำหรับอาคมเองยิ่งพูดไป ก็ยิ่งถูกหาว่าบ้า เพราะว่ายิ่งชอบการจัตอย่างแบบโบราณเคลานไปมุ่งม่าง ๆ เหมือนกับเท่า; แล้วว่ามันคงอยู่ในศีลธรรม. ก็คิคตุเด็ก การศึกษาสมัยโบราณ อยู่ตามวัดก็ตามวา, ครูบาอาจารย์ก็ยังอยู่ตามวัดลลลลล **ให้รู้อะไร** หาก หรือก ไม่รู้จักหนึ่งในสิบ หนึ่งในร้อยอย่างของเด็กสมัยนี้; **แต่ว่ามันคึคึบกว่า** มีสันติภาพกว่า ไม่มีเรื่องหลงใหลร้ายกาจ ทำอันครายอาชวาทมุ่งร้ายกัน เหมือนกับสมัยปัจจุบันนี้.

นี่ก็เป็นสิ่งที่จะต้องคิดดูด้วยเหมือนกัน ว่าสมัยเมื่อไม่เจริญด้วยการศึกษาก่อนมีต้นศิวภาพหรือต้นคัสดู ยิ่งกว่าสมัยที่เจริญด้วยการศึกษาอย่างสมัยปัจจุบันนี้. เตียวนี้มันมีความโกลาหลวุ่นวายกันไปหมด ตัวเด็กผู้ศึกษานั้นก็แทบจะไม่นับเป็นมนุษย์แล้ว; ความเคียดชังนั้นก็ยิ่งมาถึงบิดามารดา ถึงญาติทั้งหลาย ถึงเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงอะไร มันพร้อมกันไปหมด; เพราะมันต้องการเงินความจำเป็น แต่ขาดทางศีลธรรมของมนุษย์เรา.

สรุปความว่า บัญชาหนักของเรา ทางศีลธรรมนั้นมันมีอยู่ คือ โรคระบาด : เป็นโรคระบาดของโรคจิตทรมาน, โรคขาดศีลธรรม, และโรคเกลียดศีลธรรมในที่สุค; ไม่กล้าแสดงออกมาตรง ๆ ก็เก็บอยู่ข้างใน คือเกลียดศีลธรรมเป็นที่สุค, อยากรจะไปเล่นหัวสนุกสนาน เอรีตอร้อย ความพอใจของกิเลส กันไปเสียทั้งนั้น. เราก็ไม่มีหวังที่จะได้ผลตอบแทนจริง ของสิ่งๆที่เรียกว่า ศีลธรรม; เพราะมันขาดศีลธรรม, เพราะมันเป็นโรคระบาดของการขาดศีลธรรม มีความนิยมอย่างสิ้นทุมกันไป ลมกระแสอันนั้น ที่เรียกว่าเป็นโลกนิยมสมัยนี้ คือนิยมกันในโลกสมัยนี้.

โลกสมัยนี้นิยมความเจริญก้าวหน้า และความสุขทางเนื้อหนัง; ความนิยมชนิดนี้ กำลังจะไปทั่วทุกหัวระแหง ไม่ว่าที่ไหน, แล้วก็กำลังตื่นตาม ๆ กันไป โดยรวดเร็ว. มนุษย์เปลี่ยนความนิยมจากธรรมนิยม มาเป็นโลกนิยม, เปลี่ยนค่านิยมทางจิต มาเป็นค่านิยมทางวัตถุ; โดยไปคิดว่า ถ้ามันเป็นสุขสนุกสบาย ทางเนื้อหนังร่างกายแล้วจิตมันก็ดีเอง. นี่เรากำลังมีปัญหเรื่องโรคระบาด ที่น่ากลัวกว่าโรคระบาดใด ๆ หมดในเวลาอันนี้.

โรคคอหอยหรือโรคอะไรก็ตาม ที่ระบาดนั้นยังไม่เท่าไรเท่าโรคจิตทรมาน, การทำอันตรายของโรคอะไรก็ตาม มันไม่อันตรายเท่ากับโรคจิตทรมานของมนุษย์

นั่นเอง ; **ควรจะต้องมีการแก้ไข** กันบ้างแล้ว. เมื่อพูดถึงการแก้ไข ก็ขอย้ำเพื่อหัวใจ : เพราะว่าบางคน พอ ได้ฟังอย่างนั้นแล้วก็จะคิดว่า หมกหมัว, หมกหมัวแล้วไม่มีทางแก้ไขแล้ว. ขยาคืออย่างนั้นจะดีกว่า เพราะว่ามันยังมีทางแก้ไข ; เพราะว่า **แม้จะมีทางแก้ไขแก่คนอื่น ก็ให้ทางที่จะแก้ไขแก่ตัวเราเอง** ; อย่างน้อยเราคนหนึ่งละ เรามีทางแก้ไขที่จะแก้ไขเอาตัวรอดได้.

การแก้ไขทางจิตใจนี้ ก็คือการปฏิบัติในทางจิตใจ บางทีเขาเรียกกันเสียเถิดไปว่า เป็นการล้างสมองก็ได้เหมือนกัน ; ถ้าการล้างสมองนั้น เป็นการล้างเพื่อให้เห็นสมองสะอาดจริงก็สมควร. แต่ที่นั่นเป็นการล้างสมอง ชนิดที่เอาของสกปรกอย่างอื่นใส่ลงไป เพื่อให้สิ่งของเดิม ที่มีอยู่เท่านั้น, และบางทีของเดิมก็มีติดอยู่แล้วด้วย. เช่นว่าเขยวนี้เต็ก ๆ ที่ศีลธรรมคืออยู่ มันถูกล้างส่วนที่ ๆ ออกไปเสียใส่ของสกปรกหลุดลงใหม่ ๆ อะไรเข้าไปแทน ; นั่นเขาเรียกว่าล้างสมองเหมือนกัน.

ที่นี้เรามาดูใช้ในทางที่มันกลับตรงกันข้ามดีกว่า คือ **ล้างสกปรกออกไป เอาสะอาด** เอาอะไร **ใส่ไว้แทน** มันเป็นการปฏิบัติในทางจิตใจ. เขยวนี้ก็มีพูดถึงกันมาก เรื่องการปฏิบัติทางศีลธรรม หรือทางวัฒนธรรมนี้ กำลังพูดกันหนาหูในโลกนี้ ; เขาก็พูด ไม่ใช่ไม่พูดหรือก ปฏิบัติทางวัฒนธรรมทางศีลธรรม. แต่แล้วปฏิบัติอย่างไร ? ปฏิบัติให้จิตมันทรามหนักขึ้นหรืออย่างไร ? ไปสังเกตดูให้ดี ๆ ทั่ว. **ถ้าว่า ปฏิบัติทางศีลธรรม ทางวัฒนธรรม นั้นดีแน่ ถ้าเป็นไปเพื่อให้ถูกต้องถึงขั้น.**

การปฏิบัตินี้ เราต้องยอมรับว่า มันต้องมีเน้ มันทนอยู่ไม่ได้ เพราะมันมีการเปลี่ยนแปลง ตามเวลา ตามสมัย ตามดิน ตามประเทศ นี้เพื่อให้สิ่งต่างๆ มันถูกต้องตามสมัย ก็ต้องมีกการปฏิบัติ ; ถ้ามันถูกต้อง มันก็ไม่มีปัญหา. **ถ้ามีปัญหาเพิ่มขึ้น**

กล่าวได้ว่า การปฏิวัติใน^๕โลกต้อง ก็ต้องจัดการปฏิวัติกันเสียใหม่ ให้มันถูกต้อง. การปฏิวัติทางศีลธรรมนี้ จักต้องมีเป็นแน่นอน; เหมือนกับว่าเราจะฉีก ตี.ตี.ที. ก่าจัด มาเลเรียน^๖ มันก็มีผลตามนั้น แต่มันเพียงก่าจัดมาเลเรียน

การก่าจัดโรคขาดศีลธรรม ต้องทำทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น

ที่นี่เราจะ **กล่าวถึงความเสื่อมทรามทางศีลธรรม** โรคจิตพรามทางศีลธรรม **มันก็ต้องมีการกระทำให้** ได้ผลตามนั้น เรียกว่าเป็นการปฏิวัติทางศีลธรรม ก่าจัดโรคระบาด คือโรคเสื่อมศีลธรรมนั้น ให้มันหมดไป. ในระยะต้นก็ต้องทำ, ในระยะยาวก็ต้องทำ; ทำเพื่อตัวเองก็ต้องทำ, ทำเพื่อกันอื่นก็ต้องทำ; และโดยเฉพาะผู้ที่เป็นบิดามารดา ครูบาอาจารย์ นี้ยิ่งต้องทำ. เพราะว่าลูกเด็ก ๆ เขาไม่รู้เรื่อง ยังไม่รู้อะไรเลย.

ผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องช่วย ในขั้นนี้ **ให้เกิดมีการปฏิวัติทางศีลธรรม** ทางวัฒนธรรม ขึ้นในบ้านเรือน คือ **ในครอบครัวของตัวเองก่อน**; เอาแต่เพียงว่า ในครอบครัวของเรา ต้องมีความถูกต้องทางศีลธรรมก่อน เมื่อเพื่อนบ้านมองเห็นเข้า ก็คงจะเอาอย่างต่อ ๆ กันไป. นี้ไม่เท่าไรมันก็จะขยายตัวไป จนเป็นปีกแผ่นได้; ทำให้หมู่บ้านนั้น ตำบลนั้น เป็นหมู่บ้านที่มีศีลธรรมขึ้นมา. แล้วมันอาจจะขยายตัวไปจนทั่วเมือง ทั่วจังหวัด ทั่วประเทศ หรือทั่วโลก ได้อีกวาระหนึ่ง. เพราะไม่มีอะไรเที่ยง นี้คือ **ประโยชน์ของการทำอะไรเพื่อสิ่งหนึ่งเท่านั้น** ก็มันเปลี่ยนแปลงได้.

เดี๋ยวนี้โลกเปลี่ยนแปลงมาสู่ความเป็นโรคทางศีลธรรม เราก็ **แก้ไขกันใหม่** ให้มันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่หมดโรคของศีลธรรม **ให้กลับมีศีลธรรมกันขึ้นมาอีก.**

ข้อนี้อาจมาเห็นว่า เป็นสิ่งที่มีความสูงสุด สำหรับพุทธบริษัทเรา. ใครตั้งใจที่จะเป็นพุทธบริษัท ก็ช่วยพิจารณาข้อนี้ด้วย : ว่าเสียวันมัน มีหน้าที่อันหนึ่ง เกิดขึ้นแล้ว **อย่างไรก็ตาม** หรือจำเป็นที่สุด **คือหน้าที่แห่งการปฏิบัติทางศีลธรรม และทางวัฒนธรรม** ให้มันพันกันกับสมัย หรือเหตุการณ์ในโลกนี้ ที่เขากำลังปฏิบัติให้โลกนี้มีมันกว้างไป ให้มันละลายลงไป ให้มันสูญหายไปไหมไฟไป.

เขาจะปฏิบัติกันอย่างไรนั้นก็ตามใจเขา; แต่เราเมื่อไม่มีอะไรดีกว่าละก็ **ขอให้ทำการปฏิบัติเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม**; มีกำลัง, มีอำนาจ อะไรก็ใช้กันเพื่อสิ่งนี้แหละจะเป็นบุญเป็นกุศลยิ่งกว่าสิ่งใดทั้งหมด. พุทแล้วก็ไม่กลัวถูกตำ; แต่ก็รู้พุกว่าทำอย่างนี้แหละกลับได้ผลยิ่งกว่าทำอะไร ที่กำลังทำ ๆ กันอยู่นั้น **คือ ทำให้เกิดการปฏิบัติ ในทางจิตใจของมนุษย์ ให้มนุษย์มีศีลธรรม.** นี่คือนิสัยที่ได้บุญได้กุศลยิ่งกว่าสิ่งใดหมด; ในระยะสั้นที่เฉพาะหน้า ก็ต้องทำ, ถึงในระยะยาวในอนาคต ก็ต้องทำ.

อย่าคิดว่า ไม่กี่วันเราก็จะตายแล้ว ช่วงหัวมัน; อยู่ข้างหลังเป็นอย่างไรก็ตามใจ. อาจมาก็เคยพูดอย่างนี้ แต่ว่าพูดเล่น ๆ; ใคร ๆ ได้ยินก็อย่าถือว่าพูดจริง : พูดเล่นบ่อย ๆ ว่า “ไม่กี่วันเราก็ตาย แล้วทั้งหมดนี้ปัญหาของเรา อยู่ข้างหลังจะเป็นอย่างไรก็ช่วงหัวมัน” อย่างนี้ไม่ใช่พูดจริง. ความตั้งใจจริง ๆ นั้น ก็คือ **ให้พุทธบริษัทเรารับเอาไว้เป็นภาระหน้าที่ ที่จะให้เกิดการแก้ไขปรับปรุง** ให้มันเป็นไปในทางที่ถูกที่ดียิ่งขึ้นไป.

จงใช้ความพยายามทุกวิถีทาง ที่จะให้เกิดการปฏิบัติทางศีลธรรม ให้มีศีลธรรมขึ้นมา. อำนาจหรือสิ่งที่มีอำนาจ ที่ใช้ในกิจการปฏิบัตินั้น มันมีอยู่หลายอย่าง :

ใช้เร็วๆ ก็มี เพื่อผลเร็วๆ ก็มี, บางอย่างใช้เพื่อผลเร็วๆ ไม่ได้ทำไม่ได้ มันต้องรอระยะยาวอย่างนี้ก็มี.

ยกตัวอย่างเหมือนว่า เรา**จะใช้กำลังอาวุธ เคียดการ** ลงไปมันก็จะเร็วเร็ว แต่แล้วมันไม่จริงจัง มันก็ถอยกลับเร็ว มันก็กลับเร็ว; เพราะว่ามัน**ไม่มีเหตุผล ไม่มีรากฐานที่ลึ**.

หรืออีกอย่างหนึ่ง **จะใช้กำลังเงิน** กำลังทรัพย์ มาเป็นเครื่องล่อใจให้คนปฏิบัติธรรม มันก็จะเร็วตามธรรมดา หรือไม่เร็ว; แต่แล้วมันก็กลับอีก เพราะมัน**ไม่มีรากฐานที่แน่นอน**.

มันมีอยู่ทางเดียว คือทั้งใช้กำลังของธรรมะนั่นเอง, กำลังของพระธรรมนั่นเอง **ทุกคนจะต้องมีธรรมะในฝ่ายตัวเองนั้นแหละก่อน, ให้กำลังของธรรมะนั้นแหละปฏิบัติโลกจะดีกว่าใช้อาวุธ หรือใช้กำลังทรัพย์** กำลังเงิน เพื่อปฏิบัติโลก. ที่เราเห็นๆ กันอยู่ ที่เขาใช้อาวุธ ใช้เงิน ปฏิบัติโลกนั้น ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของบุคคล หรือว่าประโยชน์ของกิเลสของบุคคล; มันก็เลยยุ่งกันมากกว่าเดิม มันปฏิบัติกันให้ไปยุ่งมากกว่าเดิม.

ถ้าเราเป็นพุทธบริษัท เราจะไม่หวังใช้กำลังอาวุธ หรือกำลังเงินล่อ หลอกใคร; **เราจะมีธรรมะดีกว่า, สร้างสรรค์ธรรมะให้มันขึ้น** ในตน ในหมู่คณะของคน ให้กว้างขวางออกไป กว้างออกไป มันก็จะโตผลดียิ่งไปกว่า. แต่ถ้าในกรณีที่ต้องใช้กำลังอาวุธ ใช้กำลังทรัพย์ เหมือนที่เขาใช้กัน เขาก็ใช้กันไปได้; ถ้าใช้ได้ มันก็มีประโยชน์เหมือนกัน มันอยู่ที่เจตนาของผู้ใช้. **เจตนา** นี้ มันอยู่ที่การขาดมนุษย์ที่ดีที่จะใช้กำลังเหล่านี้.

ที่จริง จะใช้กำลังอาวุธ ปฏิวัติโลก ในปริมาณเดียวก็อาจจะทำได้ว่ามี
 มนุษย์ที่ มีนั้นก็ปฏิวัติไปในทางที่. หรือถ้าคนมีเงินเขาจะใช้เงิน เพื่อปฏิวัติโลก
 ให้มีศีลธรรม เขาก็ คงจะทำได้; ที่นั่นมันไม่มีใครทำ มันให้คนอื่นคิดจะทำอย่างนั้น
 มันก็เลยไม่ได้ทำอยู่นั้นแหละ; มันก็มีแต่ทำไปทางตรงกันข้าม คือใช้กำลังเงิน
 กำลังอาวุธ ไปในทางทำลายศีลธรรมเรื่อยไป. การปราบปรามกันด้วยกำลัง แม้แต่
 ด้วยกฎหมาย ด้วยอะไรพรรณี้ มันไม่สำเร็จในการที่จะแก้ไขศีลธรรม; จะ ต้อง
 ใช้สิ่งที่เรียกว่า อรรถมนต์ เป็นการแก้ไขปัญหาทางศีลธรรม. มันเหมือนกับ
 คำว่า "ทานามออกเอาทานามบ่ง" แล้วก็เอา "เกลือจุ่มเกลือ" ทำนองนี้. มัน ต้อง
 ใช้ธรรมะนั้น โทศสงฆบ โทษกษัตริย์ โทษผู้ครองสงฆ์ เพื่อจะขัดสิ่งทีเรียกว่า
 อธรรม; แต่มันไปรวมอยู่ที่ว่า ต้องมีคนดี คนบริสุทธิ์ อุดมธรรม ที่จะปฏิบัติงาน
 อันนี้ได้; นี่มันขาดอยู่ที่ตรงนี้. ถ้าเราไม่มีคนดี คนตรง คนสุจริต ปฏิบัติงานแล้ว;
 ไม่มีอะไรสักอย่างเดียว ที่จะแก้ปัญหานี้ได้ มีแต่ยงหนักขันไปอีก.

รวมความว่า เพราะ ขาดมนุษยชาติที่มีศีลธรรม ปัญหาต่างๆ จึงเหลืออยู่
 หรือจึงเพิ่มมากขึ้น กับตมหนักหนามากยิ่งขึ้น; เพราะมันขาดคนที่มีศีลธรรม ใน
 โลกนี้จึงไม่มีสันติภาพอันแท้จริง. มันก็กลายเป็นเพียงการทำงานที่ไม่รู้สิ้นสุด
 เหมือนจับปูใส่กระดิ่ง แล้วมันก็ไม่ไปถึงไหน; มันเหมือนกับ ตาบอดจูงตาบอด
 มันก็ไปไหนไม่ได้, ไม่ไปถึงไหน. จะเห็นความฉลาดชนิดนี้ ความฉลาดอย่างสมัย
 ปัจจุบันนี้ ก็มีแต่ทำให้หลงใหลมากขึ้น, มันฉลาดสำหรับจะไม่มากขึ้น. พังแล้วก็ไม่
 น่าเชื่อ คือฉลาดสำหรับจะไม่เป็นข่าว เป็นทางสำหรับกับเลศคณห์มากมาย.

พิจารณาอุปสรรคของการแก้ไขโรคขาดศีลธรรม

ทีนี้ อยากจะพูดเสียไปถึง สิ่งที่เป็น **อุปสรรค** เป็น **เครื่องขัดขวาง** ของ **ธรรม**. ความมีจิตศรัทธาของคนในโลก ก็ทำให้โลกนั้นมันทรามลง จนเอาของทรามของเลวนั้น มาเป็นของดี หรือของถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ ถ้าเราจะหาผู้เป็นเจ้าหน้าที่ควบคุมทางศีลธรรม เราก็หาไม่ได้ ; เพราะมัน เป็นคน **บ่เอาใจทางศีลธรรมกันไปเสียหมด**. ไม่ต้องมีอะไรมากหรอก ของง่าย ๆ นิดเดียว เช่นว่า บัญชีเรื่องสิ่งสามก อนาจาร ในทางภาพยนตร์ก็ดี ทางอะไร ก็ดี ที่กำลังระบอบสูงส่งอยู่เวลานี้ ที่เรียกว่าเป็นสิ่งอนาจาร, แล้วก็ปราบไม่ได้ หาเจ้าหน้าที่ปราบไม่ได้ ; เพราะเจ้าหน้าที่ที่ชอบสิ่งชนิดนั้น แล้วจะไปปราบอย่างไรได้.

เจ้าหน้าที่ไม่รู้ตัวว่าเป็นอนาจาร แล้วจะไปปราบอะไรได้ ; เพราะว่ามีเจ้าหน้าที่เราชอบความเป็นอย่างนั้นเสียเอง. เราก็กำจัดสิ่งสามกอนาจารเหล่านั้นไม่ได้ ; ไม่ว่าจะเป็นเพลง เป็นเสียง เป็นตัวอย่าง เป็นการกระทำอะไรในทศกัณฐ์แห่ง หรือตามวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ตามหน้าหนังสือพิมพ์อะไรก็ตาม มัน **เต็มไปทั่วสิ่งสามกอนาจาร จนกระทั่งว่า ไม่เห็นวันเป็นสามกอนาจาร**.

เด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ เกิดมา ก็ไม่รู้ว่าเป็นสิ่งสามกอนาจาร ; ต้องเป็นหนามมีอายุสัก ๒๐ ปี จึงจะรู้ว่าสิ่งนี้เป็นอนาจาร. เพราะเมื่อสมัยเราเป็นเด็ก ๆ สิ่งเหล่านี้ เขาไม่เอามาอวดกันได้ ; มีแต่ถูกห้าม ถูกตำหนิ ถูกข่ม ถูกตำ. เดี่ยวนี้ มันก็เขว่นหรืออยู่ตามที่ทุกหนทุกแห่ง, หรือมาอยู่ตามวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ มันเป็นอย่างนั้น. **เด็ก ๆ เกิดขึ้นมาเดี๋ยวนี้ จึงไม่รู้ว่าเป็นสิ่งสามกอนาจาร, แล้ว**

เขาชอบรับไว้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง หรือบางทีจะเห็นเป็นสิ่งที่ดีไปเสียอีก ; ก็เลยไม่ว่า
หิริ โลกศบปีระ อันเป็นสิ่งพิศวงระลวย หรือควรวกฉวนฉวนมันคืออะไร ก็เลยไม่รู้ ;
 ก็เลยไม่มีใครแก้ปัญหา ปัญหาก็ก็นับสนหนักเข้า จนแก้ไม่ได้.

เรามีการพูดกันถึงศีลธรรมน้อยลงทุกที เพราะว่่าตั้งที่มาช่วักเลอัน
 มีมาก มันนาคังไปเสียหมด, จนกระทั่งสั่งลามกอนาจารก็ไม่ใช่สามกอนาจาร มัน
 ก็เข้ามาคังไปได้มาก มาคังไปหมด ไปหาความเป็นจิตทราม โดยไม่รู้ตัวว่า มันนั้น
 เรื่องของจิตทราม.

เมื่อก่อนเราสับสนกันอย่างหนัก แต่เดี๋ยวนั้นเป็นของธรรมดาทั่วไปไม่มีใคร
 สับสน ; ในหมู่ชนบางพวกกลับถือว่า เป็นของที่ควรส่งเสริมไปเสียอีก ควรมีไป
 เสียอีก ; และบางทีก็จะใช้สั่งสามกอนาจารนี้ เป็นเครื่องแก้ปัญหของชนไปเสียอีก.
 เพราะว่่า**หิริอุบายบารมีอุบายสังเริพลาหกอนาจาร** เพื่อให้เกิดราชโคตมกัณฑ์คนไป
เสียอีก อย่างนี้ก็มี ; การพูดกันถึงศีลธรรมมันก็มีใช้อยาก.

ความหมายของ “ศีลธรรมอันดี”

การพูดกันถึงศีลธรรมนี้ ก็เป็นปัญหาอันหนึ่ง ที่ควรหยิบต้นมาพิจารณา.
 เมื่อสัก ๒๐ - ๓๐ ปีมาแล้ว อาตมาได้ยินคำว่า “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” นี้บ่อย
 ที่สุด วันหนึ่งไม่รู้ว่่าก็ครั้งก็สิบครั้ง ; แล้วก็หวังว่่าท่านทั้งหลาย ก็คงจะเป็นอย่าง
 เดียวกัน ถ้าสังเกตสักหน่อยๆ ว่่าเมื่อ ๒๐ - ๓๐ ปีมาแล้วนั้น คำว่า “ศีลธรรมอันดีของ
 ประชาชน” เดียวคนนั้นพูด เดียวคนนั้นพูด พูดในวิทยุ พูดในอะไรต่าง ๆ มีกระทั่งว่่า
 ในการอภิปรายระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกวุฒิสภา.

ในสมัยเมื่อ ๒๐ - ๓๐ ปีมาแล้ว คำว่า "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" นี้ถูกนำมาเอ่ยมาข้างบ่อยที่สุด ; ... เกี่ยวนี้มันไม่มี. การอภิปรายเพื่อขอรับความไว้วางใจจากรัฐสภา ของรัฐบาลเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม นี้ ๑๒ ชั่วโมง ไม่มีคำว่า ศีลธรรม แม้แต่คำเดียว. ขออย่าไว้อีกในที่นี้ และการอภิปรายขอรับความไว้วางใจของรัฐบาลเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคมนี้ มีแต่คำว่าศาสนาจะได้รับการแก้ไข ไม่ให้ต้อกันอย่างงมงาย ; มีเพียงเท่านี้ ไม่มีคำว่า ศีลธรรม ในความหมายโดยตรง หรือโดยอ้อม. ไม่ได้พูดถึงคำว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน นี้เพราะเหตุไร ก็ไปคิดเอง. จะเพราะมันยุ่งยากจนลืมไป หรือว่าเพราะไม่เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญแล้วก็ได้.

สรุปความแล้ว มันมีความจริงอยู่อย่างหนึ่งว่า เกี่ยวนี้เราพูดถึงคำว่า "ศีลธรรม" นี้น้อยไป หรือไม่ได้พูดถึงเลย ; ไม่หยิบยกเอาปัญหาทางศีลธรรมนี้มาพูดกัน เจ็บในเรื่องนี้มากขึ้น ๆ. ไปพบปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาทางทหาร การค้าอะไรต่าง ๆ โดยที่ไม่รู้ว่า **ปัญหาเหล่านี้มันเกี่ยวกันมาได้ในโลกนี้เพราะว่า มนุษย์ไว้ศีลธรรม.** มนุษย์ไว้ศีลธรรมจนมีจิตทรมาน ; จึงสร้างปัญหาทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ. ทุก ๆ อย่างที่มันเป็นปัญหาอยู่เวลานี้.

ทีนี้ถ้าเราจะหั่งดูว่า เกี่ยวนี้ถ้าทุกคนขึ้นมาว่า "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" แล้วเขาจะหมายถึงอะไร. ถามเพื่อนมนุษย์ทั่วไปของเราก็ได้ ว่าศีลธรรมอันดีของประชาชนคืออะไร ; แล้วลองเอาไปเทียบกับความหมายของคำ ๆ นี้ ว่า "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" เพื่อสมัย ๒๐ ปี, ๓๐ ปี, ๕๐ ปี, หลายสิบปีมาแล้ว ดูว่ามันต่างกันอย่างไร ;

เท่าที่อาคมสังเกตเห็นอยู่เรื่อย ๆ ไม่ใช่ว่าไม่สังเกต. แต่ว่าสังเกตอย่างละเอียดลอบด้วย ก็ดูในจิตใจของพวกเราสมัยนี้. เขาให้ความหมายทางศีลธรรมเพิ่มขึ้นไปมาก ;

มันคงจะเป็นไปในลักษณะที่ว่า **คนเดียวกันเขาเห็นกันว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน ก็คือว่า ให้ได้อยู่ด้วยกันได้อย่างเห็นแก่ตัวที่สุดและมีเกียรติที่สุด. ให้ได้อยู่ด้วยกันดีที่สุด อย่างเห็นแก่ตัวที่สุด อย่างมีเกียรติที่สุด นั่นแหละคือศีลธรรมอันดีของประชาชนสมัยนี้.**

เอาละเขายอมรับว่า ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่แย่งคนอื่น ไม่ทำอันตรายคนอื่น; แต่ให้เขาได้เห็นแก่ตัวที่สุด และมีเกียรติที่สุด ในการแสดงออกมาว่า เขาเป็นคนอยู่ด้วยกันดี. แต่ตัวว่าเป็นอย่าง **สมัยก่อน** ไม่มีความหมายอย่างนี้; มัน **คงรากฐานอยู่บนความเมตตา กรุณา** สงสารแก่เพื่อนมนุษย์. **ศีลธรรมอันดี ก็คือ ให้เบียดเบียน ไม่ประทุษร้าย** ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติ หรือประโยชน์อะไรของผู้อื่น, และยังแถมช่วยเหลือกันด้วย ช่วยเหลือเขาด้วย. ฉะนั้นศีลธรรมอันดีก็เต็มไปด้วยการช่วยเหลือ เหมือนกับที่ได้กล่าวมาแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่า ศีลธรรมอันดีแท้จริง ตามแบบสมัยที่ศีลธรรมยังเจริญอยู่นั้น มันเป็นอย่างไร.

เวลานี้ถ้าพูดในโลกนี้ มันเปลี่ยนความหมาย; “ศีลธรรมอันดี” ถ้าว่ามี **คำว่าให้ ก็จะต้องให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ** (ที่ช่วยเหยียดเขาจริง ๆ. แต่เดี๋ยวนี้มันไม่มีความหมายของคำว่า “ให้”; มันมีแต่ความหมายเองคำว่า “ซื้อหรือแลกเปลี่ยน”. เมื่อถือนั้น ลองหลับตานึกคิดถึงพวกทวนดูเถอะ มันมีการให้ ที่เต็มไปด้วยความหมายของคำว่าให้; เดี่ยวนี้มันไม่มีชานี้. มันมีความหมายของคำว่า “ซื้อ” หรือคำว่า “แลกเปลี่ยน”; ผู้ขายมันก็ไม่ให้ ผู้ซื้อมันก็ต้องไปซื้อเอา. มันไม่ได้คิดให้ อย่างที่มันต้องแลกเปลี่ยน.

ความโกหก หลอกลวง ที่สุด ที่ปรากฏอยู่อย่างหนึ่งก็คือ สิ่งนี้เรียกว่า “สวัสดิการ”, ที่รัฐบาลประเทศนั้น ประเทศนั้น จัดให้แก่ประชาชนนั้นแหละ เป็นการ

โกหกหลอกลวงที่สุด ในความหมายว่า "ให้"; ที่จริงนั้นมีได้ให้ แต่เป็นการเก็บเงิน หรือเก็บภาษีเก็บอะไรก็ตาม ไปเปลี่ยนรูปมาเป็นการช่วยเหลือ ให้เป็นสวัสดิการ. ประชาชนพลเมืองก็ไม่ว่ากันว่าให้ หรือได้รับการให้ เขามองดูเป็นการชดเชย; ฉะนั้น ความรักใคร่ระหว่างประชาชนกับรัฐบาลมันก็ไม่ เพราะมันเป็นการชดเชยกับบังคับ โดยตรงก็ได้ โดยอ้อมก็ได้.

เอาประโยชน์ของประชาชนไป แล้วหวนกลับมาเป็นสวัสดิการตอบแทน อย่างนี้ใครจะเรียกว่าการให้; มันเป็นการแลกเปลี่ยน มันเป็นการบังคับ ที่ซ่อนอยู่ เบื้องหลังก็มี. ฉะนั้น ความหมายแห่งการให้ด้วยความสามารถมันไม่มี; มัน ทำอย่างเด่นชัดทุกอย่างนี้ มันก็ไม่เกิดผล, คือมันไม่ทำให้มนุษย์เรา รักใคร่เมตตา กรุณา กันได้ แม้ในระหว่างประชาชนด้วยกัน และแม้ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน นี้มันก็ไม่ได้.

ทั้งโลกนี้ความหมายของคำว่า "ให้ด้วยความสามารถใจ" นั้นมันไม่มี; มัน จะมีแต่ซื้อหรือแลกเปลี่ยนเท่านั้น. นี่คือความมีจิตศรัทธาของมนุษย์ทั้งโลก มันระบาค ออกไปเสียอย่างนี้ จนไม่มีความหมายกันแท้จริง ของความเมตตา กรุณา; มีแต่สิ่งที่มี ฏุกฏู่ เป็นอย่างน้อย; อย่างดีที่สุดก็ต้องแลกเปลี่ยน จะต้องช่วยหาทรัพยากรเองไว้ใช้ เอาทำไร ไปตามความต้องการของกิเลสเท่านั้น.

นี่คือสิ่งที่มัน ได้เปลี่ยนมาอย่างรวดเร็ว เป็นโรคระบาค; ด้ไม่มีกิจการ ปฏิบัติทางศีลธรรม โลกมันก็เป็นโลกที่น่าทุเรศ. เติมไปด้วยสิ่งที่ไม่น่าดู เติมไป ด้วยอาชญากรรม เป็นโลกที่ไม่น่าอยู่เหลือประมาณทีเดียว. ฉะนั้น เห็นแก่ธรรมะ อยู่ บ้าง ก็ช่วยค้นคิดนึกถึงการปฏิบัติในทางศีลธรรม นี้ด้วยกันทุกคน. อย่างที่เราจัด

การบรรยาย **บุคคลอันดี** อย่างเดียวกัน เวลา **ดี**ขอให้**บวรมนุษย์**ในความน่าพิศวง **ที่จะมีการปฏิบัติทางศีลธรรม** ด้วยเหมือนกัน; ก็เราพูดกันให้เข้าใจ แล้วก็เข้าไปปฏิบัติคนละไม้คนละมือ **ช่วยกันให้ศีลธรรมกลับมา**.

ขอให้ช่วยกันปฏิบัติ เพื่อให้ศีลธรรมกลับมา

อาตมาขอร้องด้วยประโยชน์ **ๆ ว่า “ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อให้ศีลธรรมกลับมา”**. ขอให้ทุกคนยอมรับภาระอันนี้ว่า **“ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อศีลธรรมกลับมา”**; รายละเอียดก็มีอยู่อย่างที่ได้พูดกันมาครั้ง ๑๓ ครั้ง ในวันนี้แล้ว.

เกี่ยวกับ **ความนับข้อนั้นยังมีขาด** จนถึงกับว่า แม้ทางศาสนาเอง มันก็จะไร้ศีลธรรมไปเสียด้วย. เรื่องนี้ขอที่จะไม่พูดมาก มันจะเสียเวลา หรือมันจะกระทบกระเทือนโดยไม่จำเป็น **ว่าศาสนาที่มีบทบัญญัติที่ดี** ก็ถูกตีความหมายผิด ๆ จนเกิดเป็นความผิดพลาดเสียหายขึ้น จากศาสนานั้นเอง. บางศาสนาเอากามารมณ์ กับการตีบพันธุโดยบริสุทธิ์เป็นสิ่งเดียวกัน เลยสอนไม่ถูก คนก็ปฏิบัติไม่ได้; เพราะตีความผิด ก็สอนกันผิด ๆ.

กามารมณ์เป็นเรื่องไม่จำเป็น แต่การสืบพันธุ์โคตรบริสุทธิ์นั้น **ถึงเป็นเรื่องจำเป็น** มันเป็นความต้องการของธรรมชาติ หรือจะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้ ต้องการให้มนุษย์ยังงคงมีอยู่; ฉะนั้นศาสนาทุกศาสนาจึงยังงคงยืนยันถึงข้อนี้ว่า ให้มีการสืบพันธุ์มนุษย์ มีบุตร มีหลาน เพื่อรับใช้พระเจ้าต่อไป. แต่แล้วก็แยกกามารมณ์ออกไปไม่ได้; อธิบายพันเผื้อเลยกลายเป็นยกย่องกามารมณ์ไปก็มี, เอาไปติดแฝดไว้กับการสืบพันธุ์โดย

บริสุทธิ์. แล้วบางทีก็สอนผิด ถึงขนาดว่าเอาการมารมดเป็นเครื่องผูกพัน ไม่ให้เกิด การหย่าร้าง; อย่างนี้ยิ่งผิดหนักไปอีก มันไม่ตรงตามที่พระเจ้าต้องการ; แต่เขาว่า พระเจ้าต้องการ.

ที่ถูกต้องควรจะมองเห็นว่า **สิ่งที่เรียกว่าการมารมดนั้น พระเจ้าสาปแช่ง;** แต่ **การสืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์** นั้น **พระเจ้าต้องการ** และสรรเสริญให้มนุษย์มีอยู่. หัน ตู้อีกทีหนึ่ง การมารมดนั้น มันเป็นค่าจ้างคนใจ ให้ทำการสืบพันธุ์; เพราะการสืบพันธุ์นี้ มันลำบากยุ่งยากมันน่าเอือมหน่ายระอา นั้ธรรมชาติก็ฉาบหน้าไว้ด้วยค่าจ้าง คือการมารมด. **คนเจ็บทางอาการมรณ** มันก็ทำการสืบพันธุ์อยู่อย่างนี้ ก็เรียกว่า **ไม่ใช่เป็นคนดี ฉลาด หรือไม่ควรจะเรียกว่า เป็นผู้มีธรรมะ.**

ถ้าเป็นผู้มีธรรมะในพระศาสนา **โดยเฉพาะพุทธศาสนา แลการมารมด** ออกไป **ในฐานะที่เป็นสิ่งพลกอลวง;** แต่การสืบพันธุ์นั้น เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ ไปตามวิถีของมนุษย์ ที่อยู่ในระดับปุถุชนอย่างนี้. ฉะนั้นผู้เป็นอริยบุคคล เช่นพระ โสโธบัน เป็นต้น ก็มีการสืบพันธุ์โตสเรติสท์; แต่ไม่หลงไหลในการมารมด ไม่ รับจ้างในทางนี้ โดยมีการมารมดเป็นค่าจ้าง อย่างนี้เป็นต้น.

นี่มันเกี่ยวกับ **อวามตฺถิพลก** ของคำสั่งสอน ของหลักคำสอน, หรือของ การตีความในบทบัญญัติที่เป็นหลักคำสอน เป็นต้น **ก็เป็นสิ่งที่ต้องระวัง,** มันเป็นเรื่อง ที่ต้องหยิบขึ้นมาพิจารณาเสาะแสวง **แม้ที่รวมอยู่ในคำว่า สัมมาทิฎฐิ;** ถ้ามีสัมมาทิฎฐิ จริงแล้ว ปัญหาเหล่านี้ก็จะหมดไป.

เอาละเป็นอันว่าในวันนี้ ก็กล่าวสรุปความให้สั้นสุดกระแสดความ ของการ ที่ได้บรรยายมาแล้วแต่หนหลัง; เพราะว่าเป็นการบรรยายครั้งสุดท้ายของเรื่องนี้ หรือ

ภากัน. ขอให้ทุกคนมองเห็นและเข้าใจ ใจความสำคัญ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว คือว่า **ให้รู้จักความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า "ศีลธรรม"**; อย่าถือเอาความหมายอย่าง ลึกตื้น ๆ ศีลธรรมจะเป็นเรื่องตื้น ๆ ไป. **ศีลธรรมต้องเป็นภาวะปกติของทุกสิ่ง** หรือ **การกระทำที่เป็นเหตุให้มีภาวะปกติ**, แล้วก็ **เป็นผลขึ้นมา เป็นปรากฏการณ์ อยู่ทั่วไป** ความหมายของคำว่า ศีลธรรม มันต้องเป็นเช่นนั้น.

ถ้าทำผิดทางศีลธรรม จะมีปัญหาทุกชนิดเกิดขึ้น อย่างที่เกิดขึ้นอยู่ในโลก เวลานี้; **ปัญหาทุกอย่างไม่ว่าในทางไหน มันเกิดขึ้นเพราะไร้ศีลธรรม**. ถ้ามี ศีลธรรมอย่างเดียว ปัญหาเหล่านี้ไม่เกิด; แม้แต่ปัญหาการขาดแคลนทางวัตถุก็ดี สงคราม ก็ดี อาหารไม่พอกินดี อะไรก็ล้วนแต่ขาดศีลธรรม; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความยากจน ของคนจำนวนมากหนึ่ง ซึ่งเป็นปัญหาทางสังคมอย่างยิ่ง ก็เพราะว่าสังคมขาดศีลธรรม.

นี่ให้สรุปความว่า **ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม**; สิ่งที่ ไม่พึงปรารถนา ในรูปของวิกฤตการณ์ทั้งหลาย นั่นคือภาวะที่มันไร้ศีลธรรม. มองดู แล้วเห็นว่า โลกนี้กำลังเอียงลงไป ๆ จมลงไป ๆ ในภาวะที่ไร้ศีลธรรม; มีลำดับ ชนิดที่มันหวนหวางวาทที่สุด ที่จะถดถอยไปโดยไม่รู้สึก เพราะว่ามีมนุษย์นิยมไปในทางเนื้อหนัง คือเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่เรื่องทางจิตใจ หรือทางนามธรรม. เมื่อ **หลงในวัตถุมากเกินไป** มันก็เหยียบย่ำเรื่องทางนามธรรม หรือทางจิตใจ; **ฉะนั้นจึงไม่มีเคารพพระธรรม, ไม่เคารพหลักเกณฑ์ทางธรรม เช่น ไม่เคารพคนเข่า คนแก่ ไม่เคารพพ่อแม่ ไม่เคารพผู้มีพระคุณ เป็นต้น**.

เมื่อไม่มีมิตรภาพในโลกนี้ ซึ่งมีศีลธรรม มันก็มีแต่มีทรภพหลอกลวง ถือชวานกันไปเบียดเบียนผู้อื่น เอาประโยชน์มาแบ่งกัน. นี่ก็เหมือนสงครามในโลก

เวลานี้ ; การใช้อำนาจไม่ถูกต้อง เปิดโอกาสให้อำนาจของอธรรมมาครอบงำโลก. ความรับผิดชอบในทางศีลธรรม ไม่มีใครยอมรับ ล้วนแต่บั่นคอกไป ให้ใครก็ไม่ทราบ ไม่รู้ว่าให้ใครมันเป็นผู้รับผิดชอบ ; ไม่มีใครเป็นเจ้าของประเทศ เพื่อจะรับผิดชอบในทางศีลธรรม ว่ามันกำลังเสื่อมศีลธรรมแล้ว จะต้องแก้ไขอย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า **สัมมาทิฐิ**. ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์นี้ เป็นรากแก้วของความมีศีลธรรม ; ไปเพิ่มพูนความมีศีลธรรม กันโดยการศึกษาเรื่องสัมมาทิฐิ. ใจความที่แล้วๆ มา มันมีอยู่อย่างนี้. สรุปความว่า เรามีศีลธรรมเพื่อมนุษย์ เรามีมนุษย์เพื่อศีลธรรม ; มี **ศีลธรรมเพื่อมนุษย์** นี้ ; ถ้าไม่ใช่เพื่อมนุษย์แล้ว จะเพื่อใคร จะเอาไปไหน **ศีลธรรมรักเพื่อมนุษย์นั่นเอง ; โศขเหตุ** ก็คือ **สร้างสรรระที่จะให้เกิดความสงบ**. **โดยศกก็ได้รับผลของความสงบ**, **ให้มิปรากฏการณ์เป็นความสงบ** จนมนุษย์ทุกคนในโลกได้ออยู่ในภาวะแห่งความสงบ. นี้เรียกว่า **ศีลธรรมมีมันเพื่อมนุษย์** มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีคามหมายแห่งคำว่า **มนุษย์** เลย คือไม่มีมนุษย์อยู่ในโลกนั้นเลย.

ทีนี้พูดกลับอีกที ก็มนุษย์เพื่อศีลธรรม เป็นมนุษย์ทำไม ? **เป็นมนุษย์เพื่อศีลธรรม**. **ไม่ไว้เพื่อคน** **เพื่อคน** **เพื่อเกียรติ** อย่างที่คนเขาพูดกันอยู่ ต้องการกันอยู่ หรือว่ามุ่งหมายกันอยู่ ; แม้ปากเขาจะพูดเป็นอย่างอื่น แต่ในจิตของเขาก็เป็นมนุษย์เพื่อกิน เพื่อถาม เพื่อเกียรติ ทั้งนั้น. ยิ่งหลงหนักเข้าไปในเรื่องนี้ ก็ยิ่งไม่เป็นมนุษย์หนักเข้า. **ฉะนั้น เราเป็นมนุษย์เพื่อศีลธรรม** ก็ให้ศีลธรรมปรากฏขึ้นมาในโลก ให้ในโลกนี้มีสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งเขาเรียกกันว่า **มนุษย์ผู้มีศีลธรรม** ก็แล้วกัน.

ต้องให้ โลกมีสันติสุข หรือมีสันติภาพ ชนิดที่มันไม่มีมาได้จากทางอื่น นอกจากทางที่มนุษย์มีศีลธรรม ; **สันติภาพ** **สันติสุข** อย่างอื่นไม่มีหวัง **ไม่มีทาง**

จะมีมา นอกจากมนุษย์ที่มีศีลธรรม. **นี่ศีลธรรมเพื่อมนุษย์ มนุษย์เพื่อศีลธรรม**
ศีลธรรมเพื่อมนุษย์ มนุษย์เพื่อศีลธรรม : เป็นวงกลมที่ไม่รู้จักแยกกันออกไป. นี่คือ
 ความมั่นคงของมนุษย์ที่มีศีลธรรม อยู่ด้วยความสงบสุขหรือสันติภาพ.

ขอให้อีกว่า นี่คือความต้องการของพระเจ้า. ยกเอาพระเจ้ามาพูดก่อน
 เพราะว่านี่คนที่นับถือพระเจ้า เชื่อพระเจ้า; แม้ว่าเราจะศาสนาที่ไม่มีพระเจ้าก็ยังคง
 เชื่อพระเจ้าไม่ได้ โดยให้ความหมายแก่พระเจ้าว่าเป็นสิ่งสูงสุด. ฉะนั้นจะถือว่า **สิ่ง**
สูงสุดคนต้องการเพื่อมนุษย์มีศีลธรรม. นี่ศีลธรรมมีเพื่อมนุษย์ มนุษย์เพื่อศีลธรรม.

ทีนี้ถ้าจะมองคุณธรรมภาคินี้ก็ต้องการอย่างนี้ คือธรรมชาติแห่งวิวัฒนาการ
 ทั้งหลาย; ทีแรกมันไม่มีอะไร แล้วมันค่อยๆ มีมาๆ ตามลำดับ. **มนุษย์วิวัฒนาการ**
เร็วมาๆ நடเพื่อความมีศีลธรรม เท่านั้นเอง ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มีวิวัฒนาการ; ฉะนั้น
 มีวิวัฒนาการ ก็ต้องมีแนวโน้มเป็นไปในทางมีศีลธรรมมากขึ้นๆ. มีศีลธรรมมากขึ้น.
 ฉะนั้นเขาไม่ถือกันอย่างนี้ จนไม่มีศีลธรรมเหลือในโลก ฉะนั้นโลกของมนุษย์ก็หมดไป
 เหลือแต่โลกของคนเห็นแก่ตัว ไม่ควรแก่นามว่า มนุษย์.

ในที่สุดนี้ ขอ **ให้ศีลคือคำรูปสั้นๆ** ว่า **มนุษย์เพื่อศีลธรรม ศีลธรรม**
มีเพื่อมนุษย์ อยู่ตลอดไป; **รับปฏิบัติคนละไม้คนละมือ** เพื่อการกลับมาแห่ง
ศีลธรรม. ถ้าได้ดังนี้ การที่เราเสียสละกันอยู่เวลานี้ ก็ไม่เป็นหมิ่น; ที่คู่ส่าห์
 มาฟัง อุตส่าห์มาสนใจศึกษา ทบทวนสังเกตอยู่ตลอดเวลา ก็จะไม่เป็นหมิ่น, ก็
 ได้รับความรู้ไปช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม ดังที่กล่าวมาแล้ว.

อาตมาขออุทิศบรรยายในวันนี้ และการบรรยายชุดนี้ ๑๓ ครั้ง ไว้เพียงเท่านั้น.
 โอกาสนี้เป็นโอกาสที่พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะสะดวกเสวยยาบถพระธรรม เพื่อให้
 พุทธบริษัท สว่างในพุทธศาสนา มีกำลังใจสำหรับการประพฤติธรรมต่อไป.

คำตอบปัญหา

ถาม : บัญชาการขัดแย้งระหว่างชนชั้นกรรมมาชีพกับนายทุนปัจจุบันนี้ ก็เกิดจากบรรพชาศีลธรรมของกลุ่มชนทั้งสองฝ่าย; การแก้ปัญหาย่างแท้จริง ก็คือการที่จะให้กลุ่มชนทั้งสองฝ่ายนี้มีศีลธรรม. แต่สำหรับปัญหาเฉพาะหน้านี้ ในการที่แก้ปัญหานี้ เราควรจะทำอย่างไรก่อน ในการแก้ปัญหานี้?

ตอบ : ปัญหานี้สรุปว่า จะแก้ไขชนที่เป็นปฏิปักษ์กันสองฝ่าย มีศีลธรรมได้อย่างไร เพื่อจะได้ไม่เป็นปฏิปักษ์กัน? ปัญหาย่างนี้ก็เช่นเดียวกับปัญหาอีกมาก คือ ปัญหาที่จะแก้ไขให้สังคมมีความเห็นถูกต้อง มีความเข้าใจถูกต้อง, แล้วมันยังเนื่องกับปัญหาอื่นอีก. เพราะว่ายังมีคนที่จะต้องการจะแสวงหาประโยชน์ จาก การที่คนไม่มีศีลธรรม มันยังมีคนที่ต้องการจะแสวงหาประโยชน์ จาก การที่ ยังมีชนที่เป็นปฏิปักษ์กันอยู่เป็น ๒ ฝ่าย ก็ือนายทุนกับชนกรรมมาชีพ แล้วมัน ก็เพิ่มความยากลำบากให้แก่คนที่แก้ปัญหานี้ มากขึ้นอีกหลายเท่า. ฉะนั้น เราจะต้องดูว่า มันมีปัญหาย่อยๆ ก็อย่าง หรือก็ชั้น แล้วเราก็รวบรวมเอาส่วนที่เรา พองจะทำได้กันเสียก่อน.

บางทีเราจะต้องแยกคอกไปถึงกับว่า ในประเทศเรา เราจะพูดกันอย่างไร และถ้าจะพูดให้ดังออกไปถึงนอกประเทศนั้น เราจะพูดกันอย่างไร เพราะว่า ปัญหาเรื่องชนกรรมมาชีพ กับ นายทุนนี่มันเป็นปัญหาของโลก ข้ามซีกโลก หรือห่อโลกกันไปแล้ว มันก็เป็นการยากมากที่จะพูดให้กันทั้งโลก หรือ ก่อนโลกเขาฟังเรา; ก็ขอยอมสารภาพว่า ยังไม่ค่อยจะเห็นทาง ที่จะทำอะไรให้ได้ผลรวดเร็วทันใจในเรื่องนี้. ฉะนั้นจึงสรุปไปในทางที่ว่า **ช่วยกัน**

ไปพางสละให้คนอะมือ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกต้อง ชันมาทีละเที
ทีละหน่วย.

ฉะนี้คงจะต้องนึกถึงภายในประเทศเราก่อนว่าจะเกิดความเข้าใจถูกต้อง
ในเรื่องนี้ชันมาอย่างไร , แค่นี้หว่ากว่า แม็กัยในประเทศเรา ก็ยังไม่มีหวัง
ก็อันบิโศกแลบเข้ามา ในหมู่คนหมู่หนึ่ง คณะหนึ่ง กระทั่งในครอบครัวเรา :
จะเข้าใจความซื่อซื่ออย่างไร, หรือในหมู่มิตรสหายเพื่อนฝูงของเราหมู่หนึ่ง
จะเข้าใจได้อย่างไร. ถ้ายังไม่ได้ก็คิดทำของตัวเองคนเดียวให้เข้าใจ
สิ่ง ๆ ชัน เพื่อพาทางให้คนอื่นเข้าใจเพิ่มขึ้น เป็น ๒ คน ๓ คน ให้จนได้.

ทางที่เห็นอยู่ก็คือว่า พยายามทุกโอกาส ที่จะให้คนทีละคนทีละ
สู่อริต ที่ยินดีรับฟังโดยสุจริต; ให้เขาได้ยินได้ฟัง ให้เข้าใจเรื่องนี้ เพิ่มขึ้น
เป็นคนที่ ๒ เป็นคนที่ ๓ เป็นคนที่ ๔; จะทำได้เพียงเท่านั้น. เราทำ
ให้เกิดคนที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ แล้วเพื่อนของเราคนหนึ่ง ๆ ก็ไปทำให้เกิดคนที่ ๒
ที่ ๓ ที่ ๔ เรื่อยไป เขา ๔ คูณ เขา ๑๐ คูณ แล้วแต่จะทำได้. มันเหมือน
กับตั้งหน่วยอะไรชันมาใหม่อีกหน่วยหนึ่ง ให้มันมีหลังไปตามแบบของมันเอง
เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันถูกต้อง; นี้จะเรียกว่าหน่วยหรือพลังอะไร? ก็พลังให้
เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง; แต่เขาเร็วไม่ได้ เพราะว่ามันมีอุปสรรค
หลายอย่าง.

แต่มีบางอย่างแสดงให้เห็นว่า ยังมีหวัง; รู้ได้จากกรที่ว่า เราอยู่
ที่นี้ก็ยังมีความคิดคอมเร็วในเรื่องอย่างนี้. มีคนสอบถามหรือขอความเข้าใจ
เพิ่มเติม ในเรื่องอย่างนี้มากขึ้น ก็เลยมีหวัง หรือมีกำลังใจอยู่เหมือนกัน;

ยังไม่มีความตั้งใจว่า ทำไมไหว ก็คิดว่า **พอจะทำไหว ไปเรื่อย ๆ ทีละเอ็ด ทีละน้อย ตามที่จะทำได้** ตามที่โอกาสจะอำนวย; ก็เรียกว่าหน่วยหนึ่ง หรือศูนย์หนึ่ง ที่มุ่งหมายทำอย่างนี้. เพราะฉะนั้นขอให้ไปตั้งศูนย์แบบนี้เพิ่มขึ้น คือศูนย์ของกรรทำความเข้าใจถูกต้องว่า **ปัญหาต่าง ๆ ต้องแก้ด้วย กรรทำให้มีศีลธรรม.**

ที่นี้มีปัญหาโดยตรง คือ **ปัญหาที่ทำความเข้าใจ ระหว่างชนกรรมชาติ กับนายทุน** เราที่ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง : อย่างแรกก็จะต้องนึกถึงเรื่อง ทางศาสนา **ให้เขาสนใจเรื่องทางศาสนาที่ถูกต้อง** เช่นให้นายทุนคิดเสีย ใหม่ว่า พวกชนกรรมชาติ หรือคนอื่นนั้น ก็ไม่ใช่ใคร; ถ้าเราช่วย เขาได้ **เขาก็กลายเป็นของเรา.** ทำไมไม่คิดแบบนี้ เรามีเงินมาก ๆ เป็นของเรา ก็เรียกว่า เงินของเรา; ถ้าเราใช้เงินนี้ไปช่วยใครให้เขามีความเข้าใจถูกต้องได้ เป็นผู้รอดตัวได้ **เราก็ควรจะถือว่า คนนั้นมันก็เป็นของเรา.** ถ้านายทุน เขาก็คิดอย่างนี้ เขาก็จะไม่หวงเงินไว้ เป็นตัวเงินอยู่ แต่จะใช้ไปในการช่วย ผู้อื่น ให้มันรวย.

ที่นี้พวก **ชนกรรมชาติ** ก็เหมือนกัน **เขาขาดศีลธรรม** แม้ว่ามันจะ ตรงกันข้าม คือ **ขี้เกียจจะทำกรรงาน พอใจในการเล่นการพนัน หรือ ไม่ชวนช่วยหาความรู้ ความสามารถ ในการที่จะสร้างเนื้อสร้างตัว.** โดยมาก ที่เห็น ๆ ก็คือ **มีความเหลวไหล บังคับตัวเองไม่ได้ ไม่อยู่ในร่องในรอย ของพระธรรม แล้วก็ไปทำบาปมุก.** ไปชี้ให้กันจนเหล่านั้มองเห็นว่า : **"อบายมุขนั้นแหละเป็นตัวการ เป็นศัตรูของเรา ไม่ใช่ นายทุนเป็นศัตรูของเรา มีแต่อบาปมุกเป็นตัวนั้น นั่นแหละมันเป็นตัวศัตรูของเรา".** เราต้องเล่นงาน ศัตรูตัวแรกนี้ก่อนแหละ แล้วเราก็จะชนะนายทุนได้ ก็เพราะจะไม่จนอีกต่อไป.

พยายาม ทำความเข้าใจพร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่าย ให้มีศีลธรรมกันขึ้นมา ทั้ง ๒ ฝ่าย; แล้วมาร่วมกันว่า “ไม่ว่านายทุนหรือกรรมกร เขาส่วนแต่ เป็นมนุษย์ เพื่อนที่มีความทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกันทั้งหมดทั้งสิ้น” ; กลายเป็นแต่ศาสนา แยกแต่ศาสนา. **นี่เราเอาคำลัทธิของศาสนา เข้ามา ขวัญลึกลับแรงพียง** นอกจากเหตุผลตามธรรมดา; จนกระทั่งให้เขารู้ว่าเรื่อง ศีลธรรมนั้น มันจำเป็นจริงๆ. ปัญหาทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น โดยฝ่ายใดฝ่าย หนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย มันไม่มีศีลธรรม, ปัญหาทางการเมือง ก็เพราะมัน ไม่มีศีลธรรม : ทุกปัญหามาจากความไม่มีศีลธรรม.

ถ้าไม่มีเหตุผลส่วนตัวอย่างอื่นซ่อนเร้น แฝงอยู่เบื้องหลัง เขาก็จะยอมรับหลักการข้อนั้น คือการแก้ไขทางศีลธรรม; แต่ถ้าเขามีประโยชน์อะไร บางอย่างแฝงอยู่เบื้องหลัง เพราะความไม่มีศีลธรรมนั้นแล้ว เขาก็ไม่ยอมแก้ไข ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง. นี้ก็ยกคัททิ้งไป ทั้งใจจะผูกกันแต่พวกที่สุจริต พอที่จะ รับฟังหรือแก้ไขทางศีลธรรม.

อีกทางหนึ่ง ก็เรื่อง **ดอกลองเข้าคลอง ไปหาศาสนา**กันเกิด; ถ้า ทำได้ก็ควรทำ. เคียวนี่แม้ว่านายทุนก็เกลียดศาสนา ขนกรรมกรเขียวก็นเกลียด ศาสนา; ฉะนั้นไปเข้าใจศาสนาเสียให้ถูกต้อง แล้วทั้งสองฝ่ายจะรักศาสนา. พวกคนจนจะไม่มีความคิดเห็นใดๆ ที่ว่าต้องอ้อมปากอ้อมท้องเสียก่อนแล้ว จึงจะมี ศาสนา; ควรจะมองกลับไปในแง่ที่เป็นจริงที่ว่า เพราะไม่มีศาสนาจึงไม่ อ้อมปากอ้อมท้อง. ข้อนี้มันเหมือนกับเส้นผมบังภูเขา อะไรอยู่บางอย่าง สำหรับ คนเหล่านั้น; ต้องไปพูดกับเขาดี ๆ.

พวกนักศึกษาคิดว่าจะตัดบัพเพหฺร จะแก้ปัญหามาทางวัตถุให้ประชาชนอยู่กัน
เป็นสุข หรืออิมปากอิมห้อง แล้วจึงค่อยชวกันนักศึกษารธรรมะ หรือศาสนา;
อย่างนี้ไม่ถูกต้อง; เพราะว่าบัพเพหฺรมันเกิดขึ้น เพราะความไม่มีศีลธรรม หรือ
ไม่มีศาสนา. **ไม้อิมปากอิมห้องหรืออยากจนลงไป ก็เพราะไม่มีศาสนา**
ที่ถูกต้อง ไม่นีการปฏิบัติที่ถูกต้อง; เรียกว่า ไม่มีศาสนา. ฉะนั้นจึงเอา
ศีลธรรม หรือเอาศาสนามาก่อน, ก่อนเรื่องอิมปากอิมห้อง.

ชื่อนั้นคนไม่เข้าใจ เชื้อ พุคแล้วก็น่ากลัว ก็เขากลับมันจะตายเสียก่อน
ก่อนที่จะได้มีศาสนา หรืออิมปากอิมห้อง; แล้วก็จะต้องออกถลัน ออกทน
หรือสลกลง ไปหาความถูกต้อง จึงจะแก้ความยากจนได้. อย่าไปหวังจะยึดแย้ง
เอาของผู้อื่น เพิ่มให้แก่ตัวโดยเร็ว แล้วเราก็ตบขาย แล้วก็มีศาสนาอีก,
ก็มีศีลธรรมอีก. มันต้องแก้ตัวตัวเอง คือทำความถูกต้องให้แก่การเป็นอยู่
ทุกกระเบียดนิ้วของตัวเอง; แล้วก็ค่อย ๆ มีกินมีใช้ อิมปากอิมห้อง
แล้วก็จะมามากขึ้น. **นี้ทางฝ่ายคนที่ยากจน.**

ทุกตัวอย่างคนทั้งที่มี เขาไม่ได้ว่าร้ายเพราะการชู้ตริต ชู้ตเลื้อด อะไรไป
เสียทั้งหมด; มีมากมายเหมือนกัน ที่เขามั่งมีขึ้นมาเพราะการออกถลัน ขพทน
กินข้าวทะเลื่อ จนกระทั่งเป็นคนว่าร้าย. **นี้เรามั่น ไม่ตั้งคั้นอย่างนั้นนี้ แลม**
มีอธิบายมฺขหลาย ๆ อย่างอีก.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ต้องไปแยกบัพเพหฺรออกเป็นประเภท ๆ ได้อย่างน้อยก็
๔ - ๕ ประเภท แล้วหาทางแก้บัพเพหฺรเฉพาะประเภท ๆ ไป. แต่สรุปความแล้ว
ก็อยู่ที่การ **ทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เพิ่มขึ้นทีละน้อย ๆ** เรื่อย ๆ ไป ทุกวัน
ทุกเวลา ที่จะพูดกันได้, ตลอดถึงทำความเข้าใจระหว่างลัทธิ หรือระหว่างศาสนา.

เดี๋ยวนี้ปัญหาระหว่างศาสนาก็มีวงเหมือนกัน ก็คือความไม่สามัคคีเพราะศาสนาเป็นเหตุ มันก็ต้องแยกให้ออกไป. หรือความไม่สามัคคีเพราะถืออุคมคติทางการเมืองไม่ตรงกัน; อย่างนี้ก็ต้องแยกให้หมดไปว่า การเมืองที่ถูกต้องมีเพียงอย่างเดียว ก็คือความมีศาสนา ความมีศีลธรรม การมีความประพฤติปฏิบัติถูกต้อง.

นี่คือการแก้ปัญหาก็โดยการทำให้คนรู้จักศีลธรรมเพิ่มขึ้น ๆ ตามโอกาสตามความสามารถที่จะทำได้; ทางอื่นมองไม่เห็น เพราะว่าเราไม่มีอำนาจหรือว่าไม่มีอำนาจอะไร ที่จะบังคับได้ทันใจ. ถ้าไม่มีความเข้าใจถูกต้องแล้วมันก็ทำไปไม่ได้; การทำให้มีความเข้าใจถูกต้องนี้ มันไม่ใช่สิ่งที่บังคับได้พรอพรอขวักขว้างทีเดียว เหมือนกับพลิกมือ หน้าที่ยี่เป็นหลังมือ ในพริบตาเดียวอย่างนี้ มันก็ไม่ได้, ต้องค่อยทำค่อยไป.

สรุปสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งว่า ไปทำความเข้าใจให้ถูกต้องกันเสียใหม่ ในข้อที่ปัญหาต่าง ๆ เกิดมาจากกรณีที่ไม่มีความมีศีลธรรม; ไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง หรือว่าทั้งสองฝ่ายนั้นแหละเป็นส่วนมาก.

โปรดแก้คำผิด ใน ศิลปกรรม กับ มนุษยโลก

(การนับบรรทัด ให้นับลงมาจากบรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า, ถ้ามี (จด) ให้นับขึ้นมาจากล่าง เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒	๑๒	ไปอีก ไปทำ...ต้องทำ;	ไปอีก; ไปทำ...ต้องทำ
๕๑	๕ (จด)	ก็จะมีได้	ก็จะมีได้
๕๔	๑ (จด)	ที่เรา	ที่
๖๑	๖ (จด)	เรียกว่า กามก็ทำได้	เรียกว่ากาม ก็ทำได้
๘๐	๑๑	ที่จะฟัง	ที่จะไม่ฟัง
๘๐	๑ (จด)	กรรม.แง่หนึ่ง	กรรม;แง่หนึ่ง;
๘	๕ (จด)	ให้มัน	ให้มัน
๘๘	๒ (จด)	เรือนนี้.	เรือนนี้
๙๘	๖	ก็มีได้	ก็มีได้
๑๑๖	๔	นายทุน :	: นายทุน
๑๑๘	๘	ยังมี ได้แก่ .	ยังมี; ได้แก่หมวด
๑๑๙	๕ (จด)	ไปใน้ำ	ไปใน้ำ
๑๒๑	๕	พวกหมวด	หมวด
๑๒๒	๓	โมหะคติ	โมหาคติ
๑๒๓	๘	แต่ว่าแม่	แม่แต่ว่า
๑๒๓	๓ (จด)	ราชากร	ข้าราชากร
๑๒๘	๒, ๑๐, ๑๑ (จด)	อนุวรรคนี้	อนุวรรค

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑๒๗	๑๐	แกโลก	ตามโลก
๑๒๗	๖ (จล)	: ความ	ความ
๑๓๐	๑๑	ปรมัตต์ถรรวม	ปรมัตถถรรวม
๑๓๑	๓ (จล)	ทรง	หลง
๑๔๓	๑ (จล)	กวาง หรือ อะไร	“กวาง” หรืออะไรที่
๑๔๓	๑๐ (จล)	เปลี่ยน	เปลี่ยน
๑๔๘	๘	ใครเห็น	ค่อยเห็น
๑๔๘	๒ (จล)	กรวย	อารย
๑๕๐	๕ (จล)	สนุน	สนุก
๑๕๑	๗ (จล)	เป็นอะไร	เป็นอะไรทำนองนั้น,
๑๕๑	๑๒ (จล)	เมื่อมัน	: เมื่อมัน
๑๕๗	๔ (จล)	บู้สูเวน ทำนาย	(บู้สูเวนทร์) ทำนายฝัน
๑๕๗	๕ (จล)	ข้อ .	ข้อ
๑๕๗	๖ (จล)	ที่เขา	สิ่งที่เขา
๑๖๑	๘	การสอนผิด	การสอนผิด หรือ
๑๖๕	๒	เพราะ	เพราะมี
๑๖๘	๑ (จล)	กหาปณะ (๒ แห่ง)	กหาปณะ
๑๗๐	๒ (จล)	ลาวูนิ	ลาวูนิ สีหนุติ
๑๗๑	๕ (จล)	สีลา	สีลา ปุลวานุติ
๑๗๔	๒ (จล)	ห้ามปลอก	หาความปลอก
๑๗๔	๒ (จล)	ไม่ได้	จะได้
๑๗๕	๗ (จล)	คำถาม	คำถามคำตอบ

(๓)

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้เป็น
๑๗๘	๓	เผด็จการ	เผด็จการ :
๑๗๙	๒	ค้ำย	โดย
๑๘๑	๓ (จล)	, ความลำตั้บอย่างไร	ความลำตั้บอย่างไร,
๑๘๘	๕ (จล)	อยู่อย่างนี้.	อยู่อย่างนี้ ;
๑๘๙	๒ (จล)	พุกก็ได้	พุกโดยละเอียดก็ได้
๑๙๐	๘ (จล)	ก็เกิดขึ้นอย่าง	ก็เกิดขึ้น อย่าง
๑๙๐	๑๒ (จล)	นานุပ္พิย	นานุပ္พิย
๑๙๖	๑ - ๒ (จล)	กรรมบท (๔ แห่ง)	กรรมบท
๑๙๗	๔	กรรมบท	กรรมบท
๑๙๗	๓ (จล)	การสืบพันธุ์มี.	ก็มีกรสืบพันธุ์กัน.
๑๙๘	๔	กรรมบท	กรรมบท
๒๐๐	๓	กรรมบท	กรรมบท
๒๐๑	๑๑	ยังนับ	ยังนับ
๒๐๔	๔	ล้อยคำ	ล้อยคำ
๒๑๑๒	๗ (จล)	ว่ามี	ว่าดี
๒๑๑๗	๕ (จล)	กามปรพาหะ	กามปรพาหะ
๒๒๗	๑๐	นี้.....(ถึง).....วิตก	(ยกขึ้นไปต่อบรรทัด ๕)
๒๓๓	๖	แก่การเสื่อม	ไม่มีการเสื่อม
๒๓๕	๑ (จล)	กตเสาธยาย	กตเสาธยาย
๒๔๐	๘	ไม่ใคร่	ไม่ค่อย
๒๔๔	๒	ทำใน	ทำในใจ
๒๔๔	๘	ทิวูริวาระ	ทิวูริ
๒๔๕	๑๐	บางเวลา.	บางเวลา

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๔๕	๕ (จล)	;	:
๒๕๔	๖ - ๗	มากไป. ปฏิมะ	มากไปในปฏิมะ
๒๕๔	๗	นวรรณ์	นิวรรณ์
๒๕๔	๘ (จล)	ชนที่	ชนที
๒๕๕	๕ (จล)	ที่ไม่เกิด	ที่ยังไม่เกิด
๒๕๗	๕	สิ่งนั้นคือ	เหมือนอย่างสิ่งนั้น คือ
๒๕๗	๘	ปฏิบัติสัทธรรม	ปฏิบัติสัทธรรม
๒๕๙	๙	โทษะ	โทษ
๒๕๙	๑๓	จิตกถา	จิตกถนา
๒๖๖	๔ (จล)	ก็ยังมี	ก็ยั้งก้องมี
๒๖๗	๓ (จล)	ศีลธรรมกถัม	“ศีลธรรม” กถัม;
๒๗๓	๙	จึงให้ชื่อว่าสถาบัน....คุณ	ซึ่งให้ชื่อว่า “สถาบัน ...คุณ”
๒๗๙	๓	เราจง	เราจงทำ
๒๘๓	๕	กตัญญู	กตัญญู
๒๘๔	๓ (จล)	พ่อแม่ยั้งก็	พ่อแม่ก็ยั้ง
๒๘๕	๔ (จล)	แต่ชื่อ	แต่ชื่อ.
๒๘๙	๘ (จล)	ทั่ว ๆ ว่า	ทั่ว ๆ ไปว่า
๒๘๖	๕	;	
๒๘๗	๓	บิดามารดาความ	บิดามารดา; ความ
๒๘๗	๑๐	อาหุเนยยา	อาหุเนยยา
๒๘๘	๙ (จล)	ทักษิเนย	ทักษิเนย
๒๙๐	๒	กุลเขมฐา	กุล เขมฐา
๒๙๐	๕	สจจัม เป็น	สจจัม - เป็น

(๕)

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้ไข
๒๙๐	๗	ท้าวตั้งสั้น	ท้าวตั้งดี
๒๙๑	๗	อันอึกก็	อันอึกที
๒๙๑	๗ (จบ)	.	:
๒๙๓	๓ (จบ)	หัว ๆ ไป	หัว ๆ ไปด้วย
๒๙๓	๙ (จบ)	พุ่มหุ	พุ่ม
๒๙๓	๑๑ (จบ)	มารดา	บิดามารดา
๒๙๖	๔ (จบ)	อนูภาเวน	อานูภาเวน
๒๙๗	๕ (จบ)	ระลึก	- ระลึก
๒๙๗	๙ (จบ)	ก็ถือว่า	ก็ถือว่าดี
๓๐๐	๑ (จบ)	เมื่อเป็นดังนั้น	เป็นดังนั้นไป
๓๐๑	๙ (จบ)	และมัน	แล้วมัน
๓๐๖	๔ (จบ)	ด้วยธรรม	ด้วยธรรม,
๓๐๖	๑๐ (จบ)	;	:
๓๐๗	๒	ในการ	การ
๓๐๙	๔	มันยังอยู่	มันยังถืออยู่
๓๐๙	๖ (จบ)	ก็มีอยู่	ก็ควรจะรู้ว่ามิอยู่
๓๑๐	๘	ที่จำเป็น	จำเป็นที่
๓๑๑	๒ (จบ)	กนนัก	กัณฑ์
๓๑๒	๑๐	ไกรมน	ไกรมัน
๓๑๔	๑ (จบ)	ปะหัง	ประหัง
๓๑๕	๕ (จบ)	;	: เคียงมียาบางอย่างแก้ไข- ถึงสิ้นเหตุของโรค,

(๖)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๓๑๘	๗ - ๘	ตั้งที่เป็น	ใน
๓๑๘	๑๐	นี้รู้จัก	, ควรเป็นที่รู้จัก
๓๑๘	๕ (จล)	แล้ว.	แล้ว;
๓๑๘	๖ (จล)	ตัวเองให้	ตัวเอง
๓๑๘	๙	แล้ว;	แล้ว
๓๒๐	๖	เราได้	ได้
๓๒๑	๑ (จล)	ในธรรม;	ในวงของธรรม; ว่า
๓๒๑	๕ (จล)	ชื่อว่า อธิป.....ยตาสา.... อย่างเป็น	ชื่อว่าอธิป.....ยตา สา... อย่างให้เป็น
๓๒๕	๓	ทักษิณอย	ทักษิณอย
๓๓๖	๔ (จล)	คือประกอบ	ประกอบ
๓๓๖	๖ (จล)	เชิดชู	เชิดชู;
๓๓๖	๗ (จล)	ส่วนที่	จะพูดกันแต่ส่วนที่
๓๓๙	๑ (จล)	การศึกษาทาง	ทางการศึกษา ทาง
๓๓๙	๒ (จล)	นี้สถาบัน	นี้สถาบันต่างๆ
๓๓๙	๒ (จล)	ตัวเองให้	ตัวเอง
๓๓๙	๓ (จล)	คนเดี่ยวนั้นมันใจ	. คนเดี่ยวนั้นมันใจ :
๓๓๙	๔ (จล)	ถ้าไม่มี	; ถ้าจะมี
๓๓๙	๖ (จล)	เหล่านี้	เหล่านี้.
๓๓๙	๘ (จล)	เหล่านี้	เหล่านี้.
๓๓๙	๙ (จล)	เพื่อสอน.....ห้อง	สอน.....ห้อง; จง
๓๓๙	๑๑ (จล)	ปฏิบัติ	ปฏิบัติ

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้
๓๔๐	๒	ถูกต้อง ทาง	ถูกต้อง. ทาง
๓๔๑	๔ (จบ)	จิตใจมี	จิตใจ : มี
๓๔๘	๔	วาวี	สีกะเตวาวี
๓๕๑	๕	พันธ์	พันธ์
๓๕๒	๔ (จบ)	เพียงเท่า	เพียงเท่าที่เป็น
๓๕๒	๗ (จบ)	ข้อที่ สอง	ข้อที่ สอง
๓๕๓	๑ (จบ)	ที่ขอบเขต	ที่มีขอบเขต
๓๕๓	๖	ในส่วนข้อที่สาม	ส่วนใน ข้อที่สาม :
๓๕๕	๘	มิตรภาพใน	นี้ มิตรภาพใน
๓๕๕	๖ (จบ)	สังฆารธรรม	สังฆารธรรม
๓๕๖	๗	มิตรภาพ	มิตรภาพชนิดที่จะมี
๓๕๘	๕ (จบ)	คือ ทั่วยุ	ทั่วยุ : ผู้
๓๕๘	๕	ทั้งหมดทุกเลส ที่	คน หมดทุกเลสที่
๓๖๐	๑๑	สถานที่ที่ ๓.	สถานที่ที่ ๓.
๓๖๒	๗	มิตร	มิตรภาพ
๓๖๔	๕	เราหลีกเลี่ยงไม่พ้น ;	. เราหลีกเลี่ยงไม่พ้น
๓๖๗	๕ (จบ)	ภาวะ	ภาวะ
๓๗๒	๓	จึงได้	จึงได้กล่าว
๓๗๓ - ๔๐๗	๒	ศีลธรรม	ศีลธรรม ฯ
๓๗๒	๕ (จบ)	อยู่กับ	อยู่กับ
๓๗๖	๘ (จบ)	แล้วก็	แล้วก็ยังมิ
๓๗๖	๑๐ (จบ)	บังคับ,	บังคับ;

(๘)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้ไข
๓๗๗	๖	ชั้น; ...จำเป็น.	ชั้น : ...จำเป็น,
๓๗๗	๑ (จุด)	มันบังคับ,	, มันบังคับ;
๓๗๗	๓ (จุด)	กระทำ ให้เกิน	กระทำให้เกิน
๓๘๗	๗	ก็ต้องมุ่งหมายว่า	; นี้
๓๘๘	๘	ไม่ทราบ	ไม่ทราบ,
๓๘๘	๕	โดยความ	; โดยถือว่าความ
๔๑๑	๕	มีว่า	คือมีแต่ว่า
๔๑๗	๘	เสยพาน	เสยพาน
๔๑๗	๑๐	กินเข้าไป	ผู้รับกินเข้าไป

ธรรมนูญรณการ

ธรรมนูญรณการ นิธิ สวนโมกขพลาราม

๖๘/๑ หมู่ที่ ๖ ต.แม่ค้อ อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๕๑๑๐

บันทึก

หนังสือปิด "ธรรมนูญรณการของพุทธศาสน์" เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา
มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๑
(๒)	อิทธิปาจยคา	๑๒
(๓)	สันตศีลเศศัพทธรรม	๑๓
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖
(๕)	พุทธกิจจริยธรรม	๑๘
(๖)	ชุมทรัพย์จากพระโอษฐ์	๓
(๗)	โอสตราทีปธรรม	๑๓ . ก
(๘)	พุทธจริยา	๑๑
(๙)	กุลาการิกธรรม เล่ม ๑	๑๖
(๑๐)	มหิศดธรรม	๑๗ . ข
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๕
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๕ . ก
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐ . ก
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑
(๑๕)	สุญญทปวิหรรณ เล่ม ๑	๓๘
(๑๖)	ค้ำยธรรมมุตร	๓๗
(๑๗)	ขรรวาสธรรม	๑๗ . ก
(๑๘)	ปรมัตถสภาวะธรรม	๑๔ . ก
(๑๙)	ปฏิปทาปริหรรณ	๑๔
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖ . ก

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม
(๒๑)	สุญญาปปริวรรตน์ เล่ม ๒	๓๘ . ก
(๒๒)	เทกิจฉกรรรม	๑๗ . ง
(๒๓)	โมกษธรรมประยุกต์	๑๗ . ก
(๒๔)	ศารทกถาโลกเทศนา	๒๖
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษยโลก	๑๘ . ข

**ผู้บริจาคทรัพย์สินในกรณีนี้ และผู้ร่วมบริจาคเพื่ออุดหนุน
ขอลูกศิษย์รุ่นลูกก่อนแล้วเสร็จ**

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๐

คำพิมพ์ ฉบับ "ศีลธรรม กับ มนุษยโลก" นี้ เป็นมูลค่า ๕๒,๕๖๗ บาท